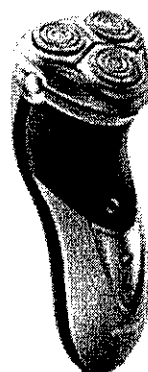

בסייד
מכון פוה"ה - פוריות ורפואה עפ"י ההלכה.
Puah Institute - Fertility and Medicine in Accordance with Halacha

היחידה להלכה יישומית

חלק א

האם מותר להשתמש במכונת גילוח?

PHILIPS

פנימי
דפי עזר לשיעורו של:
הרב מנחם בורשטין

שבת תש"ע

רח' עזריאל 19, ג. שאול, ירושלים 95477, טלי 02-6515050, פקס 02-6517501
19, Azriel St. Givat Shaul, Jerusalem 95477, Tel: 02-6515050 Fax: 02-6517501
דואר אלקטרוני: E-mail: info@puah.org.il אתר: Site: www.puah.org.il

תוכן עניינים

1-2	"ולא תשחית את פאת זקנך" – מדרשי חז"ל מתוך תורה שלמה
3-24	לקט פסוקי תנ"ך ודברי חז"ל – הרב משה ווינער
25-28	סיכום תשובות האחרונים – מתוך "החשמל בהלכה"
29-56	הדרת פנים – זקן – בענין גילוח וגידול הזקן – הרב משה ווינער
57-67	בירור גדר 'תער' – הרב משה ווינער
68-90	מכונת גילוח – הרב משה ווינער
91-95	גילוח הזקן במכונה – הרב שבתאי רפפורט
96-97	מכונת גילוח ע"פ ההלכה – הרב אורי דסברג
98-100	תגובה למאמר הרב דסברג
100-102	לקט פרסומים של "מכון צומת"
103-106	לשאלת כשרות מכונות הגילוח – הרב ישראל רחן
	תשובות גדולי הפוסקים
107-108	מקורות על גילוח במכונה מתוך "המפתח הגדול" – הרב שרגא פייטל לוי
109-130	סם חיים – דעת גדולי ישראל בענין מכונת גילוח
131-167	ליקוטי דעות האחרונים – הרב משה ווינער
169	אודות מכונה חשמלית – הרב יהודה ליב גרויבארט
170-174	הקפת הראש במכונת גילוח חשמלית – הרב צבי פסח פראנק
175-186	אם מותר לגלח פאות הראש והזקן במכונה גוזזת – הרב משולם ראטה
187-190	בנידון מכונת גילוח אלקטרי – הרב יצחק יעקב וויס
191-195	בענין שיעור פאות הראש – הרב מרדכי יעקב ברייש
196	נימוקי איסור מכונת גילוח – הרב שמואל הלוי ואזנר
197-199	בענין העברת הזקן ע"י מכונת גילוח – הרב נתן געשטעטנער
200-204	אם מותר לגלח במכונת Lift and cut – הרב רפאל אייפרס
205-208	הגילוח ב"מכונות הגילוח" החשמליות – הרב נחום אליעזר רבינוביץ
209	לא נמצאו מכונות גילוח שעונות לדרישות ההלכה – אבי רחן
210-213	אם מותר לגלח פאות הראש והזקן במכונה גוזזת – הרב משולם ראטה
214-215	בעניני איסורי הקפת פאות הראש והשחתת הזקן – הרב יהודה עדס
216	בדיקת מכונות הגילוח – הרב מרדכי אליהו
217-253	מכונת גילוח בהלכה – הרב יהודה אריה פפויר והרב משולם יוסף שומן
254-257	בענין גילוח במכונות גילוח – הרב ידידיה כהנא

"סוגיות אקטואליות במקורות היהדות"

דף הסבר

מחלקת ההדרכה של מכון פוע"ה עוסקת במתן שיעורים ובארגון ימי עיון לרבנים, לרופאים ולציבור הרחב בעיקר בענייני רפואה והלכה.

במהלך השיעורים הללו התברר, שקיימת בתקופתנו התעניינות רבה ביחס התורה לנושאים אקטואליים בכלל. בעקבות זאת הרחבנו את מגוון הנושאים, שבהם עוסקים השיעורים, מעבר לתחומי הרפואה וההלכה, ולשם כך ריכזנו חומר מתאים בנושאים השונים.

החומר שנבחר כולל בדרך כלל את המקורות היסודיים בנושא הנלמד וכן אוסף של מאמרים המסכמים את הנושא. (בשל כך, יתכן שתהיה חפיפה בין מספר מאמרים, שכל אחד מהם מסכם את הנושא בהדגשים שונים).

במקרה שלא מצאנו מאמרים המסכמים את הנושא, השתדלנו להביא את המקורות היסודיים ואת התשובות העיקריות שנכתבו בנידון, על מנת שאפשר יהיה בעזרתם להכין מאמר מסכם או שיעור.

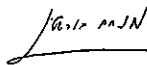
אוסף המאמרים יאפשר ללומדים להמשיך ולהעשיר את עצמם בלימוד הנושא מעבר למה שניתן להספיק במהלך השיעור, וכן יוכל להועיל למעוניינים להכין שיעורים בנושאים הנידונים.

המאמרים המופיעים בחוברת נכתבו על דעת כותביהם, ואין בהבאתם משום הסכמה עם תוכנם. פעמים אף הבאנו מאמר שאינו מקובל, על מנת להתמודד עם הבעייתיות העולה ממנו. הקובץ הנוכחי הוא לצרכים פנימיים בלבד ועל כן אינו מיועד למכירה או למטרות רווח. ההנהלה שוקלת אפשרות של פניה למחברים, על מנת להוציא את הדברים לאור.

הנהלת המכון מודה לנדיבי העם, שסייעו בהדפסה הראשונית של החומר.

נשמח לקבל הארות והערות

בברכה,

הרב מנחם מרדכי

ראש המכון

המלצה

לפעילותו הברוכה של מכון פוע"ה יצא שם נכבד ובכל הארץ יצא קום ובקצה תבל מליהם.

מחלקת ההדרכה של המכון מוציאה לאור ספרים וחוברות לרוב, אשר הם אבן יסוד בלימוד עניני רפואה והלכה.

הנה בשנים האחרונות נשאם ליבם להעשיר את הציבור במפעל מיוחד של איסוף חומר על סוגיות אקטואליות במקורות היהדות.

רבני המכון ובראשם הרב מנחם בורשטיין שליט"א, שמו לב שישנה התעניינות רבה בציבור בדעת היהדות על סוגיות אקטואליות מחיינו.

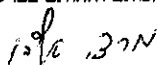
ועל כן, לקח על עצמו ראש המכון, לאסוף חומר בנושאים שונים, על מנת שיוכלו רבים ללמוד כל נושא לעומק, וכדי שיוכל כל רב או מורה להכין את השיעור כשהחומר הרב מסוכם ומוכן לפניו.

זכינו, ועל נושאים רבים ביהדות נכתב רבות, ואדם המעוניין ללבוש נושא מסוים קשה לו להספיק לאתר בספריות את כל המאמרים. ויפה עשו שהביאו הכול כשולחן ערוך בפני הלומד.

במשך הזמן הספיקו כבר להכין כמה מאות חוברות וכעת הם שוקדים על הוצאתם לאור. כל מפעל שמטרתו להגביר את הלימוד בעם ישראל, יבורך. ובמיוחד יבורך מפעל זה אשר גורם ללימוד תורה מתוך העמקה, ומתוך הרחבת הדעת והוא אחד ממפעלי הרבים והמבורכים של הרב המבורך הרב מנחם בורשטיין שליט"א ראש מכון פוע"ה.

הגני מברך בכל מילי דמיטיב את כל המסייעים למפעל חשוב זה, ומרבים ומוסיפים ללא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך.

הכותב והחותם בברכה,

מרדכי אליהו

הראשון לציון הרה"ג הראשי לישראל לשעבר

מיכן, ועל הזקן שתים מיכן ושנים מיכן
ואחת מלמטן. ר' אלעזר אומר, אם נטל
כולן כאחת, אינו חייב אלא אחת. ואינו חייב
עד שישלם בתער. (ו) ר' אלעזר אומר, אפילו
לקטו במלקט ובריהיטני חייב.

פסוק כח. (ו) ושרט לנפש יכול אפילו
שרט על ביתו שנפל ועל ספינתו שאבדה
ביום יהיה חייב, ת"ל לנפש, לא אמרתי
שריטה אלא שהוא על המת.

(ז) מנין לחמש שריטות על מת אחד
שהוא חייב על כל שריטה ושריטה, ת"ל
ושרט לחייב על כל שריטה ושריטה. (ט) רבי
יוסי אומר, מנין לשריטה אחת על חמש
מתים שהוא חייב על כל מת ומת, ת"ל
לנפש, לחייב על כל מת ומת.

(י) וכתובת קעקע, יכול אפילו כתב ולא
קעקע יהי חייב ת"ל קעקע. אי קעקע, יכול
קעקע ולא כתב יהי חייב, ת"ל וכתובת. הא

אלו הם הצדעים. ועל הזקן שתים מיכן וכו'. פי'
פרק ראשון של זקן היינו תחת האזן מקום שלחי
התחתון יצא משם ושם נקרא פיאה בחדו של
לחי שבוטל לחוץ ושתי השיבולת שכנסטר מקום
חיבור שני הלחיים יש עצם קטן שמחבר הלחיים
יחד שמכאן ושםכאן גם כן נקרא פיאה שכל
אחד מהם לסוף הלחי הרי שתים מכאן ושתיים
מכאן ואחת מלמטה והוא השער שבין ב'
השיבולת שכנסטר ופוק הוא בפני עצמו. אינו
חייב אלא אחת. קסבר חד לאו הוא כתיב על כל
חמשה פאות הזקן ות"ק סבר דגמרינן לענין פאה
מקרהה ושריטה דשם חייב על כל קרחה וקרחה
וע"כ שריטה ושריטה מדכתיב כהו לא יקרחו
קרחה בריאשם ולא ישרטו שרטה ה"נ חייב על
כל פאה ופאה. (ו) אפי' לקטו וכו'. קסבר דדרך
לגלח כהן והוי כמו גילוח בתער.
(ח) ת"ל ושרט. דמצי למיכתב לנפש לא
השרטו במקום ושרט לנפש לא תתנו משמע

פרק ז

פסוק כט. (א) אל תחלל את בתך
להזנותה, יכול לא יתנהה ללוי ולא יתנהה
לישראל, ת"ל להזנותה, לא אמרתי אלא
חילול שהוא לשם זנות. (ב) ואיזה זה,
חילול שהוא לשם זנות. (ב) ואיזה זה, זה
וכן המוסרת עצמה שלא לשם אישות.

(ג) ולא תזנה הארץ, מונים הם הפירות
יכול על מעשה יחיד, ת"ל ומלאה הארץ
זומה, ולא על מעשה יחיד.

(ד) רבי יהודה אומר, הרי הוא אומר
(ירמיה ג, ב) ותחנפי ארץ בתנותיך וברעתך

דאחי לאוריי לחייב על כל שריטה ושריטה. (ט)
על חמש מתים. כגון שהיו כולם מונחים לפניו
ושרט שריטה אחת על כלם.

(י) וכתובת קעקע. כותבין תחלה על כשרו
בסם או כסיקרא ואח"כ מקעקע הכשר במחט
ונכנס הצבע כעור וכבשרו ונראה בו לעולם. שם
השם. שם עכורים על כשרו שנאמר וכתובת
קעקע לא תתנו וכו'. פי' לא תתנו בכס שום
כותבת קעקע שאני ה' ואסורין אתם לכתוב שם
אחר על כשרכם.

(א) יכול וכו'. דהיינו כהן לא יתן כהן ללוי
ולישראל ונקרא חילול שפוסלה ע"י זה מתורמה.

(ג) מונים הם הפירות. מדייק זה ממילת הארץ
שגם היא מזנה ולא תוציא הדע כראוי כגון
שזורעין חטים וגדל הזונין שהוא מין פרי
ההואכל ממנה משתעמם כראשו ובלבו [ריש].
(ד) הרי הוא אומר וכו'. דמשמע מיניה
בהדיא דעונש ריבוי הזנות לא תוליד הארץ

דבר הונא, דקסבר ר"ה דאשה לא מפקרא אלא
דהקפת הראש, ואזא אחרים כלל. א"ל רב אדא
תקבירינן חובה לבניה, (ולדיך דאמרת המקף
את הקטן חיב, כי מקפת ל' אשה נמי הייבת,
אבל לדידי אפי' גדול המקף את הקטן פטור)
וכו', במאי קמיפלגי. רב הונא סבר לא תקיפו
פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך. כל שיש
לו השחיתה יש לו הקפה והני נשי הואיל וליתמנו
בהשחיתה (ולית להו זקן). ליתנינו נמי בהקפה
(שאפי' אשה המקפת את הגדול פטורה), ורב
אדא בר אבהה סבר (כי אמר רחמנא לא תקיפו)
אחד המקף ואחד הניקף במשמע, ואיתקש מקף
לניקף. כל היכא דניקף מיחייב מקיף נמי מיחייב
(לא שנה איש ולא שנה אשה), והאי קטן הואיל
והוא גופיה לאו בר עונשין הוא דמיחייב, מקיף
נמי לא מיחייב. (מדי מ:)

[תנא] לא תקפו פאת ראשכם, ולא תשחית
את פאת זקנך, המקף פאת ראשו של
חבירו שניהם חייבין וכו' ואינו חייב עד שיקפנו
בתער וכו'. והמקיף פאת זקנו של חבירו שניהם
חייבין וכו'. ואינו חייב עד שיטלנו בתער (לא
תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך
הוקשש יחד ללמד מה בהקפה לוקה הניקף אם
סייע למקיף, אף בהשחיתה כן, ומה השחיתה אינו
חייב אלא בתער שהוא גילוח שיש בו השחיתה.
אף בהקפה כן. סמ"ג לאוין מ:).

(תוספתא מכות פ"ד-י)

בכל תשחית לפי שאין לה זקן אינה בכל תקיף. ושם
היה: אע"פ שהאשה מותרת לגלח פאת ראשה. הרי
היא אסורה לגלח פאת ראש האיש, ואפילו קטן אסור
לה לגלח לו פאה. [תנא] ראה נמוק"י מכות כ.
בשם ר' ישעיה. יראים השלם ס"י שלו, תוס' שבועות
ג, ד"ה ועל. ר"ה שם מכות פ"ג ס"ג, וברמב"ן וריטב"א
מכות כ: רמב"ם שם פ"ג ה"ו. ומותר ללקט הפאות
במספרים לא נאסר אלא השחיתה בתער, ושם ה"ז:

זקנך ולא זקן אשתך (אפילו העלתה זקן
והשחיתה). ולא, והתניא זקן האשה והסריס
שהעלו שער, הרי הן כזקן לכל דבריהם, מאי לאו
להשחיתה, אמר אביי להשחיתה לא מצית אמרת.
דיליף פאת פאת מבני אהרן (כתוב בישראל פאת
זקנך, וכתוב ככהנים ויקרא כא, ה ופאת זקנם לא
יגלחו) מה להלן נשים פטורות (קס"ד דכי כתב
אמור אל הכהנים בני אהרן ולא בנות אהרן.
אכולא מילתא דכתיב כההוא עניינא קאי) אף
כאן נשים פטורות וכו'. ימא הפסיק הענין (ולא
קאי בני אהרן אלא אטומאה לחוד שיש הפסק
בינתיים כגון לה יטמא) ואי משום ג"ש, מיבעי
ליה לכדתניא וכו' (לקמן אות תכנ). א"כ וכתוב
קרא את שבוקנך (דחיה ליה נמי כמאן דכתיב
פאה, דהא כתיב פאה כההוא קרא גבי ראש,
ומדחיה כתיב גבי זקן את שבוקנך ולא כתב את
זקנך ש"מ אפאה קאי) מאי פאת זקנך, ש"מ
תרחי' (גז"ש שלמה לימוד הכתוב אף לכל
האמור בענין).

[תנא] לא תקפו פאת ראשכם ולא תשחית
את פאת זקנך, אמר רב הונא המקף את
הקטן הרי הוא חייב. (דכי כתיב רחמנא לא
תקיפו פאת, אף אפאות דקטן אוהר תוס'), א"ל
רב אדא בר אבהה לרב הונא לדיך מאן מגלח
להון (קטנים דאיתגזו מגלחיין כל הראש
כדאורחיהו דאינשי דקמגלחי להו כדי להברותן
לאחר החולי, רש"י) א"ל חובה (כך שמה דאשחר

ע"ז פ"ב ה"ג. כל מצות ל"ת שבתורה אחד אנשים
ואחד נשים חייבים חוץ מבן תשחית וכל תקיף וכו'.
ועי"ש ה"ב חובה באות הבאה. [תנא] ראה
תוספתא מכות פ"ד-י. — רמב"ם הל' ע"ז פ"ב
ה"א: המגלח את הקטן לוקה. ושם ה"ב: האשה
שגלחה פאת ראש האיש או שנתגלחה פטורה שנה.
לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית פאת זקנך כל
שישנו בכל תשחית ישנו בכל תקיף ואשה שאינה

ספר
הדרת פנים - זקן

תקן
גילוח גידול הזקן
לדבר ולחלוקה

ספר
משה וזינער

הוצאת ע"י
המחבר והמפיץ
הוצאת ע"י
המחבר והמפיץ
הוצאת ע"י
המחבר והמפיץ

ס' הדרת פנים - זקן
ח"א: לקוטי דעות

פסוקי תנ"ך

"לא תשחית את פאת זקניך" (ויקרא יט, כז)
("ופאת זקנם לא יגלחו" [שם כא, ה])

הנה בתורה לא כתיב "תער", אלא "לא תשחית" ו"לא יגלחו", ופירשו חז"ל [נסמן לעיל בה"מבוא] שהחיוב מלקות תלוי בגילוח שיש בו השחתה, ובמספרים הוי גילוח, ואם יש גם השחתה (היינו שלא נשאר שיעור שער) הוי כתער ממש, וכמובא ומבואר לעיל בה"מבוא, עיי"ש.
ולפי זה נקטו להלכה גדולי האחרונים (כמו מרן החפץ חיים, החזון איש, הגר"א קטלר, ועוד) דיש להתייחס אל מכוונות גילוח כאל תער דאורייתא, מטעם דאית בהן תרתי, גילוח והשחתה, וכדלקמן בארוכה ח"ב פ"א, עיי"ש.

העברת הזקן שלא בתער

בדין גילוח הזקן ע"י מספרים וכו' (באופן דליכא [לרוב דעות] חיוב מלקות), אם יש לאסרו (מדאורייתא או עכ"פ מדרבנן) משום "לא תשחית את פאת זקנך" (כן נקטו להלכה הרבה מגדולי הראשונים והאחרונים) — ראה בארוכה לקמן ח"ב פ"ב.

ובדין השחתת הזקן ע"י סם (סך גשא), אם נכלל באזהרה זו (כן כתבו כמה פוסקים לאסרו מהאי טעמא) — ראה בארוכה לקמן ח"ב פ"ט.
ובענין פרטי החילוקי דעות בדין המספרים והסם וכו', ראה לקמן לכאורא מהם בערכם, ובמיוחד לקמן ח"ג: טענה ומענה א'.

דין פאות הראש — לענין העברת הזקן

יש להעיר גם מרישא דקרא: "לא תקפו פאת ראשכם". דהנה קי"ל דשיעור הפאות הוא עד למטה מן האוזן, ולפי רוב הדעות יש חיוב מלקות על גילוח הפאות אפילו במספרים כעין תער (וא"כ כ"ש במכוונות גילוח הנ"ל), והרי רוב המגלחים זקנם חותכים השער גם במקום זה, כדלקמן בארוכה ח"ב פ"א אות ג' וח"ג: טענה ומענה א' אות א', עיי"ש.

"לא תלכו בחקת הגוי" (ויקרא כ, כג)
("בחוקותיהם לא תלכו" [שם יח, ג])

נוסף על האוסרים העברת הזקן אף שלא ע"י תער משום עיקר הדין ד"לא תשחית את פאת זקנך", הנה נחלקו הפוסקים אם עובר על הלאו דלא תלכו בחקת הגוי (ובחוקותיהם לא תלכו), ונקטו להלכה הרבה מגדולי הראשונים והאחרונים דאסור להעביר הזקן מטעם אזהרה זו, ונמצא דליכא חילוק בין בתער בין במספרים בין בסם וכו'. ראה מכ"ז לקמן ח"ב פ"ד.

לא

"רפואת זקנים לא יגלהו"; "קדושים יהיו" (ויקרא כא, ה')

יש להוכיח ע"פ פסוקים אלו (הנאמרים גבי כהנים) שאסור להסיר שער הזקן בשום דבר, והימים להניחו לגדול לגמרי, (שהרי פאת זקנם דכל ישראל ילפינן מפאת זקנם דכהנים), כדלקמן ח"ב פ"ב אות ג', עיי"ש.

"לא ילבש גבר שמלת אשה" (דברים כב, ה')

נוסף על האסורים העברת הזקן אף שלא ע"י תער משום עיקר הדין ד"לא תשחית את פאת זקנך", הנה נחלקו הפוסקים אם עובר על הלאו דלא ילבש גבר וגו', ונקטו להלכה הרבה מגדולי הראשונים והאחרונים דאסור להעביר הזקן מטעם אחרת זו. גם באיסור זה, ליכא חילוק בין בתער בין במספרים בין בסם. ראה מכ"ז בארוכה לקמן ח"ב פ"ג.

* * *

"ושמרתם את משמרת" (ויקרא יח, ז) — עשו משמרת למשמרת (כו"ק ה, א)

"לפני עור לא תתן מכשול" [ויקרא יט, יד]

כתבו הרבה מגדולי הפוסקים לאסור העברת הזקן אף שלא בתער משום סיג ומשום מיגדר מילתא (מכמה טעמים שונים), כדלקמן ח"ב פ"ה, עיי"ש בארוכה.

"ויאמר המלך שבו בירחו ער יצמו זקנכם ורשתכם" (שמואל ב' י, ה')

יש מבארים דמוכח מפסוק זה דאיסורא איכא להעביר הזקן אף שלא ע"י תער, כדלקמן ערך "רד"ק", עיי"ש.

"ומכששת בן שאול ירד לקראת המלך ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו בן" (שמואל ב' יט, כה)

יש שהביא מפסוק זה אסמכתא ורמז דאיכא איסור להעביר הזקן אף שלא בתער, כדלקמן ח"ב פ"ב אות י', עיי"ש.

"וראשם לא יגלהו ופרע לא ישלחו כסופם וכסמם את ראשיהם" (יחזקאל מד, כ)

יש שכתב להוכיח ע"פ פסוק זה (גבי כהנים) דאיסורא איכא להעביר הזקן אף שלא בתער, (שהרי פאת זקנם דכל ישראל ילפינן מפאת זקנם דכהנים), כדלקמן ח"ב פ"ב אות ג', עיי"ש.

"אל תטוש תורת אבך" (משלי א, ח')

בנידונים מסוימים אסור להעביר הזקן אף שלא בתער משום מנהג אבות או מנהג המקום, כדלקמן ח"ב פ"ה, עיי"ש.

"הסר ממך עקשות פה וגזות שפתים הרחק ממך" (משלי ד, כד)
("ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל")
[ויקרא כב, לב]

כתבו כמה מגדולי הפוסקים לאסור העברת הזקן אף שלא בתער משום חשד ומראית עין (וחילול השם), כדלקמן ח"ב פ"ה, עיי"ש.

תרגום יונתן בן עוזיאל

לשונן (דברים כב, ה). עה"פ "לא ילבש גבר שמלת אשה":
"לא יספר גבר כי שיחיא ועדייה" ובי אנפוי לאיתחמאה היך נשא".

בירור שימתו:

(א) מדברי התרגום יונתן הללו למדנו שהמסירים זקנם ("בי אנפוי") במספרים או בסם כי עוברים על הלאו דלא ילבש גבר וגו'.

(ב) יש מסתפקים בשיטת התרגום יונתן, דאולי אינו עובר על לא

תרגום יונתן בן עוזיאל — "דבריו הי' ע"פ קבלה מביאים חגי זכרי ומלאכי... (שו"ת פנים מאירות ח"א סי' כ') וראה שה"ג להחיד"א ערך תרגום יונתן.

(1) דבריו מובאים ומבוארים ע"י הרב המגיד לס' חמרא וחיי (שיטה על מס' סנהדרין) להבדיל כנסת הגדולה) סנהדרין מב' א. שיי חמרי קונטרס הכללים מע' הלמ"ד כל קס"ז. כלי חמדה עה"ת ח"ה פ' תצא אות ו'. סי' עמודי ארזים דף ס"ה ואילך. הערותיו של הר"ר מרגליות על השו"ת מן השמים סי' ל"ו. ביאור "משנת אברהם" על ספר חסידים סי' תתתס"ו. ביאור "צביון העמודים" על הסמ"ק סי' ע'. שו"ת חלקת יעקב ח"א סי' פ"ב. ועוד. ועיי"כ סי' זקן אברהם מאמר שלישי אות ד' ומאמר רביעי אות כ"ח. שו"ת מנחת אלעזר ח"ב סי' מ"ח.

(2) הרב המגיד לס' חמרא וחיי שם: "ומדברי יונתן י' עוזיאל... למדת דג המסירים זקנם במספרים או בסם... עובר הוא על הלאו דלא ילבש גבר...". כלי חמדה עה"ת שם: "... גלות במספרים שלא כעין תער... האיסור יש לו מקור נאמן בדברי הראשונים ויפה הביא דברי התרגום יונתן דקרא דלא ילבש גבר שמלת אשה ודעת הרשב"א בתשובה שכתב דזה בודד לא ילבש גבר...". שו"ת חלקת יעקב שם: "... ראה זה דבר חדש מצאתי... תרגום יונתן על פסוק לא ילבש גבר וי"ל...". הר"ר להדיא דאף כי אנפוי עובר משום לא ילבש גבר, צביון העמודים שם: "... כתב בתרגום יונתן בן עוזיאל דברים כב' ה' דיש בהשחתת הזקן משום לא ילבש גבר שמלת אשה, עיי"ש...". אמ יש לחוש בזה משום לא ילבש, הרי אין חילוק בין תער ובין מספרים כעין תער, דאיתו החיקון להדמות לנשים הוי במספרים כמו בתער...". ועוד. כתב כס' עמודי ארזים שם הערותיו של הרב מרגליות שם. משנת אברהם שם. ועוד.

ובשו"ת חמד שם: "ובאמת אלמלא מקרא כתוב (שלא כתבו הפוסקים הנ"ל לאסור מצד לא ילבש גבר) היינו יכולים לומר כן מדעתנו, שהרי הדבר ידוע ומפורסם שעושים כן כדי לייפות את עצמם כנשים, ואם כן פשיטא שנכלל האזהרה דלא ילבש גבר וגו' לס' דברי התרגום הנ"ל".
שר"מ במאמרו של הרה"ג וכו' י' תנור זונבל גרוסביג שליט"א (מח"ס "התורה" שונם בקובץ "נועם" ספר י"ג: "... אין להשוות להנהיג בארצות הברית, כי שם אמילו הרבנים החשובים יוצאים בלי חזמת זקן, ואשר לפי דעת התרגום יונתן בן עוזיאל (דברים כב, ה) עוברים על לאו דלא ילבש גבר שמלת אשה...".
(3) הרב המגיד לס' חמרא וחיי שם. הערותיו של הרב מרגליות שם.

ילבש גבר וגוי אם מניח קצת שער מהזקן. החילוקי דעות בזה — ראה לקמן ח"ב פ"ג (ושם הערות 3-1). וגם א' מהמסתפקים בזה, סיים דבריו: "וירא את ה' לא יעביד אפילו ידיו על זקנו". והכרת פניהם ענתה בם שהם זרע בך ה'." (ג) יש מפקפקים אם בכלל יש מקור מדברי התרגום יונתן לאסור העברת הזקן משום הלאו דלא ילבש גבר וגוי. ואמנם, כמה מהמבארים לאסור

(4) הרב המגן לס' תמרא וחיי שם. וראה לעיל הערה 2.

(4) ראה לקמן ח"ב פ"ב.

(5) ראה בס' זקן אברתם שם ושוית מנחת אלעזר שם — ששניהם הוכיחו

רש משיגים הסוברים דאין להביא ראיה להג"ל מחיב"ע. אבל חזקן דברי השגתם לא הביאו, ומה ש"ל בטעמים ונימוקים של אלו המשיגים הסוברים דאין מדברי החיב"ע מקור לאסור העברת הזקן מבחינת אזהרת לא ילבש גבר וגוי — הנה כתב הגרמ"ק שליט"א במכתבו אלי דבר דייקנו ליכא מדברי החיב"ע ראיה, שהרי הכניס בחזקתא ציצית ותפילין [דעל רישא דקרא: "לא יהי כלי גבר על אשה" — ח"ב"ע: "לא יהי קייל כוונתי, וראי ממכל בת שאלו ועוד, וא"כ גם בהא אפשר דלא קייל כוונתי, והשגתי, נגראת דהחיב"ע דייק, "לאחתמאה ה"ך נשא", וכוונתו דדוקא אם מתכוין להיות נראה כנשים או איכא אסור, אבל במסתפר סתם ליכא אסור, ובהו דחיי, אפילו ציצית ותפילין, אם לובשת לשם שחזרהא כאיש, חיבת, אבל בסתם לא. ועוד בו שלישיית, דנגראת דהחיב"ע ס"ל כר"י, דחתה גרוגם נמי אסור, וג"כ אנפוי קאי תחת גרוגם או בשאר מקומות, ודיבעי בקושט נגרא, לפ"מ שכתבו הפוסקים דאשה לא תספר שערות ראשה שחזרהא נגראת כאיש, ואיש לא יספר שערות ראשו שחזרהא נגרא כאשה, וד"ש "לא יספר גבר כי שחזרהא וערייתו ובי אנפוי לאחתמאה ה"ך נשא", כלומר שלא יספר באופן שהוא נראה כאשה, ומיירי שערות הראש ג"כ עם הזקן, ויספר כאשה, זה הוא בכלל אסור של לא ילבש דוק.

אמנם העירנו הגרמ"ק שליט"א דיש להשיב על דברי הגרמ"ק שליט"א הללו. דמיש הגרמ"ק שליט"א דלא קייל כהחיב"ע, שהרי הכניס בחזקתא מחזקת ציצית ותפילין, ובהו בורא לא קייל כוונתי, ודחיי, וממילא בת שאלו ועוד (וכו"ל) — הנה צ"ע ההכרח, שהרי בעצמו הסכים דאם הוא לובשת ציצית ותפילין כדי להתדמות לאנשים הרי זה אסור (משא"כ כשלושבת לשם מצוה כמכל בת שאלו, ובמפורש הדבר בא"י רבה א"ר"ה סי' יז סק"א. וזאן להקשות, דא"כ למה נקט דוקא ציצית ותפילין, ולא כל בגדי אנשים, ויפשי י"ל דקמ"ל כמ"ש בפירוש יונתן שם, ונוסף לזה, הרי באמת הלבוש והל"ח בא"ר"ה שם כתבו לאסור ציצית ותפילין בכל גוונא משום לא ילבש, ועי' שם במלבי"ם בספרו, "אצות החיים" שכתב החיב"ע, ופי' דבריו ג"כ בכל גוונא ושאלו לשטותי, וגם שלא לשם קישוט אסור, וממילא, הגם דלא קייל כוונתי בכל דבריו, דהא נקט ג"כ "ולא בא"ר"ה שם, מ"מ אין להוכיח מזה דלא קייל כוונתי, דבריו, אבל בזמן הרי לא גזל לאשה זקן, וספר גבר כי שחזרהא וערייתו" דקמ"ל הכן, ובמפורש בגמרא ובשו"ע י"ד סי' קפ"ב, ונוסף לזה, דבשלמה ציצית ותפילין י"ל דהחיב"ע אויל לשיטתו, דבכל גוונא אסור לאשה ללבוש חיקוני גבר, וכמ"ש המלבי"ם לפרש דבריו, אבל בזמן הרי לא גזל לאשה זקן, ונקטו בחזקתא מחזקת עם שער ביה"ש וביה"ע, א"כ משמע דהא מאותו טעם, וממילא דלא קייל כוונתי בזה. ומ"ש הגרמ"ק שליט"א דהתרגום דייק, "לאחתמאה ה"ך נשא", וכוונתו דדוקא אם מתכוין להיות נראה כנשים או איכא אסור, אבל במסתפר סתם ליכא אסור (וכו"ל) — צ"ע מנין לוקח לו הגדר, להיות נראה כנשים, והפי' הפשוט הוא של ה"ך נשא הוא כמו נשים, והיינו נשים דרכם להתחפות, והחיב"ע קאי גם על שער ביה"ש וביה"ע, וא"כ גם אם אינו מסתפר להיות נראה כנשים אלא כדי להתחפות יהי אסור, וכמו שהאריך בזה ה"ר"ה בתשובותיו [מובא לקמן ח"ב פ"ב—פ"ג (וראה שם פ"ג הערה 15 והערה 24)]. ומ"ש הגרמ"ק שליט"א עוד, וכוונתו רק תחת גרוגם —

נראה דאין זה אלא דברי גביאות, והפי' "ואנפוי" הרי הוא פנים, וצ"ע מנין לוקח לו לחלק, ומ"ש הגרמ"ק שליט"א עוד, דכל האסור הוא שספר את הפנים עם שערות הראש, שהוא נראה כאשה (וכו"ל) — הנה צ"ע גם בזה, דאך יפנים הא דנקטנו בחזקתא מחזקת עם שער ביה"ש וביה"ע, שאסורים גם כעצמן, גם אם לא ירא נראה כאשה, ועוד, דבמלבושים קייל ביה"ש שם דגם במלבוש אחד אסור, אף אם שאר המלבושים הם כלי גבר, וכמ"ש ג"כ הא"י בא"ר"ה שם, וא"כ מאי שנא הא דיק אם ירא נראה לגמרי כאשה ירא אסור, ופשוט הגדר הוא, דורך האשה להתחפות, וא"כ לא מה שעושה כדי להתחפות הרי זה אסור מהאי טעמא, וכמו שהאריך בזה ה"ר"ה [מובא לקמן ח"ב שם]. ומה שדייק הגרמ"ק שליט"א ממה שכתב החיב"ע, "ה"ך נשא" (וכו"ל) — ה"ך גם בשו"ע י"ד שם מבואר דרק במקום שאין מעדיין אותו אלא הנשים שלא יתקן עצמו כחיקון הנשים, וא"כ בפשוט זהו כוונת החיב"ע ג"כ, וידוע מ"ש האבני נור בשם הרשב"א דבכ"ה"ג וגם האנשים עושים, אבל זה החזק באסור, א"כ גם היום אוילין בתר ההתחלה [וכולקמן ח"ב שם].

אך הגרמ"ק שליט"א עמד בשלל, והעירנו דלפי דעתו לא ירד הגרמ"ק שליט"א הג"ל לעצם הכוונה, כמה שחזרהא מאין לקח הגדר להיות כנשים, והכוונה בזה פשוטה, שדקוק בלשון החיב"ע שכתב, וז"ל: "ולא יספר גבר כי שחזרהא וגוי לאחתמאה ה"ך נשא". והנה פשוט דהאי חיבת, "לאחתמאה" פירושו שחזרהא נגרא כמו אשה, והגרמ"ק שליט"א במכת"ב אישחממתי מנין חיבת, "לאחתמאה", או שלא ה"י בדפוס שלו בתרגום הנ"ל, ולכן לא פי' רק שני החיבות, ה"ך נשא, ולדעתו כך ה"ל"ל: "ולא יספר גבר כ"ש וגוי ובי אנפוי ה"ך נשא", וה"י או פירושו כדברי הגרמ"ק שליט"א הג"ל, כלומר שלא יספר כמו נשים שהם מסתפרות כן, אבל החיב"ע דקוק לכתוב "לאחתמאה ה"ך נשא", ופירושו שהוא מסתפר להיות נראה כמו נשים, וזהו האסור לעצם החיב"ע, וא"כ פשוט דזה המקור להגדר הנ"ל דדוקא בשעושה כן להתראות כנשים, וגם הוסף הגרמ"ק שליט"א עוד ראיה לדבריו דמח"ה"ה לא ה"י אסור כהשפוט רק כשמתכוין לדעם החיב"ע, והוא כשנוקט לשון החיב"ע, וז"ל: לא יהי גולין וציצית ותפילין דהיון תקוני גבר על איהא, ולא יספר גבר כי שחזרהא וערייתו ובי אנפוי לאחתמאה ה"ך נשא", דאיכא למידק דברישא כתב, "לא יהי גולין וגוי דהיון תקוני גבר" ובספ"א כתב, "לא יספר וגוי", ולא כתב שדיון תקוני נשא, אלא כתב, "לא יספור וגוי" ובספ"א כתב, "לא יספור וגוי", וקשה רישא לסיפא, למה פי' כאן דהיון תקוני גבר ולא כתב כן בהשפוט דהיון תקוני נשא [ועיין תרגום אוגלס פסוק ה': "לא ירא חיקון זין דגבר על איהא ולא יתקן גבר בחיקוני אחתא ארי מרקס וגוי", הנה כתב להדיא, "ולא יתקן גבר בתקוני אחתא", והחיב"ע שנה בלשון גובר כתב, "היון תקוני גבר" ובאשה כתב, "לאחתמאה ה"ך נשא". וי"ל דהיוק בזה דציצית ותפילין כיון דהם חייבין על האיש ולא על האשה, ואשה פטורה מציצית ותפילין, וא"כ הם חיקוני גבר, כלומר שהם דוקא מלבוש אנשים, ולכן אשה לא תלבש ציצית ותפילין, אבל הספוט ביה שחזרהא ובית הערה ועל פניו, אין זה תקוני אנשים דוקא, וא"כ אסור מסתפרים בכל אלו המקומות כמו נשים, ומוחלים להסתפר מה"ה בסתם, וליכא אסור משום דהם תקוני נשים, כיון דאנשים ג"כ מסתפרים, אלא חולת במקום, ולכן לא כתב בהשפוט דהיון תקוני נשים, דבאמת אין זה חיקון נשים דוקא, אלא האסור הוא אם רוצים להתראות כנשים או איכא אסור בהשפוט, ולכן שנה מרישא לסיפא לייק כמ"ל דציצית ותפילין הם חיקוני גבר, אבל תשפוט ביה"ש וביה"ע לאו תקוני נשים הם, וליכא אסור לאנשים אלא כשרוצים, "לאחתמאה", כלומר להתראות כמו נשים, ועוד הוסף הגרמ"ק שליט"א, דבה מובנים דברי הלבוש והא"י בא"ר"ה שם שכתבו דציצית ותפילין אסורים בכל גוונא משום לא ילבש, וגם דברי המלבי"ם הג"ל בספרו "אצות החיים" שם, ע"ש דרו"ק גם במלבי"ם ע"ה"ה פ' תצא הג"ל, וא"כ עלו לו דברי החיב"ע כשיטת הפוסקים דשער ביה"ש וביה"ע וגם מעל פניו לא יכא אסור להעבידים במסתפרים אלא כשמתכוין להתראות כמו אשה, וכמו שחלקו בזה ח"ק וראב"י בספ"א,

ותק"ס כלל של דבר שלא תלכש אשה שמלת איש, האסור הוא רק אם תוכל להתערב עם אנשי ע"כ, ולראייתם הם מובילים שהאשה מזהרת שלא תלכש כל יום, והאיש מצוה שלא יתקשט בתכשיתי נשים.

אמנם כתב אלי הגרע"ש שליט"א שהוא אינו רואה בכבדי הגרמ"ק שליט"א הללו שום מענה לטענותיו הנ"ל ושום פירכה על פירושו הנ"ל בהתייב"ע, והענין דמ"ש הגרמ"ק שליט"א דאשתמט ממנו המלה "לאשתמטה" — אינו כן, שהלא במקומו העומד הענין, ואינו רואה בזה שום דיוק שהפ"י הפשוט של "לאשתמטה" הוא להראות וע"כ כמ"ש בשמואל ב' (י"ז): "כי לא יוכלו להראות לבא העיירה", דהפ"י בזה להראות עצמן, עיי"ש במג"ז, או כמ"ש במלכים (י"ח ב'): "וילך אליהו להראות אל אחאב", והיינו להראות עצמו, וה"ה כאן הפ"י דעושה כן להראות עצמו, וכדור הגנים שעושה כן להראות עצמו, ובמילים אחרות — להתייב"ע לשון של הודמות, והענין עוד ולפי פ"י הגרמ"ק שליט"א הנ"ל, יותר הר"ל למינסט לשון של הודמות, והענין עוד הגרע"ש שליט"א, דכבר הכיח פירושו (במכתבו האחרון אל) ממני ובי, שהי בגילוח שער ביה"ש וביה"ע אינו נראה יותר כאשה מאשר אם לא גילח, דהרי הם במקומות מוסתרים, וגם לא אשתמט בשום מקום נראה כמו אשה, וכיון דנקט בזה מחאה אחרת עם שער הפנים, מהיכי חיובי לחלק ביניהם, וגם הביא הגרע"ש שליט"א ראי' לדבריו הללו, והוא דחפז בספרים ומצא המורה לעיל משיי חמדי שד"ר בזה (ועיי"ש ג"כ מ"ש בענין ציצית ותפילין באשה בכבדי החיוב"ע בזה) והביא שם השר"ח דהרב המג"ל לספר חסדיו וחי' ונחמק אם לא מלח כל הזמן אם עובר לפי דעת השר"ח דהרב המג"ל ועיי"ש ברמב"ם דברי השר"ח דחפז דהוא עצמו מצדד לכיון דגור האיסור הוא משום דעושים להחיותו, אין הדבר אם מניח או לא, עיי"ש בכל דבריו [ולקמן ח"ב פ"ב הערות 1-3], וכן מצא הגרע"ש שליט"א את דברי הכל חמדי הנ"ל, שהוא ג"כ האריך לפי דעת החיוב"ע (והגרע"ש) דאסור, דהגור הוא משום דעושים להחיותו, עיי"ש ועוד כתב הגרע"ש שליט"א על הא דדיק הגרמ"ק שליט"א משום דגבי נשים כוב העי"ש משום ש"הינן חיקוני גבר", וגבי איש לא כתב כן (וכנ"ל) — הרי כבר עמדו מפרשי רש"י ע"ז, ע"י ברא"ם ובבון א"ר, דווקא גבי גבר הביא דעת ראב"י, ועיי"ש שיינון שכן משמע מפשטות לשון הכתוב, וע"י בבון א"ר, שם אשר דבריו אפסדו להאמין גם בכבדי החיוב"ע, והגם דהתייב"ע פירש דקרא דהי"פ מרש"י וכדעת ראב"י (ולא כרש"י שפי' כדבון) מ"מ י"ל דה"ל להתייב"ע אותו הי"פ דכריש דכתוב "כלי גבר" משום דגור הדברים הוא כשום "מחיקוני גבר" (ולחפזו מרש"י) משא"כ בספא דכתוב רק "לא ילכש", שמלת אשה, משמע דהגור אינו רק משום "מחיקוני נשא", אלא גם לעשות דבר שדרך האשה לעשות, והיינו להחיותו, וע"י ג"כ בלבד האורה על רש"י, וע"י ג"כ בפ"י המלבי"ם על הספרי שפי' הכרה שיטת ראב"י גופא משניו לשון הספרי, עיי"ש, והוא ג"כ כותב התייב"ע, וע"י ג"כ בפ"י עמק הנצי"ב על הספרי שפי' שטת ראב"י גופא כנ"ל משניו לשון הקרא והביא גם מהפ"י בסי' קפ"ב דלדעת ראב"י אפילו בבון א"ר דמינכר הוה הועבה, עיי"ש. ועיי"ש בפ"י הנצי"ב עצמו, ומדבר כולם יוצא דק דלעת ראב"י איכא שניו בין רש"י דקרא לספא, משא"כ לדעת רבנו, ושלחבר ראב"י האסור הוא אפילו אם אינו דומה לאשה, משא"כ לדבריו, וזה ממש להפך ממה ש"הינן חיקוני גבר", הנ"ל, ועוד העיר הגרע"ש שליט"א דאדרבה, נראה לו ראי' מכאן להי"ז ככבדי הנ"ל, דכיון דאסור לגלח שער הגרע"ש שליט"א, וזה ממש להפך ממה ש"הינן חיקוני גבר", הנ"ל, וזה לאשור זמן, אלא דהגור הוא משום דעושה בדרך הנשים והיינו להחיותו, וכנ"ל, ובמ"ש הגרמ"ק שליט"א בענין מה דרבנו וראב"י מהספרי (נכ"ל), תמה הגרע"ש אסור מן ההורה להעביר שער ביה"ש וביה"ע, וא"כ א"א מבואר להראות דק לאב"י אסור מן ההורה להעביר שער ביה"ש וביה"ע, מדאמר שער לומר כמ"ש הגרמ"ק שליט"א דעת החיוב"ע הוא כרבנו (נכ"ל), ואדרבה, מדאמר שער ביה"ש וביה"ע, מוכח דס"ל כראב"י, וכן מפורש בדבריו גבי יעל שלקחה יחי, הובא

העברת הזמן מטעם אחרת זו, אינם מביאים כלל את דברי התרגום יונתן.
[ריכוז הדעות בענין איסור העברת הזמן אף שלא בתער משום אחרת לא ילכש גבר וגוי ומה ש"ל בכיאר שיתותם — ראה לקמן ח"ב פ"ג].

לד

פתיחה

שיטת הוזהר בד"ץ העברת הזמן, הגדיר החיד"א (ועוד בכ"מ) כוה"ל:
"ע"ד האמת איסור גמור לעשות הזמן בשום אופן".

עפ"י יובל, דגם לפי הפוסקים המצדדים להקל בד"ץ העברת הזמן ע"י המספרים והסם וכ"י מצד עיקר חז"ן, מ"מ, גם לפי דבריהם, עדיין אסור לעשות כן מפני פסק הוזהר הזה, שהרי כתבו גדולי הפוסקים בכלליהם, שבכל מקום שיש ספקא או פלוגתא בין הפוסקים, הקבלה תכריע, כמוכא ומבואר בארובה לקמן ח"ג: טענה ומענה ב', עיי"ש.

* * *

מאמר הוזהר בנידונו שרוב המחברים רגילים להביא, הוא מוח"ג (באורא רבא) דף קל, ב' :

בפי המלכים כאן ער"פ ולא ילכש, עיי"ש. ועוד העיר הגרע"ש שליט"א, דכבר כתב דבשער ביה"ש וביה"ע לא שייך כלל גור כדי להחיותו לנשים, ואינו יודע מאיפה לקחו הגרמ"ק שליט"א, וס"מ הגרע"ש שליט"א דכבר כתב דכיו"ד מסקו להדי' דגם במלכוש אחד אסור, וכדברי הנ"ל, ועיי"ש בבא"ר הגולה ובדברי השר"ח שם, וממלא מכיון שגילוח הזמן בכלל בכלל זה, איך אפשר לחלק ביניהם ולומר דזה אסור גם אם לא יתדמה, וזה אסור רק כשיחזקוהו, דמה נפשו, וגם הראי' הנ"ל משער ביה"ש וביה"ע היא לדעת חשוכה שאין עלי' פרכה.

ועצ"ע בבה"ג, וראה לקמן ח"ב פ"ג הערה 15 והערה 24 (ושם מספר 10 — עור השבות על דברי הגרמ"ק שליט"א הנ"ל).

* * *

ואך שלא ידע, הרי מבואר בסי' זמן אברהם שם ובחשוכה מנחת אלעזר שם שהראי' לאסור משום לא ילכש גבר וגוי אינה מתייב"ע, והצ"ע בחשוכה הארוכה וכמה משאר הפוסקים שכתבו כן לא הביאנו כלל, וכבפנים, ובעזרה שאח"י, עיי"ש.

(6) בשו"ת מנחת אלעזר שם :

"... וגם בגוף הדבר משום [המש"ג] כעור בצורהם נגד מאור השמש דברי המזהר צ"ק הנ"ל [שהאריך להוכיח — בין השא" — דהמספרים זקום אף שלא בתער עוברים על הלאו דלא ילכש גבר וגוי], שכתב [המש"ג] עליו שבענין לא ילכש גבר בורא דבריו נובעים מהדברים יונתן וכ"י, וע"ז השיג, ובאמת לא כתב שם בצ"ע מדברי התרגום יונתן כלל, רק דאריך בכל פרט ופרט בגוף ההלכה דלא ילכש גבר, ולא ראה [המש"ג] כלל החשוכה סי' צ"ג בצ"ע הנ"ל, המחזקת שמונה דמים גדולים ומלאים על כל גדותיהם בעומק ההלכה באיסור הספורות הזקן, עיי"ש [וראה לקמן עור, צמח צדק]."

(7) בברכ"י יו"ד סי' קפ"א.

(8) ראה המסמך לקמן ח"ג סוף טענה ומענה ב'.

(9) הובא ומבואר בכ"מ, לדוגמא, ראה מפרשי הוזהר שם. שו"ת צ"ע חיד"ו סי'

התורה והנביא :

(ב) "ל" דכוונת הווה היא לאסור העברת הזמן אף שלא בתער — גם מדינא וכדלקמן ח"ב פ"ב אות ב'; שם פ"ג.

— ראה לקמן ח"ב פרי"ב.
(ג) האם לפי"ז יש לאסור אף תלישת שער הזקן וסריקת הזקן במסרק.

10) יש להעיר משי"ת מנחת אלעזר ח"ב סי' מ"ח בפ"י דברי זוהר וזהו הללו: ועתה ראיתי מהכתוב... אשר הרחיב פה ולשון בדברי מליצות, הפניו הנצונות, מלא נצונות, ביוניות נמצים, בראש כל תצונות, על כאלו אין כדא להשיב... ואם יראה כל רואה ומבין, כי הנה מ"ש הכותב הנזכר שעפ"י האר"ז חמיר יותר שלא להושיט ידו בוקטו ממה שחשש להסתר במספרים, ורוצה לומר, שהפירוש בוודאי הוא לי למאן דאושטי ידו בדיקני, היינו שלא יעז בוקטו, אבל להסתפר וקטו אינו איננו מסתור בדבריו הוורר הקדוש, עכ"ל, צהוק עשה לי וכל השומע יצחק לו, וכי המסתפר כבר דעה ולכל מעיני בכתיב האר"ז ח"ב.

[illegible]

(11) בשו"ת צ"צ שם: "... ואיך זה חומרא אלא במ"ש בש"ס דנזיר (נ"ט, א')

*
*
*

100% (100% 100%)

וַיִּזְוֶהוּ מִקְוֵן שֶׁל כָּל אֶחָד וָאֶחָד מֵהֵ"ג מִדּוֹת, צִי"ש¹³

12) "פ' תורה -- בידינו ממונות צריך לשאול רב הכהן ביוזם אמונתו ויחבר דבר

(13) ודע כי האריז"ל פי מ"ש בורה שם, וזה לשונו (כפי שזכרנו במ"מ י"י)

[illegible]

רזום והוא שורת השערות הגדולים בשפה העליונה ברוחב על גבי הפה, והוא קרא שפה העליונה.

והטון הוא שהוא ארוא פנוי בלתי שער, היורד מבוגד תחת אמצע החוטם, ועובר במפסיק במוך השפה העליונה, ויורד עד הפה.

אין הוא שורות השערות הגדלים בשפה התחתונה, ברחב תחת הפה. אפים הוא שהוא ארצות תימא, פניו חלתי שער, היורד מן הפה מן המצוי ומפסק השפה התחתונה, יורד עד שכולת הזקן, והוא מכיון תחת שהוא ארצות עילאה של העין, וזהו באי"א, אבל בדיא שהוא ארצות עילאה ואורחות תחת השנים הם

ורב הסד הוא המקום אשר תחת התיקון הראשון, מראשית זווית נצבית של הלוחי תחתון, שממש מתחיל התרחבות הזקן, ומסתיים עד כנגד מקום הפה, וכל אוחם שני

ואמת הוא המהרץ תפוחין קדישני, וזה שיר לפנים שמתח הנהגות האזרחיים נקרא חקיקון אחד כנ"ל בחקיקון ראשון.

ביאור דברי:

(א) ידוע שהדיקנא קדישא תמאה חברה לה יחידו עם דיקנא קדישא עילאה. והיא נקראת בספר הזהר י"ג מכילין דרחמי, כי תיבת "מכילתא" פיר "מדה", ר"ל ששערות הדיקנא הם צינורות וכלים ומעבירים אשר בחוכם יורד השפע העליונה למטה להשפיע לתחתונים באיפה שלימה ומדת צדק כרצון אדון כל העולמים. וכל חיות העולמות הנמשכים למטה כמ"ש ואתה מחי את כולם, הכל נמשך דרך הני מעברות וצינורות הקדושות השערות הקדושים אלו של הזקן.

ע"כ בכל יום יום צריך האדם לכיין בעת שיאמר השלש עשרה מדות. שכל ה"ג מדות הם כ"ג מקומות שיש בדיקנא. וצריך לכיין כל מדה ומדה במקום הראוי לו בדיקנא.

החוטם והם פנויים בלתי שער כלל והם עצמם אינם אלא מ"ג חיקוני גולגולתא, כנזכר בשער אידן פרק ששי. אמנם היותם פנויים מכל שער הם נק' חיקון דה' דדיקנא, כי הפנים בעצמם הם מכלל י"ג בגולגולתא.

נוצר חסד הוא בהתרחבות הזקן. וביאור הענין, כי הזקן מלמעלה נחלק לשנים, צד ימין וצד שמאל, כנזכר, ומשכים עד כנגד הפה משם ולמטה אין שום התחלקות בזמן לשתי הצדדים, כי הכל בחי' א' ממקום הפה ולמטה ומשם ואילך הכל א', אמנם מתחלקת באופן אחר, והוא בעובי הזקן, כי כולו שערות ע"ג שערות, וצד עובי העליון של הזקן, שהוא המגולה, יש בו שערות ארוכות. וכנגדו בצד עובי התחתון של הזקן, במקום המכוסה, שהוא אצל הגרון, יש גם כן שערות ארוכות. השערות העליונות הם חיקון הח', והשערות התחתונות הם חיקון ה"ג שהוא "ונק"ה" ואילו הדרין חיקונים נקרא הדרין מולות, שדרך שם נזולים סיפי השפע, כמ"ש "תולי" כסל אמרתי.

לאפרים הם הם השערות הקטנות וקצרות הצומחות תוך אלו השני מולות שהם השערות ארוכות, הנקרא מולא, ומובלעים בחוכם בין שני המולות בין זה לזה, ואינם ארוכים כמותם.

ונשא עון דין השערות הצומחות במקום הדיקנא המסוד בתחת הגרון, והם צומחי מלמטה של חיקון ה"ג, ושערות הן מול ה"ג שוכבים ומקיפים על אלו, ואילו הן חיקון העשירי, ואינם מובלעים עמהם תוך שניהם כמו השערות של חיקון ה"ג, אמנם הפנים בגרון.

ופשע הוא חיקון נוסף על השערות הנזכר בחיקון ה"ג, כי מלבד היותם שם במקום ההוא, כי לכן נקרא חיקון ה"ג, עוד נוסף בהם חיקון אחר, דכולהו שקלים כחודא ושום בהתפשות א', לא נפקי דא מן דא. נמצא כי באלו השערות עצמן יש שני חיקונים. וחסאה והוא הפה עצמו, ועם היות כי הוא מכלל ה"ג בגולגולתא כנוגע בשער אידן, עכ"ז היותו פנוי מבלי שערות זה נקרא חיקון א', ונמנה בכלל חיקוני דיקנא, ע"ד שנבאר לעיל בחיקון דה' וכן בחיקון ה"ג, וכן בחיקון ה"א.

ונקח הוא המול התחתון כד"ל בחיקון הח'. ומסיים בין המשומר שם וד"ל: "הם התיקונים הנ"ל הם לשכך האוזן, ולא שיש למעלה ח"ו שום דבר גשמי, אלא כולם הם שמות הקדושים וכו'" (ובכפנים).

נוסף ע"ז יש עוד מארכים בביאור מקומות ה"ג חיקוני דיקנא וכו' כג"ל. ראה בס' עמק המלך (שער רישא דזעיר אנפין) ס' דברי תכמים (סוף הל' תפלת המגלה בסולת בלילה שם) ועוד.

(14) עמודי ארזים דף ע"ז.

(15) יין המשומר שם (מכתבי הארז"ל).

וחנה התיקונים הנ"ל הם לשכך האוזן, ולא שיש למעלה ח"ו שום דבר גשמי. אלא כולם הם שמות הקדושים.

וחנה כל מי שמשמר עצמו שלא יגלה שום תיקון מה"ג חיקוני דיקנא. הוא יזכה להתברך מ"ג מכילין דרחמי, ובאר פני מלך חיים, אמן כן יהי רצון.

[וחיות שנבאר ש"ג חיקוני דיקנא הם צנורות השפעה וקבלת הברכה מלמעלה (וכן מפורש דעת חז"ל בלי שום חילוק) — הגה כאן המקום להעיר (ולחזיר) דפשיטא שאלה רק מסייעים בענינים רצויים, ובפרט בשידוך טוב באמת ובעניני פרנסה, וכדלקמן ח"ב פט"ז: "שידוכים" ופ"ז: "פרנסה" פ"ו.]

ש"ה" מן הזקן כי יען הם כולם חיקוני עילאין.

[ריכוז הדעות בדין העברת שערות הזקן אף ח"ו ולבד במקום חמשת הפאות, ומה ש"ל בביאור שיטתם — ראה לקמן ח"ב פ"ו.]

לשוננו:

"תקונין תליסר אלין, אשתכחו בדיקנא, ובשלימות דיקנא בחיקוני, אחרי כר נש נאמן, דכל דחמי דיקני, תלי ב' מהימנותא" [ג' חיקונים אלו נמצאים

(16) יין המשומר שם, וכעין זה פ"ה הקאנטי (ע"ה) פ' ויתא, וראה שומר אמונים (הקדמון) — למת"י אירגאס) וזכוח ראשון אות כ"ד באורכה מזה, ובכ"מ, ואכ"מ. ש"מ בש"ן ע"ה"ת (קדושים ט'): "...

שהוא זקן מלוש ברחמים תהפכו דין, ואמר את פאת, ולא אמר פאת, למר שחין שהפסם נוגע למעלה במה ממש... שאם ח"ו היה נוגע במדה, הי' מחריב העולם שהוא בני על חסד... ולפי שהוא חד מה שאין כו', לזה אמר את, השמר לך שלא תחרור באמרי רישא עילא דיקנא עילא, לומר שח"ו יש שום צלם דמות ושמות ח"ו, ומשה אמר כי לא ראינו כל חנונה, וישע' אמר ואל מי תזמין א"ל, כי אין לו דמיון בנבראים, רק על כוונת צורת האברים שכנו שם עשויים לדמיון וסימנים לענינים סתומי העליונים, מה שאין הדעת יכולה להשיג... "

(17) לשון הגאון מהר"ן שפירא ביין המשומר שם (בסוף הספר), עוד ע"ד כהנ"ל — ראה קונטרס תפארת אדם (להחפץ חיים) פ"ו [הערת לקמן ערך "חפץ חיים" אות ה' מספר 1, ע"ש].

(18) ועי' אדרא וטא (זח"ג) רפמ א': "בדיקנא דנתיקא קדישא תליא כל יקירו דכלא [תלוי כל היקר של הכל] — ראה ע"ז בעוד מאמרי בזהר המובאים לקמן בפנים]. מולא דכלא אכרי [ונקרא מול הכל], מהאי דיקנא, מולא, יקירותא וכל יקירי, מולי עלאי ותחתיא [מדיקנא הוה שוקרא מול, שהוא יקר מכל יקר, ונעשו מוצתים העליונים ותחתונים, מולא פירושו לשון הצלה, כי על הכחות (משלי נט, ד) "הוה מוסרי" — מורגס מולא מוסרי]. כלור משגיחין להווא מולא [כולם משגיחים לקבל שפעם ממול ההוא]. בהאי מולא תליא חיי דכלא, מווי דכלא [במול הוה תלוי חיי הכל, מווי הכל (פרנסה)]. בהאי מולא תלויין שמיא וארעא, גשמיין דרעא [במול הוה תלוי שמים וארץ וגשמי רצון (פרנסה)]. בהאי מולא, אשתחוחא דכלא, בהאי מולא תלויין כל תלויין עלאין ותחתיא" [נעשו הצבאות העליונים ותחתונים].

(19) הר"ש ויטאל בשע"ה"כ דמ"ו.

בדיקנא, ובשלימות הזקן בתיקוניו נקרא האדם נאמן, שכל שרואה זקנו, תולה בו אמונה²⁰.

ביאור דבריו:

(א) כלומר, מאחר שעיקר הקדושה תליא בדיקנא, לכן כשחסר ממנו איזה תיקון של שערות ודיקנא, שאינה בשלימות, אינו נקרא נאמן שהוא מבני מהימנותא, אלא שהוא סימן דספרא אחרא רשים בו, וצריך להתרחק ממנו.²¹ [עדין פ' הגר"א: "ענין מהימנותא כמו אמונת ישראל, שבה משיגין את א"ס"].

ועתה צריכים אנו ללמוד מק"ו, ומה מי שיש לו דיקנא, ואם חסר תיקון א' ממנו אינו נקרא נאמן ולא מבני מהימנותא הוא, ומכ"ש מי שיגלה שערות זקנו ודאי לאו מבני מהימנותא הוא, וכאילו כופר בשלש עשרה מדות של רחמים, וגורם שמסתלק מדת החסד והרחמים מן העולם, כי הקב"ה חפץ חסד הוא, וכמ"ש באדרא רבה (זח"ג) קלג ב" (כדלקמן בסמוך).

(ב) ע"פ דברי הוהר הלל, יש שכתבו צוריקים למנוע מי שמעביר זקנו (אף שלא בתער) מלהיות ש"ץ (או שר"ב), כדלקמן ח"ב פ"ח.

זח"ג (באדרא רבא) קלג ב

לשונו:

"קום ר' חזקי, וקאים בקיומך, ואוקיר יקרא דתיקוני דדיקנא קדישא [קום ר"ח, ועמוד על עמודך, והוקר יקר תקון זה של הדיקנא הקדושה]."

ביאור דבריו:

"לכן אמר תהלתי יספרו (ישעי' מג, כא), שצריך לעשות כבוד ויקר לדיקנא יקרא דאריך אנפין²²."

[ראה המובא לקמן מוח"ג קלג א ולקמן ח"ב פ"ט "הדרת פנים — זקן"].

זח"ג (באדרא רבא) קלג ב²³

לשונו:

"קם ר' יוסא, פתח ואמר וחסדי מאתך לא ימוש וכתוב ובחסד עולם רחמתיך, הני קראי קשיין אהדי, ולא אקשו דתנינן, אית חסד ואית חסד [ולא קשה, כי למדנו שיש חסד ויש חסד] אית חסד דלגו, ואית חסד דלבר [יש חסד שמבפנים, ויש חסד שמבחוץ]. חסד דלגו, הא דאמרן דעתיקא דעתיקין²⁴."

(20) עיי' ספרא דצניעותא (זח"ב) קעו, א: "פוקא תנינא, דיקנא מהימנותא".

(21) יין המשומר שם, וראה ס' מנחת אהרן כלל י"ב אות כ'.

(22) בפירושו על הספרא דצניעותא שבהערה 20.

(23) יין המשומר שם.

(24) שם (ע"פ כתבי האר"ז).

(25) הובא גם בפ' תרקאנטי (עיהי' פ' קדושים, ש"ך עה"ה פ' אמור, כף התיים (להגאון רבי חיים פאלאגין) ס' כ"ז אות י"ד, עמודי אידם דף נ"ו, וראה מצות דוד להרבות מצות ס"ח.

(26) פ"י, שהי' חסד של עתיק יומין המתבלש בתוך גולגלתא דא"א ומשם מתפשט בתוך צינורות של השערות דדיקנא (יין המשומר שם).

ותוא סתים בספרא דא דדיקנא, דאקרי פאת הזקן²⁵ [חסד שמבפנים הוא שאמרנו בעתיקא דעתיקין, שהוא סתום בצד הזה של הדיקנא שנקרא פאת הזקן] ולא בעי ב"ב לחבלא האי ספרא משום האי חסד דלגו דעתיק יומין²⁶ [שהוא צריך שלא להשחית צד הזה, משום חסד הזה שבפנים של עתיק יומין].

ביאור דבריו:

פ"י, שאסור לבני אדם לגלח אפילו במספרים שום שערות מהזקן, שהם המכילין והמדות, משום חסד הפנימי דעתיק, כדי שיוכל להתפשט בתוך הכלים והמדות שלו שהם בה' פאות שלה²⁷.

זח"ג שם

לשונו:

"ותאנא בצניעותא דספרא, בכלא אצריך חסד לאתרבא ולמבני, ולא לקטעא ל'י, ולא אשתצי מעלמא"²⁸ [ולמדנו בספרא דצניעותא בכל אופן צריך החסד להתרבות ולהבנות, ולא לקצץ אותו — דהיינו לא להשחית פאת זקנו — כי אינו כלה מן העולם] — עיי"ש בהמשך דברי הוהר.

ביאור דבריו:

אחר שהאריך הגאון מהר"ן שפירא בספרו "יין המשומר" בפרוש דברי הוהר הללו (עיי"ש) סיים כזה"ל: "... נמצינו למידין שלל המגלה שערות הזקן הוא מסתלק החסד מלהתפשט בעולם, ואז חסד א"ל כל היום מהתקן ונעשה א"ל גבור, כמ"ש הרב זלה"ה [בכתבי האר"ז]²⁹ בכונת ויעבור ...".

וראה לקמן בהמובא מוח"ג שם קמא, א.

(27) פ"י, כי חסד פאות הם בדיקנא... והם ה' גבורות של מוחא סתימא דא"א שמתפשטות ונעשות ה' פאות הדיקנא דא"א, והם השערות עצמם שהם הכלים והמדות של החסדים, והם נקרא י"ג מכלאן דרתמי, שהם י"ג מדות שנגזרו בו המים של החסדים... שבתוכם מתלבשים ה' חסדים... ומאלו ה' חסדים נתמלא הזקן בשלימות ונעשה זקן שלם, ולכן אינו נקרא זקן אלא כשהושג פאות הם בשלימות, ואם חסר פאה א' אינו נקרא זקן שלם, והוא סוד כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן... (יין המשומר שם, עיי"ש שהאריך).

(28) יין המשומר שם.

ועדין אי' במצות דוד להרבות מצות ס"ח וז"ל: "... כי יש בצורת האדם העליון כחות נמשכין מעתיקי דעתיקין דאיקרי חסד סתם, כד"א וחסדי מאתך לא ימוש, ויש כחות נמשכים מחסד עולם דכתבי אמרתי עולם חסד יבנה, ויש כחות נמשכות מכח הדין, והשערות של אדם דוגמא לזה, שער הראש ושער הזקן, ואותם שהם דוגמא לחסד אסור להשחתם...".

וכי"ב בס' מצות המלך (סמ"ה) — להר"ג וכו' ר' מנשה קליין שליט"א —

מצות לא תשחית את פאת זקנך: "... והוהר שלא לעבור על מצות זו יהי' מושפע תמיזי ממת חסד כד"א וחסדי מאתך לא ימוש".

(29) פ"י, כי כל הדברים שבעולם אינם גדלים אלא עיי' המים שהם החסדים, לכן צריך להניח השערות לגלל כדי שהחסדים יכולים להתפשט בתוכם (יין המשומר שם).

זח"ג (באדרא רבא) קלא, כ"ב

לשוננו :

"אלין תשעה תקונין דאמר דוד, לאכנעא שנוי [אלו ס' תקונין שאמר דוד כאן, הוא כדי להכניע שונאין]³⁴ בגין דמאן דאחזי דיקנא דמלכא ואוקיר לוי ביקירו עלאה, כל מה דבעי מן מלכא, מלכא עביד בגיני" [משום שמי שנאחז בדיקנא של המלך ומקירו ביקר העליה, כל מה שרוצה מן המלך, המלך עושה בשבילן]³⁵ מי"ט דיקנא ולא גופא אלא גופא אזיל בתר דיקנא, דדיקנא איהו עיקרא דכל גופא, וכל הדורא דגופא בתר דיקנא אזיל, וכלא דדיקנא תליא" [מה הטעם בדיקנא — אלא שהגוף הולך אחר הדיקנא, שהדיקנא הוא עיקר הגוף, וכל הדר הגוף הולך אחר הדיקנא, וכולה תלוי בהדיקנא].

ביאור דבריו :

(א) במ"ש "לאכנעא שנוי" [להכניע שונאין] — ראה הערה 35 עוד מאמרי הוזהר עדי"ן [למעבר נוקמין; מארי דדינא . . . מתכפין]; "לאכפניא דינין"; "נוקמין לשנאיהון דישראל"; "שנאין תחותי יכנעו".
(ב) במ"ש כל מה דבעי מן מלכא, מלכא עביד בגיני" — ראה לקמן ח"ב פי"ח אות א' (ושם מובא האם יש למנוע מי שמעביר זקנו מלהיות שי"ן) ואות ב' (לענין כהן לוי"ס).

(ג) במ"ש "הדורא דגופא" — ראה לעיל בסמוך בהמובא מוח"ג שם עמוד א'.

לשוננו :

"תקונא שתתראה"³⁶ . . . ואיהו חד מחמש פאין, דחליין בחסד, ולא אבעי

אזיזים דף נ"ו. (34) הובא ביפה ללב ח"ה ס' קפ"א, ס' זקן אברהם מאמר שני א"י, ס' עמודי

(35) עיי' אדרא ווטא (וח"ג) רצה א' : "ובגין כך כלא אצטריך, חד למעבר נוקמין, וחד לרחמא, ועל האי מאיב להאי דיקנא דוד מלכא, כמה דאוקמנא" [באד"ר כאן]. ועיי' שם רפס, א' : "והאי רצון אחפש לחתא בדיקנא עד ההוא אתר ומחישבא בדיקנא, ואקרי הסד עלאה, ווא איהו נוצר חסד, ובהאי רצון כד אחגליא, מסתכין חארי זדינא ומתכפין". ועיי' שם עמוד ב' : "הלת עשר נביעין [י"ג מדות הרחמים] דמשאן דרבנא טבא חליין בדיקנא דמוא דיקרא דא, וכלוה נפקין לויא . . . לאנפייא דינון [ועיי' אד"ר קלא, רע"א]. ועיי' שם רצה, סע"א : "וכד אצטריך עלמא לרחמי אחגליא מולא קדישא, וכל איני תקונין ובדיקנא יקרא דזיא, כלוה רחמי משתכחי, וכד אצטריך לוינא, מחתכין דנא, וכדיו עביין נוקמין לשנאיהון דישראל, לאינון דעקין לחו . . . ועיי' זח"ב קע, סע"ב : "על האי תלמא דאחזי דיקנא דכ"ג עלאה בידי שלים במארי שונאין תחותי יכנעו" [וראה לקמן בסוף הערך : "נספחים" נספח ב"].

(36) עיי' זח"ב טו, ב' : "כדיה לביש תושן ואפוד וי"ג תקונין וכך היה בעי רחמא על עלמא" — הרי ראה תראה מפורש שהי צריך להיות בי"ג תקונין לבקשת רחמים על העולם (עמודי ארזים שם), וראה לקמן ח"ג : טענה ומענה ד' הערה 188.

(37) הובא בפ' הרקאמי עדי"ת (פ' קדושים) שי"ן עדי"ת שם, יפה ללב שם.

ס' שמירה טובה עמ' 91. שער זה (להרי"ר מרגליות) מכוח כא, א'.

(38) ביאור ח"ג חיקוני דיקנא — ראה לעיל הערה 13, וראה יין המשומר שם.

זח"ג (באדרא רבא) קלא, סע"א

לשוננו :

"תיקונא דתריסר, דלא תליין שערי על פומא ופומא אתפני מכל סטריין ויאן שערי סחור סחור ל' . . . ועל דא שעריין לא אשתכחו על פומא קדישא משום דרוחי' נפיק ולא בעי מילא אחרא לאתערבא ב' ולקרבא בהדי' . . . ובגין כך שעריי שקילין כוחרני' דפומא ופומא אתפני מכל סטריין" [תקון שנים עשר (מהרי"ג) תקוני דיקנא] השערות אינן תלויות על הפה והפה נתפנה משערות מכל הצדדים והשערות נאות סביב הפה . . . וע"כ לא נמצאות שערות על הפה הקדוש משום דרוחו יוצא דרך שם, ודבר אחר אינו צריך להתערב בו ולקרב אליו . . . ומשום זה שערות שלו שוים . . . מסביב הפה, והפה נתפנה מכל צדדיו] — עיי"ש בהמשך דברי הוזהר.

ביאור דבריו :

לפי"ז מובן הטעם מה שה' רבינו האריז"ל קוצץ שער השפה המעכב האכילה [נסמן לקמן בערך] — לא משום פיגוק הוא, אלא אדרבה היה כפיד לקצו משום מצוה מפני כי זה המעכב האכילה הנה הוא יורד על הפה, ועל כן יש מצוה וחסידות לפנותו משם, כדי שיהא הפה פנוי, וכאשר תראה באמת סוד הפה באמת למעלה מדברי הוזהר הללו.³⁰

[ריכזו הדעות בדיון גילוח השפם ומה שי"ל בביאור שיטתם — ראה לקמן ח"ב פי"א].

זח"ג (באדרא רבא) קלא, א' א

לשוננו :

"דיקנא משום דהוא שבחא ושלימותא ויקירותא מכל פרצופא" [הדיקנא הוא השבח והשלימות והיקר מכל הפרצוף].³²

ביאור דבריו :

פיי' הגר"א³³ : "יקירותא . . . והענין כי הזקן הוא כבוד לאדם כמ"ש הדרת פנים זקן וכמ"ש הדרת פני זקן . . . וענין כבוד כאן הוא כשמוגלה הדיקנא מתגלה רחמיו ונכפין כל הדינין והרשעים כלין ושמו מתגל בעולם". [ראה לקמן ח"ב פי"ט : "הדרת פנים — זקן" ועיי"ש פי"ז : "טעמי המצוה — לאור ההלכה". ובמ"ש הגר"א "נכפין כל הדינין" וכו' — ראה לקמן בסמוך בהמובא מוח"ג שם עמוד ב'].

(30) שו"ת תורה לשמה (להגאון רבי יוסף חיים מבגדד — בעל "בן איש

ח"ה") סימן שצ"א.

(31) הובא בהכתב והקבלה עה"ת (ויקרא יט, כו) ס' עמודי ארזים דף נ"ו.

ס' שמירה טובה עמ' 90.

(32) עיי' ספרא דצניעותא (שבעה ע"ה 20) : "דיקנא לא אזכר (במורה) בגין דהיא יקירותא דכלא [ועיי' ריש פרקא תליתאה שם] . . . ביקירא וביקירותא והיא", ובאורא

זוטא (זח"ג) רפס א' : "בדיקנא דעתקא קדישא, תליא כל יקירו דכלא".

(33) בפירושו על ספרא דצניעותא שם.

משנה

לשון המשנה (מכות כ, א [פ"ג מ"ה]):

"המשנה פאה זקנו... חייב... ואינו חייב עד שיטלנו בתער."

ביאור דברי המשנה:

(א) גדר "השחתה" וגדר "תער" שבמשנתנו — נתבאר לעיל בה"מבוא, עיי"ש.

(ב) אם יש להוכיח (כמו שעשו הרבה מגדולי רבותינו) מדברי המשנה הללו דרך מלקות אינו חייב כ"א בתער, אבל איסורא מיהא איכא אף שלא בתער — ראה לקמן ערך "רמב"ם" אות כ'; לקמן ח"ב פ"ב.

תוספתא

(א) לשון הברייתא (מכות פ"ג ה"ז):

"ואינו חייב עד שיטלנו בתער; נטלו ברהיטני ובמספרים פטור."

ביאור דברי הברייתא:

יש שביאר "דמשמע בהדיא מדברי התוספתא הללו דרך פטור ממלקות, דכל הפרק קאי על ואלו הן הלוקין, אבל פשיטא דאינו מותר ח"ו, ועוד, דהא התוספתא השהה מספרים לרהיטני. הנה אפילו לרב דמתיר בבית השחי ובית הערות מספרים כעין תער [בגין גז. ב. ויתבאר בארוכה לקמן ח"ב פ"ב אות ב'] עכ"ל כתב בשיטה מקובצת (נזיר שם. לקמן בערכו וחי"ב שם) דדוקא מספרים, אבל במלקט ורהיטני לא. וא"כ למדנו, דאפילו דהיא דשרי מספרים כעין תער, עכ"ל רהיטני לא שרי, וא"כ, אף את"ל דבפירות חזק ג"כ שרי מספרים כעין תער, עכ"ל רדאי ברהיטני לא, כמו בבית השחי ובית הערות לרב עכ"פ. וא"כ ע"כ מ"ש בתוספתא, "נטלו ברהיטני או במספרים פטור", עכ"ל דפטור אבל אסור הוא, ולא פטור ומותר, שהרי התוספתא השהה מספרים לרהיטני, עכ"ל דגם במספרים אסור, ויוכל להיות שאסור מדאורייתא, וכמו שמצינו בפטורי דשבת דפטור אבל אסור שיש מהן דאסורים מדאורייתא כמו בכותב

(41) נוסף על המובא שם, הנה נראה דיש להביא עוד הוכחה בביאור דברי המשנה בנידונו ע"פ שיטת הרמב"ם [ראה פיה"מ לרמב"ם בהקדמתו ד"ה אחרי כן] דאין התוספתא (ברייטא) מוסיף ע"פ מ"ש במשנה, כ"א (כורך הברייתות) מפרש ומפרט האמור במשנה בקיצור. א"כ, היות דבנידו"י מוכח מדברי התוספתא דבמספרים רק פטור ממלקות אבל אסור לגזח בהם את חזקו [כולקין ערך "תוספתא"] — ה"ו הוכחה דכ"ה כוונת המשנה ג"כ דר"ק. וראה לקמן ערך "רמב"ם" אות ב' מספר 5.

תוספתא — כוללת ברייתות רבי חייא ורבי אושעיא ותוספתא דר' נחמיה, ראה הקדמת הרמב"ם לפיה"מ. שה"ג להחיד"א ערך תוספתא. לעיל ערך "משנה" הערה 41.

(42) שו"ת צ"צ הו"ד סי' צ"ג סק"י.

לחבלה האי חסד, כמה דאתמר. ובגין כך, לא תשחית את פאת זקנך כתיב [התיקון הששי... זהו נקרא אחת מחמש פאות שבזקן התלויות בחסד, וצריכים שלא להשחית חסד הזה, כמו שלמדנו. ומשום זה, לא תשחית את פאת זקנך כתיב].

ביאור דבריו:

נמצא לעיל בהמוכא מוח"ג קלג, ב, עיי"ש.

* * *

ועתה כיצד ימלא לב ישראל המאמין בה' למעול ח"ו מעל בה' ולגנוע אף בקצוה של זקנו. ולסתר ולמחוק ח"ו כרגע כמה שמות הקדושים בהסרת פטם א' שערות חזקו באיזו אופן שהוא. ומהאי טעמא נהגו אבותינו הק' שאם נשדו להם שער משערות חזקו היו מניחים וגוזזים אותם בספר כמו כל שמות הקדושים שנהגים בהם בגיזו³⁹. ואלו המעבירים את זקנם אינם חשים למחיקת השם, כמ"ש רבינו בחיי [נסמן לקמן בערכו]: "לא תשחית את פאת זקנך, אזהרה למחוק את השם". וגם כתב הגאון בעל התומים ז"ל [לקמן ערך "רבי יונתן אייבשיץ"]:

"ותמהני איך מלאו לבם לקרות בקול י"ג מדות של רחמים ולקרות ה' ה' שהם מרומים בשני פאות הראש, ומכ"ש שאר י"ג מדות שהם בזקן כו', ואם ישראל מגדל זקנו כראוי איז מעורר פנים של רחמים ולהיפך ח"ו מעורר פנים של אלוהים אחרים ופניו רשעים הם מזה"ד ר"ל. היוצא לנו מדברי קדוש, שמי שמעביר זקנו באיזה אופן שהוא, הוא עושה מי"ג מדות של רחמים ח"ו י"ג אבות נזיקין לו ולגשמתו, לכן אמר מעתה כל איש ובחור ישראל המאמין בה' ובתורה"ק יקבל עליו מהיום שלא יעבור מעל פניו ה"ג מדות של רחמים, שאינן חוזרות וריקים⁴⁰. (עוד בשיטת בעלי הוזהר וגדולי המקובלים בנידון זה, ראה לקמן ערך "אריז"ל"; יין המשומר; ובאורכה לקמן ח"ג: טענה ומענה ב' ושאר המקומות שנשמנו שם).

נספחים:

(א) מוח"ג (קסו ב) מוכח דהעברת חזקו מביא לידי התגברות היצר וכי וכדלקמן ערך "מדרש רבה" אות ב' מספר 2, עיי"ש.

(ב) פירוש דברי הספרא דצניעותא (זח"ב) קע"ז טע"ב: "על האי [על כן] חלמא דאחיד דיקנא דבר נש עלאה בידו" [אם ראה בחלום, שאוחז בידו זקן של אדם חשוב] שלים במארי' [הוא שלם עם אדונו] שנאין תחתיו יכנעו" [שנאין יכנעו תחתיו] — ראה לעיל הערה 35 ולקמן ערך "דגל מחנה אפרים".

(ג) עיין זח"ג סב, א ובמפרשי הוזהר שם שה"ג מדות שהתורה נדרשת בהן נמשכים מ"ג תיקוני דיקנא. הסברת הענין בגדו"ד — ראה לקמן ערך "מדרש רבה" הערה 65 (מס' מאור עינים); "ליקוטי מוהר"ן"; לקוטי הלכות; ועוד.

(39) הילוך דעות בזה — ראה לקמן ח"ב פ"ב נספח ב'.

(40) סו"ט עמודי ארזים.

אות אחת [ועי' שר"ע הרב הל' שבת סי' שמ ס"ה]. ועכ"פ גבי רהיטני אסור בהדיא בשיטת מקובצת גבי בית השחי ובית הערוה אף לרב דשרי במספרים כעין תער. אי"כ ודאי כמ"כ בפיאות הזקן, אף לכל היותר מקילים לא שרי במלקט ורהיטני. וא"כ הרי התוספתא משוה רהיטני למספרים, עכ"ל גם במספרים הוא רק פטור ממלקות ולא היתר ח"ו.

וי"ל דהרמב"ם שכתב גבי העברת הזקן (בהל' ע"ז פ"ב ה"ז): "ואינו חייב עד שיטלנו בתער... אם גלח זקנו במספרים פטור" — לקח דבריו מהתוספתא דידן, וכפי שיתבאר לקמן ערך "רמב"ם" אות ב' מספר 5.

(כ) לשון הכרייתא (ברכות א, ו):
נעקק לקמן ח"ב פ"ה אות א.

ביאור דברי הכרייתא:
יש מבארים דמוכח מדברי התוספתא שם — כפי אשר פירשו גדולי רבותינו — דאיכא מצוה רבה לכלל ישראל להתחזק בענין גידול הזקן, ושלא להקטין (אפילו) הזקן אף במספרים, כדי להוציא מלבם של אותם המשתחיתים זקנם.

[ריכוז הדעות בכללות ענין גידול הזקן משום סייג ומיגדר מילתא — ראה לקמן ח"ב שם].

* * *

יש להעיר גם מתוספתא חגיגה א, ד:
לשוננו:
"נתמלא זקנו ראוי לעשות שליח ציבור לפני התיבה ולישא את כפיד."

ביאור דבריו:
הנה עפ"י, יש שכתבו דראוי למנוע המעביר זקנו מלהיות ש"ץ או לבי"ב, כדלקמן ח"ב פ"ה, עיי"ש ריכוז הדעות בזה.

מדרש רבה

(א) לשונות המדרש⁴⁴:

במדבר רבה פ"י נשא י, א, (ג) עה"פ חכו ממתקים, [וכ"ה בשיר השירים רבה ג, ד]:

מדרש רבה — בענין אימתי נסור המזי"ר — ראה אגרת בקורת למהר"ץ חיות.
(43) כאן נזקקים להעיר דלפי מ"ש חז"ל במדרשים אלו, שהבדלתם והברתם של ישראל מן האומות ה' בתגלתם, יש לחסוה עמ"ש בשיר השירים חמ"ט חז"ל קט"ט בענין שייכות אסורי חוקות גויים להעברת הזקן, וז"ל: "והוא דבר זלא נמצא בש"ס ופוסקים וגם לא בשום ספר מספרי חזונים שיהי' הפרש בין ישראל לאינו ישראל בגילוח הזקן, כי אז גם כל האומות היו מגדלים זקנם". רצני"ג בדברי החז"ם (כ"כ בס' עמודי ארזים דף ס"ו), וראה עוד מזה לקמן ח"ב פ"ד הערה 4.

מזו
ח"א: לקוטי דעות

"ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי. א"ר לוי כל מעשיהם של ישראל מובדלים" מן אומות העולם... בתגלתם: ופאת זקנם לא יגלחו... "ועיי"ש במת"כ.

שיר השירים רבה א, טו עה"פ הנך יפה עיניך יוני"ג:
"מה יונה זאת מצוינת, כך ישראל מצוינים בתגלת במילה בציצית".
[יש להעיר שתגלתת נאמר בראשונה יען שהוא בהכרת הפנים בראשונה י"ן].

שיר השירים רבה ג, כ:
"צאינה וראינה בנות ציון, בנים המצוינים לי בתגלתת במילה ובציצית. במלך שלמה. במלך שברא שריתיו שלמות..."
ובתירושי הר"ל שם: "שעל ידי אלו הן מובדלים".
איכה רבתי ג, י"ז (כ"ב) עה"פ מה אעיד... מה אשוח לך ואנחמך:
"ר' יעקב דכפר חנן אמר לכשאשוח לך אנחמך [כשאהי' שוח לך שאשכך] יתנהו מת"כ... בתולת בת ציון בנים המצוינים [מסומנים וגיכרים] במילה ובתגלתת [שנאסרו בהקפת הראש והשחתת הזקן, מת"כ] ובציצית".

ביאור דבריו:
1. לפי האמור במדרשים הללו דמסע ותפקיד המצוה ד"לא תשחת את פאת זקנך" הוא הבדלתם והרתם של ישראל מבין אומות העולם — א"כ במספרים כעין תער וכ"ש בסם (או במלקט או ברהיטני) אינו מובדל כלל וכלל, ונהי שאין בזה חזיב מלקות מה"ת כיון שעיקר הגילוח בתער, מהיכ' היתי נאמר שלא יהי' בזה שום איסור כלל⁴⁵.
ראת בארובה מזה לקמן ח"ב פ"ז: "טעמי המצוה": פ"ב או"ט.
2. יש מהסוברים שהמסירים זקנם (אף שלא ע"י תער) עוברים על הלאו דובחוקותיהם לא תלכו המביאים חיוק לשיטתם ממאמרי המדרש הג"ל, ראה המסומן לקמן ח"ב פ"ד.

(44) כשה"ש רבה שם הגיס: משונין.
(45) הובא בחידושים על הש"ס (להצ"צ) ספ"ג דמכות, זקן אברהם מאמר שלישי אות ח'. הערותיו של הר"ר מרגליות על שרית מן השמים סי' ל"ו.
(46) הובא בס' זכרון ירושלים ד"א, ס' פניות הבית סי' ק"ו. שו"ת חידוש ויצהר סי' ס"ח, אוצר מפרשי החלמוד ע"מ מכות (כ"א א' הע' 25).
(47) ס' עמודי ארזים דף ס"ו.
(48) הובא בס' י"ן המשומר (מאמר לא תשחת בתחילתו), אף המנו (על המטה אפרים) סי' תקפ"א ס"ק ק"ה וראה תשב"ץ ח"ג סי' צ"ג, ספר הוכרונות (למהר"ש אהר"ה) דף מ"א.
(49) הובא בהמקומות שנזכרו בהערה 46, תשב"ץ שבערה הקודמת.
(50) חידושים על הש"ס (להצ"צ) ספ"ג דמכות.

51) ויש לדייק שהרי משובת ר' הושיעא נשע שער בימי התנאים היו נהדרים מלפני וקדם וישא ללחץ כלל אפילו במספרים כר, כאש"י מוכח מלשון "ומינו" פאת זקנו (ס' זקו אברהם מאמר חמש'י) ועיינ' ש"ת חת"ס האו"ח סו"ס קט"ו לקמן ערך "חתם סופר" אות כ', לקמן ח"ג: טענה נמנה א' אות יא.

52) בב"ר פס"י ה"ג לפנים ב' המ"ב: "כלומר הולך בנחת וביציאות העקב נדמית חלוי למעלה בהליכתו" וראה ברש"י פ"ה שם. ובלב"ש ע"פ זה והוא נער (בראשית ל"ה ב'): "שורף מתנענע, מתקן בשערו מחלה בצפכו והוא מעשה יצירות".

55) *Ala*

או יצחק גם בחתימת זקן, ומאן דבעי למשתעי כו' וע"כ בקש אברהם רחמים שיהי' לו הזקנה בליבון שער זק"ל⁶⁰.

(ב) פירוש היפה תואר⁶¹ (במד"ד שם) "שהקשה ג"כ כקושיית המהרש"א מפסוק ואברהם ושרה זקנים הנאמר מקודם, ותירצו הוא שהזקנה הי' ניכר מהפנים והגוף, אבל חתימת זקן לא הי' עד אברהם⁶²."

היינו, דלפי המהרש"א גם מקודם הי' חתימת זקן, אלא שבקש שיהי' הזקנה בליבון שער, ולפי היפ"ת, עד אברהם לא הי' חתימת זקן כלל⁶³.

* * *

בניאור דברי המדרש הללו, עוסקות אף החסידות החב"דית לפי דרכה, הלא בספרתם⁶⁴.

(59) בשו"ת צ"צ שם (ובס' תורה שלמה שם) העיר דמוכח כפי' הבהרש"א בלשון התנחומא חיי שרה א': "א"ל יספית מבני אדם, א"ל איזה היופי שלי, אני ובני נכנסים לעיר ואין בני אדם מכירים בין האב לבן, מפני שהי' אדם חי מאה ומאתים שנה ולא הי' מוקין. אמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע צריך אתה להפריש בין האב לבן ובין עמי לזקן, שיהא הזקן מתכבד. א"ל הקב"ה: חייך ממן אני מתחיל, לו באוהו לילה ועמה כיון שעמד ראש שהלכין שער ראשו וזקנו. אמר לפניך, רבש"ע עשיתני דוגמא. א"ל כתב עטרת תפארת שיבה (משלי טו, לא) וכתוב הדור זקנים וביס (שם כ, כט) לכן נאמר ואברהם זקן. ומבואר כאן דהתקנה הי' להלבין זקנים, ובס' תורה שלמה שם הביא עוד רא' לפי' המהרש"א מפרו"א פ"ב: "ואברהם זקן, המופת השלישי משנבראו שמים וארץ לא נמצאת שיבה עד שבא אברהם אבינו וזרקו בו שיבה, שנאמר ואברהם זקן בא בימים. ר' לויט איש יבנה אומר ככתב שהוא הדור בראשו של מלך, כך חשובה הדור ובבדור לזקנים, שנאמר תפארת בחורים כחם דוד וזקנים שיבה (משלי כט, כ) — ומדויק הלשון לא נמצאת, "שיבה" משמע כהמהרש"א. ועוד העיר שם רע"פ לשון התנ"י שבהערה שלפניו: "אין כתב בתן זקנה" — מיושב קושיית המהרש"א, והכוונה הוא לירוש' דהתורה לא כתבה על שום איש באותו סגנון. "ואברהם זקן", לאשמעין דאלי אברהם נחדש דבר מיוחד ולכן כתבה פסוק מיוחד ע"י.

(60) העירו ח"א (מחסידי חב"ד — ליובאוויטש) דבריה היפ"ת מובאים ע"י הגמח צדק בספרו "אור התורה" (פ' חיי שרה עמ' 1558 ואילך) וע"י בנו האדמו"ר מהר"ש מליובאוויטש בספרו "ספר המאמרים — תרכ"ו" (ד"ה ואברהם זקן). ובכ"מ.

(61) ואף שבדפוסים מה"ר שלפנו ליתא כן ביפ"ת, העירו: "בדפוס האחרון — ליקוט ממנו (מפני היפ"ת) יוחפש בדפוסים שלפנו".

(62) וקצת ראי' לדבריו מקנה דשרי, שבוואי בנושם אינו חתימת זקן, וכן הי' מקודם גם באנשים, עד שנאמר ואברהם זקן ג' (אזה"ת שם. סה"מ תרכ"ו שם).

(63) וכמבואר ענינים באזה"ת שם (תשע"ב, ב) סה"מ תרכ"ו שם (ע' ל"ד), ולפירוש המהרש"א היינו שהמשך בחי' הלבון בהשערות שחורות, ולפי היפ"ת, הוא פלג המשכת בחינת השערות שחורות.

(64) העירו ח"א דבאוה"ת שם ובסה"מ תרכ"ו שם (פ"ו) נתבאר הטעם שער אברהם לא הי' זקנה ואברהם תבע זקנה, כי (א) ממנו הותחל שני אלפים תורה, וגילוי התורה הוא ע"י שערות דייג חקוני דיקוא. (ב) אברהם גילה בחי' שם א"ל חקון הראשון דייג חקוני דיקוא. עיי"ש באזה"ת. ועניי"כ לקו"ת וצבים נג א. תו"א ס"ו, ג.

גם העירו ח"א מדברי האדמו"ר מוהר"צ מליובאוויטש בספרו "ספר המאמרים — החש"ש" בד"ה ואברהם זקן, שכתב שם בין השאר (ועיי"ש שהאר"י בבניאור הדברים כמו שהם ע"פ פנימיות הענינים):

"וצריך להבין מהו חשיבות הזקן כ"כ שאברהם אינו ע"ה בעי רחמי עלי, וצריך להבין מהו חשיבות הזקן כ"כ שאברהם אינו ע"ה בעי רחמי עלי,

(4) בראשית רבה ס"ה, ט

לשוננו:

"א"ר יהודה בר סימון אברהם תבע זקנה. אמר לפניך, רבון העולמים.

אדם ובנו נכנסין למקום ואין אדם יודע למי מכבד, מחוץ שאתה מעטרו בוקנה אדם יודע למי מכבד. א"ל הקב"ה: חייך דבר טוב תבעת, וממך הוא מתחיל. מתחלת הספר ועד כאן אין כתב זקנה, וכיון שעמד אברהם נתן לו זקנה, ואברהם זקן בא בימים."

ועד"ז איחא בגמרא סנהדרין ק"ב: "עד אברהם לא הי' זקנה, כל דחוי לאברהם אמר האי יצחק, כל דחוי ליצחק אמר האי אברהם. בעא אברהם רחמי דליתוי לי זקנה, שנאמר ואברהם זקן בא בימים."

וכ"ה בגמ' בבא מציעא פ"א א' ובעוד מקומות במאמר"ל⁶⁵.

ביאור דבריו:

הנה יש שני פירושים בענין הזקנה שנתחדשה ע"י אברהם:

(א) פירוש המהרש"א (בחדושי אגדות בכ"מ שם): "ק"ק דכבר כתב באנשי סדום מועד ועד זקן, וכתב ואבינו זקן, ובאברהם גופי' כתב ואדוני זקן, ואברהם ושרה זקנים, מאי אולמי' האי קרא ואברהם זקן מכל הני קראי. וי"ל דודאי הזקנה ע"ש רוב שנים הי' כבר בעולם, אלא שלא הי' בעולם הזקנה הנזכרת בליבון שער, ודבני משתעי בהדי אברהם כו'. ועי' בקש רחמים להיות הזקנה ניכרת בליבון שער, ודרוש לה מכתבית ואברהם זקן בא ג', זכר כתיב מקודם שנולד יצחק ואדוני זקן, ואברהם ושרה זקנים, שהי' אז אברהם בן ק' שנה, אבל האי קרא ואברהם זקן בא ג' הי' אחרי זה, לפי שהי'

(57) בב"מ שם מובא מאמר זה אחרי הדרש מיד נהפך קלסתר פנים של יצחק

וגמא לאברהם, פתחו כולם ואמרו אברהם הלך את יצחק. עד אברהם לא הי' זקנה, מאן דהוה בעי למישתעי בהדי אברהם משתעי בהדי יצחק, יצחק משתעי בהדי אברהם, אמא אברהם בעי רחמי, והוה זקנה, שנאמר ואברהם זקן בא בימים. ע"כ.

(58) ראה לקמן בהערה שאח"ז המובא מחדש התנחומא ר"פ הי' שרה ופד"א פנ"ב.

גם בסגנון אחר, כמו בתנ"י [תנחומא ישן מהדורת בוכנען] חיי שרה ד': "[ואברהם זקן] בא וראה מאדם ועד אברהם עשרים דורות ואין חתיב בתן זקנה אלא בו, הי' מולידין בנים ובני בנים, ולא הי' ניכרים איזה תבן ואיה האב והיו הבנים מכים את האבות ולא הי' ידועין, שנאמר ויכל בביבל ימיהם וישותם בבהלה (תהלים ע"ה, ל) שהיו הכל שוין עד שבא אברהם ונתן לו הקב"ה את העטרה הזו, שנאמר עטרת תפארת שיבה (משלי פ"ג, א), והיכן את מוצאה, בדרך צדקה תמצא (שם), מי הי' זה, אברהם, שכתב ב' כי ידועתו למען אשר יצוה את וגו' (בראשית י"ח, ט"ו). א"ל הקב"ה: חייך שאתה ראוי לזקנה, לכן נאמר ואברהם זקן. ואף דוד נפל העטרה הזו, שנאמר ותמלך דוד זקן (מ"א, א), למה שעשה כבוד אברהם, שנאמר ויהי דוד עשה משפט וצדקה לכל עמו (ש"ב ת, טו), לכן נאמר עטרת תפארת שיבה, עיי"כ וכו' בתנחומא ישן תולדות ז' אגדת בראשית פמ"ג. ועיי"ש בס' תורה שלמה שחב"א מעור כ"מ ופ"י דבריו.

ושי"מ שהגה"ק רבי נחום מטשדנובל (בספרו "מאור עינים" פרשת חיי שרה) האריך גם הוא בביאור דברי המדרש דידן⁶⁵.

דלפי מהרש"א בקשת רחמים היתה... [ראה לעיל בפנים]... ולפי היפית בקשת רחמים היתה... [ראה לעיל בפנים]... ולא זו בלבד אשר אצ"ה התפלל ע"י בקשת רחמים, אלא עוד זאת תבע זאת, והעולה על כולנה, כי הקב"ה אמר לו דבר טוב תבעה, והיינו דבר זה בלבד שנוכח הדבר שהתפלל על זה בקשת רחמים, אלא עוד זאת דבר טוב תבעה דבר הבדל גדול בין תפילה בבקשת רחמים דיוה צדו, לתפילה, דבענין התפלה הנה התפתל עצמו יודע שאין מגיע לו ולא כלום, ואינו אלא בקשת רחמים שהתבאר יודע שיש לו איה תוקף לתבוע, וצ"ל מהו"ע גדול הפלאת מעלת חשיבותו בחתונות בחסד חסד, וכמאמר כללים וכרשים דפקנו דלחזק, משאיכ בענין התפילה והתבאר אשר אצ"ה הכניס עצמו בזה בתוקף גדול כל כך, לא רק בהפלה ובקשת רחמים אלא גם בתוקף של תפילה בסענה של כבוד, ואין אדם יודע אדם למי מכבד, והיינו דמי שיש לו זקן הוא מכובד והבניות צריכות לכבדו, ומי שאין לו זקן מחבבה בשלילה הכבוד שהי מגיע לו אם יהי לו זקן, והקב"ה הסכים על ידו אשר דבר טוב תבעה אר הענין הוא, והנה אי במדרש רבה בראשית פנים ב' עזר והור לבושה ותשחק ליום אחרון (משלי לא) עזר והור לבושה של תורה ותשחק ליום אחרון אמתי ושמור דרך ה' לעשות צדקה, וכה לוקמה ואברהם זקן בא בימים, וזוהי מעלתו, הוקף שהוא הדרת פנים, שזוכים ע"י עזר של תורה, שהוא ענין התוקף שבחורה, דינה כתיב כי נר מצוה ותורה אור, שהתורה מאירה את הנר מצוה, וכל מצוה ומצוה, בין שהוא ממצות עשה ובין שהוא ממצות לא תעשה, הנה אמותיות ענין קיום המצות הוא כאשר מקיימה ע"י תורה, ולכן הנה התורה נקראת עזר, שהוא התוקף מרצונו ותפלתו ית' שבחורה, שלמעלה משכל אנושי, וע"י קיום המצות ע"י התורה, וזכרים לחדת פנים, והנה טעם וסבת הדבר מפני מה תבע אברהם את הוקמה, והלא עד אברהם היו כמה צדיקים גדולים, כמו חנוך שהלך את האליקים והמחזקה אשר לסבת אבול דוח הקב"ה את המבול לשבעה ימים, וכמ"ש ויהי לשבעת הימים והמבול הי' מים על הארץ, ועוד היו כמה צדיקים גדולים, ובפרט נח שהכתוב מעיד עליו שהוא איש צדיק, ושם ועבר גדולי התורה, הנה גם אחד מהם לא התפלל על הוקמה, ורק אברהם הוא הראשון המתפלל ותובע זקנה ולובן שער, הנה כתיב מי העיר ממזרה, ואר"ל א"ת העיר אלא האיר בארץ, ואברהם התחיל להאיר, ודע אברהם הי' בעולם מתנוג באפלה ובא אברהם והתחיל להאיר, ואברהם אצ"ה פרסם אלקותו ית' בעולם ואופן פרסומו הי' בעבודה ומסירת נפש, ובהו האיר את העולם, ומהאי טעמה הנה הוא דוקא תבע את הוקמה, והיינו דלחיותו בעל מסירת נפש לקדש שם שמים, הנה הוא דוקא ידע מגדול מעלת חשיבות הוקן ושער לבן, ולכן הנה הוא התפלל ותבע את הוקמה ולובן שערות הוקן, שהוא הדרת הפנים, שזוכים ע"י קיום המצות ע"י התורה... וזהו ואברהם זקן בא בימים דהנה קיים אצ"ה את התורה כולה עד שלא ניתנה, וכל עניני עבודתו של אצ"ה היו באופן ומסירת נפש ועבודה זו בחר לבניו אחריו, והיינו דלבוש אשר הוא הי' הראשון שפחת הצנור המסירת נפש ועבודתו, הנה בחר בהעבודה ומסירת נפש, ולכן בחר בשעבוד גליות תמורת הוענות דגיתם, ומהאי טעמה תבע הוקמה, שראה אשר בעקבות משיחא יתי דור אשר הוקמה והלובן שער תהי' עבודה של מסירת נפש גם בבני תורה, לכן תבע זאת התפלל עליהם שירכילו לעמוד בנסיון⁶⁶.

[ראה לקמן ח"ב פ"ד: "מסירת נפש" פ"ט: "הדרת פנים — זקן"]

65) וז"ל שם: "במדרש ואברהם זקן בא בימים, ר"י בר אליעזר פתח ברכי נפשי את ה' אלוהי גדלת מאוד הוד והוד לבש שנתהדרת ונתלבשת הוד בסיני בשע' שאמרו ישראל נעש' ונשמע: ר"א שדורות לאברהם בחדת זקנה ויש הכותב ואברהם זקן בא בימים וגו' :

לחבין הענין גודע משאר"ל עד אברהם לא הוי זקנה בעי רחמי והוי זקנה גודע שומדות עליונות שכן י"ג מדות נקרא י"ג חקוני דיקנא העליון שכן הי"ג מדות ה' ה' אל רחום ותנון וגו' ע"ש והודו והודו של השי' כמו למשל בארץ אלפי אלפי הבדלות עד אין קץ ואין חבליה בארץ הנשמי' בגשמיות שהוקן של האדם הוא הדרת פנים של האדם כן בארץ אלפי אלפים הבדלות בקומה הירחניות הקב"ה נקרא י"ג מדותיו של הקב"ה חקוני דיקנא על שם שבין גתודי וגודל גשמיות דוגמת קומה הירחניות העליונה אלא שבשהלשלות המודיעה מעלה לעלול נשתלשלו ונטבעו מהדמות העליונה בתוך האדם הישראלי ששל ידו יוכל לפאר להוד ולגלגל שמו של הקב"ה על ידי שיתובך את עצמו במדותיו בהטוב שבין כי באמת המד' בהשתלשלותו בידאם הם מעורבין מטוב ורע שהוא סוד הבחירה כי זה לעומת זה עשה אלקים כי כמו שיש טוב המדות כך יש רע המדות שהוא ההיפך של המדות שהוא בקליפות שבתן נטבעו רע המדות וזכה לידבק אל הבורא ב"ה שהוא עיקר צירך לידב' בסוב שבמדר' שעל ידי המדות וזכה לידבק אל הבורא ב"ה שהוא עיקר עבודתו וכמו שאמרו רז"ל ובו חובב וכי אפשר לידבק בהקב"ה והלא אש המד' הוא אלא הדבק במדותיו מה הוא רחום אף אתה רחום שברך לבקוע בו כל המד' להשתמ' בה' בכל עניניו שבמדר' שהיה כל הנהגותיו על ידי המדות כמו שאר"ל בזמן שישאר עושים לפני כסדר הזה וכי עושים דייקא שהכוונה הוא לא בלבד הקריאה ביי"ג מדות אלא העיקר הוא העשי' ואז כשיאחז בחלק הטוב שבמדר' ומכניע חלק רע המעור' בתן בטבע האדם זכ' על ידי זה להשפעת חכמה העליונה בתוכו מאחר שעל ידי זה נובך בבורא ית' כמו שאמרו הדבק במדותיו שזה נקרא ובו חובב וטעם הדבר כי גודע שהתורה נדרשת ביי"ג מדות שכן ממש סוד אלו הי"ג מדות שם סוד י"ג חקוני ודיקנא כנודע שם סוד עיקר התורה ואם כן מאחר שירבך במדותי בעשיה שמוציא המדות שמוטבעין בו למעשה שיעשה על ידם כי גודע שבאדם נכבדו המדות על ידי מעשה שמועשה שומרתם על הבדיות ומאריך אפי' ועושה חסד שולאת הכוונ' נשתלשלו המדות ונתלבשו בגשמיות האדם שהוא יביא אותן ליד מעשה ועל ידי כך זוכה להופעת אור המדות הירחניות העליונים עליו שהוא הופעת אור הי"ג מדות שהתורה נדרשת בתן עליו מלמעלה שהוא הכל אחדות אחד עם אלו הי"ג מדות שה' ה' אל רחום וגו' ועל כן אמרו רז"ל על פסוק והדרת פני זקן זה שקנה חכמה שהוא שער ידו זקן כי באמת מי שקנה המדות לחוכו להביאן ליד מעשה לשם שמי שעל ידי זה ידבק בבורא ית' כאמור נקרא זקן שקנה חכמה כי על ידי זה נשפץ עליו אור הי"ג מדות שהתורה נדרשת בתן מחכמה עליונה כי אוריות מחכמה נפכת ואוריות וקב"ה חד שעל ידי שנעשה דבוק בחכמה עליונה נעשה דבוק בהש' יחבדו וכמו שאמרו ובו חובב הדבק במדותיו שעל ידי המדות שבמעשה זוכה להופעת אור הדרו של הקב"ה עליו שם סוד י"ג חקוני דיקנא שנקראים הודו והודו ועל כן צוה השי' והדרת פני זקן זה שקנה חכמה מאחר שהוא נעשה אחדות עמי ית' על ידי המדות הנקראים הדרו של הקב"ה כאמור ויראה מאלהך שהוא המצומצם בו על ידי המדות שאלהתו בכיכול ממלך נהאחד עם זה האדם ע"י קיום המדות במעשה.

והנה גודע כי קומת האדם הגשמי נשתלשלה בהשתלשלות המדות למטה עד שבמדותיה החתונות שהוא תומדות האדם הוא ביי"ג ברמ"ח איברים ושס"ה גידים גשמיים דוגמת קומה הירחניות העליונה כנודע שכל מה שהוא במדותיה למטה ממדותיה שעליה נחשב, אור הירחוני ע"י שבהגיע לזה עולם השפל נחשב מאור בלבד גשמי ומי"ג שורשו הוא מאור העליון ועל ידי כן יש בקומת האדם הגשמי זקנה שהוא הדרת פנים של האדם ששל כן כתוב בספרים שלא לחזוש מהזון אפילו שער אחד והתורה צוהתו בזה דלא תחשית פאת זקנך על שם שהוא מרומם וגמול מאור י"ג חקוני דיקנא העליון הדרתו הוקן מן הזקן שהוא על ידי המשכ' המד' העליוני הקדושי למטה לבושי' אחר לבושי' מדרגה אחר מדרגה עד לבוש הגשמי הזה שהוא קומת האדם

וזה היכן שבאותות הוא היפך המדות שזה לעומת זה עשה אליקים שהוא ההיפך של מדת הקדושה כנוגע כי לעומת מרכבה הקדושה יש דוגמא בקליפות.

[illegible]

היה וזהו לבשת שנתחדרת בסיני בשעה שהקדימו ישראל נעשה לשמע כי באמת הכל הוא ענין אחד במה שבחנה הור' דודר לבשת שווא כמש"ל שמתלבשין בציצית החדה שהיא ארבעה זקן העליון י"ד תיקוני המעשה שמתחזקין על ידי המדות המוטבעין בהם שצ"י זה יוכח להפך המדור' מהלא' העליון עליו שהו' בזה' גי' התור' מ"ג מדות כבאוב' למעלה והו' ענין שהקדימו נעשה לגשמע מקדם קיימת המדור' במעשה ואח"כ נוכי' לבחיתו נשמע לשמוע בקול דבר העליון מאור י"ג תיקוני שהו' דיקנא שכן י"ג מדות שהתורה גורש' בזה שהתור' בנויה מהם שכל ידיו זה' מתחדת בסיני פ"ה שנתקן למטה בחנת הדת וכן שנקרא וכן כמו שאמ' הכת' והדת פני וכן כאמור למעלה והו' גם כן שמבוא הפסוק ואברהם וכן בא ימים דודע שהימים ונקראים המדות העליונות שהיפך נקרא לילות וחשכות המדות נקרא ימים על שם בהירותן למעלה'.

העלולים וההתקוות ידבקו מן קומה הרוחני על ידי השתלשלות ולבנישן מעלה לעלות מדרגה אחר מדרגה עד אברהם שיהיה הדין על ידי בקומה הגשמי. שלא היה ההשתלשלות והמשכה למעלה למטה ככזי הלאה. ויתרמוז בקומת הגשמיית כפי רחמי שהוא קיום וחיזון המדות שזי רחום

וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת-קוֹלְךָ וְיִשְׁכַּח אֶת-עֲוֹנוֹתָיִךְ כִּי-יִשְׁמַע ה' אֶת-קוֹלְךָ וְיִשְׁכַּח אֶת-עֲוֹנוֹתָיִךְ

מסלול (מורה למורה)

תחנן וגוי שזר לשון רחמים וכן בכל המדות והיו זקנה שנחמן ומשך השמלחות
 "ג מיקוני דיקנא עד שנחלבש ונחמו ג"כ בקומה הגשמיות והיו זקנה גם בגשמיות
 "זהו ואברהם וכן בא כימים פירש שם בבחינת ימים שם המדות העליונות וכן.
 כמבואר שהמשך המדות העליונות למטה ועל כן נקרא ואברהם וכן.

במה שלא למד שהשכל העליון מדבר בו.
היכן יושלכו המדות אף מה שאל למד מתוך הכי כספריי' עיי' שיופיע שהוא שידע
הדיני' כמי' אני בונה לי גבורה וזה ה' בייך וגו' הוא ובית דגו. וכמה שביארנו למעלה
הרחמי' העליונים ומי' חקינו דיקא שהוא הופעת התורה העליונה שעל ידי המתקנת
מרע ועשה טוב מהן שנמא' הרע בנור' ועיי' נמחקו כל הדיני' למעלה והופיע עליהם
גמולתן והסכימו על ברכתו שהוא עיי' שכתבי' את הרע שיש בידמו' לטוב כסוריו
דיקא והמשכן הוופעת אורו עליו למעלה ועל ידי זה ה' שהוא הוא הבית דגונו
במעשה. וזהו ה' בייך את אברהם בכל שעל ידי שבא בימים העליוני' י' חקינו המור
שחרת לאברה' בוקי שהוא הדי' חקו העליון שהופיע עליו על ידי חקו המור מקורם
וזהו שבביא המדרש על פסוק זה ברכי נפשי וגו' הדי' חקו לבשר שה' כמו שבביא

עלינו, בהתפשטות מה מתחמקת עלינו.
עלינו שנקרא יידי עדין אין: בו תפיסה עד התפשטות המדות למטה שאו מתגלה החכמה
הראשונה עדיין אין תפיסה לציור האות שברצונו לעשות כן במשול גם כן בחכמה
הראשונה והמשכת המדות כנודע בזמן בחיוליות עשיית האות בשעה שעושה נקודה
כל האותיות שפמנה יהוה אחר כן בהתפשטות ציור האות כן המתחמקת העלינו מתהיין
הראשונה שפמנה יהוה אחר כן בהתפשטות ציור האות כן המתחמקת העלינו מתהיין
מתהיין כל האותיות כי איזה אות שצריך לכתוב צריך אותה לעשות מתחילתו ונקודה
שהוא אלוהות ממש כמו אות ך שאין לו ציור והשנה כמו בשאר אותיות ומן הי'
רק נקודה על שם גודל וגובה ההשנה שאין לנו תפיסה להשיג כל שלימות החכמה העלינו
ובל מקום שהנקודה רבה על הכתב אתה דורש הנקודה דנודע שהתחמקת עלינו נקרא ך שהוא
״כזה נבאר מה שאמר ך״ שסמיון כל מקום שכתב רבה על הנקודה אתה דורש הכתב

אנשתי המדין ועליו יופיע עלינו או שפע הכמתו העליוני מייצג חיקונו דיקאט כמבואר ב"אנשתי בלגיארי".

ושם יתבאר ד"ש להרצת המקובלים בכה"ג — תוסף והלכתי ממש].

הספרא (תורת כהנים) — מיוחס לרב השק"ט בזה — ראה ס' עין זוכר להחיד"א מעי.
הספ"ר אות ב' שד"ת פללי תפוסקים ס"ב אור"ח והוספו שם.

הבא לקמן הוא מאשרת צ"צ חו"ד סי' צ"ג י"ח [י"ט] וי"ט [כ'] (66)

איתא בתר"כ שם "לפי שיש בראש [דניור] מה שאין בזקן [דכתנים וכה"ג], ובזקן מה שאין בראש, שהראש אסור במספרים ובתער [כתנן פרק שלשה מינים נזיר שגלח בין בזוג בין בתער או שסיפספ כל שהוא חיוב], והזקן אינו אסור במספרים ובתער [זקן אינו אסור במספרים כבתער, דאין איסורו אלא בתער, כתנן לקמן פ' קדושים כו' יכול אפילו גלחו במספרים יהא חיוב ת"ל כר]. עכ"ל הנוגע לענייני הביאורו התוס' פ"ק דשבועות (ב' סע"ב) והעתיקו ג"כ שהראש אסור במספרים כבתער, ומדאומר אין איסורו במספרים כבתער, משמע לכאורה שבמספרים אינו אסור כלל, וא"כ הוא מותר לגמרי, דהא אינו אומר אינו חיוב אלא אינו אסור, אבל באמת אין זה כלום, דהא לישנא דאסור היינו ג"כ מה שאסור מדאורייתא באיסור ל"ת, כדאמרינן בגמ' בחולין פרק השוחט (ל"ב) אמר רבא אלו אסורות קתני, יש מהן גבלות ויש מהן טרפות, והיינו הכל איסור לא דאורייתא ממש, ועד"ז מש"כ בתר"כ שהראש אסור במספרים כבתער היינו מה שאסור מן התורה, כמו בתער ממש, והי' לוקה ע"ז, ומה שאינו לוקה בנזיר אע"פ שאסור מן התורה לא קאחשיב, דהא במספרים שלא כעין תער אינו לוקה בנזיר, ואיך אומר שהראש אסור במספרים כבתער, הלא אם גילח בזוג שלא כעין תער אינו חיוב כבתער, אע"כ כאן קורא אסור מה שאסור מן התורה והי' לוקה ע"ז זה נקרא אצלו אסור, והיינו במספרים כעין תער, שע"ז הי' לוקה בנזיר, משא"כ בזקן דאינו אסור במספרים כבתער, ר"ל שאינו לוקה אפילו על מספרים כעין תער, אבל מאיסורא גרידא שאין לוקה עליו לא קמיייר, ושפיר י"ל דבזה דומה ראש דנזיר, שגם בראש דנזיר אין מספרים שלא כעין תער דומה לתער ואינו לוקה אבל אסור, וכמו"כ הוא בזקן, ובזה שור ראשו דנזיר לפיאות הזקן, וע' בתוס' פ"ק דפסחים (ה' סע"א) בד"ה ואומר, שנראה מדבריהם לפי תירוץ השני דשלא כדרך הנאתו אסור מן התורה למענין שם, וא"כ לפי"ז מ"ש התוס' פרק כ"ש (כח א') ד"ה ותנו ואינו אסור אלא כדרך הנאה, עכ"ל ואינו אסור מן התורה קאמר, ובמל"ג נסתפק בפ"י ואינו אסור שבתוס', ומה עוד ראי' דמ"ש בתר"כ והזקן אינו אסור במספרים כבתער דר"ל ואינו אסור מה"ת ללקות עליו כבתער כנ"ל, ואף לגרסא דידן בתר"כ במספרים ובתער, המכוון כן, דאינו אסור בל"ת במספרים כמו בשער נזיר שאסור בל"ת והי' לוקה עליו, ואין להוציא ממשמעות זו שום היתר נגד לשון המשנה ואינו חיוב.

[יביחו הדעות בענין איסור העברת הקן אף שלא בתער משום עיקר הדין דפאות הזקן ומה שיי"ל בביאור שיטתם — ראה לקמן ח"ב פ"ב].

ועוד יש מי שהאריך בזה "והעלה, דאדרבה מפורש יוצא מהה"כ שאסור לגלח הזקן במספרים, כפי אשר פירשו והגיהו הר"ש משאנן (בפירושו לתר"כ שם), הראב"ד (בפירושו לתר"כ שם), הספר יראים (ס"י צ"ג) הילקוט שמעוני (פרשת מצורע רמז תקס"ב), הר"א מורדכי (פ' מצורע בד"ה את כל שערו), והעמודי שלמה להמרש"ל (סמ"ג ל"ת נ"ז) ועל כולם גם התוספות (שבויעות ב' ב) — שכולם הגיהו בזה הלשון: שהזקן אין אסור במספרים "כבתער" — דהיינו שאין

(67) זקן אברהם מאמר רביעי אות ט"ו ואילך ומאמר ששי אות ד' ואילך.

איסור במספרים "כבתער", אבל איסורא איכא רק דבתער לוקין עליו, משא"כ במספרים.

[ראה לקמן ח"ב שם].

גמרא

יש מוכיחים מכמה סוגיות הש"ס דאיסורא איכא בהעברת הזקן אף שלא בתער: גודל חשיבות ענין גידול הזקן: וכו', ומהם:

ברכות יא א [לקמן ח"ב פ"ה אות א'].

שם יב ב [שם פ"ה].

שבת קנב א [שם].

בבא מציעא פ"ה א [שם].

שם פ"ה א [לעיל ערך "מדרש רבה" אות ב' מספר 4].

נדרים ס"ה ב [לקמן ח"ב פ"ג].

נזיר ל"ט ב [שם פ"ב אות ג'].

שם מא א [שם הערה 1].

שם נ"ח ב [שם אות ב'].

סנהדרין ק"ז ב [לעיל ערך "מדרש רבה" שם].

שם קיב א [לקמן ח"ב פ"ב אות ה'].

מכות כא א [שם אות א' ואילך].

ירושלמי קידושין ב' ד [שם פ"ה].

* * *

מה שיש להעיר מירושלמי ר"ה פ"א ה"ג בענין גילוח דער"ה — יתבאר לקמן ח"ג: טענה ומענה ג', עיי"ש בארובה.

אבל רבתי (מפכת שמחות)

מה שיש להעיר מדברי האב"ל רבתי פ"ז בדין איסור תספורת לאב"ל יתבאר לקמן ערך "רמב"ם" הערה 82.

ספר הקנה

תוכן דבריו (דף כח, ב [דפוס קראקא]):

כן שלא נתמלא זקנו, אפילו הוא כן ק' שנה, לא ישא כפיו, כי שערות הזקן מורים בצניעות העליונים, ואם לא נתמלא זקנו, אין הדין נותן לברך, הואיל הוא חסר, כי אין לו מקום הדוגמא לברך.⁸⁰
[הוצתק לשונו לקמן ח"ב פ"ה, ושם רוכזו הדעות בהנידון].

⁸⁰ ספר הקנה — מיוחס במסכתות לתקופת רבנו סבוראי, וריא קודם לזה. הדעות בזה — ראה שה"ג להחיד"א בערכו, שם סוף מע' הסכ"ך, שד"ח כללי הפוסקים סס"ו אות מ"ט.

(68) הביאו בס' עמודי ארזים דף נ"ו.

בירור שיטתו :

לפי טעמו ונימוקו הנ"ל כ"ש המעביר זקנו, ומובן דליכא חילוק בין בתערובת שללא בתער, וכדמוכח מהמקומות המובאים לקמן ח"ב שם, וה"ז טענה ומענה ב' עיי"ש.

פירוש המיוחס לרבינו סערי גאון

לשונו (ברכות י"א, א) :

נעתק לקמן ח"ב פ"ה אות א'.

בירור שיטתו :

יש לבאר ע"פ דבריו שם דאיכא מצוה רבה לכלל ישראל להתחזק בענין גידול הזקן ושלא להקטין (אפילו) הזקן אף במספרים, כדי להוציא מלבם של אותם המשתתפים זקנם, וכדלקמן ח"ב שם, וש"נ.

[ריכוז הדעות בכללות ענין גידול הזקן משום סיג ומיגדר מילתא — ראה ח"ב שם].

רבינו חננאל

לשונו (בפירושו ע"מ ברכות י"א, א) :

[נעתק לקמן ח"ב פ"ה אות א'].

בירור שיטתו :

יש לבאר ע"פ דבריו שם דאיכא מצוה רבה לכלל ישראל להתחזק בענין גידול הזקן ושלא להקטין (אפילו) הזקן אף במספרים, כדי להוציא מלבם של אותם המשתתפים זקנם, וכדלקמן ח"ב שם, וש"נ.

[ריכוז הדעות בכללות ענין גידול הזקן משום סיג ומיגדר מילתא ראה ח"ב שם].

ר"י

לשונו (פ"ג דמכות) :

עיי' שם.

בירור שיטתו :

(א) הרי"ף לא הביא אלא לשון המשנה (מכות כ' א) והגמרא (שם כא, א)

פירוש המיוחס לרבינו סערי גאון — אך אין זה מוסכם, ראה לקמן ח"ב פ"ה אות א' הערה 6 ובהסמך שם, דכולם מודים דעכ"פ קרוב לדאי כי מתברר הי' אחד מבני ישיבת הגאונים.

רבינו חננאל — בן רבינו הושאל. מזור ראשון של רבנות אזור הגאונים, הי' רבם של הרי"ף ורבינו נתן בעל הערוך, ועוד (שם הגדולים להחיד"א בערכו). ראה לקמן בערכי המלמדו הנ"ל.

ר"ף — רבינו יצחק (ב"ר יעקב הכהן) אלפסי, מהשלהש עמודי הוראה שהבית בית

ולא הזכיר לשון מותר, משמע דס"ל דאסור לגלח הזקן אף שלא בתער, שכן מוכח מלשון המשנה והגמרא שם " [כדלקמן בארובה ח"ב פ"ב, עיי"ש].

(ב) עוד הוכחה: הנה לא נמצא כלל בראשונים שמשקל בוקן יותר מבדיו העברת שער בית השחי ובית הערה [כדלקמן ח"ב שם אות ב' ; שם פ"ג]. א"כ, האסורים בבית השחי ובית הערה [כדלקמן ח"ב שם אות ב' ; שם פ"ג]. [המובאים לקמן ח"ב פ"ב שם] — הם ס"ל שבוקן אסור במספרים ".

[ריכוז דעות הסוברים כן ומה ש"ל בטעמם ונימוקם כו' — ראה לקמן ח"ב בפרקים הנ"ל].

ערך

לשונו (בס' הערך ערך זקן) :

נעתק לקמן ח"ב פ"ה אות א'.

בירור שיטתו :

יש מבארים ע"פ דברי הערך שם דאיכא מצוה רבה לכלל ישראל להתחזק בענין גידול הזקן ושלא להקטין (אפילו) הזקן אף במספרים, כדי להוציא מלבם של אותם המשתתפים זקנם, וכדלקמן ח"ב שם, וש"נ.

[ריכוז הדעות בכללות ענין גידול הזקן משום סיג ומיגדר מילתא — ראה ח"ב שם].

ש"י

(א) לשונו (ברכות י"א, א ד"ה לאחד) :

נעתק בהערה 72.

ישראל נשען עליהם, ראה לקמן ח"ג טענה ומענה א' אות ב', ולהעיר משה"ג להחיד"א בערכו, דר"י בעל התוספות הי' אומר כי ודאי רוח הקדש שרחה על הרי"ף כשזכר ההלכות, ובשרית מן השמים אי' ששאל מן השמים אם הלכה כהרי"ף או כחולקים והשיבו לו מן השמים שווא הלכה כהרי"ף, עיי"ש.

(69) ראה ס' פסקי דנים (להצ"צ) חיד"ד סי' קפ"א, ויש להעיר גם מאעשה רוקח על המשניות (פ"ג דמכות) — הועתק לקמן ערך "למב"ס" אות ב' הערה 106.

(70) שו"ת צ"צ חיו"ט סי' צ"ג סק"ט, פס"ד שם.

ערך — לרבינו נתן (ב"ר יחיאל) מעיר רומי, חלמיו רבינו חננאל ורבינו משה הדרשן וחבירי רבינו גרשון מאור הגולה (שה"ג להחיד"א בערכו) — ראה לעיל ערך רבו "רבינו חננאל".

רש"י — רבינו שלמה יצחקי, והנה כתב מרן הב"י טא"ח סי' רש"י הוא מפרש ולא מסקנא. ראה שנה"ג בכללי הפוסקים אות י"ט ויד מלאכי כללי רש"י אות כ"ג, וש"י כללי הפוסקים סי' א"ט דשרים רבנים המה ראו כן [מ"ש מרן הב"י בנ"ל]. מהנה היכי מפי' מרן הב"י סבור רש"י מן המנהגי ומי לנו גדול מרש"י. וי"ל שמדברי כל הפוסקים נראה שגם סבור רש"י מצטרפת לקים לי וי"ל זגם מרן הב"י סובר דגם דעת רש"י מצטרפת אלא דהכל לפי המקום והגאון יעב"ץ באגרת בקורת שלו (יב, ב) כתב (לרב אחד בודור) : "אך אשר שלח רסן

לשנו באמור על רש"י שהוא פרשן ולא כתב דבריו להלכה, רע עלי המעשה כי לא דבר בכונה במשנה ה' מאור הגולה רש"י דעבדי לתורה שלא תשתכח מישאל וכל דבריו בקבלת אמת ואם באמת רש"י אינו פסקן ברוב המקומות וכו' אבל פירוש הענין והשמעה וכשיש בביאור המלות והוראתם מי כמוהו מזה וכו' ע"כ. וי"ל דאם כותב רש"י בפירוש לענין פסק כמו בא"ה שלפעמים מוסק היין בפירוש או דוא סברתו היא נחשבת כאחד מהגדולים*.

(71) ואין להקשות ממכות כא, א ד"ה מספרים מנא ליי דמותר... ע"כ.

א. אי"ן מרש"י כלל כ"א מפרש אתר, והוא הריב"ן וכידוע שכבר פסק פירש"י במסכת מכות ב"ק יט, ב.

* * *

ומה שיש לבאר בשיטת הריב"ן ע"פ דבריו הללו:

ב. כבר עמד ע"ז בשו"ת מכתם לוד חו"ד סי' כ"א, וי"ל:

עזה באחי להשיב מפני הכבוד בין הפוסקים פרק דיקנא על מה שדקדקת מלי הריב"ן וי"ל דיקנא מלי דמותר, דמשמע דלח"ל מותר גמור הוא כו'. תמידה לי טובא, דלידך לא דייקת אפכא לחומרא מלישני דתנא דקפיד למיתני כמה זמני וזמני לישנא דחובא להודיע שלא נזכר חזק אלא לענין חיובא בלבו, ולעולם במספרים מלישנא דחובא איסורא מיהא איכא מורכבן [באורכו ע"ז] — ראה לקמן ח"ב פ"ב [ריב"ן] כי דליכא מותר, מותר מן התורה קאמר [ראה מזה במקומות שנשמנו לעיל בערך, "ספרא"] ודעת דמשיב: היא גופה דליכא קאמר אלא מלכט כו' ואמאי לא קאמר דלא חייב וכלשון משנתנו, אלא היינו מדאוינו, אבל באיסורא דרבנן לא מיידי הכא, ולא פוסק הוא הכא אלא מפרש הסוגיא, ע"כ [א"ה] בביאור כונת חיבת, "מותר" ע"ז לקמן ח"ג: טענה ומענה א' אות ס"ז.

ג. ויתירה מזו (ולפי מ"ש בשו"ת מכתם לוד שם, ס"ל להריב"ן דיש איסור דרבנן במספרים ולא מה"ת) ע"פ המבואר לקמן בפנים אות א', וס"ל להריב"ן (לפי מה שהבינו החתים בכוונתו) דיש (לא רק איסור כ"א גם) חיוב מלקות מדאוינו על גילוח הזקן במספרים, ע"כ. ולפ"י ע"כ צ"ל דמ"ש הריב"ן כאן "מותר" קאי אמספרים שזא קעין תער, דא"כ, יסחרו דבריו אחריו.

אבל ראה לקמן ערך "הרומה הדש" דיש מפרשים בשיטת הריב"ן דס"ל דגורו ההמור חו"ל גם במספרים שלא קעין תער, וא"כ איך נפרש לשון "מותר" בריב"ן מכות, אך לפי מ"ש בשו"ת מכתם לוד חו"ד נחא, דפי' "מותר" במכות הוא מותר מן התורה, אבל באיסורא דרבנן לא קמירי הריב"ן, וכונת המכתם לוד היא למספרים שזא קעין תער, שזם מותרים מה"ת, משא"כ מדרבנן, וכ"כ בדברי השו"ת מכתם לוד בסוף התשובה, ע"כ.

ד. ועניני' לקמן ח"ג: טענה ומענה א' אות א' ושם מבואר דכונת רוב

פוסקים בריבת "מספרים" שזם היא למספרים שלא קעין תער.

אמנם בחיובם על השי"ס (להצ"ז) סוף מ"ס מכות משמע שדבריו בשיטת

המפרש הזה במ"ס מכות (הריב"ן כ"ל) דס"ל דמספרים קעין תער נמי מותר. וצ"ע

בדברי הצ"ח.

* * *

ויש מקשים מפירש"י שבי' קמט, א — ד"ה אין רואין במראה: "... לפי שהראה במראה אינו צריך אלא לתקן שערות ראשו וזקנו הלכך היישינו שזא יראה נמיין המודללות שאינן שוות עם שאר השער ויגלחן (ויגלחם במספרים)". א"כ משמע שבמספרים מותר בחזל.

(*) ראה לקמן "הוספה ב' אות ג'.

כירור שיטתו:

יש שכתבו לבאר דמדבריי רש"י שם מוכח דגם דעת רש"י הוא דאיכא

איסורא לגלח הזקן במספרים*.

[ריכות הדעות בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער, ומה ש"ל

בביאור שיטתם — ראה לקמן ח"ב פ"ב].

עוד בביאור דבריי רש"י האלו — ראה לקמן ח"ב פ"ה אות א'.

(כ) לשונו (מועד קטן יח, א. ד"ה ואם בקשו ממנו שפה'הי' מותר להם):

"כלומר אנא חזינא לדעת' אי שאלו לגלח השפה ה' מתיר להם דאין

בהם משום כל תשחית פאת זקניך".

אבל ראה לקמן ח"ב פ"י, דמוכח מכ"מ דהיו נוהגים לגלח מקומות הזקן חוץ

מחמשת הפאות, וכעין גילוח זה נוהגים רבים גם היום, וא"כ בפשטות אפ"ל דבריי

רש"י מיידי בגימין המודללות, במקומות חוץ ולבד ממקום הפאות.

וע"ז דש לפירש דבריי רש"י ולחלק דבריו בשני אופנים, היינו הלשון לפי

שהראה במראה אינו צריך אלא לתקן שערות וזקנו הוא דבר בפני עצמו, שרש"י מפרש

המכונה, למה רואה במראה, וע"ז פירש"י לתקן שערות וזקנו — ומ"ש רש"י אח"כ

הלכך חיישנן שזא יראה נמיין המודללות שאינן שווין עם שאר השער ויגלחן, קאי

רק על הראש, וע"ז מוכרחים אנו לפירש דבריי רש"י כן. דאלת"ה רק שקאי על

הזקן, א"כ האין פירש"י אח"כ בדי"ה אודכ"ה והכי שילך לוביה תער, הלא בתער

כירע מודים דאסור מה"ת דהיו השחתה הנאמר בחזרה, וא"כ ליכא למיחש שילך

להביא תער, ולפ"י לא נצרך להגות מדרש"ל, ולכן לא כתב רש"י בעצמו ויגלחן

במספרים רק סתם כיין דקאי רק על הראש, ומצינו און לוח מדבריי בעל המאור,

וי"ל: פי' שזא יראה נמיין הצריך היקון וילך ויביא זוג של ספרין ויתקן "עצמו",

ע"כ, ולא מוכיז וכן כלל. [ואב"י יש להעיר מפ"י המלחמות ה' בשם הירושלמי,

שבריתא הוואת היא שנוי בושמי, והנשים אין להן זקן וכן א"י בוס' מס' ע"ז בפי'

אין מעמידין (כס, א) בדי"ה המספר וז"ל: והא דאי' בפרק השואל דף קמ"ט אין

רואין במראה בשבת, ומפרש בגמ' במראה של מתכת מפני שאדם עשוי להסיר בה

נמיין המודללות, ומשמע דוקא בשבת אבל בחול שרי, והם באשה איירי ואדם לאו

דוקא דאש אסור בכל ענין] [וזקן אברהם מאמר רביעי אות ל'.

(72) כ"כ בשו"ת חידוש ויצור סימן ס"ח תשובה ב', וי"ל שם: "ויש להביא

ראי' ברורה דגם דעת רש"י וי"ל הוא דגם במספרים אסור, דאינא בשי"ס ברכות

(דף י"א ע"א) ח"ר ב"ה אומרים עומדים וקורין וכו' ומעשה כ"י ישמעאל וראב"ע

שהיו מסובין במקום אחד והיו ר' ישמעאל אחר וראב"ע זקן, כיין שהגיע זמן

ק"ש הטה ר"א וזקן ר"י, א"ל ראב"ע לר"י — ישמעאל אחר אמר לך משל' למה

הזכר דומה משל לאחד שאומרים לו וזקן מגודל אמר להם יי' כנגד המשחיתים, אף

כך אהא כ"ז שאני וזקן אהא מוטה עכשיו כשאני הטיח אהא וקפת

וכו', וכתב רש"י וי"ל דיה לאחד וכו' שאומרים לו וזקן נאה ומגודל

והוא אומר להם הוואל וקלסתם אוחו אף הוא יי' כנגד המשחיתים, הנהי

היה יי' נחון לתער ולמספרים שאבאו עליו ואשחיתנו, עכשיו שאני הטיח

היה אני כמקלס את מעשך שהיית מוטה ואהא נוקפת, ע"כ, וכוונת ראב"ע הי' להגיד

לר' ישמעאל שאחר שהוא הטה והראה בזה שבתו של ר' ישמעאל שהוא ג"כ מוטה

ועושה בזה כולכ"ה, לפי שיטתו של ראב"ע, והיו כמו שא' שבתו וקלס את השני שיש

לו זקן מגודל ועושה כולכ"ה שאינו משהית זקנו, ואז השני אומר וי' הוואל וקלסתם

יי' כנגד המשחיתים וי' נחון לתער ולמספרים, ועושה כנגד הזקן, כן עושה ר' ישמעאל כנגד ההלכה בזה שזקן, וכיון שנקט רש"י וי"ל בלשונו הוזהר לתער ולמספרים.

כביאר שיטתם — ראה לקמן ח"ב פ"ב בענין גילוח השפם — ראה שם פ"א.

(ג) לשוננו (נזיר מ, ב, ד"ה ואינו חייב [מיוחס לריב"ז]):
ענין שם.

בירור שיטתו:

העלה מרן ההתם סופר (חיו"ד סימן קל"ט וק"מ) דס"ל דלאו זקא תער אסרה תורה, אלא הוא הדין מספרים בעין תער, ויש בשניהם חיוב מלקות מה"ת, בין בראש בין בזקן. ולפי"ז י"ל דגורו והתמירו חז"ל לאסור אף במספרים שלא כעין תער, וכמבואר כ"ז לקמן ערך "תורות הדשן", עיי"ש.

[ריב"ז הדעות בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער משום עיקר הדין דפאות הזקן ומה שיי"ל בביאור שיטתם — ראה לקמן ח"ב פ"ב].

(ד) לשוננו (מכות כא, א, ד"ה ת"ל לא תשחית וגו') [מיוחס לריב"ז]:
כבר מובא לעיל בה"מבוא.

בירור שיטתו:

ראה לעיל בה"מבוא דש"מ מדבריו דכל היתר של מספרים משום שאין משחיתים, הא אם משחית משחיתים, אסורים כתער, דהוי גילוח שיש בו השחתה — דבתורה לא כתב "תער", אלא צריך גילוח שיש בו השחתה (לענין חיוב מלקות), עיי"ש. ולפי"ז יש במכונות גילוח איסור תער דאורייתא, דהוי גילוח שיש בו השחתה, וכדלקמן ח"ב פ"א אות א', עיי"ש בארוכה.

(ה) לשוננו (בא"ד):
"אבל הדינו משחית ואין דרך לגלח בו".

בירור שיטתו:

ראה לעיל בה"מבוא, דמדבריו אנו למידים דבשמיחוד לגלח הוי כתער מה"ת, עיי"ש. ולפי"ז יש במכונות גילוח איסור תער דאורייתא, שהרי הדרך לגלח בהן הן עשוי לכך מתחילתו וכו', וכדלקמן ח"ב פ"א אות ד', עיי"ש בארוכה.

* * *

דיונים בשיטתו:

מה שיש לתער מפורשי הוריות יב, א ופירש"י כריתות ה, ב — ראה לקמן ח"ג: טענה ומענה ד' הערה 188 בארוכה.

(75) מה שיש למקפק בזה ראה שר"ת כללי הפוסקים סי' ח' אות ה'.

(76) ראה לעיל הערה 71 בתחילתו.

בירור שיטתו:

ולבאורה יש להקשות — מה ענין כל תשחית לכאן? דאי איתא דבמספרים שרי אפילו בזקן ממש, א"כ למה הוצרכו להחזיר גילוח השפם — יגלוהו במספרים. — שהרי כל עיקר שאלתם בשביל שלא יעקב האכילה, וסגי במספרים ג"כ, וכמו שכתבו התוספות בנזיר (נמ, סע"א) בענין זה קא גדיל, דמוכח מזה דאף במספרים אסור, וכמו"כ כאן."

א"כ מפורש יצא דגם במספרים הוי שלא כהלכה, מולא כתב רש"י וז"ל יהי נתון לתער בלבד רק מוסף ולמספרים, והוא ר"א אילמא לענין, והבי'.

וכעין זה בפ"י דברי רש"י הללו כתב בס' זקן אברהם במאמרו החמישי בזה"ל: "... מלשון רש"י עצמו מוכח שאף במספרים אסור, וז"ל רש"י דל... [והעתיק לשון רש"י כנ"ל]... והנה כאשר בדיק בדברי רש"י ז"ל, כוננו רש"י בזה שזאת היתה התמי של רבינו, כמו שבקילוס הזקן זה האחד, יעשה ולהזיזו שלא כדרך האונות, וכי משום שקילוס יהי זה האחד נצרך להשתחו? אדרבה יצו שהיו מקלסין לו שוקו נאה ומגודל ה' לו להתפאר ולשבת עצמו ולהנות מזה אשר אחרים ישבתו אותו בזה, אמנם כאשר הוא אומר להם הנידול הזה נתון לתער ולאסור קילסו את מעשך עושה ועושה להזיזו מדרך בני אדם, כמו כן הדבר שהוא מעשך הדין עמך אתה עומד גדי העשה ממה שקילסו אותו, וזאת היתה המיתה רבינו, זאת היתה כוננו רש"י: בזה המשל, אבל חלילה ללמוד ממנו איזה דבר ממשל, כי לא שום מעשה ה' ובאמת זה האחד, לא ה' ולא גברא, רק משל ה', ותוע שכן הוא כוננו רש"י בזה, דק על המענה של זה האחד, ולא למעשה ללמוד ממנו מה, דאל"ה איך נפרש בדברי רש"י הנידול הזה יהי נתון לתער, הלא בתער הוא השחתה המפורשת בתורה ולא תשחית, ואין שום חולק בזה ודכו"ע מודים בזה שאסור מדאורייתא, אלא כוננו רש"י בזה על המענה של זה האחד, למשל אם ה' שואלין אותו, כך ה' עונה, וכן מוכח מלשון רש"י שנכפל חבת, משל, אמשול לך משל למה הדבר דומה משל לאחד שאומרים לו, וענין פ"י רש"י משל שלך דומה לאחד וכל הגמרא הזאת חובא רק בדרך משל ולא חובא שהי מעשה... המשל הזה מקורו הוא בתוספתא פ"א דברכות ובפירוש איתמר בירושלמי פרק שני דפאה ובירושלמי תנינא פ"א הלכה ה' אין מורין לא מן ההלכות ולא מן האגדות ולא מן התוספות ולא מפי מעשה הכתוב במשנה וביריתא עד שאמר לו הלכה למעשה [וראה לקמן ח"ג: טענה ומענה ד' אות ג'], וקצו בן בנו של ק"ו בנזיר שאף מעשה לא כתוב בו רק משל, וענין כ"ב ק"ל ע"ב."

(73) העירי ח"א עיי"ש הקשה גם התפארת ישראל (בהקדמתו לספר מועד — כללי שמחות אות א') על דברי רש"י, ועיי"ש בתפא"י מה שתי באורא, ולפי מ"ש בפנים, נדחא.

רש"י העירי ח"א דגם מה שחזר והתפארת ישראל על קושיא זו לכאורה אין לו שחר, שהרי כתב התפ"י שם: "... וז"ל דהי ק' רש"י אוקאמו אילו בקשו שפת התור, דק פשטא, מ"ש מצפנים שהחזיר, והרי שפה המענה אכילה ודאי קילא מצפנים, שאין מעכבין לאכילה, אע"כ דעכ"פ ה' צריך שנינו דהי דצפנים, כמ"ש חוס', והיינו בתער, דומא דתכפורה אכילו (שם ד"ה ב), וכן כ' המורין שם להוויא, וקמ"ל דאינו בכלל כל תשחית, ע"כ! התפ"י אמנם ביריתא זו ותכפורה אכילו שנונו גם במסכת תענית (יג א), ושם פירש"י: "מקיל בתער, דשקיל פורחא מינייהו". — היינו שמוקל תער אכל לא באופן של השחתה כ"א, שקיל פורחא, וא"כ פשטו שהי"ז ביין השפה דאינו באופן של השחתה ואינו בכלל, לא תשחית את פאת זקנך, בלאו גמ' ושלא כתיבוצו של התפ"י הנ"ל [ועוד בפ"י, מקיל בתער" ראה לקמן ח"ב פ"ב אות ג'].

(74) שר"ת צ"צ הור"ד סי' ס"ג וז"ל [י"ח].

מזן הב"י

לשוננו :

ע"י בית יוסף לטו"ר סקפ"א. שר"ע י"ד סקפ"א ס"י. כס"מ הל' ע"י פ"ב ה"ז — שפוסק להקל בדין גילוח הזקן במספרים כעין תער.

בירור שיטתו :

(א) אף שקבלנו עלינו הוראות מרן הב"י, מ"מ ערכו הפוסקים כמה כללים בזה. ועל פי כללים אלו, הנה לפעמים לא אסיקו הפוסקים עצמם הלכתא כדעת מרן הב"י, ובנידונו, דין העברת הזקן שלא בתער, הנה לפי המבואר ומפורש בכללי הפוסקים, הכרעת ההלכה היא כדעות המתמירים ואוסרים העברת הזקן אף במספרים וסם וכי' — כמובא ומבואר כ"ז לקמן ח"ג : טענה ומענה א', עיי"ש בארוכה.

(ב) גם לולא זאת, הנה אף לפי דבריו בשר"ע י"ד שם להקל בדין מספרים כעין תער בגילוח הזקן — הרי לפי מה שמוכח דמספרים הנזכרים בדברי רבותינו לטו"ר מש"י י"ד ח"א י"ז שיעור שט"ז (וכל החילוקי דעות בזה הם בכמות אורך השער שצריך לשייר) — אינו מופרץ דגם לשיטת מרן הב"י בשר"ע מחויבים לשייר שערות קצרות ניכרות היטב עד שנקרא יקנו מגודל, וכ"ש שאין להעביר הזקן ע"י סם (שאינו משייר כלום), משום א' משאר האיסורים המבוארים בהעברת הזקן, כמו אזהרת לא ילבש גבר וגו' וכדומה, כדלקמן מכ"ז בח"ג : טענה ומענה א' אות ו', עיי"ש.

(ג) עוד י"ל, דמפורש בדברי מרן הב"י בספרו "בדק הבית" דאיכא איסורא בגילוח הזקן אף במספרים, וליכא חילוק בין חודר לאינו חודר, כדלעיל ערך "תרומת הדשן" (שם הערה 213 והערה 220), עיי"ש.

(ד) ע"ד דברי מרן הב"י בשיטת הרמב"ם בנידונו — ראה לעיל ערך "רמב"ם" אות ב' הערה 99 והערות 103, 106.

(ה) ביאור שיטת מרן הב"י בדין גילוח השפם — ראה לקמן ח"ב פ"א אות א'.

* * *

נוסף לכל הנ"ל כאן המקום להעיר ולהדגיש, דכל הנ"ל אינו ענין כלל לדין מכוונת גילוח, שהרי נקטו הפוסקים להלכה דיש להתחייס אל מכוונת גילוח כאל תער דאורייתא [כדלקמן ח"ב פ"א], ולפי"ז — נכ"רע אסורות הן.

מהרי"ב ז"ל

שר"ת מכתם לדוד ח"י"ד סי' כח :

מזן הב"י — רבי יוסף קארו, ראה לקמן ח"ג : טענה ומענה א'.

מהרי"ב — רבי יוסף ז' לב, כתב מהרי"א ח"א דף פ"א מ"ט מגיד מראשית ובדורותינו נחשבים אצלנו שלוש הגבורים מהרי"ב"ל מהרש"ם ומהרש"ך כהר"ף והרמב"ם והרא"ש בזה.

"... כי אתה ה'אית לדעת... דלא ימנע מאיסור דרבנן במספרים

וכדמוכח נמי מדברי רבינו מהרי"ב"ל ז"ל"ס.

[ריכוז הדיעות בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער ומה שי"ל

בביאור שיטתם — ראה לקמן ח"ב פ"ב].

מהרי"ב ז"ל

לשוננו (ספרו) י"ם של שלמה" [יבמות פ"ב סי' ח"ה] :

נעתק לעיל ערך "תרומת הדשן".

בירור שיטתו :

(א) ס"ל (אף דמעיסקר הזין מספרים כעין תער שרי בגילוח הזקן, מ"מ) איז לגיח כל עיקר לא ראש ולא זקן במספרים כעין תער, מפני חומרת הגליון תוספת מובא בתרומות הדשן, דס"ל דיש לגזור על גילוח במספרים אטו זוג התוחות.

זיש מי שכתב להוכיח כוונתו דס"ל דצריך להניח שום דבר הפסק בין המספרים ובשרו כדי שלא יגעו המספרים בעור פניו.

ראה בכ"ז לעיל ערך "תרומת הדשן" וש"י מקורי הדברים, ועיי"ש שכן משמע גם מבוארי מהרש"ל להסמ"ג, ושכ"כ הפרישה בשיטתו.

[ריכוז הדעות בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער משום גזירה וסיג וכי' — ראה לקמן ח"ב פ"א אות ג', וראה שם פ"ב].

(ב) אף שלא במקום הפאות כתב מהרש"ל דנמנעים מלגלח אפילו במספרים כנ"ל, שהרי "אין אנו יודעין מקום הפאה ושערות".

[ריכוז הדעות בדין גילוח הזקן שלא במקום הפאות ומה שי"ל בביאור שיטתם — ראה לקמן ח"ב פ"א].

(ג) ראה לקמן ח"ג טענה ומענה א' סוף אות י"ג מה שכתב גם אחד מגדולי המקילים בנידו"ד : "... כל הפוסקים שהתירו מדינא מודים שראוי לכל ידאי שמים ליותר בזה... וכן כמה פוסקים שהזכיר לעיל כגון... ים של שלמה... גם ס"ל דלירא שמים ראוי לו להחמיר... ומכ"ש ח"ת הלומד תורה כל היום אם הוא לא יהי בכלל זה של יראי שמים ומדקדק במעשיו, אי"כ אי' איפוא הירא שמים ימצא... עיי"ש [ח"ג שם] ביתר דבריו.

נכפחים :

(א) שיטת המהרש"ל בפירוש דברי המגדל עוז בנידו"ד הובא לעיל ערך "מגדל עוז".

(ב) מה שיש להוכיח בשיטת המהרש"ל ע"פ פירושו במאמר חז"ל בתרי"ב נתבאר לעיל ערך "ספרא".

(ג) עוד דינונים בשיטת המהרש"ל ראה לקמן ח"ב פ"ב הערות 32-33.

(243) הפשתי בתשובות מהרי"ב בן לב ולע"ע לא מצאתיו מי שידוע לו אי' מקום כבוזו נא להודיעני, וזכות הרבים יתא תלוי בו.

מהרש"ל — רבי שלמה לוריא.

(י) ראה לקמן "מילואים והשחתות" עמ' חר"ב.

איהו שער. גם ה' אומר מורי זלתי, שבכל פעם שהאדם מורי ומעמיד על עצמו שלא ליגע בוקנו לטעם הנזכר, יכונן כוונה הנ"ל שבין הנזכר נרמז שם א"ל ש"ד-י"ו.²⁴⁰

מכאן יש להתבונן כמה גדול עונש המשוהית שום שער מכל מקום שהי' מן הזקן כי יען הם כולם תיקונים עילאין.²⁴⁰

[בביאור דברי האר"ל האלו האריך במיוחד הגאון מהר"ן שפירא בספרו "יין המשומר", כדלקמן בערכו, עיי"ש].

בירור שיטתו:

(א) כנ"ל בהדיא בלשון כתבי האר"ל, הנה ס"ל דאיסור גדול איכא להעביר שערות הזקן בשום אופן ובמפורש ומבואר במקומות שנשמנו לעיל הערה 244.

ובמיוחד יש להעיר מלשון החיד"א בספרו "ברכי יוסף" (ליר"ד סימן קפ"א):

"על דרך האמת סתרי תורה איסור גמור לעשות הזקן בשום אופן, וכבר האחרונים הביאו דברי רבינו האר"י ז"ל".

[ראה שאר גו"כ השו"ע שם. לקמן ערך "חיד"א"].

(ב) א"כ, אף לדעות המצדדים להקל ביין העברת הזקן שלא בתער מצד עיקר הדין, הנה מ"מ למעשה עלינו לנהוג כשיטת האר"ל בזה. שהרי

החילוקי דעות שבה לקמן ח"ב פ"ב אות א', ושם רוכזו הדעות בכללות ענין הלשית וסריקת שער הזקן.

(249) בכללות ענין גילוח הראש והזקן, יש להעיר משו"ת תורה לשמה (להגאון מהר"ח — בעל "בן איש חי") סימן צ"ז: "שאלה, אם יש מצוה בתגלחת שער הראש אצל כל אדם ואח"כ דיש מצוה בתגלחת אם גלוח בתער עדיף או"י אפילו שלא בתער לא שוא גם אם יש טעם להקפיד לגלוח כל שערות הראש ולא ישארו שערות אחת הנה ואחת. הנה יורנו המורה לצדקת ושכמה" תשובה: ודאי יש מצוה בגילוח ובכתבי רבינו האר"י זצ"ל אותה כשדאום מסתפר יכיון שהוא מקיים ב' מצוות בפאת הראש אחת מכאן ואחת מכאן ותמש מצות בפאת הזקן גם עוד כפי כתבי רבינו האר"י זצ"ל העברת השער של הראש הוא צורך גדול וסור ענין זה הגילוח הוא כמו סוד גילוח שער הלויים ע"ש וא"כ מאחר שיש בגילוח שער ראש האדם מצוה מורה וסוד גילוח זה הוא כמו סוד גילוח הלויים אלא שגילוח הלויים הוא מצוה רחוק מן התורה וגילוח זה אינו מצוה חזקה מן התורה עכ"ל מאחר שיש בו מצוה מדברי חז"ל הא ודאי הגילוח בתער עדיף וצריך לזקק שלא לגלח אלא בתער ולא במספרים ובכתבי רבינו האר"י זצ"ל יש כוונה בגילוח התער במספר שהיה שם קדוש, ע"ש. ובענין גילוח כל השער כולו הנה ודאי יש להקפיד לגלוח כל השערות ולא ישארו שער אחד. ודא איתא בגמרא דנזיר דף מ' תנן התם שלשה מגלחין ותגלחון מצות גזיר ומצורע ולויים וכו'לן שגלחו שלא בתער או ששיירו ב' שערות לא עשו ולא כלום. אמר מר שלמה מגלחין ותגלחון מצוה פשיטא מ"י משום עבדו שער הוא ואפילו אסר ושא קמ"ל ולא ע"ש נמצא למנו מזו דהלויים בעינן תער וזקא וגם צריך לגלח כל שער וכבר כתבנו בשם רבינו האר"י זצ"ל שסוד גילוח האדם שער ראשו הוא כמו סוד גילוח הלויים ועל כן צריך שיהיה בזה. והי' זה שלום וא"ל שרי צבאות יעזור לי".

(250) שעה"כ דמ"ד, הובא ב"י עמודי ארזים דף ע"ה.

כתבו גדולי הפוסקים (כמו הרדב"ז והחכם צבי ועוד ועוד) שבכל מקום שיש ספק או פלוגתא בין הפוסקים, פס"ד הקבלה יכריע — וכמבואר כ"ז בארובה לקמן ח"ג: טענה ומענה ב' עיי"ש.

ובמיוחד ע"פ הירוש, שאף דקבלת הוראת מרן הב"י בשלחן ערוך, היינו דוקא בדבר שאינו חולק עם רבינו האר"ל, אבל אם הם חולקים בדבר, נקטינן כרב האר"ל, משום דפשיטא לן דאילו מרן ידע דעל דרך האמת הדין כר, אף הוא הי' מודה ובה כן, וכדלקמן ח"ג טענה ומענה א' אות ד', עיי"ש בארובה שכל גדולי הפוסקים פתחו מדברי האר"ל.

העולה מכ"ז הוא דיש לדברי האר"ל בניד"ד תוקף הלכתי ממש.

(ג) על אחת כמה וכמה די"ל שרבינו האר"ל לא מטעם קבלה לחוד נהג איסור בזה, אלא גם מדינא.²⁵²

וי"ל דזהו "משום דס"ל דפיאות הזקן תמירי לפחות כשער בית השחי ובית הערוה וס"ל כמ"ש הרשב"א [וסייעתי] דבבית השחי ובית הערוה אסור ליגע אפילו במספרים כלל.²⁵² וגם ס"ל שעכשיו אין לידע ברור [מקום] הפאות.²⁵³ ועוד ס"ל שיש לנהוג כמ"ש בפסוק בשמואל ב' סימן י"ד כנ"ל.²⁵⁴ ע"כ לא הי' מגלח כלל לא בתער ולא במספרים, מדינא.²⁵⁵

[יש להעיר שמרן האר"ל בעצמו האריך לבאר שייכות זקן התחתון (בית הערוה) וזקן העליון — לענין איסור העברתם, דהאיסור שוה בהם (וכ"כ גם רבינו בחיי, תלמידו המובהק של הרשב"א, וכנ"ל בערכו) וכדלקמן ח"ב פ"ג: "לא ילבש גבר שמלת אשה" (ושם הערה 25 עיי"ש)].

(ד) כמ"ש "איסור גדול מאוד הוא לעקור או לחלוש בידי אפילו שער אחד בלבד בכל מקום וזקנו" —

הנה פירש כוונתו בס' מאורי אור [ראה לקמן בערכו]: "אר"י ז"ל הגדיל מאד לפרוש מן הכיעור שלא לעקור ביד דהוי כעין תער שתולש מעיקרו". ובנ"ל אות ג' — י"ל שכן פסק האר"ל מדינא.

[יכונן הדעות בענין איסור גילוח הזקן במספרים כעין תער מעיקר הדין דפאות הזקן ומה ש"ל בביאור שיטתם — ראה לקמן ח"ב פ"ב. ובענין הלשית שער הזקן במיוחד, ראה שם פ"ב].

(ה) אם לפי"ו (באות שלפנ"ו) אסור גם לסרוק הזקן במסרק לפ"ד האר"ל — רבו הדעות. כדלקמן ח"ב פ"ב אות א', עיי"ש. ועיי"ש לעיל בערך הנוכחי הערה 248.

(ו) מ"ש: "אבל שער שבשפה העליונה המעכב את האכילה הי' קוצצו במספרים" — ראה לקמן ח"ב פ"א אות ה' מ"ש רבי יוסף חיים — בעל

(251) שו"ת צ"צ שם. שו"ת מנחת אלעזר שם (בסופו).

(252) כדלקמן בארובה ח"ב פ"ב: "לא תשחת את פאת זקנך" אות ב'. ושם

(פ"ב): "לא ילבש גבר שמלת אשה".

(253) ראה לקמן שם פ"ב.

(254) ראה לקמן שם פ"ב אות ו'.

(255) שו"ת צ"צ שם.

כן נשא את רגליו לשוב אל ביתו צפת תוכי". ויצא כשיירא וכל אשר הם עושים הוא ה' עושה. והי' היום נחו בני השיירא כמנהגם וגם החכם הנזכר עמיהם. וברדתו מעל החמור מיד נפל עליו תרדמה וישן שיעור שעה א' ויקומו כולם ללכת ויקצו את החכם משינתו ויקם ויתר את חמורו וילך החמור והוא חזר לנפול עליו תרדמה וישן שיעור ב' שעות וכשקם לא ראה שום אדם. ויחרד האיש וילפת ויחל לרוץ אורח בחרדה וצער גדול. וסמוך לערב ראה לקראתו חרשים. שמה ואמר אל עמהם וירץ לקראתם ויבוא אל המקום וישב שם מעט וזאה שהחורש ה' מכה בשוורים באכזריות. ועוד מעט ראה שהנזק החורש לשור והשור נעשה אדם ואסרו בעול ויחל להכותו מכה רבה. וכן ע"ז הדרך היו עושים ונבהל החכם ולא ה' לו מקום לברוח כי לא ידע איזו הדרך ישכון אור. והי' בצער גדול כי לא נעשתה מחשבתו. והי' כי בא השמש נעשו שלשת בני אדם ונתנו קולם בבכי וידברו עמו לאמר ברוך הבא כבודך מצפת? א"ל הן. אמרו לו הרב יצחק לוריא אשכנזי [האריז"ל] יושב בצפת? אמר להם הן. אז נפלו לפני רגליו ומבכייתם בכה החכם עמהם ויאמרו לו ראה אדוני בעינינו ובצערנו. ויאמר כן. אמרו לו למען קדוש ישראל רחם נא עלינו כי מבני ישראל אנן. והי' בלכתך לשוב לצפת מהר וך לפני הרב ונפול לפני ההתחנן לו לתקן את נפשנו כי יראה כי אלת יד ואפס עצור ועזוב. ויאמר החכם כדבריהם כן אעשה. והשיבועו שבועה חמורה לאשר ולקיים כל תיקון שאמר לו הרב שיעשוהו. ואז נטלוהו ונתנהו כשיירא כהרף עין ותשב רוחו עליו. וכשבא לצפת תיקף נתן עיניו לבוא אל המלך להחנות לו על עסקי העלובים והם ויבוא לפני הרב והרב קדמו ואמר לו בשביל עסקים השוורים אדוני בא אלי ידעתי. למחר תבוא אלי וכן עשה. וא"ל מורי ז"ל עתה תדע ההכרה שאמרתי לך בהחלטה זו. והוא שכבודך משרש נשמתם והם פלוגי בן פלוגי ממקום פלוגי. אז שאל החכם מה ה' עונם. אמר לו בעון השחתת פאת ראשם. א"ל וכי מה שייכות יש לפאה בשוורים. א"ל לא קרית. א"ל אדוני דבר זה אינו כתוב לא בגמרא ולא במדרש. א"ל מקרא מלא הוא. א"ל פסוק זה לא יש בתורה. א"ל כתיב לא תקיפו פאת ראשכם ולא תישחיתו. ר"ת פרו"ת. לומר כל המקיף או משהית פאת הראש או הזקן מתגלגל בפר ע"ז וצריך אהה לתקן אותם ולהתענות מחר ולכוון כך וכך לשם פלוגי. וכן ע"ז הדרך אהה כל התקונים והסיגופים שהי' צריך לעשות עד שנתקנו אותם האנשים. ובאו אל החכם בחלום ויאמרו לו יברך ה' תנוח דעתך כאשר נחה נפשינו מאותו היום שהתחלת לעשות התקונים שאמר לך הרב. כי בתיקון הא' שעשית הוציאנו מאותו העבודה הקשה אשר ראית והכניסנו לגיהנום. וכן ע"ז הדרך בכל תיקון שהיית עושה היו מוציאים אותנו מעל כבד ליותר קל ממנו עד שהכניסנו למחיצתנו. ע"כ²⁵⁸.

258) מקור היתר קדמון שהביא ר"ת אלו וביאור פירושו ע"ז הוא בספר הגן — נעתק לעיל ערך "דיני יורה הדין" אות א'. ועיי' שם הערה 127 רשימת שאר הספרים המביאים ע"ז.

259) נוסח המעשה כפי שמונה בס' עולם עשירי (קרי"ך) לשאר נוסחאותיו

"בן איש חי" — בביאור טעמו ונימוקו של האריז"ל בזה. ושם רוכזו שאר הדעות בזה.
(ז) מ"ש: "לא לחנוך שער הזקן כלל. לא בתער ולא במספרים. לא למעלה ולא למטה ולא בשום מקום...". — ראה לקמן ח"ב פ"י (שם רוכזו הדעות בענין העברת הזקן שלא במקום הפאות).

נפחים:

- (א) הסברת האריז"ל אי' מקומן של הי"ג מדות הרחמים בה"ג תיקוני דיקנא כבר נעתק לעיל ערך "זהר" הערה 13.
- (ב) שיטת האריז"ל בשיעור פאות הראש הובאה ונתבאר לעיל ערך "רמב"ם" אות ב' הערה 99²⁵⁸. ועיי' גם בארוכה בס' "יין המשומר" הנ"ל.
- (ג) פירוש האריז"ל בכונת הכתוב: "עם זו יצרתי לי תהלת יספורי" (ישעי' מג, כא) מובא לקמן ערך "יין המשומר"; "ש"ת באר עשקי"; רבי יונתן אייבשיץ. והשווה מ"ש לקמן ערך "גודע ביהודה" אות ב'.
- (ד) "ידוע מעשה רב אשר הובא בגורי האריז"ל דפנים אחת בשגגה שם ידו בוקנו ולא הוציא ידו מוקנו עד מוצאי שבת... ובעבור זאת דקוק לומר כל השומר שבת כהלכתו כלומר שלא יהי' מחלוקת בהלכה אלא מוסכם כהלכתו בלי שום פקפוק בהלכה... שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות כל רע. לשון ושומר ידו לשון המתנה שממתין ידו שלא לחלל את השבת".

* * *

"ראיתי להעתיק מה שמצאתי בס' ישן... ישן ז"ל: וכתבתי הקודש אשר במצרים מצאתי כתוב מעשה נפלא בענין זה בימי רבינו המופלא האריז"ל. ואביאנו אל חדר תוכחתי בעבור חסמו שערות בשר פושעים וחטאים. זה לשונו: יום א' בא לפני מורי ז"ל החכם רבי יעקב אבולעפיי וקדמו מורי ז"ל וא"ל [האריז"ל] כבודך רוצה להלך למצרים ומבקש מאני לכתוב לו כתב. ואמר לו הן אדוני, אמר וך אדוני לשלום ונחם ד' דרכך ותועלת גדול יהי' בלכתך שמה מהר כי הוא הכרח גדול א"ל מהו ההכרח אחר כי הליכתך רשות היא. א"ל בשוכך לשלום ידוע תדע את דברי אשר אנכי מגיד לך. ומיד כתב לו מורי את הכתב ונתן בידי וחוז להזהירו עוד על הדבר ולהזהיר בהלכתו. וכן עשה ויעקב וילך מצרימה וכבוד גדול עשו לו לכבוד הרב וכבודו. ואחרי

256) עיי' גם ש"ת כחונת יוסף חיו"ד ס' א'. ורכיית ס' קפ"א ס"ק י"ג וא"ל, ועוד.

257) ראה מזה בס' חמדת ימים, חלק שבת פט"ז (קכ, א). רוח חיים האריז"ל ס' שי"ג סק"א. ס' שי"ג סק"א. כף התיים (לרבי חיים פאלאג'י) ס' לי אות מ"ח. ס' צוואה מחיים (להנ"ל) אות נ"ט (דף כ"ה א). כף התיים (לרבי יעקב חיים סופר) האריז"ל ס' שי"ג ס"ק קכ"ז. ס' שי"ג סק"א. ובארוכה מזה ראה קונס "חוספת חיים" (להר"י יעקב חיים סופר) — נכד בעל "ב"ה התיים" — ירושלים, תשל"ו) אות מ"ט (עמ' ל"ה וא"ל). ועיי' גם בהמשכו לקמן ח"ב פ"י. ואכ"מ.

ביבליוגרפיה:

בית אב / מהדורה ה' שר"ת בדיני יורה דעה, סימן רל"ב.
 "להעביר השער (= של הזקן) ב"סיפסי ריזיר" (= מכונת גילוח המחליקה את השער כתער)... אין אני רואה בזה שום היתר כללי".

דבר יהושע / חלק שלישי, יורה דעה, סימן כ"א.

היוון: האם פעולת הגילוח בכח החשמל, "מעשה" או "גרמא"?
 לכאורה אין הפעולה מתייחסת אל האדם, לפי שאינה נעשית מכחו אלא מכח החשמל, ודומה ל"זורח רוח מסייעה" (ראה בבא קמא ס' א') וכדומה.
 אכן נראה, שהפעולה היא בגדר מעשה, ע"פ ביאורו של הרמב"ן (בהדיוטו לשבת, דף קנ"ג) בחורש עם הבהמה בשבת, שהפעולה מחייבת אל האדם, לפי "שהחורש בהמה הוא נוהג עליו עול וכובש אותה תחת ידו וכדושתו היא עומדת, כל המלאכה על שם האדם וכו' היא תלויה, ואין הבהמה אלא ככלי ביד האומן". לפי זה כל שכן בנידונו דהוי בגדר מעשה (ראה להלן הר"צ).

הלכה ומעשה / מס' 4, ניסן תשל"ב, עמודים 38—39.

הבעיה: האם גילוח הזקן במכונה חשמלית בשיטה "רשת" (כמו דגמי "בראון", "רונסון" וכד') מותר או אסור?

לפי ההלכה, אסור השחתת שערות הזקן הוא רק בתער ולא במספריים. על יסוד היתר המספריים מבוסס הנהגה להתגלח במכונות גילוח חשמליות מן הדגמים: "פיליפס", "שיק", "רמינגטון" ודומיהן. ה"חיתוך" במכונות אלו הוא ע"י ראש שחלקו הפנימי נע במהירות לחלקו החיצוני והשער החודר מבדל נקבי המכסה נעצץ. בגוויה כזו אין השחתה בעיקרי השערות וכשרשן כמו בתער.

בדגמים החדישים מצויה "רשת" מנוקבת מפלדה ולהבים פנימיים נעים תחתיה. הרשת דקיקה ביותר וגמישה מאד, כך שניתן להדקה לפי תוי הפנים ולגרום לגוויה קרוב ביותר לעור. תוצאת הגילוח נראית בהחלפת הפנים היטב, כעין החתך שרשח של השאלה ההלכתית: מה ההבדל בין מספריים לתער? — האם ההבדל בפעולה: התער חותך את השער בחודו, ואילו המספריים קוצצים ושורבים את השער לשני חלקים. או האם ההבדל בתוצאה: התער מחליק את עור הפנים, בעוד המספריים אינם משחיתים את השער עד עיקרו?

הרצני / חידושים לטור יורה דעה, סימן קפ"א.

יש לזרז להתיר גילוח הזקן ולאסור גילוח הפאות, במכונת גילוח חשמלית.

נימוקים: נראה שיש למכונה זו דין "מספריים כעין תער". הואיל, "ועצם הסכין אינו פוגע ולא נוגע בבשר, מפני שיש הפסק דק ביניהם", וקטנינו להלכה להתיר גילוח הזקן ולאסור גילוח פאת הראש במספריים כעין תער.

פרק י'

גילוח הזקן

במכונות גילוח חשמליות

מבוא

אמרה תורה: "ולא תשחית את פאת זקנד" (ויקרא י"ט, כ"ו). ושנינו בברייתא (מכות כ"א, א): "...יכול אפילו גלחו במספריים יהא חיוב, תלמוד לומר לא תשחית (= ומספריים אינם משחיתים, שאין חותכים שער בצד עיקר כתער" — רש"י), אי לא תשחית יכול אפילו אם ליקטו במלקט ורהיטוני (= כלים עם סכינים חדים, שמשחיתים, אבל אין דרך לגלח בהם — מותר פירש"י שם), יהא חיוב, תלמוד לומר: "לא יגלחו" (ויקרא כ"א י"ט). הא כיצד, גילוח שיש בו השחתה, הוי אומר זה תער".

עם המצאת מכונת הגילוח החשמלית, נתעוררה השאלה בספרי המשיבים: אם יש להתיר השימוש בה לגילוח הזקן כדין מספריים או לאסור כדין תער, כאשר מחליקה המכונה את עור הפנים כמו תער.

הבעיה ההלכתית:

הבדל מהותי בין מספריים לתער:
 מכונת גילוח, דומה בצורת פעולתה ל"מספריים" ובתוצאות ההשחתה ל"תער" — האם ההבדל בין מספריים לתער, בצורת הפעולה או בהשחתה או שמא אין האסור חל אלא על כלי ששמו "תער", ולא על כלים אחרים, אע"פ שעושים גילוח והשחתה?

מעשה או גרמא?
 האם הגילוח בכח החשמל בגדר "מעשה" או "גרמא"?

אין לדון להחזיר בנידוננו מדין, "גרמא" — "שהרי הוא מוליכה בידו, וכל זמן הגילוח הוא מצדד ומכוין אותה שתוכל לגלח ותמכונה איננה אלא כגידון ביד תחצוב בו". הדברים אמורים כלפי המקיף בזמן שמגלח לחבירו. כי לגבי הניקף אף ב"גרמא" יש לאסור.

הערה: ראה להלן, "חלקת יעקב" — תשובת הגרצ"פ פראנק.

הרצבי / שו"ת יורה דעה, סימן קמ"ג.

כאמור בערך הקודם.

זה השלחן / חלק ב', יורה דעה, סימן קפ"א.

הרבה גדולים אוסרים את המכונה החשמלית לגילוח הזקן. נימוקים: כי המפסיק התחתון דק ביותר, עד שהגילוח נעשה בדרך השתתה.

חבלים בנעימים / חלק ד', יורה דעה, סימן כ"ז.

אודות מכונת גילוח חשמלית, שמתחלה עושה מעשה מספריים, פעם ראשונה שניה ושלישית, וברביעית גומרת בהשחתה גמורה כתר ממש.

תשובה: אסור להשתמש במכונה זו לגילוח הזקן.

חלקת יעקב / חלק א' סימן פ"ב.

שאלה: "אם מותר לספר הזקן בסם או ע"י מכונה ומה עדיף".

תשובה: במקומות שנהגים להסיר את הזקן, סדר העדיפויות כך הוא:

- (א) מספריים שלא כעין תער; (ב) סם עם עצם חד; (ג) מספריים או מכונה כעין תער; (ד) מכונה חשמלית (שיש מתירים לגלח בה ויש מפקפקים לאסור).
- "במכונה עלעקטרית הגורע שבכולם, והרבה חרדים מתירים גם בזה, עפ"י הוראות רבנים שמחזין לפולניה שהתירו, אבל יש גם מפקפקים בזה".
- שם / חלק ב', סימן קל"ג, אות ב'.**

העתק תשובת הגרצ"פ פראנק (רבה של ירושלים):

"מה שנדפס בשמי לאסור מכונת חשמל, אינו נכון. רק השבתי להשואלים אותי על זה, דהיינו שהמגלחים יצאו בקיים באופן שהבשר נעשה חלק לגמרי, שלא נשאר עליהם שום רושם — דגילוח כזה אין תער יש לו ולכן אני אומר לכל שואל: שיהיו שלא להזיק המכונה לחבשר, דמחוק ההידוק יבא לידי גילוח ממש. אבל כשאני מזהיר כל כך, או אינו פוסק רישיה שיבא לידי גילוח ושרי".

שם / חלק ג', סימן ל"ט.

יש לדון להחזיר גילוח הזקן, רק במכונות גילוח שמפסיק בזמן רשת ברזל בין הסכין המסתובב בתוכו לבין הפנים.

גם במכונות אלה יש חשש איסור, כאשר התוצאה גילוח הפנים למשעי כמו תער.

"ולחלכה למעשה, החרדים בפה נוהגים היתר במכונות, רימינגטון", "שיק". והעיקר לדקדק שהרשת תהיה מתחת לסכין ונקבי הרשת יהיו קטנים למאד, שאמרו לי שאף מפירות האילן, יש מכונות שונות בנקבים קטנים ויותר גדולים... גם לדקדק למחוח העור של הבשר בשעת הקפה (=הגילוח), דבאופן זה החוש מעיד שתער אינו נדחק להנקבים, וכנפסס מהגאון ר' צבי פסח פראנק ז"ל (=מובא בערך הקודם), שלא להזיק הדק היטב על הבשר, שלא יבא לידי גילוח ממש".

ליקוטי הלכות / מכות פרק ג', דף י"ד ע"ב — עין משפט

אות ז'.

אסור לגלח הזקן במכונה.

"...המאשינים החדשה שמספריים הם (היינו מה שקורין אל וכל שכן חצי אל) ולא נשאר מאומה, המספר בהם את זקנו, לכאורה עובר על מה שכתוב, "ופאת זקנם לא יגלחו", ושומר נפשו ירחק מזה מאד".

מנחם משיב / חלק א', סימן מ"ג.

"...מה שהמציאו מכונה חדשה בחשמל לגילוח זכר, דינה כתער".

מנחת יצחק / חלק ד', סימן קי"ג.

"הנה זה המציאו מכונת-גילוח חשמלית חדשה, הפועלת בצורה שונה מאלה הרגילות והידועות... אם מותר... למכור ולהציע אותן לחרדים שומרי תורה ומצוות".

תיאור ההבדלים בין המכונות החדשות לישנות:

- (1) במכונות הישנות עשוי ראש המכונה סדקים ואילו במכונות החדשות — נקבים נקבים קטנים. שער תזקן חורר דרך הנקבים;
- (2) במכונות הישנות נעשה הגילוח כעין מספריים שהסכינים נעים הלך ושוב בשכיבה לאורך. ואילו במכונות החדשות חותכים הסכינים בוקיפה לוחץ כעין תער.

תיאור צורות הגילוח והחלקת הפנים ע"י המכונות הישנות :

המחבר מביא שלשה מכתבים של שלוש חברות המייצרות מכונות גילוח : "רמינגטון", "שיק", "סובייט" — משנת 1966, המתארים את צורת הגילוח והחלקת הפנים ע"י המכונות הללו, שלפי זה יוצא, כי אין הסכינים שבתוך המכונות מגלחים השער בקירוב לעור הפנים ממש, אלא קיים איזה הפסק משוה (לדוגמה : ב"רמינגטון" עובי ההפסק קצוץ והקליפה החיצונית שעל המחזתים = 003 אינש).

לעומת זאת מביא שם דעת מנוחה מדעי מחברת הקונים, שכן הוא רק על פי הרוב, אבל עלול לפעמים לנגוע בעור הפנים ממש, לדבריו, אין למסור בזה תיאור מדויק אלא בדרך השערה בלבד.

מסקנות : "האמת אומר, כי יש לי פקפק גדול על כל המכונות האלה... ומסופק אני אף על המקובלות, אם נתפשטו על פי הסכמות חכמי התורה. אבל כיון שכבר נהגו כן ולא ישמעו להחמיר... צריכים עכ"פ לבחור היותר קרוב להיתירא מביניהן".

"...על כל פנים, הסומך על מנהג העולם להקל, צריך לדקדק ליקח מכוונה אשר ההפסק, היינו, חלק הנוגע בעור הפנים, יהיה היותר עב שאפשר. ועל כן לדעתי יש להתרחק מכל ההמצאות החדשות שמתחדשים בזה... שהסכין המחזק יתקרב בקירוב היותר אפשרי לעור הפנים. וביותר מאילו שהסכינים הקטנים חותכים בכתער ממש, דאילו באותם שמתחכים רק ע"י חיכוך זה על גב זה, יש סברא שנשארים שערות כל שהן עד מקום החתך כעובי החלק החיצוני, אבל אם הסכינים מחתכים כתער, החשש ביותר, שמושכים השערות עד העור ומגלחים מן עור הפנים ממש".

נימוקים : משי"ט עצמים יש לחשוש במכונות הגילוח : א) יש לומר דהפסק דק כזה לא נחשב הפסק ; ב) יש לחוש שהסכין המגלח נוגע בעור הפנים עצמו (כחששות המנוחה של חברת הקונים הנ"ל).

על מה שכבר דבר שאי אפשר להיזהר... ואף אם יהיה באפשרות לזהר... בודאי עולו הוא... להכשל ולעשות באופן האסור".

בהערה שם מביא בשם בעל ה"חזון איש", שאסר להתגלח בסוגי מכונות שונות לאחר שעשה נסיונות, "שכלכל היד בדיו וגילח במכונה ונעשה נקי במקומות שונים ועל כן מוכח שנוגע בכער והיו כתער". גם הורה שאסור להמציאם לאחרים משום איסור "לפני עור", וכן פקפקו בזה הגאון רבי אהרן קוטלר ועוד רבני דורנו.

נועם / חלק ד', שער הלכה, עמוד 14.

ראה קול מבשר.

שם / חלק י"ג, שער הלכה, עמי שי"ד.

ראה לעיל חלקת יעקב (חלק ג').

פרק י' — גילוח הזקן

שם / חלק י"ח עמי רכ"ד, מאת מוה"ר שמואל אהרן יודלביץ.

כשהמכונה עושה השחתה כמו תער, יש בגילוח זה איסור תורה.

יש לאסור גם כשאנו מהזק המכונה אל העור בשעת הגילוח.

נימוקים : מוכיח שאין הדבר תלוי בצורת הכלי המגלח, אלא בתוצאות ההשחתה.

משיג על דעת הגר"פ פראנק להחלי שלא במהדוק (ראה חלקת יעקב). לדעתו הרי זה בגדר דבר המכניז וקורב לפסוק רישיה, גם אי אפשר לצמצם בזה, קרוב מאד שישבח ויגלח שתי שערות במהדוק והוא השיעור לעבור עליו על איסור תורה.

סיום דבריו : "ועל כן דא אמר שלמה בחכמתו : "ההתה איש אש בחינק וידיו לא תישפנה, אם יהלך איש על הגחלים וידיו לא תיכונה" (משלי ג, כ"ז) — כן כל הנוגע במכונה על בשר, לא ינקה מאיסור תורה".

סופר המלך / חלק א', הלכות עכו"ם, סימן י"ג.

גילוח הזקן — במכונת שיק, אין לאסור ; במכונת גורלקן, אין להורות לא היתר ולא איסור ; במכונת אקובען, יש לאסור.

נימוקים : מכונת שיק דומה למספריים. מכונת גורלקן, יש שהורה להחיר על סמך ההנחה שאין הסכינים חדים דיים לגלח, ללא עזרת המפסק והתחתון. לפיכך אין לחשוש שמא יחדור העור ע"י דחיקה דרך נקבי המפסק, באופן שהגילוח יהיה ע"י הסכינים בלבד כמו תער. אך מאחר שלא נתברר היטב דבר זה מצד המציאות, אין להחליט בדבר לא היתר ולא איסור. אכן במכונת אקובען, שהסכינים חדים ביותר בבדי לגלח השערות ללא עזרת המפסק והתחתון, יש בה החשש האמור, ולכן יש לאסור.

הפרד"ס / שנה כ"ד, חוברת ה', שבט תשי"י, סימן כ"ה. מאמרו

של מוה"ר צבי פסח פראנק (רבה של ירושלים).

ראה לעיל הר צבי.

שם / שנה כ"ו, חוברת ט', סיון תשי"ב, סימן ס"ז. מאמרו של מוה"ר שלמה יצחק לעווין (מיניאפוליס).

כאשר פעולת הגילוח כמספריים, אין לאסור מכונת החשמל לגילוח הזקן.

שם / שנה ל"ה, חוברת י', סימן צ"א. מאמרו של מוה"ר

אלי קאמינסקי (מניו יורק).

תיאור פדעי של הגילוח והחלקת העור :

המחבר פנה בשאלה אל "החברה הכי מפורסמת בתוצרת מכונות גילוח חשמליות" : "אם יש איזה הדל מיקרוסקופי, בין גילוח העשוי ע"י תער להעשוי ע"י המכונות", הרי קטע ממכתב התשובה (מתורגם מאנגלית) : "אם ידחוק את ראש המכונה אל

העור בכח הגון, אז יכול לאיץ את העור להכנס תוך פתחי הוותך החיצוני אל שביטו של החותך הפנימי ולגרסו כאיבה, והכי נמי יכול להשתמש בדחיקה קלה וליישר שורה הבולטת מן העור באורך הניתן למדידה".

מה מוכיח המחבר, כי "מה שהמכונה יכולה לגלח בשורה לבשר, זהו מפני שהעור מתקפל ונכנס בסדקי חלק התחתון, עד שהוא נעשה גל קטן שבראשו עומדת השערה, נמצא שהוא גוש אחד ארוך של העור והשערה, ובמקום אשר דחוק חלק התחתון נגד תחתית השערה, אשר בזה היה נשאר כשיעור עוביו של תחתון, הוא דוחק ביוליו את תחתית הגוש החוש דהיינו בגל העור, וחלק העליון עובר על השערה בניגיע לעור ממשי, ולפעמים כשהעור נכנס יותר מדא, גם גל העור נחתך. והיינו הכאיבה, אשר כל המתגלח במכונות חשמליות יודע שלפעמים העור מתחטט ומתחבל. וזה מקובל מאד על השכל, כי מבלעדי כן אי אפשר להבין שלא ישאר שער נרגש, מאחר דיש בחלק החיצון עובי הנדגש".

מסקנות: כאשר והחלקה כתער ממש אין להחזיר הגילוח במכונה חשמלית. יש מקום להקל בגילוח שלא בהידוק ודחיקה אל העור.

אמנם בנוגע למעשה, יש לפקפק בהיתר זה, שלא לדחוק המכונה בעור. כי "אין יתן הדבר לשיעוריו, ומי יוכל לצמצם? — גם מעטים הם שירצו בגילוח שאינו גילוח".

מביא בשם ה"חזון איש" שאמר בזה הלשון: "ריבן סאך מען זיכער ניט" (=לדחוק המכונה בעור בודאי אסור).

קול הישיבה / בטאון בני ישיבות, תשרי-חשוון, תשל"ב, גליון מס' 1. עמודים: 3—6. מאמר מאת מוה"ר אליהו וויספיט.

החיון: מבואר בדעת הפוסקים האחרונים שאיסור גילוח הזקן בתער אינו תלוי לא בצורת הגילוח ולא בשם הכלי המגלח אלא בחוצאות הגילוח בלבד, היינו השתתה ע"י גילוח. להוציא מספריים לפי שאין משוהים ולהוציא פ"פ לפי שאין עושה פעולת גילוח — כך נראה בדעת שו"ת נדע ביהודה ועוד אחרונים וכן הסכימו להלכה בעל הפוסק חיים ובעל החזון איש — וצו"ל. לפי זה יש להתמיר שלא לגלח במכונות גילוח מן הדגם המשוכלל והחדש המחליק את העור כמו תער ממש גם כאשר הגילוח הוא בחותך הפנימי בלבד, והחיצוני מפסיק כינו לעור, שאז צורת הפעולה כעין מספריים, ובודאי צריך לנהוג כך למעשה.

אך לכאורה צריך להבין בדעת הפוסקים שהרי משמע לכאורה בש"ס נזיר מ"א—מ"ב שאיסור גילוח הזקן אינו אלא בכלי ששמו תער, כי בכל הסוגיא שם משוה הגמי' דין תגלחת של מצוה בגזיר לויים ומצורע לדין השתתה הזקן לענין תער, דגזיר ולויים כתוב בהם תער ואילו מצורע נלמד מ"זקנו" שמויתר בו לומר דגילוחו דוחה איסור השתתה הזקן היינו בתער ומזה ראה דמצות מצורע היא בתער דווקא. כמבאר בסוגיא שם דלמצות מצורע אינו מועיל דין גילוח והשתתה בלבד, אלא צריך תער דוקא דהיינו כלי ששמו תער, מטעם זה אמרו שם דל"ר אליעזר דמחייב בהשתתה זקן גם במלקט ורהיטני הואיל דיש בהם גם גילוח וגם השתתה (עיין מכות כ"א, א') ואעפ"י סובר דבמצורע לא קיים מצות גילוח במלקט ורהיטני והיינו משום דבמצורע צריך תער דוקא ולכן הוצרך ר' אליעזר ללמוד תער דמצורע מראשו דנזיר עי"ש.

ומינה דלרבנו החולקים על ר' אליעזר וס"ל בהשתתה הזקן דאינו חייב במלקט

ורחיטני אלא בתער ס"ל דתער דוקא היינו דמלבד דין גילוח והשתתה צריך גם שהיא שם תער עליו ולכן נלמד שפיר מצות גילוח דמצורע מאיסור השתתה הזקן לדין תער. יוצא כי לפי מה דקרי"ל להלכה כחכמים דרבי אליעזר אין האיסור אלא בכלי ששמו תער בלבד.

ומה מאוד מוזיק לפי זה לשון "הוי אומר זה תער" היינו שתנאי גילוח שיש בו השתתה אינו הקובע העיקרי בדין זה אלא נודע בעיקרו לגלות את שם כלי הגילוח שאשרה בו תורה להשתתה הזקן היינו תער.

ומה שכתבו המפרשים בטעם היתר מספריים לפי שאינם משוהים ולא מטעם שאין שמו תער, היינו משום שכתבו לפרש בעיקר הלימוד איך אנו למידים תער לפי שמספריים אינם בכלי ששמו שמונים משוהים, אבל לאחר שכבר למדנו שיש דין תער דוקא אי"כ יש להתיר מספריים גם באופן שמשוהים. וצריך לומר שבזמן מהן תורה לא היה סוג מספריים שמשוהים מלבד תער. ושוב לא ישתנה הדיון גם לאחר שנתחדש כלי גילוח משוהים ברומה לתער אלא שיש לו צורת מספריים, מאחר שעמדנו על כוונת התורה, שאין האיסור אלא בכלי ששמו תער דוקא וצ"ע.

אמנם כל זה בגדר משא ומתן בהלכה, אבל למעשה בודאי צריך להתמיר בדעת הפוסקים.

הערת: עיין בפרישה (י"ד קפ"א) ובחכמת אים (כלל פ"ט) שכתבו להתיר גילוח במספריים כעין תער, גם כשיוצא העור חלק כתער עי"ש. ואולי הוציאו דין זה מכת הסוגיא דנזיר הנ"ל.

ובעיקר הדברים, עיין בה"י הגר"י סולובייצקי מברסק לנזיר שם, שעמד בביאור הסוגיא הנ"ל, ומסקנתו לחלק בין גילוח דמצורע שדינו בתער דווקא לבין גילוח הזקן שאין דינו בתער אלא כל שיש בו גילוח והשתתה אסור וזה בדעת הפוסקים האחרונים, שדעתם לאסור מספריים כעין תער בדרך השתתה.

קול מבשר / חלק א', סימנים: י"ט—כ'.

גילוח הזקן במכונה חשמלית — אם החלק התחתון פועל, דינו כתער ויש בוה איסור תורה, כאשר יש גילוח והשתתה כתער. ואם רק חלק העליון פועל, אע"פ שהגילוח סמוך לעור הפנים ממש, דינו כמספריים כעין תער, שיש בוה מחלוקת דעות בפוסקים, יש אוסרים ויש מתירים.

לפי זה, במקומות שקיבלו עליהם דעת המחמירים במספריים כעין תער (=כשיטת ה"ה, התם סופר") אסורים לגלח הזקן, בכל אופני הגילוח שבמכונה.

שבת הלוי / יורה דעה סימן ק"ה.

מכונות הגילוח, יש בהן חשש איסור תורה לגילוח הזקן.

שערים מצויינים בהלכה / חלק ד', סימן ק"ע, סעיף קטן ג'.

גילוח הזקן במכונה חשמל — יש אוסרים ויש מתירים.

ראה: הר צ"ח, חלקים בניעימים, חלקת יעקב.

פ ת ת ד ב ר

— להוצאה ראשונה —

אודה לה! אשר הגדיל חסדו עמדי וזיכני להיות מיושבי בית המדרש ולהוציא לאור את החיבור הנכבד.

* * *

מה שהביא אותי להקדיש זמן רב לחבר ליקוט מקיף זה בנושא "הסרת הזקן" — בראותי (בעת שהייתי תלמיד בישיבות שונות) את העדר הידיעה המפתיע השורה בין רבים וטובים בתחום זה, שרבו בו פרטי ההלכות, ואף אלו שבהנהגות אחרות — הרי מדקדקים בכחוש השערה, הרי דוקא כאן, מאיזה סיבה שתהי' — "נתעלמה (או נשתכחה) הלכה"? — אף שדינים אלו הם בבחינת "הדרים תהלים" בשער ה'.

ע"כ התעוררתי — בברכתם ובעידודם של גדולי ומנהיגי דורנו שליט"א* — לקבץ את דברי רבותינו, אשר מפיהם אנו חיים ומימיהם אנו שותים — מראשוני הראשונים עד אחרוני האחרונים — בנידון הסרת הזקן, בכדי לתת לכל אחד את האפשרות לידע את הענין לפרטיו, ואת המעשה אשר יעשון, ואקוט אל ה' שאכן יהי' חיבור זה לתועלת לכל החרדים לדבר ה' — זו הלכה, ואזכה להיות ממוכי הרבים.

* * *

הספר נקרא בשם "הסרת פנים — זקן" ע"פ מאמרו ז"ל במסכת שבת קנב, א (וקה"ר פ"י). וראה יתירה מזה זח"ג קלט, ב, ובארוכה — לקמן ח"ב פי"ט.

*

הספר מחולק לשלשה חלקים:

חלק ראשון: "לקוטי דעות" — דברי רבותינו בנידון (לפי סדר הדורות) ובירור שיטותיהם.

(1) "ראוי למי שגמר לחבר ספר וכן להדפיס ספר לתת הודאות להשי"ת אשר זיכהו לכך" (פי' החיד"א לספר הסידים סי' תתקכ"ב). ולענין אי לבדך שהחיינו — ראה מור וקציעה (להענין) סי' רכב, חיד"א לסי' שם, העמק שאינה (להנציח) לשאלות סי' ברכה, שו"ת מור ואהלות סי' א, שו"ת יד יצחק ח"ב סי' רנ"ט, שו"ת מגפת א"עור ח"ד סי' סה, סי' תולדות ישראל סי' כ"ז, מקור חסד לסי' שם, הקדמת הגדמ"ח לשו"ת מנחת יצחק ח"א ח"ה, שו"ת רבבות אפרים ח"ב סי' פ' אות לא, וענין כ"ח א"י"ח סי' כט, ואם כשגמר חיבורו או ביום גמר הדפסתו הוי סעודת מצוה — ראה שו"ת תפארת שמואל סי' נה.

(2) ראה לקמן ח"ג טענה ומענה א אות יא (וח"ב פי"ד הערה 4) מה שהענין בזה. (3) ראה פסחים סו, א, סנהדרין פב, א, ויק"ר יג, א, במ"ד כ, כה, ר"ר ד, ת, וענין. (4) חגיגה י, א. (4*) הם הרהיבנו להמשיך בעבודתו, להם אני אסיר תודה ומקרב לב עמוק אני מודה להם. (5) שבת קל"ח, ב, ושם: "דבר ה' — זה הקץ". וראה "סינא דספרא" לסי' יחזקאל החיבור הנכבד. (6) כמה שיכולתי לבד ע"פ הספרים שהיו חז"י.

ספר

הדרת פנים — זקן

בענין

גילוח וגידול הזקן

— לאור ההלכה —

מאת

משה ווינער

הוצאה שני'

— עם תיקונים והוספות רבות —

שנת חמשת אלפים שבע מאות שלשים ושמונה לבריאה

ניו יארק

חלק שלישי: מענות ומענות

תקנט	מענה ומענה א. הכרעת ההלכה בנדר"ד
תקסא	מענה ומענה ב. הכרעת הוזהר והמקובלים בנדר"ד
תקצח	— לאור ההלכה
תריד	מענה ומענה ג. גירסת האגדה בענין גילוח דערב ר"ה
תרכט	מענה ומענה ד. העדות ע"ד הנהגת הרמ"ע מפאנו
תרמב	מענה ומענה ה. סברת ה"באר עשק"
תרמה	נספחים לח"ג
תרמו	מילואים והשמעות
תרעה	ה פ ו ת
תרעה	הוספה א. הערות על הספר מאת הגאון רבי ישראל יצחק פיעקרארסקי שליט"א
תרעז	הוספה ב. הערות על הספר מאת הגאון רבי יעקב חיים סופר שליט"א
תשה	הוספה ג. תשובה להלכה בענין העברת הזקן ע"י מכוונות גילוח (מאת הגאון רבי נתן געשטעטנער שליט"א)
תשיד	הוספה ד. השמטה לח"ב ספ"א: "דיונים נוספים בדין מכוונות גילוח"
תשכא	בסיומא דספרא

לעיון נשמות

אדוני אבי זקני ר' יצחק ב"ר מוהר"ר זאב וואלף ז"ל ווינער (גלב"ע ב' ניסן ה'תשכ"ז), ואדוני אבי זקני ר' משה ניסן ב"ר מרדכי הלוי ז"ל רומנעבערג (גלב"ע ה' תמוז ה'תש"ה), ור' יצחק אייזיק ב"ר יעקב ז"ל גינזבערג (גלב"ע יג אלול ה'תשל"ג)

תוצב"ה

החובן

3	פרה דבר
9	מכתבי הסכמה, המליצה וחזו"ד
41	הוספות להג"ל
א	מבוא
כג	חלק ראשון: לקוטי דעות
כה	מפתח ותוכן הערכים
שכח	מדור סיפורים
שלו	השמטות לח"א

חלק שני: פרקי נימוק וסיכום

שלט	פרק א. מכוונות גילוח
שמא	פרק ב. אזהרת "לא תשחית את פאת זקנך" אף בלא תער
שפו	פרק ג. אזהרת "לא ילבש גבר שמלת אשה"
תסז	פרק ד. איסורי חקות גויים
תלח	פרק ה. סייג ומיגדר מילתא (ו"לפני עוזר")
תמב	פרק ו. חשד ומראית עין (וחילול השם)
תסב	פרק ז. טעמי המצוה (ופשטא דקרא) — לאור ההלכה
תסז	פרק ח. מנהג המקום ומנהג אבות
תעז	פרק ט. העברת הזקן ע"י סם
תפג	פרק י. העברת הזקן שלא במקום הפאות
תצט	פרק יא. גילוח השפם
תקח	פרק יב. תלישה וסירוק (ונגיעה) של שער הזקן
תקטו	נספח א: קפול שערות הזקן
תקכב	נספח ב: הנחת שערות זקן הנתלשים תוך ספרים
תקכג	פרק יג. עונשים
תקכו	פרק יד. "מסירות נפש" שלא להעביר הזקן
תקכח	פרק טו. מניעות מצד כבוד אב ואם
תקלא	פרק טז. מניעות מצד שידוכים
תקלד	פרק יז. מניעות מצד פרנסה
תקלח	פרק יח. העברת הזקן אצל ש"ץ, כהן, שו"ב (ועוד)
תקמ	פרק יט. הדרת פנים — זקן
תקנא	השמטות לח"ב
תקנו	

מתיבתא תורה ודעת

ברוקלין, ג. י.

בס"ד,

הן בא לפני האברך היקר אוצר תורה וחכמה חו"ב הרב הגאון מוה"ר משה ווינער שליט"א, ובידו חיבור נפלא לברר וללבן הלכות גילוח הזקן — ובפרט גדול ההשגות שיש בהשקפות כמכונות גילוח שגדולי דור העבר וגם גדולי דורנו חשו כזה משום לאו דלא תשחת וכו'. ובאיתי כזה כיהודה ועוד לקרא כי כבר אתמחי גברא מנדולי הדור והסכמי בהדפסת ספרו היקר. וראוי לכל בן תורה ללמוד ספר זה לדעת חומר האיסור וכמה צריכים להיות נזהרים בו. שכרו רב ביוכיז הרבים לפרש מאיסורא דאורייתא ואמינא לפעלא טבא וישר. ידי' ד' עמו ויצליח דרכו.

ע"ז באתי עה"ח

כיום כ"א כסלו תשל"ח

גדלי' הלוי שאור

ישראל יצחק פיעקארסקי

מלפנים אבד"ק מאנזיב, מדינת פולין
ור"מ בקשנב, וכעת רב ואב"ד דק"ק
בית יעקב, פארעסט היילס, ג. י. ור"מ
דישיבות תומכי תמימים ליובאוויטש
מח"ס אבן ישראל ע"מ יבמות, הקרי הלכות
על שיע' הרב סי"ח, אוצרות השעורים, ועוד

בעזה"ה,

לכבוד ידידי הרב"ג חו"ב הרב"ה המפורסם כו' כש"ת מוה"ר משה ווינער שליט"א. כאשר מדפיס ספר "הדרת פנים — זקן" וראיתי שהביא כל שיטת הראשונים ואחרונים וגם כמה וכמה תשרי מנדולי ומנינו. וגם יש לו הסכמות מגאוני ומנינו שליט"א. ונפלאותי מאד מעבודתו לקבץ עמיר גורני' ולהוסיף נופך משלו. ובפרט שאני מכיר לו שהוא ת"ח גדול וידיז רב לו בלקח וסברא. ועדיו לגאון. אני מסכים שיצא ספרו היקר לאור ויתענגו בו כל תופשי משומם ביום התלמוד, ואשר כל ההוגה בו נחת ינחת ממנו.

ואי"ה בקרוב אכתוב לו הערות בענין הנ"ל*.

ע"ז באעזה"ה יום א' מקץ שנת תשל"ח לפ"ק קווינס.

ישראל יצחק פיעקארסקי

* הערותיו צורפו לקטן עמוד חרטה.

מכתבי הסכמה, המלצה וחוו"ד

יצחק יעקב ווייס

ראב"ד לכל מקהלות האשכנזים

עיה"ק ירושלים תובב"א

מח"ס ש"ת מנחת יצחק

ירושלים, רחוב ישעיהו 20

בס"ד, ירושלים ט"ו כסלו תשל"ח

חזיתי איש מזהיר במלאכתו איש חי רב פעלים ה"ה הרב"ג רבי משה ווינער שליט"א ויהי משה לכל דרכיו משכיל, והפליא עשות בחיבור גדול ששמו "הדרת פנים זקן" לקבץ כעמיר גורנה את כל הענינים הנוגעים אל קדושת הזקן, מרח וכינס את כל הספרים הראשונים והאחרונים בנגלה ובנסתר אשר רוממות הוד דיקנא קדישא בגורנם, והדברים מנועים עד לספירות העליונות כמקובל מדור דור.

עברתי קצת בין בתרי אמריו וראיתי כי בספר זה מרוכז אוצר חסודות אשר דלה לנו המחבר ממעינות התורה דבר דיבור על אפניו, וכל הרוואה אומר ברקאי. ואם כי הרחבתי את הדיבור על נושא זה בספרי מנחת יצחק (חלק ד' סימן קי"ג) — וכפי המבואר שם כל ההמצאות החדשות שמחדשים חדשים לבקרים שהסבין יתקרב בקרוב היותר אפשרי לעור הפנים הוי תער' ממש — ומפאת גודל וחשיבות הענין רציתי להוסיף על הקדש, אך מה אעשה כי מולי דמתא עמוסים עלי, ועוד חזון למועד בע"ה.

ואל אחי וריעי אדברה נא בברכה מרובה אלה הממיתים עצמם באהלה של תורה חובשי בית המדרש הישיבות והכוללים, השומרים על קדושת הזקן ומקדשים ש"ש בהילוכם בתכלית העיסור וההידור, ועל זה תפארתנו בעיקבתא דמשיחא.

ונזכה להרים קרן התורה ולראות בהחזרת העטרה ליושנה כביאת משיח אמן.

בעתירת,

יצחק יעקב ווייס

ראב"ד פעה"ק ת"י

פינחס מנחם אלטר

בהרה"ק מגור זצלה"ה
ראש ישיבת "שפת אמת"
ירושלים

ב"ה, ירושלים ע"ה"ק. ג' שמות תשל"ח לפ"ק

הן פנה אלי הרה"ג כו' הר' משה ווינער שליט"א, בענין חיבור הנפלא, שבו בירר שיטות שונות, בהלכות הסרת וגידול הזקן, ובפרט בגדול החששות, בענין השימוש במכונות גילוח, אשר הרבה גדולים חשו בזה להלכה (— מלבד הענין הגדול שכ' בזה"ק ובמקובלים, בענין נגיעה כלשהי בהורדת הזקן —).

איני מכיר אישית את המחבר, ואיני יודע למה פנה אלי, וכי להסכמתי צריך להוצאת חיבור נחוץ כזה? ובפרט כאשר כבר הסכימו והעידו עליו כמה וכמה מגדולי הרבנים והרמ"ם שליט"א, והנני מוכרח שיצליח להפיץ חיבורו, ובפרט — כאשר הרבה אנשים בדרגתו, וזוהי, בו מוכחים הרבה מרבני רבותינו הראשונים ז"ל יעוררם ויעמידם על החששות שיש בזה.

וע"ז באתי עה"ה

חלא קיווה בן חמרא עתיקא קדישא

פנחס מנחם

בן כ"ק אאמ"ר זצלה"ה מגור *

(*) ראה לקמן עמ' שט דבזמן גזירת המשלה בפולין וגו' זקן מגדול פסק זקנו — הגה"ק בעל "חזושי הרי"ם" מגור, שעל גזירה זו חל הדין של "יהודי ועל יעבור" מ. ת.

ישכר בער הלוי ראטנבערג
אב"ד דק"ק וואיניסלב יצ"ו

ב"ה,

הן בא לפני הרה"ג מוה"ר משה ווינער שליט"א ותלמידו ביד חיבור שלם על כל הלכות גילוח הזקן ובפרט לברר החששות הגדולות שישנם בכמה מכונות גילוח. והנה לית דין צריך בושש שדבר זה צריך זהירות יתירה. כי כשמגלחים במכונה דקה עומדים על חודו של חרב ובקל יכולים ח"ו ליפול לבאר שחת ע"י המון הלאוין שמתקבץ במשך הזמן. והנה על גוף המספרים בענין תער כבר האריך בדרכי תשובה והביא כמה וכמה פוסקים האוסרים. ובפולין ה' החרדים לדבר ה' מגדלים וקגס. אבל במדינת אשכנז והסמוכים לה נתפשט הדבר להיתר. והשתמשו גם במכונות גילוח. אבל לא כל אפי"ן שוין, וידוע לי בבירור שלפני למעלה מארבעים שנה אסרו רבני אשכנז החרדים מכונת גילוח ידועה. כי עמדו על הבירור שיש בה משום השחתה. ומאז עד עתה הוסיפו בתי החרושת ליפות את מעשיהם באופן שישארו הלהיים יותר חלקי ומתפארים בזה במודעותיהם ועי"ז הרבה מהמכונות החדשות — ומי יודע אם לא כולם — עושים מעשה גילוח ממש. ואפילו אם נניח שנשארו עוד איזה מכונות שאינם משחיתים ממש, מאן מפיה ואיך אפשר שכל יחיד ויחיד יהי' המכריע באיסור דאורייתא בלא שיש בו מלקות אם מכונה שלו היא בנדר משחית או רק בנדר מספרים בענין תער שגם בזה יש פוסקים האוסרים כנ"ל.

לכן מוח שוב עשה הרב הנ"ל לקבץ ולברר את כל הענין ומבואר להזהיר באזהרה כפולה ומכופלת לבער את הרע מקרבנו. הגם שאין להפריז על המדה ולהשוות כל המכונות כולם בחדא מחתא. כי אולי ישנם עוד כאלה שאינם מכת המשחיתים אלא מכת מספרים בענין תער. אבל האזהרה היא דבר בעתו ונחוצה מאד בזמננו שההיתרים של מספרים בענין תער גררו אחריהם להשתמש בהמכונות דהאידינא שהרבה מהם משהחיתים ממש. ומי יודע מספר האלפים מאחזי"ש עי"ז כבר נכשלו ועדיין נכשלים בלאו זה.

ועל כן נקח שמעתי גם בני המדינות שנהגו היתר שלדעתם ה' מוכרחין לפי מצבם לילך כלי זקן ישנו דרכם לשובה ויהדרו פניהם בקוץ. וביותר צריכים זורו בני הישיבות והכוללים, דאזיה תירוץ יש ליושבי בית המדרש בני עמודי היכי דגריסי ומתיימרים להיות גדולי ישראל ובכל זאת להשתדל לרכוש צורת גוי.

ובכן תחזקנה ידי הרה"ג הנ"ל להדפיס ספרו וכודאי יביא תועלת הנרצה.

כו"ח זאת חנוכה תשל"ח לפ"ק
ישכר בער הלוי ראטנבערג
אב"ד דק"ק וואיניסלב יצ"ו

שניאור קושלר
בית מדרש גבוה
לייקוואוד, נ. יו.

בע"ה,

חשיבות יתירה נודעת בתקופה זו לנוס דברי רבותינו גדולי הדורות וזיכונם במקום אחד, שעי"ז נפתחים לרווחה שערי אוצרות התורה ונותנים המפתחות בידי ת"ח ומעיינים.

אם כי לא הספקתי לראות רק את צורת הכית ותכונתו — הנני להביע את הברכה ל' הרה"ג הנעלה מוה"ר"מ ווינער שליט"א, שזכה להקים, ברוב עמל ויגיעה, בנין שלם מסודר ומשוכלל, תפוחי זהב במשניות כסף דבר רביר על אופניו ומתכונתו. חכמה ומלאכה גדולה וכבירה במקצוע חשוב בתורה.

יישר כחו וחילו לאורייתא ולקדש ישראל, ויזכה לזכות את הרבים, ועל ישראל הדרתו ותפארתו.

הכו"ח לכבוד התורה ועמלי, אור ליום כ' וארא, כ"ג שבט התשל"ח.

יוסף חיים שניאור קושלר
בלאאמו"ר הגר"א זצוק"ל

אגודת הרבנים דארצות הברית וקנדה

THE UNION OF ORTHODOX RABBIS
OF THE UNITED STATES AND CANADA

235 East Broadway
New York, N.Y. 10002

כ"ה יום כ' י' מנחם אב תשל"ז

הנני בזה להכיר את כבוד הרה"ג ר' משה ווינער שליט"א, ידין רב לו בתורה וספרו כידו, בו הוא מברך האיסור של גילוח זקן עפ"י דברי ראשונים ואחרונים ז"ל, וגם כספרו זה הוא מביא דעת גדולי ישראל שמהירים מלהשתמש במכונות גילוח.

גדולי רבני ארץ ישראל וארה"ב מעידים בהסכמותיהם את רב גדלו של המחבר ורב התועלת של הספר, שנחנץ מאוד לברך גודל האיסור של גילוח הזקן, שרבים בעונותינו הרבים נכשלים בזה.

במוחים אנו שכל המעוין בספרו זה יתענג על נועם דבריו וכל אחד יביא ברכה לביתו בקניית הספר החשוב הנ"ל, והפצתו בין אחב"י.

הכו"ח למען כבוד התורה ולומדי
שמחה עלבערג
י"ד וועד ההנהלה

אלעזר מנחם מן שך

קרית הישיבה
בני ברק

להשוואל שיחי'.

בענין להסתפר הזקן עם מכונת גילוח חשמלי.

יעיין בספר לקוטי הלכות על מסי' מכות לבעל התפארת חיים, בדיק' י"ד ב' בעין משפט שם שכתב שאסור ואין לחקל בזה, וגם ידוע שהחזון איש וזקוק"ל אסר בכל מכונה.

מכני אלעזר מנחם מן שך

שני מכתבים מאת הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א
בנו של הגר"י קניבסקי שליט"א (הגאון ה"סמיופליער")
מחבר ספרי "קהלת יעקב" על הש"ס וע"ס)

* * *

א. קטע ממכתב אישי **:

בס"ד.

... מפני שאמרי' שליט"א אינו נוהג להורות הוראות אמר לי שאכתוב

(*) המכתב הנמצא לי ע"י הרב מדברי חשין שליט"א, ותודתי לו על כך, וז"ל

מכתבו אלי:

הסעד הרוחני, ירושלים

התנועה המרכזית להחדרת אור האמונה

ועזרת לקיום המצות

רחוב שטראוס 14, ירושלים. ת. ד. 6163

בעזרי' ירושלים כ"ה אלול תשל"ז.

לכבוד ידידנו הרב"ג אוצר התורה והמעלות כש"ת מוה"ר"ר משה ווינער שליט"א.

נאד וואזנער ג. י.

שלומים מרובים וכל טוב סלה.

הגענו לאשר קבלת מכתבו וקרחתו המלא יראת שמים וחובת הקודש ומחוסר לחשיבות גדולה של הזקן וחומר אסור העברתו לאור ההלכה.

איגוד הרבנים ד'אמריקה

RABBINICAL ALLIANCE OF AMERICA

156 Fifth Avenue,
New York, N.Y. 10010

כ"ה,

ראש חודש מרחשון תשל"ח לפ"ק ברוקלין יצ"ו

בא לפנינו מודעינו מומן, מחברי איגודינו, ה"ה הרב"ג מו"ה משה ווינער שליט"א, למד בישיבת מיר ומוסמך ע"י גדולי ישראל, והלמודו בידו. ספר "הדרת פנים — זקן", שהוא חיבור מקיף גדול בו מבאר ומבשר באופן נפלא שיטות הראשונים והאחרונים, עד רבני וגדולי ישראל מודרינו שליט"א, בענין הסרת הזקן, מכמה בחינות הלכתיות. מלוקט ומוסד על דברי חז"ל וראשונים. הכל מסודר יפה, הנותן אפשרות לכל בן תורה לעיין במקורות המרובים שיגע, והוסיף נופך משלו, באסיפת כל הדעות והדינים שישנם בענין, עד שהוא כמו שלחן ערוך לפניך. וכבר אתמחי גברא מגאונ' דורינו, ומעידים על גדלו בתורה וביראת שמים שלמה. ואף הננו מכירים אותו עוד מימי צעירותו, וגם ראינו כמפעליו החשובים בשפה החינוך עטה"ק וכיו"ב למען החזקת התורה והמצוה.

ואנו תקוה, שידענו, המחבר, יוסיף אומץ בלמודו ובהפצת עיד ספרים נחוצים ומועילים. ובפרט בדורנו הפרוץ הזה, ואנחנו מעוררים את תשומת לבם של הרבנים הנאונים שיהיו, שיהיו לעזר ולאחיסופך להמחבר בהפצת ספרו. ועי"ז יתברכו ממועין הברכות בכל מילי דמוטב, כבריאות נכונה ובהצלחה בלמוד ובהפצת התורה.

ועי"ז באעה"ה

אברהם דוב העכט

נשיא איגוד הרבנים

מה שידוע בשם החזו"א זצ"ל. והנה זה ידוע כאן שמעיד בשם החזו"א שאין למכור שום מכונת גילוח למי שמגלח בתער. רק לגוי.

והנני דר"ש ואברכו בהצלחה בכל מעשיו שעושה לשם שמים

חיים קניבסקי

* * *

ב קטע מכרוז שפורסם בבתי הכנסת בניי-ברק בשנה האחרונה, מטעם הגר"ח קניבסקי, בשליחות אביו:

בעזה"י.

נתבקשתי מאאמרי שליט"א לפרסם... שמעולם לא החזיר את מכונת גילוח ואדרבה קרוב מאד שזוהי תער ממש ועוברין עליו בחמשה לאוין וכבר נתפרסם שהחפץ חיים זצ"ל בליקוטי הלכות על מכות אוסר אפילו את מכונת גילוח של יד [כלא חשמל] הנקרא גול וכש"כ וק"ו של זמנינו שהוא הרבה משוכלל יותר ובודאי עצם הסכין נוגע בבשר והו"ל תער ממש וזהו תער האמור בחזרה.

שוב נתבקשתי מהגרא"מ שך שליט"א לפרסם גם בשמו שמעולם לא החזיר ח"ו המכונת גילוח.

חיים קניבסקי

הדבר רצוי מאד וביחוד לאור הצורך לחוק ולבסס יתדות מורשת דורות לבלי לסטות מהמסילה שלנו מאז מעמד הר סיני וכל מנהגי אבותינו נוחי נפש אשר תורה הם ובפרט בענין גילוח הזקן ע"י מכונת שלפי דברי הרבנים הגאונים מאורי ישראל שליט"א יש בזה חשש איסור דאורייתא.

בחפץ לב אני מצרפים בזה מכתבו של הגאון הרב חיים קניבסקי שליט"א בנו של גאון דורנו הגר"י קניבסקי שליט"א.

"הסעף הרוחני" עושה גדולות ונצורות להשיב לב אחים הועים לצור מחצבתם. אנו נוחנים במסגרת עבודתנו תשמיש קדושה לבגלי תשובה וכו'. מיום שבאה ההוראה, "בשם חזון איש שאין למכור שום מכונת גילוח למי שמגלח בתער" אנו מקפידים על זה גם לבני בעלי תשובה שנהגו מקודם לגלח בתער. ובודאי שצריכים לחוק את הענין ולגזור גדר שפירץ לדאבונו.

אנו מאחלים לכם שתצליחו בכל אשר תפנו מתוך היראת הדעת.

בכבוד רב וביטחן תחיבה ותחימה טובה

הרב מרדכי חש"י ינאי

ראיון עם נכר מרן החפץ חיים

נרשם ע"י הרב משה ויינער
אלול, תשל"ז

שיטת זקני מרן החפץ חיים זצ"ל היתה, שכל אחד צריך לגדל זקנה, כמבואר באורכה בסוף ספרו "גדולי ישראל" בקונטרס "תפארת אדם". ובפרט הצטער אותו צדיק צער גדול והיתה לו עגמת גפשו עצומה מאלו שהשתמשו במכונות גילוח (המופעלות ביד, כפי שהיו בימיו, אף שלא היו חותכות כ"כ בקירוב בשר כמו מכונות החשמל של היום). וכמו שביאר בספרו "לקוטי הלכות" ע"מ מכות (פ"ג ב"עין משפט" או"ן), שסיים שם: "ושומר נפשו ירחיק מזה מאד". וכוונתו היתה לא משום חומרא בעלמא, כ"א מצד הדין, ועבור כל כלל ישראל בלי הבדל. ואף שלא גירש מהישיבה אלו מתלמידיו שגלחו במכונה, אמנם הצטער עליהם צער רב, ופעמיים בשנה, ביה"כ ושמחת. היא דורש ע"ז בריבים בתוכחה מגולה, ועובדא שמענא מאאמרי"ז ז"ל — המורה עד היכן הגיעו הדברים: בסוף ימיו של חפץ חיים, היתה קשה לו מאד השמיעה, וע"כ בשעת קריאת התורה, הי' דרכו לעמוד אצל הבימה בכדי לצאת ידי חובת קריאתו. ועכ"ז אירע כמה פעמים, שבאמצע הקריאה הרחיק עצמו פתאום משלחן הקריאה, וכששאלו אאמרי"ז ז"ל לסיבת הדבר, ענה החפץ חיים, שכשנותנים עלי' למי שאין לו זקן, אינו יכול לסבול וע"כ מונע עצמו מלשמוע קרה"ת מחמת צערו. מאז התקינו אאמרי"ז ז"ל ודודי ז"ל, שבימים בהם יבוא החפץ חיים לשמוע קרה"ת, לא יקראו לעלות לתורה מגולחתי זקן.

- (1) "וכמה פעמים שמעתי ממנו הסתור כי כל מה שכתב בחיבוריו הוא הכרח לקיים, לכל איש אשר בשם ישראל יכונה, ומעולם לא חפץ להעמיס על זולתו תסדיות יתירה ומנהגים קדושים" (בנו של החפץ חיים בספרו, "מכתבי חפץ חיים": "תולדות ימי חיינו בקיצור", עמ' 1) — ח. מ. וו.
- (2) ראה הערה הקודמת.
- (3) וראה לקמן ח"ב פ"ח אות ד', — ח. מ. וו.

(לפי סדר שבאו לידו)

שמואל הלוי ואזנר

אב"ד ור"מ

זכרון-מאיר, בני-ברק

○

ב"ה, יום ח' חשוון תשל"ז לפ"ק

כבוד ידידינו הה"צ וכ"ר רבי משה ווינער שליט"א.

אחדשתי וש"ת. יקרתי מר"ח חשון קבלתי ואודות מכוונות הגילוח וענין איסור השחתה — אין בידי להוסיף על מש"כ בסי' שבט הלוי יו"ד סי' ק"ה סי"ב ב' בקיצור, דלפי דעתנו יש בו איסור חצר דאורייתא, כיון דאית ב' תרתי, גילוח והשחתה, ובתורה נזכר לא כתוב בזה, אלא הנך תרתי, וכמבואר ברש"י סוף מכות ובתשובת חת"ס או"ח. וכן ה' דעת הגאון חזון איש זי"ע.

וכל מי שיש לו דעות לאמיתו יחוש לנפשו בזה, וכל המחזכמים בזה משחקים באיסור תורה החמור ודי בזה.

הריני דו"ש בלונ"ח
מצפה להסדי ה'

שמואל הלוי ואזנר *

(ראה מכתבו השני שוכני לקבל ממנו — לקמן בהוספות) — מ. מ.

אברהם דוד הורוויץ
אבדע"י שטראסבורק יצ"ו

○

בסי"ד כ"ב שבט תשל"ז לפ"ק
שלי' וישע רב לאור נערב ה"ה הרב הגאון ור"ח וכ"ר מוה"ר
משה ווינער שליט"א רב בני-יורק יצ"ו.

אחדש"ש מכתבו הגיעני ושחזתי לדעת כי מע"כ מתכוון להחיל חיבור בענין איסור העברת הזקן ובפרט בענין מכוונות הגלוח תחזקנה ידיו ויוזמה להביא ליד גמר כי ענין גדול הוא, כידוע נתפשט ההיתר אפי' בין הבני תורה להשתמש במכוונה עלצטטריט והיתרו מפוקפק מאד כי לפי דקותו וחזרו של מסרס התחתון החוש גדול שדומה לתער, ואין כל חדש תחת השמש

שכן בב"ה להבי' ביו"ד סי' קפ"א הביא ג"כ וכתוב שם (בתה"ד רצ"ה) דאסור לגלח פאות זקן במספרים אלא שהעולם אין גוהרין בדבר עכ"ל, ובספרי שו"ת קנין תורה ח"א סי' ס"ו נשאלתי על מין מכוונה אחת וכתבתי שם עפ"י בקיאות אומן אשר איננה יותר גרועה ממכוונות אחרות דאז בשנת תשכ"ה ומגלחין כאלו וצריכין למשכוני אנפשינן ולומר דבפרט אחד עדיף ממספרים דשם הדרך להכניס שני אצבעותיו בגבנים העשויים לכן ועוד בשניהם ושייך פן יעשה הכל עם התחתון והוי כחצר כמב' ברמ"א ואעפ"כ כ' שהעולם אין גוהרין בדבר ובמכוונות אלו עכ"פ התחתון אינו מתנועע עפ"י רוב דאל"כ האיסור ברור, אמנם כאם התחתון ג"כ חד מגלח עכ"פ בהעברת היד אפי' שאינו מתנועע ומתראוי להרעיש ע"ז והשומע ישמע, ועשר"ח מעי' ה' (כלל קט"ז) בהביאו ד' השו"ת צמח צדק (ליובאוויטש) יו"ד סי' צ"ג דבמספרים ישנו גם הלוא דלא ילבש גבר וכו' וסיים ולא יתיאש לומר כבר פשטה המספחה ולא יתנו אוזן קשבת חלילה לומר כן וישראל קדושים אם יוכיחם יקבלו באהבה ואפי' אם רק נפש אחת מישראל נזקל להצילו מרדת שחת הרי לנו כאלו נקים עולם מלא עכ"ל.

ואם כי מי אנכי לבא בהצעה לתיקון עולם אך היות ונתפשט מאד ההיתר במכוונות המתחדשות מיום ליום ליותר דק ויותר חד ושבששת דההיתר כיון דעל דעל וכיון שניתן רשות למשהית אין מבחין בין דק לעב ובמקום חו"ש אין חולקין כי גם כי ענין לא ילבש גבר דחש לה הצ"צ זצוק"ל כעת בקלקול הדורות דנשים הפרוצות לובשות מכנסים בגברים נחוסף עוד החשש דבהעברת הזקן מתדמה ממש לאשה לכן מתראוי שחכמי הדור יתקנו שבשום אופן לא יגזוו שערות הזקן כולם רק יניחו בקצה הסנטר שערות כאו"א כפי שירצה וגרויה כמה דברים: א' שלא ידקדקו לקחת מכוונות הגוונות דק דק שכן דרך מגדלי קצת זקן שלא להקפיד על חלק ביותר גם בשאר חלקי הזקן, ב' שלא יעברו תמשה לאוין בחמשה פאות הזקן. והש"ת יטהר את לבבינו לעובדו באמת ולב שלם בב"י א"ס.

הכ"ד ידד"ש כה"י ומברכו שתפץ ד' ביזו יצליח לזכות הרבים לשמור ולעשות וזוכה במהרה לגאולה וישועה אמיתי.

נ"ב. כתבתי עוד בענין הקפה והשחתה בקנין תורה בשמעתהא
פ' קדושים סי' ב'.

אברהם דוד הורוויץ

1

יחזקאל ראטה

דומ"צ

דקהל יטב לב דסאטמאר

באר פארק, ברוקלין, נ.י. יע"א

מח"ס חוקת טהרה על שו"ע הל' נדה.

משפט הארץ ע"ה תרומות ומעשרות.

עמק השמעתה. שו"ת עמק התשובה. רש"ס.

o

בס"ד. שילחי אייר,

לרומע"כ הרה"ג המופלג ירא וחרד לדבר ה' רב פעלים וכר מו"ה

משה ווינער שליט"א.

אחדשה"ט כמשפט וכראוי.

ע"ד מכוונות הגילוח, שבדעת כ"ת להדפיס ספר מיוחד מגדולי רבני זמנינו על איסורו בזה. הנה בתה"ד סי' רצ"ה כתב דבנן ליתור שלא יספר פאת הזקן במספרים שהוא חידוד מאד. והובא בשו"ע יו"ד סי' קפ"א. וא"כ במכוונות גילוח של זמנינו זה שהוא בודאי יותר מחודד מכל מספרים בודאי נכון ליתור לא לספר בהן.

וכמה מגדולי הרבנים חשבו אותו לאיסור דאורייתא כאשר הביא כ"ת בזה, ויסדו ותלו דבריהם כמה שכתוב בחת"ס או"ח סי' קנ"ד דלא דווקא תער אלא כל מין כלי המשחית את הזקן הרי הוא בכלל השחתה ואסור מדאורייתא.

ע"כ מי יהיו להקל ראש ולהעניז פניו ולגלות פניו שלא כהלכה להכניס ראשו בחשש איסור דאורייתא.

ומאד ראוי כ"ת לברכה על מה שהכניס עצמו לפרסם האיסור בזה לאפרושי רבים מאיסורא. ובודאי בודאי כל הרואה דבריו ודברי גדולי הרבנים היראים יחוס על נפשו ועל נפשות זרעו לכל יבוא המשחית הזה לתוך ביתו, ולא להיות חבר בזה לאיש משחית, ולהשומע יונעם ותבוא עליו ברכת טוב.

ובדבר חשיבת גידולו עובדא ידענא כאשר כ"ק מין אומ"ר רשכב"ג מסאטמאר שליט"א נתפס במחנות ההשמדה בעו"ה. לא רצה לגלח זקנו למרות שהרשעים הגרמנים ימ"ש התרו בו שאם לא יגלח זקנו יורו בו. עם כל זה מסר נפשו ולא נגע בזקנו בדיוקנא קדישא וניצל בדרך גס כנודע כל זה.

דברי הדי"ש בלונ"ח

הק' יחזקאל ראטה

משה שטערן

אב"ד דעברעצין ונייהוייל יצ"ו

בעתמח"ס באר משה

בלאמרי"ר הרא"ש, בעמ"ח ספרי גפי אש

ומלצי אש ושאר ספרים

ברוקלין יע"א

o

בעוה"י. י"ג סיון תשל"ו לפ"ק פה ברוקלין יצ"ו

אל מע"כ הרה"ג המר"מ הלחם בגבורה עושה פלא ירא וחרד לדבר ה' כש"ח מו"ה משה ווינער שליט"א בנ. וואדמערע יצ"ו.

אחרי תת של' בידידות.

מכתביו בתודה קבלתי ולא השבתי עד עתה ואין עתה אלא תשובה.

אוי לי מיצרי אוי לי מיוצרי. אוי לי אם אומר ואוי לי אם לא אומר. לחיות דעתי בענין איסור גילוח הזקן ע"י מכוונות עלעקטרישע. מה נאמר ומה נדבר יש תח"י בידור גדול בענין זה מדברי הש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים במסכת מכות כ"א. נויר ל"ט א', יו"ד סי' קפ"א ברמ"א מתה"ד סי' רצ"ה ומתשרי קמח"ז מין החת"ס סי' קל"ט וק"מ ותשרי ח"ש לחוד"א סי' נ"ב. ועוד ועוד. ולצערני הגדול ירא אנכי לנפשי לפרסמו. כי רבבות כבר נהגו היתר בדבר והם מאחינו בני הנאמנים לה' ולתורתו. ולעומק ההלכה לא מצאתי שום היתר להשתמש במכוונות עלעקטרישע כאלו.

ועד בשחק נאמן שהריני יגעתי למצוא מזור להמחירין והנהיגין היתר בדבר באין פוצה פה ומצפצף. ולמרות כל הטרחות לא מצאתי גם חיפוש אחר חיפוש שום יסוד נאמן לתלות בו.

ולבי שבור בקרבי מה יענו הרבנים הגאוו"צ שליט"א ביום שידובר בהם למה לא יעמדו בשער בת רבים להכריז ולהודיע עכ"פ שיש הרבה לפקפק בקולא זה להשתמש במכוונות עלעקטרישע אלו. וכל שומר נפשו בודאי ובודאי ירחק מהם.

וביותר אני מצטער על אחינו בני' המשתמשים במכוונות אלו איך יחזרו ואיך יתגברו על עצמן להפסיק מלהשתמש בדבר שנהגו והרגלו זה כמה וכמה שנים. ואנא אני בא מצערם.

בעת כתיב חידושי סוגי' דמכות ונויר הג"ל חשבתי והחלטתי בודאי טעות הוא בידי מלחשוב מחשבות זרות כאלו שה"י כל המשתמשים במכוונות אלו נכשלים באיסורים גדולים וחמורים כמעט מידי יום ביומו. אבל אני עתה רואה שכוונתי לרוב האמת כאשר כהר"ת נ"י מביא מגדולי ישראל וגאוני זמנינו שליט"א.

ולפי"ו חלילה מלשתוק ולומר מוטב שיהא שוגג, כי בדבר הנוגע לציבור באיסור דאורייתא המפורש בקרא ורבים "נכשלים" בלא אזהרה לא אמרין כן. ובפרט במקום שדור הצעיר יהי נכשל ע"י הדור שלפניהם בודאי אסור לומר כן.

ועודא ידענא שבשנת תש"ג לפני גירוש הנורא הביא סוחר אחד מכוונה עלעקטרי כזו לפני כ"ק מוח"ו הגאון"צ מופלא שבסנהדרין בקשית מו"ה שצ"ש צוק"ל אב"ד דעברעצין יצ"ו וקרא אותי ג"כ לעיין בדבר ואחר מו"מ של הלכה לא אמר לא היתר ולא איסור, וידועים לכל שהמכוונות דשנת תש"ג לא קרבו בשלימותם להסיר השער מהזקן כמעט כתער כשל זמנינו. גם כשבאנו לארצה"ב בשנת תשי"א שמעתי מעדים נאמנים שהגאון האדיר זקן ההוראה מהר"י שטייף צ"ל אב"ד עדה יראים וזין בויליאמסבורג יע"א בדרשה אחת "כמעט" אסר להשתמש במכוונות עלעקטרי אלו ואח"כ כשרעשו עליו והלא רובא דמינכרא מהבעה"ב שלו מסירים זקנם במכוונות כאלו, בדרשה אחרת אמר שלא החליט עדיין לאסור ותלוי, ועומד ולא כל המכוונות שוות. ונשתקע הדבר! ומי יודע אם לא כיון כמעט לאסור ברבים הגאון מהר"י ש הג"ל למכוונות שלנו היינו של זמנינו המסירין חזקן סמוך לבשר ממש כמעט כתער.

וחלילה לי מלקטרג על דריינו שנכשלים בזה רק צערי אביע אולי ימצא מזור למנהגם ואם לא אז יעשו הרבנים הגאונים הצדיקים שליט"א את שעליהם מוטל לפרסם ולהודיע לפרוש מאיסורא. והחיתור שאומרים בשם הגאון האדיר מהר"ם פיינשטיין שליט"א איננו מובן לי כלל ולא אמין שיצאו מתחת"י.

ובזה אצא בשים שלוי טובה וברכה צלח ורכב על דבר אמת ויוכה לזכות את הרבים וזכות הרבים יהיו תליון בו.

כ"ד המצפה לישועת ה' בקרוב.

משה שטערן

אב"ד דעברעצין יצ"ו

(1) לאחרונה שמעתי מאי ממנהיגי ק"ק קהל עדה יראים — וזין, אשר רבם הגאון הג"ל הי' נוהג לדרוש ע"י בחוכות מוסר בקביעות פעם אחת בשנה. שוב העיז א' שהוא בעצמו שאל את פי הגאון הג"ל (לפני כשלושים שנה) אם מותר להעביר הזקן במכוונות גילוח, וענה לו הגאון הג"ל להיות ורוב הפוסקים אוסרים אותה, אין להשתמש בה. — מ. מ. וי.

צאנזקלזענבורג

3400 New York Avenue
Union City, N.J. 07037

בס"ד.

לכבוד ידידי הה"ג החי"ב מו"מ בתומי מוה"ר משה ווינער שליט"א. אחד"ש מעב"ת כראוי וכיאות.

מכתבו קבלתי כבר מזמן אך מטירדות שונות נתאחר ע"ע. ובדבר מבוקשו אודות מכוונות גילוח שנתחדשו לאחרונה:

שמעתי מכ"ק חותני מו"ה הגה"ק מצאנו קלזענבורג שליט"א כמה פעמים שאותן המכוונות גילוח העלקטר"ק שוחתכים סמוך לבשר ממש יש בהן חשש גדול של איסור תורה כמו בתער ממש ומרן הגה"ק החפץ חיים זצ"ל בספרו לקוטי הלכות מכות כ"א כתב במכוונות גילוח של יד שהיו בימיו דאפשר דהוי כתער זק"ו במכוונות גילוח המחודשים שוחתכין ממש סמוך לבשר שיש בהן חשש חמור מאוד של איסור תורה ממש. ואפילו במספרים שלא כעין תער כלל דהיינו שאינו חותך סמוך לבשר כתב מרן בשו"ת צמח צדק שאסור ובמעשה רוקח כתב שהוא איסור תורה ממש רק שאין לוקין עליו. ובווד"ק פ' נשא החמיר מאוד בגילוח הזקן ובודאי צריך כל ירא שמים לזהר בזה זק"ו כאלו המכוונות גילוח שיש בהן חשש איסור תורה גדול וכמ"ש.

ואקוה שיזכה להיות ממזכי הרבים. ידידי המברכו בהצלחה רבה.

דוב ווייס.

חתיב"נ

וראש כולל צאנז — קלזענבורג

יוסף גרינוואלד

רב דקהל קהלת יעקב מפאפא
ברוקלין נ.י.

בס"ד.

לכבוד הרב הגדול בתורה ויראה עורך מערכות לברר הלכות וכי מו"ה משה ווינער שליט"א.

אחדשתי"ה הגיעני מכתבו עם העתקות חשובות גדולי הרבנים בענין

מנשה הקטן

אבדק"ק אונגוואר

וד"מ דישיבת "בית שער"ם

ברוקלין, נ.י.

בס"ד.

י"ד תמוז התשל"ז בני"צ יצ"א.

מע"כ ידידי הרה"ג ר' נח"מ ווי"א א"א וכ"י כש"ת מוהר"ר משה ווינער

שליט"א נ. ווארמיר ל. א.

אחזשכ"ת בידידות.

בדבר בקשתו ע"ד חז"ר בענין גידול הזקן, הנה בודאי כל מי שיראת ה' נוגעת בלבבו טוב שלא ליטול ממנו צלם אלקים וזה דרכם למו לצדיקי אמת שלא התביישו ח"ו במצות ה' ואדרבה יגבה לבם בדרכי ה' הן בפנים והן בחזק בפאות הראש והזקן מלא וגדוש ואדרבה זה הי' להם לכבוד ולתפארת להיות נבדלים מן האומות הן בנשמתם והן בגופם להיותם נבדלים והן במלבושם והרבה פעמים שדברתי מזה שרצון הבורא הי' דוקא להבדיל אותנו מן הגוים כמה שנאמר ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי ועי' חינוך מצוה ב' והוא מרחמי ה' שצונו להיחלשנו נבדלים מהעמים ונפרדים מן האומות ויש להאריך בזה. ולא כדורות הראשונים דורות האחרונים בעוה"ב בישא תכסה פניהם בכל דבר של קדושה ולא די שהם בעצמם אלא אם רואים מי שהוא שהולך בדרך אבות מלעגים עליו וקוראים לו ח"ו שהוא בכלל משנאי אבל האמת כי יש לנו לגבוה לבנו בדרכי ה' עד כי יבא שלה ולא יקות עמים בב"א.

ועיין בס' עיון יעקב בחי' לעי"ן דף י' ע"ב שהזקן הוא אחד מסימני טהרה של ישראל ואתם המשחיתים ומסירין פאת הזקן מסירים מפניהם סימן טהרה שלהם הביאו הדרכ"ת סי' קפ"א אות ח' וע"ש.

ובפרט שבס"ד הוזהר מן האוסרים וע"פ קבלה יש בזה ענינים גבוהים נשגבים ובנגלה אינו מבואר להיפך שיהא מצוה לגלח וכיון שכן חס מלהעביר אפילו במספרים. וידוע מה שכתב בעל משאת בנימין ז"ל סי' ס"ב וז"ל הדרך השני לילך אחר רוב בנין ומנין הרי לפניך ספר הוזהר שהוא שקול יותר מכל המחברים שאחר התימא התלמוד וא"כ יהיו כל המחברים בכף מאונים אחד וספר הוזהר לבדו יכריע את כלם והרי עדיף מרוב בנין כמ"ש הכ"י דאוליין בתר הוזהר נגד שאר מחברים ועיין ד"מ א"א סי' קמ"א אות ב' ועיין שאלת יעב"ץ ח"א סי' מ"ז ובשר"ת חכ"צ סי' ל"ו וש"ע א"א סי' כ"ה במג"א שם ובכנה"ג בשם הרא"ם ועיין ח"ס א"א סי' ל"ז לענין שערות באשה בארצותינו שחשנו לזהר וכו' ואפשר מה"ט שבזמן אותן הפוסקים המקילים עדיין לא זכו לספר הוזהר הק' אבל קצת שכבר זכינו לספר הוזהר וראינו גודל החומר שלא לגזול הזקן מכל וכל ודאי עלינו לכוף ראשינו לדברי הוזהר ובפרט למי שאבותיו נהגו כן וז"ל בכלל מנהג אבות.

המכונות של עלקטער העשויים לגלח הזקן. שיש בו חשש איסור דאורייתא. וביקשני לחיות דעתי.

הנה מתחת חולשת כוחי בעוה"ר וכאב הידים ל"ע אינני במצב כוח שאוכל לכתוב בירור הלכה. ומ"מ לאו אורח ארעא למנוע מלהשיב. ודבר זה העיר גם כ"ק אמו"ר זצ"ל בקונטרס מצותיך שעשועי על המצות שנדפס בסוף ספר ויגד יעקב חלק ויקרא. וז"ל במצוה רנ"ג. מבואר בפוסקים דבמספרים כעין תער מותר, והנה בזמננו נהחדש מכוונה שיכולין לגלח במספרים כתר ממש המשותף גם עיקרי השער ויש לעיין בזה דהנה לשון רש"י במכות דף כ"א ע"א ד"ה ת"ל לא תשחית, ומספרים אינם משחיתים שאין חותכין שיער בצד עיקר כתר עכ"ל. משמע דאם חותכין ומשחיתין עיקרי השער כתר אסור עכ"ל א"מ זצ"ל, והוספתי שם הג"ה וז"ל לענ"ד הנה מבואר בזכרי רמ"א סימן קפ"א דכשעושין פעולת החיתוך בחלק העליון של המספרים שרי ומכוונה הנ"ל פעולת החיתוך עושה רק החלק המכוסה במעשה רשת וחלק החיצון שהוא מעשה כתר המשותף בצד עיקרי השער המחזק, אם כן אי אפשר שיהא ממש כתר המשותף בצד עיקרי השער והרי הרשת מפסיק בין המחזק לבשר האדם, אלא דחשש הנ"ל שייך היכא שהקבים של הרשת רחבים קצת דאו כשדוחקים המכונה על פני האדם יכול להיות שנדחק קצת גם בשר האדם לתוך נקבי הרשת ובאופן זה יכול המחזק ליגע לעיקרי השער בלי הפסק הרשת אבל במכונה הנהוגה כעת אינו כן ע"כ הג"ה.

כ"ז כתבתי מאז כדי שלא לשוי' לאנשים המגלחין בזה לעוברים על איסור חורה. אמנם עתה נודע לי שהמכונות עלקטער שמשותמשין בו כעת, החלק התחתון הוא דקה מן הדקה מחודד הרבה יותר מאשר דמית, באופן שאם מעבירין היד על הפנים אחר הגילוח אין מרגישין כלל שנשאר איזה שורש מן השערות, א"כ מוכח שכשדוחקים המכונה על הפנים לא נשאר שום בליטה מהשערות על הפנים, וזה לשון הד"מ שם בשם ח"ה נכון לזהר שלא לגלח פיאות הזקן במספרים שהוא חרוד מאוד דאיכא למיחש שמא יעשה כולו בתחתון ולא יעשה בעליון כלום והוי' בתער עכ"ל, ובמכונה של עלקטער שמשותמשין בו כעת לפי הנשמע שגם חלק התחתון מחודד מאוד א"כ יש חשש זה שכאשר מעבירין אותו על הפנים עושה חלק התחתון החיתוך, ומידי ספקא לא נפקא, ושומר נפשו ירחק מזה, ואולי יש בזה המכונה איזה מינים וצריך חקירה בזה.

ערב ר"ח תמוז תשל"ז.

והנני חותם בדשתי"ה

הק' יוסף גרינווארד

ולמות האריכות בזה ואין לך גדר גדול לישראל לקדושה וליראת שמים מלגל זמן ופאות מלא על כל גדולתו וזה הפארותו ועיני ברכות כ"ח ע"א בראב"ע שאמרה לו לית לך חירא משמע דעכ"פ זמן מוכרח היה ועוד כמה מקומות ואין ח"צ להאריך.

והשי"ת שמו ישים עלינו ברכה ושלום ונוכח להיות מיראי ה' ולנוג בכל החומרות כפי הידוע מהאר"י הקדוש והגרע"א שאפילו לא נגע בזקנו בידו שמו יצא שער מזקנו וכ"ש שלא לחתון. והנני לברכו בברכת התורה יתן ה' שיוכח ויצליח בספר זה לטובת וזכות הרבים ויזכה ללמוד תורה לשמה וללמדה לאחרים ויהי זכות הרבים תלוי בו ולא יכשל ולא יכלם לא בעולם הזה ולא בעולם הבא והגם כי לא ראיתי את כל הספר אמנם מקוה אני שיהיו דבריו נשמעים כיון שלטובה כוננו.

אלו דברי ידידו דושה"ט ושת"ר ובסל מלא ברכות משובע שמחות בלב ונפש.

מונשה הקטן

רפאל בלום

ראב"ד ור"מ דק"ק קאשוי יע"א

אוריוונגטאן, ניו יארק יע"א

○

ב"ה אור ליום ד' לס' ויברך אתכם, תשלי"ז לפ"ק.

בין המצרים, ה' הטוב קרן עמו ידים, ונוכח לרגלי מבשר בראש הקרנים, ושוכט"ס ל"ה הרב הח"ב ירא ושלם מוכח הרבים, כש"ת מו"ה מנשה ווינער שליט"א ולעמ"ש.

אחדש"ה, מכתביו החשובי קבלתי הכל ע"צ, והנה לקחתי עט סופר להשיבו מפני נחיצות הענין. ושאלתי אודות המכונות של גילוח, עלעטרשי"ע שעווע"ר — שער-מצשין, האם יש היתר להשתמש בו להסיר הזקן. הנה בעיקר שאלה זו להלכה, אין מה להוסיף על דברי כל גדולי זמננו שאוסרים להשתמש בו, והגאון האדיר ידנ"ח כש"ת מו"ה יצחק יעקב ווייס שליט"א ראב"ד דעדה החרדית בירושלם תובב"א, האריך בספרו מנחת יצחק (ח"ד סי' קי"ג) לברך האיסור, והביא שם להקט גאוני האוסרים ובראשם הגאון רבשי"י התפץ הי"ס ז"ל והגאון עוז החזון איש ז"ל, ומי ירהיב עוז בנפשו להתנייב לפני בני עקב, גם יצ"פ הגאון האדיר כש"ת מו"ה שמואל סג"ל וואונער שליט"א אבי"ד זכרון מאיר תובב"א, מביא בספרו שבט הלוי (נד"ך סי' ק"ה) שהוא ה"י מעורר את הגאון חזון איש ז"ל בענין זה, והוכיח או בראיות ברורות, הבעל שבט הלוי, לאסור איסור. ממילא אין בזה מה לפלפל להלכה למעשה, וכל מי שקצת יר"ש בקרבו לא יכנס לספק חמשה לאוין, ולא לבד ספק אלא לדבריהם ודאי

איסור דאור, והתועים, יערה עליהם ה' רוח ממרום לשוב ולעשות כדת וכהלכה א"ס. עכ"ז למען שלא להוציא חלק, אבא בזה בקצת בירור וגם מה שיש לי להעיר על ד' מנחת יצחק בזה, וזה החלי בס"ד.

(א) הנה מבואר בגמ' (מכות כ"א) דבזקן לא אסרה תורה"א אלא גילוח שיש בו השחתה, ולא די בהשחתה לבד כגון מלקט ורהיטני, וכן לא בגילוח לבד, כגון מספרים, רק תרומתו בעי' וזהו תער. וע' בחי"ט שם משי"כ לבאר ד' רבי אליעזר דלדיר, גם מלקט חייב משום דל"א מקרי זה גילוח שיש בו השחתה (וע' בחיבורי הד"ל ברכות שמים, שם) עכ"פ לפי פשוט הגמ' מדקבע הגמ' דזהו רק תער עכ"ה שלא היה בעולם שום דבר שיקרא גילוח שיש בו השחתה רק התער, וכן גראה מל' הפוסקים, דלא כתבו בשום מקום רק או תער או כעין תער, והדבר מבואר מדה"ק דהחילוק דבמספרי א"א שיגלח ממש כל השער עד שרשו, רק בתער, ובשאר עכ"ה שנשאר מעט מן השער רק כיון דקצר הוא מאוד וסמוך לבשר מקרי כעין תער, וכל המעיין בענין זה בלי הפוסקי יראה כדבר הזה, ולא דנו לא בגמ' ולא בפוסקי מלבד התער שיהא מציאות לגילוח שיש בו השחתה. ורבינו הריטב"א במכות שם, שכי' דמותה מן הדין במספרים כעין תער, רק מדת חסידות מפני הראים שלא יחשדוהו, לא יספר כעין תער, הביא שוב מתוס' בשם ה"ד יעקב מקצי ז"ל דצריך ליותר שלא ינוד החלק התחתון של הזוג דמשחת כתר, ולהזהיר את הספר [שכשמשמר לאנשים הבאים] לא ינוד החלק שלמטה ע"ש בדה"ק, ר"ל דהחשש, דכיון דבחלק התחתון מגלח או אולי זהו ג"כ מקרי תער, דהרי התער הוא סכין מחודד מאוד שמגלח עד השורש בנוגע לבשר, וג"כ כן עכ"פ ליכא מידי אחרניא, וכן משמע בתשו' נוב"י (ת' סי' פ') להמעין, וכבר כתב כן מרן חת"ס (א"ח סי' קנ"ד) דתער לא כתיב בתורה"ק בזקן, רק משום דאין מציאות לעשות גילוח שיש בו השחתה רק בתער ע"ש היטב.

(ב) והנה בהרמב"ם ז"ל (פ"ה מגזירות הי"א) כ' דבור שגילח שער אחת לוקח בין בתער בין בזוג והוא שקצצה מעיקרה כעין תער עללה"ק, וכ' כ"מ דפסק כר' יאשי' (גזיר ס"ל ע"ב) ולא כרבי יוחנן, והנה לכאורה הרמב"ם ז"ל כ' כאן שקצצה מעיקרה על הזוג, הרי שאפשר לקצץ מעיקרה ממש, אולם באמת עכ"ה הכונה מעיקרה היינו סמוך לבשר אבל לא ממש עד השורש כתר, וזהו דהרמב"ם עצמו כותב, "כעין" תער ואם עושה ממש פעולת התער אי"כ הוי תער ולא כעין תער, גם אין דרשינן גבי זקן זהו תער, הרי יש גם זה שהוא תער אע"כ דלא לגמרי ממש רק סמוך לבשר מאוד קוראו הרמב"ם קוצץ מעיקרה, וכן מוכח בפירוש מר' הלחם משנה שם שכי' דתוס' פליגי כאן עם הרמב"ם דהרמב"ם מסיים שם אם הניח כדי לכוף ראשו לעיקרו אינו לוקח דאין זה כעין תער, וכ' הלח"מ דנמצא להרמב"ם באין כדי לכוף שוב מקרי כעין תער, הרי דהלח"מ נקט בפשיטות דמש"כ הרמב"ם בתחילה "קצץ מעיקרה" הכונה סמוך לבשר, רק שאין בו כדי לכוף, וע' מרן חת"ס בתשובה שם הג' שעורין של קיצצה ונטיילת זוג ולכוף ראשו לעיקרו, גם אח"כ כשכי' הלח"מ דתוס' סבירי רק בקוצץ ממש מעקרו או מקרי כעין תער ולא כרמב"ם, עכ"ה גם שם הכונה דענין תער שסמוך לבשר כגון נטיילת זוג או קריצה, אבל עכ"ה

הרב בנימין יהושע זילבר

מח"ס מקור הלכה, בית ברוך על החיי אדם,
בית עולם על הלכות שבת, שו"ת או נדבור

ה"ת וע"ס
שדרות אביי ורבא 4
בני ברק

○

בס"ד, יום ה' חודש טבת תשל"ח.

נעתרתי לכתוב דברי עידוד וברכה להאיש המהיר במלאכתו מלאכת מחשבת מלאכת שמים וזרב הגאון הנעלה ר' משה ווינער שליט"א. אמנם לא נסתייע בידי לכתוב דברי הסכמה כי לזה נחזק לעבור על כל הספר בעיון ולרדת בעומקו של הלכה זו ובבצר ממני בגלל שנהקבל הספר לאחר הדפסתו ועוד גורמים. וכיתורה ועוד לקרא למה לו שכבר זכה להסכמות של גדולי דורינו באה"ק ובגולה אשר פקעו שמייהו ועלי לקיים ובמקום גדולים אל העמוד.

אבל לבי לבי להעוסקים עם הצבור לש"ש להחזיר העטרה ליושנה אשר התערבובתו בין הגוים גרם להסיר מעל פנינו הצלם היהודי. ונחלש בצלם אלקים. והחיצוניות יעורר הפנימיות להתחדשות כללית. כמו שנאמר "היום אם בקולו תשמעו". ובה נזכה להתלבש בצלם הקדוש ויקוים "וראו כל עמי הארץ אשר שם השם נקרא עליך ויראו ממך".

הלוא הנה הוא עומד אחר כתליו מציץ מן החרכים היש משכיל דורש אלקים באמת להכשיר עצמינו לקבל אורו של משיח כדי שישגיח לבו מן החלונות בהתגלות אלוקותו בעולם.

לכן בואו ונחזיק טובה להרב המחבר הספר הנפלא בשם "הדרת פנים — זמן" אשר ברב עמל וכשרון וזה לסד"ש לחבר ספר מועיל ונחזק ולהפצו ביעקב ולחלקו בישראל. ויקוים תיכף לת"ח בריכה ונוצר תאנה יאכל פריה שיתקבל בחיבה בין כל החוגים של אתב"י, וד"ת מעות קונות לשלם ממיטב להקל על המוצאות המרובות ויתברכו ממקור הברכות בכל טוב ושלוט וגדול השלוט שכל ותורה ניתנה לעשות שלוש בעולם (רמב"ם סוף תנוכה) בביאת משיח צדקנו בב"א.

הכו"ח לכבוד התורה

בנימין יהושע זילבר

ראיון עם מר ליכרמן נ"י

רח' עזריאל 40

○

נרשם ע"י הרב אליהו וויספיט שליט"א,
(מחבר ספרים חשובים) ביום ששי
כ"ה סיון תשל"א — (18 כיוני 71)

(א) שאל את פי החו"א זצ"ל אם מותר לו למכור מכונת שיק, והשיב לו: לא למכור רק אם יהיה בטוח שהגילוח לא יהיה במקום הזקן או בשביל גברות. זה היה לפני 20 או 21 שנה. והחו"א לא התעניין כלל על סוג המכונה אם זו שיק או אחרת.

(ב) שאל את פי הגאון מטשעבין זצ"ל, והוא השיב שאינו יודע שום היתר לזה והפנה אותו להגרצ"פ פראנק זצ"ל והוסיף שאם כי גם הרב פראנק אינו מתיר, אבל הוא מלמד זכות על המתגלחים במכונות.

(ג) שאל את פי הגרצ"פ פראנק זצ"ל והשיב לו שאם יוצא חלק (גלאט) אחרי הגילוח אין להתיר וכאשר העיר לו שיתכן כי אינו חלק בכל השטח אבל לפחות במקום הלחי התחתון כן יוצא חלק השיב לו שגם זה אסור.

(ד) מר ליכרמן עשה נסיון ביחד עם הרב אליעזר פייבלון ע"י צביעת המקום שלא במקום שער והמכונה הסירה א"ז הצבע.

(ה) מצא פרוספקט של חברת "שיק" בו הוא מסביר ההבדל באופן הגילוח בין שיק למספריים: שהשערות נמצאים בתוך גומות שמסביבם חללים קטנים על פני כל העור, ולכן המספריים אינו מסיר עד העיקר בגלל החללים המעכבים, משא"כ המכונה מוחתת את העור ומחלקו שהגילוח מחליק עד העיקר.

שמואל הלוי ואזנר

רב אביז' זרעמ
זכרון מאיר, בני ברק
מח"ס שרית שבט הלוי, ושי"ס

ב"ה יום ח אייר כג לספירה תשל"ח לפ"ק.

כבוד ידידנו החשוב וה"ג המופלג ירא ושלם מוכה הרבים
רבי משה ווינער שליט"א בעמח"ס הדרת פנים — זקן.

אחדשה"ט וש"ת באהבה.

לנכון קבלתי מכתבו ונאה משאח"כ הגיע גם ספרו החשוב הדרת פנים
— זקן והצנתי פה דשם וראיתי שכברו מוכה הרבים בזה שמפרסם דעת
הגדולים וצדיקים אשר דעתם דעת תורה נוטה בדרך לאיסור בענין מכות
גילות.

ואשר בקש לבאר עוה"פ טעמי ונימוקי באיסור מכות גילות, וטעם
ושיטת חזון איש וז"ע — אכתוב בקיצור.

הנה' תער בתורה לא כתיב, ושני יסודות האיסור בזה הם השחתה
וגלות, וגדר השחתה כ' ה"ן פ"ג דמכות כל שאין השערות נכרות, וברבי"ן
שם כ"א ד"ה ת"ל כתב פטור מספרים בעלמא משום שאין חותכין בצד
העיקר, אבל כל שחותך בצד העיקר, דהיינו בחתלת חלק שער הגולה היצא
מתוך העיקר הוא בגדר תער. וא"כ מכונית הל' היא חזר דאורייתא מוטע.
ומספרים כעין תער הוא החותך סמוך לבשר, דהיינו שמנחת המספרים סמוך
לבשר, אך אין חותך סמוך לבשר ממש. כ"ה פשטות הסוגיא דנזיר ב"ח ע"ב.
וע"ש מ' ע"ב, וכ"ה סוגית הראשונים. וזה ה' פשיטת החתם סופר א"ח
ס"י קנ"ז לאסר מן התורה אפילו במספרים אם ה' חתך. כתער ממש,
והשערות של החתם סופר נתאמת בימינו, וכל ההתחכמות בזה אינו אלא
בריחה מן האמת.

ואל ישיא לב האדם לומר שדהתוס' נזיר ל"ט ע"א ד"ה נזיר שגילת'.

- (1) בהבא לקמן — ראה בארוכה לקמן במבוא"א אות א"ד; ח"ב פ"א (מכונות
גלות) אות א.
(2) יש להוסיף את המבואר כאן לשאר החידושים המובאים לקמן במבוא"א הערת
18, ע"ש.

עד השרוש ומעביר בגילוחו כתער ממש בלא הבדל, והוא דינו כתער. וע"י
ערור ערך "גנסטר" שמביא ד' הרבי' גאון ומה שמקשה עליו מנזיר (מ'
ע"ב) והובא בד' רבינו הרמב"ן ז"ל שם, וע"י לקמן אי"ה.

(1) ועתה" נבא לד' הרבי"ן ז"ל (מכות כ"א ע"א ד"ה גילח) שכ' אבל
רהיטני משחית ואין דרך לגלח בו, וכ' ידידי הגאון הנ"ל "דלריב"ן אם אין
דרך לגלח אז שוב לא מיחייב. כגון רהיטני דהוא ברזל בין שני עצים כידוע
לחרשים, רק כיון שאין דרך לגלח בו פטור. — הנה דבר זה א"א לפרשו
בשיטת הרבי"ן דמהיכן יש לנו על זה לימוד אשר דבר דהוא תער ממש, רק
כיון שאין דרך או פטור, והוא חידוש שלא נמצא בבני' ולא בפוסקי'. ואיזה
רמו בקרא יש על זה — וכ' בשביל הדרך ישתנה ההלכה, אמנם הדבר ברור
דהריב"ן מפרש רהיטני כמו שמביא הערוך דברי רבינו האי גאון ז"ל (בערך גנסטר,
שהבאתי לעיל) ע"ש ותראה שהוא דומה קצת למספרים, וכ' שם בזה"ל "רהיטני
שני שוקים יש לה, פעמים שעשוי כלי אחד מחובר מעיקרו, ופעמים נעשו
של פרקי', שמפרקי'ן ומחברין אותה, ע"ש ופ"י כן הרבי"ן ולא כרש"י ז"ל ובפרט
שרש"י ז"ל שנה טעמו ולא פ"י בכל מקום בזה פ"י שוה כמו שהרגיש גם הגאון
הנ"ל ע"י שבת מ"ח ע"ב וקידושין ל"ה וכמו שראיתי העתקה מצדד השלם
שציין לסתירות אלו גם משבת צ"ו ע"א. א"כ ברור דהריב"ן לא פירש שהוא
כמו של חרשים אלא כרבי' האי גאון ז"ל ואין הסדר לגלח בו משום דאין עושה
פעולה ככונה כלל וכלל, וכוונת הרבי"ן שאין דרך לגלח בזה משום שאין עושה
פעולה כסכין ותער וממילא לא מקרי תער. ח"ב. ושפיר לא הובא שיטה
כזו בפוסקי', לומר דכשאר דרך או ליכא לאו דתער אלא כודאי יש אם
יגלח בברזל שמונה בין עצים כודאי חייב משום תער וכנראה גם מלשון הרמב"ן
ז"ל הנ"ל.

(2) בהא סליקנא דמכונה הל'ו הא לפי ראות העין כתער ממש וה"ו לגלח
בו, ובהונגריא כל אלו היראי' שגילוחו זקנם לקחו רק בסם, וכן שמעתי ממר"ד
הגה"ק ז"ל, ואפילו על מספרים כעין תער פקפק, אם כ' יש מחירין. אולם
כבר נתברר דמכונה זו אינו כעין תער רק תער ממש, ומי יכניס ראשו לחמשה
לאוין במקום שכל גדוליו אסרו אותה בהחלט, וגם הלא כבוד ידידנו הגאון
הנ"ל מסיק לאיסור, וישראל קדושים כודאי ישמעו והמהיר והנזהר שלומם
תהא כמו נהר, אכ"ר.

הכו"ח בברכה ודשה"ט

הק' רפאל בלום

- (11) בהבא לקמן — ראה לקמן במבוא"א אות ה בארוכה, וצ"ע.
(12) בתשובתו הנ"ל אות א"ב.
(13) שטחו בנזיר"ד — ראה לקמן ח"א ערך "רבי שאל ברא"ן" (עמ' רצ ואילך).

חתימים ע"י מהירות התנועה של הסכין בפגישתו עם שכנגדו וע"י יסוד זה נבנה כל מציאות זוהי וא"א לחלוק על מה שבהיר כשמש. ואפילו ימצא מעוט מציאות אחרת אשר לא ראינו, מי יבנים עצמו לה. וקראו אני ע"ז משי"כ בחתם סופר שם בס"ד דהיום יתירו זה וימשך שיתירו גם את האסור מדאורייתא גם לפי דבריהם. ומכ"ש דלפי ענ"ד כל התפיסה הזאת של מעשה כתוש היא תפיסה מוטעת במציאות הדברים [וע"ע פסחים ל"ז ע"א: יאמרו וכו'].

ומה שכ' בשיטת החזון איש וצללה"ה — היות ה"י לי מו"מ בהלכה כמעט תמיד עם החזון איש, עוררתי אותו פעם על המכשלה הזאת. וה"י פשוט בעיניו מאד לאיסור מאותם טעמים שהזכרתי למעלה. דהיינו שיטת הריב"ן ושאר הראשונים סוף מכות — ולא מחומרא בעלמא אלא מעיקר הדין, והדבר ידוע מאד בכל הסביבה שלי. ומה שלא פרסם כן בספרו לא ידעתי הטעם. אבל זכי זה מה שפוסק לא העלה הכל על הכתב הוא סיבה לחלוק עליו בידענו שה"י דעתו נוטה לאיסור גמור ועד סוף ימיו החזיק כן? — והירא את דבר ה' ירחיק עצמו מכל הנ"ל כמו מן התער.

היות כי מעלי כבודו נ"י זכה במצוה הנ"ל יזכרו ה' הסוב גם הלאה להחזיק במעוז דרכו. ואת מזכי הרבים יהי נמנה.

הוי"ו דרשית באהבה בלוג'ה

מצפה לרחמי ה'

שמואל הלוי ואזנר

(5) עיניי לקמן ח"ב פ"ה (מסיני ומיגדר מלחא) אות א"ב.

(6) יש להוסיף המבואר כאן להמנע בשמו לקמן ח"א ערך "חזון איש" (עמ' דס ואילך); ח"ב פ"א אות א.

שכתבו שכעין תער ג"כ משחית מעיקרו. וכ"כ התוס' שם מ' ע"א ד"ה ובתער — חולק על יסוד הנ"ל שכתבנו דכל שהוא סכין וחותר סמוך לעיקרו ה"ה כתער דאורייתא. דדה טעותא היא שהרי התוס' בגי'ר שם מ' ע"ב ד"ה דהנ"א כ' בעצמם ז"ל: ובמספרים ליכא השחתה שאינו נוטל השער מעיקרו ושרשו. הרי מפורש כהחתם סופר דאילו ה"י נוטל במספרים השער מעיקרו ושרשו ה"י גם במספרים דין תער דאורייתא. ומעיקרו ושרשו היינו עד העור עד השורש בסמוך לו ממשי דהיינו מקום יציאת חלק שער הגלוי משרש השמן בבשר ובצור. דודאי אין השורש עצמו ג"כ בכלל דהו"ה גם בתער דאורייתא אינו כמבואר כ"ו פשוט ביסוד להלכה.

אבל דהתוס' שם ל"ט ע"א ומ' ע"א הנ"ל מחפרשים באחד מתרין אנפין: דאו דדין זה דין מיוחד בגי'ר, דהתם תער מפורש בפרשה. וע"כ גם כעין תער ממש אינו תער ממש. אבל דרך זה דחוק להמעיין. אבל נראה יותר דהתוס' עיקרם שאר המעבירים כתלישה וכדומה קאי, כאשר יראה בדבריהם. והיינו דאם אינו דומה עכ"פ כוה לתער שתלשו מעיקרו והשחיתו לגמרי, כיון שגם בגלוח אינו דומה כיון דדרך תלישה וכה"ג הוא. א"כ במה דומה לתער.

אבל מספרים דדומה בצד שבגילוח, אם ה"י גם צד המיין שנוטל עד העיקר ושרש, א"כ דומה לגמרי לתער. והוא תער ממש. במפורש בדהתוס' שם מ' ע"ב הנ"ל. ושר"ר שגם ידירי שו"ב הגר"ג גשטטנר שליט"א בתשובתו. פי' כן דהתוס' ונכון. ובלא"ה דברי הרמב"ם ריש פ"ו מגזירות הוא מחולקת על דהתוס' הנ"ל ל"ט ע"א.

ובגדר מלקט והיטני' — ידוע שישנם ב' דעות בראשונים. דלריב"ן ושאר ראשונים רהיטני הוא כלי אומנת שמגלח כמו תער. והפטור משום שאין דרך גלוח בכך. ולדעת הר"ן רהיטני כעין מלקט צבת המלקט שערות שלא כדרך גלוח. וא"כ בדין לשני הפירושים אסור דמכונת הנ"ל כהיום דרך גלוח בכך ובהא אצל כל הגוים כהיום במקום התער ואתמחי למלאכת הגלוח עוד יותר מתער. וכן לר"ן פשיטא דכה"ג אסור מה"ת. ופשוט מאד דע"פ הלכה אין שום הבדל בגודל הסכין אם הוא גדול או כל שהוא ממש כיון שהוא בגדר סכין למלאכתו וחותר ע"י חידויו, והחיתוך עד השחתה כמו תער ומקום הגלוח נשאר חלק למשעי.

ואין * להתעקש דהוא בגדר כתוש ולא בגדר חתוך. כאשר עלה בדעת איהו בני תורה אשר רמו כב' במכ' הנ"ל דכל המודלס שראינו ונפוצים בעולם

(3) שנופסה לקמן בסוף הספר: "הוספה ג'".

(4) בדבא לקמן — ראה בארוכה לקמן במבוא אות ה'; ח"ב פ"א (מפניות מלחא) אות ד"ה.

(4) בדבא לקמן — ראה בארוכה בסוף הספר: "הוספה ד'".

ובמלקט ורהיטני — כל מספרים אינם משתחיתים, ואילו מלקט ורהיטני אינם מגלחים. אבל שני התנאים ישנם ב"תערי", ולכן יש בו חיוב מלקות. מהאמור יש להסיק, כי הגדרת החיוב אינה בשם ותואר הכלי — "תערי", וגם לא באופן וצורת הגילוח של הכלי. — אלא אך ורק בתוצאות מעשה העברת הזקן. כלומר, כאשר עור הזקן מחליק ע"י גילוח הפועל השחתת השערות ("גילוח שיש בו השחתה"), זהו מעשה העברת הזקן שחייבים עליו. דברים אלו מבוארים מדברי חז"ל¹, ורבותינו הראשונים², וכן העלו גדולי האחרונים, כמו הגאון בית הלל³, השר"ת גודע ביהודה⁴, מרן העלו סופר⁵, ועוד⁶, והאייבו בזה גם חכמי התורה דומננו בספריהם⁷.

שם (4)

(5) שנקרא "תערי" — והמספרים (וכן המלקט ורהיטני וכו') אין שם תער עליהם. ראה לקמן הערה 8.

(6) שאין דומה אופן וצורת פעולת הגילוח של מספרים לאופן וצורת הגילוח של התער, שהתער תחתן את השער בחורו בלבד, ואילו המספרים קוצצים ושורבים את השער לשני חלקים כאחד.

(7) ד"ל הברייתא הנ"ל הערה 3: תנו רבנן ופאת זקנם לא יגלחו, יכול אפילו גילוח במספרים יהא חיוב, ת"ל לא תשחית, אי לא תשחית יכול אם לקטו במלקט ורהיטני יהא חיוב, ת"ל לא יגלחו, הא כיצד גילוח שיש בו השחתה, הוי אומר זה תער, ע"כ. ופירוש המפרש שם במקום רש"י (מיוחס לריב"ן), "ת"ל לא תשחית, ומספרים אינן משחיתים שאין תוחכים שער בצד עיקר כתער, גילוח שיש בו השחתה, דרך לגלח בו ומשחית וכ"כ בפירוש הברייתא הנחשבת (נזיר מ ב) ב"ה דתנא: "פאת זקנם לא יגלחו בכהנים כתיב יכול אפילו במספרים יהא חיוב ת"ל ולא תשחית פאת זקן בישראל כתיב ובמספרים ליכא השחתה שאינו נוטל השער מעיקרו ושרטו, ועד"ו כתבו עור מרביתו הראשונים בפירוש הברייתא, כלקמן הערה 9.

שי"ם מזה, דכל הפסוק של מספרים משום שאין משחיתים, שאין חותכים שער בצד עיקר, הא אם משכחת שחיתות שער בצד עיקר, אסורים כתער, דהיי גילוח שיש בו השחתה, דהיי לא נכתב בפירוש תער, אלא צריך גילוח שיש בו השחתה, ובמספרים הוי גילוח, ואם יש גם השחתה, אסורים! כתער ממש, וכמ"ש החת"ם בתשרי המובא להלן (שו"ת מגנות יצחק ח"ד סק"ג סק"ב), וכ"כ הגאון דבי שמואל הלוי ואונגר שליט"א (אב"י זכרון מאיר בני ברק ומח"ס שו"ת שם הלוי ב"ה) במאמרו בקובץ "אוצרות ירושלים" (חלק כב סע"י): "ותער באוריתא לא כתיב אלא סתם משחית, וגם גלוח הוא התער — וכמשיכ רש"י מכות (כא א) ד"ה לא תשחית וכו'... אבל לו יתאר מספרים תחתון עמוק כמו תער, פשוט דהוא תער דאורייתא ואין הדבר אמר מלח בעליו או בתחתיו כינו שמגלה ומשחית", [וכע"ז כתב בספרו שו"ת שבת הלוי חז"י סק"ד], ובמאמרו של הר"א קאמינר שליט"א ב"הפירוש" (שנה לה חוברת י) אחר שהביא דברי רש"י (ריב"ן) הנ"ל [הובא בס' לקוטי הלכות (ע"פ מכות פ"ג) למרן החפץ חיים שכתב לאסור עפ"י גילוח במכונות גילוח]: "בגורא חפס בפשיטות שפירוש דרשה זו אינה כעין רמז מלשונות הפסוקים על איזה כלי להודיע שהוא אסור אלא שהלשונות מגדירות את פעולה האסורה יהי באיזה כלי שיהי מפני שאין צורת הכלי היא הקובעת, וזה מוכח שהרי אם ישמשם אדם רק בחלק אחד מן המספרים ברחוק מן הבשר הלא דואר בוראי יעבור ולא ידון גוסא אי ישמשם בתער לחתוך השער משחית ולא הותרו מספרים אלא לפי שאינם משחיתים", ובמאמרו של הה"ה וכו' ר' שמואל אהרן יודלביץ (מח"ס חשמל לאור ההלכה) בקובץ "נועם" (ספר ח"י): "במכות (כא) תנינן... ופירש"י... עכ"ל, הרי דגבי השחתה זקן לא כתוב בחורה תער אלא לא

מכאן

והוא

בירור גדר תער

מספרים כעין תער, מספרים שלא כעין תער
מלקט ורהיטני

(כלי לרדן בשאלת האיסור וההיתר שבהם)

ו

פתיחה

תנו (מכות ב, א) בדין העברת הזקן: ואינו חייב עד שיטלנו בתער, ע"כ. והנה בש"ס לא נחבאר להדיא אלא שאין חיוב מלקות על העברת הזקן כ"א בתער, אבל לא נחבאר אם יש היתר להעביר הזקן שלא ע"י תער, וזוהו נחלקו הפוסקים — יש שכתבו שאע"פ שאינו חייב מלקות על העברת הזקן שלא בתער, ויש מחלקים בין מכשירים שונים של גילוח השחתת הזקן לענין איסור והיתר, ויש אומרים דאף שאינו חייב (או שאין איסור) על העברת הזקן שלא בתער משום אזהרת "לא תשחית את פאת זקן", מ"מ חייב (או עכ"פ איסורא איכא) מטעם איסורים אחרים¹.

בעצה שישית יתבאר הדעות בכל זה לקמן בנזק הספר. אבל כאן, בהמשכו, יבאר רק ההבדל שיש בין תער לאופנים אחרים של העברת הזקן, דהיינו ההבדל בין האופנים שיש עליהם חיוב מלקות ד"ע שיטלנו בתער" לאופנים שאין עליהם חיוב מלקות.

א: תער

הגדרת הלאו דהעברת הזקן בחורה היא בפסוקים "לא תשחית" ו"גלח" (דק) שני תנאים: א) גילוח ב) השחתה. כלומר, צריכה להיות פעולה של גילוח, ובאופן של השחתה — היינו השחתת השערות [שיעור שער המוציא מכלל "השחתה" — ראה לקמן אות ג'], ומתנאים אלו נובע הפסוק במספרים

(1) ויקרא יט, כז.

(2) ראה לקמן ח"ב פ"ג הערה 23.

(3) מכות כא, א (ועתה לקמן הערה ה, עיי"ש) וכו' בה"ב פ' קדושים פ"ו ה"ד.

קדושין לה, ב. וזיר מ, ב. שם נ"ה, ב.

תשחת וגוי לא יגלחו וגוי דהיינו השתתה דרך גילוח אם כן השתתה דרך גלוח נאמר ולא השם תער... דאי תער אסרה תורה לכתוב רחמנא תער... ובאמרו של הרמ"א וייספיש שליט"א (מחבר ספרים חשובים) בקובץ "קול השבוע" (חוברת מס' 1): "יש להוכיח שאין היתור מצד הפעולה, שהרי עיקר ההיתור המספרים לגמרי מגויה שוה בברייתא במס' מכות כא. א... עייש בפירש"י ובאמרו... הרי מוכרח מזה שצורת האופן ההיתור אינו קובעת באיסור גילוח כלל, אלא כל שיש בו ב' תנאים אלו דגילוח והשתתה חייב באיזה צורת גילוח כגל, אלא כל שיש בו ב' תנאים אלו שם ד"ה ת"ל... דעיקר ההיתור המספרים הוא מצד התוצאה...". ובשורת קול מבשר (ד"א סי' ט'): "אמו תער כתיב בקרא הא השתתה כתיב וכו' דבמספרים קעין תער עוקר השער ומשחתו מעיקרו לגמרי [ראה לקמן הערה 18] הו' כמו תער, ועי' פירש"י מכות דף כא. א ד"ה דתניא דמספרים ליכא בהו השתתה שאין נוסטלין השער מעיקרו כמו תער...". והעירוי נהיה מפתא שליט"א מדברי אביו הגאון זצ"ל בחבורו "מאורחי שער" על המצות (שנפס בס"ט, "דגור יעקב" חלק יוקרא) שכתב שם במצוה ד"ג: "... הנה לשון רש"י השער אסור".

* * *

עוד הוכחה מש"ס:

"יש להוכיח דלאו שם תער אסרה תורה דאיתא במכות (כא) דר' אליעזר סובר דהמגלח זקן במלכת ורהיטני חייב, ולדידה על כרחו שצריכים לפרש ולא תשוחות וגוי יגלחו וגוי דהשוחתה דרך גילוח אסרה תורה ולא דוקא תער דהא מלכת ורהיטני נמי חייב, לכן מסתבר לומר דגם החכמים מפרשים כן ולא לומר דפליגי נמי בפירוש המקראות" (מאמרו של הרש"א יודלביץ שם).

וראה בפניות חבור הנוכחי בנכתבו של הגאב"ד קאשוי שליט"א אות י"ד.

(8) והא דאמרין "הוי אומר זה תער" זה אינו אומר הדקובע העיקר בין זה והא שם תער, אלא אחרי שהתורה אסרה השתתה דרך גילוח צריכין אנו לדעת המציאות של זה דאיתור המכשיר העושה השתתה דרך גילוח, על זה אמרו "הוי אומר זה תער", פירוש לא התורה אומרת שזה תער אלא אחר שזה תער דהמציאות הוא תער, אולם המציאות זאת הייתה כימי חיל' שלא היה נמצא בעולם מכשיר עושה השתתה דרך גילוח כמו תער, והיינו מכונה גילוח אמרין הוי אומר זה תער ומכונה גילוח, דהמציאות של היום הוא תער ומכונה גילוח, דאי תער אסרה תורה לכתוב רחמנא תער... ועוד מי אומר דבזמן נתנת התורה לא היה נמצא מכשיר שהיה עושה השתתה דרך גילוח אלא התער, אולי היה נמצא מכשיר כזה ונשתתה ממנו כמו שנשתתה ענין החניטה שהיו עושין במצרים, אי"כ אי אפשר לומר דרך תער אסרה תורה דהא היה נמצא בעולם עוד מכשיר שהיה עושה השתתה דרך גילוח, אי"כ בוודאי דהשתתה דרך גילוח אסרה תורה (מאמרו של הרש"א יודלביץ שם).

ראה מכתבו של הגאב"ד קאשוי שליט"א הנ"ל אות ט'.
ועי' שרית מנחם יצחק שם סק"ג (וס"ק כ"ג), דאמת בזמן הרב שהי נמצא מכשיר כזה ואברהם, "על כרחו יש במציאות מספרים שיש בהם השתתה, וכמוכח ממה דאיתא (במס' גור' דל"ט, א) במתני' גור' שגילה בין בזוג בין בתער או שסיפף כל שהוא וכו', ופירשו השופט גור' שגילה בין בזוג שגילה (עי' מספרים) (הנהגה מהר"ב רש"י) (וכו', מיירי ששוקר מעיקרו ומשחתו מן השער כעין תער וכו', עכ"ל — וכדי' כחבו שם (ד"מ, א ד"ה ובתער)... הוי משתתה גם בזוג מספרים שעושה השתתה" וראה לקמן אות ב', וצ"ע וגם צ"ע דלפני' למה הוכיחו חיל' לשון "תער" דוקא (כניל), ואופ"ל ע"י המובהא לקמן הערה 18 אות א' מדברי הפרישה (עיי"ש), והיי' יי"ל דלא הוי דרך גלוח בכך.

* * *

עוד יש להקשות דהנה לפי הנ"ל דבהעברת הזקן לא נזכר תער וע"כ ג' במספרים הובא שהיו גילוח והשתתה אסור כמו תער, הנה אי"כ גם גילוח מצורע דנלמד דהוי בתער רק מהעברת הזקן אי"כ רק גילוח והשתתה, ולא תער דוקא. אבל בניין ולוי' דכתיב תער כדורא, אי"כ צריך תער דוקא — וקשה דאי"כ למה כללם יחד במתני' גוגעם (פיר' מ"ח): "שלישה מגלחים ותגליתם מצורע, וזר ומצורע ולוי' וכולן שגלחו שלא בתער או ששיירו שתי שערות, לא עשו ולא כלום" (הובא משנה זו גם בבב' מ, א), ודוחק לומר דאף דכתיב בקרא תער, מי"מ עיקר הכוונה, קעין תער, גילוח השתתה, ולא תער דוקא, ובמיתת התוס' שם (דל"ט ע"ב), על הא דפיר' תער, ומאחר שסופינו ליבות כל דבר, מה ת"ל תער לא יעבור על ראשו, ולימא לאשמיטין קעין תער, ואין לומר כדורא, דאי"כ לכתוב, משחת לא יעבור על ראשו, עי' אורח מישור שם, דהו' שייך דוקא אם נאמר דאי"כ גילוח, אלא קעין תער, שוקר השער ומשחתו מעיקרא, ובמיתת באי"כ שם משא"כ אם צריך גילוח שיש בו השתתה, לא הוי אפשר למכתב, ומשחת לא יעבור על ראשו — (וביותר יש מקום לזה, עיי' בבב' רבי משה הדרשו, שהביא רש"י (פרשת בהעלותך ח—ט) דגלוח לוי' הוי מין מצורע עיי"ש, אבל אין למדן הלכה מדברי אגדה) — אבל כיו' דוחק, ודחוק כתבו כן בתמיתתם, רק כדי ליישב פרכת הש"ס, ומאחר שסופינו לרבות כל דבר כניל, דמיידי לענין איסור, אבל בנוגע למצות תגלית, דאין לנו הכרח לומר דהכונה קעין תער, בודאי הוי תער דוקא, — ודוחק לעבור דמתני' אחרי איתא דר"א, דילק' מניין, אי"כ גם במצורע הוי בתער דוקא — ועי"כ אנו צריכים לומר, דאף דהמשנה כללם ביהו, אין רק במצורע הוי בתער דוקא — והשתתה, אבל מי"מ יש חילוק ביניהם, בדניין ולוי' הוי בתער דוקא, ובמצורע אף ביוג של מספרים רק שיהי' גלוח שיש בו השתתה (שו"ת מנחת יצחק — שם סק"ד).

אמנם צ"ע סוכא, דאי"כ תקשי, על מה דאמר בבב'א, ללמוד מצורע, שאין דנין קל מחמיר, הרי לפי מסקנת הש"ס, דההיא תנא איתא דרובין דכל מה דצריך תער במצורע, נלמד מוקמי, אי"כ במצורע די רק בגלוח שיש בו השתתה, ולא תער דוקא אי"כ צריך קרא בניין, לית דהוי בתער דוקא — ובאורח מישור שם (ד"מ ע"ב על תורה"א) אין הקשה, לא ליכתב בני לוי' תער, וליתו מצורע, ומאזי טעמא הויכח שם, בדלות לא העבירו תער על פיארת הראש והזקן, וכמ"ש הרבניו אבן עזרא ורובינו בעי, ועי' כתב בלוי' תער בפ"ע, כדי דלא יליק' מצורע עיי"ש, (וחידוש על השבועות יח"ג סי' צ'), ורובא בספרי (ד"ב סי' פ') שלא הביא משם, ולתני' בלא"ה אי"כ למילק' דהוי בתער דוקא, והאורח מישור נכון שפיר עפ"י הש"ס שם כניל, אבל דברי הש"ס צ"ע, כנזכר (שם סק"ו).

וראה מכתבו הנ"ל של הגאב"ד קאשוי שליט"א אות ח'.

ויי"ל דאין הכי נמי דמצורע יכול לגלח במכשיר שעושה השתתה דרך גילוח, והא דאמרין שלשה מגלחים גור' מצורע ולוי' וכולן בתער, צריך לומר דהיינו בימיהם שלא היה מכשיר שהיה עושה השתתה דרך גילוח אלא תער, אבל מעיקרא דינא בהשתתה דרך גילוח סגי בתגלית מצורע, ויש להקשות דאמרין שם (מא) דר' אליעזר דאמר דאם יליקטו במלכת ורהיטני חייב בהשתתה זקן אם כן איצטרך זקנו במצורע דחיי לאו דהשתתה זקן כשגילה במלכת ורהיטני, ומנא ליה דתגלית מצורע בתער, ומאי קשא ליה נמא דלר' אליעזר מקיים גילוח מצורע במלכת ורהיטני, כמו דאמרין לזין ומקיים גילוח מצורע במכונה גילוח, ויש לומר כיו' דתנן במכות (כ) גבי השתתה זקן ואינו חייב עד שישלחו בתער, רבי אליעזר אומר אפילו לקטו במלכת או ברהיטני חייב, ותנן בנענים (פרק י"ד מ"ח) שלשה מגלחין ותגליתו מצורע גור' מצורע ולוי' וכולן שגלחו שלא בתער לא עשו ולא כלום ולא פליג ר' אליעזר שם לומר דמצורע יכול ליקט מצות גילוח במלכת ורהיטני כמו דפליג במכות (כא) לענין גילוח זקן. שמע מינה דמורה ר' אליעזר דגילוח מצורע צריך תער, לכך מקשה תגלית מצורע בתער לר' אליעזר מנא ליה, ומשני דיליק' גלוח מצורע בתער מראשו וכו' ורבנן האי ראשו מאי ודמי' בו וכו' ואין להקשות נאמר דראשו אחי דאם ימצא בעולם מכשיר כזה שאינו תער ויעשה

השחחה דרך גילוח דאינו יוצא בו משום זבועין תערי, משום דלא שייך דרשה על זה דשמיא לא ימצא בעולם מכשיר כזה ונמצא דרשו מיותר או דהגמרא לא רצתה לומר דבזמן סיל כ"י יונתן דאינו חייב אלא בתער כיון דקיי"ל דחייב בכל המעבידין וכסתמא דמשנתנו, וזו גזיר חייב בכל המעבידין אי אפשר ללמוד מראשו וגילוח מצורע צריך תער דאז גזיר חייב בכל מעבידין ולא בתער דוקא (מאמרו של הרש"א יחלביץ הנ"ל).

ראה מכתבו של הגאב"ז קאשוי שליט"א אות י"ד.

* * *

ויש להקשות • דאמרינן בסוכה (יג) איזוב ולא איזוב שיש לו שם לוי, ואיך זוג מספרים דיש לו שם לוי דקרי לה מספרים מניין דהוי כתער והי צ"ל בוג מספרים מניין ויש לומר דאם התורה כתבה איזוב סתם ויש איזוב שיש לו שם לוי ע"כ משום שבשנתו מסתם איזוב, וכמין אחר הוא ולא מין איזוב שכתבה התורה לכל אין יוצאין בו, לכן אמרינן שם הני מריחא דאגמא אדם יוצא ביה יד חובתו בפסח, דהני מריחא סתמא שמיהו והאי דקרי להו מריחא דאגמא משום דמשתבח באגמא, פירוש ולאו משום שהוא משונה מסתם מרור ואינו מין אחר, נמצא דהגדר שם לוי הוא רק אם הניחין הנה אינו בדומה להניחין שהתורה מוברת בו, לכן אמרינן דכמין אחר הוא ואינו הדבר שהתורה מוברת בו, אבל בוג מספרים לא שייך לומר שהוא אינו בדומה להתער שהתורה מוברת בו, ודא התורה לא קבעה נקרא תער, לכן לא שייך לומר דוג מספרים אינו בדומה לתער חזירו שמעביר על כשרו נקרא תער, לכן לא שייך לומר דוג מספרים אינו בדומה לתער דאמרינן בנבונים (כב) והקרב והכרעים ירחם במים וגו' מים שאין להם שם לוי יצאו מי כיוור שיש להם שם לוי, ומי כיוור אינן מים מיוחדין אלא רק קריאת השם מי כיוור, ולפי דבריו אין זה בגדר שם לוי, ונראה דאמרינן במכות (כב) המדביע והמנהיג שור פסולי המוקדשין לוקה, ופירש"י משום שהוא קרשים וחולין וכחרי מינים ניהו, וכן יש לומר דמי כיוור דמיקדשי קודש מן המין אחר הוא ואינו סתם מים שכתבה התורה, ולפי דמפרש שם דהו שני מינים דכתוב צביו וכאלי, יש לומר כיון דהתורה כתבה מים סתם, לכן מי כיוור דקדשי קודש הגוף יש לומר דאין רצון התורה להשתמש בהן להרחיק הקרב והכרעים (מאמרו של הריש"א יחלביץ הנ"ל).

עוד יש להקשות דאמרינן בבכורות (ז) דבש דבורים מותר ודבש גזין וצירעין אסור מפני שיש להם שם לוי דמיקרו דבש גזין וצירעין, וקשה אם היה כתוב בתורה דבש סתם היה שייך לומר כיון דבש גזין יש להם שם לוי, ואמרינן דבש גזין יש להם טעם אחר ואינו מין דבש שאמרה התורה, אבל כשרבש לא כתוב בחורה כלל לא שייך לומר כן, וכל מקום שכתוב בתורה דבש היינו חכמים ולא דבש דבורים, ונראה דאיתא שם דר' יעקב סובר דבש דבורים מותר דכתיב וזה אשר לא תאכלו וגו' שרץ, דבש דבורים, יכול אף דבש הגזין והצירעין אסור לא, ומה ראתי וכו' מרבה אני דבש דבורים שאין לו שם לוי ונמצא אני דבש הגזין והצירעין שיש לו שם לוי, ובשמי"ק שם אות ד' כותב הגזין מפורש בתוספתא בפ"ק מפני שהוא ריר עכ"ל, מי אף דר' יעקב סובר דממצות מגופן אפי"ה מותר משום דהתורה התירה מה שעוף טמא משרץ, ולא התירה אלא דבש דבורים ולא דבש גזין, והטעם להחלל בין דבש דבורים לדבש גזין הוא כן בדבורים לא ידוע לנו מהו הדבר שדבש מגופן ולא יכול מי שהוא לומר שראו הדבר זה בגוף שרץ טמא ועכשיו אוכל הדבש שבא ממנו, שנית הדבר שדבש מגופן אינו ענין הדבש אלא שהדבורים מדבכים אותו לדבש ואין ניכר כלל שהדבש הזה בא מגוף שרץ טמא, ודבש גזין אומר התוספתא שהוא ריר, פירש הר"ר שבפיהם הוא הדבש, ונמצא דבש גזין חלוק מדבש דבורים בשני דברים שראוים שרייר הנה היה בגוף ונמצא דבש גזין שדורא הר"ר מכיר שהוא ריר הגזין לכן דבש דבורים קרוין דבש סתם שאינו ניכר שבא מדבורים, ודבש גזין קרוין דבש גזין שניכר שבא מגזין, וחישה

(י) ראה לקמן "הוספה ב" אות ב.

התורה להחיר דבש, והיות כי חידוש הוא אמרינן דלא התירה התורה אלא הדבש שהסביר נותן יותר להחיר, לכן אמרינן דבש דבורים שאין לו שם לוי שאין קרוין אותו דבש דבורים מותר, אבל דבש גזין שיש לו שם לוי דקרוין אותו דבש גזין אסור משום שניכר שבא מגזין, והסביר נותן דאם אינו ניכר שבא משרץ טמא דיש להחיר יותר (שם).

ראה בכ"ז במכתבו של הגאב"ז קאשוי שליט"א הנ"ל אות כ"ב—ג.

(9) רש"י (ריב"ז) הנ"ל בפרק 7 וישאר הראשונים המובאים לקמן אות כ', עיי"ש דעיקר הפסוק של מספרים הוא מצד התוצאה, שהתער עוקר השער מן השורש והמספרים אינם נוסלים השער מעיקרו ושרשו, ואי"כ אם משכחת שמספרים החתוך בצד עיקר אסורים כתער, וכמבאר בהערה הנ"ל.

(10) יד"ב סי' קפ"א, הביא בשו"ת שמש צוקה חור"ד סי' ס"א, וז"ל: "... לכו זה מצאתי בספר בית הלל שם שהיו נוהגים באשכנז לספור במספרים בשני ראשיהם, והיו עוקרים כל השערות, ולא ה"י נראה שום שער כמו בתער, דאיסור גמור הוא, ובאמת, סבירא מכתת היא ודאוי לחוש עליה, דויל בתר טעמא, אי' ל' השחחה גדולה מהסרת השערות מעיקרן".

(11) שו"ת שו"ת נודע ביהודה מהר"ת יו"ד סי' פ"א (תשובת בן הגמ"ח), הסביר דבורים:

א. כתב הרה"ג כר"ר אליהו וייספיש שליט"א במאמרו הנ"ל: "... ועיין עוד בנודע ביהודה שם, שכן לאסור גילוח באבן חידור שקורין 'פומפושטיק' וז"ל: ומה דפירש יש אם חיתוך השערות הוא בתער של ברזל או בשל אבן, סוף סוף חתוך השער סמך לעיקרן ובאוריהם לא נאמר תער של ברזל דוקא, אלא כל שמגלה וחתוך השערות סמך לעיקרן, לאפוקי מספרים, גילוח שיש בו השחחה מקרי, והיי מעשה תער, ואסור מאוריהם, ועיי"ש עוד שכן לעיני העבדת שער ביה"ש ע"י חתוך בבגדו דמקרי אשכנז, עשושה גילוח והשחחה דהיינו משום שאינו דרך גילוח, והיי כמלקט ודנדנטי, עיי"ש, אבל לא נחת כלל לזון בכל זה משום שאין שם תער עליהם, הרי מפורש יוצא בדיעת הנודע ביהודה דס"ל דתער לאו דוקא אלא כל שיש בו גילוח והשחחה חייב, וראה מכתבו של הגאב"ז קאשוי שליט"א הנ"ל.

ב. עוד הוכחה הביא הרי"א וייספיש שם: "... עיין בשו"ת נודע ביהודה (יו"ד מהר"ת סי' פ"א) שהאריך לענין גילוח הזקן בסם, והביא דעת בית הלל שאסור, והוא משני עליו מטעם שאין זה דרך גילוח, עיי"ש [וראה בארכה לקמן פ"ט אות א'] וכן עיין בשו"ת חיים שאל (להרב הרי"א ח"א סי' נ"ב) שדחק להחיר בסם מטעם שאין הגילוח בדיים אלא נעשה מאלין עיי"ש [וראה לקמן פ"ט שם, ח"א ערך "חיד"א"], ולא עלה על דעת הפוסקים הללו לומר בפשיטות דסם אינו תער ואין חוב לא תשחת אלא בתער בלבד, מוכח דלא ס"ל כן, אלא כל שיש בו גילוח והשחחה יש לאסור, ולכן הוצרכו לטעמים אחרים".

ג. ביאר דבריו של הנודע ביהודה שם גם בשו"ת בית אב — המשיא חור"ד סי' רל"ב: "... והני פותח בנכוחו של הנו"ב ואומר גבי גזין כתבה התורה להחיר תער לא יעבור על ראשו, ולכן אם נמצא דגבי גזין בעיני ריבוי מיוחד לאבן המספסף משום דתער צריך להיות לו תאר תער כסכין וצור חד לא אבן מרובע ושטוח המספסף ומשחת בו, וזה רק בגזיר דכתיב ב' תער להחיר, אבל גבי השחחה זקן לא כותב תער בהניא רק גילוח והשחחה, דבעיני גילוח שיש בו השחחה, ולכן אע"פ דבגמרא אמרי ואזני הנהיגו היינו משום דגבי תער מצינו לשון גילוח, כדכתיב ביום ההוא יגלה ר' דהניא והשחירה בו, ובפ"ש היראים והסמ"ג, ואי"כ תער הוא משחית ומגלה, אבל דא"ל תער הקפדה שהיה לו תואר תער כסכין וצור חד וחלק, דאסור תער כתב באוריהם בהשחחת זקן, והלא רק גילוח והשחחה חייב, ואי"כ גם אבן מרובע ושטוח אם הוא משחית ומגלה חתודיו שחונך השערות ממש מאי הפריש איכא בין גילוח והשחחה זו לגילוח והשחחה

שעל ידי תער, וצדקו דברי הנ"ב בדיו האבן שיש לו חודרים חודרים החופפים השערות וחוחכים אותם, דודאי אסור דאורייתא הוא כמו בתער ממש.

(12) בתשובותיו האותיות סק"ד ב"ה ואמנם, וד"ל: "ואני אוסיף אי אין קבלה על השיעור אם כן הסבא גוסה דהייב עליי, דהרי תער לא כתב בקרא אלא לא השחית וחז"ל אמרו [ברייתא שם] אין גלוח שיש בו השחחה אלא בתער ולא במספרים וא"כ ממנ"פ, אי נמצא דשערות הנשארים אחר גלוח הווג הוא כמאן דלית, ור"ה השחית והיינו בתער ולא במספרים כעין תער אלא תער ממש שהרי גילח והשחית...."

של החתים (מאמרו של הגר"ש הלוי ואונר שם).

ויש בו השחחה... אעתיק את דברי החתים (חזקיהו ס"י ק"ד ד"ה ואמנם) שכתב בזה"ל... "ושם סק"ב: "הרי ש"מ מדברי החתים הנ"ל שגם הוא נקט בפשיטות דבגלוח הזקן הלוי רק בגלוח והשחחה ולא בתער והקא"י ובשחית חלקת יעקב (ח"ג ס"ט): "כשתגלח יוצא נקי לגמרי בלי שום שער... זה עצמו מקרי השחחה וכלשון החתים שם ב"ה ואמנם... ובמאמרו של הגר"ש הלוי ואונר הנ"ל: "ולו יתואר שמספרים חתוך עמוק כמו תער, פשוט דהוא תער דאורייתא... עין בחתים א"ח (ס"י קנ"ד) ב"ה ואמנם שכתב וד"ל... הרי שפתי מרן ברור מללו דבכה"ג חייב להיות... וזה פשוט מאד... ובמאמרו של הר"א קאמינסקי הנ"ל: "אין צורת הכלי היא הקובעת... כללו של דבר שלא נאסר תער אלא מפני שהיה משחית ולא הותרו מספרים אלא לפי שאינם שוחחתיים, וכן עולה מדברי החתים וד"ל (באריה) בתשובה (קנ"ד)... וכ"כ גם בשו"ת קול מבשר שם. ובמאמרו של הר"א וייספיש הנ"ל: "תער לאו דוקא אלא כל שיש בו גילוח והשחחה חייב. כמו כן עיין בשו"ת חתם סופר (אריה ס"י קנ"ד) שכתב: "... עי"ש. מבואר בדבריו כי אין דאין דין תער, אלא דין גילוח והשחחה" עי"ש. ובמיוחד יש להעיר משו"ת למד להעלין (ח"ב ס"י ס"ז מספר 15): "החלטי (החתם סופר) דאם גילה במספרים עד שלא נשאר שיעור שער כמו חור ולא מספרים כעין תער" ראה העתקת שאר דבריו לקמן הערה 29.

עוד דבריו האחרונים שכ"כ ע"פ תשובת החת"ס הואת — ראה לקמן אות ג'; לקמן ח"ב פ"א אות א'.

(13) ב"ק"ר אורח" ע"מ נזיר (מא, א) הקשה דאח"ל דקעין תער פירושו שמשחית השער לגמרי מעיקרו [ראה לקמן אות ב' הערה 18] "א"כ היכי מפעלין לה מלא תשחית הא במספרים כעין תער ג"כ איכא השחחה" עי"ש שנתנו בצ"ע. ופ"כ בהרי"א בס' כתר תורה (על הפסוק) — נדפס בהסכמת החפץ חיים, הגרי"ח ואונקעפלד, ועוד מגדולי הדור — מצוה רנ"ב: "אראב נעמבען די בארד ביז צום פלייש איז מיט א שער איין אסור גלייך ווי מיט א ראזיר — מעסער". ועי' שפתי חכמים על פירוש"י עי"ת (ויקרא כא, ה) עי"ש. וראה המבוא לקמן ח"ב פ"א אות א'.

(13) ומלשון המכתב ב"ר"י סקפ"א ס"י "אבל במספרים מותר אפילו כעין תער" — אין להכחית כלום בנזיר, דהכונה שגונו במספרים סמוך לבשר כעין תער, אבל עדיין עיקרי ורשעי השער נשארו בכדי עובי החלק והחתך של המספרים, ובדלקמן אות ב' ושי"נ: ח"ג טענה ומענה א' אות ו', עי"ש.

(14) כך מסקנת שו"ת קול מבשר שם, שו"ת חלקת יעקב שם, שו"ת מגנת צחק שם. במאמרו של הגר"ש הלוי ואונר הנ"ל, (וספרו שבת הלוי שם), מאמרו של הרש"א יודלויץ הנ"ל, מאמרו של הר"א קאמינסקי הנ"ל, מאמרו של הר"א וייספיש הנ"ל, וכ"כ כמה מגדולי הרבנים שליט"א במכתבים שלהם הנדפסים בפרושת חבור הגבוה, עי"ש.

וראה לקמן ח"ב פ"א אות א', וכ"ה דעת מרן החפץ חיים, מרן החזון איש, הגר"א קסלר, ועוד ועוד עי"ש.

ב: מספרים

"מספרים" הנזכרים בדברי חז"ל וספרות הפוסקים לעולם משניות שער הנגזשת [אבל כיוון שמשחיתים השערות אי"ז מספרים אלא תער ממש שהרי גילה והשחית, וכלעיל אות א'].

וגם דבר זה מבואר מסוגיית השי"ס¹⁵ ומדברי רבותינו הראשונים כמו רש"י (ריב"ז)¹⁶ הוספות¹⁷ ר"ן (גמזקי יוסף)¹⁸, ר"א ש"ס¹⁹, ועוד²⁰. וכן העלו גדולי האחרונים²¹ * * * וכמבואר כ"ז באורך גם בספרי חכמי התורה דומנו²².

(15) יש להוכיח דמספרים הנזכרים בדברי חז"ל לעולם משניות שער הנגזשת. וזמן (נחב ב:) שתי שערות האמורות בפיה ובנגעים והאמורות בכל מקום כדי לכפר ראשן לעיקרן דברי ר' ישמעאל, ר"א ברי לקרון בצפורן (פרש"י לאחור מעט) רע"א כדי שישו גסלות בוג (פרש"י ל"ג הרש"ל שיעורא רבה) ע"כ חוג היינו מספרים בדיאחא ברש"י שבת דז: אמנם עליו להתבונן מהי הסבה המונעת את השערה הפחותה מלגמל בוג ונראה פשוט דהוא מפני שמעשה החיתוך נעשה במספרים בפגישת שני חלקיהן לפי מקום החתך בשערה הוא לא למעלה ולא למטה ממקום הפגישת הפנים לפי יחור משער עובי חלק החתך שהרי פניו העליונים של החתך הם הנפגשים עם פניו התחתונים של העליון, ומפני זה כשיהא ארץ השערה פחות מעובי חלק אחד מן המספרים או אינה נשלט בוג, והיינו הך דמספרים אינם משחחתיים, נמצא דשער שיערה שאינה נשלט בוג הוא ג"כ שיעור שהווג משחיר, ומעכשיו כיון דלדברי רש"י שיעור נשלט בוג הוא גלול משער ונצטרך בצפורן מוכח דמספרים משחירין שערות הנאחזות בצפורן, לפי"ז נפלה טענה למה סתמו חכמים במספרים כי כל המספרים משחירין שערות הנגזשות (מאמרו של הר"א קאמינסקי הנ"ל).

וכן הביא ראי' ממנ"י דדבר בשו"ת קול מבשר שם: "כ"ע מודו דבוג של מספרים אי"ז לעקור את כל השער מעיקרו ממש כמו תער לגמרי ודק כעין כ"כף הרמון שאינו שוה לגמרי אל המוקש כמו שהבאתי בבכתבי הראשון מדברי הס"ז והפרישה והח"צ כיוצא בזה, וזה מוכרח ממנ"י נדה ב, ב גבי שיעור שתי שערות האמורות בפיה ובנגעים וכו'... עי"ש... מבואר מזה כשגלח בוג עדיין ישאר בהכרח איזה רשע של עקבי השערות כי אי"ז ייטול בוג בעומק כ"כ אף אם מגלח וגוון סמוך לבשר כעין תער". ובמאמרו של רש"א יודלויץ הנ"ל: "אי אפשר לומר דמספרים עוקר השער מעיקרו... דאיתא בנדה (נב, ב) שתי שערות כדי שיהי נשלט בוג, משמע דיש שער שאינו מגיעות להיות נשלט בוג, ואי חוג מגיע וגוון עד השרש אין כאן שער שאינו נשלט בוג". וראה לקמן הערה 18 אות א'.

* * *

ועוד יש להביא ראי' מה דק"ל (בנזיר נח): והעברת שער אסור בתער משום לא ילבש ומותר במספרים כעין תער, ויש בזה מחלוקת החלוף בגרסאות והובא בתוס' (שם נס), על איזה שער מדובר י"א על שער בית השחי ובית הערוה י"א על שער הארביים וי"א אתרווייהו. ובשו"ע י"ד קפ"ב פסק לחומרא דשער בה"ש ובה"ע אסור בכל אופן ובשאר ארביים מותר רק במספרים, מ"מ ל"ה השתא כיון דהאיסור הוא מטעם לא ילבש אי נמצא דמספרים אינם משחחתיים כלום למראה עיני האדם נמצא דמותרות על ידיהם עצם אותו הקשטו המותרות ע"י תער ולמה ישונה דיןם, ואם ישנו מספרים כאלו בכלל המציאות נשאל גם פה הא"ר סתמו להחיר (מאמרו של הר"א וייספיש הנ"ל): "מספרים הנ"ל וכן הביא ראי' מסוגיית לא ילבש במאמרו של הר"א וייספיש הנ"ל: "מספרים... אפילו כעין תער... הכונה כמו שביאר הש"ך [ו"ד סקפ"א סק"ב] דהיינו שגונו במספרים

סמך לבשר כעין תער, אבל עדיין עיקרי ושרשי השער נשאר... וראוי לומר מסי קפם שם סעי' א: 'ומותר להעביר שער שאר אברים במספרים בכל מקום ואין בו משום לא ילבש (עיי' בש"ן סק"א) וביאר בש"ן שם סק"ג: 'במספרים כעין תער אבל לא בתער, והם בע"כ פי דכעין תער שהשערות נשארו בעיקר ושרשו, שהרי אין דלא ילבש בודאי חלוי בתוצאה שנואה כאשר ולא בפעולה (עיי' בשיטה מקובצת וידו נה' ב' בש"ן רבינו ערואל שלג' לא ילבש גם במלקט ורהיטני אסור) וכן מבואר כפי הרא"ש נזיר שם שבכעין תער דמספרים יש להכיר השער, עיי' וכו' בשו"ת פני מנחת יצחק שם: "הלשון כעין תער הובא ב"כ לקמן (נזיר דני"ח ב') במספרים כעין תער, אבל העברת שער בית השחי וכו', ושם עכ"כ דפירוש לא מעיקרו ממשי. וראה דברי הגאון רבי שאול ברא"ן בספרו "ליבא בעי" ס"ק יט: "מה שמותר רב כעין תער [בסוגיא דנזיר שם] הוא ודאי רק סמך לבשר, דכעין תער שהשערות עיקרי השערות עד שאינו ניכר כלל וזו בכלל לא ילבש גבר שמלת אשה, וע"כ שם הכוונה כעין תער [רק] סמך לבשר. וראה לקמן הערה 18 אות א'.

* * *

ועוד דיש ללמוד עכ"פ דמספרים משייכים שורה שארכה נראה לעינים מרישא דמסנה דנגיעט (פ"ד מ"ד) דתנן שתי שערות עיקרן משחיר וראשן מלבין סתור עיקרן מלבין וראשן משחיר סמך כמה יהא בלבנותי רמ"א כ"ש רש"א כדי לקרוע בוג ע"כ ושרשו בכדי לקרוע בוג הוא הוא אותו השער דנטייל הווי שרירי במקום פנישית שני חלקי המספרים אפשר לאחזה וכן פי' הגר"א שם דר"ש ס"ל כר"ע רביה. והנה שער כ"ש דר' מאיר הלא הוא דבר הנראה עד שגוע שהעיקר לכן והלא זה הכ"ש הוא פחות ממה שחוג משיר (מאמרו של הר"א קאמינסקי הנ"ל) וראה לקמן הערה 18 אות א'.

* * *

"וכן הובא מספרים כעין תער לענין פאות הזקן בחזרת כהנים (ויקרא יט, כו), וז"ל יכול אפילו גלחו במספרים כבהער וכו', עיי' ומובא לשון זה בכל הפוסקים ראשונים ואחרונים, עיי' בסור [ובי פאות הראש] וכו' ושרש' (ר"ע סי' קפ"א) שם, ושם עכ"כ הפירוש לא מעיקרו ממש, דא"כ הוי גילוח והשחתה כנ"ל (שרית מנחם יצחק שם סק"ד).

(16) מכות כא א ד"ה ת"ל לא תשחית, וז"ל: "ומספרים אינן משחיתים, שאין חותכים שער בצד עיקר כחצ"ר."

בצד עיקר (שרית מנחם יצחק שם) ובשרית חלקת יעקב שם: "וכלשון רש"י מכות כא א, וז"ל... עכ"ל, כלומר, כיון דעדיין לאחר נטיילת חזק של מספרים נשארו עוד כדי "וכמ"ש רש"י מכות (כא א) ד"ה לא תשחית וכו'... והיינו משום שגוע ההחתה מפסיק ומפריע צפוניו [ראה לקמן אות ג]...". ובמאמרו של הגר"ש הלוי ואונר הנ"ל: "וכמ"ש רש"י מכות (כא א) ד"ה לא תשחית וכו'... והיינו משום שגוע ההחתה מפסיק ועדיין נשארו שיעור מה של שער". ובמאמרו של הרש"א ויילבין הנ"ל: "א"א אפשר לומר דמספרים עוקר השער מעיקרו, דהא אמרנו במכות (כא)... ומפריע...". ובמאמרו של הר"א וייספיש הנ"ל: "לכאורה מפורש דבר ברש"י שם ד"ה ת"ל... מבואר לאחזה מבריהם ודעיקר ההיתר דמספרים הוא מצד התוצאה... המספרים אינם נוטלים השער מעיקרו ושרשו". ובמאמרו של הר"א קאמינסקי הנ"ל: "פריש"י... כנראה תפס בפשיטות... לא הותרו מספרים אלא לפי שאינם משחיתים". וכ"כ בשרית קול מבשר שם.

* * *

וכן מוכח מדברי רש"י (ריב"ן) נזיר לט, ב שכתב תלש, "שער בסמך לבשר אבל לא עקר לגמרי, וכגון שעיקרו נראה", עיי' וכן פירש, "או שמפסיק כל שהוא שחלש קצת בראש השער, עיי' ולא כפי' הוסי' שפירשו כל שהוא אפילו שער אחד לוקה

עלי' ומיירי שעוקר השער מעיקרו ומשחית מן השרש כעין תער כו', עיי' [ולקמן הערה 18 בארוכה]. משא"כ במה דאיתא בבב"ר י' יאשי שם (ע"ב), תלש מירס ס"פספס, כל שהוא וכו', פירשו, פירוש שלא בתער, בין שעקר השער מהחלית סמך לראשו ומחו שלא כעין תער, ובין שלא עקרו לגמרי כ"א מקצתו וכו', עיי' ומשום דבעשה עובר אף במקצתו אבל בלא עובר וקא בקוצ' לגמרי מעיקרו, ולדברי החס"ר י' יאשי אינו מחולק עם התנאי איך ותנא דמתני' עיי' אבל לדברי רש"י, אם נאמר דר' יאשי ס"ל דהוי רק כעשה, ע"כ חולק עם התנאי איך ותנא דמתני' ודרי' (שו"ת מנחת יצחק שם סק"ד וס"ק כ"ג), ובשו"ת קול מבשר שם: "א"א ליתול ע"י הווי בעומק כ"כ אם לא בתער ממש וכן מוכח בפירש"י נזיר לט, ב ד"ה תלש וד"ה מירסו ובחסי' שם ד"ה ת"ר אין לי יעושי"ה."

* * *

עוד מדברי רש"י (ריב"ן) ע"ד — ראה לקמן אות י'.
(17) נזיר מ, ב ד"ה דתניא: "ובמספרים ליכא השחתה שאינו נוטל השער מעיקרו ושרשו", והוא כלשון רש"י (ריב"ן) בהערה הקודמת, עיי' וראה הערה הבאה.

* * *

מה שיש להוכיח ע"ד מנחם נזיר לט, ב ד"ה ת"ר אין לי — ראה הערה הקודמת.

(18) אבל צ"ע בשיטת חוספת נזיר לט, א ד"ה נזיר שגלח (ושם ע"כ ד"ה ת"ר וד"ה כל שהוא ודף מ, א סו"ה ובתער) שפירשו וכעין תער הוא בתער ממש, דדוקא כשעוקר ומשחית את השער מעיקרו ושרשו לגמרי הוי כעין תער, וקאי וראו דתנן שם נזיר שגלח בין בתער בין בוג וכו' חז"ק, הרי מפורש דעתם דמספרים אפשר לגלח בשורה לבשר (הביאו דבריהם בלח"מ על הרמב"ם הלכות נזירות פ"ה ה"א). וממילא חלה כאן תמיהה משלשה צדדים. האחת: דלפי זה מהו ההבדל בין תער למספרים בנוגע להעברת שער הגוף [ראה לעיל הערה 15] השני: דהרי מוכח דמתני' דנגיעט (עוד) דווג משירי לכה"פ דבר הנראה [כנ"ל בהערה שם], והשלישית (והעיקר): דאין אמרו גבי גלוח הזקן דמספרים אינם משחיתים, ולמה נמנע מספרים כעין תער גבי פאת זקן אטו תער כתיב בקרא, הא רק "גילוח" וההשחתה כתיב, וכנ"ל אות א' בארוכה, וכיון דלשיטתם מספרים כעין תער עוקר השער ומשחית מעיקרו לגמרי, הוי תער, ולא מספרים כעין תער, אלא תער ממש, וכפי שנחבאר. [שר"מ שכבר עמ' ע"ז ב"ה]ן אורח" ע"מ נזיר שם, דלשיטת חס"י למה פסור במספרים באופן זה הרי יש בו גם גילוח וגם השחתה, ונשאר בצ"ע. ונוסף ע"ז הנה דברי חס"י אלו סותרים דבריהם בנוז' מ, ב ד"ה דתניא דמספרים ליכא בחו השחתה, שאין נוטלין השער מעיקרו ושרשו, וכמובא בהערה הקודמת.

אמנם כבר דשו בזה באיזה מקומן, וחיורנים שונים נאמרו ליישב הדברים. ומהם:

א. נקיים לומר שתי הנחות אשר על פיהן יחישבו הדברים בעי"ה. הראשונה היא שאין דרך הנשים להעביר שער הגוף במספרים, והשניה שהעברת שער שלא כדרך הנשים מותר.

נבאר תחלה את השניה. הנה א"ע דנראה לכאורה פשוט דבאיסור לא ילבש באופן שהוא לובש בגד אין הענינה במעשה לעצמו אלא בתכליתו הדיינו מה שהוא לבוש בבגד. וכן נראה דעת המנחת חינוך ממה שכתב דאם התרו בו הבה פנמים פשוט ושהה חייב על כל שרייה ושרייה כמו בכלים, וכן איתא בספר ארורות משה למרן הגר"מ פיינשטיין שליט"א (חיו"ר סי' פ"ב) לענין צביעת שער ע"י סם הגלוח דרך הפה ומסיק לאיסור לפי שהענינה אינה במעשה הצביעה אלא במה שיוצא מזה שהשער צבע. וז"ל נראה דלכא"פ בננוע לאיסורי דרבנן דתקוני איתתא כהעברת שער הגוף לא ס"ל לתוס' כן אלא דהאיסור הוא במעשה החקון וכשהוא עשוי שלא כדרך של נשים

(י' עוד תירוצים — ראה לעיל ב"הוטפות" למכתבי הסכמה וכו' — במכתבו השני של הגאון קאשרי שליט"א; הגר"ש הלוי ואונר שליט"א; לקמן "הוטפה ג" אות ז.

מוחל. וראה גדולה לזה דהא קיי"ל בנזיר נט, א דאסור לחור בבית השחי ביד ובבשר מוחל ופירש"י שהוא מחבן להסיר השער ומוחל הואיל ואינו נוגע בשער אלא בבשר, ובפי' הרא"ש כתב דהוא גוהא ליכא חקוני אשה. ואמנם אולי אפשר לפרש דע"י בגד לא שכיח השחי שער אבל מאחר דא' עיצור חוס' על פירוש רש"י דבם ולא נזכר אלא זה הפירוש בדברי הרא"ש תלמידים היש לדמות שהיה למעלי התוס' פירוש אחר בזה. וגדולה מזו למודנו רבותינו בעלי התוס' דאפי' כשאנו פועל חלית' של חקון נשם ואפילו בלא חלית' כלל אסור להשתמש בכלי קשטון כמו שחן משתמשים בו, והיינו הא דקיי"ל דאסור לאיש להסתכל במראה והוא מדברי החוס' בע"ז כט. ויוצא שם מדבריהם דא' לאו משום סכנה היה אסור להסתכל כשהעכביש מספרו והכא בלא החלית' הוא חקון אנשים מי"מ אולי"ן בחר הפעולה. והרמב"ם לא הזכיר אסור בזה.

ועכשיו נבאר בעז"ה את ההנחה הראשונה שאין דרך הנשים במספרים להעצרת שער הגוף.

הנה בפרשה (אח"כ סי' קנ"ה ס"ק ל"ט) באר את דעת הרמב"ם ורש"י במחלקותם בשיעור דניטיל הנוג באור המוציא מידי מחלוקת במציאות, ור"ל והרמב"ם כתב משנינו נטלות בפי' הנוג וכו' נראה דלא פליגי בדבר הנראה לעינים איהו גדול אלא דהרמב"ם בא לומר דהשיעור הוא מה שיכול ליטול בידיו הנוג דהיינו פיה ממש ומ"ה כתב רבינו עליו שהוא קודם קריעתו בצפורן דורך האזנים לספר במספרים האחר הוא ויש להסביר את הענין כזה. הנה ישנן שני אופנים לספר במספרים האחר הוא בהשתמשות בכל האורך שלהם כשפותחים אותם לרחבה ובהסגרם הם מקצבים שער הרבה מעל סני כל שטח העור שהיה נמצא בין שני חלקיהם כשם פתוחים. והאופן השני הוא שפותחים אותם מעט מועיר עד שנהגה סדק דק בין הראשנים העיקרין ומהוקים אותם לשרשי שערם אחת או אחדות וזוהיכס. ויש באופן השני מעלה יתירה על הראשון בזה שהוא חוזר יותר קרוב לבשר, ולמה הוא חוזר יותר קרוב לבשר, זהו מפני שהפנישה הלא חוזקין ע"י פנישה שני החלקים שלהם ומשום זה החזק נעשה במקום הפנישה והנה שערות הנקבצות כשטח עור גדול בהפחת המספרים למרחב הלא הרכה משיעורן רחוקים הם מן הקו המחשבתי המסמן את מקום הפנישה ולכסה זו אינו נחשבות סמור הנקבצות לקו פנישה חלקי המספרים, ולפיכך הן נחשבות קרוב לשרשיהן. ואופן השני הוא מה שקרא הרמב"ם פי' הנוג וכו' בדברי הפנישה ונראה כבונתו שהרמב"ם מזהה ולומד שיעור הדבר משיעור דשבת וסוכה וכו' והנה כאן על גודל השערה דהיינו בפיה לחתכה כשמשמשים במספרים באופן שאפשר לחתך ביותר קרוב לבשר דהיינו בפיה ורש"י ודעיהם סברי דהכונה על גודל השערה בדרך אמצעי העולה לחתך כשגוזזין באופן רגל בכל אורך המספרים.

[ועל פי הג"ל יבואר היטב מה דהנבילי חז"ל את פי' הנוג דהא לשחי שערות שהרי ידוע דכל שחי נקודות אפשר לחברן ע"י קו ולפיכך שחי שערות הן היותר שאפשר לחתך כשקו הפנישה נופל על שרשיהן כאחת בשלשה ויותר כי אם במקרה רחוק שכן עומדות בשורה מדויקת.]

והנה זה שכן הפנישה נופל על השרש עניין קשה להבין אין אפשר לגלח במספרים בשוח לבשר כדעת חוס' שהרי חוס' נאמר עובי חלק התחתון של המספרים המורגש היטב ואין אינו משייר שערם נרגשת אלא צ"ל דע"י הירוק בכח העוקץ התחתון השוקע בבשר כנגד כל עוביו ובמקום דהקו את תחתית השערה כנגד חלק העליין הוא דוחק את בשר שרש השערה והעליין עובר בשוח לבשר.

מאחר כל זה יובן שאין זה אופן יעיל ונעים להעביר איהו שח של שער במספרים בשוח לבשר בדיקוק רב והדיקוק על כל שערה ושערה אלא טורח גדול הוא בננו לקלות ויעילות הגלוח כהער, משום הכי אין דרך לנשים להעביר שער הגוף אלא כהער.

נמצא מחוזיק דעת חוס' בנוגע להעצרת שער הגוף ומוחל לאיש במספרים בשוח לבשר משום דבתקוני אשה בעינן כורך ובמספרים אין דרך.

ובנוגע לזה דמוכת ממתי' דנגעים דווג משייר דבר הנראה י"ל וס"ל כרש"י דווג: הנאמר בשיעורין אין הכונה בפי' הנוג.

ובנוגע להשתחית זקן נצטרך לומר דהוא הוא הדבר הנאמר לענין העצרת שער הגוף דאף דבפי' הנוג אפשר להשתחית לגמרי מ"מ כיון שאינו משוחית אלא באופן שלמקט אחת אחת אין בזה דרך גלוח כמו דמצינו דאין דרך גלוח במלקט ומסתבר דהיינו מפני הסתרה ההיחיה בליקוט שח שיש בו משום דמלקט אחת אחת ואינו אופן יעיל.

נמצא דאף לדעת חוס' דסברי דאפשר לגלח במספרים ממש כהער מ"מ אין ללמוד ממספרים היחיד למכונת גלוח חשמלית כי כל טעם פסור המספרים הוא שבויר גלוחו אינו משוחית ובהשתחיתו אין בו דרך גלוח (והא דחלו חז"ל פסור המספרים רק במה שאינו משוחית זהו ששום שדבר חכמים בזהו באופן הגליל לגלח את הפנים במספרים ולא באופן המזוז) (וגם צריך לדעת דלגבי שבת ונייר שהאסור הוא בהסרת שער אחת או שתיים או שפיר הוי כורך בפי' הנוג) אבל המכונה מגלחת המשחיתות באופן יעיל מאד ופירי הוי השחתה דרך גלוח.

והנה אף לדברי הפרישה רש"י ודעיהם סברי דבשיעורין אין הכונה בפי' הנוג ושוב אין להוכיח לידים דמספרים א"א שלא ישאיר ומ"מ להרמב"ם דסבר דהכונה בפי' הנוג ענין ההוכחה דמתי' דנגעים במקומה עומדת ולפיכך מגז"פ אי סברי רש"י ודעיהם כתוס' הרי כבר אמר ואי סברי כהרמב"ם דמספרים משחיתים דבר הנראה שוב אין ללמוד היחיד למכונה ממספרים כי המכונה אינה משחית דבר הנראה (כהנ"ל מאמרו של הר"א קאמינסקי הג"ל).

ב עני"ל דמ"ש החוס' דהא דתנו (נזיר לט) "וניר שגילה בוגר מספרים" מיייר שמשיחית השער מעיקרו וישרשו. פירושו דאינו מגלח בדרך גוזז אלא שגילה בחלק אחד מן המספרים או בחלק העליון או בחלק התחתון וגלח בחזיונו כדרך תער, ובאופן זה משחית השער מעיקרו וישרשו. ולכן תנא "בוגר מספרים", מה דלא תנא כן במקום אחר, ובכל מקום תנא זוג או מספרים, והוא תנא בוגר מספרים, לומר שגילה בוגר אחד מן המספרים, וכמו שכתב התרומות דמיייר דאסור לגלח במספרים שחם יעשה בתחתון לבד והוי כהער. והא דכתבו החוס' דמיייר שיעורן השער מעיקרו כיון קאי אלא על סיפסוף, אבל על זוג מספרים לא צריכים לפרש דעוקר השער מעיקרו כיון דעשה כמעשה תער בודא שהוריד השער מעיקרו. ולפי"ז מיושב גם מה דאמרינן שם מיייר וסיפסוף מניין, ולא אמר בוגר מספרים מניין, ולפי הג"ל זוג מספרים דהיינו תער ולא צריך קרא לרבויה, וכן אין קפידא מה דתני זוג מספרים קודם תער (עיי"ש). משום דווג היינו תער. אבל לגלח במספרים כדרך גוזז לא יאמרו החוס' שיכולים ליטול השער מעיקרו, דזה דבר שאי אפשר, וכנ"ל. ומה שכתבו החוס' בריש שבועות דבהקפת הראש חייב במספרים כיון תער ובזקן אינו חייב אלא אחר, כוונתם שגוזז השער סמור לבשר, ואע"ג דבנזיר (לט) (מ) מפרש החוס' כיון תער שיעורן השער ומשחיתו מעיקרו. צריך לומר דהלשון "כיון תער" יש לו שתי משמעות כיון תער ולא כתער ממש כדכתיב דמות על ראשי. והיה רש"י כיון הקרא הנורא וכו' יחזקאל (א, כב) ונורא דבמקום הכונה והנורא היה לא היה כיון הקרא ממש רק כיון תער. ומה שכתבו שאינו דומה ממש, וכן מתפרש בא"ה דכתבו בריש שבועות בבזיר (מא) דמספרים כיון תער פטור בזקן, כיון תער ושרשו כתער ממש, ויש משמעות לומר כיון תער כמו תער ממש כדכתיב והמן כדעוד גז הוא ועינו כיון הבדל: שהיה מראיהו כמראה הבדלה ממש, ודכתיב כתב מחספיו "ישראל אומרים בלתי אל המן עינינו והקב"ה הכתיב בתורה והמן כדעוד גז וכו' כלומר ראו באי עולם על מה מחלונים בני והמן כך וכן הוא חשוב וכו' בלתי שם אכן טובה קייסל עכ"ל. ומדשיב חקב"ה את המן שהיה מראיהו כמראה הבדלה משמע שהיה מראיהו כמראה הבדלה ממש דאי לא היה מראיהו כמראה הבדלה ממש אין אנו יודעים בכמה היה מראיהו דומה למראה הבדלה ואין זה שבת ממש, וכן

ג. שיעור "השחתה"

הובא לעיל אות א', דבהעברת הזקן "תער" לאו דוקא. אלא כל כלי המגלח ומשחת את הזקן הוי בכלל החיוב מלקות ד"לא תשחת את פאת זקנך".

קול מבשר שם, ובמאמרו של הרא"ה ויספיש הגי' כי המוכח מדברי הרא"ה הגי' דעיקר הפטור דמספרים הוא מצד התוצאה, שהתער עוקר השער מן השורש והמספרים אינם נוסלים השער מעיקר וישרשו.

21) בפירוש רבינו יונתן מלוגל על המשנה והרי"ף דמס' מכות (נ"ל מכ"ב בס' "סנהדרין גדולה" ע"מ מכות — ירושלמי, תשל"ג) מכות כ' א' :

ואינו חייב עד שישלנו בתער. כלומר שנשאר קצת משורש השער ביהיף הבשר אבל אינו בולט מבחוץ כמו שגורט במספרים". הרי מפורש מדברי דבמספרים שורשי השער בולטים מבחוץ משא"כ ע"י תער.

* * *

העירוי ח"א מפירוש רבינו בריי (ויקרא יט): "אבל הותר הגלוח במספרים לחשור קצת השער ואין זה קרי' השחתה".

22) ואין לומר עפ"י דאיתא בריטב"א מכות (שם) בשם חוס' כי גם במספרים יש לזוהר מפני שהזוג של מטה משחת כחצר, וכ"כ בישיב (יבמות פ"ב ס"ח) ובתה"ד (ס"ב) והובא ברמ"א (נ"ד סקפ"א) ועוד — דאם עושה הכל בוג של מטה, הוי זה תער מבשר, ולא כעין תער (ש"ת) מנחת יצחק שם סק"ג, ובס' שאול שא"ל (ס' ק"ו סק"א): "אם אוסרין רק אם מגלח בתחתון לבד דזה הוי תער מבשר ולא מספרים כעין תער ועיין משי"כ בזה בס' ק' אות ד", וראה לקמן ח"א ערך "תרומת הור"ש" בארכייה וראה מכתבו הגי' של הנאב"ד קאשוי שליט"א אות ג'.

23) כן מוכח מדברי מרן הגי' והשי' בזה — ראה לעיל הערה 15 בארכייה ושי"נ וכן במבוא בדברי הש"ת גי' הגי' הערה 11: "כל שמגלח וחותך השערות סמוך לעיקרו, לאפוקי מספרים" ובש"ת קול מבשר שם: "כ"ע מורו דבבוג של מספרים א"א לעקור את כל השער מעיקרו... וזה מוכח... ובתשובת נוב"י מה"ח חיו"ד סי' פ'... ויעושיה, מבואר מזה כשגלח בוג עדיין ישאר בהכרח איזה רושם של עקבי השערות כי א"א ליטול בוג בעומק כ"כ אף אם מגלח וגורו סמוך לבשר כעין תער". וראה הערה הגי'.

וכן מפורש בש"ת חת"ס הגי' הערה 12: "וחז"ל אמרו אין גילוח שיש בו השחתה אלא בתער וזה במספרים וכי", עיי"ש דא"א לומר דבמספרים עוקר השער מעיקרו, דא"כ (בלשון החת"ס שם): "הרי השחתה, היינו בתער, ולא במספרים כעין תער אלא תער מבשר שחרי גילח והשחתה", עיי"ש ובהמכר בהערה הגי'.

וביקור אור"ה ע"מ גור' שם: "הא דממעיטין מספרים [מגלח השחתה] היינו אפילו כעין תער רק משום דליכא השחתה...".

ולהעיר מדברי המעריז יום טוב (להבצל תוספות יום טוב) על הרא"ה למס' גור' וב' א': "בשוטלן בוג המספרים כדור עשוי' בשעה שנתספרין שמנחת מסדק תחת הזוג של המספרים ובכי האי גוונא וראו דשיעורן גדול הוא".

וראה שאר האחרונים המובאים לעיל אות א' ולקמן ח"ב פ"א אות א'.

עוד"ש שכי"כ גם הגאון בעל ה"הפלאה" (ע"מ כחובות) בספרו "פנים יפות" משחת לגמרי אלא מניח קצת מן הפאה".

23*) מה שיש להעיר מדברי הפרישה יו"ד סקפ"א סק"ג — ראה לעיל הערה 18.

24) ראה כל המקומות שנסמנו בהערות הקודמות. לקמן ח"ב פ"א אות א'.

וראה מכתבו של הנאב"ד קאשוי שליט"א הגי'.

מחפש הא דאמרינן בגמ' (לט) גזיר שגילה בוג מספרים חייב, ואמרינן שם ב"ר (מ) דאנו לוקה אלא אם עושה כעין תער, ופירשו חת"ס דמשחת השער — מן השורש והבא מחפוש כעין תער כחצר מבשר, הינוצא מדברינו ואין לנו משמעות מדברי חת"ס דהשחתה דרך גילוח שלא יהיה חייב (מאמרו של הרש"א יורלבית הגי').

וראה מכתבו הגי' של הנאב"ד קאשוי שליט"א אות י"א, וראה לקמן הערה 22. ג. עי"ל דכ"ע מורו דבבוג של מספרים א"א לעקור את כל השער מעיקרו.

ממש כמו תער ורק כעין כע"ף הדמיון שאינו שווה לגמרי אל המוקש, והחוס' שכתבו דכעין תער היינו שקוצץ השער מעיקרו לגמרי לאו דוקא הוא, ורק נקטו הכי לאפוקי מדעת הרמב"ם דשער כעין תער הוא אם לא הניח כדי לכוף ראשה לעיקרה [כולקמן אות ד'] ודעת חוס' הוא דכעין תער הוא שיעור קטן מזה, היינו אם לא הניח כדי שנסבל בוג כעין תער אבל מ"מ עדיין נשאר כדי קיצת ציפורן וזה א"א ליטול ע"י הזוג בעומק כ"כ אם לא בתער מבשר [כולקמן אות ג'] וכן מוכח בפירוש"י גור' לט, ב ד"ה תלש דה"ה מירטו ובחוס' שם ד"ה ח"ר אין לי יעושיה' (ש"ת קול מבשר שם).

גם יש להעיר מש"ת צ"צ (חיו"ד סק"ב) שדב"א שיטת חוס' שם (וכתבו דכעין תער היינו שקוצץ השער מעיקרו לגמרי) בזה"ל: "ולתתוס' אינו כן אלא כעין תער היינו סמוך לבשר", משמע קצת דגם הכין דכונתו חת"ס בכתבם "עוקר השער מעיקרו" לא ה"י כפשוטו, ועיי"ג שם ס"ק יז [ח].

ד. ראה ס' שאול שאל ס' ק"ו סק"ד, דה"ל זכמו שנחמטע מלקט ורהיטו מחיוב מלקות מטעם שאין דרך לגלח בהם [לקמן אות ה'] אי"כ מטעם זה עצמו נתחמט גם מספרים מחיוב מלקות אף אם גלח בהם במספרים באופן משמחת שורשי השערות (וכדברי חוס' הגי'), הואיל ואין דרך להשחתה בה, עכ"ל, עיי"ש, ויש להעיר, דאין מכאן צד קולא גבי מכות גילוח, שהרי דרכה להשחתה, ש"מ שבמאמרו של הרא"ה וייספיש הגי' כיוון למ"ש בס' שאול שאל שם למה שיש להעיר בדיון מכות גילוח כג"ל.

* * *

ועי"ו יש לתמוה על דברי הפרישה יו"ד סקפ"א סק"ג שכתב "במספרים כעין תער ר"ל לספור כל השער עד שיהי חלק כאילו ספר בתער", וכבר עמד ע"ז בש"ת בקול מבשר שם: "ולשון הפרישה... אינו מדויק" ובש"ת מנחת יצחק שם (סק"ד): "ומשי"כ הפרישה שם... צ"ע, דאם עשאו במספרים חלק כאילו בתער, אי"כ שוב הוי תער ממשי, והרי תער לא כתוב בקרא בגילוח הפאות, אלא צריך שיהי גילוח והשחתה, וזיכא דהוי גילוח והשחתה אסור, יהי בתער או במספרים כג"ל, ועל כרחי לאו דוקא חלק כאילו בתער, אלא סמוך לבשר כעין תער, כג"ל, ואואפ"ל דהפרישה כאן מירי ב"פי הזוג" כמ"ש בפרישה עצמו באה"ע, כג"ל הערה זו אות א', עיי"ש, דאין זה דרך גילוח וכו', בכת"ל ראה גם במכתבו הגי' של הנאב"ד קאשוי שליט"א.

19) מכות פ"ג ד"ה עד שישלנו בתער, וז"ל: "במספרים מותר דלית בהו השחתה שהרי ניכר שם השער כחפוש במחור", והיינו דא' אפשר שלא יהי ניכר השער במספרים אפילו כעין תער" (ש"ת קול מבשר שם), ובש"ת סופר המלך (ח"א הל' אישות ספ"א סק"ד): "כי מספרים כעין תער נמי אכתי נשאר במקצת, וכן הוא מפורש בר"ן סוף מכות...".

20) פ"י הרא"ה לגור' ג' ב': "ובמספרים לא מקרי השחתה דאין השער ניסל מעיקרו, ושם נ"מ, ב': "וידע דבמספרים א"א לגלוח כ"כ סמוך לבשר" — ונתכחן הרא"ה בזה ליישב קושית חת"ס ד"ה חיונא אמאי לא משני דשקל' במספרים והיינו במספרים כעין תער כמבואר בסוגיא שם ועי"ו תירץ הרא"ה דידעו השואלים שראו את רבי יוחנן מגלח שער ביה"ש דה"י בתער מבשר כיון שהי סמוך לבשר בלי שום רושם שער ובמספרים א"א לגלח כ"כ אפילו במספרים כעין תער שיהי באופן זה (ש"ת).

* * *

ועי"ו יש לתמוה על דברי הפרישה יו"ד סקפ"א סק"ג שכתב "במספרים כעין תער ר"ל לספור כל השער עד שיהי חלק כאילו ספר בתער", וכבר עמד ע"ז בש"ת בקול מבשר שם: "ולשון הפרישה... אינו מדויק" ובש"ת מנחת יצחק שם (סק"ד): "ומשי"כ הפרישה שם... צ"ע, דאם עשאו במספרים חלק כאילו בתער, אי"כ שוב הוי תער ממשי, והרי תער לא כתוב בקרא בגילוח הפאות, אלא צריך שיהי גילוח והשחתה, וזיכא דהוי גילוח והשחתה אסור, יהי בתער או במספרים כג"ל, ועל כרחי לאו דוקא חלק כאילו בתער, אלא סמוך לבשר כעין תער, כג"ל, ואואפ"ל דהפרישה כאן מירי ב"פי הזוג" כמ"ש בפרישה עצמו באה"ע, כג"ל הערה זו אות א', עיי"ש, דאין זה דרך גילוח וכו', בכת"ל ראה גם במכתבו הגי' של הנאב"ד קאשוי שליט"א.

19) מכות פ"ג ד"ה עד שישלנו בתער, וז"ל: "במספרים מותר דלית בהו השחתה שהרי ניכר שם השער כחפוש במחור", והיינו דא' אפשר שלא יהי ניכר השער במספרים אפילו כעין תער" (ש"ת קול מבשר שם), ובש"ת סופר המלך (ח"א הל' אישות ספ"א סק"ד): "כי מספרים כעין תער נמי אכתי נשאר במקצת, וכן הוא מפורש בר"ן סוף מכות...".

20) פ"י הרא"ה לגור' ג' ב': "ובמספרים לא מקרי השחתה דאין השער ניסל מעיקרו, ושם נ"מ, ב': "וידע דבמספרים א"א לגלוח כ"כ סמוך לבשר" — ונתכחן הרא"ה בזה ליישב קושית חת"ס ד"ה חיונא אמאי לא משני דשקל' במספרים והיינו במספרים כעין תער כמבואר בסוגיא שם ועי"ו תירץ הרא"ה דידעו השואלים שראו את רבי יוחנן מגלח שער ביה"ש דה"י בתער מבשר כיון שהי סמוך לבשר בלי שום רושם שער ובמספרים א"א לגלח כ"כ אפילו במספרים כעין תער שיהי באופן זה (ש"ת).

ועי"ו יש לתמוה על דברי הפרישה יו"ד סקפ"א סק"ג שכתב "במספרים כעין תער ר"ל לספור כל השער עד שיהי חלק כאילו ספר בתער", וכבר עמד ע"ז בש"ת בקול מבשר שם: "ולשון הפרישה... אינו מדויק" ובש"ת מנחת יצחק שם (סק"ד): "ומשי"כ הפרישה שם... צ"ע, דאם עשאו במספרים חלק כאילו בתער, אי"כ שוב הוי תער ממשי, והרי תער לא כתוב בקרא בגילוח הפאות, אלא צריך שיהי גילוח והשחתה, וזיכא דהוי גילוח והשחתה אסור, יהי בתער או במספרים כג"ל, ועל כרחי לאו דוקא חלק כאילו בתער, אלא סמוך לבשר כעין תער, כג"ל, ואואפ"ל דהפרישה כאן מירי ב"פי הזוג" כמ"ש בפרישה עצמו באה"ע, כג"ל הערה זו אות א', עיי"ש, דאין זה דרך גילוח וכו', בכת"ל ראה גם במכתבו הגי' של הנאב"ד קאשוי שליט"א.

19) מכות פ"ג ד"ה עד שישלנו בתער, וז"ל: "במספרים מותר דלית בהו השחתה שהרי ניכר שם השער כחפוש במחור", והיינו דא' אפשר שלא יהי ניכר השער במספרים אפילו כעין תער" (ש"ת קול מבשר שם), ובש"ת סופר המלך (ח"א הל' אישות ספ"א סק"ד): "כי מספרים כעין תער נמי אכתי נשאר במקצת, וכן הוא מפורש בר"ן סוף מכות...".

20) פ"י הרא"ה לגור' ג' ב': "ובמספרים לא מקרי השחתה דאין השער ניסל מעיקרו, ושם נ"מ, ב': "וידע דבמספרים א"א לגלוח כ"כ סמוך לבשר" — ונתכחן הרא"ה בזה ליישב קושית חת"ס ד"ה חיונא אמאי לא משני דשקל' במספרים והיינו במספרים כעין תער כמבואר בסוגיא שם ועי"ו תירץ הרא"ה דידעו השואלים שראו את רבי יוחנן מגלח שער ביה"ש דה"י בתער מבשר כיון שהי סמוך לבשר בלי שום רושם שער ובמספרים א"א לגלח כ"כ אפילו במספרים כעין תער שיהי באופן זה (ש"ת).

ועי"ו יש לתמוה על דברי הפרישה יו"ד סקפ"א סק"ג שכתב "במספרים כעין תער ר"ל לספור כל השער עד שיהי חלק כאילו ספר בתער", וכבר עמד ע"ז בש"ת בקול מבשר שם: "ולשון הפרישה... אינו מדויק" ובש"ת מנחת יצחק שם (סק"ד): "ומשי"כ הפרישה שם... צ"ע, דאם עשאו במספרים חלק כאילו בתער, אי"כ שוב הוי תער ממשי, והרי תער לא כתוב בקרא בגילוח הפאות, אלא צריך שיהי גילוח והשחתה, וזיכא דהוי גילוח והשחתה אסור, יהי בתער או במספרים כג"ל, ועל כרחי לאו דוקא חלק כאילו בתער, אלא סמוך לבשר כעין תער, כג"ל, ואואפ"ל דהפרישה כאן מירי ב"פי הזוג" כמ"ש בפרישה עצמו באה"ע, כג"ל הערה זו אות א', עיי"ש, דאין זה דרך גילוח וכו', בכת"ל ראה גם במכתבו הגי' של הנאב"ד קאשוי שליט"א.

19) מכות פ"ג ד"ה עד שישלנו בתער, וז"ל: "במספרים מותר דלית בהו השחתה שהרי ניכר שם השער כחפוש במחור", והיינו דא' אפשר שלא יהי ניכר השער במספרים אפילו כעין תער" (ש"ת קול מבשר שם), ובש"ת סופר המלך (ח"א הל' אישות ספ"א סק"ד): "כי מספרים כעין תער נמי אכתי נשאר במקצת, וכן הוא מפורש בר"ן סוף מכות...".

20) פ"י הרא"ה לגור' ג' ב': "ובמספרים לא מקרי השחתה דאין השער ניסל מעיקרו, ושם נ"מ, ב': "וידע דבמספרים א"א לגלוח כ"כ סמוך לבשר" — ונתכחן הרא"ה בזה ליישב קושית חת"ס ד"ה חיונא אמאי לא משני דשקל' במספרים והיינו במספרים כעין תער כמבואר בסוגיא שם ועי"ו תירץ הרא"ה דידעו השואלים שראו את רבי יוחנן מגלח שער ביה"ש דה"י בתער מבשר כיון שהי סמוך לבשר בלי שום רושם שער ובמספרים א"א לגלח כ"כ אפילו במספרים כעין תער שיהי באופן זה (ש"ת).

בשיעור השערות שצריך לשייך כדי שלא יהי בגדר "השחתה" — נאמרו ג' דעות:

יש סוברים דכל שלא נשתתפו אחרי הגילוח שערות כשיעור "כדי קריצת ציפורן" הוי בגדר "השחתה". פירוש "כדי קריצת ציפורן": כשמעביר ציפורת על עיקר השער, נאחו ונסכר הציפורן בו והשער נאחו בין ציפורן לבשר.²⁵

ויש אומרים דאף אם אינו משייר שערות "בכדי שיהיו ניטלות בוג", הל"ל בכלל "השחתה".²⁶ וה"ל ג' דעות: היינו מספרים.²⁷

ויש שכתבו דאפילו אם אינו משייר שערות "כדי לכוף ראשו לעיקרו", כבר מקרי "השחתה".²⁸ פי' "כדי לכוף ראשו לעיקרו": כדי צמיחת השערות ד' ימים.²⁹ וי"א.³⁰ דיש להחמיר על רוחב אצבע.

(25) ראה שו"ת חת"ס (תא"ח סק"ד), דלסוברים ששיעור החיוב בגילוח הוא שתי שערות (ראה סמ"ג לאוין ג' ג' ט"ז טושו"ע י"ד סק"א) — איסור זה הוא בכלל שאר איסורי חורה ששעורם בשתי שערות. כלומר, מהם למידים מהו שיעור גודל השער שחל עליה איסור גילוח.

דגריסין במתני דנדה (נב, ב): שתי שערות האמורות בפרה ובנוגעים ובכל מקום, כדי לכוף ראשו לעיקרו, דברי ר' ישמעאל. ר"א אומר כדי לקרוץ בציפורן. ר"ע אומר כדי שיהי ניטלות בוג. ע"כ [פי' שיעורם אלו] — ראה לקמן בפנים.

וכתב מרן הגה"מ שם, שלשיטתם, "ובכל מקום" בא לרבות איסור גילוח פאות הראש והזקן. ועיי'ש, דנדה רש"י פירש, "בחינוק וחינוק" — היינו משום שלא מצינו במשנה נפטר שיעור זה אלא בחינוק. וחינוק מ"מ מה שייך, "בכל מקום" אומר אחי, חינוק וחינוק א' הוא, ואפילו אח"ל הרי מילי גינה מ"מ מה שייך, "בכל מקום" אומר חתובות (ת' א סוף ד"ה שהכל), דלא שייך כל אחרי מילי כי אם אחרת, וא"כ הלא דלכא אלא חינוק וחינוק לא שייך למתני שאמרו חכמים בכל מקום, אע"כ כיון גם שבת וגילוח עיי"ש בחת"ס ובמקומות המסומנים לקמן ששק"ט בדבריו. וראה צפ"ע על הרמב"ם הל' גזירות פ"ה ה"א.

ובגמ' דנדה שם: "הלכה כדברי כולן להחמיר", היינו דקרי' להחמיר בה בשיעור הקטן ביותר של גודל השער (באם זה מטעם ספק או בחזרת דאי' היינו דקבלה ה' בידי אמוראים שכן ה' הלכה למשה מסיני כדברי כולן להחמיר) — ראה חת"ס שם. חידושי רבינו חיים (הגר"ח) על הרמב"ם הל' אישות פ"ב ה"טז (ושם): "וכדברינו הוא בחת"ס חלק א"ח סי' קנ"ד...". שריית ספר המלך ח"א הל' אישות ספ"א. ועוד מהמקומות המסומנים לקמן.

ולרוב הפוסקים שיעור היותר קטן הוא כקריצת ציפורן (רש"י שם. והע"י המל"מ פ"ב מול' אישות ה"טז בסוף דבריו שרוב הפוסקים כתבו כרש"י). ולשיטת (רק) הרמב"ם (הסמ"ג) ניטלת זוג הוא השיעור זוטא — ראה הערה הבאה.

ועפ"י מסיק בשו"ת חלקת יעקב שם (סק"ד): כיון דעיינן לאחר ניטלת הוה של מספרים נשארו עוד כדי קריצת ציפורן, שאנו מחמירים בשבילה לענין מאוון וכדומה דמקרי שער, לא שייך לומר דהרי היא כאילו אינה, אבל כשהמתנה יוצא נקי לגמרי, ואף קריצת ציפורן אין שם, זה בעצמו מקרי השחתה, וכלשון החת"ס שם ב"ה ואמרו, דהרי חזק לא כתב בתורה... עכ"ל. אי"כ, בשלמא כשנשא עוד ציפורת השער הווא, אבל קריצת ציפורן, אף שייך לומר דהנשאור כאילו אינה, וממילא לא נקרא השחתה, אבל כשלא נשאור אף שיעור הווא, שבוכלת, זה בעצמו דמקרי השחתה. ורש"י רש"י וסיעתו, וכו', שהם רוב הפוסקים, ע"כ, וכן מסיק בשו"ת מנחת יצחק שם (סק"ב): "הרי ש"מ מדברי החת"ס הנ"ל שם הוא נוסף בפשיטות, דבגילוח הזקן חלוי רק בגילוח והשחתה, ולא בתער דוקא — ועוד למדנו ממנו ששיעור שיהי נקרא

השחתה, דלשיטתו, שהגית יסור, וכתב ע"ז דהיא סברא נכונה, דא השערות הנשארים בגילוח הוה אין חייבים עוד עליהם אם מעבירים בתער, הו' כמאן דלית, וחייב על הגלוח במספרים משום גלוח והשחתה. אי"כ אם לא נשאור כדי שיהי נאחו בציפורן, כשלמא אם נאמר דל"ה בכלל המתני (דנדה) הנ"ל, או י"ל, דיש משום גילוח בתער אף אם נשאור רק שער כל שהוא, אף פחות משיעור הנ"ל, אבל אם נאמר כשיטת רש"י ורוב הפוסקים דבכלל המתני הנ"ל, ודאין אף שער כדי קריצת ציפורן, או איכא איסור השחתה בגילוח המספרים עצמם, ועיי' כתב בשו"ת קול מבשר שם.

* * *

ובחיובי ביה הני לגנוע באיזה גקורות מענין לענין באותו ענין, המבוארים בתשובת החת"ס שם. והוא, דלפי הג"ל ששיעור החיוב בגילוח הוא בשתי שערות ובמילא איסור זה הוא בכלל מתני דנדה הנ"ל, וק"ל להחמיר בהשיעורים ההם בשיעור הקטן ביותר של גודל השער שהוא כקריצת ציפורן לפי' רש"י וסיעתו (רוב הפוסקים) כג"ל — נמצא שפשוט דהבר דחייב אם העביר תער אחרי הגלוח במספרים, שהרי דאי נשאור כדי קריצת ציפורן אחרי המספרים, ובשיעור זה חייבים על הגלוח בתער. ולשיטת הרמב"ם שאינו מחייב על שתי שערות (ראה רמב"ם הל' ע"ז פ"ב ה"ו ומפרשיו. טושו"ע י"ד שם גו"כ), נמצא שאין זה בכלל שאר דני התורה שיהי בהם שיעור של ב' שערות ובהם נאמר שיעור של גודל השער, ואין אנו יודעים השיעור של גודל השער, וסברא הוא שאסור להשחית בתער אף בשחתות מכדי ניטלת הוה, שהרי לא נאמר בו שיעור צריך להחמיר כל שהתער משחית (והוא כסברת הגו"ב מה"י יו"ד סי' פ'). וראה תשובת החת"ס שם, דל"ה תשובה מספקת, עיי"ש תשובה נצחת. אבל לשיטת הסמ"ג שסובר שהחייב הוא בשתי שערות, ונמצא שאזכרה זו הוא בכלל שאר דני תורה במתני דנדה הנ"ל, ושיטתו שהשיעור בהם לחומרא הוא כדי ניטלת הוה — לשיטתו דנדה פטור ממלקות אם מגלה בתער כל שלא נשאור כדי ניטלת הוה (והוא כשיטת רבי וואלף באסקאווין בשו"ת גו"ב שם, דלפי"ו צדד להקל לחל חתול עיי' מספרים ואח"כ להעביר תער, לפי שעי' המספרים כבר כי נשאור שיעור של כדי ניטלת הוה, ושוב לא נשאור שיעור של גלוח). ועיי"ש בחת"ס, דאפילו להסמ"ג וס"ל דבעי ב' שערות וגם ס"ל שיעורא זוטא הוא זוג — מ"מ י"ל אין למדן מן ההלכות במקום שלא נאמר בזה חזק, כי סברא הג"ל נכונה וסמ"ג דעת יחיד ומי יסמוך עליו במקלות דאורייתא? ומסיק שלמשה יש להחמיר ולהחמיר לדעת רוב הפוסקים שהשיעור הוא בכדי קריצת ציפורן, ועוד בגלל טעם אחר לאסור גלוח בתער אחרי המספרים, עיי"ש. ואקצר דבר דשו בה רבים בכה"ל. הריצה לענין כזה עוד, ראה שו"ת בשמים ראש סי' ח. שו"ת מהרי"א הלוי ח"א סו"ס קט"ו. הכתב והקבלה עה"ת (ויקרא יט) שו"ת ערוגת הבשם חו"ד סי' קל"ו. שו"ת מלמד להועיל ח"ב סי' סד. סי' שאול שא"ל סי' קו. שו"ת בית אב — תמישיא סי' קל"ב. קובץ "שערי חזרה" ח"א סי' טו (מאמרו של הבע"ל "חלקת יואבי") וראה המקומות שנסמנו בהמפתחות לשם שו"ת חת"ס בנעימים ח"ד סי' כז. סי' כסא איליה דכ"ה. שו"ת מופר המלך שם. שו"ת מנחת יצחק שם. סי' סוגיות בקשים (לה"ש ברוט) עמ' ספ"ה ואילן. ועוד.

ויש להעיר משי"ת צ"ע חו"ד סי' צג: "ועוד ראי' [לאסור העברת הזקן אף שלא בתער] דנדה בגו"ב מה"י חו"ד סי' פ' המצא א' חתכא לרע לגלח בתער הזקן עיי' שיעורא במספרים חתול והמתבר דחזי. ולכאורה מסובא דנזיר (לס', ב) משמע דאם עיי' נשחית בהשער כדי לכוף ראשו לעקרו לא נקרא תגלוח כלל. וא"כ הרי דברי החכם לרע קיימים ח"ו. וא"כ הועלה על הדעת שנוצא היתר מהתורה לגלח הזקן בתער עיי' תחבולה כוונת. אלא דאי דלכתלה אסור לגלח אפילו במספרים, לכן אי"כ תחבולה הנ"ל, ואם עשה תחבולה הנ"ל י"ל דבזמן שהמלקות היתה גוהת ה' חייב ג"כ מלקות".

(26) ראה תשובת החת"ס סופר שם, דפירש"י בנדה שם ששיעור ניטלות בוג

הוא יותר גדול משיעור קריצת ציפורן (עי' מהרש"ל שם), אמנם דעת הרמב"ם (פ"ב מה' אישות ה"ז). ה'ל' טומאת צרעת פ"ב ה"א. ה'ל' פרה ארומה פ"א ה"ב) דשיעור נטילות בוגר הוא שיעור היותו קטן. והקשה המל"ם (ה'ל' אישות שם) אין נחלק בגודל עולם רש"י ורמב"ם במציאות איזה שיעור הוא יותר גדול — נטילות בוגר או קריצת ציפורן. [הח"י"ט בניה פ"ו מ"ב כתב מסביר נטילות זוג הוא בצייר, דוח"ח"ט שם, דמחלקות הוא מהו פ"י "קריצת ציפורן". דהרמב"ם מפרש קריצת ציפורן היינו לחפוט השערות בין צפריו, שהוא שיעור גדול יותר מנטילת חוץ [ככתב הח"י"ט ה"ל]. אמנם רש"י מפרש "לאחוז מעט", דאין הכוונה לאחוז מעט בין שני צפרניו (שהוא גדול יותר מנטילת זוג), אלא לאחוז מעט בציפורן אחת (כלשון המשנה "הח"י"ט ה"ל). אמנם רש"י מפרש "לאחוז מעט", דאין הכוונה לאחוז מעט בין שני היינו לחפוט השערות בין צפריו, שהוא שיעור גדול יותר מנטילת חוץ [ככתב הח"י"ט ה"ל]. אמנם רש"י מפרש "לאחוז מעט", דאין הכוונה לאחוז מעט בין שני צפרניו (שהוא גדול יותר מנטילת זוג), אלא לאחוז מעט בציפורן אחת (כלשון המשנה "הח"י"ט ה"ל). אמנם רש"י מפרש "לאחוז מעט", דאין הכוונה לאחוז מעט בין שני

הוא יותר גדול משיעור קריצת ציפורן (עי' מהרש"ל שם), אמנם דעת הרמב"ם (פ"ב מה' אישות ה"ז). ה'ל' טומאת צרעת פ"ב ה"א. ה'ל' פרה ארומה פ"א ה"ב) דשיעור נטילות בוגר הוא שיעור היותו קטן. והקשה המל"ם (ה'ל' אישות שם) אין נחלק בגודל עולם רש"י ורמב"ם במציאות איזה שיעור הוא יותר גדול — נטילות בוגר או קריצת ציפורן. [הח"י"ט בניה פ"ו מ"ב כתב מסביר נטילות זוג הוא בצייר, דוח"ח"ט שם, דמחלקות הוא מהו פ"י "קריצת ציפורן". דהרמב"ם מפרש קריצת ציפורן היינו לחפוט השערות בין צפריו, שהוא שיעור גדול יותר מנטילת חוץ [ככתב הח"י"ט ה"ל]. אמנם רש"י מפרש "לאחוז מעט", דאין הכוונה לאחוז מעט בין שני צפרניו (שהוא גדול יותר מנטילת זוג), אלא לאחוז מעט בציפורן אחת (כלשון המשנה "הח"י"ט ה"ל). אמנם רש"י מפרש "לאחוז מעט", דאין הכוונה לאחוז מעט בין שני

הוא יותר גדול משיעור קריצת ציפורן (עי' מהרש"ל שם), אמנם דעת הרמב"ם (פ"ב מה' אישות ה"ז). ה'ל' טומאת צרעת פ"ב ה"א. ה'ל' פרה ארומה פ"א ה"ב) דשיעור נטילות בוגר הוא שיעור היותו קטן. והקשה המל"ם (ה'ל' אישות שם) אין נחלק בגודל עולם רש"י ורמב"ם במציאות איזה שיעור הוא יותר גדול — נטילות בוגר או קריצת ציפורן. [הח"י"ט בניה פ"ו מ"ב כתב מסביר נטילות זוג הוא בצייר, דוח"ח"ט שם, דמחלקות הוא מהו פ"י "קריצת ציפורן". דהרמב"ם מפרש קריצת ציפורן היינו לחפוט השערות בין צפריו, שהוא שיעור גדול יותר מנטילת חוץ [ככתב הח"י"ט ה"ל]. אמנם רש"י מפרש "לאחוז מעט", דאין הכוונה לאחוז מעט בין שני צפרניו (שהוא גדול יותר מנטילת זוג), אלא לאחוז מעט בציפורן אחת (כלשון המשנה "הח"י"ט ה"ל). אמנם רש"י מפרש "לאחוז מעט", דאין הכוונה לאחוז מעט בין שני

הוא יותר גדול משיעור קריצת ציפורן (עי' מהרש"ל שם), אמנם דעת הרמב"ם (פ"ב מה' אישות ה"ז). ה'ל' טומאת צרעת פ"ב ה"א. ה'ל' פרה ארומה פ"א ה"ב) דשיעור נטילות בוגר הוא שיעור היותו קטן. והקשה המל"ם (ה'ל' אישות שם) אין נחלק בגודל עולם רש"י ורמב"ם במציאות איזה שיעור הוא יותר גדול — נטילות בוגר או קריצת ציפורן. [הח"י"ט בניה פ"ו מ"ב כתב מסביר נטילות זוג הוא בצייר, דוח"ח"ט שם, דמחלקות הוא מהו פ"י "קריצת ציפורן". דהרמב"ם מפרש קריצת ציפורן היינו לחפוט השערות בין צפריו, שהוא שיעור גדול יותר מנטילת חוץ [ככתב הח"י"ט ה"ל]. אמנם רש"י מפרש "לאחוז מעט", דאין הכוונה לאחוז מעט בין שני צפרניו (שהוא גדול יותר מנטילת זוג), אלא לאחוז מעט בציפורן אחת (כלשון המשנה "הח"י"ט ה"ל). אמנם רש"י מפרש "לאחוז מעט", דאין הכוונה לאחוז מעט בין שני

הוא יותר גדול משיעור קריצת ציפורן (עי' מהרש"ל שם), אמנם דעת הרמב"ם (פ"ב מה' אישות ה"ז). ה'ל' טומאת צרעת פ"ב ה"א. ה'ל' פרה ארומה פ"א ה"ב) דשיעור נטילות בוגר הוא שיעור היותו קטן. והקשה המל"ם (ה'ל' אישות שם) אין נחלק בגודל עולם רש"י ורמב"ם במציאות איזה שיעור הוא יותר גדול — נטילות בוגר או קריצת ציפורן. [הח"י"ט בניה פ"ו מ"ב כתב מסביר נטילות זוג הוא בצייר, דוח"ח"ט שם, דמחלקות הוא מהו פ"י "קריצת ציפורן". דהרמב"ם מפרש קריצת ציפורן היינו לחפוט השערות בין צפריו, שהוא שיעור גדול יותר מנטילת חוץ [ככתב הח"י"ט ה"ל]. אמנם רש"י מפרש "לאחוז מעט", דאין הכוונה לאחוז מעט בין שני צפרניו (שהוא גדול יותר מנטילת זוג), אלא לאחוז מעט בציפורן אחת (כלשון המשנה "הח"י"ט ה"ל). אמנם רש"י מפרש "לאחוז מעט", דאין הכוונה לאחוז מעט בין שני

ד: מספרים כעין תער — שלא כעין תער

לרוב דעות ראשונים "הפסוק של מספרים מחיוב מלקות בגילוח הזקן שייך בכל מיני מספרים — מספרים שלא כעין תער ומספרים כעין תער. אולם יש סוברים "דין המספרים כעין תער כדין התער, ובשניהם אני קורא: "לא תשחית את פאת זקנך". והברייתא הנ"ל הממעטת מספרים מחיוב מלקות, היינו מספרים שלא כעין תער.

בתיאור המספרים כעין תער לעומת המספרים שלא כעין תער —

גם בזה נחלק הראשונים:
יש אומרים שמספרים כעין תער היינו "סמוך לבשר". נראה דשיעור "סמוך לבשר" ושיעור "כדי קריצת ציפורן" הנ"ל (אות ג') — הוא לאחזים³² ולשיטה זו שלשת הגדרים ("תער", מספרים כעין תער, מספרים שלא כעין תער) הם: פחות מכדי קריצת ציפורן — "תער", מכדי קריצת ציפורן עד כדי נטילת המספרים (הנ"ל אות ג') — מספרים כעין תער. כדי נטילת המספרים — מספרים שלא כעין תער.

אבל יש שכתב³³ דכעין תער הוא שלא הניח מהשערות כשיעור "כדי לכוף ראשו ליעקרו הנ"ל (אות ג'), ואם הניח כשיעור זה הוא הנקרא שלא כעין תער³⁴.

ב' שערות וא"כ הי בכלל המתני דנוה כמ"ש החתם סופר בעצמו, וא"כ צ"ל לחומר, דאם מנח במספרים עד שלא ישרא כדי לכוף ראשו ליעקרו הרי ניחא והשחית דמחומא שיעור כדי לכוף ראש ליעקרו. ולפי"ן לשיטת הסמ"ג כמעט רוב ישרא [המגלה זקנם] הם בכלל המשחיתים ח"ו... וכבר הוכחנו לעיל (מספר 11) מרמב"ם ה'ל' גזירות דרמב"ם ה'ל' השחית גזירות חסיד כדי לכוף, א"כ זה י"ה אסור גם בנמסר... ועיי"ש שאין דעת המחבר כדעת החת"ם, וראה ש"ת מנחת יצחק שם בסוף התשובה שהניח דברי המלמד להעיל לחלוק על החת"ם ב"צ"ע.

בכל הנ"ל ראה גם המקומות המובאים לקמן ח"ב פ"א אות ג', עיי"ש.

(30) ראה תורה וקדש להו (נודי ל"ט, ב), וראה ש"ת חת"ם שם (ד"ה ולכאורה יש קצת): "אבל אפשר וקרוב לרואי יש שדיללים בפחות מ' ימים והחוש והסיון מעיד".

(31) ראה בית אפר ש"ת סקני"ה לקמן ח"ב פ"א אות ג' הערה 38.

(32) ראה המורה לקמן ח"א: "לקוטי דעות".

(33) גליון תוספות ר"ש מסכת שבועות (הבא בתה"ד סי' רצה ובכ"ה) והמפרש בנודי (מ' ב) — כפי מה שהובין החת"ם (בתשובותיו ח"י"ט סי' קלט—קל"ט) בשיטתו ועיי"ש, דכן הוא שיטת הרמ"א, וכן הוא מנהיגו. דבריו שם מובאים ומבוארים לקמן ח"ה.

ערך "חורבן הדשן" והפסוק שם, עיי"ש.

(34) רש"י (רבי"ז) נודי ג' ב' ד"ה כעין תער: "שנו במספרים בסמוך לבשר כעין תער". שם מ' א' ד"ה אלא כעין תער: "כל שמעבידו סמוך ליעקרו" — הביאו הב"ח והש"ך י"ד סקני"ה. פי' הרא"ש נודי ג' ב': "כעין תער במספרים סמוך לבשר". ר"ן (נמוקי) מכות פ"ג ד"ה כי קאמר רב: "מספרים אפילו כעין תער שמגלה סמוך לבשר". משנה ברורה סני"א סי' בביתור הלכה שם. ועוד. וראה המורה לעיל אות ב'.

* * *

מה שיש להעיר מוברי חסי נודי לט' א' ד"ה נודי שגלה (ועוד) שפירשו גור המספרים כעין תער כא"א — ראה בארובה לעיל הערה 18.

(35) שו"מ שכן הבין גם בשר"ת קול מבשר שם, עיי"ש. ובשר"ת מנחת יצחק שם

ואלו שנקטו כפיקוש זה בתיאור צורתם מסבירים את דברי הברייתא תי"ל שקבעה דמלקט ורהיטני פטורים מפני שמשתתפים אבל לא עבדי גילוח — כי אין הדרך לגלח בהם⁴³, ואין רגילים לגלח בהם⁴⁴.

דעת רבי אליעזר שאפילו ליקטו במלקט ורהיטני חיוב, כי לדעתו אף הם עושים גילוח, כלומר שנקרא גילוח, לפי שהדרך לגלח בהם⁴⁵.

אמנם יש מהראשונים⁴⁶ הסוברים דמלקט הוא כלי הספרים שמלקטים בו השערות ורהיטני דוגמתו. בפרטיות תיאורם, י"א דמלקט היינו חתיכת ברזל ארכה כארבע אצבעות ורחבה כחצי אצבע, וראשה חד דרבה, ומניחין אותה על גומת השער והגודל מצד אחד מורטן⁴⁷. ויש שכתבו דמלקט הוא כעין מלקחים, ורהיטני הוא כלי ברזל שהוא משרש השער ותולש אותו מעיקרו⁴⁸. הרי לפי שיטתם מלקט ורהיטני המה כלים שמעבירים שורש השער ודרך גלגל בהם. אשר ע"כ הם ילמדו שלא כדעות הנ"ל בהסברת טעם הפסוק של מלקט ורהיטני, אלא יבארו דמלקט ורהיטני שונים הם מתער מצד התוצאה שאין דומה הגילוח שע"י מלקט ורהיטני לגילוח שע"י התער. דתער מגלה ומשחית רק את השער שעל פני הפנים — אך קצת משרש השער נשאר בתוך הבשר (ורק שאינו בולט מבחוץ כמו שבולט במספרים⁴⁹). אבל מלקט ורהיטני מוציאים לגמרי את השער מבפנים הבשר ע"י עקירה, וזוהי כוונת הברייתא הנ"ל דמלקט ורהיטני לא עבדי גילוח, היינו שלא חותכים את השער כתער, שאין התער עוקר השער מעיקרו מתוך הבשר⁵⁰.

ולפי שיטות אלו פליג רבי אליעזר משום דסבר שמלקט ורהיטני גמי גילוח עבדי, כלומר שאין מעבירים את שורש השער לגמרי, וגילוח שיש בו השחתה הוא כמו כתער⁵¹.

אתלש השערות מעיקרן ביד⁵².

ויש שעירבב שני הפירושים הנ"ל⁵³, וצ"ע בדבריהם⁵⁴.

(43) רש"י (ריב"ן) מכות כא, א. רש"י קידושין לה, ב ד"ה לא יגלחו, פ"י ר"י אלמארי למכות שם.

(44) תוס' נזיר מ, א ד"ה אי לא תשחית.

(45) רש"י (ריב"ן) מכות שם. תוי"ט פ"ג דמכות.

והנה זהו מילתא דמיהא דיפלגו במציאות, וי"ל ע"פ דא דאיתא בפ"ט דמקואות אלו שאין חוצצין קלקי הראש ובית השחי ובית הסתרים באיש, ר"א אהרן ואהרן האשה כל המקפיד עליו חוצץ כו', ע"כ. ובאר הרשב"א בחתומי הארז, דלתיק דוקא בנשים נלושאות כיון שדרך רוב הנשים להקפיד אף אם היא אינה מקפדת חוצץ ובתפר באיש כיון דרובן אינו מקפידין אף שזה מקפיד בטלה דעתו. ור' אליעזר ס"ל דאח האיש ואחר האשה תלוי רק בקפידתו של זה, עיי"ש. ואיכא נ"מ מזה גם לגבי דאורייתא הובא דה"י רובו בתצוה זו רובו ב"א אינם מקפידים דל"א דאזיל בתר קפידתו דה"י רובו מקפיד כיון דאיתו מקפיד ולרבו דאולין בתר רובא דעלמא והם אינם מקפידים כיון דרובו שאינו מקפיד דאיתו אלא מורבגן, וא"כ י"ל דה"י במלקט ורהיטני אין דרך רוב ב"א לגלח ולהיטך ס"ל לרבו לא דלתיק הוא ה"י דרך גילוח ומשרי"ה השחתה לחור לא מתי"ש אלא ע"י שישתו וסובר דלא דאולין ביה בתר רובא דעלמא אלא דתליא בקפידתו של זה ואם הוא אינו מקפיד ומגלח בזה ה"י שפיר דרך גילוח וחיוב וליכא פלוגא במציאות רק בדינא אי אולין בתר רובא דעלמא או דתליא בקפידתו של זה (שו"ת בית אב — חמשא חזו"ח ס' רלב), אבל ראה לקמן "הוספה ב" אות ג.

ה: מלקט ורהיטני

בהמשך דברי המשנה דמכות שם — אנו שונים: רבי אליעזר אומר אפילו לקטו במלקט או ברהיטני חיוב, ע"כ. היינו, שרבי אליעזר פליג על דברי הח"ק שם דס"ל "ואינו חיוב עד שיטלנו בתער"³⁷. ופירש פלוגתם בברייתא הנ"ל (אות א'), דלת"ק המעביר זקנו ע"י מלקט או רהיטני פטור ממלקות לפי דהוי השחתה בלי גילוח, ובדי לחייב משום "לא תשחית את פאת זקנך" צריך שיהיו שני הנאים: גילוח והשחתה, ולדעת רבי אליעזר, "הני גמי גילוח עבדי"³⁸.

והנה בתיאור המלקט ורהיטני, ואופן צורת פעולתם — יש שתי דעות בראשונים, וכן מצנו שני דעות בראשונים בהסברת טעם הפסוק הנ"ל של המלקט ורהיטני מחיוב מלקות בהעברת הזקן, ונראה, ששני הדברים תלויים זה בזה:

יש מהראשונים שכתבו דמלקט ורהיטני הם מיני כלים מחליקים³⁹. בפרטיות תיאורם, י"א שהם שני מיני כלים של עץ, וברזל חד נעוץ בחוכם, ובהם משוים — מחליקים — פני רוחב הקרש⁴⁰ או את תיק הסיף והתריסין⁴¹.

סי' כ"ג העלה: "... נדמה מש"כ רש"י שם (בנזיר מ, ב) כעין תער, סמך לבשר, עם מש"כ רש"י שם (לט, ב), הלש, "שער בסמך אבל לא עקרו לגמרי, ובכון שעיקרו נראה, עיי"ש, והיינו דסמך לבשר נראה כגון שעיקרו נראה, והגדרים שבין תער למש ובין שוהי נקרא עוד מספרים כעין תער, וזו כמו הגדר שבין מיתר שפירש רש"י שם דעקרו לגמרי ממקום גדול, עיי"ש, ובין תלש שפירש כנ"ל — י"ל דהשעור של עיקרו נראה עם קריצה בצפורן, לפי פירוש החת"ם בשיטת רש"י [לעיל הערה 26]. הו לאחדים, וראה שם סק"ד שפי' הדברים בא"ר."

(36) רמב"ם הל' גזירות פ"ה ה"א והח"י שם. וראה הל' אישות פ"ב הסי' הל' פרה פ"א ה"ב. הל' סומא צרעת פ"ב ה"א ופ"ח ה"ה וה"ו. ובכר האריכו האחרונים וסק"ט בבירור דעת הרמב"ם במקומות אלו. ואכ"מ. הרובה לעין בזה ראה חידושי רבי חיים על הרמב"ם הל' אישות שם. שו"ת בית אב — חמשא סל"ב. שו"ת מנחת צחק שם סק"ד. שו"ת חלקת יעקב שם. שו"ת סופר המלך שם בארובה. ועוד. שוב העירנו ח"א ממארי נזיר לט, א: "כעין תער הוא כל שלא נשאר ממנו כדי לכוף ראשו לעיקרו".

(37) ורבים מהפוסקים נקטו להלכה להחמיר כיוצא הרמב"ם. ראה המקומות המובאים ומסומנים לקמן ח"ב פ"א אות ג', עיי"ש. וראה ס' שאול ש"י פ"ט דלפ"י החת"ם עיקר פ"י כעין תער הוא כרמב"ם. וראה ק"ר אורה לנזיר שם.

(38) כפי רבינו הלל לחיוב קדושים פירשתי ג' פ"ו כתב בפירושו הראשון שר"א מחייב אפילו במלקט ורהיטני וכ"ש במספרים, עיי"ש. וראה לקמן ח"ב פ"ב אות ג.

(39) מכות שם.

(40) פירוש ר"י אלמארי למסכת מכות כ, א (והוצא מכון הרי פישל —

ירושלמי, תש"ל-ג): "מלקט ורהיטני, מיני כלים המחליקים כל דבר... וכע"ז איתא ברש"י ור"י — ראה הערת הבאות.

(41) רש"י שבת צז, א ד"ה לפי שאי אפשר, ועיי"ש רש"י ב"ק קט, ב ד"ה רהטני.

(42) רש"י קידושין לה, ב ד"ה מלקט, ועיי"ש רש"י שבת מת, ב ד"ה איזמל של רהטני, ובפ"י הרא"ש לנזיר מ, ב מפרש כך "מלקט".

כלי שבו מחליק חרש עצים כ"י והוא כפרש"י, אלא שמלקט פ"י כהרמב"ם. וכן בתנאים שם עירוב הפירושים. ולהעיר מס' ערוך לר' ע"מ מכות שם דע"כ ב' גזוני רהיטני יס' עיי"ש.

ועיי"כ פירוש רבינו הלל לתר"כ שם שביבא ש"י הדעות וביטוי קצת. ודל': "מלקט היינו שיש לצורפין כעין צפת קטן ומלקטין בו פירושו של כסף ושל זהב וקורין אותו בלשון יון צינבוי", והיטני היינו החיבה של ביול חזה וקביעה בעין ומשוין בה את הדפין והלחות של עץ, ס"א מלקט כלי קטן של ברזל והוא כעין מרצע שקושרין בו את השער ומנתקו מראשו או מוקטו. רהיטני זהו כלי אומנות שמחליקין בו את המגניז".

(54) ראה שר"ת בית אב — חמישי שם.

השפטה להערה 14 (והערה 8):

שוב העירני ח"א שכן מפורש כחב ב"חידושי רבינו הגר"י הלוי" (סולוביצקי זצ"ל — אב"ד בייסק) ע"מ נזיר (דף מ'): "איהו גילוח שיש בו השתתה הוי אומר זהו תער. והנה גם תגלחת מצורע ונזיר הוי תער א"י יש חילוק ביניהם דבר זמן אין כאן דין תער אלא הדיו הוא נזוח שיש בו השתתה והדכית הוא בתער, אבל במצות תגלחת ליה דין גילוח שיש בו השתתה, אלא דין תער הוא".

ובעת ההפסטה בעוה"שית קבלתי מכתב מא' מתלמידיו המובהקים של הגר"א קסלר, ה"ה הרה"צ וכ"י ר' יחיאל יצחק פאר שליט"א (ראש ישיבת דרך איתן בנ"י), שם כחוב בין השאר: "הגאון רבי אהרן קסלר זצ"ל ה"י אומר שמה שמצינו במסכת מכות דף כ"א ע"א 'הא כיצד גילוח שיש בו השתתה' — הוי אומר זה תער, שאין כוונת הנמרא לומר שיש לימוד שחובי רק בתער, אלא שחובי בכל אופן גילוח שיש בו השתתה אפילו ב"י תער".

השפטה להערה 24:

עוד כתב הרב פאר הג"ל במכתבו הג"ל בשם רבו הגר"א קסלר: "ומה שמצינו ביו"ד שגילוח במספרים כעין תער מותר. הטעם הוא שהמספרים כעין תער אינם משתתים כל השער אלא משארים מעט ממנו ולכן אין כאן השתתה, ונקראים 'מספרים כעין תער' רק משום שחגלוח שלהם הוא קרוב להיות כתער אבל אינו תער ממש".

עוד מילואים והשפטות ל"מבוא"
— ראה לקמן עמ' תרמו ואילך

(46) ערוך ערך "מלקט". וכ"ה בפ"י רבינו האי גאון לכלים פ"ח מ"ח. הנספח בהערות שאח"י.

(47) פ"י הגאון (וסתם גאון הוא רבינו האי גאון) המובא בערוך ערך "נגסר" ובפ"י ר"י אלמלארי למכות כ' א.

(48) פיה"מ להרמב"ם מכות שם. ועיי"ש שהקדים לפרש רהיטני ואח"כ פירש מלקט. והנמוקי מכות שם פירש מלקט כהרמב"ם ובריה"טני כתב שהוא דוגמת המלקט ועל שם שהוא רץ בגלוחו וקל נקרא כך כדמחרגם ויו"ד: (והנה. אולם בפיה"מ להרמב"ם הוצאת קאמפ כתוב דרהיטני הוא: "בזול שאינו משרש את השער וכורחו מעיקרו". וצ"ע.

(49) ראה לעיל אות ב' (ושם הערה 21).

(50) כן הוא להדיא בפירוש רבינו יונתן מלוגל למכות כ' א; כ"א א' (הוצאת מכון הרי פישל — ירושלים, תשל"ג). וכ"מ במאורי קידושין ל"ה ב שכתב, "ואם לקטו במלקט ורהיטני וכיוצא" במלים שמלקטין בהם את השער דרך ליקוט ועוקרין אותו משרש פטור שאין זה גלוח". וראה בס' ערוך לר' ע"מ מכות כא א ד"ה גילוח שיש בו השתתה ובס' יר' הלוי על סה"מ להרמב"ם מ"ה ששניהם כיוונו לרברי ר"י מלוגל (והמאירי) הג"ל.

ומה שנראה לפרש יותר בהסברת שיטתם הוא דהנה גילוח הוא כשחותר וגזר השער לשנים וכמו פעולת המספרים המיוחדים לגלח בהם כמו שאמרו ופאת זקנס לא יגלחו יכול אפילו גלחו במספרים ת"ל לא תשחית, הרי דלולי זה דבעי השתתה הוי אמניא דבמספרים חייב משום דהוי גלוח שחותרים השער וגוזזים אותם אבל המלקט ורהיטני אע"פ שהם משרשים השער ותולשים אותם מעיקרם והוי השתתה גמורה אבל כיון דלא חתך השער אלא חלשם ועקרם מעיקרם לכן לא הוי דרך גלוח. ואנו לא סיני לן בהשתתה לחוד רק דבעינו גילוח שיש בו השתתה וגילוח מקרי רק בגזיית וחתוך ולא בעקירה וחלישה. וכ"מ מדברי הגר"ב (מהר"ת חו"ד סי' פא) שכתב דמלקט ורהיטני אינו חותך השער — והיינו משום דגילוח הוי רק כשחותר השער והלכך במלקט ורהיטני דליכא גילוח על כרחך והו' משום דאין חותכין השערות כלל (שר"ת בית אב — חמישי שם).

וכ"כ בבבאור שיטת רה"צ והערוך הג"ל בגדר המלקט והרהיטני בס' ערוך לר' שם ובהערות המהדיר לפירוש ר"י אלמלארי שם הערה 48. וכ"כ בבבאור שיטת הרמב"ם הג"ל בס' ערוך לר' שם ובס' יר' הלוי שם ובשר"ת בית אב חמישי שם ובהערה לאנציק' חלמודית ערך "השתתה זקן" הערה 154 ובהערות המהדיר לפירוש ר"י אלמלארי שם. וכ"כ בבבאור שיטת הנמוקי הג"ל בס' ערוך לר' שם ובשר"ת בית אב חמישי שם ובהערות המהדיר לפירוש ר"י אלמלארי שם — דמדברי כל הראשונים הג"ל משמע דאלו כלים דרך לגלח בהם ואופן פעולתם הוא שאוחזים השער ומושכים השער עד שהוא עוקרין מעיקרו ומעבירים שורש השער ולא שמתחכם לשנים.

* * *

ויש להעיר מנמוקי שם שכתב בדברי ר"א דס"ל כיון שמעבירים שורש השער מיקרי השתתה. ובס' שאול שאל סי' ק' או"ב תמה שמדבריו משמע שמחלוקת ר"א ורבנו היא אם מלקט ורהיטני מיקרי השתתה, ובגמ' מבראי שפלוגתהם היא אם מקרי גילוח. אבל זה פשוט לכר"ע דמלקט ורהיטני משותף. והנה הדברים בצ"ע. וראה מקומות הג"ל שדנו בשיטת הנמוקי בנודנו.

(51) פ"י ר"י מלוגל מכות שם. ולפ"י פלגי הח"ק ור"א במצאות. וצ"ע. ראה שר"ת כללים מע' המ"ם כלל קס"ד.

ובפ"י רבינו הלל לתר"כ שם: "וקסבר [ר"א] מלקט ורהיטני גילוח עכ"י דדמו כהשתתה. ותער דאית ב"י גלוח".

(52) ערוך לר' למכות שם. אורח מישור לנו"ד לס' ב. וראה שאר המקומות המסומנים לקמן ח"ב פ"ב.

(53) ע"י בפ"י הרע"ב למשנה דמכות שם שפ' רהיטני הוא מעצד מלשון מקרא

פרק א

מכונות גילוח

לפי דעת רוב גדולי האחרונים שדנו בדין מכונות גילוח, מחוייבים להחמיר שלא להעביר הזקן ע"י מכונות אלו¹ — שהרי יש יסוד גדול להתייחס אל מכונות הגילוח כאל תער ממש, כדלהלן. והעברת הזקן ע"י תער אסור מדאורייתא (לכל הדעות), כולל חיוב ריבוי² מלקיות.

1) כך העיד הגאון הראב"ד דעיה"ק ירושלים ת"ו — רבי יצחק יעקב וייס שליט"א — בספרו ש"ת מנחת יצחק ח"ד סי' קי"ג ס"ק כ"ה בזה"ל: „וחזיתי בספרים של גדולי האחרונים בתקוה למצוא סמך למנהג העולם להקל, אבל לא רק שלא מצאתי (חוץ מדברי הגרצ"ם ז"ל כדלהלן) היתר, אלא כתבו בפירוש להחמיר...“
[מה שרמזו לעצתו של „הגרצ"ם ז"ל“ — ראה לקמן בסוף הפרק: „דיונים נוספים“ — דיון ב' ודיון ה' שכתב הגאון הראב"ד שליט"א בעצמו (ועוד) שא"א לסמוך על עצתו, ואדרבה גם הגרצ"ם מודה וכו', עיי"ש].

וכן העיד בשו"ת ש"ת כהן ח"א חו"ד סי' ט': „... דע לך שאין כל היתר להתגלח במכונות גלוח לדעת רוב הפוסקים... הראית לדעת שרוב הפוסקים אוסרים לגלח במכונות גלוח... אסור דרבו האוסרים... דעת רוב האחרונים רובם ככולם לאסור...“
ובסי' „חשמל והלכה“ (שעומד להופיע בקרוב ע"י „המכון מדעי טכנולוגי לבעיות הלכה“ — ירוח"ן): „לאחר דיון הלכתי בנושא והתייעצות עם גדולי הפוסקים בדורנו, נתקבלו המסקנות הבאות: א. יש לחשוש מלגלח במכונה המשתייכת את שערות הזקן עד שרשן, כתער. זאת, למרות שאין על מכונה זו שם תער ואף הגילוח שונה בצורתו, כי נראה מדברי הפוסקים שהאיסור חלוי בתוצאה, דהיינו: גילוח והשחתה...“ תודתי נתונה להרה"ג וכו' ר' אליהו וייספיש שליט"א (מחבר ספרים חשובים) ששלח אלי העתק מהג"ל.

2) חזנש פאות יש בוקן, ולוקה על כל פאה ופאה (משנה מכות כ, א).
ומפורש בתוספתא (מכות פ"ג ה"ז): „המשחית פאת זקנו של חבירו שניהם חייבין...“ והביאה בתוספות שבועות ג, א ד"ה ועל, וברא"ש מכות פ"ג סי' ג' בלשון: „אחד המשחית ואחד הגשחת לוקה“; גם הביאה ברמב"ן מכות כ, ב ד"ה אחד; ריטב"א שם ד"ה תני, וכן פסק הרמב"ם פ"ב מהל' עכו"ם ה"ז, ובטור ושו"ע הושמט דין זה — ראה ערוך לגר למכות שם ומתיר"ם שיק על המצות מ' רנ"ב מ"ש על השמטה זו, וראה קונטרס תפארת אדם (להחפץ חיים) בתחילתו — הרי עשרה לאוין (ומלקיות) למשחית וגשחת.

ואמר רבא (מכות כ, ב) שהמקיף את עצמו חייב שתי מלקיות, משום מקיף ומשום גיקף (רש"י [ריב"ן] שם, רבינו שמשון משאנץ בפירושו לתורת כהנים על הפסוק לא תקיפו, וראה חידושי חתם סופר שבועות ג, א), ולפי הג"ל דגם בוקן אמרינן „אחד המשחית ואחד הגשחת לוקה“ — הרי המגלח את עצמו עובר עשרה לאוין (וחיובי מלקיות). וי"א דכן קי"ל הלכה למעשה, ומפרשים שאין רב אשי (במכות שם) חולק על רבא, ואף הוא סובר שהמקיף את עצמו חייב שתיים (הפר"ה בספרו „מים חיים“ על הרמב"ם הל' ע"ז פ"ב, מנחת חינוך מצוה רנ"א). — ונראה מדברי הפר"ה שם שאף הרמב"ם [שהשמיט הלכה זו של מקיף לעצמו] מסכים לדינא שחייב שתיים, אבל כבר חלקו עליו רבינו, וכתבו דס"ל להרמב"ם שאין דברי רבא מוסכמים, דרב אשי חולק עליו, ואכ"מ). וכ"כ בפשיטות הגאון רבי עקיבא איגר בחידושו לשו"ע י"ד סי' קפ"א: „דאם לא היתה מגלחת אותו ה"י מגלח בעצמו וה"י עובר בב' לאוין דניקף ומקיף וע"י שהיא מגלחת מפרישתו מלאו דמקיף“ (עיי"ש לגיון דמין). וש"י"ר שכ"כ בהדיא ככל הג"ל גם מן החפץ חיים בספרו „נדחי ישראל“ (פכ"ו סק"ה): „הנה

שנא

וכאן המקום להוסיף — בהדגשה יתירה — שלפי הכרעת הפוסקים, עבירה א' שיש בו מספר לאוין חמור מאיסור כרת ומיתת ב"ד; עד כדי כך, שאם נמצאים במצב של הכרח לעבור על איסור (כגון במקרה של חולה שיש בו סכנה — לגבי איסור שבת) וישנה ברירה — או לעבור על איסור כרת או מיתת ב"ד, או לעבור על מספר לאוין — הרי הפסק הוא: לעבור על איסור הכרת או מיתת ב"ד. ויש אומרים, דאפילו באיסור דרבנן ואפילו אם איסורו קל מאד הדין כן.

לפי מה שביארנו שיש כמה איסורי תורה בהשחתת פאת הראש והזקן, מה מאד שצריך האיש הישראלי לזיז בזה... כ"ש בזה העין החמור שהוא עובר עובר עובר על המשה לאוין; ואפילו אם אינו יהודי מגלח, ואם הוא מנגח את עצמו עובר עובר עובר על המשה לאוין (ס"ה); עשרה לאוין שהלאו דלא תשחית קאי על המשחת ועל הגשחת (כדאי ברמב"ם ובתוספתא); כמה יש לו להיות הדין בזה, וכ"ה בצפ"ע על הרמב"ם (להגאון הירוגאבוב) הל' גזירות פ"ה ה"א: "גבי הקפת קייל שניהם חייבים אחד המקיף ואחד הניקף, וכן גבי השחתה, וכשעושה לעצמו חייב ב"י". וראה לקמן הערה 5 שכן כתבו בפשיטות גבי המגלח את עצמו במכונת גילוח.

וע' רש"ש מבוא כ. א: "והנה הנהי' מביא תוספתא דחייב בפאה ב"י שערות... וא"כ לפי' לחייב על כל ב' שערות מלקות אחת", וראה ע"ז בסוף פרק הנוכחי: "דיונים נוספים" ויון ב' סוף מספר 8.

ולדעת רבים יש עוד חיוב מלקות על העברת הזקן (אף בנא הער) משום "לא ילבש גבר שמלת אשה" [לקמן פ"ג]. ולפי כמה פוסקים יש עוד חיוב מלקות בהעברת הזקן משום איסור הקוח גנים [לקמן פ"ד].

לאוין, כי אמרו רז"ל (מכות כ') אחד המקיף ואחד הניקף במשמע, ויש לכל אחד חמשה לאוין כידוע, ס"ה עשרה, וגם כל אחד עובר על חמשה פעמים לפני עור כי גורם אשר חבירו יעבור חמשה לאוין, וכן השני ג"כ עובר בזה, א"כ ס"ה עוברים על עשרים לאוין (ס' "נועם הפצות" מצוה ב').

3) עי' ר"ן סוף מסכת יומא ומג"א בשו"ע א"ח סי' שכ"ח סק"ט, דמוטב לשחוט עבור מסוכן בשבת מלהאכילו נבילה. — ואף שאם יאכל נבילה פחות מכות אין בזה אלא איסור בעלמא, ושחיטה בשבת הוא איסור סקילה, מ"מ שוחטים — משום כי באופן כזה עובר על איסור סקילה אבל רק פעם אחת, ובאכילת נבילה יעבור על כל אכילה ואכילה (אף שהוא רק איסור בעלמא) וע"כ ריבוי הכמות ולאין מבריע את החומר האיכותי ודסקילה. וראה ג"כ בס' לקח טוב — לר"י ענג'ל — כלל ס"ה, שמעיר מכמה מקומות משי"ש ע"ז, ועי' ששיב ח"צ (אמה"ת) פ"ז — אשר בריבוי עבירות קלות יכול להיות פגם כמו באיסור כרת או מיתה. ואכמ"ל.

ש"מ שכיב בהוי' בדינים אלו (גבי פאת הראש) במנחת חינוך מצוה רנ"א סק"י: "ג"ל דהיינו כמו עבירה אחת שיש בה הרבה איסורים כמו נבילה אף שאין בה כ"א מלקות א'. וז"ל למפ"ש הרי"ן בינומא גבי מאכילין המקל ומחללים שבת ולא יאכילוהו נבילה דבכ"פ עובר על נבילה וחמור יותר משבת עי' בשע"ה"מ, א"כ ה"ז (ד"ן הפאות) חמור יותר מאיסור כרת כיון שיש בו ב' מלקות אף שאין בה אלא א"י לאו א', ואם בפאת הראש ששייך בה ב' מלקות הדין כן, בפאת הזקן הכולל חמשה (עשר) מלקות (לפחות) — עאכ"ב. ועי' מנחת חינוך מצוה רנ"ב, (לא תשחית את פאת זקנך): "ויתר הדברים עיין במצוה הקודמת [פאת הראש] דשוין הם לכל דניהם".

(4) ב"ח וס"י שם.

א"כ, הנה לפי המבואר בהמשך הפרק, שלדעת רבים — מכונת גילוח דיתה כתער ממש, הרי שזהו איסור הכולל הרבה לאוין וחייבי מלקות, כנ"ל. וכאמור, חמור איסור מסוג זה — יותר מאיסור כרת ומיתת ב"ד*.

נמצא, דאף לשיטת המצדדים לחלק בדין העברת הזקן בלא תער (כגון ע"י מספרים או ע"י סם), הנה מ"מ איכא איסור גמור ואיסור חמור להעביר הזקן ע"י מכונת גילוח.

* * *

בספרות הפוסקים שדנו בדין מכונות גילוח, מצינו שכמה טעמים ונימוקים נאמרו לבסס האיסור — מבחינות הלכתיות שונות, ומהם:

א

טור האיסור

כבר מובא ומבואר לעיל ב"מבוא", כי הגדרת חיוב המלקות באזהרת "לא תשחית את פאת זקנך" — תלוי אך ורק בחוצאת מעשה העברת הזקן. כלומר, כאשר עור הפנים מוחלק ע"י גילוח הפועל השחתת השערות ("גילוח שיש בו השחתה") — זהו מעשה העברת הזקן שחייבים עליו, זאת אומרת, ד"תער" לאו דוקא, אלא כל כלי המגלח ומשחית את הזקן, הרי הוא בכלל חיוב המלקות של "לא תשחית את פאת זקנך".

ובשיעור שער המוציא את הגילוח מכלל "השחתה", ראה ב"מבוא" ג' דעות (א): כל שלא נשתדלו אחרי הגילוח שערות כשיעור "כדי קריצת ציפור" (כשמעביר ציפורנו על עיקר השער נאחו ונסתבן הציפורן בג' והשער נאחו בין ציפורן לבשר) — הרי בגדר "השחתה" (ב) אף אם אינו משייר שערות "בכדי שיהיו ניטלות בזוג" (מספרים) — ה"ז בכלל השחתה (ג) אפילו אם אינו משייר שערות "כדי לכף ראשו לעיקר" (כדי צמיחת השערות ז' ימים, וי"א דיש להחמיר על רוחב אצבע) — כבר מקרי, "השחתה" [עיי"ש ב"מבוא" בארוכה].

5) נוסף על הגיל הערה 2, ראה לקמן בסוף הפרק: "דיונים נוספים" דיון א' בהמובא מהנצי"פ פראנק ד"ל בספר "הר צבי" דגם לפי המבואר שם הרי המגלח את עצמו במכונת גילוח עובר בשבת — מצד מגלח ומצד מתגלח (היינו נשך מלקות בוקר), וראה מכתבו של הגר"מ שטרנבוך שליט"א שבהערה הבאה.

5) שוב כתב אלי ככל הגיל גם הגר"מ שטרנבוך שליט"א, וז"ל: "קבלתי מכתבו עם חבילה בשיטות בע"ל הוראה על איסור גילוח במכונה, ומבקש ממני לצרף בזה דברים... להשחית פאת זקנו שעובר באיסור משחית ונשחת והיינו עשרה לאוין, וידועים דברי הר"ן ששני לאוין חמור מאיסור חילול שבת שבססקילה, והגע בעצמן אם עוברים ח"ו בעשרה איסורי לאוין שחמור כ"כ יום ר"ל...". ראה בפתיחת החיבור הנוכחי לשון המכתב בשלמות.

6) ואין להקשות מתוך גזר ל"ט דמבריות משמע דאפשר לגלח במספרים ממש כתער — דאפילו את"ל שכן כונת החוס' (אבל יש לפקפק בזה מאד), מ"מ אין ללמוד משם צד היתר למכונות גילוח, וכפי שנבאר לעיל ב"מבוא" הערה 18. עיי"ש בארוכה.

יסוד האיסור הנ"ל — מבואר בדברי חז"ל וגדולי הפוסקים

ועיי"ש ב"מבואר" דכל הנ"ל מוכח מכרייתא, מדברי רש"י (ריב"ן) במסכת מכות, הנומק' יוסף (ר"ן) במסכת מכות, התוספות במסכת נזיר, פירוש הרא"ש במסכת נזיר ומדברי רבותינו הראשונים נוספים, וכמו כן מבואר דעת גדולי האחרונים, כמו הגאון בית הלל, השו"ת נודע ביהודה, מרן החוטם סופר [כפי שביארו דבריהם — חכמי התורה דומיננט] ועוד, שכולם נקטו בפשיטות — דתער לא דוקא, אלא כל שיש בו "גילוח והשתתה" — חייב.

תיאור צורת הגילוח והחלקת הפנים על ידי מכונות גילוח

הקדמה כללית: תיאור ההבדלים בין המכונות החדשות למכונות הישנות

1. במכונות הישנות — עשוי "ראש" המכונה סדקים סדקים ואילו במכונות החדשות — נקבים נקבים קטנים, ועשר הזקן חוזר דרך הנקבים.
2. במכונות הישנות פועל הגילוח באופן זרמה למספרים, שהסכינים נעים הלך ושוב בשכיבה לאורך המכונה, ואילו במכונות החדשות — החתכים הסכינים בוקיפה לרוחב — וזהו כעין תער.

הערה כללית

רוב גדולי האחרונים שאסרו העברת הזקן ע"י מכונות גילוח, מיידי במכונות הישנות (וכמובא דבריהם בפרק הנוכחי) ולפי טעמיהם ונימוקיהם לאיסור — הדי במכונות החדשות — על אחת כמה וכמה. (וראה בסוף הפרק: "דיונים נוספים" דיון ג', שאין לחלק בין מכונה למכונה).

תיאורים פרטים

א. הגאון רבי יצחק יעקב ווייס שליט"א הראב"ד דעיר"ק ירושלים ת"י, בספרו שר"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן קי"ג) עסק בבירור דין מכונות גילוח. בתחילת התשובה, הביא הגהמ"ז שלשה מכתבים (משנת תשכ"ז) של שלש חברות מכונות גילוח, שבהם מתוארים צורות הגילוח והחלקת הפנים ע"י המכונות (הישנות). מדבריהם נוצא, כי אין הסכינים שבתוך המכונות מגלחים השער בקירוב לעור הפנים ממש, אלא קיים איזה הפסק. (לדוגמא: ב"רמינגהאם" עובי ההפסק כעובי הקליפה החיצונית שעל המחבתים — 0.003 אינצ'ס). לעומת זאת, מובא שם דעת המומחה, המדעי מחברת הקונים, שההפסק ישנו רק על פי רוב, אבל עלול להיות לפעמים שהסכינים יגעו בעור הפנים ממש. לדברי המומחה, אין אפשרות למסור בזה תיאור מדויק אלא בדרך השערה בלבד.

אחר שהעתיק דבריהם, סיים הראב"ד שליט"א בזה"ל:
 "היוצא לנו מדבריהם, שהכל מודים שמגלחים בקירוב היותר אפשרי לעור הפנים, אמנם בנוגע לאפשרות של נגיעת המחבתים בעור הפנים, אף שהבחי תעשיות מחליטים שאינם נוגעים כנוכח (וכמובן שיש לחוש שאומרים

שמו ח"ב: פרק ג' נמוק וסיכום (פ"א)

כן משום שנודע להם שיש נפקא מינה להשוואלים בזה). המומחה של חברת הקונים אומר שרק ברוב הדין, וגם רק לפי השערה, ולא בבירור שאין חשש כלל למעשה כנ"ל...
 "ובזה יש לדון בתרתי: (א) אף אם אין עור הפנים מגיע למקום החתך [כמבואר, באות הנוכחי], (ב) מכ"ש אם עור הפנים מגיע לחברות החתכות [כדלקמן אות ב']".

ב. ראה לקמן (באות הנוכחי) בהמובא ממרן החזון איש, שהוא עשה נסיונות במכונות גילוח ע"י שלכל' היד כדי וגילוח במכונה תנעשה נקי במקומות שונים, וע"כ מוכח שנוגע בבשר.

ג. העיר סוחר אחד של מכונות גילוח, שהוא עשה נסיון ע"י צביעת מקום (שלא במקום שער) והמכונה הסירה את הצבע, ועוד העיר, שמצא פרוספקט של חברת "שיק" בו מוסבר ההבדל באופן הגילוח בין מכונת "שיק" למספרים: שהשערות נמצאים בתוך גומות, כשמסכינים חללים קטנים על פני כל העור, ולכן המספרים אינם מסירים עד העיקר (בגלל החללים המעכבים), משא"כ המכונה — שהיא מוחתת את העור ומחליקה עד שהגילוח מסיר את השערות עד העיקר.

ד. ראה לקמן (באות הנוכחי) בהמובא מהגרש"ז איערבראך שליט"א, שכתוב בפרוספקט של חברת הולנדית למכונות גילוח, שלפעמים יוצא הגילוח במכונה חלק יותר מאשר בתער, ועצם הגילוח הוא עמוק יותר מאשר בתער וגם צמיחת השערות מתאחרת במכונה יותר מבתער.

ה. ראה לקמן אות ב' בהמובא מהרה"ג ר' אליהו קאמינסקי, שפנה בשאלה אל "החברה הכי מפורסמת בתוצרת מכונות גילוח חשמליות": "אם יש איזה הבדל מיקרוסקופי, בין גילוח העשוי ע"י תער להעשוי ע"י המכונות?" הוא קבל מענה, שלפעמים אין שום חילוק. (עיי"ש).

ו. פורסם בחוברת "הלכה ומעשה", היוצא לאור ע"י "מכון טכנולוגי לבעיות הלכה" בעיר"ק ירושלים ת"י:

"...החלטנו לערוך בדיקות נסיוניות, ראשוניות, להתרשמות כללית. הבדיקות נערכו על נכרי (ערבי) בירושלים. להלן קטעים מדו"ח פנימי בנוון:

הנסוי נערך בחדש סיון תשל"א וכלל — כינתים — 3 תגלחות נסיוניות, להלן פירוטם: כל הבדיקות נעשו בחושים טבעיים בלבד — ראה ומישוש, ולא באמצעים מלאכותיים. הסבה לכך: קשיים מרובים בבדיקות

(7) מר ליברמן נ"י (מרח' עזריאל 40 ירח"י). נרשם ערוחו (מיום ששי כ"ה סיון

תשל"א) ע"י הרה"ג וכר' ר"א וייספיש שליט"א הנ"ל — ותוונת נחונה לו ששלח אלי העתק מרשמו.

(8) ביוזר עם הרב אליעזר מייכלוו.

(9) מספר 4, ניסן תשל"ב, עמודים 38-39.

ד"ן מכונות הגילוח — מסקנות

ובזה נגיע לתור דבר הלכה בד"ן מכונות גילוח. אשר אף בלי ידיעת אופן פעולתיהן — נודעת התוצאה (שהיא-היא הקובעת בדינים אלו, וכנ"ל): שמגלחות הדק היטב. עד שעושות עור הפנים חלק (גלאט) ממש¹⁰ ופשוט הדבר שרובן ככולן אינן משירות שיעור שער ד"בכדי תגדול יותר — של וכש"כ לא השיעור ד"בכדי נטילת זוג¹¹ וצאכ"כ לא השיעור הגדול יותר — של "כדי לכוף ראשן לעיקר", ובמיוחד זה נוגע לכל ההמצאות החדשות, שנתחדשו בשנים האחרונות. כדי לאפשר גילוח בקירוב היותר אפשרי לעור הפנים ועד כדי כך, שכמה מחברות הגילוח מעצות בה"פרוספקט" שלהן, שהצלחן לייצר מכונות שבמאמצות יוצא הגילוח חלק כמעשה התער ממש (או אפילו חלק יותר מאשר בתער). וכן מעצות אנשי מדע וכו' שעשו נסיונות. וכנ"ל. הרי נמצא איפוא, שלפי דעת כל הנך גדולי רבוחינו הנ"ל (דמדבריהם מוכח דלאו דוקא "תער" אסרה תורה) שיש במכונות גילוח איסור תער דאורייתא. מטעם דאית ביה תרתי — גילוח והשחתה, וכפי שנתבאר.

וכש"כ וק"ו ע"פ מה דאנו מוצאים בתשובה אחרת של מ"ן החתם סופר [מוכח לעיל ב"מבוא" ובח"א ערך "תרומו הדשן" וערך "חתם סופר" אות ג', עיי"ש]. דהעלה שם, דמנהגנו לאסור (וגם חיוב מלקות איכא) אף בתספריט כעין תער, כמו תער חמש, בין בהקפת הראש, ובין בהעברת הזקן. (וכן היא דעת הרמ"א).

עכ"פ בנידוננו (ד"ן מכונות גילוח) — לכל הדעות יש להחמיר, אם מטעם שעושה "גילוח והשחתה" (והוי תער), ואם מטעם "מספרים כעין תער".

דברי גדולי זמננו להלכה *

שיטת מ"ן החפץ חיים

פסק מ"ן החפץ חיים לאסור מכונות גילוח ע"פ היסוד הזה, וד"ל (בספרו "לקוטי הלכות" ע"מ מכות כא א ב"ע"י משפט" או"י):

"פירש רש"י, דרך גלח בו ומשחת, והיינו תער, אבל רהיטני משחת ואין דרך גלח בו, והנה לפי זה המאשינעק [מכונה] החדשה, שמספרין בה (היינו מה שקורין אל וכ"ש חצי אל) שמגלחין כתער ממש, ותולש השער לגמרי, ולא נשאר מאומה, המספר בה את זקנו, לכאורה עובר על מה שכתוב, ופאת זקנם לא יגלחו, ושומר גפשו ירחק מזה מאד".

ביאור דברי מ"ן, החפץ חיים¹²:

כנראה תפס בפשיטות שפירוש דרשה זו [במכות שם], אינה כעין רמז מלשונות הפסוקים על איזה כלי להודיע שהוא אסור, אלא שהלשונות מודירות את הפעולה האסורה — יהי באיזה כלי שיהי מפני שלא צורת הכלי

¹⁰ ראה שו"ת מנחת יצחק שם בתחילת דבריו.

¹¹ ע"פ מאמרו של ה"ר קאמינסקי שהופיע בקובץ "הפרדס" שנה ל"ה חוברת

י' סימן צ"א.

¹² ראה לקמן "מילואים והשממות" עמ' תרס—תרסב.

מיקרוסקופיות וספק רב בנכונות הגוי לכך. כמו"כ הנחה בדוקה היא שהמסקנות ההלכתיות תלויות בחוש טבעי בלבד, בחינת "אין לדין אלא מה שענין ראות". הנושא הזה נדון בהרחבה בספרות האחרונים.

לרשותנו עמדה מכונת גילוח בעלת שני ראשים. ראש אחד הוא רשת מנוקבת — כבדגמי "רונסון", והראש השני שטוח — כבדגמי "רמינגטון" ו"שיק".

גילוח 1: לחי אחת בתער (סכין גילוח, כגילוחו הרגיל של אותו נכרי), ולחי שניה במכונה. בראש הרשת לא בדקנו את התוצאות במקום, מיד לאחר הגילוח. למחרת (כ-24 שעות) נערכה הבדיקה. נבדקו השערות שצמחו מחדש בשתי הלחים, באמצעות חושי המישוש והראיה. התוצאה: לא הובחן שנוי משמעותי בין שתי הלחים. גלוחת התער וגלוחת הרשת.

גילוח 2: שתי הלחים במכונה. לחי אחת בראש הרשת והשניה בראש השטוח. הבדיקה מיד במקום הראתה כי הרשת מגלחת חלק יותר. (ע"י מישוש). בדיקה לאחר 5 שעות הראתה כי השער החל לצמוח כבר אך עדיין ניכרת הבחנה בין שתי הלחים. במקום בו נעשה הגילוח ע"י הראש השטוח — השער נראה גדול יותר.

גילוח 3: לחי אחת בתער, ולחי שניה בראש הרשת. (חזרה על ניסוי מס' 1). הבדיקה מיד במקום ע"י מישוש. התוצאה: "חלקות" נראית שזה בשתי הלחים.

מסקנות עובדתיות לגבי אדם זה ולגבי נסיונות אלו במכונה זו: רשת במחודק — מגלחת חלק כתער. ראש שטוח מגלח פחות חלק מתער.

הערות:

1) אין כמוהו להסיק מסקנות הלכתיות מבדיקות מועטות כאלו. ועל אדם אחד בלבד. ספק אם בכלל ניתן להסיק באופן מחיב מסקנות מבדיקות כגון אלו. אפי' מרובות יותר.

2) גם המהימנות המדעית מוטלת בספק בשל מיעוט הבדיקות. אי הדיק בנורמים שונים כגון "לחץ", בדיקת המשטח לפני הגילוח וכדו"ב.

3) הבדיקות נערכו ב"לחים" בלבד ולא בחלקי פנים-זקן אחרים. [הערה:] גם המכונות המגלחות "פחות חלק מתער" (מכונות בעלות "ראש שטוח") — עדיין מגלחות פחות משיעור "כדי קריצת ציפורן", וכ"ש שפחות משאר השיעורים הנ"ל, וא"כ לענין דינא הוי גילוח שיש בו השחתה, וכפי שיתבאר].

ז. ראה לקמן אות ב' בהמובא משיטת הגאון רבי יעקב ישראל קנייבסקי ("הסטייפלער") שליט"א: "באמריקה הי' רב אחד ושאל פרופסורים מומחים באמריקה מבינים היודעים בענינים אלו, והוא שאל: "האם הסכין החותך — נוגע בבשר?" והם אישרו — שנוגע".

קובעת את האיסור. זה מוכח שהרי אם ישתמש אדם רק בחלק אחד מן המספרים להתגלח בו כמו בתער — הלא בודאי יעבור, ולא ידון גיסא. אי ישתמש בתער לחתוך השער ברחוק מן הכשר — הלא ודאי פטור ממלקות. הרי כללו של דבר שאין חיוב מלקות בתער אלא מפני שהוא משחית, ואין פטור ממלקות במספרים, אלא לפי שאינם משחיתים. זה עולה בקנה אחד עם דברי מרן החתם סופר הנ"ל (בתחילת הפרק). והנה המכונה הפועלת בכחה של יד (אשר כתב עלי' מרן ה"חפץ חיים) — אינה מצויה עכשיו אצל הכל, אבל הכל יודו שמכונות הגלוח החשמליות — באזורי הפנים שהיא שולטת בהם היטב — יכולה היא להחליק את העור לגמרי, וכנ"ל.

וכן כתב הגר"ח קניבסקי שליט"א (מח"ס שו"ת הלכות על אר"ח; שיח השדה; ושי"ס) בשם אביו הגאון המפורסם רבי יעקב ישראל קניבסקי שליט"א ("סטייפלער גאון" — מחבר ספרי "קהלות יעקב" על השי"ס, ועוד) על דברי מרן ה"חפץ חיים" הללו:

"וכבר נתפרסם שהחפץ חיים זצ"ל בלקוטי הלכות על מכות אוסר אפילו את מכונת גלוח של יד [בלא תשמל] הנקרא אל, וכש"כ וק"ו של זמנינו שהוא הרבה משוכלל יותר..."

וכן כתב על דברי החפץ חיים הללו הגאון בעל "מנחת יצחק" שליט"א, ראב"ד עיר"ק ירושלים חי':

"הנה המכונות גילוח אלקטרי הוי כש"כ מהנ"ל כידוע".

וכ"ז הגר"ח מצאנז'קווינבורג שליט"א (כנ"ל במכתב חדב"ג בפתיחת החיבור הנוכחי):

"מרן הגר"ח החפץ חיים זצ"ל בספרו לקוטי הלכות מכות... וק"ו במכונות גילוח המהודשים שחותכין ממש סמוך לבשר שיש בהן חשש חמור מאד של איסור הרבה ממש".

ועיני"כ בפתיחת החיבור הנוכחי בתשובתו של הגאון רבי אלעזר מנחם מן שן שליט"א.

עוד מדברי מרן החפץ חיים בהגידון — ראה לעיל בפתיחת החיבור הנוכחי במכתבו של נכדו, הר"ח וכו' ר' גרשון זאקס שליט"א, שהביא עדותו של אביו (חתנו של החפץ חיים) — רבי מנחם מענדל זאקס ז"ל, וראה לעיל ח"א ערך "חפץ חיים" בארוכה.

* * *

מה שיר"ל בשיטת הגאון הרומאצובי בנידונו — ראה לעיל ח"א בערכו הערה 442.

* * *

שיטת הגאון מפראבונא

וכדברי ה"חפץ חיים" הכריע הפוסק המפורסם הגאון מפראבונא.

(11) שרית מנחת יצחק שם בסוף התשובה וראה הערה 12.

(רבי אבהו יעקב הלוי הורוויץ) בספרו שו"ת "צור יעקב" ח"א: "ואשר כתב כת"ר איזה מאשינידעל [מכונת גילוח] הוי בעין תער, הנה בעיני המספרים האלו אינו בקי לצמצם, אך בקצרה אומר לו שבגדה (גב ב) במשנה מבואר שלשה שיעורין בשתי שערות האמורות בכל מקום, לר' ישמעאל הוא כדי לכוף ראשו לעיקרו, ולר"א לקרוע בצפורן, ולר"ע כדי שיהי' ניטלות בווג, והלכה כדברי כולן להחמיר. אמרינן בש"ס שם, א"כ צריך לשער אחר העברת המספרים כדי לכוף ראשו לעיקרו, וא"כ לר' ישמעאל הוי גילוח שיש בו השחתה כיון דפחות משיעור זה לא הוי שער לר' ישמעאל, ולמ"ש החתם סופר ליישב דברי הרמב"ם מקושיות המל"מ, ס"ל להרמב"ם דהל"מ כן הוא להחמיר בכל השיעורין הללו, לא מספיקא מחמירין אך דכן קבלו ההלכה למשה מסיני, א"כ מעיקר הדין כל שלא נשתני' כדי לכוף ראשו לעיקרו הוי גילוח, ואין חילוק בין בתער או במספרים ע"ש היטב בשרית חתם סופר או"ח סימן קנ"ד [וראה לעיל בה"מבוא] אות ג' שכ"כ השו"ת "מלמד להועיל" בהגדרת שיטת ה"חתם סופר" שם].

שיטת רבי יונתן שטייף

ראה לעיל בפתיחת החיבור הנוכחי במכתבו של הגאב"ד דעברעצין שליט"א.

שיטת השר"ת קול מבשר

על יסוד דברי השר"ת הנודע ביהודה (ודברי מרן החתם סופר) הנ"ל, הסיק בשרית קול מבשר: "... אולם ע"י מכוונה המעבירה את השער מעיקרו הוא איסור תורה כמו תער, וכעין המעבירין באבן פימסענעשטין את הסם, כמ"ש הנודע ביהודה (מ"ת חיר"ד סימן פ"א), דאטו תער כתיב בקרא".

שיטת מרן החזן איש *

מטעם זה פסק גם מרן החזן איש לאסור מכונות גילוח, וכן העידו מטעם זה מקומות *:

ראה לעיל בפתיחת החיבור הנוכחי במכתבו של הגר"ח קניבסקי שליט"א בשם אביו הגאון ה"סטייפלער" שליט"א: "זה ידוע כאן שמעיד בשם החזן איש שאין למכור שום מכונת גילוח [אפילו] למי שחגלח בוהר, רק לגוי".

ואנו מה נעני אבתרי'?

נוסף ע"ז, ראה לעיל בפתיחת החיבור הנוכחי במכתבו של הרב

(11) סימן ק'.

(12) ח"א סימן י"ט.

(12) נוסף על המובא בפנים, ראה ס' בית יחזקאל פ"ו (עמ' קצא), שהביא דברי החפץ חיים בלקוטי הלכות הנ"ל, וכתב: "העידו לי ששאלו פי החזן איש זצ"ל וגם הוא אסר מטעם זה המכונות שבימינו".

(*) ראה גם לעיל בפתיחת החיבור ב"הוספות" ל"מכתבי הסכמה וכו'", במכתבו הסתייג של הגר"ח הלוי ואזנר שליט"א.

הגאון וכו' רבי שמואל הלוי ואנר שליט"א, שהעיד שהחזון איש פסק דיש במכונות גילוח איסור תער דאורייתא, מטעם דאית בהון הרתי — גילוח והשתתה, ובתורה לא כתיב "הער" — והוא ע"פ דברי מרן החתם סופר הנ"ל.

וכן כתב הגר"ש הלוי ואנר שליט"א בשם החזון איש בספרו "שו"ת שבט הלוי"¹³, עיי"ש. וגם במ"א¹⁴ כתב: "... כשדברנו אודות מכונות הגילוח... בעיקר הדין הסכים החזון איש עמנו, שכלאל נשתיר כלום מן הזקן, יש בו איסור גילוח".

וראה לעיל ח"א ערך "חזון איש" (אות ד' מספר 2), שכתב הגאון הנפשי סולדת מענין זה.

פסק שירא שמים יש לו ליותר שלא לגלח במכונה אלקטרי, והשיב שלא נכון, רק זהו איסור לכל אחד, ולא לירא שמים לבד. וע"ז שאל עוד, אולי יש לחלק, ובמכונה "שיק" לבד יש לאסור, והשיב שכבר עשה נסיונות במכונות גילוח, שלכלד חיד בדיו, וגילח במכונה, ונעשה נקי במקומות שונים, וע"כ מוכח שנוגע בבשר, והוא כותר, ויש לאסור בכולהו, עכ"ל [ראה בסוף הפרק: "דיונים נוספים" דיון ג']. וכן מעידים כמה עדים מהימנים בני תורה, שרבינו החזון איש זצ"ל, אסר מדינא להתגלח בהנה מכונות, הורה שאסור להמציאם לאחר מפני איסור "לפני שור"י".

וראה לעיל בפתיחת החיבור הנזכר בתשובתו של הגאון רבי אלתר מנחם מן שן שליט"א בענין שיטת מרן החזון איש.

וכן העיד סוחר א' של מכונות גילוח "ששאל את מרן החזון איש, אם מותר לו למכור מכונות "שיק", והשיב לו: לא למכור רק, אם יהי בטוח שהגילוח לא יהי במקום הזקן או בשביל גברות, זה יהי לפני 20 או 21 שנה, והחזון איש לא התעניין כלל על סוג המכונה אם זו "שיק" או אחרת [ראה בסוף הפרק "דיונים נוספים" שם].

ולאחרונה אמר לי הגאון רבי יצחק הוטנער שליט"א (ראש ישיבת "חיים ברלין" וחבר מועצת גדולי התורה דארה"ב וקנדה) שידוע לו "בדור כשמש" שכן הי' דעת מרן החזון איש זצ"ל דיש "ודאי איסור דאורייתא" להשתמש במכונות גילוח.

וכן העיד בשו"ת שי"ח כהן¹⁵: "... דע לך שאין כל היתר להתגלח במכונות גלוח לדעת רוב הפוסקים, ויש כזה כמה חששות כאשר נכתוב בסמוך... ויש עוד כזה כמה חששות כאשר תראה... וכן הכרעת גדולי הדור

(13) חו"י סימן ק"ה סק"ב.

(13*) בקובץ "דולגו" גליון עט — חשון תשס"ו, הובא בס' "פאר הור"ה — חולות

החוריא — כרך שני עמ' שלו הע' 152, וכ"כ בשמו בשו"ת מנחת יצחק שם.

(14) שו"ת מנחת יצחק שם בסוף התשובה — ממכתבו של הגר"מ שטענבוך שליט"א.

הובא ג"כ בשו"ת שי"ח כהן ח"א סי' ט'.

(14*) נסמן בהערה הקודמת.

וביניהם מרן החזון איש... הרי עיינו הראות שאם אדם מתגלח הוא מתגלח חלק, למעשה, מבלי להשאיר כדי קריצת ציפורן... (והביא דברי השו"ת מנחת יצחק הנ"ל).

* * *

ח"א בערכו. שיטת הגאון רבי איסר זלמן זלצר בדין מכונות גילוח — ראה לעיל

* * *

דעת רבי שרגא פיבל מנדלוביץ בהגידון ומה שקיבל מהגאון רבי חיים עמר גראדזנסקי (ה"אחיעזר") — ראה לעיל ח"א בערכו.

שיטת הגה"ק מטשעבין

העיד סוחר אחד של מכונות גילוח "ששאל את פי הגאון מטשעבין, אם מותר לו למכור מכונות גילוח, והוא השיב, שאינו יודע שום היתר לה, והפנה אותו להגרצ"פ פראנק, והוסיף, שאם כי גם הרב פראנק אינו מתיר, אבל הוא מלמד זכות על המתגלחים במכונות.

שיטת הגרצ"פ פראנק — רבה של ירושלים"

ושאל השואל הנ"ל את פי הגרצ"פ פראנק (והצעת הגה"ק מטשעבין כנ"ל), והשיב לו הגרצ"פ פראנק, שאם יוצא חלק (גלאט) אחרי גילוח אין להתיר, וכאשר העיר לו שיתכן כי אינו חלק בכל השטח, אבל לפחות במקום הלחי התחתון כן יוצא חלק, השיב לו — שגם זה אסור.

ובמ"א¹⁶ כתב הגרצ"פ פראנק: "מה שנדפס בשמי לאסור מכונות חשמל, אינו נכון, רק השבתי להשוואים אותם על זה, דהיינו שהמתגלחים יצאו נקיים באופן שהבשר נעשה חלק לגמרי, שלא נשאר עליהם שום רושם — דגילוח כזה דין תער יש לו... [שאר דבריו שם — ראה לקמן בסוף הפרק: "דיונים נוספים" דיון ב']...".

וזה הי' בשנת תשי"ב, ומאז נשתנה המצב הרבה כנ"ל, והמכונות דעכשיו משתחים כמו תער, וברובם ככולם הבשר נעשה חלק לגמרי, שלא נשאר שום רושם, א"כ, לפי דבריו הנ"ל, הנה בכל הני מכונות דומנו "גילוח כזה דין תער יש לו".

(15) מח"ס הר צבי, מקרא קודש, ורש"י.

ובמ"ש בספרו הר צבי (חידושים לסור י"ד סי' קפ"א) דנראה לו שיש למכונה זו דין מספרים כעין תער, והוא, "ועצם הסכין אינו פוגע ולא נוגע בבשר, מפני שיש הפסק דק ביניהם" (וראה במ"ש בשמו בפנים) — הנה העיר המהדיר לספר, "חשמי והלכה" (ראה לעיל סוף הערה 1): "הרב [הגרצ"פ פראנק] מחייבם כנראה לגמרי הישגים, כגון פיליפס, שיק, רמינגטון, ודומיהם, כי הדגמים החדישים העשויים בשיטת רשת, יש השתתה כמו תער".

(16) מכתבו המובא בשו"ת חלקת יעקב ח"ב סי' קל"ג א"ב, ח"א סי' ל"ט.

(*) מכתב נאמן ביתו בנידון — לקמן ב"מילואים והסתרות" עמ' תרס"א.

[עוד ביאור בדברי הגר"פ פראנק הללו — ראה לקמן באות הבאה].

שיטת הגר"א קטלר

מובא בשו"ת מנחת יצחק " בשם הגר"מ שטרנבוך שליט"א, וז"ל: "שמעתי שגם ש"ב הג' ר' אהרן קטלר זצ"ל פקפק בהיתר להתגלח במכונות אלקטרי" וכתב ע"ז א' מתלמידיו היותר מובהקים של הגר"א קטלר (במכתבו אל): "הנה אמת נכון הדבר... והטעם... שהרי בתורה לא נזכר תער כלל רק דרך גילוח והשתתה... ואמר מו"ר זצ"ל שכן משמעות הסוגיא בנו"ר" [ראה לעיל ב"מבוא" אות א'].

וכן העידו כו"ב מתלמידיו של הגר"א קטלר בשיטת רבם ז"ל בהגידו, וכמפורסם. וראה מכתבו של הגר"מ שטרנבוך שליט"א בפתיחת החיבור הנזכר.

באופן מפורט יותר כתב אלי א' מתלמידיו המובהקים של הגר"א קטלר, ה"ה הרה"צ וכו' ר' יחיאל יצחק פאר שליט"א (ראש ישיבת "ישיבה דרך איתן" בנ"י):

"הגאון רבי אהרן קטלר זצ"ל ה"י אומר שמה שמצינו במסכת מכות דף כא. א' "הא כיצד גילוח שיש בו השתתה — ה"י אומר זה תער, שאין כוונת הגמרא לומר שיש חיוב רק בתער, אלא שחייב בכל אופן גילוח שיש בו השתתה, אפילו בלי תער, ומה שמצינו ביו"ד סימן קפ"א שגילוח במספרים כעין תער מותר — הטעם הוא שהמספרים כעין תער אינם משתתים כל השער, אלא משארים מעט ממנו, ולכן אין כאן השתתה, ונקראים 'מספרים כעין תער' רק משום שהגילוח שלהם הוא קרוב להיות כתער, אבל אינו כתער ממש.

"והוסיף הגאון הנ"ל זצ"ל שבישיבת סלובדקא ה"י משתמשים מתחילה במכונות המחתכות קרוב לבשר, ואחר זמן הפסיקו מלהשתמש במכונות אלו והשתמשו רק במכונות אחרות שמשאירות מעט מן השער.

"ואעפ"כ לא ה"י מוחה הגאון הנ"ל זצ"ל ביד אלו מתלמידיו שהיו משתמשים במכונות, כנראה ה"י זה משום שלא ה"י ברור לו שהמכונות משתתות כל השער. [א. ה. ראה לעיל מה שהעידו אנשי מדע וגם גדולי תורה אורות מכונות של זמננו]. ומעשה ה"י שא' מתלמידיו הללו שאל אותו אם מותר להשתמש במכונה שנשבר קצת למעלה בהחלק שמפסיק בין הסכינים והפנים, וענה הגאון הנ"ל זצ"ל שיהיה להשתמש בו באופן שלא יהא פסיק רישא שיחתכו הסכינים, ופ"א אמר שאם אחד משתמש במכונה, שיהיה שלא לדחוקה על הפנים שישאר קצת. [א. ה. ראה בסוף הפרק "דיונים נוספים" דיון ב']. ופעם אחת הראיתי לו פרסומה של מכונות גילוח שכתבו שוחותכים קרוב לבשר מתער [א. ה. וכן כותבים רבים היום], ואמר הגר"א קטלר זצ"ל: 'כאלו דאי אסורים'.

(17) שם בסוף התשובה.

ח"ב: פרקי נימוק וסיכום (פ"א)

שנג

"ובמדינתנו יש מכונה בשם אוטליינר שנועשה לתגלחת הראש, ותנאון הנ"ל זצ"ל הכשירו להשתמשות על הפנים, ואמר שהוא כיוון המחבר בשו"ע יו"ד שם [א. ה. אבל א' מתלמידיו המובהקים של הגר"א קטלר כתב אלי בזה"ל: "ואמר מו"ר זצ"ל שהוא האוטליינר יש צדדים גדולים להתיר אבל לא רצה להתיר בפומבי מפני כבוד החפץ חיים זצ"ל"].

"אחר זמן הראיתי לו דברי החכמת אדם בכלל פ"ט שכתב לגבי פיאוח הראש שמספרים כעין תער אינם משארים כלום מן השער, ואמר הגאון הנ"ל זצ"ל שלפי זה אולי יש מקום להתיר, והוסיף שבאמת בישיבת סלובדקא ה"י משתמשים מתחילה במכונות המחתכות קרוב לבשר, ואולי מטעם זה, ואעפ"כ למעשה לא התיר.

"סוף דבר — אפילו בסוף ימיו ה"י דעתו שלא להשתמש במכונה חשמלית."

בהוספה על הנ"ל אמר לי הרב פאר שליט"א (בע"פ), שהגר"א קטלר ה"י אומר שמספרים משתתים ג"כ אסור מן התורה [כנ"ל בתחילת המכתב וכדלעיל בארוכה ב"מבוא"] ושכן מוכח מדברי הגדוע ביהודה (מ"ת סימן פ"א), גם אמר לי בשם רבו הגר"א קטלר, שאין לסמוך על אלו המתירים הסוברים דדוקא תער אסור, ושאינו יודע שום דבר, לדברי החכמת אדם הנ"ל ולכן עדיין יש להחמיר, ולעולם לא התיר.

* * *

והנה בעת ההדפסה אנה ה' ליד, באופן מופלא, סיפור בידון שיטה הגר"א קטלר בענין חומר האיסור שבמכונות גילוח.

אחד מחשובי הרבנים בניו יארק, גודע לו — ע"י איש מפי איש — על עבודתי בחיבור זה, והוא סיפר לי את הדברים דלהלן, הוא ביקשני לא לפרסם את שבו בגוף הספר (נטעמו וגמזקו עמו), אך התיר לי למסור את שמו וכתובתו לכל המעוניין.

הרי הסיפור, כפי שסופר ע"י רב זה:

לפני כארבעים שנה הגעתי לקוינס (נ.י.) לשמש כרב. ראיתי כאן שרבים מגלחים את זקנם בתער (ר"ל) וחשבתו שכדאי להפרישם מאיסור זה, קניתי מכונות גילוח והילקתי אותם בין אלה האנשים וגם שלחתי את בני להדריכם בפעולות מכונה.

לאחר זמן הכרתי בהכרות קרובה את הגאון רבי אהרן קטלר זצ"ל, ופעם סיפרתי לו על פעולתי עם מכונות הגילוח.

תשובתו הייתה מפתיעה: "לא ה"י כדאי כל העסק!" לשאלתי — "למה?" — השיב: "הלא חז"ל אמרו, אחד המקף ואחד הניקף במשמע [וכן: אחד המשחית ואחד הנשחית] וממילא לא ה"י לך לחלק את המכונות ולשלוח את בניך לאנשים אלה" (בגלל האיסור שבדבר).

שאלתי שוב: "אם כן נפרסם את האיסור בעולם כולו?"

תשובתו: "כיוון שדש — דש"י" (אם כן זה לא יעזור).

שאלתי עוד: הלא חז"ל אמרו (עירובין לב, ב): "גיהא לי לחבר

לדעביד הוא איסורא זוטא [קלילא] ולא ליעבד עם הארץ איסורא רבא?"

תשובתו — אז שאמר: "אין זה (מכונת הגילוח) איסורא זוטא" או שאמר: "זהו איסורא רבא"!

שיטת שו"ת חלקת יעקב

על יסוד דברי מרן החתם סופר הנ"ל, האריך בשו"ת חלקת יעקב¹⁸ לאסור מכונות גילוח — היכא דלא נשאר שיעור שער ד'בכדי קריעת ציפורן" אחר הגילוח. עיי"ש, [ובענין עצמו שלא להזק המכונה, לעור הפנים — ראה לקמן בסוף הפרק: "דיונים נוספים" דיון ב'].
* * *

* * *

(בסדר 'בלח"ט הרבנים הגאונים שליט"א — א'ו כאן לא משום קביעת יחס ולא משום כוונה תחילה).

שיטת השו"ת מנחת יצחק

וכן פסק להלכה בשו"ת "מנחת יצחק" ד"פ מ"ש מרן החתם סופר, הנה "יש לחשוש על כל מכונות גילוח של אלקטרי דומגנו, שלא נשארו אחרי הגילוח עממם שעירות כשיעור הנ"ל, ובה פרשתי טעמי ונימוקי אשר הנני מפקפק על כל המכונות כאלו...".

שיטת רבי יעקב ישראל קניבסקי

(הגאון ה"סטייפלער")

ראה לעיל בפתיחת החיבור הנוכחי במכתבו של בנו הגר"ח קניבסקי שליט"א ולקמן בפרק זה אות ב'.

שיטת רבי שמואל הלוי ראזנר

(אב"ד וזכרון מאיר בבני ברק ור"מ דשיבת תכמי לובלין)

ראה מה שכתב במכתבו אלי הנדפס בפתיחת החיבור הנוכחי (ומ"ש שם בשם החזון איש) ומ"ש בספרו "שו"ת שבט הלוי" הנ"ל, וגם בקובץ, "אוצרות ירושלים" דן בזה והביא דברי מרן החתם סופר הנ"ל וסיים:

"הרי שפתי מרן [החתם סופר] ברור מללו דבכה"ג חייב מן התורה... וזה פשוט מאד, לא כתבתי אלא להוציא מלב הטועין דמתירין עצמן לגלח במכונות החדשה מכונת הגילוח דמעמקת להשחית ממש כמו תער, והוא איסור תורה חמור, ה' יצילנו מזה".

(18) ח"י שם.

(19) שם.

(20) חלק כ"ב סימן שצ"ו.

ח"ב: פרקי גימק וסיכום (פ"א)

שנה

שיטת רבי משה שטרנבוך

(מח"ס "מועדים וזמנים" ר"ח ושי"ס)

ראה מכתבו לעיל בפתיחת החיבור הנוכחי.

ס' זה השלחן

וכ"כ הרה"ג ר' שריי דיבליצקי שליט"א (בבני ברק) בספרו "זה השלחן"²¹: "...במכונות החשמל כאלו המצויים שבהם התחתון שלצד הבשר עומד בהם, אין שום מציאות להפוך אותם כידוע, אלא שהרבה גדולים אוסרים אותה בטענה... [נעמק טעם הראשון לאיסור שהביא להלן אות כ']... וגם בכל ענין המספרים הוא מדליתא בזה השחתה, ובכאלה יש גם השחתה, דמורידים השערות עד הקצה האחרון שבאחרון".

שיטת ס' שערים מצוינים בהלכה

גם בס' שערים מצוינים בהלכה (על הקצור שו"ע) "הוסיף המחבר כי לפי שיטת החתם סופר הנ"ל שאפילו שלא בתער אם לא נשאר כדי שיריגש השער, אף זה בגדר השחתה לענין איסור העברת הזקן — א"כ יש לאסור הגילוח במכונת חשמל".

שיטת הגה"ק מקלויזנבורג שליט"א

ראה מכתבו של החד"צ לעיל בפתיחת החיבור הנוכחי.

שיטת הגה"ק מפאפא שליט"א

ראה מכתבו לעיל בפתיחת החיבור הנוכחי.

שיטת הגאב"ד דעברעצין שליט"א

ראה מכתבו לעיל בפתיחת החיבור הנוכחי.

שיטת רבי יחזקאל ראטה

(מח"ס "חזקת טהרה" ע"ה נדה, שו"ת "עמק התשובה", ס' "משפט הארץ" ע"ה תרומה ומעשרות, ס' "עמק השמעתא", ועוד)

ראה במכתבו לעיל בפתיחת החיבור הנוכחי.

שיטת גאב"ד קשוי שליט"א

ראה מכתבו לעיל בפתיחת החיבור הנוכחי.

(21) ח"ב יו"ד סימן קפ"א — ותודות נחונה לו ששלח לי העתק מדבריו שם.

(22) סימן ק"ע סק"ג.

שיטת רבי חנוך דוב פיווא
(אב"ד דהתאחדות קהלות החרדים בלונדון)
ומח"ס שו"ת חשב האפור ושי"ס

גם דעתו כדעת המחמירים בדיון מכונות גילוח, וכן הוא מורה להשוואלים אותו בפרטות (כ"כ אלי בנו בפקודות אביו).

שיטת הגרש"ז אייערבוך
(ראש ישיבת "קול תורה")

שוב בא לידי רשימת שיטתו בנידונו²²;
אם הגילוח יוצא חלק כתער, נראה לו שיש לחשוש לאיסור דאורייתא.
לא נראית לו הסברא להקל בזמן שאינו מזהק המכונה לעור הפנים.
(וראה לקמן בסוף הפרק: "דיונים נוספים" דיון ב).
לא נראית לו הסברא להקל באופן שבו נראה השער בזוכית מגדלת
שאו יש לו דין שער. (ראה לקמן בסוף הפרק שם דיון ד').

אמנם בעיקר הדבר יש לחקור באמת למה יוצא חלק ואיפה נעלמו
השערות בכעובי המפסיק אפילו במשהו.

משום כך היה נראה לו להסביר הדבר על פי מה ששמע מסוכן מכונות
גילוח שהוא ירא וחרד (ד"ר בער) שקרא בפרוספקט מחברת גילוח הולנדית
שאם אינו מזהק המכונה לעור יוצא הגילוח חלק יותר מתער. סיבה
לדבר: כי באופן זה, קופץ שורש השער מתוך לגומא יותר מגילוח בתער
והגילוח הוא איפוא עמוק יותר מבתער וגם צמיחת השערות מתאזרת
במכונה יותר מבתער. ולפי זה אם נקבל ההנחה האמורה כי לא יתכן נגיעו
הסכין בעור עד השורש ממש בגלל הירשת המפסקת בין הסכין והעור,
א"כ יוצא שבזמן הגילוח ששורש השער יצא לחוץ לא נעשה חלק כתער או
השורש, ורק לאחר מכאן קופץ השורש בפנים ונעשה חלק כתער או
יותר מתער. אלא שעדיין יש לחקור בזה אם אולינן בתר התחלת הגילוח
או בתר בסוף וצ"ע.

עכ"פ דעתו שלא לסמוך על סברות ללא ראיות גמורות להיתר ובפרט
בנידון זה שהדבר נוגע בכמה לאוים דאורייתא.

שיטת רבי יעקב קאמנצקי
(ראש ישיבת תורה ודעת וחבר מועצת
גדולי התורה דאר"ב וקנדה)

באמצע ההדפסה פגשתי רב חשוב א' והוא שמע (לאחרונה) מהגר"י
קאמנצקי שליט"א שמעולם לא התיר מכונות הגילוח. ופעם בא לפניו
שואל עם מכונה והורה שאסור להשתמש בה.

⁽²³⁾ צ"פ פגישת עמו ביום שלישי י' תמוז תשל"א. גרס ע"י הרה"ג ובר"ר ר"א
וייספיש שליט"א — ותוהתי נתונה לו ששלה אלי העוק מרשימתו.

הבירור של "מכון מדעי טכנולוגי לבעיות הלכה"

בקובץ "הלכה ומעשה"²⁴ דנו בנידונו, ולאחר ההיוון ההלכתי בנושא
ההתייעצות עם גדולי הפוסקים בדורנו, נתקבלו אצלם המסקנות הבאות:
(א) יש לחשוש מלגלח במכונה המשחיתה את שערות הזקן עד שרשן כתער.
זאת — למרות שאין על מכונה זו שם תער ואף הגילוח שונה בצורתו. כי
נראה מדברי הפוסקים, שהאיסור תלוי בתוצאה, דהיינו: גילוח והשחתה.
(ב) גם גילוח ללא הידוק המכונה אל העור — יש למנוע. (ראה לקמן בסוף
הפרק "דיונים נוספים" דיון ב').

* * *

וכ"ה מסקנת הר"א קאמינסקי במאמרו בנידונו שהופיע בקובץ
"הפרדס"²⁵, שמכונת גילוח שיכולה להחליק לגמרי היא כתער ממש. והביא
דברי מרן החתם סופר ומרן החפץ חיים הנ"ל.

* * *

שר"מ שכמו כן הכריע הרב אליהו וייספיש שליט"א (מחבר ספרים
חשובים) במאמרו "בירור הלכה: גילוח הזקן במכונה חשמלית"²⁶, וז"ל: "מן
האמור יוצא, דדעת נודת ביהודה ועוד אחרונים להלכה, שכל דבר שעושה
גילוח והשחתה אסור לגילוח הזקן אע"פ שאין שמו תער... ולדעת חתם
סופר, נוהגים להחמיר בזקן גם במספרים קטנים תער. עכ"פ בנידונו, יש
לחמיר לכל הדעות, אם מטעם שעושה גילוח והשחתה, ואם מטעם דהוי
מספרים קטנים תער."
[שאר דבריו שם — ראה לעיל ב"מבוא" ולקמן בסוף הפרק "דיונים
נוספים"].

* * *

וככל הנ"ל האריך גם הרב שמואל אהרן יודלביץ שליט"א (מחבר
ספר "החשמל לאור ההלכה") במאמרו: "בענין גילוח זקן במכונת גילוח"²⁷.
הוא בא למסקנה, דיש איסור דאורייתא לגלח במכונת גילוח כמו בתער.
ממש, דאי תער דוקא אסרה תורה, לכתוב רחמנא תער, וכו'. הוא מסיים
את דבריו בזה"ל: "... כל הנוגע מכונה על בשרו לא יקנה מאיסור תורה,
והקב"ה יצילנו ממכשול עון ויחזירנו בתשובה שלימה".

[יתר דבריו שם — ראה לעיל ב"מבוא" ולקמן בסוף הפרק: "דיונים
נוספים" דיון ב').

* * *

⁽²⁴⁾ שהופיע בקובץ "קול הישיבה" — בסאון בני ישיבות תשרי-חשון, תשל"ב, גליץ
מס' 1 עמודים 63.
⁽²⁵⁾ גורפס בקובץ "נועם" ספר ח"י.

וגם באוצר מפרשי התלמוד ע"מ מכות (בא, א) הביא אשר "כתב כמה אחרונים לאסור הגלוח במכוניות חשמליות שאינן משאירות שיעור 'כדי קריעת צפורי' והרי זה כגלוח בתער ממש".

*
*
*

727 910

מִיָּדָה בְּיָמֵינוּ מִלִּשְׁכַּת הַמֶּלֶךְ:

העולם להקל, אבל לא רק שלא מצאתי... היתר, אלא כתבו בפירושו לחזקוני ב"ר אבהו, ונתחזקו דברינן ה"ל... " [מ"ש מדברי הגר"צ פרנס — ראה לקמן כמות הפירוש. דיוונית]

וְהָיָה כִּי יֵרָאֶה בְּעֵינַי דָּוִד וְיֹאמַר אֲנִי הֵנִי

*
*
*

וְרֹאֵה לְקַמֵּן ח"ג ב"דְּבָרֵי סִיּוּם" בְּסוּף טַעֲנָה וּמַעֲנָה א'.

□

קִרְבֵּוֹ לֵבָא לְזֹה שִׁיחֲזֹק עִכְ"פּ שְׁתֵּי שְׁעֵרוֹת מַעַל הָעוֹר בְּלִי שׁוּם הַפֶּסֶק.^א

וְאֵבִי הָעוֹרִי (וְהוּא מְטוֹמָסְפֹּא) — דַּעַל כָּל פֶּאָה חַיִּיב בְּשֹׁתֵי שְׁעוֹרוֹ, אֵיבִי

בִּינֹו לַהֲעוֹר, וּבִפְרֵט לִפִּי הַמְבָאָר בְּכִי יִסְמֹן קִפְּאָ בָּשָׂם הַסִּמָּ"ג וּנְמוּקֵי־הַפֶּסֶק

בְּאֹפֶן שֶׁהִסְכִּין שְׁמַעַל הַיִּשּׁוּת יִתְחַר הַשְׁעֵרוֹת שְׁעַל הָעוֹר בְּלִי שׁוּם הַפֶּסֶק

יֵשׁ חֲשֵׁשׁ גָּדוֹל שֶׁמֶא יִתְמַלֹּאוּ נִקְבֵי הָרֶשֶׁת עִם הָעוֹר שֶׁל פֶּאָה הַזֹּקֵן.

26) אה"ע ח"א ס"ב נ"ח

27

דכתב: "אכן כיון שאין מתכוין לזה לא גרע מהאי דנזיר חופף ומתעסקסס וכו', בנזיר מכ. א.

נמי לא עדיף מהאי דמו"ר ב"מ"א סי' קפ"א, דיש לזוהר במפרשים, שמה יעשה הכל בחלק ופסקינו דמות מטעם שאין מחביו, וכבר מבין ה' גירות פ"ה ה' י"ד. אך מאידך גיסא,

העור בלי שום הפסק של הרשת, ואף רק שני שערות כבר אסור, ובני"ל...
[בתחילת האות]... והחשש הב'... [מובא לעיל אות א', עיי"ש בארוכה]...
[ואם לפי"ז יש לחלק בין מכונה למכונה — ראה לקמן בסוף הפרק: "דיונים
נוספים" דיון ג'].

* * *

נכסד יבנח"ט הרבנים הגאונים שליט"א — אין כאן לא משום
קביעת יחס ולא משום כוונה תחילה).

שיטת השו"ת מנחת יצחק

וכן היא מסקנת הגאון "מנחת יצחק" הנ"ל: "וחזית בספרים של
גדולי האחרונים בתקוה למצוא סמך למנהג העולם להקל, אבל לא רק
שלא מצאתי... היתר, אלא כתבו בפירוש להחמיר — ה"ה... הרי דדנו בזה
מתרי טעמי, אי דינש לחוש דנכנס, הבשר והשער בו, ב'... [מובא לעיל
אות א', עיי"ש בארוכה]... ונתחזקו דברינו הנ"ל".

שיטת הגאון ה"מסייעלעך" שליט"א

ראה לעיל בפתיחת החיבור הנוכחי במכתבו של בנו הגר"ח קניבסקי
שליט"א שכתב שם בין השאר:
"... ובודאי עצם הסכין גוגע בבשר והי"ל תער ממש והוה תער
האמור בתורה".

שוב בא לידי רשימה זו:

לשאלת אחד ששאל את מרן הגר"י קניבסקי שליט"א אודות גילוח
במכונה (תשובתו היתה בע"פ):

"קרוב לודאי שזה מעיקר הדין חמשה לאיין באמת בלי ספק, אני לא
מקבל אחריות להורות בהחלט, אני תמיד לא מורה בהחלט, אבל כמעט
ברור כשמש שזה ממש גילוח, כיון שלא נשאר כלום, בודאי הסכין החותך
גוגע בבשר... אז לא היו המכונות משוכללות כל כך, היה נשאר מי שרצה להחיר
זה סימן שהסכין החותך לא גוגע, וגם כן אז אסרו, אפילו מי שרצה להחיר
זה רק אז, אבל היום שלא נשאר זכר בודאי שהסכין גוגע בבשר, אם הסכין
החותך גוגע בבשר זה לא גמור, הקיתור של מספרים זה מפני שהסכין העליון
חותך, והסכין העליון לא גוגע בבשר ופה ברור שגוגע בבשר ודאי זה
איסור גמור, מי שרצה לשמור על התורה, צריך להזהר, קרוב לודאי
שזה איסור גמור, באמריקה היה רב אחד ושאל פרופסורים מומחים
באמריקה מבינים הידועים בעינינו אלו, והוא שאל "האם הסכין החותך
גוגע בבשר?" והם אשרו שגוגע, כתוב בשר"ע שאם הסכין גוגע בבשר עובר
על לאו גמור, ומספרים, הסכין העליון חותך וזה לא גוגע בבשר, במכונות
של היום ברור שהסכין גוגע בבשר, אילו היה קצת הפסק לא היה נשאר
כולו מגולח. המצב הוא כזה, הסכין מושך את הבשר ע"י המהירות גוגע

ח"ב: פירקי גמול וסיכום (פ"א)

שם

בבשר זה איסור גמור, תער, א ודאי טאר מען נישט, א ודאי א איסור
גמור, נאר איך פסק'ן נישט, הלכה למעשה פסקן איך נישט, און מ'דארף
זיך היטן און מ'דארף משפיע זיך אז חברים זאל נישט... (בודאי אסור,
בודאי הוא איסור גמור, אלא שהלכה למעשה איני פוסק, וצריך להזהר
ולהשפיע שהחברים לא... עכ"ל".

ס' זה השלחן

וכ"כ הרה"ג ר' שרי' דיבליצקי שליט"א (מבני ברק) בספרו "זה
השלחן" הנ"ל: "... מכונות החשמל... הרבה גדולים אסורים אותה בטענה:
שהתחתון וגם העליון הם דקים מאד, וא"כ הוי התחתון שלגיז הבשר
כמאן דליחא, ואינו מגיז מדכנס הבשר והשער בו, והוי כגילוח... [טעם
השני לאיסור שהביא הוצתק לעיל אות א', עיי"ש]...".

שיטת שו"ת שיה כהן

וכ"כ בשו"ת שיה כהן הנ"ל: "... דע לך שאין כל היתר להתגלח
במכונת גילוח לדעת רוב הפוסקים, ויש בזה כמה חששות... כי לפעמים
מתגלחים נקבי הרשת עם העור של פאת הזקן באופן שהסכין שמעל הרשת
יחתוך השערות שמעל העור בלי שום הפסק פניו לבין העור ויש בזה
עוד כמה חששות כאשר תראה... וכן הכרעת גדולי הדור...".

שיטת שו"ת סופר המקל

וזה עתה נדפס ספר שו"ת סופר המקל, שדן בחשש הנוכח בכמה סוגי
מכונות גילוח, הרה"מ הסיק שם שהמכונה אשר בשם שו"ק (בלע"ז) תיקרא
— אין בה [עכ"פ] חשש זה [אך פשוט שגם בה קיימים כל הטעמים האחרים,
המובאים בפרק הנוכחי — לאסרה].

לגבי המכונה הנקראת (בלע"ז) גורעלק"ו — יש חשש תער.
תאור המכונה ופעולתה: "היא בצורת עגול ויש של שני עגולים,
והיינו גמי מכונה שחלק העליון של המכונה אינו זו ממקומה [והיינו מה
שנקרא בפוסקים — "החלק התחתון"] ותחת החלק העליון הזה, נמצא גלגל
עם 6-7 ידות (כמו גלגל של עגלה), בלי גלגל חיצון, אלא פנימי עם ידות,
אשר העקיצין של הידות מחודדים כמחט, ומרוב מהירות סיבובם, חותכין
השער הנכנס לתוכן".

ולכן המסקנה היא: "... הרי ידוע כי בכל המכונות האלו, אם אינו
משות הבשר ודוחקו בטוב — אינה פועלת, כמו אם דוחקים העור והשער לתוך
המכונה, ולרבות שהמכונה מרוב מהירותה סופקת את העור והשער לחובה,
וממילא הוי השער והעור על חדרי הידות ממש, ויש חשש תער בזה,
אם המה חותכין בעצמן...".

(31) להרה"ג רבי ר' יצחק צבי בערענפעלד שליט"א — אב"ד חוג חתם סופר וזכרון
מאיר, ח"א עכו"ם סי' י"ג.

בענין המכונה אשר בשם אקומעז' תיקרא (בלעז') — יש חשש. תאור המכונה ופעולתה: הזומה למכונת גורדעל'ק' הנ"ל "אבל עם הבדל גדול, כי בתוכה אין עגול עם ידות כנוי אלא ד' סכינים, ממש כתער, רק שהמה קטנים מאוד כמעט שאין לאחז ביד, אלא קבועים בגלגל, וממהירים לרוץ בכיוון אחד, הגם שיש מלמעלה חלק עליון כנוי והוא קבוע.

ולכן המסקנה היא: "... קשה להתירה כי הרי גראה בעליל אצל מכונות אלו שמרוב מהירות נדחק העור והשער לחוכה וממש כתער יחשב. כי החלק העליון הוא כ"כ דק, ואף גם זאת, שיש מכונות כאלו, הן עם נקבים קטנים, אבל מהם עם קצת יותר גדולים, ואין לבי מלאני להחזיר מדאורייתא דבר כזה, ולכן אין להשתמש בה, כי קל מאוד שיבוא לידו ממש איסור דאורייתא. . . ואעתיק לשונו של בעל תרומת הדשן הביאו הבי"י בסימן הנ"ל. . . [ראה לעיל ח"א ערך "תרומת הדשן" בארוכה]. . . הרי גם כן גראה שיטתו לאסור במכונה. . . זו כי בדקתי ארבעת הסכינים הקטנים הדיים המה, והותכים לבד, הן שער והן ניר. . . ומחר ימצאו מכונה עם סכינים קצת יותר גדולים, עד שימצאו מכונה עם סכינים רגילים, המקובלים בידי עובדי עבירה, ומי יבחינן אז בין זו לזו, ובין הבדל ממשי, להבדל שאינו עם נקבים, ואינו עומד אלא מתנועע, וכן הלאה". [וראה לקמן אות ר' ובמסומן שם].

[הערה: לכאורה צע"ג בדברים הללו של שו"ת ספר המלי, שהרי לא הזכיר יתר החששות שישנם על מכונות הגילוח (המובאים בפרק הנזכר), דעל פי קצתן אין מקום לחלק בין מכונה למכונה. (וראה בסוף דבריו של שו"ת סופר המלך מה שכתב הוא עצמו, וכן עוד בספרו סימן פ"א אות י"ד).]

בעיקר יש להעיר, שתשובה זו היא משנת תשכ"ג, וכנראה מיירי במכונות הישנות (ראה לעיל אות א'), ולא במכונות החדישות הנמצאות כעת (שהן בד"כ גרועות יותר). וראה בארוכה לקמן בסוף הפרק: "דיונים נוספים" דיון ג'.

* * *

שוב העירוני ממאמרו של הרה"ג וכו' ר' אליהו קאמינסקי שליט"א (מניו יארק) שנדפס בקובץ "הפרדס"³⁰, שם כתב המחבר, שפנה בשאלה אל "החברה הכי מפורסמת בתוצרת מכונות גילוח השמליות": "אם יש איזה הבדל מיקרוסקופי, בין גילוח העשוי ע"י תער להעשוי ע"י המכונות". והרי קטע ממכתב התשובה (מתורגם מאנגלית):

"אם ידחוק את ראש המכונה אל העור בכח הגוף, אז יכול לאלין את העור להכנס תוך פתחי החותך החיצוני אל שביליו של החותך הפנימי ולגרסו כאיבה, והכי נמי יכול להשתמש בדיקה קלה וליישר שערך הכולט מן העור בארץ הניתן למדידה". ועי', דמות מוכת, כי "מה שהמכונה יכולה לגלח בשורה לבשר — זהו מפני שהעור מתקפל ונכנס בסדקי החלק התחתון של המכונה עד שהעור נעשה גל קטן שבראשו עומדת השערה, נמצא שהוא גוש אחד ארוך של העור והשערה, ובמקום אשר ידחוק את החלק התחתון

לעומת תחתית השערה (אשר בזה הי' נשאר כשיעור עוביו של תחתון), הרי הוא דוחק בחילוף את תחתית הגוש החדש. דחינו בגל העור, והחלק העליון של המכונה עובר על השערה בנגיעה בעור ממש, ולפעמים כשהעור נכנס יותר מדי — גם העור נחתך. והיינו הכאיבה, אשר כל המתגלח במכונות השמליות יודע, שלפעמים העור נתחטט ומתחבל. וזה מתקבל מאד על השכל, כי מבלעדי כן אי אפשר להבין שלא ישאר שער מורגש מאחורי דיש בחלק החיצון עובי הנרגש".

לענין הלכה, הסיק שם המחבר, שהמכונות המשתמשות את שערות הזקן ומחליקה העור בלי להשאיר משהו מהשערות, אסור לגלח בה ודינה כתער, אולם כשאני דוחק בעור הרבה — נשאר כנראה משהו מהשערה, והביא בשם מרן החזון איש שאמר בזה הלשון: "רייבן טאן מען זיכער ניט" — [לדחוק המכונה בעור — בודאי אסור].

וגם מעטים הם שירצו בגילוח שאינו גילוח".

[עוד לגבי העצה להקל כשאני דוחק המכונה בעור הרבה — ראה בסוף הפרק: "דיונים נוספים" דיון ב'].

* * *

וזה עתה בעת ההדפסה בעזרה"שית קבלתי מכתב מהרה"ג וכו' ר' יששכר דוב גאלדשטיין שליט"א (רב ד"חוג חתם סופר" וראש ישיבת "כולל שומרי התומות" בעיה"ק ירוש"י ומח"ס "לקוטי הערות על שו"ת חתם סופר") וכתב שם בין השאר³¹: "ולענין שאלתו, הנה כבר הביא הגאון בעל מנחת יצחק שליט"א בסוף תשובתו [הנ"ל] מכמה פוסקים מפורסמים וביניהם החפץ חיים והחזון איש וצ"ל לאסור להשתמש במכונות גילוח הנוגעים בעור הפנים, וזכר אני בילדותי, כמדומה בשנת תרצ"ח, הייתה במקרה במחיצתו של הגאון ר' דוד וועסעלי צ"ל שהי' ראב"ד בעיר מולדתי פ"ב והי' רב מובהק בהוראה, ובא לפניו שואל ובידו מכונה גילוח אלקטרי שהי' או דבר חדש, ושאל אם מותר להשתמש בו, והשיב לו שכבר נשאל ע"ז כמה פעמים ושלדעתו אין היתר להשתמש בו, אך אינני יודע טיבו של המכונה שנשאל עלי', וכפי הנשמע יש במכונות אלו כמה מינים ובטח ימצאו גם כאלו שאין בהם חשש איסור וישראל קדושים ופורשים משבעים שערי היתר כדי שלא לנגוע בשער א' של איסור אפילו בדברים קלים וכ"ש באיסור חמור שהוא מהי"ת ועלול לעבור בחמשה לאוין, ואשרי הנוהר המזהיר".

* * *

קנו — אך מחמת קצר היריעה א"א להעמיק בשלימות במחזור זה.
30) במכתבו החשוב האריך טובא בבירור שיטת החתם סופר בתשובתו ח"א"ח סי'

הערות

ואף כשנקבי הרשת שבמכונה הם קטנים מאד, שלמראית עין א"א שהעור יכנס לחוד נקבים דקים כאלו (וכפרט אם בשעה שהוא מעביר את המכונה על העור, הוא מוחה היטב את העור), וכן החוש מעיד שאין העור נדחק לנקבים, וממילא נפל החשש שהסכין פגע או נגע בעור עצמו בלי הפסק של רשת — הנה עכ"ז — אי חזינו שהמתגלח יצא נקי, בלי דרושם של שער, זה מקרי "גילוח שיש בו השחתה" ואסור (וחייב מלקות) כתער ממש, משום אזהרת "לא תשחית את פאת זקנך" [וכנ"ל באת א' וראה אותיות הבאות לקמן].

* ג *

קיי"ל: "ששיעור מקום פיאות הראש הוא עד למטה מן האוזן. ואנו רואים במוחש לעינינו, שרובם של המשתמשים במכונות גילוח, מגלחים גם בשטח הזה — מקום פיאות הראש. והנה בפיאות הראש — לפי דעת רוב הפוסקים — גם במספרים כעין תער — יש חיוב מלקות".

[ובשיעור מספרים כעין תער, י"ל דאינו יוצא מירי מספרים כעין תער עד שיהא בשער שנשאר לאחר התספורת "כדי לכוף ראשו לעיקרן". וי"א

(32) שו"ת סברת כמה מהמחברים לעצמן את המכונות גילוח. וראה לקמן בסוף הפרק: "דיונים נוספים" ושם דיון ה'.

(33) ע"פ שו"ת חלקת יעקב ח"ג שם.

(34) מרן דב"י בסו"ט ע"פ י"ד סי' קפ"א. וראה לקמן ח"ג: סענה ומענה א' סוף אות ג'. מקומות המובאים לקמן בפנים.

(35) וכן העידו מחברי דורנו בספריהם. ראה המוכר לקמן בפנים משו"ת באר משה (להגאון) דעברעצין שליט"א. סי' בית יחזקאל. שו"ת סופר המלך (להר"ג וכו' ר' יצחק צבי בערעצער שליט"א). ועוד.

(36) חוספות שבועות ב' ב' גו"ד מא' ב' רא"ש פ"ג דמכות ותוספותיו לשבועות שם. חוס"ט סי' ע"א. שו"ת מן השמים סי' כ"ח. שכל המיקל בחשש ע"ז מקילין לו ימיו וכו'. רבינו ירוחם נחב י"ז ח"ה שכן נראה עיקר. טור י"ד שם בשם הרא"ש. שם"ק נידר מא' ב' שו"ע שם ג' בשם יש אוסרים ושיש לחוש לדבריהם. וראה גם אורחות חיים ח"ב סי' כ"ב כל בו הל' ע"ז בשם ה"ר יצחק. ועוד. ודעות האחרונים שלפנינו (והוא אצלו כינוי לרמב"ן). שו"ת חתם חוריד סי' קל"ט. ע"ל עוד. "חרומת הדשן" המוכר שם.

(37) ראה רמב"ם הל' נזירות פ"ה הל"א ולח"מ שם. לעיל ב"מבוא". וכן נקטו להלכה רבים מהפוסקים. ראה הגהות כתב סופר ליו"ד סי' קפ"א שחיב תשובה כתי"ב מאביו הגאון חת"ס שצ"ח להגות מכל שער ושער כדי לכוף ראשו לעיקרו. ורבי תשובה שם ס"ק ט"ו. סי' ליבא בעי (להגאון רבי שאול בראך) בחזיתו. סי' שאול שאל (להג"ל) סי' צ"ט. מקומות המובאים לקמן בפנים ובהערה 38.

(38) שו"ת גם בתשובות רבי עקיבא אגור (מכת"י — ירושלים תשכ"ה) סי' ס"ג: "דכמו דאמרינן לפי האמה, דמניח כדי לכוף ראשו לעיקרו, לא מקרי הקפת הראש."

(*) ראה לקמן "הוספה ב' אות כו' : 32.

דצריכים להחמיר ולהניח שער פאות הראש לגדול בשיעור של רוחב אצבע (וכן ה"י גו"ג הגר"א קטלר) "וגם יש שכתבו, שאף מספרים שלא כעין תער — אסור בפיאות הראש". ורובם ככולם של מכונות גילוח אינם משיירים אפילו השיעור היותר קטן במספרים כעין תער — ראה לעיל ב"מבוא" אות ד'. נמצא, איפוא, שרוב המגלחים זקנים ע"י מכונות גילוח — עוברים על אזהרת "לא תקיפו פאת ראשכם" — כאילו גילחו בתער חמוט.

[כאן המקום להעיר, שהרבה מהחידים ביותר הנהוגים לגלח שער ראשם לגמרי במכונה (מספר אפס וכדומה) — צריכים והירות יתירה שלא לנגוע בכל מקום פיאות הראש. וד"ל].

דברי חכמי התורה דומנו *

הנה כבר התירע ע"ז מרן החפץ חיים בספרו "משנה ברורה" (סימן רנ"א סי"ב בבב"ל) וכתב תוכחה מגולה בזה הלשון:

"אגב דאירינן בענין תספורת, ראיתי להוכיח ענין אחד מה שאיזה מהמון נכשלים בו בער"ה, והוא בענין איסור דהקפת פאת הראש, וכמו שאבאר, כי

דאינו משהו צדדי לאחור, כיון דנשאר השער בגידול לכוף ראשו לעיקרו. ודיק בשו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' קי"ג סק"ה דע"כ כוונתו דכדי שלא יהי' מספרים כעין תער, צריך כדי לכוף ראשו לעיקרו, עיי"ש.

(38) כתב אלי א' מחלמדין המובהקים של הגר"א קטלר, וז"ל: "... ובענין פיאות הראש, ה"י מירי צ"ל גו"ג לעצמו כדעת הרמב"ם שאינו יוצא מירי מספרים כעין תער עד שיהא כדי לכוף ראשו לעיקרו עיי"ש בפ"ה מהל' נזירות ה"א ובלח"מ שם. וכיכ בוד"ק תשובה סי' קפ"א ס"ק ט"ז בשם הכתב סופר שכן נהוגין. והשיעור כדי לכוף אבר שלחוי בהשיעור למאן וחליצה וכתב הב"ח באה"ע סי' קנ"ה דאין אנו בקיאים ויש להחמיר על רוחב אצבע".

(39) מהרש"ל בישיב יבמות פ"ב סי' ח"י בשם האגודה וכו' שכן קיבל ממורו זקנו. וראה מגדל עזו לרמב"ם הל' ע"ז פ"ב הל' ה"ה. וכיכ בשו"ת צ"ח חוריד סי' צ"ג להוכיח כן בשו"ת רש"י ותוס', עיי"ש בארוכה הוכחתו [מובא לקמן פ"ב אות ב']. ויש שחייב כן על המשנות י"ד שם סק"ה סי' "לא תגע בו יד" — ראה שו"ת פאת השדה סי' מ"ז; תפא"י דפי' לא תגע בו יד' לגלחם באופן שאסור לגלח והיינו תער או מספרים כעין תער. ראה סי' שאול שאל סי' צ"ח, ובכ"מ. ואכ"מ.

והנה בהגהות כתב סופר שבהערה הקודמת כתב בשם אבני החיים כי העולם טועם וחושבים דאורך כל שער יגיע עד לחי ואינו אמת מ"מ בני ביתו ותלמידיו אנו מנהיגו על דרך זה אע"פ שהוא טעות מ"מ קודש יאמר לו ע"כ. [מה שיש לבאר בכוונתו — ראה לעיל ח"א ערך "חיים סופר". אות ב' מספר 3]. אמנם כתב ע"ז הגאון רבי שאול בראך (מתלמידו תלמידו של ה"ח) ב"ס שאול שאל שם: "ובלי ספק אילו ראה הגאון חת"ס דברי ה"ש"ש [ה"ל] לא ה"י חותב שהוא מנהג טעות, מאחר שכן נהגו הראשונים חכמי אשכנז מכה ספק מעיקר הדיון. וראה שו"ת באר משה ח"א סי' ס"ב בארוכה מכ"ו.

וראה סי' דרכי שלום (להגאון מהרש"ם) בהקדמה הספר אות א' שהר"ק מהר"ם מפריעשלאן צוה להגאון מהרש"ם בעודו ילד צעיר לימים שאל יחזיק ואל יקצין מפאיות ראשו כל ימיו כי הוא סגולה לאריכות ימים וברכו שואיר ימים, עיי"ש. וראה בשו"ת באר משה שם סי' ס"א.

(*) ראה לקמן "חילואים והסתרות" עמ' תרט"ב.

וכן דן בזה הגאון מדברדצ'ין שליט"א בספרו שו"ת באר משה³⁹:
 "... והשתא דאני נידון פאות הראש לפנינו אמרתי להעלות על הכתב דבר שנצטערתו זה כמה. דמפרש בשו"ע (סי' קפ"א ס"ט) ה"ל דשיעור פאות הראש הוא מהפחת עד לחטה מהאזן ותימה בעיני כל מה שהעולם — חזי מאלו שהרגילו בפאות שערות ארוכות שטוב להם בזה ובבא — אינם נזהרים בזה. ורובם ככולם. מעט יוצא מן הכלל, שמסירים פאות ראשיות במקום חיבור הצדעין להלחי. והוא כמעט למטה מן חצי האזן, וסודיי במרומים שהרבה חפשתי בספרי גדולי רבותינו לדעת פשר דבר. ואין לנו תירוץ אחר רק שמחמת עול הגלות שידם גבר עלינו לא רצו להחמיר...". (עיי"ש)⁴⁰

* * *

וכן הרעיש בס' "בית יחזקאל":
 "... ופלאי פלאות שלא ראיתי הרבה בין קהל הלומדים, אלו שאינם מעוטרים בזקן, שהיה להם פאות כדק, עד מחמת לאזן. כל שכן בין שאר שלומי אמוני ישראל. ואף שיש ללמוד זכות כי כך דעת כמה הראשונים שהפאה נגמרת בלחי העליון... אבל סוף סוף דעת השלחן ערוך, והרמ"א, הגר"א, וכל שאר נושאי כרזי שהוא עד מחמת לאזן, וכך גם פסק בתראה המטנה ברורה הנ"ל, ואיך אפשר להתנהג כראשונים אחרי שפסק השו"ע וכל האחרונים לא כך הוא?? [ראה מזה לקמן ח"ג: בסענה ומענה א' אות ב']. וכך לשון הבית יוסף בס' קפ"א: "ונראה דכיון דספיקא דאורייתא הוא יש לזהר מלגלח הצדעים מכנגד שער פותחו ועד לחטה מן האזן מקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד וכל רוחת מקום זה לא תגע יד". עכ"ל.

* * *

ומטעם זה (בין השאר) פסק לאסור מכונות הגילוח גם בשו"ת קול מבשר⁴¹. ועיי"ש שהאר"ך בזה ומסיק: "... וכן נהגו ישראל במדינות אלו להניח שיעור פאה עד לחטה מן האזן ולא לגלחו אף במספרים שלא כעין חער...".

³⁹ ח"א סי' ס"ב.

⁴⁰ ועיי"כ בשו"ת משנה הלכות ח"ו סי' קכ"ב, שסיים שם:
 "ומה שתמה למה יש הרבה בזה"י שאין מרחיק פאות. הנה שאל לי דבר שאין בידי לפעם שמעתי שבהר"ה (רוסלאנו) ה"י גזירה עוד לפני הקאמאנוסטס שסמרו לישראל לגלח פאות הראש ורק לרובים החירו ולכן אפשר שסמכו או בדיעבד להקל כשיטות דבמספרים כעין חער גמי מותר, ומה נשתרבו להקל בזה. או סתם מענין מאדוניותאציע בעוניה שבער בכל העולם, אבל ודאי מי שיראת ה' נוגע בלבבו יראה לקיים מצוה זו ועיי' חזון מצוה ב' רצה השי"ת לקבוע בעם אשר הבדיל להיות נקרא עיי"ש אות קכ"ב בגופם להבדיל משאר העמים בצורת גופם כמו שהם מובדלים מהם בצורת נפשיתם וכו'. והנה היה רצון הבורא להבדיל את בית ישראל בצורתם מצורת הגויים ולא להתחמות להם ח"ו ואין לך הכול יותר גדול מהגלות פאות ואומר אני שגם זה מחלקי המצוה ומסעמיה ועיי' רמב"ם בטעם המצוה דה"ל".

⁴¹ פ"ו עמ' קפ"ט.

⁴² ח"א סי' ח"י וסי' י"ט.

ידוע דעל איסור תפסת פאת הראש יש ג"כ לאו בתורה, והוא הלאו דלא תקיפו פאת ראשכם, וי"א דפאת הראש חמור עוד מפאת זקן, דעובר על הלאו (נחייב מלקות) אפילו אם מעבירים במספרים כעין חער, דהיינו סמוך לבשרו [ראה לעיל בה"מבוא] ושיעור הפאה הוא מכנגד שער שער פותחו ועד לחטה מן האזן מקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד שם, וכל רוחת השערות שבמקום זה לא תגע בו יד להעבירם מצד שהוא הכל בכלל פאת הראש, ומשם ולמטה מתחת פאת הזקן, וכמבואר כ"ז בשו"ע י"ד סימן קפ"א ע"ש. גם אחד המקיף ואחד הניקף הוא בכלל לאו זה וכמבואר שם, ובעי"ה מצוי שמעבירים את הפאות עד סמוך לבשרו ממש ואין משיירין כלל, ויש בזה חשש דאורייתא, והי' להם לשייר עכ"פ קצת מן קצת, וביותר מזה יש מהבחרים שבעת שהספר מספר ראשו הוא מגלח לו השער שאצל אזנו והוא מחמת שמועטין שחושבין שפאת הראש נקרא רק מה שאנו קורין פאה, ולא כן הוא כאשר כתבנו, והוא לא גמור דאורייתא לדברי הכל, וגם זה הלאו הוא אפילו על הניקף וכנ"ל, וע"כ אפילו אם המספר הוא אינו יהודי יש לישראל להזהירו שלא יגע בו כלל במקום ההוא, וגם במרחץ מותר להפסיק את המספר שלא יגלח במקום ההוא אם יהיו דבריו נשמעין לו, וכמבואר לעיל בסיומן פ"ד דכדי לאפרושי מאיסורא מותר אפילו במרחץ, עיי"ש.

וראה עוד מדברי מרן החפץ חיים בזה בספרו "נדהי ישראל" (פכ"ו) ובחיבורו "קונטרס תפארת אדם" באורכו. ובקונטרס תפארת אדם (א"י) כתב: "פאות הראש... עד לחטה מן האזן... ובעוה"ר מצוי שמעבירים את הפאות

(וביותר עיי' המאשינאקע שחוציא היצירה מחודש)...".
 וכבר מובא לעיל באת הקודמת, דמכונות גילוח השכיחות בנמנו — הן בכ"ש מה"מאשינאקע" שהחיר החפץ חיים.

* * *

גם הגאון רבי שאול בראך בספריו כתב לפרסם האיסור, וכך הוא אומר בספרו "שאול שאל" (סו"ס צ"ט): "ומה נלמוד להזהר באם מגלחים הראש בכלי מאשין הנהוג עתה כי הרבה פעמים ראיתי שגלחו ולא הניחו כדי לכוף ראשן לעיקרן ונמשלין באיסור תורה לדעת תוספות ורא"ש ובספרי ליבא בעי דף ד' אות ב' כתבתי שיש רא"י ברורה לשיטתם מהתוספתא...". (עיי"ש) ובספרו "אבות על בנים" (פ"צ מ"ג) כתב: "... ראוי לפרסם ובפרט להמון עם, שבאופן קל ובדבר קטן יכולים להנצל מלעבור על לאו שבתוך"ק, לא תקיפו וגו', אם ישאירו כשמתגלחים שער כדי לכוף ראשן לעיקרן, ויזהרו שלא להתגלח עם נולטר מאשינאקע, שאז אינו נשאר גם שיעור קטן הוד"ו ובספרו "בהיות הבקי" (אות המ"ד) כתב: "... ובפאות הראש נתקלקל הרבה אצל המון עם שמגלחים פאות הראש במספרים כעין חער וכמה קל הדבר לקיים זה שאם ישאיר רק כדי לכוף ראשן לעיקרן כבר מקיימים המצוה לדעת כל הפוסקים, ונסיחתי שאם אין מגלחים פאות הראש בנולטר מאשינאקע כבר נשאר כדי לכוף ראשם לעיקרן והי' יסלח כי לכל העם בשגגה".

* * *

עושה מעשה מספרים פעם ראשונה ושני, ובפעם שלישית או רביעית נומרת בהשתתפה גמורה כתער ממש, ודעת כ"ת לדון ולצדד להחזיר להתגלה בה על פי יסודו של הג"ר ואלף בוסקוויץ שבנוודע ביהודה חנינא י"ד סימן פ', שמתיר לגלח הזקן תחלה במספרים, וכיון שנשארו רק שערות קטנים מכדי שגילת הזוג אינם חשובים שערות ואותר לגלחם אחר כך בתער. והנוודע ביהודה חולק עליי, וכתב כ"ת שטעם האחרון של הנוודע ביהודה פ"ן יגלחו בתחלה גלוח כל שהוא וישאירו שערות כדי נטילת הזוג, לא שייך כאן, כי המכונה אינה יכולה לשנות מלאכתה והמיד משאירה פחות מנטילת הזוג... [והאריך להשיג על דברי הג"ר ואלף באסקוויץ הג"ל, עיי"ש וראה הנסמן לעיל במבוא הערה 25. ואח"כ (סי'...) ובדואי קשה להתיר גדר הנוודע ביהודה וכמה אחרונים. ונראה כי גם הגר"ו מתיר רק בשני כלים מתחלה מעשה זוג וגומרת בתער, והוא כמ"ש משא"כ במכונה זו שהיא עושה מתחלה מעשה זוג ומגומרת בתער, והוא כמ"ש בחולין כ"ב, ב, ישנה לשהיטה מתחלה ועד סוף וכן הלכה, ופשוט דאם התער אינו חד והמגלח מעבירו פעמים אחדות דחייב והכא נמי במכונה זו י"ל דהוי כולו גלוח אחד".

הביאו כס' "שערים מצוינים בהלכה" (על הקיצור שו"ע) הג"ל (אות א'). ובשו"ת מנחת יצחק שם כתב על דבריו הללו של השו"ת חבלים בנעימים:

"... ובדואי כוננו לרוב המכונות העלטרית השכיחי כעת, שדרכם לגלח באופן זה, וצ"ע על ההתפשטות ההיתר, שאף חרדים ות"ח אינם נוהגים בזה".

[עוד בדעת מרן "הנודע ביהודה" בנידונו, ראה לעיל ח"א בערכו ובמסומן שם].

1

קול מבשר⁴⁶: טעם נוסף לאסור את מכונות הגילוח — כתער ממש — מצינו בשו"ת

ע"ד השאלה אם מותר לגלח פאות הראש והזקן במכונה גזוזת (שניידע" מאשינע) הן הלא יש בזה חשש איסור ע"פ דעת שו"ת תרומת הדשן סימן רצ"ה... דלפי דבריו אינו מותר במספרים לכתחלה רק אם חותך בעליון לבד ומדאורייתא מותר אם חותך בשניהם בעליון ובתחתון אבל אם חותך בתחתון לבד הוי כמו בתער ואסור מדאורייתא ולכן אוסר לחתוך כשהוא חוזר מאד, דא חותך התחתון לבד בלא סיוע העליון יע"ש, וא"כ המכונה הזאת הוי כמו תער, וגם במספרים כעין תער שגזוז סמוך לבשר ועוקר השער מעיקרו ושרשו ואינו משאיר שום שיערה דעת כמה פוסקים דאסור כמ"ש בתרומות הדשן הג"ל בתחלת התשובה... " (עיי"ש בארוכה).

* * *

חולש ומשרש השער מיקרו ואינו גזוזם וחתכם ואנן לא סגי לן בהשתתפה לחוד רק דבעינן גילוח שיש בו השתתפה וגילוח מיקרי רק בגזוזת וחתוך ולא בעיקרה ותלישה, גם הר"ן כתב מלקט כלי המספרים (אולי הוא ט"ס וצ"ל המלקטים) שמלקטין בו השערות הקטות ורהיטני הוא דוגמא כ"י משמע דכמו במלקט ליכא חיתוך השערות ה"נ בכלי רהיטנא להר"ן דהוי דוגמא המלקט ליכא שום חיתוך בהשערות וגם לשון הגמ' שם בשבת (צו, א) א"א לרה"י שתלקט במלקט ורהיטני, הנה מודכלל במלת שתלקט שניהם יחד המלקט ורהיטני משמע כדברי הר"ן דהרהיטנא היא דוגמא המלקט ושניהם עושים פעולה אחת אלא דהרהיטנא עושה המלאכה במהירות יותר, אולם רש"י הרגיש בזה ולהכי פירש"י במלקט ורהיטני פילינן בלע"ז כ"י, הנה נראה דרש"י פירש שני המלות בלע"ז אחד זקן וכן הוא להדיא בקדושין (לה, ב) דפירש"י מלקט פלינא של מצחתי חרבות שמחליקין בהם את תיק הסיף, רהיטני פלינא של עושי תריסין עכ"ל, הרי דגם לרש"י הם נקראים בלע"ז בשם אחד דפעולתם אחת להחליק את הליק הסיף או פני הלוח והתריסין... בנודע ביהודה [מהר"ת חו"ד סי' פ] כתב דמלקט ורהיטני אינו חותך השער והיינו משום דגילוח הוי רק כשהותך השער והליכך במלקט ורהיטני דליכא גילוח על כרחך והו' משום דאין חותכין השערות כלל והוא כשיטת הרמב"ם והר"ן וא"כ לפי"ז המכונה אשר נקראת בשם סייפטי רייזער דחותכת השער איכא בה גילוח והשתתפה ואסורה כתער דאורייתא... ועוד אמינא דגם לרש"י יהי המכונה זו הנקראת סייפטי רייזער כדין תער דהא פירש"י במכות דרהיטני משחית ואין דרך לגלח בו ור"א קסבו הני נמי גילוח עבדי ופירש"י השחתתן עושה גילוח כלומר גילוח מיקרי דרך לגלח בהן... הרי תלי טעמא דהתירי מפני שאין דרך לגלח בו וכ"כ התוס' בנויר (מ, ב) בד"ה אי, וא"כ הרי במכונה הנקראת סייפטי רייזער דדרך לגלח בה והיא עשויה לכך מתחלה והאומות מגלחין בה וא"כ גם לרש"י יש לאסור ולומר דהוי כתער דעשוי דגלח בה והמכונה הזאת אינה דומה למלקט ורהיטני שבש"ס שלא היו רגילין לגלח בהם... ומר [הרב חיים הירשנאוהן הג"ל] כתב לדחות סברא זו מתרי טעמי... [והאריך להעתיק לשונו]... ומה שעשה כי שני ראיותיו שהביא... אינם כלום רק הכל וריק... והראי השנית היא כולה שגגה... [עיי"ש שהאריך לסתור דברי הרב חיים הירשנאוהן הג"ל ואח"כ סי'...]... ולכן גם הסיפטי רייזער שמויחד לגלח הזקן בודאי אסור כמו תער לרש"י ותוס', וישתקע הדבר ולא יאמר... ומסקנת הדברים... להעביר השער בסיפטי רייזער חלילה וחלילה דאין אני רואה כזה שום היתר כלל וכמ"ש בס"ד, וזה הנראה לי בזה... "

ה

מבחינה אחרת, להסביר את איסור מכונות הגלוח ולהחשיבן כתער דאורייתא כתב בשו"ת "חבלים בנעימים"⁴⁶:

[עוד בשיטת ההיחזקת הדשן בנדונו — ראה לעיל ח"א ערך "תרומת הדשן" ובפרק הנוכחי לעיל אות ב' מתשובת הגר"צ פראנק].

* * *

שיטת מהר"י ראטה שליט"א ע"ז — ראה מכתבו בפתיחת החיבור הנוכחי.

שיטת הרא"ד הורו"ג שליט"א (אב"ד שטראסבורג ומח"ס שו"ת קנין תורה וס' קנין תורה בשמעתתא) ע"ז — ראה מכתבו בפתיחת החיבור הנוכחי.

שיטת הגר"ק מפאפא שליט"א ע"ז — ראה מכתבו בפתיחת החיבור הנוכחי.

דיונים נוספים בד" מכוונות גילוח *

דיון א. אם אפשר להקל במכוונות גילוח ממש, "גרמא":

מובן ופשוט. שגדולי רבותינו אלו המובאים לעיל, שנקטו להלכה לאסור מכוונות גילוח — כולם סובבים שאין מקום להיתירא בגלל הטעם שגילוח כזה הוא לא בכח האדם, אלא בכח החשמל, והוא כ"גרמא" בעלמא.

ובאמת כבר עמד על זה הגר"צ פראנק זצ"ל — רבה של ירושלים — בספרו "הר צבי" ומסיק — דהוי מעשה ממש, ולא "גרמא".

והנה מחוכן דבריו שם (בקיצור עכ"פ):

ידוע דבלאו זה של "לא תשחית את פאת זקנך", עוברים שנים הן המגלח והן המתגלח. (ראה לעיל הערה 2 והנסמך שם). ולפי"ז — המתגלח עובר בלאו אף בלי מעשה (לרוב פוסקים), אלא שלענין חיוב מלקות יש חילוק דבלי סיוע כלל — עובר בלאו ופטור ממלקות (משום שזהו "לאו שאין בו מעשה") ואם גם המתגלח מסייע — הרי הוא חייב מלקות. וממילא יוצא שהמגלח את עצמו במכוונה חשמלית — אף אה"ל דאינו אלא "גרמא" — מ"מ הוא חייב מלקות מצד האזהרה שישנה על המתגלח דכאן הוא לאו "שיש בו מעשה", דגם מעשה "גרמא" לא גרע מהאופן שהמתגלח מסייע למגלח, וכאן אין לך מסייע גדול מזה. אבל המגלח את חבריו במכוונה זאת יש לרדן לכאורה, דמכיון שאינו עושה כלום בעצם הגילוח (דזה עושה כח החשמל) והמגלח כל פעולתו אינה אלא ההנחה שהוא מניח את המכוונה על השער והמכוונה ידידה עבדה מאליה אי"כ לכאורה י"ל דמד"ן מגלח לא יתחייב — מפני שאין זה מגלח בידים.

אבל גם זה אינו, דהא אמרינן בסוטה (מח. ב) גבי אבני חשן ואפוד: תניא, אבנים הללו אין כותבין אותן בדיו משום שנאמר פתחי חותם ואין מטרטין

(47) כסענת ס' משנת אברהם (על הספר חסידים ס' תחתית).

(48) סו"ד ס' קמ"ג (בענין הקפת הראש) נדפס ג"כ בקובץ "תורת ארץ ישראל"

שנה יח (שבת"אור תשי"ז) ס' י"ד. קובץ "הפרדס" (תשי"ב) — הגהות "הר צבי" שנדפסו ב"סור" דפוס אי"י, וראה לעיל הערה 15.

(49) וכעין זה מציינו בתי שאלת יעבי"ץ (ת"מ סוף ס' ט"ו) שמביא דברי הרמב"ם

בה"ל ח"מ (פ"א ה"ג) שכתב: "אינו לוקה משום לא יראה ולא ימצא אי"כ קנה חמץ

בפסח או חמץ כיו שיעשה בו מעשה". ותמה ע"ז הגאון שאלת יעבי"ץ וכתב: איברא

אי קשיא לי הא קשיא לי אעיקרא דדינא דחשיב לי הרמב"ם מחמץ כעושה מעשה, מנא לי

הא, ומסתבר דלא הוי אלא גרמא שאפילו נתן בו שאור מ"מ אינו מחמץ מיד, ולכן מוקם

לה לדברי הרמב"ם המחמץ העיסה בין ידיו מיירי דבה"ג ודאי החימום שבידיו מחמץ

והרי"ז עושה כידים ממש.

הנה מבואר בדבריו דהנחת השאור כיוון לאו מעשה הוא אלא דין גרמא עלה אי"כ

גם במניח מכוונת הגילוח לכאורה יש לעיין ולרדן דיון גרמא עלה (הר צבי שם), וראה

לקמן הערה 51.

(*) דיון ו': אם יש מקום להקל מטעם דהמכוונות הוי בנדר, כתישה"ו, ו"חסינה",

ולא "גילוח" — נדפס לקמן בסוף הספר: "הוספה ד'" (עמ' תשי"ד ואילך).

עליהם באיזמל משום שנאמר במלואתם אלא כותב כותב עליהם בדיו ומראה להן שמיר מבחין והן נבקעות מאליהן כתנאה זו שנבקעת בימות החמה ואינה חסרה כלום. והנה, אין זה מסתבר לומר דמעשה השמיר יהא עדיף להחשב כח אדם יותר ממכונות גילוח, שהרי במעשה החשן דרוש „כח אדם" ומקרא מלא הוא — „ופותחת עליהם שמות בני ישראל" — דהוי מצות עשה לחזק השמות על האבנים, ואם נאמר דאין זה אלא „גרמא" וכמאן דלא עביר איזו בידים איכ כיצד מתקיימת מצוה זו עיי' השמיר, הלא השמיר הוא המחוקק ולא האדם?⁵⁰

עוד, שהרי במכונות גילוח אין זה הנחה על העור בלבד, שהרי הוא גם מוליכה בידי וכל זמן הגילוח הוא מצודה ומכוון אותה שתוכל לגלח, והמכונה איננה אלא כגרון ביד החוצב בו, וכן הדבר בהנחת השמיר על גבי האבן שמעבירו ומצדדו על תמונת האות — וזה השיב „בידים".⁵¹

וכעין זה הוא גם בחורש בבהמה בשבת, שאעפ"י דעיקר החרישה היא בכח הבהמה והיא רק מונגת עיי' האדם, מ"מ חייב האדם משום חורש משום שהוא מנהיגה ומכוונה לתלמי, ומסייע עיי' בגוף המלאכה ולכן הוא נחשב לעושה המלאכה ונסקל על זה.⁵²

[והעירגו חכם אחד מדברי החזון איש (בי"ק סי' י"ד ס"ק י"ב, הארי"ח סי' ל"ו) — הביאו בס' הר צבי הארי"ח סימן ר"ח] דבחורש או זורע בשבת במכונה המותקנת לכך והאדם לוחץ את הלחיצה הראשונה ועיי' מוציא כח חום הגורם

(50) וכתב בס' ל"ב ארי (תולין דף ח) דפשיטא לי דחקיקת השמיר חשונה כאלו נעשה ממילא לא על ידי אדם, עיי' בתוס' חולין שם (ד"ה וכמה) שהקשו בההיא דאמרין (עיי' ד"ב) גבי אבני מזבח ששקצום אנשי יין וגוונם רחמנא וכו' והשתא לעיבדננו על ידי שמיר, איין שמיר אינו עושה אותם חלקות שלא תחתור בן צפורן, וכו'. וכתב ה"ב ארי: „בעיקר קושיות התוס' י"ל דאם יעשה עיי' שמיר לא מיקרי ביטול כלל, דכיון דאינו עושה מעשה השבירה בעצמו הוי כעיי' שנשתברה מאלי, ולא הוי ביטול כלל, ולפלא שלא הרגיש ה"ב ארי כהאי קרא דאמרה תורה ופתחת עליהם דמשמע דהוי מצוה שבגופו ומוכרח דבהם שמעמדי השמיר על האבן זהו חשיב כאלו האדם עצמו עושה כן, ולפי סברת ה"ב ארי דנקט בפשיטות דביטול עיי' לא הוי ביטול כ"א במעשה האדם גופא ובגרמא לא הוי ביטול, איכ קרי מוכרח מכח קושיות התוס' שהקשו דנעבדי הביטול עיי' שמיר דעיי' ס"ל דהנחת השמיר מעשה גמור הוא ולא גרמא אלא דעיקר סברת ה"ב ארי דנקט בפשיטות דמעשה גרמא אין ביטול לעיי' תמה, דמ"ל הא, ולא מצינו כלל על ביטול עיי' שתהא מצוה שבגופו דוקא, הא עיקר סברת הביטול הוא שניכרת מחשבתו של גוי מתוך מעשיו שדעתו היא להוכיח על מחשבתו והרי ר"ל ס"ל דנשתברה מאלי גמי בסלה משום אומדן דעת הגוי וכדאמר רשב"ל עיי' (ב' מא' ב) ור"י פליג משום דאין לנו הוכחה מצד הגוי שרצונו לבטלה אבל כשהגוי עושה מעשה יהי עיי' גרמא, אבל עכ"פ יש לפנינו מעשה המוכיח שהגוי דעתו לבטלה בודאי גם ר"י מודה דבטלה היא, דאין לך ביטול בודל מזה, איכ שוב אין הכרח דהתוס' ס"ל דהנחת השמיר לאו גרמא היא ר"ל דגם הם ס"ל דהוי גרמא ומ"מ לגבי ביטול, גרמא גמי מעשה רבה היא לבטל עיי' (הר צבי דגם שם).

(51) ואיכ שתי ההנחות האלו הנחת המכונה והנחת השמיר (תולין הערה 49) אין דמיון עולה יפה ולא קרב זה אל זה כלל (הר צבי שם).

(52) משא"כ הנחת השמיר והמחתמץ (שבהערה הקודמת) שמניח השמיר ומסתלק תיכף ופועלת החזקתו נעשית לגמרי ממילא (שם).

לאדם שיבואו ויניעו את הגלגל ותנועת הגלגל ממשיכה יצירת האדים וכן חורר חלילה, נראה דכל החרישה והזריעה חשיבא „גיד"י דילי"י ומעשיו, וכמ"ש הנמוקי" (שם) באש דכל ההמשך הוא מעשיו אלא שמלאכת הכל נעשה בשעה ראשונה, עיי' שם.

ולכן במכונות גילוח אין להקל מטעם דין „גרמא", וכודאי גם המגלח את חבריו במכונת גילוח דין מגלח יש לו ולוקה עיי', והמגלח את עצמו יעבור בשתיים — מצד מגלח ומצד מתגלח.⁵³

(עוד בדיו „גרמא" בנדר"ה, ראה לקמן פ"ט אות א').

* * *

שוב בעת ההקדפה העירגו הר"ה"ג וכו' ר' אפרים גרינבלאט שליט"א (רב ור"מ במעמקים טעם, ומח"ס שו"ת רבבות אפרים ב"ח ושי"ס) משו"ת דבר יהושע (להגאון רבי יהושע מנחם אדרנברג ז"ל אב"ד תל אביב — יפו) ח"ג (תל אביב, תשל"ו) יו"ד סימן כח, ששם ציין לדברי הגרצ"פ פראנק הב"ל וכתב:

„הנה בענין מכונת חשמל [בכלל] אף כי זה ברור דלא הוי רק גרמא וכן פשיטא לי, בתשרי בית יצחק סי' נ"ו לענין כתיבת טעלעגראף וכן כתבו האחרונים לענין לישת מצה עיי' חשמל מ"מ דעתי העניי נוסה לדעת הגאון הנ"ל דהמגלח במכונה זו כעושה מעשה בידים דמי אך לא מטעמי שכי שם וז"ל משום דכל זמן הגילוח הוא מצודה ומכוין אותה שתוכל לגלח והמכונה אינה אלא כגרון ביד החוצב בו וכו' וכעין זה בחורש בבהמה בשבת שאע"פ שעיקר החרישה היא בכח הבהמה והיא רק מונגת עיי' האדם מ"מ חייב האדם משום חורש מפני שהוא מנהיגה ומכוונה לחלמי, ומסייע בגוף המלאכה חשוב הוא לעושה המלאכה ונסקל עיי' עכ"ל. לפענ"ד טעם זה לא ניתן להאמר רק לדעת הט"ז בארי"ח סי' שכ"ח דניקף הוי מסייע שיש בו ממש עיי' טעמו אבל רבים חלקו עליו והביאו מהירטב"א מכות דניקף לא הוי מסייע אלא לענין שנחשב לאו שיש בו מעשה אבל לאסור מחמתו לא זה"צ דכוותה.

ומה שהביא מחורש בבהמה בשבת הנה אם יהי התם הטעם מפני שמכונת לחלמי, ה"ל מסייע שיש בו ממש ה"י נלענ"ד דתליא בפלוגתא דב"ק דף ס' בענין זורה וזרה ור"ה מסייעתו אי הוי כעושה המלאכה בעצמו והיינו שעושה פעולה שיוכל הרוח להוציא הפסולת [ולא דמי לזה אינו יכול וזה אינו יכול דר' שמעון פוסט גלדעת רש"י משום דס"ל דכה"ג הוי מסייע דהתם מיירי בשניהם עושים פעולה אחת משא"כ כאן זה מגביה התבואה והו מוציא הפסולת ה"ל המגביה עושה מלאכה בפ"ע ודוק] עיי' בתוס' אבל לרב אשי דס"ל דלאו כעושה מעשה דמי אלא גרמא בעלמא ורק בשבת חייב משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה ה"ז דכוותה חורש והבהמה מסייע ל"ה רק גרמא אלא דמלאכת מחשבת אסרה תורה והא דלוקה משום שביעית בכמ"ג וכן משום נחל איתן כדאיחא במכות דף כ"ב י"ל דהתם כיון דחובת קרקע היא אפי' עיי' גרמא אסור דיתר על כן כ' הרש"ל בחכמת שלמה ב"מ דף צ' דאפי' עיי' עכ"ם אסור

(53) שם. וראה בארוכה לעיל הערה 2 והערה 5.

מח"ט וכן בנחל איתן נחב לא יורע אבל היכא דגרמא שרי גם בכה"ג מנל דאסור.

"אלא טעמא דידא לאסור מכת מה שהסביר הרמב"ן ז"ל בחי' שבת דף קנ"ג הטעם דחרישה בבהמה כעושה כעצמו דמי מפני שהתורש בבהמה הוא נותן עליה עול והוא כובש אותה תחת ידו וברשותו היא עומדת כל המלאכה על שם האדם היא וכו' היא תלויה ואין הבהמה אלא ככלי ביד האומן ואינו דומה למחמר שהבהמה היא הולכת לנפשה אלא שיש לה העזירות מעט מן המחמר עכ"ל הרמב"ן וכסברתו מוכרח לפעמי' גם מההסתפח שהביא הרמב"ן בס' ש"מ סוס"י ז' קטן אוזח בקולמוס וגדול אוזח בידו וכותב חייב גדול אוזח בקולמוס וקטן אוזח בידו פטור עכ"ל. הרי דעיקר המעשה עושה האוזח ביד דאין לומר דלא הוי רק מסייע אלא שבכה"ג יש בו ממש כוונה ורוח מסייעת ולעולם לא הוי אלא גרמא דא"כ קטן אוזח ביד וגדול אוזח בקולמוס אמאי פטור וע"כ דעיקר העושה היא האוזח ביד ומטעם ש"כ הרמב"ן הנ"ל וא"כ בנדון דידן כיון שאוזח המכונה בידו והמכונה ל"ה רק כקטן אוזח הקולמוס חייב כעושה מעשה בידים".

דיון ב. אם יש עצה להקל ע"י הזירות שלא להדק המכונה לבשר:

כתב הגר"צ פרנק בחשובה אחרת שנדפסה בשמו בשו"ת "הלכת יעקב" :

"מה שנדפס בשמי לאסור מכונת חשמל אינו נכון. רק השבתי להשוואלים אותי ע"י. דהיינו שהמתגלחים יצאו נקיים באופן שהבשר נעשה חלק לגמרי שלא נשאר עליהם שום רושם [וכ"ה ברובם ככולם של המכונות והשיחות בימינו כנ"ל] דיגילוח כזה דין תער יש לו. ולכן אני אומר לכל שואל, שיהיה שלא להדק המכונה להבשר, דמחוך ההדיוק יבא לידי גילוח ממש, אבל כשאני מהדק כל כך, אז אינו בגדר פסיק רישוי שיבא לידי גילוח ושריא".

[וכאן המקום להעיר, דנתברר איפוא מתשובה זו, שאינו מתיר לגלח במכונה באופן שמחליק העור והיינו משום דאז דינו כתער ממש ולא כמספרים, וכנ"ל אות א'].

אלם מה שכתב להחיר לגלח בלא הידוק המכונה אל העור משום "דבר שאין מתכוין", משום שגם כשהידק — לפעמים אינו בגדר "פסיק רישוי" — צ"ע מכמה וכמה טעמים:

1. "פוק חזי מה עמא דבר — מי יודע להזהר כזה שלא להקל, ומי ישמע לנו אם נזהיר אותו על זה, והאמת היא שכמעט שאי אפשר להזהר בגילוח — שלא יהי' בהידוק סמך לבשר, ואף אם יהי' באפשרות להיזהר, ויהי' איזה מדקדקים בזה, אבל בודאי עולל הוא בעידנא דטרירי בעבידתה' להיכשל ולעשות באופן האסור. ואם חכמי פראג חששו לסתם מספרים, דילמא יעשה באופן האסור, אף דהוי מילתא דלא שכיחא כנ"ל (הובא בשו"ת חתם סופר חו"ח סי' קנ"ט

(54) ח"ב סי' קל"ג.

ד"ה עוד וד"ה אשר וכ"ה בשו"ת חיים שאל ח"א סי' נ"ב) — מכש"כ דיש להחמיר בנידון דידן, דהוי להיפך — שלא שכיח בהיתרא, שיהיה שלא להדק המכונה לבשר כנ"ל (שו"ת מנחת יצחק ח"ג אות א').

2. "צ"ע מאן מפסי דכה"ג נשאר כדי קריצת ציפורן [כתבאר לעיל אות א'] וכי באיסור דאורייתא נסמך על כחוט השערה, שאם יהיה קצת כבר לא ישאר לו כדי קריצת" (שו"ת חלקת יעקב ח"ג שם בהערה).

3. "אולם אני אומר שאין להתיר דבר זה, הרי עינינו הוראות שאם אדם מתגלח הוא מתגלח חלק 'למשעי' מבלי להשאיר כדי קריצת ציפורן ורק יחיד סגולה נזהרין בזה, ולמפורסמות א"צ דאי'. ואין להתיר כל מכונת גילוח בכל אופן שהוא, שהרי [אף את"ל שיש עצה שלא ילחץ על המכונה בכח אל הפנים ושישאר כדי קריצת ציפורן, ובמילא לא הוי כתער כ"א כמספרים כעין תער, הנה מ"מ] במספרים כעין תער רבו דעות האוסרים בזה [כדלקמן פ"ב בארוכה, עיי"ש] וי"א שכן דעת הרמב"ם [כנ"ל ח"א בערכו בארוכה, עיי"ש] . . . (שו"ת) שיה כהן הנ"ל אות א' — ראה לקמן דיון ג' המשך דבריו בזה דהוי חשש דאורייתא, וספק דאורייתא לחומרא, עיי"ש).

4. "נראה לכאורה דהוי בגדר פסיק רישוי, שכמעט אי אפשר לזהר כזה במציאות שלא יגלח לפחות שתי שערות בהידוק בכל חמש פאות הזקן (עין בית יוסף סימן קפא בשם סמ"ג ועוד פוסקים שהחייבו בשתי שערות, ועיין בקרן אורה נזיר מ"א, שיש להחמיר אפילו בשער אחת, עיי"ש), וגם איך אפשר למסור דבר זה לרבים העולים לבא בקל לידי איסור דאורייתא, וכמו שאמרו לענין הוצאה בשבת פחות פחות מדר' אמות, שלא רצו חכמים לגלותה משום כבוד אלקים הסתר דבר (שבת קנ"ג ב), פן יבא בקל לידי חיוב הוצאה מדאורייתא" (מאמרו של הרב וייספיש הנ"ל אות א').

5. "כן יש לדון דהוי דבר המתכוין הואיל ומתכוין לפעולת הגילוח, אלא שאינו מתכוין לאיסור שבה, שהרי אין צריך כוונת איסור אלא כוונת פעולה" (שם).

6. "גם לפי דבריו, למה כתבו הפוסקים לאסור בגילוח הזקן במספרים כעין תער בזמן שחלקן החתונות חד מאד מחשש שמא יבא לגלח עם התחתון בלבד דהוי כעותר . . . ולמה לא כתבו להתיר מטעם דהוי דבר שאין מתכוין ולא הוי פסיק רישוי? אלא ע"כ צריך לומר או דהוי דבר שמתכוין הואיל וכוונתו לפעולת גילוח כאמור לעיל, או דהוי קרוב לפסיק רישוי, כמוש"כ בזה"ד סי' רצח דקשה מאד להיות נזהר בדבר זה (וצ"ע בזה בחת"ס א"ח סימן קנט בסוף התשובה שם), וכמוש"כ במהרש"א שבת (קכ ב) לענין פתיחת הזלת בפני המדרה, דיש לאסור באופן זה, או משום שיש לגזור שמא יתכוין, כמוש"כ בשו"ע הגר"ש (א"ח סי' רעז) קונטרס אחרון סק"א), וא"כ מכ"ש שיש להתמיר מטעמים אלו במכונת גילוח שלא ע"י הידוק, מחשש שיבא בקל לידי הידוק" (שם).

7. יש להוסיף לזה מה שכתב לחדש בשו"ת מלמד להועיל (ח"ב י"ד סימן ס') דבתער ממש יש לאסור מדאורייתא גם בתוך כדי לכוף ראשו לעיקרו, והאיל וראוי להשחית עד סמוך לבשר, עיי"ש, וא"כ לשיטת זו יש לאסור בנדר"ד גם בלא הידוק, משום דעל פי הרוב נעשה הגילוח בתוך שיעור דכדי לכוף (שיעורו בכדי לגדל השער שבעה ימים אחרי התספורת כמבואר בבז"ר (ט) (שם).

8. "בשו"ת חלקת יעקב (ח"ב סי' קל"ג) כותב בשם דודי מרן הגאון רצ"פ פרנץ זצ"ל שאם אינו מהדק המכונה להעור בשעת הגילוח אינו משחית השער לגמרי ואף אם שלא ככוונה יהדק המכונה אל העור וישחית השער, הוי אינו מכוינ ואינו פסיק רישא ומותר עכ"ל, ולעני"ד נראה דזה מיקרי מכוינ ואסור, דאינו מכוינ מיקרי אם כוונתו לדבר אחר, כגון גורר אדם מטה ונעשה חריץ, דכוונתו לגרור ואין כוונתו לעשות חריץ, אבל הכי דכוונתו לגלח ונעשה גילוח אצ"פ שכוונתו לגלוח שאין בו השחחה ונעשה גילוח שיש בו השחחה אפ"ה כיון דכוונתו לגלוח כל מעשה הגילוח שנעשה מיקרי מכוינ, ויש להוכיח כן מגמרא פסחים (פ"ב) דאמרין אין נמנין על מוח שבקולית, [משום שביטת עצם] ומקשה נייתי גומרתא וניחת עליה ונקלה ונפקה למוח ידידיה, דהא תניא השורף בעצמות אין בו משום שביטת עצם, אמר אביי משום פקע, ואין זה שריפה אלא שבידה, רבא אמר משום הפסד קדשים דילמא אכיל גורא ממוח ידידיה, ויש להקשות לדברי אביי הא אינו מכוינ לשבירת עצם ודבר שאינו מכוינ מותר, ואין לומר משום דהוי פסיק רישא דא"כ אמאי הוצרך רבא לומר משום הפסד קדשים, כיון דגומרתא עושה ודאי שבידה, אלא ודאי דאינו פסיק רישא, ואביי היש דילמא פקע, ורבא לא היש דילמא פקע לכך לא אמר כאביי, וא"כ לאביי קשה דהוי דבר שאינו מתכוין, אלא ע"כ כיון דכוונתו בתחת גומרתא על העצם שיפתח העצם אמרינן דכל אופן שיפתח העצם אפילו ע"י שבידה היינו כוונתו ואסור.

"וכן יש להוכיח כן מדברי התוס' בכריתות (כ"ב) דאיתא שם ת"ר החותה גחלים בשבת להתחמם בהם והובערו מאיליהו, אמרינן דזה הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, וכתבו התוס' אבל מכוינ מיקרי, וקשה הא אינו מכוינ להבערה, דהא ממלא כלי מצבור גחלים כדי להתחמם בהן והובערו מאיליהו, והוא לא היה מכוינ שביערו ולמה נקרא מכוינ, ולדברינו מבואר שפיר ד"ל התוס' ולא נקט שאינו מתכוין שהרי להתחמם הוא עושה עכ"ל, ומה טעם הוא זה, אלא כדברינו דכיון דלקח הגחלים להתחמם בהן הרי דכוונתו בפעולה זאת לחימום, לכן אם ע"י זה הובערו דהיינו נמי חימום מיקרי מכוינ לחימום זה דהיינו הבערה.

"וכן יש להוכיח כדברינו מדברי התרומות הדשן (רצ"ה) וח"ל כתוב בגליון בתוס' בריש שבועות יש נוהגין כשמשפדים במספרים שאין עושים בתחתון כלום אלא בעליון, כי חוששין שאם יעשו כלום בתחתון שמא יארע שלא יחתוך זוג העליון אלא בתחתון והוא כמו תער עכ"ל, וקשה מה חשש שיארע שלא יחתוך העליון אלא התחתון הלא אינו מכוינ ואינו פסיק רישא ומותר,

אלא כיון דמכוינ להוריד השערות, כל האופנים שיארע להורדת השער מיקרי דכוונתו לזה ואסור, וכמו כן אם יארע שיהדק המכונה, יגלח שתי שערות מהדקן יהיה חיוב, דכן כתבו התוס' בבז"ר (מב) וכן כתב הב"י סי' קפ"א בשם הנמוקי יוסף דעל כל שתי שערות חייב.

"ועוד איך אפשר לצמצם ידיו לגלח ושלח להדק, דהוה הוא בבחינת שבור את החבית ושבור את ייצה, וקרוב לפסיק רישא הוא דהפוסקים אסרוהו, גם כשיראה מקומות שנשארו שערות מחמת טרדת עבודתו ישבח ויהדק המכונה להוריד השערות, ועל כגון דא אמר שלמה בהכמתו היחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפה אם יחזק איש על תגחלים ורגליו לא תכווה וגו' (משלי י' כז), כן כל הנוגע מכונה על בשרו לא ינקה מאיסור חורה, והקב"ה יצילנו ממכשול עון ויחזירנו בחשבה שלימה"⁹.

9. גם להגרש"ז איערבאך שליט"א, לא גראת סברת הגרצ"פ פיאנק זצ"ל להחזיר בזמן שאינו מהדק (אף אם מהדק לפעמים, מטעם "דבר שאין מתכוין") — שהרי מתכוין לעצם הפעולה ורק נמנע בגלל האיסור — וזה הוי מתכוין. (ראה המובה משיטתו לעיל אות א', וש"נ).

10. ראה לעיל אות ב' במובא ממאמרו של הרה"ג וכו' ר' אלי קאמינסקי שליט"א, שגם הוא דן אם יש עצה להקל כשאינו דוחק המכונה בעור הרבה, שסיים בה"ל: "אבל אין ינתן הדבר לשיעורין, ומי יוכל לצמצם, וגם מעטים הם שירצו בגילוח שאינו גילוח.

דיון ג. אם יש להקל בין מכונה למכונה:

1. "אין להחזיר כל מכונת גלוח בכל אופן שהוא, שהרי במספרים כעין תער רבו דעות האוסרים בזה [כדלקמן פ"ב בארובה, וראו לעיל אות א' שכתב מרן החתם סופר שכן הוא מנהיגו] וי"א שכן דעת הרמב"ם [בנ"ל] בערכו אות ב', עיי"ש בארובה] עיין במרכבת המשנה בה"ל [לעיל ח"א בערכו] ואין נבוא ונתיר את המכונת גלוח שיש בה חשש דאורייתא, וספק דאורייתא לחומרא, ואע"פ שבשור"ת חלקת יעקב ח"ג סימן ל"ט חילק בין מכונה למכונה, שבמכונת גלוח ירעמינגטאן מותר להתגלה [שאין חשש כ"כ עכ"פ מטעם שנקבי הרשת יתמלאו מהעור (משא"כ לשאר טעמים לאסור)] ובשאר מכונות אסור, מ"מ אין דבריו נראין, דלא פלוג רבנן, דאם נחלק בין מכונה למכונה כל אחד יאמר שהמכונה שלו כשרה ומותר להתגלה בה, ועל ידי היתר זה נבוא ונתיר את כל המכונות, ויצא מזה ממשלה גדולה לשלומי עמנו... וכל מי שיראת השם נוגע אל לבו יאזור חיל ויטעם עצות להנצל מספק איסור חורה ולא יעביר על זקנו לא מספרים כעין תער ולא מכונת גלוח ואפילו שער שעל השפה אין כדאי לגלח במכונה [ראה לקמן פ"א]... ואין כל הבדל בין מכונה למכונה דלא פלוג רבנן וכו"ל... הראית לדעת שרוב הפוסקים אוסרים לגלח במכונת גלוח ומה עוד במקום שיש דררא דאורייתא, ולכן כל אחד ואחד ייחש מפלט לעצמו ולא יתגלה במכונת גלוח כלל, וכו"ל ודו"ק היטב... (שר"ת שית כהן — נסמן לעיל אות א').

2. "ועל כן לדעתני יש להתרחק מכל ההמצאות החדשות, שמחדשים בזה חרשים לבקרים, שהכל כדי שהסכין המוחזק, יתקרב בקירוב היותר אפשרי להעורר הפנים, כזכר בהמכתבים של בתי תעשויות, אשר יש לחוש בזה מתרי טעמי לאיסורא כ"ל... וצ"ע על ההתפשטות ההיתר" (שו"ת מנחת יצחק, נסמן לעיל אות א').

3. ראה לעיל אות א' שמרן החזון איש פסק, שאין לחלק בין מכוונה למכוונה, שכבר עשה נסיונות במכוונות שונות, והוא כחער, ויש לאסור בכוונה, ואין למכור שום מכוונת גילוח — אפילו למי שמגלח בתעור — עיי"ש עוד ע"ד.

וכנ"ל — אנו מה נעני אבהרי'?

4. "ומחר ימצאו מכוונה עם סכנים קצת יותר גדולים, עד שימצאו מכוונה עם סכנים רגילים, המקובלים בידי עובדי עברה, ומי יבחין או בין זו לזו ובין הבדל ממשי, להבדל שאינו עם נקבים, ואינו עומד אלא מתנוגע, וכן הלאה" (שו"ת סופר המלך — נסמן לעיל אות ב').

* * *

וגראה דיש ללמוד בענינו גם מדברי הגה"ק מסאטמאר שליט"א בספרו "ויואל משה" מאמר שלש שבועות סימן קמג (בנידון אחר):

"וכשהתחילה השערורי' בעולם בדבר המאשין מצות והי' פלוגתא בין החכמים מערכה מול מערכה, זה אוסר וזה מותר וכא"ל כתב טעמו ונימוקיו בכל פרטי העשויות של המאשין, אמנם מרן הקדוש דבררי חיים ח"א א"ה ס"י כ"ג וכ"ד החליט לאסור מחמת טעמים כמוסים וכתב שמקובל מפי מו"ז ד"ל שבכה"ג אין לגלות הטעם אלא להחליט הדין, וכתב בהחלט שהוא חמץ גמור, ורבים תמהים מדוע לא גלה טעם ההלכה, והיו גדולים שחתרו להבין טעמו ונימוקיו בסברות שונות, ולפענ"ד דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום א' כי בח"ב במאשין ציצית באו"ח ס"י א' וז' כתב שא"ל להתיר מאשין בשר"א כי אופני המאשין משתנים בכל יום, ואם יצא המאשין בהיתר יעשו גם מאשיגוען אחרים כמחכונתם באופן שבוראי אסור, ומי יאמר להם דבר, כמו שאמרו בגמ' חגיגה אם יאמר לו חבר שלך טמא יאמר אדרבה שלי טהור ושלך טמא ע"כ חלילה להתיר מאשין במצוה דאורייתא יעיי"ש האריך, ומוכן שטעם זה הוא גם במאשין מצות".

* * *

סוף דבר יש להרגיש, שהרצוים לחלוק בין מכוונה למכוונה, מבססים דעתם בעיקר אך ורק מבחינת החשש הנ"ל אות ב' (שמא נדחק הבשר לתוך הנקבים של הדרשת), אבל לפי החשש הנ"ל אות א' (דמכוונות לגילוח הזקן דומנו אינו משירות שיעור שער) — דבר הפשוט שהאיסור בתקפו עומד בכללה.

דיון ד. אם יש להתיר משום דיש להבחין ע"י מיקרופסקופ:

הקדמה: ראה לעיל בפרק הנוכח אות א', דיש מעידים דבמכוונות החדשות ישנו המגלחות עומק יותר מבתער, או עכ"פ כעין מעשה תער, וגם צמיחת השערות מתאחרת במכוונה יותר מבתער. א"כ, גם ע"י זכויות מגדלת א"א להבחין בשער (ואדרבה וכו'), ולפי"ז הנה טענה זו — מעיקרא ליחא.

1. "הנה יש שרצו להתיר גילוח במכוונה מטעם שעיקרי ושרשי השערות [למטה משיעור דבדי קריצת ציפורן, כנ"ל אות א'] נשארים גם אחרי גילוח, ואע"פ שאינם נראים לעין ואינם נרגשים בחוש המישוש, מכל מקום יש להבחין בהם ע"י מיקרופסקופ או זכויות מגדלת, וא"כ אין זה בגדר השחתה, ודימו את זה למה שדנו בספרי אחרונים לענין איסור תולעים (חכמת אדם בינת אדם כלל לח ס"ק לד); קשקשים לסימן דג טהור (תפארת ישראל ע"ז פ"ב מ"ב); גויל בס"ת (שו"ת דובב מישרים ח"א סימן א') וכדומה — בזמן שאינם נראים לעין אלא ע"י זכויות מגדלת, עיי"ש (וראה "מועדים ומגנים" להגר"מ שטרנבוך ח"ב סימן קלד).

"אולם נראה, שבנידונו הדבר תלוי באופן וצורת ההחלקה ביחס לזתור, שאם חדרו של תער אינה חותכת עיקרי השערות הללו מחמת קטנותם, א"כ בודאי יש לזה דין השחתה, אע"פ שנראה במיקרופסקופ זכויות מגדלת, שהרי החזרה אסרה תער, אע"פ שהשאייר עיקרי השער, וא"כ בודאי אין להם שם שער אלא שם עור, משא"כ בזמן שהעיקרים הבלתי נראים גדולים במשנה מחזר של תער, באופן זה יש לדון אם משנה בלתי נראה זה יש לו שם שער או שם עור. עכ"פ במכוונת גילוח משוכללת שהחלקה היא כתער ממש, אין לדון להתיר מטעם זה" (מאמרו של הר"א וייספיש הנ"ל). וראה לעיל בפרק הנוכחי אות א'.

2. ואשר לסברא שאם נראה השער בזכויות מגדלת, יש בו דין שער, לדעת המכשירים ס"ת שנראה בה שתי אותיות דבוקות, ללא היקף גויל ורק ע"י זכויות מגדלת נראה שאין דבוקות — נראה להגר"ז אויערבאך שליט"א שאין לסמוך על זה, ואין להתחשב בנידון זה אלא לפי ראות העין ולא בראי ע"י אמצעים המגדלים הראות".

3. "קשה לומר דכיון דיש מחיצה בין החלק הפנימי החזק לבין הבשר א"א שלא יאיר משנה מן השער והוא אינו נרגש בחוש ואף על פי כן די בכך להוציא מכלל השחתה, כי הדעת נוטה שכל דברי תורה אמורים הם בדברים המוחשים והניכרים ולא בבלתי ניכרים.

"וסברא זו יש להסמך מהא דאיתא בש"ע יו"ד קצ"ח צבע שצובעות הנשים על פניהן וידיהן ושער ראשן אינו חוצץ, ובב"י כתב שהראשונים חדשו דין זה מפני שני טעמים והביא בשם הרשב"א בזה"ל צבעים שע"י הנשים שעל השער לנוי יראה לי שאינם חוצצין לפי שאינם מקפידות בזמן לעולם אדרבא חזרות הן ומחדשות אותן תמיד לנוי אע"פ שצבע זה פושט בכל השער ורובו אע"פ שאינו מקפיד עליו חוצץ כאן אינה מקפדת ורוצה להיות שם והרי הוא

כאילו הוא מגופו של שער ובבגד צבוע שאין הצבע כדבר הנוסף חוצץ הלא בעקרו של בגד אינו חוצץ שהרי מצינו טבילה לפרכת אע"פ שיש בו תכלת ואיננו ותולעת שני, ועוד יראה שאין ממשו של צבע בשער ועל הידים אלא מראיתו של צבע ולפיכך אינו חוצץ ואינו דומה לכתם שחוצץ שממש הדיו בכתב עכ"ל.

"ודל' הט"ז שם בב"י סס"ז כתב בשם הריוק וז"ל גראה אם אשה נגעה ביורה או בקדירה ונתחפמה בבשר מעט זה אינו קפיצא אע"פ שמעט נדבק בבשר עכ"ל, ומטעם זה דנתי להחריז באשה שטבילה ומצאה במקום אחד בגופה שחרורית במקום שנגעה בכותלי בית המרחץ שהיו שחרורים מחמת עשן המרחץ שאינה צריכה טבילה שנית דדמיא להא שזכרנו והוא ק"ו דהא ידית צריכין להיות נקיות יותר מגופה שידית מגולות תמיד והיא מקפדת על נקיותם יותר מגופה ולא דמיא לדיו שחוצץ כמ"ש ריש סעיף ט"ז דהתם ממשו של דיו חוצצת משא"כ במראה שחרורית זה שאינו אלא לכלוך בעלמא.

"והבינו הח"א העה"ש והס"ט בדעת הט"ז דבטעמא דאין בו ממש לחוד סגי, והקשה עליה בסדרי טהרה מסוף סעיף זה בש"ע שכתוב שם וכן מי שהוא צובע וידיו צבועות אינו חוצץ דמשמע אם אינו צובע חוצץ אע"פ שאין ממש בצבע, והקשה עוד מדברי הפרישה והב"ח ומדברי הריוק עצמו המובאים במע"מ דמבואר מהם דמתיר משום דאינו מקפדת על דבר מועט.

"אבל תימא דלא הזכיר דברי הש"ע בהלכות נט"י (סי' קס"א) המראין להיפך דאיתא שם בזה"ל היה אחד צבוע והיו ידיו צבועות אין הצבע חוצץ על ידיו אע"פ שיש על ידיו ממשות של צבועים לא היה צבוע אם היו ידיו צבועות ויש ממש הצבע על ידיו הרי זה חוצץ עכ"ל, וגם זה הוא מלשון הרשב"א בת"ה שם הרי נשמע דאם אין ממש בצבע אינו חוצץ אע"פ שיש עליו קפיצא וכן איתא בקצש"ע ובמ"ב איתא גם לענין שחרורית.

"אלא פשר דבר נלענ"ד דסברא זו דאין בו ממש רפיא בידן דמפרכת ליכא למיגמר אלא חזא מתרת' או דברוצה הצבע נחשב כגוף הדבר ואינו בכלל רובא דאינו מקפיד או דבאין בו ממש אינו חוצץ נמצא שמסופקין אנו בשניהם לפיכך קמחמירין לענין טבילה דעיקר חציצה מן התורה ואין לסמוך על סברא דאין בו ממש לחוד אבל בנטילת ידים מקילינן כדבעלמא.

"מעכשיו בא הט"ז ולמד מדברי הריוק דאם יש לצדד דאינה מקפדת על השחרורית או יש לצדד להיתר את הסברא דא"כ ממש דהוי כס"ס, ולפ"ן מדויק מה שעשה הט"ז ק"ו מידה לגופה דאי היה דעתו דבא"כ ממש לחוד סגי מה בא להרוויח בק"ו לענין קפיצא.

"לפי דרכנו למדנו דיתכן דדבר שממשו פחות מכדי הרגשה נדון כמי שאינו שהרי בודאי יש איזה ממשות של משהו בשכבת הצבע וכ"ש בפחם שהרי הוא מתקבץ לעשיית הדיו.

"וגם יש ללמוד דבר זה מסוגיין דחולין (יא) דאמרינן מנא הא מילתא דאמור רבנן ז"ל בתר רובא וכו' עד אחיא מרישא של עולה דאמר קרא ונתח אותה לנתחיה ולא נתחיה לנתחים ונחתוש שמא ניקב קרום של מוח לאו ממש דאמרינן ז"ל בתר רובא ממאי דילמא דפלי ליה ודק ליה ע"כ, וקשה דשמא

יש שם נקב קטן עד כדי כך שאי אפשר לראותו דלא מסתבר לומר דזה אינו באפשרות כלל וא"כ א"א לדעת בודאות שאין שם נקב ושוב מוכח דסמכינן ארובא אלא ודאי דכל שא"א לראותו או להרגישו באחד מן החושים כמאן דלית' דמי, והא דבצבע שאין בו ממש ספיא הוא י"ל דהתם אע"פ שאין בליטתו נראית דהיינו ממדו השלישי כיון דשני ממדיו דהיינו השטח נראין יש להסתפק אם הוא בכלל דבר המורגש אם לא משא"כ בדבר שאינו נראה כלל.

"ומצינו זה הכלל בפירוש הרמב"ם למ"ד בפ"ד דנגעים דתנן אין חוששין שמא מיעט מקום שער שחור את הבהרת מפני שאין בו ממש ובפיה"מ ז"ל וכאשר היתה הבהרת כגריס מצומצם ובה שער שחור ושער לבן הנה הוא יטמא לפי ששיעור הנקב אשר יצא ממנו השער מעט מועיר ואין לו שיעור מוחש עד שימיעט השיעור" ¹⁰.

[עוד בענין זכויות מגדלת מבחינת ההלכה, העירני ח"א מ"ערוך השלח" יו"ד סימן פ"ד ס"ק ל"ו, ובתפארת ישראל למס' ע"ז פ"ב מ"ו:]

שהיה לבוש [כנדה דנ"א ב'] וזה אינו רק נקודה קטנה שלא שלטה בו העין, וודאי לא נקרא לבוש. תדע דב' שערות של קטנה שתחשב על ידן כגדולה, שצריך שיהיה כדי לכוף ראשו לעיקרו, וכי ס"ד דבגדאין בוכוכית המגדיל שזן גדולים כן, תחשב גדולה, או האוכל תחיתת חלב שנראה בוכוכית המגדיל שהוא כוית, וכי ס"ד שיתחייב, וכ"כ בשיעור ד' מינין בלולב, ובכל אותן האיברים שבהמה שיש שיעור לנקיבתו ובשאר שיעורים, לא ס"ד שנלך בתר השיעור הנראה בהוכוכית הנ"ל, דכל מה שנראה כן אינו באמת כפי שנראה, והתורה אמרה לנו רק לסמוך על הבר הנראה בלי זכויות, ולא דמי כלל לעובדי דמית' הש"ס הזכ"א [ל"ט א] יע"ש, וכן אנו רואין [בהאאל] קשקשים קטנים בוכוכית המגדיל, וכי ס"ד להתירו ח"ו משום זה, ע"כ יפה כתבו רבותינו שישתקע הדבר ולא יאמר התירו"ן.

הערה: נוסף על כל הנ"ל — ועיקר — הרי אנו רואים שכל גדולי הדור שאסרו העברת הזקן ע"י מכונות גילוח התעלמו מטענה זו.

דיון ה. אם יש לחתשים ההפסק הדק שבין הבשר והפסקין להפסק:

ש"ת מנחת יצחק הנ"ל אות א':
... אמנם חלילה לי לעורר קטרוג על אחי"י שנהגו היתר — הגט דלמעשה פשוט, דיש לאיש ירא חדר לחוש לכל זה — וי"ל שמכו על הסברא שכתב הגר"צ"פ [פרנק] ז"ל (נדפס בפרדס תש"י סי' נ"ה, ואח"י נדפס תשובה זו בטורים החדשים באה"ק ...), דיש לדון, במכיון דעצם הסכין אינו פוגע ולא נוגע בבשר, מפני שיש הפסק דק ביניהם, א"כ אין דינו אלא כמספרים כעין תער, שאינו עובר בל"ת דגילוח הזקן עיי"ש — וע"ל דס"ל, כיון דעכ"פ נשתארו שערות כל שהוא, אף יהי באופן, שאין בהם משום גלוח בתער, ליכא משום השחתה בהמספרים, ודלא כסברא נכונה של החתם סופר [לעיל אות א'] וגם י"ל דלמ"ד דלא נכלל בהא דמתני' (דנדה) הנ"ל [לעיל בה"מבוא"א],

יש איסור חער, אף בכל שהוא ממש — והחתם סופר ג"כ לא בירא לי אחרת, אלא שכתב ממ"ז, וכ"ז בנוגע להגלות בתער, אחרי גלות במספרים, אבל במספרים בעצמן בלא הגלות שאח"ז, הספק במקומה עומדת, דלמא יש גלות אף בכל שהוא ממילא ליכא משום השחתה במספרים, והבן.

אח"כ פשיטא דכ"ז לא שייך במכונות שחורידים השטרות עד קצה האזורן שבאחרון, באופן שמחליק עור הפנים לגמרי, די"ל דהיינו תער ממש, שיש בו גילוח והשחתה, ולא רק מספרים כעין תער. . . ותרי טעמי איכא בזה, א' משום דהפסק דק בזה לא נחשב להפסק, ב' דיש לחוש, שהסכין המגלח נוגע בעור הפנים עצמו, כחששת המומחה של חברת הקונים כנוכח בראש דברינו — וגם הגר"צ"פ (פרק) ז"ל מודה בזה, כאשר תנא והדר מפרש בתשובתו הנדפס בספר חלקת יעקב שם [מובא לעיל אות א"ב], שכתב, דבמכונה שחנסיין הורה שמגלח למשעי, י"ל דהיינו תער. . .

וראה לעיל דיון ב' עוד משיטת הגר"צ"פ פרינק.

עוד [ועיקר] כתב בשו"ת מנחת יצחק שם:

"והזיתו במספרים של גדולי האחרונים בתקוה למצוא סמך למנהג העולם לחקל, אבל לא רק שלא מצאתי. . . היתר, אלא כתבו בפירוש להחמיר. . . הגאון החזון איש ז"ל. . . הגאון החפץ חיים ז"ל. . . וכנראה דלא נחשב להו להפסק דק שבדקרים בין הבשר והסכין המגלח להפסק, והיו גלוח והשחתה, ומובן הדבר ביותר, לפי דברינו הנ"ל."

ובמיוחד יש להעיר עוה"פ מהמובא לעיל בפרק הנוכחי אות א', דיש מעידים דלמדות ההפסק דק בין הבשר והסכין, עכ"ז יש מהמכונות החדשות המגלחים כתער ממש או אפילו עמוק יותר מבשער, וגם צמיחת השערות מתאזרת במכונה יותר מבתער.

הערך

ואפילו את"ל דיש צד לומר שאין במכונות הגילוח איסור תער דאורייתא — היפך פסק דין ברור של כל הנך רבוותא הנ"ל גדולי רבותינו אשר מפיחם אנו חיים ומימיהם אנו שותים — הנה מ"מ עדיין נשארת מכונת הגילוח באיסורה, מכמה בחינות הלכתיות:

א. לפי כל דעות האסורים העברת הזקן שלא בתער, ובמיוחד צ"י מספרים כעין תער — במכ"ש שאסור לגלח במכונת גילוח. (ריכ"ז הדעות בזה — ראה לקמן פ"ב).
והעיר מהנ"ל ב"דיונים נוספים" דיון כ"ג, דאין נבוא ונתיר את מכונת הגילוח, דאפילו במספרים — יש חשש דאורייתא, וספק דאורייתא לחומרא. (וראה לעיל אות א' המובא מדברי הגר"מ פיינשטיין שליט"א, ולקמן ח"ג: "טענה ומענה" א' אות א', וב"דברי סיוע" לשם).

ב. לפי כל דעות הסוברים דאסור להעביר הזקן אף שלא בתער משום הלאו ד"לא לבש גבר שמלת אשה" (כדלקמן פ"ג) — מכש"כ שאסור במכונת

גילוח, כי במספרים יוכל עוד להיות ניכר מעט מהשערות, אבל צ"י המכונות אין עיקרן ניכר, וא"כ כל טעמי האיסור שיתבאר לקמן פ"ג שייכים במכונות — ביתר שאת ויתר עז.

ג. לפי כל דעות הסוברים דאסור להעביר הזקן אף שלא בתער משום איסורי חקות גויים (כדלקמן פ"ד) — מכש"כ שאסור במכונות גילוח. (וע"ד הנ"ל ראה באות הקודמת גבי לא ילבש גבר וגו').

ד. לפי כל דעות הסוברים דיש לאסור העברת הזקן אף שלא בתער משום סייג ומיגדר מילתא (כדלקמן פ"ה) — מכש"כ שאסור במכונות גילוח, שהרי מראיתו של המשחית זקנו צ"י מכונה דומה לאלו המעבירים זקנם בתער יותר מאשר המגלחו במספרים.

ה. לפי כל דעות הסוברים דיש לאסור העברת הזקן אף שלא בתער משום חשד ומראית עין (כדלקמן פ"ו) — מכש"כ שאסור במכונות גילוח. (וע"ד הנ"ל ראה באות הקודמת גבי סייג ומיגדר מילתא).

ו. לפי כל דעות הסוברים דיש לאסור העברת הזקן אף שלא בתער משום טעמי המצוה (כדלקמן פ"ז) — מכש"כ שאסור במכונות גילוח. (וע"ד הנ"ל ראה באותיות הקודמות).

ז. באותן מקומות שיש לאסור העברת הזקן אף שלא בתער משום "אל תטוש תורת אמן" (כדלקמן פ"ח) — ה"ה במכונות גילוח.

ח. כמפורט לקמן פ"ט זפ"ט.

ט. ראה לקמן ח"ג: "טענה ומענה ב' — שלפסק דין בעלי הוזר וגדולי המקובלים, האסורים העברת הזקן בכל אופן שהוא — יש חוקף הלכתי ממש.

הרב שבתי א' הכהן רפפורט

גילוח הזקן במכונה

ראשי פרקים

- א. המחלוקת בענין היתר הגילוח ב"שליבים" — במספרים ולאחר מכן בתער
 1. המתירים על סמך אורך השערות הנותרות
 2. האוסרים משום שגם שיער קצר ביותר אסור בגילוח
- ב. חתם-סופר: לא נאמר תער בתורה אלא השחתה
- ג. הגדרת השחתת פאת הזקן לדעת השלחן-ערך
 1. הכתב-יוקבלה: השחתה ענינה במזירות וכיחוד
 2. תער ומספריים חלוקים בכח שבהפעלתם ובמהירות הפעולה
 3. ראייה מאיסור העברת תער על גופו של גבר
 4. ראייה מתה"ד המזהיר מפני השימוש בלהב המספריים
- ד. מכונות גילוח שונות
 1. מכונות הגילוח הפועלות לפי עקרון המספריים
 2. מכונות שבהן הלהב נוגע בעור הפנים
- ה. מסקנה

בש"ע יו"ד קפא, כתב המחבר שמותר לגלח את פאת הזקן במספרים כעין תער, והסכים איתו הרמ"א, אלא שהוסיף חומרא בשם תרומת-הדשן שנעסוק בה בהמשך מאמרנו. כמו כן הסכימו איתו הש"ך, הט"ז והגר"א. יש שחלקו על מה שפסק השו"ע, ואסרו לגלח במספרים כעין תער, מדרכנו, ואף מדאורייתא. גם בדברי כמה מפוסקים אלה, ובראשם חתם-סופר, נעסוק להלן. עיקרו של מאמר זה יוקדש לכדיקת השאלה אם יש חילוק בין מספרים כעין תער, שאליהם התייחס מרן בשולחנו, ונושאי כליו, לבין מכונות גילוח בנות זמננו, למיניהן.

אין ספק שלאוסרים לגלח את הזקן במספרים כעין תער, אסור לגלח את הזקן במכונת גילוח איזו שהיא. אבל יש לברור ולברר אם הסומכים על פסק השו"ע, רשאים להתגלח גם במכונות גילוח בעלות שכלולים שונים, שנועדו לשפר את הגילוח. לצורך זה נתחקה אחרי מה שכתבו הפוסקים בהגדרת תער, מספרים כעין תער, גילוח והשחתה; נבחן כמה מכונות גילוח נפוצות מצד המפרט הטכני שלהם, כפי שמופיע אצל רשם הפטנטים ובמקורות נוספים, ונראה אם יש מקום להגדיר מכונות אלה כתער, או שגם הן מספרים המותרות בשימוש.

א. המחלוקת בענין היתר הגילוח ב"שליבים" — במספרים ולאחר מכן בתער

1. המתירים על סמך אורך השערות הנותרות

בש"ת בשמים-ראש, שהיו שיחסוהו לרא"ש, בסי' יח, התיר לאדם המצטער, והזקק לגילוח זקנו בתער, להתגלח בתער, על ידי צירוף שני היתרים. האחד, שיתגלח על ידי

גוי, והשני שקודם יתגלח במספרים. עד שלא ישאיר שערות שיש בהם כדי לכופ ראשו לעיקרן, ואחר כך יתגלח בתער. בשירת גורע-ביתודה מהלך יד י"פ נידונה שאלה זו ביתר הרחבה. השואל, שביקש להתיר גילוח בתער בדרך זו, ביסס את ההיתר על מקור הדין במס' מבוא כא"א:

חנו ברבנו: "זפאת זקנם לא יגלחו" — יכול אפילו גילוח במספרים יהא חייב?

ת"ל "לא תשחית". אי "לא תשחית" יכול אם ליקטו במלקט' ורהיטני? יהא חייב?

חייב? תלמוד לומר "לא יגלחו". הא כיצד? גילוח שיש בו השחתה. הרי אומר זה תער.

רש"י פירש: "ומספרים אינן משחיתים, שאין חותכין שיער כצד עיקר בתער."

טען השואל, שמכאן מוכח שהגילוח האסור הוא דווקא זה המשלב בתוכו גילוח והשחתה כאחת. היות וגילוח הזקן במספרים הוא גילוח בלא השחתה. הרי הוא מותר.

אם גילוח זה לא ישיר שערות הנחשבות בהלכה לשערות בנות גילוח, הנה שוב לא יהיה שייך גילוח בשערות אלה. לכן, כאשר חזר האדם ומעביר תער על שאריות השערות שנותרו מן הגילוח במספרים, יש כאן השחתה ללא גילוח, שגם היא מותרת (כשימוש במלקט ורהיטני).

המקור לכך שיש שיעור קבוע לשערות, שפחות ממנו זקן אינן חשובות כלום, ואולי משום כך לא נחשוב שיש בהן גילוח, ראשיתו במשנה גרה י"ב:

שתי שערות האמורות בפרה ובנגעים והאמורות בכל מקום. כדי לכופ ראשו לעיקרן — דברי רבי ישמעאל. רבי אליעזר אומר: כדי לקרץ (רש"י: לאחזו מעט) בציפורן. רבי עקיבא אומר: כדי שיהו ניטלות בזוג (במספרים).

ושם בגמרא (נבב): "הלכה בדברי רבי. בלחמיה". הרי שיש שיעור מסוים לשערות שפחות ממנו אינן נחשבות. הרמב"ם (הל' אישות ב"ט) ביאר שהשיעור הגדול בין הנמנים במשנה הוא לכופ ראשו לעיקרן, והקטן שכבה הוא כדי להנטל בפי חזו. ולכן, אף אם ננטק את החומרא הגדולה יותר — ונאמר ששייך גילוח גם בשערות הקטנות ביותר, הרי יהיה גילוח רק בשערות הראויות לינטל בפי חזו. שערות הקטנות מכאן אינן חשובות שערות כלל, וממילא, כאשר מתגלחים במספרים נחתכות השערות עד פחות מן השיעור הראוי להנטל במספרים, שהרי אמנם נטלו את כל שערות הזקן בזוג. הרי אומר שהשערות שנותרו לאחר הגילוח במספרים זקן ודאי קטנות משיעור זה, וכיוון שכך שוב לא שייך בהן עוד גילוח. לכן יהיה מותר להשחיתן בתער.

2. האסורים משום שגם שיער קצר ביותר אסור בגילוח

"הגורע ביהודה" חלק בחריפות על טיעון זה, ואמר ששיעור השערות לא נאמר לגבי גילוח פאת הזקן כלל, ולכן שייכת בהם השחתה גם כשהן קטנות מכדי לינטל בזוג. וכך כתב לשואל: "זמעתה יראה למחות שם בהמקילים, ולגזור בהם עד מקום שידו מגעת, אחרי שנרחו כל הראויות שלו". עם זאת כתב "החתם סופר" בשירת א"ח סי' קנר ד"ה:

1. ערך ע' מלקט: "הא מכלי הספר והא לקטת השער". ובפירוש' למבנים מסי' כלים יג' בתר' הרי קאמח: "הא שילקט בן השער מן הגוף".

2. רש"י שבת צ"א: "עליה בלעו. וזקן בשני טוני כלים של עץ, וברזל חד געץ בתוכו, ובזקן משווח פני החב הקיש ומחליקה". וכ"ה בערך ע' אימול. והא א הכלי הנקרא כלשוננו מקטע. א זה הנקרא שופן — ברעט קאזנט. ערוך השלם ערך ורהיטני.

הנה נבב' תנינא, ש"הגורע ביהודה" לא מצא טעם מספיק להשווא (רהיטני לדחות את ההיתר של גילוח בשלבים) ודחאו. ב"חתם סופר" שם הוא מכאן את ההיתר של "הגורע ביהודה" (מה"ק א"ח סי' יג) להתגלח בחזל המועד על ידי פועל עני שאין לו ממה להתפרנס, כנגד מנהג ישראל שלא להתגלח כלל בחזל המועד. לדברי "החתם סופר" היה טעם כמות להיתר זה — כיון שהיו יהודים שהיו מתגלחים בתער; וכיון ש"הגורע ביהודה" סבר שבאמת אין איסור להשחית שערות הקצרות משיעור גילוח — אם כן אדם המתגלח בתער מדי יום, אינו עובר על איסור תורה, כיון ששערותיו לא הספיקו לגדול כדי שיעור גילוח, ואם כן הוא עושה השחתה בלא גילוח. אבל אם ימנעו מגילוח בחזל המועד, יצמחו השערות כדי שיעור גילוח, ושוב המגלחם בתער יעבור על איסור תורה.

ולכן עדיף שיתגלחו על ידי פועל עני בחזל המועד.

בחתם סופר, שם, חלק על היתר הגילוח בשלבים, שהיה מקובל בפי שביאר, גם על "הגורע ביהודה". שתי טענות בפני.

האחת: אין זה מקובל על כל הפוסקים ששיעור השיער הקטן שבוכלם הוא כדי שינטל בזוג. בדעת הרמב"ם, במס' נדה נבב פירש רש"י שהשיעור הקטן שבוכלם הוא כדי לקרץ בציפורן. במשנה למלך (הל' אישות ב"ט) תמה א"ר יתכן שהרמב"ם ורש"י חלקו במחלוקת שניתן לבררה על ידי נסוי — אם קריצת הצפורן היא השיעור הקטן ביותר, או זה שניתן לנטלו בזוג. "החתם סופר" תירץ מזה שהשאלה אינה האם נטלת השיער במספרים מצריכה שיעור ארוך יותר, או קצר יותר וזה הראוי להאחזו בצפוניים, אלא כהגדרת שיעור שניתן לקרץ בציפורן. לדעת הרמב"ם קריצת השיער בציפורן היא אחיזתו כיון שהי צפוניים, ולכן שיעור שניתן לאחיזתו כזו ארוך יותר משיעור שאפשר ליטלו במספרים. נמצא ששיעור השיער הנזכר במשנה גידרה, שהוא ליטול בזוג, הוא השיעור הקצר שבוכלם. אבל לדעת רש"י קריצת הצפורן עניינה דומה לחגירת הצפורן האמורה לגבי פגיומא סכין של חשיטה בחולין י"ב, והיינו שהציפורן מרגישה בשיעור ונאחזת בו. שיעור זה קטן הרבה יותר ממה שאפשר ליטול במספרים, שכן גם לאחר גילוח במספרים, עדיין נשארים זיפי זקן שהציפורן הקטן ביותר מכין שלושת השיעורים שבמשנה, שלא בדברי קריצת הצפורן הוא השיעור הקטן ביותר מכין שלושת השיעורים שבמשנה, שלא בדברי הרמב"ם בהלכות אישות, מחמת שהגדיר אחרת את ענין קריצת הצפורן.

אם כן, אין אפשרות להתיר גילוח בשלבים, כיון שגם אחרי הגילוח במספרים, עדיין נשארות שערות הראויות לקרץ בציפורן. בדעת רש"י, והחשובות לשערות ששייך בהן עדיין גילוח. המשחיתן בתער עושה גילוח והשחתה כאחת, ולכן עבר באיסור תורה.

ב. החתם סופר: לא נאמר תער בתורה אלא השחתה

הטענה האחרת: גם לדעת הרמב"ם, שהשיעור הקטן שבוכלם הוא כדי שינטל בזוג, בין אם שיעור זה מתייחס גם לפאת הזקן, או לא (בדעת "הגורע ביהודה"), הנה לא נזכר בתורה תער בענין איסור גילוח הזקן, אלא "השחתה". חז"ל הם שפירשו שצריך גילוח שיש בו השחתה.

אם כן ממה נפשך, אי נאמר דשערות הנשארות אחר גילוח הזקן הוי כמאן דליתנייהו, הרי השחית. והיינו בתער, ולא במספרים כעין תער, אלא תער ממש, שהרי גילוח והשחתה. אלא על כרחך צריך לומר מה שנאמר אחר כך שם שיער עליו, והוי (הגילוח במספרים) גילוח בלי השחתה, אם כן המשחית אחריי חייב.

כונת "החתם סופר" לומר שגם מספרים המקצרות את השיער לכדי כך שאינו נחשב עוד שיער, נחשבות כמשחיתות. שהרי השיער הנשאר אינו חשוב כלל. ממילא אין שום היתר לגילוח בשלבים.

לאור טענתו האחרונה של "החתם סופר" נהג נאמר, מספק, להתגלח במספרים כלל, שאולי המספרים משחיתות, כיוון שהן מקצרות את השיער עד כדי כך שאינו חשוב עוד שיער להלכה. ממילא ודאי שאסור להתגלח בכל מכוונת גילוח שהוא, משום שמספק יתכן ששיעור שערות הוא ארוך יותר מכדי שינטלו בו.

יתר על כן, במס' נזיר לטב תנאי: "נזיר שגילחוהו ליסטים, ושיירו בו כדי לכוף ראשו לעיקרו — אינו סותר". ביאור הדברים: נזיר חייב לגלח ראש נזרו ביום מלאת נזרו, או לאחר מכן. אם גלחו ליסטים את הנזיר, הרי אינו יכול עוד להתגלח, כיוון שאין לו שערות לגלח. מפאן ששערות שאין בהם כדי לכוף ראשו לעיקרו אין בזן עוד דין גילוח. אמנם בתוספות (נזיר מא ד"ה ובתער) מבואר שגילוח נזיר הוא רק כעין תער ממש, והדין האמור בברייתא — שממנו נובע שאם גילחו הליסטים את הנזיר והחזירו לו זיפי שיער שאין בהם כדי לכוף ראשו לעיקרו, הנזיר נחשב כבר כמגולח שלא שייך בו עוד גילוח — הוא רק חומרא דרבנן. מדאורייתא הנזיר הזה יכול עדיין להתגלח.

אבל הרמב"ם כתב בהל' נזירות ה"א:

נזיר שגילח שערות אחת לוקה. בין בתער בין בזון. והוא שקצצה מעיקרה כעין תער. וכן אם תלשה בידי לוקה ... ואם הניח ממנה כדי לכוף ראשו לעיקרה אינו לוקה, שאין זה כעין תער.

ביאור הדברים: נזיר חייב לא רק כאשר גילח בתער, אלא גם כאשר נטל שערותיו בצורה אחרת. כפי שנדרש בנזיר מא מהפסק "תער לא יעבור על ראשו" — לרבות כל המעבירים. אבל התנאי לאיסור הוא שיהיה כעין תער, והיינו שהגלוח השערה כולה. ובאמת לדעת התוספות כעין תער הוא דווקא כשגילח סמוך לעור, וכלשונם ב"ה כעין תער "שעור" השיער ומשחיתו מעיקרו". אבל הרמב"ם פסק, שאם שינור השיער הנותר לאחר הגילוח הוא פחות מלכוף ראשו לעיקרו, הרי נחשב הנזיר גלוח ראש בצורה שהוא כעין תער, ושערותיו הנותרות אינן חשובות כלל. דאי שמקור דברי הרמב"ם הוא מן הגמרא שהבאנו (לט"ב) שליסטים שגילחו את הנזיר עד כדי שלא הותירו לו שערות שיש בהן כדי לכוף ראשו לעיקרו עשו אותו גלוח ראש, שאינו יכול עוד לגלח כדן בבית המקדש. בלח"מ ישנה אמנם ציין שהרמב"ם חלק על התוספות בזה.

נמצא שלדעת הרמב"ם — אם נקבל את הנחת "החתם סופר" שמספרים שקיצרו את השערות עד כדי כך ששוב אי אפשר לגלח את הזקן, שכן הוא נחשב כבר למגולח, הרי השחיתו את שער הזקן, ועשה המספר במספרים בצורה שכזו בבת אחת גם גילוח וגם השחיתו — מי שגילח במספרים וקיצר את שערותיו לגודל שהוא פחות מלכוף ראשו לעיקרו, הרי השחיתו את זקנו וגילחו בבת אחת, והייב. לפי זה לא יתכן להתיר לגלח את הזקן במספרים כעין תער — ולא רק מתורת ספק שהשתפקה הגמרא במסכת נידה בענין שיעור השערות, אלא בתורת ודאי, שהרי הרמב"ם כתב שהנזיר נחשב גלוח לגמרי בגילוח שכזה, ולוקה עליו.

בטעם הדבר שהרמב"ם לא כתב שהנזיר ילקה דווקא אם לא הותיר בראשו שערות כדי שינטלו בזון. אלא פסק בודאות לחומרא, כתב הר"ש בנזיר, והביאו רד"צ הפמן בשו"ת מלמד להועיל (ח"ב סי' סד), שהמשנה בנדה נחנה דווקא שיעור בשיער להלכות שצריך בהן שתי שערות. אבל גילוח נזיר שהוא כשערה אחת, שיעורו בלכוף

ראשו לעיקרו מתורת ודאי ולא מתורת ספק. לפי זה יש לברר אם דין גילוח הזקן הוא בשתי שערות דווקא, או גם כשערה אחת. הרמב"ם בהל' עבודה זרה פרק יב לא כתב שאיסור גילוח הראש והזקן הוא בשתי שערות, ולפי זה משמע שהוא כשערה אחת כדן נזיר. וכן הבין בדעתו הסמ"ג בלאוין ג"א. אם כן דין גילוח הזקן שווה לדין נזיר, ששיעור הגילוח הוא בלכוף ראשו לעיקרו.

לפי זה ברור שלדעת הרמב"ם, להנחת "החתם סופר", אדם המספר שערות זקנו במספרים עד כדי פחות מלכוף ראשו לעיקרו ילקה בוודאי, ולא רק מדין הספק המובא במסכת נידה. בשו"ת צמח צדק (לרמ"מ מליובאוויטש, י"ד סי' צג) הסיק בסוף התשובה כעין המסקנה הזאת, אף שדבריו "החתם סופר" לא היו לפניו. וכן כתב:

ועוד ראיה, דהנה בנודע ביהודה המציא אחר חכמה לחלוק, לגלח בתער הזקן על ידי שיגלח במספרים תחילה, והמחבר דחאו. ולכאורה מסוגיא דנזיר (לט"ב) משמע דאם לא נשתתיר בהשיער כדי לכוף ראשו לעיקרו, לא נקרא תגלחת כלל, ואם כן יהיה דברי החכם להרע קיומן ח"ה. ואם כן היעלה על הדעת שנמצא היתר מהתורה לגלח הזקן בתער על ידי תחבולה כהג"ל אלא דאי דלכתחילה אסור לגלח אפילו במספרים, לכן אי אפשר תחבולה כהג"ל. ואם עשה תחבולה כהג"ל, יל דבזמן שהמלקות היתה נודתה היה חייב גם כן מלקות. פחות מלכוף ראשו לעיקרו מחזיק מלקות, היתה מה שכתב "החתם סופר" שלא נאמר תער בתורה, אלא השחיתו. אבל אם נצרך רעיון זה של "החתם סופר" לדברי "הצמח צדק", זו תהיה המסקנה המתחייבת.

לפי זה לא יובן כלל איך התיר המחבר בשו"ת לכתחילה לגלח במספרים כעין תער, ופירשו נושאי הכלים שהיינו סמוך לכשר, ואין לדין זה כל הסתייגות אלא מה שכתב הרמ"א בשם תרומת יחיאל. הלא לסברת "החתם סופר", שלא נאמר תער בתורה אלא השחיתו, מי שגולח במספרים כעין תער (ואפילו פחות מלכוף ראשו לעיקרו) לוקה. אלא מוכח מכאן שהמחבר, הרמ"א, נושאי כלי השרע, והג"ר א', לא היתה סבירא להו סברת "החתם סופר". ואמנם "הצמח צדק" בתשובתו הנזכרת למעלה, חלק במפורש על דברי המחבר, וטען שיש לאסור גילוח במספרים לחלוטין. אלא שצריך ליישב את טענת "החתם סופר", שלא נאמר בתורה תער, אלא השחיתו. ומדוע לא נראה מספרים כמשחיתות, אם הם נוטלות את כל מה שנחשב לשיער על פי הדין?

ג. הגדרת השחיתות פאת הזקן לדעת השלחן ערוך

1. הכתיבה הקבלה: השחיתו ענינה במהירות ונחת

רד"צ הופמן בתשובה שנוכרה לעיל, הביא הסבר מחדש של בעל הכתיבה הקבלה לענין הקשר שבין השחיתות פאת הזקן שנאמרה בתורה, לבין איסור הגילוח בתער דווקא. לדעת בעל הכתיבה הקבלה (ויקרא יט"ב) השחיתו היא דווקא השחיתו שער הזקן הרבה ביחד, שזהו פשר "השחיתו" בתורה בדרך כלל. דוקא תער מסוגל להשחית את שיער הזקן במהירות וביחד, מה שאין כן מספרים הנוטלות את השיער מעט מעט. לפי זה אין ענין השחיתו קשור כלל לגודל השיער הנשאר, אלא לאפשרות להשחית הרבה ביחד, וזה מתייחס לתער דווקא, ולא למספרים כשום אופן.

אם כי הסבר זה מיישב באופן מבריק את טענת "החתם סופר" שגם מספרים משחיתות, קשה על זה מן הרמב"ם בהלכות נזיר שהבאנו, שהתייחס ל"כעין תער" כמצוין גודל

לשיער הנשאר, ובמיוחד מן התוספות בניזר שהבאנו, שמבאר "כעין תער" — "שיעור השיער ומשחתו מעיקרו", גם רש"י במכות כא"א ברי"ה לא תשחית כתב: "ומספריים אינן משחיתים, שאין חותכין שיער בצד עיקר כתער".

2. תער ומספריים חלקים בכח שבתפלתם ובמהירות הפעולה

ולכן נראה לחדש שאמנם כיסור הדברים צדק בעל הכתיבה והקבלה שהשחתה היא נטילת הרבה שיער ביחד, ואף על פי כן הדבר מותנה באפשרות לחתוך את השיער מעיקרו. ההבדל היסודי שבין תער למספריים הוא שתער חותך את השיער כנגד ההתנגדות של עור הפנים, לכן התער צריך להיות חד מאוד, כאשר התער חד, הכוח שצריך להפעיל כדי לחתוך את שער הזקן הוא קטן במידה מספקת, כך שיעור הפנים יכול לספק את ההתנגדות הדרושה לו. אבל כתער שאינו חד דיו, יש להפעיל לצורך החיתוך כוח גדול יותר, וזה אינו מתאפשר, כיוון שעור הפנים אינו מסוגל להפעיל את ההתנגדות הדרושה, בהיותו גמיש, ואז זו עור הפנים ממקומו, והשיער לא נחתך, אלא מתכופף אל תחת התער.

לעומת זה במספריים, חיתוך השיער נעשה באופן אחר — להב אחד פועל אל מול הלהב השני, המספק לו את ההתנגדות. השיער נחתך מול להב המספריים השני, ולא אל מול עור הפנים. זו הסיבה שמספריים אינן צריכות להיות חדות כתער, וזו גם הסיבה שמספריים אינן מסוגלות ליטול הרבה שערות ביחד, כיוון שיכולת החיתוך שלהן מוגבלת לשטח שבין הלהבים, יש גם גבול מעשי לגודל מספריים לגילוח. במספריים בעלות להבים גדולים מדי, ותכופו הלהבים בקצותיהם הרחוקים מן הציר, ולא יגלחו כהוגן, אלא אם כן יהיו הלהבים עבים מאד, ואז אינם מעשים לצורך גילוח כלל.

נמצא שגילוח במספריים מספק בטיחות וריק למשתמש, המסוגל לחתוך שערות בודדות באזור מדויק כרצונו, ולשייר שערות באורך מדויק כרצונו, כיוון שהוא משתמש כשני הלהבים. מאחר שיש אנשים המעוניינים להגלח בצורה שכזו, נחשב גם גילוח במספריים לדרך גילוח והמאפיין אותו הוא מה שאין החיתוך נעשה כנגד העור.

אבל אדם המעוניין להשחית את זקנו במהירות וביעילות, ואין הדיק ואורך השיער הנשאר מעניינו, ישתמש כתער. לכן דווקא תער הוא דרך השחתה, והמאפיין את התער הוא היותו חותך מול עור הפנים דווקא.

נמצא שביסוד הדיון אין ההבדל שבין השחתה לבין גילוח במספריים מצד אורך השיער הנותר, אלא מצד אופן הפעולה. אלא שמחמת אופן הפעולה של התער הוא חותך את השיער בצד עיקר, ומצד אופן הפעולה של המספריים הן החתכות בריחוק מה מן העור. אבל גם אם אדם ישתמש במספריים ויגלח לחתוך את השיער ממש כנגד העור, לא תהיה זו דרך השחתה, כיוון שגילוח כזה לא נעשה במהירות שאפשר היה לעשותו אילו היו עושים אותו כתער. מה שהצליח לחתוך שיער בצד עיקר אינו עושה גילוח כזה לדרך השחתה, אלא מהווה נטילת איפיון של דרך השחתה והעברתו למספריים. אבל בעצם הדיון, כל גילוח המצריך שני הלהבים, וממילא אינו יכול להעשות הרבה בבת אחת, אינו השחתה ונחשב במספריים כעין תער, ומותר לדעת השר"ע, הרמ"א, נושאי כליו והגר"א.

אם כן ברור שאף שלא נאמר תער בתורה, אלא השחתה, מספריים לעולם אינן משחיתות, ללא קשר לגודל שאריות השיער שהותירו אחריהן. אמנם יש דרכי השחתה

מהירות מאד ויעילות, כמלקט ורהיטני, שאין שום מוגבלה טכנית לגולם, ויכולת נטילת השיער שיש להם, אבל אין דרך אנשים להשתמש בהם לגילוח, ולכן יש בהם השחתה ואין בהם גילוח. רק בתער יש גילוח והשחתה כאחת.

3. ראה מאסור העברת תער על נוסף של גבר

ראה נוספת להגדרה זו של תער, נביא מדברי מהרש"ל ביס"ש-שלמה ליבמות פרק יב סי' יז. הגמרא בניזר נחב מכארת שמדיון "לא ילכש גבר שמלא אשד" נאסר על גבר להעביר שער גופו בתער, אבל לא נאסר עליו לעשות כן במספריים כעין תער. מהרש"ל טוען שמדברנו אסורה העברת שער הגוף גם במספריים כעין תער, ואין הדיון רומה לגילוח זקן במספריים כעין תער, המותר אף מדרבנן. ההבדל נעוץ בכך שדיון "לא ילכש" אינו קשור בהשחתה כלל ועיקר, אלא בחיקוי גוף הגבר כעין גוף האישה. ממילא אם הגבר גורם לכך שגופו יראה מתוקן כגוף אישה יש בזה משום איסור דרבנן.

וקשה, אם כן מדוע לא נאמר שמדאורייתא נאסר הגבר להעביר שער גופו במספריים. באמת לא נאמרה אף השחתה כ"ל וילכש" — ולא רק תער לא נאמר. ואם כן גבר שנראה כמתקן בתיקונו אשה ותיחייב מלקות. וצריך לומר, שדרך נשים לתקן גופן בתער דווקא, משום שאין הן מותרות שיער, ולא חשוב להן הדיק שבנטילת השיער, אלא רק עצם נטילתו הרבה יחד במהירות וביעילות. לכן מי שלא נטל שערו בדרך הנשים, הרי שינה מדרך האיסור הרגילה, ולכן לא עבר על איסור תורה.

ומוכח מכאן שענין התער הוא יכולתו להעביר את השיער במהירות, וגם מה שאין הבדל ניכר לעין בין תוצאות העברת השיער בתער לבין העברתו במספריים. אילו היה הבדל ניכר שכזה, לא יכול היה מהרש"ל לומר שיש כאן איסור דרבנן מצד דמיון התוצאות של תיקון הגוף בתער לזה שבמספריים. לכן יש לומר, שמבחינת התוצאות של גודל השערות הנשארות אין הבדל בין תער לבין מספריים, אלא שההבדל הוא בדרך החיתוך של שני הכלים.

4. ראה מתהרד המהיר מפני השימוש בלהב המספריים

כך מוכח בפירוש גם מדברי תרומת-הירשן (סי' רצה), שהובאו בהגהות הרמ"א לשו"ע קפ"א:
ומכל מקום נזהרים כשמסתפרין במספריים שיעשה היקף הגילוח כחלק העליון מן המספרות, ולא בתחתון, פן יעשה הכל עם חלק התחתון והיוו כתער.

הנה מפורש בדבריו מה שכתבנו, שההבדל בין מספריים לתער הוא מה שהמספריים חותכות דווקא בשני הלהבים, והתער חותך לבדו מול העור. שכן ביאר שגם המתגלח במספריים עלול לעבור על איסור תורה, אם יתגלח בלהב החד, היכול לגלח לבדו אל מול העור.

ד. מכונות גילוח שונות

1. מכונת הגילוח הפעולה לפי עקרון המספריים

ברוב מכונות הגילוח אין כבלל להבים חדים, המסוגלים לחתוך שיער מול העור, אלא להבים החותכים את השערה וחודרת אל ה"מסרק" (כסוי הלהב דמוי הרשת שבמכונה) מול המסרק. הפטנטים השונים של מכונות הגילוח מדברים על שיטות יחודיות

לחצמדה מתמדת של הלהב אל ה"מסרק". הצורך בהצמדה זו מצביע על הצורך שבשני הלהבים, הלהב הנע וה"מסרק", ועל כך שאין הלהב יכול לחתוך מול העור. אילו היה הלהב יכול לחתוך מול העור, לא היה צורך בהצמדה מושלמת של הלהב ל"מסרק". הפוטנציאל של חברת "בראון" למכונות הגילוח שלה, מדברים בפירוט על פעולת מספרים (shearing) בין הלהב לבין הרשת הרכה, המיוחדת למכונה זו, והמסוגלת להתאים את עצמה אל צורת הפנים.⁴

נמצא שגם אם אדם לוחץ את המכונה אל העור, והעור חודר אל המכונה, לא יחתוך הלהב את השיער מול העור, כיון שאינו מסוגל לכך. הוא רק יפצע את העור, והשיער — או שיתכוף ולא יחתך כלל, או שיתחתך מול ה"מסרק" בבעלות מספרים רגילה.

2. מכונת שבת הלהב נוגע בעור הפנים

יוצאות מכלל זה שתי מכונות. אחת היא חסרת שם, ומיועדת לשימוש חד פעמי, ובה יש להב חד המסוגל לחתוך שערות בעצמו, ורשת שנועדה רק להגן על העור, ולא לחתוך השערות. ומכונה נוספת של חברת "פנסוניק", אשר בה יש הער נייד של ממש, אשר נמצא בין שני מגינים המונעים פגיעה בעור.

אציין כאן את מכתבו של מנהל הייצור בחברת "פיליפס", מר פוררי, אל מר' הגאון רמ"ד סנדלר שליט"א, מיום 28 במאי 92, המתאר את איפן פעולתה של מכונת הגילוח המגולחת ב"שליפה וחתוך" (lift and cut system). לדבריו, כל ראש גילוח מורכב מחמישה עשר זוגות להבים. כל זוג להבים מורכב מלהב קדמי גמיש דמוי קפיץ, ולהב אחורי קשיח. כאשר הלהב הקדמי פוגש שיער, הוא מתחיל לחתוך אותו; מאזן שהקפיץ חלש מכדי לסיים את החיתוך אל מול התנגדות העור, הוא נרתע לאחוריו. הלהב הקדמי בנוי כך שאין לו דרך להרתע לאחור, ורתיעתו מסתכמת בתנועה מאובכת מן הפנים אל תוך המכונה. הלהב הקדמי הזה אוזח בשערה, ושולפה מן העור יחד אתו. בתאוצה של 8000 G, מיד אחרי מגיע הלהב המוצק החותך את השערה במקום קרוב יותר לעור מאשר היה החתך הראשון, שכבר נרתע אל תוך המכונה, כאמור.

היתרון של השיטה הזאת אמור להיות בכך שמיד לאחר החיתוך חוזר זיף הזקן הנחתך אל תחת העור, והתוצאה היא גילוח ללא שארית שער ניכרת.

מר פוררי מציין כי העור לא נמשך אל תוך המכונה כפי שנמשכת השערה שנתפשה על ידי הלהב הקדמי. מאחר שלעור יש גמישות ביחס לשערה. התוצאה הסופית של המשיכה הזאת היא שהעור מגיע בתוך סדק המסרק עד ללהב.

3. פטנט אירידי מס' US4019252

4. הריבה מתוך טענות היצרנים, שהחשירו מכונת גילוח מסוימות כחער, נובעת למעשה מתקפת פירסום ולא ממציאות של ממש. לדוגמה: בקיץ 1985 פרסמו כמה חברות יפניות מכונת גילוח המגולחת עם קצף גילוח, כחער ממש. עיין בבקשות הפטנטים של מכונות אלה מבוחר שון רגילות לחלוטין, וכן פעולות כמספריים. אלא שהזכויות החשמל השונים אטומים למי. לכן קצף הגילוח אינו רלוונטי כלל לפעולת הגילוח במכונות אלה. כנראה שהיצרנים הניזו שאנשים מעדיפים להגלח עם קצף, ולכן פרסמו ענין זה כך.

עם זאת, בדיקת להבי המכונה מראה כי אין הם חדים מספיק כדי לחתוך שיער מול העור. ברור שהחיתוך נעשה בעזרת הלהב מול ה"מסרק". למרות שיש כאן "חתוך" השיער בצד העיקר, הנה לפי תיאורו של מר פוררי, אין לך שיטה שאינה השחתה יותר מזו. לא רק שאין כאן חיתוך של הרבה שערות יחד, אלא שסורה של שיטה זו הוא בטיפול בשערה בודדת בפעם אחת — שליפתה מן העור בעזרת הלהב הגמיש, וחיתוכה באמצעות הלהב הקשיח. האפשרות המעשית לחתולח בזמן סביר, נובעת רק ממחירות פעולתה של המכונה. אבל המכנה שלה הוא מכה הפוך לגמרי ממכנה משחית, וזו מכנה של מספרים מדויקות מאד ודייקניות מאד. ולכן נראה שאין חשש במכונה זו יותר מאשר שאר מספרים כעין חער.

ה. מסקנה

"החתם סופר" טוען שלא נאמר חער בתורה אלא השחתה, ולכן קציצת השיער לפחות משיעור חשוב, נחשבת השחתה. לשיטת הרמב"ם אורך שיער לדין גילוח נזיר הוא כדי לכוף ראשו לעיקרו, ונראה שהוא הדין גם בגילוח הזקן — ששניים אסורים בשערה אחת ולא בשתי שערות. כשנצרך שני דברים אלה יחד, נראה שמה שהתיר המחבר בשו"ע — ואחריו הרמ"א, נושאי כליו, והגר"א — להגלח במספרים כעין חער אינו מוכן, שהרי לאחר הגילוח במספרים הושחת השיער.

ולכן אמרנו שישור דין השחתה הוא כדברי בעל הכתב-ההקבלה באפשרות ליטול הרבה שיער יחד. אלא שאפשרות זו נעוצה במכנה וחידותיו של החער, המאפשר לחתוך את השערות כנגד העור, שלא במספרים החותכות דוקא בשני להבים, וטווח פעולתם מוגבל דוקא למרחב שבין הלהבים. לכן המאפיין את החער הוא חיתוכו הקרוב לעור, אבל אין זו עיקר מהותו. ולכן מספרים — אשר אינם חדים מספיק לחתוך בלהב אחד מול העור, אלא חותכים בשני להבים, אינם משחיתים לדעת השו"ע. אפילו אם יחתכו את כל השיער ולא יותירו כלום, עדיין אין פעולתם במהות השחתה, בגלל ההגבלה בכמות השיער שאפשר לחתוך בהם הטמונה בעצם המכנה שלהם. לכן רוב מכונות הגילוח הידועות, אשר אינן יכולות לחתוך בלהב אחד, נחשבות במספרים לענין גילוח.

ברור שלדעת "החתם סופר" ולדעת "הצמח צדק" אין לגלח כלל פאת הזקן במספרים כעין חער, ויש חשש איסור דאורייתא בקציצת פאת הזקן לאורך של פחות מלכוף ראשו של השערות הנותרות לעיקרו. דברינו במאמר עוסקים רק בדעת השי"ע ונושאי כליו שהחירו גילוח במספרים כעין חער.

הרב אורי דסברג
מכון צומ"ת
אלון שבות

מכונות גלוח עפ"י ההלכה

גילוח במכונה אינו מותר זיפים

מכונות הגילוח הן, למרות כל מה שנכתב עליהן בהלכה, מוצר נפוץ, דווקא בין יהודים שומרי מצוות. שנים רבות, דווקא משום היותה "מוצר דתי", זכתה מכונת הגילוח לפטור כמעט גמור ממס קניה. עד כדי כך שמי שנתרוקנה לו הבטריה הנטענת שבמכונה, עדיף היה לו לרכוש מכונה חדשה, כיון שהבטריות לבדן אין להן פטור ממס קניה.

ברבים מהשו"תים שעסקו בנושא (למשל: קול מבשר ח"א סי' יט-כ; הר-צבי יו"ד סי' קמג; מנחת-יצחק ח"ד סי' קיג; חלקת-יעקב ח"א סי' פב, ח"ב סי' קלג, ח"ג סי' לט) לא פסקו בהחלטיות שמכונת הגילוח אסורה לחלוטין. ה"ר שלמה זלמן אויערבך, כמובא בספר "הדרת פנים", נשאר רק בתימא, הכיצד יתכן שמי שמתגלח במכונה, ובין ה"סכינים" לבין עור הפנים מפרידה רשת, נותרים הפנים לאחר הגילוח מגולחים למשעי, כאילו התגלח האדם חלילה, בתער.

מדוע "חלילה"? כיוון שבתורה (ויקרא יט, כז) הוזהרו "ולא תשחית את פאת זקנך", ולפי המשנה (מכות ג, ה) המשחית פאת זקנו עובר על חמישה לאוים. שאלותיו של הרב אויערבך חייבת איפוא להטריד אותנו: אכן מדוע לא נותרים על הפנים זיפים באורך עוביה של רשת מכונת הגלוח?

במספריים מותר

להלכה נפסק (שו"ע קפא, י) שמותר להגלח במספריים, ואפילו במספריים כעין תער. אמנם הרמ"א מביא בשם תרומת-הדשן שיש להזהר שלא ייחתך השיער ע"י להב המספריים הסמוך לעור, אלא ע"י הלהב העליון, אבל עקרונית, גם בעל תרומת-הדשן מסכים להיתר הגילוח במספריים. מהו ההבדל בין מספריים לבין תער?

רש"י (מכות כא, א') מבאר, שמספריים "אין חותכין בצד עיקר כתער". את דבריו נוכל לבאר בשני אופנים: מצד התוצאה ומצד אופן הפעולה. נראה להלן, שלאחר שני ההסברים ניתן להבין מדוע הגילוח במכונה הפך להיות כה נפוץ, ומדוע מהכונה הפכה להיות ל"מוצר דתי".

תוצאת הגילוח

יתכן שרש"י ביאר, שהמספריים אינן חותכות את השיער בצד **עיקרו**, היינו בצד השורש הסמוך לפני העור, כפי שעושה התער, אלא במרחק מה מהעור. מרחק זה הוא עוביו של הלהב התחתון. לכאורה, גם מכונת הגילוח פועלת לפי עקרון המספריים, כאשר הרשת משמשת לה כלהב התחתון. אולם אז, צצה ועולה שוב שאלתו של הרב אויערבך: למה כל כך חלקו? הרי עוביה של רשת המכונה הוא כ-0.5 מ"מ, ו-1/20 של מילימטר, לאו מילתא זוטרותא היא. מסתבר שהדבר תלוי במבנה השיער שבאדם. הדבר הוסבר לנו על ידי כמה רופאי עור; כל שיערה שתולה בתוך גומה, ובתחתיתה, "שריר השיער". לכל שיערה יש איפוא קפיציות מסוימת המאפשרת לה מידה מסוימת של חופש בכניסה וביציאה מהגומה. קיימים סכיני גילוח שניצלו תכונה זו לגילוח חלק עוד יותר. אלו הם סכיני גילוח בעלי הראש הכפול, שבהם

ההלכה השני מגיע מיד לאחר ההלכה הראשון - וזאת עוד לפני שיזיג השיער מספיקים לחזור למקומם - ומגלה את השיעור פעם נוספת. באתר תכונה משתמשת גם מכונת הגילוח. **מקומם** - ומגלה את השיעור פעם נוספת. באתר תכונה משתמשת גם מכונת הגילוח. **מקומם** - ומגלה את השיעור פעם נוספת. באתר תכונה משתמשת גם מכונת הגילוח.

למשיג. אשר להלכה, הרי הסכין - גם הראשון וגם השני לא נעו בעור הפנים: ובעצם בדגש החזקתה היתה התנועה שהשערה נחתכה לא מעד עיקרה. המכונה פועלת איפוא לפי עקרון המספרים, ואעפ"כ מותירה אחריה פנים חלקות. אין איפוא כל טעם בהשוואת פניו של אדם נלמשל: וגו' לאחר שגולח במכונה ולאחר שגולח בתער.

אופן הגלוח

אולם יתכן להסביר את רשי"י באופן אחר: המספריים אינם חותכים את השיער בצד עיקרם של המספריים - היינו באמצעות להב אחד בלבד, כתער, אלא הלהב זקוק לעזרה ולסייע של הלהב האחר, על מנת להעניק לו "קונטרס" בעת חיתוך השיער. ללא סיוע זה, אין הלהב מסוגל לחתוך את השיער. התנועה יכולה להיות אותה תנועה כמו בתער. שהפנים תהייה מוגלגלת למשעי, אבל אופי הפעולה של המכשיר החותך הוא שונה. להסבר זה הגיע הרב **שבתאי רפפורט**, ראש ישיבת "שבת ישראלי" באפרתה, במאמרו שפורסם בקובץ "יתחומין" (כרך יג עמ' 200-208) היוצא לאור ע"י מכונת צומיית, לפי הסבר זה לא נותן לנו אלא לבדוק האם יש בכוחם של "סכיני" המכונה לחתוך שערות לבד, ללא סיוע הרשת. נסיון כזה אפשר לעשות לאחר שמפרקים את המכונה, ומעבירים את ה"סכינים" על גבי שיער הדור או הרגל. באותן מכונות שתנועתן היא קוית, אפשר להעביר את "החלקים" שמתחת לרשת על פני ניר, וניתן להבחין שלא נוצרים חתכים וסריטים.

סדקים וחורים ברשת המכונה

השמעות לגבי טיבן ההלכתי של המכונות נוטות לכאן ולכאן. היו שמעות שאותן מכונות עם התנועה הקוית, ואשר להן רשת דקה וגמישה המגינה על העור מפני הסכינים, הן המכונות שאסור להשתמש בהן, שמעות אחרות התעקשו לומר שדוקא המכונות הסיבוביות, הן האסורות, ברור, שהלכה אינה ניזונה משמעות, ויש לברר את הדברים כהוייתם. ואעפ"כ, הבה נברר מה יכול היה להיות מונח בבסיסן של השמעות השונות. עובדיה של הרשת הגמישה הוא כעוביה של הרשת המוצקה. את חוסר הגמישות לרשת המוצקה ניתן הפרופיל של הרשת. מה שעומד בעוריה של הגמישות, היא החשש והאפשרות הקלה יותר להיווצרות סדקים וחורים. במקרה כזה עלול "הסכין" לגעת ממש בעור האדם. מלבד הסכנה שבפגיעת העור, הרי שלפחות להסביר הראשון באשר להבדל בין מספריים לבין תער - התנועה - יש הצדקה לחשש שהסכין חותכת ממש סמוך לעיקרו של השיער. לפי ההסבר השני - אופן הפעולה - לכאורה אין בכוחו של הסכין לחתוך את השיער ללא סיוע הרשת, ועל כן במקרה של סדק ברשת יתכן שהמכונה כלל לא תעשה את תפקידה. אולם במקרה כזה יש לחשוש שמה ורשת עצמה, שכאמור היא דקיקה ביותר, תיהפך להיות לסכין, ולתער שבכוחות עצמו הוא יכול לחתוך שיער.

בין כך ובין כך יש איפוא להזהר מפני מכונות שהרשת שעליהן קרועה או סדוקה.

אישורו

לפי בקשתו של הרב **רפפורט** (יפנים אלי מאות עם מכונות בדיקה, כדי שאבדוק להם את המכונה, והם... אפילו אינם טורחים לנקות את המכונה לפני הבדיקה!). נעתר צמ"ת לטול על עצמו את בדיקת המכונות לפי העקרונות הנ"ל. ובמסגרת זו פנה גם אחד היבואנים של

מכונות הגלוח וביקש אישור לסוגי המכונות שהוא מייבא. ואכן, אישור כזה ניתן על ידינו, ובו נאמר:

לפי בקשתכם, בדקנו את מכונות הגילוח שאתם מפיצים (וכאן בא פירוט של דגמי המכונות), ומצאנו כי בכל הדגמים הללו להבי המכונה לכשעצמם אינם מסוגלים לחתוך את השערות, והגילוח נעשה לפי עקרון המספריים בלבד, כשהרשת שמכסה על הלהבים משמשת כלהב המספריים הנגדי.

בהסתמך על פסיקתו של הרב **שבתאי רפפורט** שליט"א... השימוש במכונות מהדגמים הנ"ל לצורך גילוח הפנים - מותר מצד ההלכה. נדגיש, שהאמור נכון רק במקרה שרשת המכסה על הלהבים הינה שלמה לחלוטין, אם נוצר בה סדק או שבר, השימוש במכונה אסור, עד להחלפת הרשת.

אישור כזה ניתן לזמן מוגבל, על מנת שלא יהיה האישור גורף מדי, והתבררה המציאות התרחיבה להציג בפנינו כל מכונה חדשה שתגיע לאזור, וכל שינוי שעשוי להיעשות בייצור המכונות.

הרב גדליהו אקסלרוב
אב"ד הרבני האזורי
הצפון

תגובה למאמר "מכונות גילוח עפ"י ההלכה" שהתפרסם ב"ארחות" ערה"ש תשנ"ה (41) *

הנה הלוט ראיתי בבטאון המועצה הדתית בחיפה בשם "ארחות" מתאריך ער"ה
השנייה מאמר מאת הרב **אורי זסברג** שליט"א, חבר מכון צומית להלכה וטכנולוגיה אלו
היה שכתב להחיר גלוח הזקן בכל מכונות הגילוח שיש רשות דקיקה הפרשה על הסכנים
החזר בפשיטות אפילו במכונות המגלחות באופן שהפנים חלקות כמו אחר גילוח בתער.

ראותי חובה לעצמי להגיב על הדברים. שברור הדבר שהיתר זה הוא נגד דעתם של כל
החסידים ובמאמר המוזכר כותב בתחילתו זה לשונו ברבים מהשונים שפסקו בנושא
"קול מבשר", **"הר צבי"**, **"מנחת יצחק"**, **"חלקת יעקב"** לא פסקו בהחלטיות שמכונות
הגילוח אסורה לחלוטין. הרי **שלמה זלמן אויערבך** כמובא בספר **"הדחת פנים"** נשאר רק
מנימה הכיניד יתכן שמי שמתגלח במכונה ובין הסכנים לבין עור הפנים מפזירה רשת
מחלים הפנים לאחר הגילוח מגולחים למשעי כאילו התגלח האדם חלילה בתער עכ"ל. הרב
זסברג במאמרו ומדברי **הגר"ש אויערבך** נמצאת למדים שסבור שיתכן ההיתר של מכונות
הגילוח הוא שהרשות המפרדת צריכה לגרום שלא ישחתו השערות כבתער והיתרם של
מכונות שרואים שהפנים מגולחים למשעי הרי שהרשות אינה גורמת שהפנים יהיו מעט
חזקות מהסכנים ושאלת חכם חצי תשובה ותמיהה חכם תשובה שלמה, שמסגנון תמיהתו
יאה שיש להסכים שמכונות מגולחות למשעי יש כאן למחש להשתתף תער הגם שלא
גללו לבו להוציא הדברים מפורשים והסתפק ברמזה. אולם לא נסתפק בלימוד מדויק כי
גל הספרים שהוכיח הרב זסברג והובאו לעיל, הדברים מפורשים שאסור להתגלח במכונות
המגלחות השערות באופן שהפנים חלקים כאילו נתגלחו בתער.

ונפרט דברי גדולי הפוסקים אחד לאחד. זה לשון **הגר"ם ראטה** בספרו **"קול מבשר"**
וי"ט ... וצריך לומר גדולי עולמה מודו בדבוק של מספרים אי אפשר לעקור את כל השער
מעקרו ממש כמו תער לגמרי ורק כעין תער כ"ף הדמיון שאינו שווה לגמרי אל המוקש כמו
שהבאתי בכתבי הראשון מדברי **הס"ז הח"צ והפרישה**. עד כאן לשון ה"קול מבשר". הרי
שכתב מפורש לא כהרב זסברג והסביר שכל ההיתר של מספרים שהוא לא כתער ממש
אלא בב"ף הדמיון ואינו עוקר השער מעקרו ומפורש בדבריו שבאופן שעוקרים השער כתער
ממש עד עיקרו כולו עלמא מודו שאסור. איך מפורש בדבריו שהמכונות גלוח המגלחות
למשעי אסורים כתער ממש.

וז"ל **החלקת יעקב ח"צ סי' ל"ט ... והנה לפענ"ד אף כשנשקב הדין הם קטנים למאד**
שלאות העין אי אפשר שהעור יכנס לתוך נקבים כאילו ובפרט אם בשעה שהוא מעביר
המכונה על העור הוא מוחה היטב להעור החשו מעיד שאי אפשר שהעור נדחק לנקבים, ונפל
השער שהסכין פגע או נגע להעור עצמו בלי הפסק של הדין עכ"ל אי חוץ שהמגלח יצא
נקי לגמרי בלי שום רושם של שער, יש חשש גדול שזה מקרי גילוח ואסור וכמו שאבאר.
ע"ל החלקת יעקב רואים מפורש בדבריו שבמכונות שאנו דנים בהם דעתו לאסור.

ושם **בחלקת יעקב** מצטט מכתב שקיבל מהגאון **רצ"פ פרנק** וז"ל, מחבר ספר **הר צבי**
מתאריך י"ח תמוז תשי"ב וז"ל הגר"פ. בזמן האחרון הובא לפני מכונות גילוח משוכללים
הראיתי שיש ביניהם שהמתגלחים יצאו נקיים באופן שהבשר חלק לגמרי שלא נשאר עליהם
שום רושם של שער. והשכתי לשאלם כי גילוח כזה דין תער יש לו, וכמו שכתב **הרמ"א סי'**
קפ"א ... פן יעשה הכל על חלק ההחתך והיו כתער ... ולפיכך במכונות שהשפין הורה שמגלה
למשעי יש לומר דהיינו תער. ולכן אני אומר לכל שואל שיוצא שלא יחדק המכונה להבשר
דמתוך הדיקוק יבוא לידי גילוח ממש, אבל כשאני מחדק כיצד אינו בחדר פסיק רישא שיבוא
לידי גילוח ושריא. עכ"ל הגר"פ. הרי מציתו מפורש שגם מחבר סי' **הר צבי** שהתיר בספרו
חלק **וי"ט סי' קפ"ג** מכונות הגילוח היינו מטעם שאינו מגלה למשעי, אבל אם מגלה למשעי
אוסר במפורש במכתבו הנ"ל, ומפורש שלא בדברי הרב **זסברג** והרב **דפפורט** שהרב זסברג
מביא במאמרו כיזום ההיתר להתגלח בכל מכונות הגילוח ובלבד שהרשות לא תהיה קרובה.
ולפי ההסבר שמסבירים הרבנים הנ"ל כיצד פועלת מכונות הגילוח שהיא תופסת בשער
ומושכת אותו אליה לא מועילה העצה של הרב פרנק כי גם אם לא יחדק לפנים את המכונה
תמשוך המכונה את השער ותשחיתה.

ובכלל ההיתר של הדר צבי דחוק למאד, כי איך אפשר להשיג כל זמן הגילוח לא לחק
המכונה ובחוסר זהירות הכי קטן כבר הידק המכונה ועבר לפחות בשוגג או בשוגג הקרוב
למודי על כמה לאוין, וזה אפילו להשערות שהמכונה בלי הידוק אינה עוקרת את השער עד
שרשו וגם ספק פסיק רישא מבורר בשו"ע **סי' רס"ח סעי' ג' בתנאי** לאסור שכתב שם
הרמ"א ואסור ליגע בנר דולק כשהוא תלוי אפ"י שאינו מסתכל ... מי"מ אסור פן יתנוע
קצת מנגיעתו ויטה עכ"ל. ובשו"ת **מנחת יצחק** כתב **ח"י סי' קי"ג באות כ"ז** וז"ל אמנם
פשיטא דכל זה לא שייך במכונות שמורידים השערות עד קצה האחרון שבאחרון באופן
שמחליק עור הפנים לגמרי דיש לומר דהיינו תער ממש שיש בו גילוח והשתתף ולא רק
מספרים כעין תער.

ושם בסוף התשובה הביא מספר **ליקוטי הלכות להחפץ חיים סי' דמכתב** וז"ל ... והנה
לפי זה המאשיקנא החדשה שמספרין בה שמגלחין כתער ממש ותולש השער לגמרי ולא נשאר
מאומה, המספר בהם את זקנו לכאורה עובר על מה שכתוב **ומאז זקנם לא יגלחו** ושומע
נפשו ירחק מזה מאד עכ"ל החפץ חיים.

במכונות הגילוח. והעיד רב אחד ידוע בשמו שנעשה נסיונות במכונות גילוח שלכלך ידי בזיו
וגילוח במכונה ועשה נקי במקומות שונים ועל כן מוכח שנוגע בבשר כתער ויש לאסור
בכולהו. עד כאן דבריו, ושאל הרב ההוא את **החזן איש** האם אסור רק לירא שמנים והשיב
החז"א שזהו אסור לכל אחד ולא לירא שמנים בלבד. עד כאן משנית מנחת יצחק.

וזה לשון **הגר"ש וואזנר** שליט"א בספרו **שבת הלוי וי"ט סי' קי"ח אות ב'** בענין מכונות
הגילוח כבר לפני הרבה שנים בעוד הגאון חזון איש זי"ע בחיים עוררתי אותו על זה ואו
בדרת בראיות ברורות שמכונות גילוח האלה רובם ככולם יש עליהם חשש תער דאורייתא
כאשר יוצא משפת השיש ורש"י סו' מכות ומתשובת **הח"ס סי' קנ"ח** ואכמ"ל והלואי
שיעלה בידי להפריש הדין מעון זה עכ"ל שבת הלוי.

רואים אנו שכל גדולי ישראל ללא יוצא מרחלל למדו פשוט בסוגיא דמסכת מכות אחות
מאשר הרבנים הכובדים **דפפורט זסברג** שהלכו ופרסמו לחדש שם כאשר המכונה מגלחת
ממש כתער מותר להתחילה להשתמש בה.

זהו לשון הרב **שבתי רמפורט** שליט"א ב"תחומין" כ"ז י"ג ע' 205... נמצא שבסוד הדין אן הבדל בין השחתה לבין גילוח במספריים מצד אחד השיער הנותר אלא מצד אופן הפעולה, אלא שמחמת אופן הפעולה של התער הוא חותך את השיער בצד עיקר ומצד אופן הפעולה של המספריים הן חותכות בריחוק מן העור, אבל גם אם אדם ישתמש במספריים תלחץ לחתוך את השיער ממש כנגד העור, לא תהיה זו דרך השחתה, כיוון שגילוח כזה לא נעשה במהירות שאפשר היה לעשותו אילו היו עושים אותו בתער. מה שהצליח לחתוך שיער בצד עיקר אינו עושה גילוח לדרך השחתה אלא מהווה נטילת איפיון של דרך השחתה והבנתו למספריים, אבל בעצם הדין כל גילוח המצריך שני להבים וממילא אינו יכול להעשית הרבה בבת אחת, אינו השחתה ונחשב כמספריים כעין תער ומותר לדעת **השו"ע** ו**הרמ"א** נושא כליו **והגר"א**, עכ"ל הרב רמפורט.

זהו לשון הרב **דסבג שליט"א** בבטאון **"ארחות"** אולם יתכן להסביר את רש"י באופן אחר, המספריים אינם חותכים את השיער בצד עיקרם של המספריים, היינו באמצעות להב אחד בלבד כתער, אלא הלהב זקוק לעזרה ולסיוע של הלהב האחר על מנת להעניק לו "קונטרה" בעת חיתוך השיער ללא סיוע זה אין הלהב מסוגל לחתוך את השיער. התוצאה יטלה להיות אותה תוצאה כמו בתער שהפנים תהיינה מגולחות למשעי אבל אופן הפעולה של התכשיר החותך הוא שונה.

להסבר זה הגיע הרב **שבתי רמפורט** ראש ישיבת שבות ישראל באפרתה במאמרו שפורסם ב**קובץ תחומין**... היוצא לאור ע"י מכונת צומית, עד כאן לשון הרב דסבג.

ועתה נבדוק את היסודות שעליהם בנה כ"י **הרב רמפורט** את ההיתר. היסוד הראשי של ההיתר האמור בנוי על מה שכתב בעל **הכתב והקבלה** בפירושו לתורה (**ויקרא י"ט כ"ז**) שהשחתה היא השחתת שער הזקן הרבה ביחד, שזהו פשר השחתה בתורה. עכ"ל. תל דברים אלו בנה יסוד שלא משנה אם עוקר השיער עד שרישו. אם אינו מגלח הרבה ביחד אינו נקרא השחתה. ולכן תער אסור, שאפשר להשחית הרבה שערות בבת אחת, ומספריים או מכונת גילוח מותרת כי אינה יכולה להשחית הרבה שערות ביחד כמו תער.

ההנחה של בעל **הכתב והקבלה** אינה מוכרחת, כי מציינו בתורה לשון השחתה גם על יחיד **(ומ"ם כ"י י"ט)** כי תצור אל עיר וגוי לא תשחית את עצה לדנוח עליו גרזן ומפורש כתוב משחתה על עץ יחיד שהרי כתוב לדנוח עליו ולא עליהם. (**שמואל א' כ"ו ט"ז**) ויאמר דוד אל אבישי אל תשחיתו כי מי שלא ידו במשיח ה' ונקח. (**ישעיהו ס"ח ח'**) כאשר ימצא התינוק שמשכיל ואמר אל תשחיתו כי ברכה בו וגוי ומי יכריח שבפאת הזקן הכוונה השחתה היא ודבר ביחד, אולי גם כאן הכוונה השחתה ביחד. ומי ישכנע שהמכונה התשמלית שמסתובבת אלפי סיבובים בדקה אינה נקראת שמשחיתה הרבה בבת אחת, והרי המכונה בתנועה כל תנומה איך אפשר למדוד גודל השחתה אפילו אם נניח שהשחתה הכוונה הרבה ביחד ובמהירות. ואפילו אם נניח שבדרך כלל בתורה השחתה הוא הרבה ביחד, אולם הרי כאשר משחיתים קודם גם עליו יש השם שהשחתה, מכיון שמציינו בתורה ונביאים שם השחתה גם על יחיד וא"כ מותר אין שם שחתה על כלי שמשחת לא הרבה שערות ביחד.

בבטאון **"ארחות"** המוזכר לעיל, כתב הרב **דסבג** בשם הרב **רמפורט** שיתכן להסביר את רש"י במסי מכות שכתב מספרים אין משחיתין שאין חותכין בצד עיקר כתער הכוונה מצד עיקרן של מספריים, היינו, באמצעות להב אחד כתער, אלא הלהב זקוק לסיוע של הלהב האחר ולא הבנתי פירושו מה שייך עיקר למספריים אם הם חותכים, בלהב אחד נקרא עיקר ואם בשני להבים לא יקרא שמו בישראל עיקר, זה עיקר של שניים, בשלמה שער יש לו

עיקר, הכוונה שורש ויש לו ענף הגדל מהשורש, אבל עיקר במספריים מה שיד? הגמי בבי"מ **י"ט ע"ב** בסוגיות תנור של עכנאי מלמדת אותנו כללים בפסיקת הלכה ורבים הלכה כרבים.

והרי הרש"י במכות שכ"י הרב **רמפורט** בנה עליו יסודותיו היו לפני כל גדולי פוסקי דורו והם פירשו אחרת את רש"י מאשר פירש אותו הרב רמפורט אי"כ צריך לבטל הרב **רמפורט** דעתו לפני גדולי הפוסקים.

לסכום: בדור הדבר מכל גדולי הפוסקים ללא יוצא מהכלל שמכונות הגילוח המגולחות באופן שהפנים נעשים חלקים כמו בגילוח בתער שאסור להשתמש במכונות אלו ולא כדעת הרב רמפורט הנ"ל.

★ הערה:
הנושא תדון נמצא בזכוח בין גדולי הפוסקים "ואלו ואלו דברי א-לקיים חיים"

מכון צמת - צוותי מדע ותורה

מכונות גילוח מתוצרת פיליפס ו נורלקו
אישור כשרות הלכתית

בתשס"א (2001) התעוררה בעיה במכונות פיליפס ו נורלקו דגמי 6000
ומעלה כדלהלן

א נחלקו הפוסקים האם מכונות גילוח מוגדרות כ תער ויש בה איסור דאורייתא או
כ מספרים כעין תער אשר הותרו לדעת הרמ"א ו ד קפ"א ו דווקא בחלק העליון

ב הגילוח במכונה מתבצע בשרשי השיער והתוצאה זהה לתער מאידך ראש המכונה
לכאורה חוצץ בין הסכין והלחי וטכנית הפעולה דומה למספרים שיש בהם 2 חלקים

ג בתחומין כד"י ג עמ' 200 פרסמו מאמר הלכתי מאת הרב שבתי רפפורט נכד
הגר"מ פינשטיין ועורך כתביו הקובע קריטריון בר-בדיקה האם סכין המכונה מסוגל
לגזוז שיער גם ללא ה ראש ואז ודינו כתער או לא ואז ייחשב ל- מספרים כעין תער כי
פעולת שני האלמנטים הכרחית לחיתוך

ד מכון צומת אימץ קריטריון זה ומבצע בדיקות מורכבות למדי דגמים רבים של מכונות
גילוח מחברות שונות וזו לאישורינו ניתן לקבל טבלה זו בפקס 029931889

ה מכונות הגילוח פיליפס ו נורלקו מסדרת 6000 ומעלה מצוידות בסכינים
המסוגלים לחתוך שיער גם ללא ה ראש מכונות אלו אינן עומדות בקריטריון
המקובל עלינו למרות דמיון רב של הסכינים הללו לסכיני סדרות קודמות

ו לאחר מאמצים אתרנו סכינים חליפיים המתאימים לדגמי 6000 והם עומדים בקריטריון
ההלכתי הנ"ל הם גם ניתנים לשטיפה במים לדגמי cool skin החברה העמידה
לרשותנו כמות מוגבלת ואנו מפיצים אותם בעלות נמוכה מהמחיר הקטלוגי של פיליפס
השולח 150 ש"ח למכון צומת אלון שבות 90433 יקבל בדואר חוזר 3 סכינים
כשרים

המכונות מן הדגמים הבאים נבדקו על ידנו ונמצאו כשרות לשימוש על פי ההלכה
הבדיקה נערכה ע"י רבני מכון צומת ומהנדסיו על פי הקריטריון המקובל עלינו

דגמים										סידרה
955	875	720	660	655	555	540	375	190	105	xxx
									1222	1xxx
								2830	2425	2xxx
									3805	3xxx
	4885	4865	4851	4848	4845	4825	4806	4801	4411	4xxx
							5615	5465	5365	5xxx
5885	5881	5851	5865	5861	5848	5841	5825	5821	5801	58xx

האישור תקף למכונות עם להב רגיל להבי double action או lift & cut וכן
למכונות הכוללות גל קצף גילוח או נשטפות במים (cool skin מן הדגמים
הנ"ל

הערות

- 1 האישור תקף רק כאשר הרשת הראש המכסה על הלהבים שלימה אם נוצר בה
סדק או שבר יתכן שהמכונה נפסלה מבחינה הלכתית עד להחלפת הרשת.
- 2 לחלק מדגמים אלו נלווה מסרק חיתוך ליישור שפם ופאות מבחינה הלכתית אנו
ממליצים להקפיד שהחלק הקבוע במסרק יהיה החלק הסמוך לעור הפנים והחלק הנע
יהיה חיצוני ולא להיפך עפ"י הרמ"א בשולחן-ערוך יורה דעה קפ"א י

הרב ישראל רוזן מהנדס ראש מכון צומת

צמת - צוותי מדע ותורה

ע"ר 58-003-523-6

ב"ה, ניסן תשס"ב (3.02)

הודעה והבהרה בענין

כשרות מכונות גילוח

הרב ישראל רוזן, מהנדס, ראש מכון "צומת"

א. בשנה האחרונה פרסמנו על חששות שהתעוררו בקשר לשימוש במכונות גילוח מסוימות, על פי קריטריון שאומץ על ידינו בעבר.

ב. הקריטריון התבאר ב"תחומין" יג (עמ' 200). לפיו בדקנו האם להבי המכונה מסוגלים לחתוך שערות גם ללא תרשת (ה'ראשי'). הוצאנו איטור-כשרות אם למראה עינים, בתנאי ניסוי פשוטים, הלהבים לא נצפו כחותכים שיער ללא הרש' בדגמי 6000 ומעלה של 'פיליפס' נראה כי הלהבים מסוגלים (אם כי יתכן שחרשת בכ"ז שותפה לפעולה, כמספריים).

ג. במרוצת חורף תשס"ב הצענו החלפת להבים, והעלאת דגמי 6000 בלהבים 'קודמים' מסידרה יחודית שענתה גם על הדרישות המכניות.

ד. בדיקה מדוקדקת בתצלומי תקריב ערערה הנ"ל זו. במאמר שעתיד להתפרסם בקרוב (אייר תשס"ב) ב"תחומין" כ"ב אשטח את היריעה כיכולתי, כולל מצגת וידאו על שלבי הגילוח.

ה. מסתבר כי לא ניתן להגדיר הבדל משמעותי, ין הבחינה ההלכתית, בין להבי הדגמים השונים.

ו. מסקנת המאמר היא כי ההלכה איננה תלויה בבדיקת מיקרוסקופ. לפיכך, או שכל המכונות כשרות בשל חציצת הרשת בין הלהב והעור, ולכן הן מוגדרות כ'מספריים' שהותרו "אפי" כעין תער" (שו"ע יו"ד קפא, ו), או שכולן פסולות בשל תוצאת הגילוח: עור חלק למשעי.

ז. מכון 'צומת' מפסיק, איפוא, לבדוק מכונות גילוח או להחליף סכינים, ואין לנו מידע או המלצות נוספות בגדון.

כשרות מכונות גילוח

מזה שנים מכון 'צומת' בודק ומאשר מכונות גילוח מדגמים שונים, עבור חברות היבוא והשיווק, לאחרונה התגלתה בעיה בדגמים החדשים של מכונות 'פיליפס', כדלהלן. אנו מוצפים בפניות בנושא זה והשורות הבאות מבהירות את עמדתנו.

א. פוסקי דורותינו נתלקו האם מכונת גילוח מוגדרת כ'תער', ויש בה איסור דאורייתא, או כ'מספרים' כעין תער' אשר הותרו (שו"ע יו"ד קפ"א; הרמ"א שם מבחין בין החלק 'העליון' ו'התחתון'):

מחד, הגילוח מתבצע בשרשי השיער והתוצאה זהה לתער. מאידך, 'ראש' המכונה חוצץ לכאורה בין הסכין והלחי, ודומה למספרים שיש בהן 2 חלקים.

ב. ב'תחומין' כרך יג (עמ' 200) פרסמנו מאמר הלכתי מאת הרב שבתי רפפורט (נכד הר"מ פינשטיין ועורך כתביו. לדבריו הסכים עמו בנדון) הקובע קריטריון בר-בדיקה; האם סכין המכונה מסוגל לגזוז שיער גם ללא ה'ראש' (=דינו כתער), אם לאו (=מספרים כעין תער כי הכרחית פעולת שני אלמנטים).

ג. מכון 'צומת' אימץ קריטריון זה ומבצע בדיקות (מורכבות למדי, הכרוכות בנזק למכונה). דגמים רבים של מכונות גילוח, מחברות שונות, זכו לאישורינו. ניתן לקבל טבלה זו בפקס 02-9931889.

ד. במכונות 'פיליפס' מסידרת 6000 ומעלה נתקלנו בסכינים המסוגלים לחתוך שיער גם ללא ה'ראש'. איננו מאשרים מכונות אלו למרות דמיון חיצוני רב של הסכינים הללו לסכיני סדרות קודמות.

ה. כשהתבררה עובדה זו באנו בדברים עם יבואן 'פיליפס' (אלקטרה-סחר) לאפשר קומבינציה של מכונה מדגם 6000 עם סכין-תואם מדגם קודם, ואף ערכנו ניסויים מוצלחים. למרות אינטרס היבואן לשותף פעולה הוא מתנה זאת בהסכמת חברת 'פיליפס' בהולנד, וזו טרם נתנה הסכמתה.

ו. לפיכך, לפי הקריטריון שלנו, איננו יכולים לאשר את דגמי 6000 של חב' 'פיליפס'.

לחץ צרכנים על היבואן אולי יועיל (טל' 03-9530582)

הרב ישראל רוזן, מהנדס, ראש מכון 'צומת'

ג. האם להבי מכונת גילוח נוגעים בעור הפנים?

כאמור, מוקד הדיון בכשרות מכונת הגילוח הוא מהו מבחו העור/מספריים. ההבדל ביניהם, על פי חגמי' ופירושי הראשונים, הוא בתוצאת 'ההשחתה' והנה עניינו הוואות שמכונת גילוח משאירה את מרבית עור הפנים חלק למדי, כאילו גולח בתער, ולא נותרו שערות אפי' 'כחוט השערה'. לכאורה לפנינו תער ולא מספריים, וכמיי' הריבין במכות שם: "מספריים אינן משחיתים שאין חותכין שיער בצד עיקר כותער". כיו"ב בתוס' (נזיר מ"א ד"ה ובתער) "כעין תער - שערך השיער ומשחיתו מעיקרו".

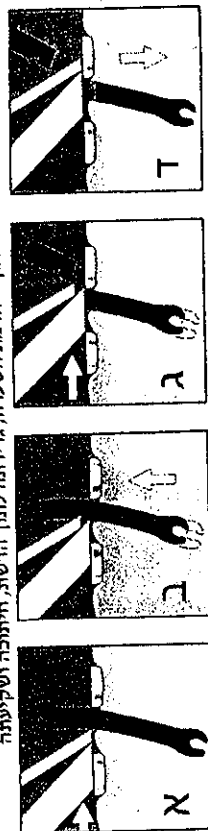
יש שדנו בדקדוקי הלשון בראשונים, האם תער משחית "סמך לעיקרו", "בצד עיקרו" או "מעיקרו" וכיו"ב. כמו כן דנו בהגדרת הרמב"ם שקבע שיעור מניימלי התחשבת עניין לשערה (נזירות ה"א): "נזיר שגילח שער אחת לוקה, בין בתער בין בוג, והוא שקצצה מעיקרה כעין תער... ואם הניח שמה כדי לכוף ראשה לעיקרה אינו לוקה, שאין זה כעין תער". מ"מ, כל זה איננו שוה לנו שהרי מכונת גילוח לא מותירה, לפחות במרבית הפנים, שערות כדי לכוף ראשו לעיקרו. במסכת נזיר (ט"ב) שיערו חז"ל "קים להו לרבנן כל ז' יומין אתיא מוויא כדי לכוף ראשו לעיקרו" [במשך שבעה ימים השיער צומח כדי שיעור זה].³

נשאלת, איפוא, השאלה המעשית: היכן השיער, לאחר הגילוח, שצריך להשאיר כעובי הרשת (הראש) של מכונת הגילוח? הרי זו חוצצת בין לחבי המכונה ובין עור הפנים? מדוע חשים אנו 'חלקות למשעי' לאחר גילוח במכונה למרות הרשת?

התשובה המעשית, שאין עליה עוררין, היא כי השערה גמישה ויקפצית. זו נגזרת את תוך הרשת בתהליך הגילוח, נחתכת במקום שנחתכת ושוקעת שוב אל תוך הפנים. 'הגזרות' זו של השערה אל תוך הרשת במכונה נעשית 'בעידוד' הלהב עצמו, וכמובן בסיוע לחץ האדם המצמיד את המכונה לעור הפנים. תהליך זה משתפר באמצעות התקן הקרוי lift and cut המצוי בלהבי מכונות חדשות של 'פיליפס'.

איור א' (להלן) מתוך פרסום תדמיתי של חברת 'פיליפס' מדגים את תהליך החיתוך ב-4 שלבים: (א) הלהב הקדמי (lift) נתקל לראשונה בשערה, (ב) מרימה מעט והלהב העיקרי פוגש את השערה במקודה נמוכה יותר. (ג) השערה נקצצת (cut) (ד) ושוקעת אל מתחת למיפסל עור הפנים. יושם לב כי באיור זה עור הפנים אף הוא נדחק לתוך הרשת, ומתעגל כגבנון בכל חריץ וחריץ. קשה להבחין האם הלהב פוגע ונוגע במש בעור הפנים או שמא נותק רווח ביניהם 'כחוט השערה'. בפרט שאיור זה איננו צילום ממשי אלא תרשים 'שיווקי'. ללא ספק, פריט זה תלוי גם במדת הלחץ של האדם הדוחק את המכונה על עור הפנים.

איור א: שלבי החיתוך - הרמת השערה, גזירה לתוך הרשת, חיתוכה ושקיעתה

שמעל כמו תער והפסור משום שאין דרך גילוח בכך. ולדעת הרי"ן הריטני כעין המלקט, צבת המלקט שערות שלא נדדו גילוח... אבל כל שהוא נדד גילוח מהו לי באבן או בעץ או במתכת, פשיטא דאסורי.

חשוב לציין כי תהליך זה (הגזרות השערה אל תוך הרשת) קיים בכל מכונות הגילוח, גם ללא התקן lift and cut. בכלל לא ניכרת שארית שערות כעובי הרשת. ההבדל הוא כנראה ביעילות הגילוח המתבטאת במספר הפעמים שצריך להעביר את המכונה, או במדת הלחץ הנדרש לגילוח למשעי.

נקודת בוחן זו, האם הלהב נוגע בעור, עומד ביסוד ההמלצה של המנחת-יצחק (ח"י קק"ג) "אני אומר לכל שואל שלא לחדק המכונה להבשר", והוסף שקשה מאד להזהר בזה. במודעות וכוזוים בשם רבנים הומלי' "להקפיד שאחז הגילוח יורגש ביד שאינו חלק" ונותרו "קוצים", וזה מעין המבחין של קריצות (או חזירות) צפורן (ר' הערה 3). גיעת הלהב בעור היא השמיעה בשם החזו"א שטען כי מכונת הגילוח מסירה כתם דיו מן העור. לעני"ד יש לפקפק בדבר מבחינה מצויאותית, ומי שינסה בעצמו (עיי' ה"ד או הרצל) ספק רב האם יאשר מסקנת שמועה זו. וראה להלן בתשובת הר-צבי בנדון. מכל מקום, ההתרכזות בהיבט זה בנויה על ההנחה כי אם הלהב אכן נוגע בעור - הרי זה תער. לעני"ד הנחה זו איננה הכרחית אם באנו לחיתך "מספריים כעין תער".

ד. מספריים כעין תער

"מספריים כעין תער" הוא מושג יקרטי' בנדונו ומופיע בשו"ע (ווי"ד קפ"א, ו):

אינו חייב על השחתת הזקן אלא בתער, אבל במספריים מותר אפי' כעין תער. ברר שהבטינו 'כעין תער' פירושו מקום החיתוך וקרבנותו לשורש. כלל, גם אם התוצאה דומה מאד לזו של גילוח בתער, עדיין מדובר רק במספריים כעין תער. שהחותר וכו"כ הש"ך: "שוזו במספריים סמך לבשר כעין תער", והפרישה כתב ביתר עז: "מספריים כעין תער - שיהיה חלק כאילו סיפר בתער". הגדה זו מיוסדת על הריבין, התוס' ושאר הראשונים, שהאבחה בין תער למספריים בסמיכות החיתוך לשורש ולעיקר.

אכן, יש מהאחרונים שפקפקו בחיתך השו"ע להתגלח במספריים כעין תער, ובראשם החתם-סופר והאבן-עזר. ראה סיכום הדברים במאמרו של הרב שבתי רפפורט הנזכר לעיל (תחומין י' עמ' 200). הדיון במכונת גילוח בנוי על הדעה המתירה מספריים כעין תער, והיא למר השו"ע (והרמ"א שלא חלק עליו אלא הוסיף תנאי, ר' לחלף).

נמצאו למדים כי מספריים המגלחים למשעי "כעין תער" - מותרים לדעת השו"ע. כיצד נבחין, איפוא, בין 'תער' ממש למספריים כעין תער? בתשובה לשאלה זו טמון המפתח להיתר/איסור מכונת הגילוח, והכל תלוי האם זו נחשבת מספריים כעין תער? כפי שהוסבר לעיל, ההבדל איננו נעוץ בתוצאה אלא בטכניקה. ההסבר המתבקש הוא כי 'תער' הוא להב אחד (סכין אחת) ואילו 'מספריים' הן, בהגדרת, שני להבים (שתי סכינים) המשתתפים בפעולת החיתוך/גילוח. ומהי מכונת גילוח בהקשר זה?

ה. דעת הר-צבי: הפרדת הרשת היא 'מספריים'

יש מקום לומר שמכונת גילוח, מכל סוג שהוא, תוגדר לעולם כימספריים, משום שיש בה רשת החוצצת בין הלהבים לפנים, והיא חלק מן המכשיר. הלהבים משחקים לרשת ולפניו 'מספריים' גם אם השערה נקצצת סמוך לשרשה, עקב הגירריותה פנימה. כך לכאורה עולה מדברי הרצי"פ פרנק בשו"ת הר-צבי (ווי"ד קמ"ג):

לענין גילוח הזקן יש לזון מכין דעצם הסכין אינו פוגע ולא נוגע בבשר מפני שיש הפסק דק ביניהם, אי"כ אין דינו אלא כמספריים כעין תער.

3. בתוס' (אוי"ח סי' קנ"ד) ז' באור מניימלי לשיעור עפ"י המשנה בדה"ב (ב"ב). ר' מלמד-לחזקל ווי"ד סי' ס"ד.

הרי שהבין בפשיטות שהציצת הרשת מונעת את נגיעת הלב בעור, ואין זה תער. לכאורה ניתן היה להסתמך על דבריו כהיתר גורף לכל מכוונות הגילוח שבעולם.

והנה בעל חלקת-יעקב (יו"ד סי' צ) הביאו וטען כי "הדר תבר לגויזיה" במכתב שכתב אליו הרצ"פ ב"יח תמוז תשי"ב זר"ל:

בזמן האחרון הובא לפני מכוונות גילוח משוכללים וראיתי שיש ביניהם שהתגלגלים יצאו נקיים באופן שהבשר חלק למרי שלא נשאר עליהם שום רושם של שיער. השבתי לשואלים כי גילוח כזה דין תער יש לו, וכמ"ש הרמ"א: "ומי"מ נזהרים כשמסתפרים במספרים שיעשה היקף הגילוח בחלק העליון מן המספרים וכי פן יעשה הכל עם חלק התחתון והיו כתער". ולפי"ז במכוונה שהנסיון הורה שמגלה למשיגי י"ל דהיינו תער. ולכן אני אומר לכל שואל שיזהר שלא לחדק המכוונה להבשר, דמתוך ההידוק יבא לידי גילוח ממש, אבל כשאני מזהק כ"כ אז אינו בגדר פסייך ושרי"א.

להלן שם מעיר החלקת-יעקב שלא הבין את הדמיון לדין הרמ"א "דבשם יש החשש פן יעשה הכל עם חלק התחתון והיו ממש כתער, אבל במכוונה שיש הפסק, זה הרשת, בין העור להסכין - אין חשש זה". מי"מ סיכם את שיטת הרצ"פ דהכל תליא בתוצאה ואם מגולח חלק למשעי הי"ז תער, דמוכח שהתער נכנס לנקבים והלה פגע בו.

לעני"ד החמרת הרצ"פ בכתב המצוטט, שלא להדק כנגד העור, איננה כדי שלא יהיה תער מדאורייתא, דאי"כ תמזה מאד להחזיר לכתחילה כשאני פסייך. דבריו בנויים על חומרת הרמ"א (יו"ד קפ"א, ז) בשם תרומות-הדשן הנאמרים בנוסח של מעין 'מדת חסידות': וז"ל תרומות-הדשן סי' רצ"ה:

יש נזהרין כשמסתפרים במספרים שאין עושין בתחתון כלום אלא בעליון, כי חוששין שאם יעשו כלום בתחתון שמא אירע שלא יחתוך זוג העליון אלא בתחתון והוא כמו תער. והנה קשה מאד להיות נזהר בדבר זה. אמנם נראה דנכון. יזהר שלא יספר פאת הזקן במספרים שהוא חדוד מאד, דליכא למיחש שיחתוך התחתון ולא העליון אלא כשהוא חדוד מאד, אבל אם אינו חדוד, אי אפשר לתחתון בלי דבוק העליון.

המעניין יבחין כי דבריו הם בגדר עצה "ויש נזהרין" ולא כעיקר הדין בהחלטיות. מכאן עצת הרצ"פ שלא להדק את המכוונה, כדי לצאת ידי חומרת תרומת-הדשן.

1. מבחן שהוצע ע"י הרב רפפורט

במאמרו הנזכר העלה הרב שבתאי רפפורט מבחן מעשי למכוונות גילוח להכריע האם הן תער ממש ואסורות, או מספריים כעין תער ומותרות. ההצעה היא לבדוק האם הלהבים, בסיבובם המהיר כפי שהוא בפועל במכוונה, מסוגלים לחתוך שיער גם אם תוסר הרשת אם לא? אם אינם מסוגלים - בהכרח החיתוך נעשה בדרך מספריים, בשיטת קיים חשש שמא גם בתוך המכוונה הרשת איננה שותפה לחיתוך, ואזי לפנינו אמנם ולא מספריים. אכן, מסקנה זו איננה מוחלטת, ושמא בתוך המכוונה הלהב חודר את השערה רק כנגד הרשת הנגרית, כמעשה מספריים.⁴

4. בקונטרס סס-חיים (נדעת גדולי ישראל בענין מכוונות גילוח) מובא מכתב מרוב שריה דבליצקי ובו נכללה פסיקא בשם הרי"מ מייזנשטיין שיש מקום להחזיר מכוונות גילוח אם "אין כח הלהב של הסכינים שבמכוונה חד באופן שיכולים לחתוך בסכין אחד בפני"ע אלא רק כשהם שנים זה לעומת זה".

במשך מספר שנים בצענו במכון 'צומת' נסיונות במכוונות מדגמים שונים, המיוצרות ע"י חברות שונות. הבדיקה נעשתה ע"י שערות יד ורגל, בדרך מורכבת המאפשרת להפעיל את הלהבים כדרכם תוך הורדת הרשת וסילוקה. מסתבר כי לפי ראות עיני הבדקים (הרבהם שבתאי רפפורט, אורי דסברג ואונק) במרבית המכוונות שום שערה לא נקצרה, והן התכופפו בפני הלהבים הנעים במהירות. מכוונות אלו זכו להכשרי מכון 'צומת' ופורסמו כיכשרות על פי ההלכה.

בשנה האחרונה, בדגמי 6000 ומעלה של חברת 'פיליפס' הבחנו כי הלהבים חותכים שיער אי-שם גם בלי הרשת. השינוי מוסבר כנראה בשל זווית חוד השונה במקצת ובסיבות מטלורגיות. להבים אלו לא קיבלו את הכשר מכון 'צומת' מתמת הספק, שמא גם בתוך המכוונה הם חותכים מבלידי הרשת שאינה שותפה לפעולה עצמה.

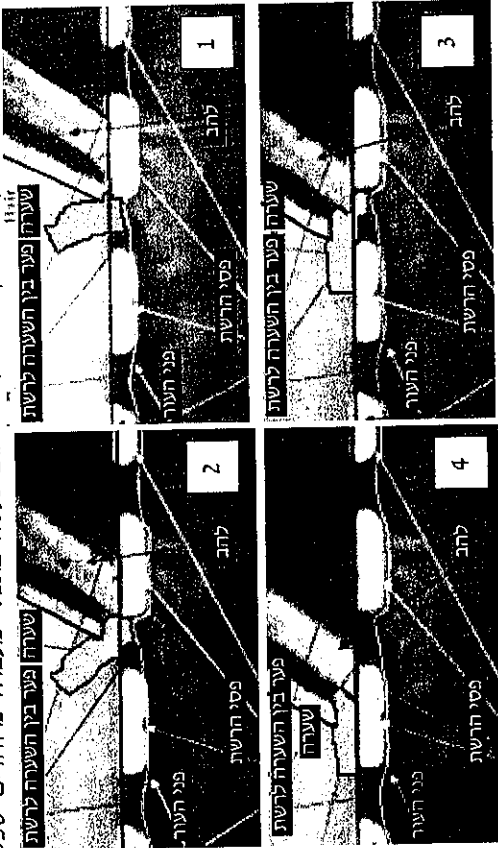
במודעות שפורסמו הצענו לציבור להחליף את הלהבים במכוונות מדגמי 6000 ומעלה של חברות 'פיליפס' (יונילוקי) (חברת בת) בלהבים נדירים מסידרה 5000 שנמצאו תואמים מבחינה מיכנית ותיפקודית (כולל עמידות לשטיפה במים). למרות האמור להלן (מחד גיסא פקפקו בכל המכוונות לסוגיהן, ומאידך סברא להכשיר את כולן) עדיין אנו סבורים כי יש עדיפות במכוונות 'פיליפס' לקדמו שלפני סידרת 6000.

2. מימצאי תצלומי וידאו

בכסלו תשס"ב (12.01) בקרתי במפעל 'פיליפס' בחולדל לדיון עם מהנדסי המפעל. בקשתי לבדוק מקרוב על שני נתונים רלבנטיים:

- (א) האם הלהבים נוגעים בעור הפנים?
- (ב) האם הלהב חותך בשיטת התנגדות הרשת או בלעדיה?

צפיתי בקלטת וידאו (שנבחרה לי לאחר זמן) אשר הופקה על ידם (למטרות מחקריות, ללא קשר לדיון היהודי). הצילום נעשה בתנאי מעבדה מיוחדים שכללו

4. שלבי חיתוך שערות בחריץ הרשת של מכוונות הגילוח. נראה כי השערה נקצרה ע"י הלהב עוד לפני שהגיעה לרשת הנגרית. העור נגרר בידך עם השערה וחוזר ונשקע, ויתרת השערה נבלעת.

האורה מיוחדת, מצלמת וידאו מהירה וירשת' של מכונה שנבנתה במיוחד, בעלת 3 חריצים בלבד ועם זמן חלקית כדי לאפשר צילום מן הצד. לחלן הממצאים:

א. העור נראה בבירור כשהוא נמשך לכיוון חריץ הרשת, אך לא נצפה כנוגע ממש בלהב, ונותר מירוח כ"חוט השערה". לא ניתן לצייין 'יק' אדום' מיקרוסקופי עד היכן בדיוק הוא נמשך. לאחר החיתוך העור נראה חורר ושווקי.

ב. הפתעה מסוימת היתה בקשר לשאלה השנייה. התברר כי גם בלהבים מן הסדרות היונקות והתחליף הוא כדלחלן: שערה בודדת חודרת לחריץ הרשת. עובי השערה הוא פחות מרוחב החריץ והיא איננה ממלאת את כולו. הובחן כי הלהב פוגש את השערה וקוצץ אותה כנראה עוד לפני שהגיעה לדופן הנגדית של החריץ. הרי אומר: הרשת משמשת רק תופסן לשערה, מעין גדר שעליה היא נשענת. משלכדה השערה בחריץ - הלהב הנתון חותך אותה מבלי שהלהב החותך פוגש את הדופן הנגדית.

המסקנה העולה לכאורה היא 'שלילית' למדי: הלהב יכול לחתוך את השערה בסבין יחידה, ללא צורך בלהב נגדי כבמספריים!

ח. האם ההלכה מיקרוסקופית?

אכן, כל המבחנים הללו אינם נראים כלפי חוץ, והם בנויים על ההנחה כי הנתונים הפנימיים המתרחשים במכונה, אף שאינם מובחנים בראיה שטוחית, תקפים בהלכה. יש לפקפק בהנחה זו לאור הקביעה המקובלת שההלכה איננה מיקרוסקופית.

התפיסה האלמנטרית של 'מספריים' היא שיש בהם שני אלמנטים השותפים במעשה החיתוך. שמה י"ל בתפיסה טבעית כזו מכונת גילוח תיחשב מספריים (כעין תער, כמובן), שהרי סוויס החיתוך נעשה כאשר השערה חדרה לחריץ הרשת ונצמדה לדופן המתכנית בשעה שהלהב חותך.

קביעה עקרונית זו, שההלכה תלויה במראה עיני אדם 'רגיל', ידועה בקשר להיצמאות חידקים במים, נקבים וצירים בריאה ו'ניקב כלשהו טרפה' ואתרוג "חסר כלשהו" שחסרונו ניכר רק בזכוכית מגדלת, וכן ביחס לאותיות סת"ם הראות תוכות או דבוקות רק בעין מזוינת, או כתב מיקרוגרפי המותר בכניסה ל"מבואות המטונפים" ועוד. ואכ"מ לציון המקורות.

לענין גם דברי הרמ"א ותרומה"ד, שדברו אודות הקפדה לחתוך במיספר העליון, עוסקים בדיוק בנקודה זו: אם האדם נוהר שהחלק התחתון (הסמור לעור) של המספריים לא יגיע לבדו, כבר יצא מחשש תער, למרות שתוך כדי גילוח אי"א לדקדק בחוט השערה, ולא כל אנפץ שיוי. יתר על כן, בדבריהם משמע כי אם החלק העליון של המספריים נע לבדו, והתחתון נחי - ה"ז מותר. לא נדרש שם שהחלק התחתון ישתתף בחיתוך כריאקציה נגדית, ויזמן שכנס אם כל תפקידו של החלק התחתון הוא רק לתמוך ולהחזיק בשערה שפיר דמי, והרי זה בדיוק טכניקת מכוונת הגילוח.

הנה בעצמך: אם אדם יצמיד בידו מתכת מהודקת ע"צ עור הפנים ויזיקו שערות, ובכיו השנייה יקח להב אחר וימרטו שערות אלו ע"צ המתכת - לכאורה ש'לנו כאן מעשה מספריים ושרי. כשיש שותפות של שני אלמנטים לא איכפת לנו מהי בדיוק הפעילות המיקרוסקופית האם החלק התחתון משימש כלהב נגדי או כבית אחיזה בלבד.

הרי אומר: גם אם מיקרוסקופ מוכיח אחרת, עדיין יש מקום בראש לומר כי מכוונת הגילוח היא תהליך של מספריים שיש בהם שני אלמנטים, ולא תער שהוא להב בודד.

הקביעה שלא המיקרוסקופ או הוידאו קובעים, אלא מבט עין והרגשי החושים, כוחה יפה גם לענין השאלה דלעיל: האם הלהב נוגע בעור הפנים. כמדומה שאין תחושה כזו, ובגילוח סביר לא חשים גירד להב ע"צ העור, כבתער או בדומה לו.

לענינו זו סברה מיוחדת, והריני מניחה לפני גדולי התורה, חכמי הדעת, פוסקי ההלכה המובהקים, יושבי על מדין. דומה כי אם הדברים מתקבלים - כל מכוונת הגילוח מותרות, ואם לאו - יתכן כי כל מכוונת הגילוח אסורות (אם יבדקו בשיטה מיקרוסקופית דומה).

ט. סיכום

1. אסור לגלח פאת הזקן בתער. במספריים מותר, וכן ב'מספריים' כעין תער' לדעת השו"ע ודעימיה.
2. מותר לתלוש שערה-שערה בימלקט ורהיטוני (כעין פינצטה). יש מי שחידש כי מכוונת גילוח פועלת כמלקט, שכן הלהב חותך כל שערה בנפרד, ומסעמים נוספים.
3. עור הפנים חודר במקצת לתוך חריץ הרשת. השערה - שהיא גמישה מטבעה - נגררת אף היא לתוך חריץ הרשת ע"י הלהב עצמו, נחתכת סמוך לעור, וחוזרת ושוקעת. זו הסיבה שאין שאריות כעובי הרשת.
4. לא נתבאר בבירור האם הלהב אכן נוגע בעור הפנים, והנסיגות אינם חד-משמעיים. ביצולמי וידאו לא נצפתה נגיעה, אלא מירוח דקיק.
5. יתכן כי נקודה זו, של הימשכות העור עד כדי נגיעה בלהב, איננה משמעותית להלכה, ומספריים 'כעין תער' מירושם שתוצאת הגילוח היא חלק למשעי.
6. יש מי שכתב כי עצם קיומה של רשת מפרידה, ולו הדקה ביותר, מחייב שאין נגיעה בין הלהב לעור, ולפיכך המכונה נחשבת 'מספריים' כעין תער' שהותר.
7. מכון צומת אימץ בעבר מבחן לכשרות המכונה ע"י בדיקה בכיוון אחר: האם הלהב מסוגל לחתוך שיער גם אם הרשת חוסרת לחלוטין. מכוונת רבות יחושכתי לפי מבחן זה, לאחר שלא הבחנו בחיתוך שערות גם כאשר קרבתו אליהן את להבי המכונה החשופים (ללא רשת).
8. צילומי וידאו העלו כי בתוך המכונה הלהב כנראה חותך את השערה, שנלכדה בחריץ הרשת, מיד כשהוא פוגע בה, גם אם עדיין לא נצמדה לדופן הנגדית של חריץ הרשת. הרשת משמשת (לפחות במקרים רבים) כתופסן ובכית אחיזה בלבד לשערה, והלהב כורת אותה בפני עצמו. תיאור זה אינו תהליך חיתוך בין שני אלמנטים כמו במספריים מקובלות.
9. מאידך, לאור ההסכמה המקובלת שדיני תורה אינם נקבעים לפי מיכשור, אלא לפי חוש טבעי ואלמנטרי, שמה יש מקום לומר שכל מכוונת הגילוח הן 'מספריים' כעין תער', ללא תלות בעיון מיקרוסקופי ובצילומי וידאו. ברור כי בחיתוך השערה משתתפים שני אלמנטים, הלהב והרשת, ולא איכפת מה בדיוק מתרחש בפנים, האם הרשת משמשת ריאקציה נגדית או שמה רק נקודת אחיזה ותפיסה.
10. מימצאים אלו, והבעת עמדתו בעקבותיהם, מונחים לפני פוסקי חזון המובהקים.

נספח

תשובות גדולי הפוסקים

המפתח הגדול

לסאלות ההלכתיות ברברים שנתחדשו
אחרי זמן השולחן ערוך
וגדולי האחרונים

גילוח השערות

ד"ר
ב"ר
ש"ס

ספרו פנים ופאנים

ע"ד
לוי לוי
ז' ברוימן
ניסח לזכות
ו"א

ד"ר

כ"ד מנחם טרומבין

ש"ס

1. מהמאכלים ב"מ ה. קלב בסופה (שם קל-קלב)
2. לקרוא לתורה את המגלח זקנו בתער, והמחלל שבת, ולקרוא כחן בעל תשובה ככחן
3. י"ד ב. טז ובהערה
4. ממולאי זקן להתרת נדרים בערב ראש השנה
5. נידוי למומר ולמגלחים בזמננו
6. י"א ד. י"ד, ז. ד; א. י"ד, יא. טז
7. ראה מומר או חפשי

ד. זמנים שונים

1. בחורים ספרדיים בישיבה אשכנזית להסתפר ולהתגלח בין המצרים י"ד ד. לו
2. גילוח בחול המועד ב"מ ז. א. יט. ג
3. גילוח בחול המועד כשנחוץ לו, וליופי בלבד
4. אג"מ א"ח א. קסג; א"ח ד. קיא
5. גילוח בחול המועד לבעל תשובה ב"מ ז. א. לד
6. גילוח בין המצרים בשביל עבודתו
7. אג"מ ח"מ א. צג בסופה
8. גילוח הזקן בחול המועד אג"מ א"ח ד. קיא
9. גילוח הזקן בימי הספירה כאשר יפסיד כסף בגלל עסקו אם לא יתגלח אג"מ א"ח ד. קב
10. גילוח הזקן בין המצרים כאשר יפסיד כסף בגלל פרנסתו, כגון שלא יוכל ללכת לעבודה, וכשרק ילעיגו עליו, ובשבוע שחל בו תשעה באב
11. אג"מ א"ח ד. קב; ח"מ א. צג
12. חולה שנתרפא בחול המועד ב"מ ז. א. סח
13. חייל שחייב להתגלח בשבת ואם לא יגלחוהו: לעשות בעצמו בסם או האחרים ע"י תער
14. מ"י א. סג-סד
15. תיספורת וגילוח בע"ש חזון
16. י"א ג. א"ח, לא. ה

גילוח השערות

1. אשה לעשות כמנהג הבעל, ובענין פאה נכרית, ובענין גילוח השערות
2. אג"מ אה"ע ד. לב, י
3. אשה ממקום שנוהגות הנשים לגלח שערות

גילוח הזקן

א. אופני גילוח

1. גילוח במכונה אלקטרונית שאינה מניחה כלום
2. מ"י ז. סג
3. גילוח במכונה חשמלית מסוגים שונים
4. מ"י ד. קיג; ב"מ ז. ב. יח
5. גילוח הזקן במכונה ח"י ב. קלג; ח"י ג. לט;
6. ש"ה ב. קה; ש"ה ד. צו
7. גילוח הזקן במכונה או בסם ח"י א. פכ
8. גילוח הזקן במכונה עם סכין מפלסטיק
9. ש"ה ה. קא
10. גילוח הזקן בסכין מפלסטיק מ"י ח. עא
11. גילוח הזקן שגראה כעין תער: למה לא חששו למראית עין
12. אג"מ אה"ע ב. יב
13. גילוח תחילה עד פחות מכשיעור ואח"כ במכונה ש"ה ו. קיז
14. המתגלח במכונה: פסול לעדות מ"ה ו. קנ

ב. איסור והיתר

1. אביו לא מגלח את זקנו האם הוא עובר אל תמוש אם מגלח; מגדל בלורית מ"ה ט. קעד
2. ללקט שערות לבנות וגילוח הזקן למי שהלבינו שערותיו, עבור שידוך ובכלל
3. ש"ה ג. קיא
4. לשמוע לאב להתגלח עבור שידוך
5. ב"מ א. סב. יג

ג. המגולחים

1. אכל במסעדה על סמך הבעלים והרב המכשיר ושוב נודע שאכל איסור גמור: האם צריך כפרה; לכתחילה ב"מ ה. קל-קלב
2. בחקירת העדים לכשרותם: הנחת תפילין, הדלקת וכיבוי חשמל בשבת, גילוח בתער, נסיעה במכונית בשבת, אכילה במסעדה לא כשירה
3. י"א ד. אה"ע, ה
4. המתגלח במכונה: פסול לעדות מ"ה ו. קנ
5. להיות משגיח העושה חותמות או משגיח במסעדה ומטבחיא של ה. O.U. שלרביניהם יש מלביזיה, נשותיהם לא צנועות, בבתייהם יש כתבי עת, והם מגולחי זקן, וכאשר המשגיח לא אוכל בעצמו

אג"מ - אגרות משה • ב"ח - בצל החכמה • ב"מ - באר משה • ח"י - חלקת יעקב • י"א - יביע אומר • י"ד - יחזק דעת • י"ח - יגדיל תורה • מ"ה - משנה הלכות • מ"י - מנחת יצחק • מע"ח - מעשה חושב • מ"ש - מנחת שלמה • צ"א - ציץ אליעזר • ש"ה - שבט הלוי

בענין סכנות העלול
דעת גדולי ישראל

ב

סם חיים

פתחה

דעת רשכבנה"צ מרן ה"דפן חיים" צוק"ל

דעת רשכבנה"צ מרן ה"חזון איש" צוק"ל

דעת מרן רבי אהרן קוטלר צוק"ל

דעת רשכבנה"צ מרן ה"קהילות יעקב" צוק"ל

דעת רשכבנה"צ ראש הישיבה מרן ה"אבי עזרי" שלטי"א

דעת מרן עמוד ההוראה הגר"ש אלישיב שלטי"א

דעת מרן הגר"י ווייס צוק"ל

דעת מרן הגר"ש" אויערבאך צוק"ל

דעת הגאון הגדול רבי יעקב קמניצקי צוק"ל

דעת הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שלטי"א

דעת הגאון הגדול רבי אהרן יהודה ליב שפינמן שלטי"א

דעת הגאון הגדול רבי מיכל יהודה לפקוביץ שלטי"א

דעת הגאון הגדול רבי שמואל הלוי וואזנר שלטי"א

דעת הגאון הגדול רבי ניסים קרליץ שלטי"א

דעת הגאון הגדול רבי משה שמואל שפירא שלטי"א

דעת הגאון הגדול רבי אברהם יעקב זלניק שלטי"א

דעת הגאון הגדול רבי משה שטרנברך שלטי"א

דעת הגאון רבי שריה דבליצקי שלטי"א

דעת הגאון רבי עמנואל מולדאנו שלטי"א

דעת הגאון רבי משה צדקה שלטי"א

דעת הגאון רבי יעקב חיים סופר שלטי"א

דעת הגאון רבי יעקב חופיק שלטי"א

דעת הגאון רבי יצחק רצאבי שלטי"א

הדרך המותרת ע"פ החורה

ב

ד

ד

ז

ז

ח

י

י

י

י

י

י

י

י

י

י

י

י

י

י

י

י

י

י

י

י

י

י

י

סם חיים

ג

פתחה

דרשה הגמרא "ברך אתה בבואך וברך אתה ביציאתך" שתהא יציאתך מן העולם כביאתך לעולם מה ביאתך לעולם בלא חטא אף יציאתך מן העולם בלא חטא (כ"ט קז). זהו תשוקתו ורצונו של כל בן ישראל, תכלית חייו בעבודת יצור, ובענין סכנות גילוח שאיפתו גם כזה לא ליכשל כל ימיו במלכות ה' מצוות לא תעשה דאורייתא, ואין הכל יודעין תורת הדבר, על כן נכתבה החובת דבריהן כחלי אש של גדולי ישראל מאורי דרכנו האם בגילוח במכונה יש ה' לאין דאורייתא, וברור שודאי לאחד הקריאה יחשבו המושלים ביצורם חשבונו של עולם לעבור לגלח כסם.

בחובת זו לא החזיר שום שיטה או מקור הקשור למנהג השארת הזקן ע"פ הקבלה, לכל דמה אדם לערב ביטן חמשה איסורי דאורייתא לבין מנהג ע"פ הקבלה, אלא רק אם יש בגילוח במכונה מדינת דאורייתא ה' לאוין.

דעת רשכבנה"ג מרן ה"חפ"ן חיים" זצוק"ל

גילוח שיש בו השחתה פירש רש"י דרך גלח בו ומשחת והיינו תער, אבל רחמינו משהיה ואין דרך גלח בו, והנה לפ" המשינקע החדשה שמספרין בה (היינו מה שקורין אל זכ"ש חצי אל) שמלחין כחנע ממשי ותולש השער למערי ולא נשאר מאומה המספר בה את זקנו לאורה עובר על מה שכתוב ופאת זקנם לא גלחו ושומר נפשו ירחק מזה מאד.

(עין לקמן בדברי הפוסקים שהמכונה שהיתה בזמן מרן ה"ח"ה היתה משאירה מהשערות הרבה יותר מהמכונות בזמנינו שהיא היתה מכונה תפורה דנית בלא חשמל, בספרו ליקוטי הלכות מכות פ"ג עין משפט אות ז')

בפרט הצטער אותו צדיק צער גדול והיתה לו ענמת נפש עצומה מאלו שהשתמשו במכונות גילוח [המופעלות ביד, כפי שהיו בימיו, אף שלא היו חותכות כ"כ בקירוב כשר כמו מכונות החשמל של היום], וכמו שביאר בספרו "לקוטי הלכות" ע"מ מכות (פ"ג ב"עין משפט" א"י), שסיים שם: "ושומר נפשו ירחק מזה מאד". וכוונתו היתה לא משום חומרא בעלמא, כ"א מצד הדין, ועבור כל כלל ישראל בלי הבדל. ואף שלא גירש מהשיבטה אלו מתלמידיו שגלחו במכונות, אמנם הצטער עליהם צער רב. ופעמים בשנה, כיו"ח"כ ושמו"ת, הי' דורש ע"ז ברכים בתוכחה מגולה.

(נכד החפ"ן חיים בספר הדרת פנים)

דעת רשכבנה"ג מרן "החזון איש" זצוק"ל

מפני שאמרו"ר אינו נודע להורות הוראות אמר לי שאכתוב מה שידע בשם החזו"א זצ"ל והנה זה ידוע כאן שמעיד בשם החזו"א שאין למכור שום מכונת גילוח למי שמתגלה כחנע רק לגוי.

העני דר"ש ואברכו בהצלחה בכל מעשיו שעושה לשם שמים.

חיים קייבסקי
נוסח המכתב נכתב ע"י מרן הקהילות יעקב זצוק"ל
(לשכנו תדרשו חלק א' עמ' רנ"ח)

(מכתב זה מבאר דעתו ומעמו)

אשר בקש לבאר ע"פ מעמי ונמוקי באיסור מכונת הגלחת, ומעם ושיטת חזו"א זצ"ל, אכתוב בקצור, הנה תער בתורה לא כתיב, ושני יסודות האיסור בזה הם השחתה וגילוח, וגורד השחתה כ' הדין פ"ג דמכות כל שאין השערות ניכרות, ובר"כ"ן שם כ"א ד"ה ת"ל כתב היר"ד מספרים בעלמא משום שאין חותכין בצד העיקר אבל כל שחותך בצד העיקר דהיינו בתחילת חלק השער הגללה היוצא מתוך העיקר הוא בגוד תער, וא"כ מכונת הגלל הוא תער דאוריתא ממש, ומספרים קעין תער הוא החותך סמוך לבשר דהיינו שמניח המספרים סמוך לבשר אך אין חותך סמוך לבשר ממש כ"ה פשטות הסוגיא דנזיר נ"ח ע"ב, וע"ש מ' ע"ב, וכ"ה סוגית הראשונים, וזה הי' פשיטת ה"ח"ס א"ח"ס סי' קנ"ד לאסור מן התורה אפי' במספרים אם הי' חותך כחנע ממש, והשערות של ה"ח"ס נתאמת בימינו.

ואל ישיא לב האדם לומר שדהת"ס ל"ט ע"א ד"ה נזיר שגילח שכתבו שכעין תער ג"כ משחת מעיקרו, וכ"כ החזו"ן עוד שם מ' ע"א ד"ה וכתער חולק על יסוד הגלל שכתבו דכל שהיה סכין וחותר סמוך לעיקרו ה"ה תער דאוריתא, ודא מעותא היא שהיו החזו"ן בנזיר שם מ' ע"ב ד"ה דתניא כ' בעצמם ח"ל ובמספרים ליכא השחתה שאינו נוסף השער מעיקרו ושרשו, והי' מפורש כה"ח"ס דאלו הי' נוסף במספרים השער מעיקרו ושרשו הי' גם במספרים דין תער דאוריתא, ומעיקרו ושרשו היינו עד העיקר לא השרש ממש, ודאי אין השרש עצמו בכלל דזה גם כתער דאוריתא לפי הלכה אינו יסוד לאיסור, ודהת"ס שם ל"ט ע"א ומ' ע"א דנ"ל, ע"כ מתפרשים באחד מתרי אגפין דאו דדין זה מיוחד בנזיר דהתם תער מפורש כתב ואפילו קעין תער ממש אינו תער אבל דרך זה קצת דחוק. - או מה שנראה יותר שהתוס' עיקרם אשאר המעבידים כתלשה וכוונתם קאי כאשר יראה בדבריהם והיינו דאם לא דומה עכ"פ בזה לתער שתלשו מעיקרו ושרשו כיוון שגם בגלוח אינו דומה כיון דדרך תלישה וכה"ג הוא אם כן במה דומה לתער, - אבל מספרים דדומה בצד של גלוח אם היה גם צד דמיון שנופל עד עיקרו ושרשו אם כן, דומה למערי לתער והוא תער ממש כמפורש בדהת"ס שם מ' ע"ב דנ"ל שו"ד שגם ידיר ש"כ הגר"נ גשטפער שליט"א כתשובתו פירש בן דהתוס' והוא נכון - ובלא"ה דברי הרמב"ם פ"ז מגזיר ה"א מחלוקת על דברי החזו"ן דנ"ל.

דעת רשכבנה"ג מרן רבי חיים עוזר גרודזינסקי זצוק"ל
אני רוצה בזה להודיע כי בהיותי בוילנא בערך שנת תרצ"ה או תרצ"ו הראיתי מכוונת גילוח "שיק" לרשכבנה"ג ר' חיים עוזר זצ"ל בשליחת מכתבת תורה דעת ושמעתי בברירות שהוא לא התיר בתשובתו להם.

אברהם אשר זימרון

רב קהלת "שערי תפילה" יו"ר ורק (מכתב),
עפ"י עדויות מכוונת גילוח "שיק" שהייתה לפני כשישים וחמש שנה השאירה מהשערות יותר מדמכוונות שבזמנינו)

דעת מרן רבי אהרן קופלר זצוק"ל

הגאון רבי אהרן קופלר זצ"ל אומר שמה שמצינו במסכת מכות דף כ"א ע"א הא כיצד גילוח שיש בו השחתה - הרי אומר זה תער שאין כוונת הגמרא לומר שיש לימוד שחייב רק בתער, אלא שחייב בכל אופן גילוח שיש בו השחתה אפילו בלי תער. ומה שמצינו ביר"ד שגילוח במספרים בעין תער מותר. השעם הוא שהמספרים בעין תער אינם משחיתים כל השער אלא משאירים מעט ממנו ולכן אין כאן השחתה. ונקראים מספרים בעין תער רק משום שהגילוח שלהם הוא קרוב להיות כתער אבל אינו תער ממש.

יצחק יחיאל פאר ראש ישיבת דרך איתן (במכתבו בהדפסת פנים עמ' כ"ב)

באתי בזה לאשר אודות מכוונת הגילוח שבאתי לפני מרן הגאון רבי אהרן קופלר זצ"ל ושאלתי בפירוש אם אפשר להקל להשתמש במכוונת הג"ל היות שדעתי סובל מאוד מהם המשיך שער, וענה לי בשום אופן לא ושאלתי אם זה חומרא, ואמר שדעו מעיקר הדין.

בבבד ובהקדקת ביאות
אלהו דב וכפפתיאל (מכתבו)

כשרעתי לקווים לשמש כרב ראיתי שרבים מגלחים את זקנם בתער וכדי להפרישם מאיסור זה קינתי מכוונת גילוח וחילקתי אותם בין אנשים אלה גם שלחתי את בני לדריכם בפעולות המכוונת, כשסיפתי על ק"ל למרן הגאון רבי אהרן קופלר זצוק"ל ענה "לא היה כדאי כל העסק הלא חז"ל אמרו אחד המקור

ובגר מלקט ורדושי: ידוע שישנם כ' דעות בראשונים להיר"ן ושאר ראשונים רדושי הוא כל אומנת שמלח כמו תער והפסור משום שאין דרך גלוח בכך, ולדעת תר"ן רדושי בעין מלקט צבת המלקט שערוות שלא בדרך גלוח, וא"כ בדרך לשני הפירושים אסור דמכוונת הג"ל כהיום דרך גלוח בכך ובאה אצל כל תרים כדיום במקום התער ואיתמחי למלאכת הגלוח עוד יותר מתער, וכן לר"ן פשיטא דכה"ג אסור מה"ה, ופשוט מאד דע"פ הלכה אין שום הבל בגלוח הסבין אם הוא גדול או כ"ש ממש, כיון שהוא בגדר סבין למלאכתו וחורף ע"י חרדו, והחקך עד השחתה כמו תער, ומקום הגלוח נשאר חלק למשיע.

ואין להתעקש שהוא בגדר כתוש ולא בגדר חתוך כאשר עלה בדעת איזה בני תורה אשר רמז כב' מעלי דכל המודל שראינו ונפתיים בעולם הוחכים ע"י מהירות התנועה של הסבין בפגישתו עם שכנודו תע"י יסוד זה נבנה כל מציאות הזה, וא"א לחלוק על מה שבדיר בשמש, ואפי' ימצא ע"ד מיעוט מציאות אחרת אשר לא ראנו, מי יבנים עצמו לזה, וקורא אני ע"ז משי"כ בח"ס שם בסו"ד דריוס יתירו זה וימשך שיתירו גם את האיסור מדאורייתא לפי דבריהם, ומכ"ש דלפי ענ"ד כל החפסה הוואת של מעשה כתוש היא תפסה מופתית במציאות הדברים, (וע"ע פסחים ל"א ע"א יאמרו וכו').

ומה שכ' בשיטת החזון איש וצללה"ה, היות ה"י לי מו"מ בהלכה עם החזון איש עוררתי אותו פעם על המכשלה הוואת ותי' פשוט בעיניו לאיסור מאותם מעמים שהוכרתי למעלה הדיינו שיטת הריב"ן ושאר הראשונים סוף מכות, ולא מחוסרא בעלמא אלא מעיקר הדין, והדבר ידוע מאד בכל הסביבה שלו, ומה שלא פרסם בן כספרו לא ידעתי המעם, אבל ובי זה מה שפוסק לא העלה הכל על הכתב הוא סבה לחלוק עליו ביודענו שד"י דעתו נוטה לאיסור גמור ועד סוף ימיו החזיק בן, ודירא את דבר ה' ירחיק עצמו מכל הג"ל כמו מן התער, ודיוות כי מעלי בבדו נ"י וזה במצוה הג"ל יזכרו ה' המוכ גם הלאה להחזיק במעוז דרכו, ואת מזכי הרכים יד' נמנה.

הריני דוש"ת כאברהם המצפה לרחמי ה'.
שמואל הלוי ואזנר (שו"ת שבט הלוי חלק ד' סמן צו)

שלא נשאר זכר כדאי שדמכין נוגע בבשר. אם הסכין הוחק נוגע בבשר זה לאו גמור. הדין של מספרים זה מפי שדמכין העליון חוק, והסכין העליון לא נוגע בבשר ופה ברור שנוגע בבשר דאי זה איסור גמור. מי שרצה לשמוע על החוק, צריך להזהר. קרוב לדאי שזה איסור גמור. באמריקה היה רב אחד ושאל פרופסורים מומחים באמריקה מבנים יהודים בעיניים אלו, והוא שאל "האם הסכין הוחק נוגע בבשר?" והם אשרו שנוגע, כתוב בשו"ע שאם הסכין נוגע בבשר עובר על לאו גמור. ומספרים, הסכין העליון חוק זה לא נוגע בבשר, במכונות של היום ברור שדמכין נוגע בבשר, אילו היה קצת הפסק לא היה נשאר כולו מגולת. המצב הוא כזה, הסכין מושך את הבשר ע"י המהירות ונוגע בבשר זה איסור גמור. תער, א דאי מאר מען נישט, א דאי א איסור גמור, נאר איך פסקן נישט, הלכה למעשה פסקן איך נישט. און מ'דארף זיך היטן און מ'דארף משפיע זיין אז חברים זאל נישט ... (כדאי אסור, כדאי איסור גמור, אלא שהלכה למעשה איני פוסק, תריך להזהר ולהשפיע שהחברים לא...)

(תשובתו כע"פ בספר הדרת פנים עמ' ש"ס)

בנוכחותי שאלוהו למי"ר מין הקדילות יעקב צוק"ל בחורים מירושלים בנותג לאלו עם מכונת גלוח ואמר שיש רק עצה אחת בסם, וכל מכונה קרוב שעובר בה לאו, ואמר להם גם במכונות החדשות מכל המונים וראו ראי שזה מגלח את הזקן חלק לגמרי, א"כ הסכין מסתמא חותך סמוך לבשר ואמר שאצל מין החז"א צ"ל נסו וחקו סמוך לעור ממש, ובמכונות שהחלק העליון חוק, אז העור נכנס ונוגע בחלק העליון והעליון מגלח, וכן גם במכונות שיש רשת דקה מלמטה אותו הדבר וקרוב שעובר הלאו.

שאלתי בנותג לבחור ישיבה שמציעים לי ומתגלח עם מכונה ואמר לי מו"ר שיש לומר לו שאסור משום שאפשר שזה נוגע מוחסר דיעה, אבל אם לומר כישיבה שידעו מזה כגון פוניבי ודומה, זה לא נעים לקחת בחור כזה ויש להסם בדבר.

אמר לי מו"ר צוק"ל בנותג למוסדות... שלא מתנבים את הבחורים לקיים את המצוות הקדושות כהלכתן לכן כל הלכה שיש להחמיר בה ולנהוג לחומרא נופל על הבחורים בעול, וכן בנותג לאלו עם מכונה חשמלית שכיום דנה כתע ממש.

(ארוחת רבינו חלק א' בהוספות עמ' ל"ח)

ואחד העיקר במשמע (וכן אחד המשוהות ואחד העשות לוקה) ומפלא לא היה קל לחלק את המכונות ולשלוח אח ביד לאנשים אלה.

(רבה של קווינס בספר הדרת פנים עמ' שצ"ג)

דעת רשכבנה"ג מרן ה"קדילות יעקב" צוק"ל

נתבקשתי מאמ"י לפרסם שמעולם לא התיר את מכונת גלוח ואדרבה קרוב מאוד שזהו תער ממש ועוברין עליו בחמשה לאוין וכבר נתפרסם שהחפץ חיים צ"ל בליקוט הלכות על מכונת אוסר אפילו את מכונת גלוח של יד [כלא חשמל] הנקרא גול וכל שכן וקל וחומר של זמנינו שדואו הרבה משוכלל יותר וקרוב לדאי שיעצם הסכין נוגע בבשר והוא היה תער ממש ואם כן זהו תער האמור בתורה.

שוב נתבקשתי מתגרא"מ שך שליט"א לפרסם גם בשמו שמעולם לא התיר ח"י המכונת גלוח.

חיים קניבסק

נוסח המכתב נכתב ע"י מרן הקדילות יעקב צוק"ל

(קריינא דאגרתא חלק ג' אגרת מ"ט ולשכנו הדרשו חלק א' עמ' רנ"ח)

קרוב לדאי שהמכונת גלוח דינה כתער ממש ועל כל פעם שמגלח בה עובר בחמשה לאוין ר"ל.

ומי שרצה להסיר זקנו אין לו דרך היתר אלא ע"י המשוהה (משעי) הדיעה וכן היו עושין תמיד כל הרצה לעשות בהכשר.

ובכונות השמירה מאיסור גלוח יצאה הרבה בתורה ויד"ש ויד"י לגאון ולחפארת בערה.

(קריינא דאגרתא חלק ג' אגרת ג')

קרוב לדאי שזה מעיקר הדין חמשה לאוין באמת בלי ספק, אני לא מקבל אחריות להורות בהחלט, אני תמיד לא מורה בהחלט, אבל כמעט ברור כשממש שזה ממש גילוח, כיון שלא נשאר כלום, כדאי הסכין הוחק נוגע בבשר. אז לא היו המכונות משוכללות כל כך, היה נשאר קצת שעירות זה סימן שהסכין הוחק לא נוגע, גם כן אז אסור. אפילו מי שרצה להחזיר זה רק אז, אבל היום

כתוב בגמ' ופאת זקנם לא תלחו וכל אפי' גלחו במספרים וזא חייב ת"ל לא תשחת פאת זקנך, וכל אפי' לקטו במלכות ורדחשני דזא חייב ת"ל זקנם לא תלחו, דא כיצד גלחו שיש בו השחתה.

ובח"ח ז"ל בלקוטי הלכות פ"ג דמכות כ' "המאשינעק החדשה שמספרין בהם היינו מה שקורין אל וכו"ש חצי אל שמעלהין כתער ממש ותולש השער ולא נשאר מאמה, המספר בהם את זקנו לכאן עובר עמ"ש ופאת זקנם לא תלחו".

הנה המאשינעק (המכונה) אשר המציאו כימי הח"ח כמלפני מאה שנה אינו בבוואה דבבוואה להמכונות המשוכללות שבזמנינו ובכן כל עוד ואינו במות שאחרי השימוש יהי, מורגש כל שיערה ושערה דזא הוא נלכד באיסור תורה ממש.

אמנם שמעתי שמכונן א' בירושלים המציא מכונה מיוחדת שאין בבהה להשחתת השערות ודבר מעין בדיקה.

יוסף שלום אלישיב (בספרו קובץ תשובות סמן ל"ב)

צריך להקפיד שאחרי גילוח יורגש בד שאינו חלק וגם אז עדיין לא ברור שלא גלחו באיסור כמה שערות לפי חושבני שבמציאות אין היתר.

יוסף שלום אלישיב (מכתבו)

דעת מרן עמוד ההוראה הגר"ש אלישיב שליט"א אודות גילוח במכונות, שכבר כתב רבינו הח"ח בליקוטי הלכות סוף מכות שגם במכונות גלוח המשרת שתי שערות יש בו איסור גלוח הזקן, לכן אין להתיר כדיום בכל סתי המכונות המצויות, אפילו ע"י בדיקה אם מרגישים שערות בידים, לפי שאי אפשר להיות במוחים שלא יחתכו ב' שערות מהזקן מעיקרן והוא בחשש איסור תורה.

משה מרדכי קארפ

(מכתבו לאחר שמרן שליט"א נתן רשות לכתוב המכתב לפירסום לרבים)

כבר כתבו שדעת מר"ר מרן הקדילות יעקב זצוק"ל שאסור להשתמש בכל סוגי מכונות גילוח החשמליות ודבר ע"ז עם מרן החזו"א, ואמר מר"ר שגם על מכונות גלוח שפועלת עם היד (מכונות הספורות) לא ברור הדין, ורק בסם מוודע להתעלל.

מרן הח"ח זצ"ל אוסר מכונות הספורות ד' (מכונות הספורות) של מספרים נמוכים, (מרן הח"ח לא מיירי במכונה חשמלית שלא הייתה קימת בזמנו בפרט בפולין ליטא ורוסי' אלא מיירי במכונת ד' שבה היו מסתפרין בתקופה הדיא וכן בעוד הרבה זמן אח"כ).

(ארחות רבינו חלק ג' עמ' ק"ה)

בהצעת שידוך אצל ב"ב, כשלא היה המוצע מערל זקן, אמר לברר אם מצלח עם מכונה, שאז לא יגשו לזה.

(פניני רבינו הקדילות יעקב עמ' ק"ה)

דעת רשכבנה"ג ראש הישיבה מרן ה"אבי עזרי"י שליט"א בענין להסתפר הזקן עם מכונת גלוח חשמל - יעוין בספר לקוטי הלכות על מס' מכות מבעל החפץ חיים בדף י"ד ב' בענין משפט שכתב שאסור. ואין להקל בזה. גם ידוע שהזקן איש צוק"ל אסר בכל מכונה. אלעזר מנחם מן שך (מכתבים ומאמרים חלק ג' עמ' ע"ג וארחות יושר פרק ה')

דעת מרן עמוד ההוראה הגר"ש אלישיב שליט"א

כתב החפץ חיים בליקוטי הלכות סוף מסכת מכות דכיום דנתחדש מכונה שמגלחים השער וגראה שיש כאן קרוב לאורייחא, וגראה דאם בזמנו שלא די' כ"כ משוכלל ואפילו גול [אפס] לא הוה כ"כ קטן ק"ו בזמנו שהיה מכונה חשמלית והדיא יש כאן גדר השחתה ויש כאן איסור דאורייתא.

יוסף שלום אלישיב (בספרו הערות במסכת קדושין)

דעת מרן הגר"י זי"ע זצוק"ל

נאב"ד העדה החרדית ירושלים ומחבר "שו"ת מנחת יצחק" מבאר באריכות הסוגיא דאסור התורה אינו דוקא כתרע"א אלא גם ככל כל ומנסה לחפש צדדי היתר ואינו מוצא

ע"ד השאלה בזה"ל: הנה זה המציאו מכונות גילוח חשמליות חדשות, הפועלות בצורה שונה מאלה הרגילות והידועות, וסוחר אחד יר"ש שואל אם מותר לו למכור ולהציע אותן לחדדים שומרי תורה ומצוות. הריני מצרף ציור למכתבי זה, השונה במכונה זו, מזו המקובלת, שכבר התפשטו בזה:

א. ראש המכונה, ששמים על הכשר בשעת הגלוח, הוא מלא נקבים קטנים. ודרך נקבים הללו שער הזקן חודר. - במכונות המקובלות ישנם סדקים סדקים בחלק זה של המכונה.

ב. במכונות המקובלות נמצא, מתחת מס הראש, חלק הגע לאורך המכונה הנה וזה, וכאשר שער הזקן נתקל בין הסדקים, המכונה חותכת את השער, דומה לפעולת המספרים. אבל במכונה שלפניו נמצאים הסכנים - דומה לסכני גלוח קטנים - מוצבים, כלומר שהתד חודר נוגע ברשת, אשר דרכן השערות החדות, ולא מושכות הסכנים על הרשת במכונות הרגילות. וסכנים אלה (למעשה ישנם שם כעשרה סכנים, ולא רק שניים כבציור) אינם נעים לאורך המכונה, אלא זקופים הם על ציר, ונעים פעם לצד זה פעם לצד זה ברוחב המכונה, כאשר החצים האדומים מראים בציור. הסכנים מצוירים בתמונה ג"כ בצבע אדום. אכן בדין דין השאלה היא, אם זה בכלל נקרא כעין מספרים, כי דומה שהרפפות הסכנים הקטנים חותכים כבתער ממש עכ"ל.

א) הנה שאלה זו בא על שלחני כמה פעמים, (ובזה אף שכח"ה עשה מעשה אומנותי היטב בציור, אבל הוא מרמזת, כיון שכל המכונות מפורסמים פה, וכבר היו הרבה מהם למראה עיניו), והאמת אומר, כי יש לי פקפק גדול על כל המכונות, כאלה, אף ובאיה אופן שיפעלו ומסופק אני אף על המקובלות, אם נתפשטו עפ"י הסכמות חכמי התורה, אבל כיון שכבר נדגו כן, ולא ישמעו להחמיר, דומה למה דאיתא (בכמות דק"צ ומנחות דל"ב), שכבר נדגו העם בסגל, ע"כ צריכים רק עכ"פ לחזור ביותר קרוב להיותרא שכיניהם, וכדי לפרש

מעמי ונמוקי אקדים איזה קמעים ממכתבים של כתי תעשיות בזה, וגם ממכתב של המומחה מחברת הקונים:

מאת: רעמינמאן עלקסקריק שעווער לימיטער (מתורגם מאנגלית), 2 ספטמבר 1966.

קבלנו מכתבו מיום 31 אוגוסט 1966, אודות שמבקש להודיעו אופן עבודת הרעמינמאן שעווער, רגנו להשיבו, שהמכתבים הפנימיים, אינם נוגעים בעור הפנים, אבל מגלח בקירוב לעור הפנים 0.03. מאינש כעייני קליפתו הרצונית שע"ג המחתכים...

מאת: סובייים עלקסקריק לימיטער (מתורגם מאנגלית), 6 ספטמבר. בחשובה למכתבו מיום 5 ספטמבר, רגנו להודיעו שהמכתבים המנוענים אינם נוגעים בעור הפנים כלל פעולתו של הרצת המסרק על גבי הפנים מסיע שהשערות יחדיו תוך הנקבים הקנים, והמה נחתכים על ידי נענוע המחתכים...

מאת: שיק אינקארפארטערטער לימיטער (מתורגם מאנגלית), 7 ספטמבר 1966. בחשובה למכתבו מיום 2 ספטמבר, רגנו להודיעו שהמכתב הפנימי של מכונת השיק, אינו נוגע בעור הפנים. שערות הזקן מוכאים בסכר הבקעים של המכתב הרצונית, ונחתכים על ידי המכתב הפנימי. מובן מאליו שהקליפה הרצונית שעל גבי המכתב, נעשה בדייקנות באופן שהמכתב הפנימי מתקרב בקירוב היותר אפשרי להעור בלי שיער בו...

מאת: מערכת ה-יוניש של חברת הקונים (מתורגם מאנגלית), 1 ספטמבר 1966.

אבקש מלחה על איחור תשובתי לשאלתו, כאשר שרציתי לדרוש מקדם את חות דעת המדעי בזה. החרכות שבעלקסקריק מכונות גלוח, מכוסים במכתב מורחבת, באופן שהשערות נחתכים דרך המכתב, ונחתכים עם החרכות. אנחנו חושבים, שברוב מכונות גלוח עלקסקריק, רחוק שיהי' החרכות נוגעים בעור הפנים, אבל כאשר שיש להענין חשיבות גדול אצלו אנחנו מהססים מלומר בדיור גמור שאין חשש כלל שלמעשה יקרה כן לפעמים, אף שעל פי השערה לא יד' כן...

ב) והוצא לנו מדבריהם, שהכל מודים שמגלחים בקירוב היותר אפשר לעור הפנים, אמנם בוגות להאפשרות של גיעת המחתכים בעור הפנים, אף שרבתני תעשוי' מחלישים שאינם נוגעים בנזק, (וכמוכן שיש לחוש שאומרים כן, מושם שנודע להם, שיש נפ"מ להשואלים בזה המומחה של חברת הקונים, אומר שרק

(ד') והנה חשבתי ליתן מעם לדברי הרמב"ם (פ"ה מה' נזירות ה"א), שכתב בזה"ל, נזיר שגלח שעורה אחת לוקה בין בתער בין כוז. והוא שקצצה מעיקרה כעין תער וכו', ואם הניח ממנו כדי לכף ראשה לעיקרה אצו לוקה שאין זה כעין תער עכ"ל. - וכתב בלח"מ שם, דרמב"ם מחולק עם התוס' דס"ל (בנוז'ר) שם, ולא מיקרי כעין תער, אלא שקצצה מעיקרו ממש, אבל לדרמב"ם כ"ז שלא יוכל לכף ראשו לעיקרו הו' כעין תער עיי"ש. - (וצ"ע ממש"כ התוס' שם (נוז'ר דמ"א ע"ה ד"ה השתא), דאסור לגלח ראשו תוך ימי נזרו, אפילו במספרים למ"ד לעיל לרבות כל המעבירין עיי"ש, והרי מיירי שם במספרים כעין תער, דעיקרו קיים, וכתב"ה הו' רק בנעשה לשיטת התוס' עיי"ש). ובלח"מ שם האריך בזה, אבל לא הסביר מעט של הרמב"ם אמאי נסג מפיוזש התוס', - ולח"ל נכון דהרי הלשון כעין תער, הובא ג"כ לקמן (בנוז'ר ד"ז ע"ב) במספרים כעין תער, אצל העברת שיער בית השחי וכו', ושם עכ"ה הפיוזש לא מעיקרו ממש, וכן הובא מספרים כעין תער, לענין פאות הזקן, בתורת כדנים (ויקרא י"ט כ"ז), ח"ל יכול אפילו גלחו במספרים כבתער וכו' עיי"ש, ומוכח לשון זה בכל הפוסקים ראשונים ואחרונים, עיי' במור וב"י וש"ע (ויד"ב סי' קפ"א) שם, ושם עכ"ה הפיוזש לא מעיקרו ממש, דאל"כ הו' גילוח והשתחה כנ"ל, ע"כ ס"ל לדרמב"ם להשוות הלשון דכעין תער בכ"מ, ופירש ג"כ בנוז'ר כן כנ"ל. - ובאמת מוכח כן ג"כ מדברי המפרש (רש"י) בדברי המתי' והגמ' בש"ס (דנוז'ר) שם בפיוזש דרמב"ם, דפירש שם (ד"מ ע"א) אלא כעין תער, כל המעבירין (שמעבירין, נוסחת הריב"ן) סמוך לעיקרו עיי"ש, ולא כתב שקצצו מעיקרו ממש, וזה כעין שפירש שם (דנ"ז ע"ב) כיון שגזו במספרים בסמוך לבשר כעין תער עיי"ש. - ובכ"ה וש"ך שם (כיד"ב סי' קפ"א), הביאו פירוש רש"י הנ"ל, גם לענין מספרים כעין תער המוכח לענין פאות עיי"ש. - ומש"כ בפירוש שם (אות ג'), מספרים כעין תער, ר"ל לספור כל השער עד שיהי' חלק כאילו ספר בתער עיי"ש ל"ש, דאם עשאו במספרים חלק כאילו בתער, א"כ שוב הו' תער ממש, דהרי תער לא כתוב בקרא בגילוח הפאות, אלא צריך שיהי' גילוח והשתחה, והיכא דהו' גילוח והשתחה אסור, הרי בתער או במספרים כנ"ל, ועל כרחך לאו דוקא חלק כאילו בתער, אלא סמוך לבשר כעין תער כנ"ל. וכן מוכח עוד מדברי רש"י במתי' שם, שפירש, או סיפספ כל שהוא שחלש קצת בראש השיער עיי"ש, ולא כפי' התוס', שפירשו כל שהוא, אפילו שער אחד לוקה עליו, ומיירי שיעור השיער מעיקרו

ברוב הו' כן, אמנם רק פי השערה, ולא בבירור כן גם שאין חשש כלל למעשה כנ"ל.

ובזה נגיע לתור דבר הלכה, באשר אף בלתי ידעתה אופן מעשיהם, אבל נודע התמצאה, מצליחם הדק היטב, עד שכמה מהם עושים עור הפנים חלק ממש, ובהו' יש לזין בתרת, א' אף אם אין עור הפנים מגיע למקום החתך, כ' מכ"ש"ש אם עור הפנים מגיע להדרכות החותכות, ובהו' הנני להתחיל במקור הלכה זו, והוא (במכות דכ"א ע"א) ת"ר ופאת זקנם לא תגלחו, יכול אפילו גלחו במספרים יהא חייב, ת"ל לא תשחית, אי לא תשחית יכול אם לקטו במלקט ודרמב"ם יהא חייב, ת"ל לא תגלחו, הא כיצד גילוח שיש בו השחתה, הו' אומר זה תער עכ"ל, ופי' רש"י, ת"ל לא תשחית, ומספרים איכן משחיתים, שאין חותכים שיער בצד עיקר כתער גילוח שיש בו השחתה, דרך לגלח בו ומשחית, והיינו תער, אבל דרמב"ם משיחית, ואין דרך לגלח בו, ומספרים מצליחין ואין משחיתים עכ"ל. - וש"ם מזה, דכל היתר של מספרים, משום שאין משחיתים, שאין חותכים שיער בצד עיקר, הא אם משכחת שחיתוכי' שיער בצד עיקר, אסורים כתער, דהו' גילוח שיש בו השחתה, דהרי לא נכתב בפיוזש תער, אלא צריך גילוח שיש בו השחתה, ובמספרים הו' גילוח, ואם יש גם השחתה, אסורים כתער ממש, וכמ"ש התוס' בתשו' המוכח להלן.

(ג') והנה אף דמוכח מדברי הש"ס הנ"ל, דסתם מספרים, אין בהם השחתה, אבל על כרחך יש במציאות, מספרים שיש בהם השחתה, וכדמוכח ממה דאיתא (במס' נזיר דל"ט ע"א) במתי' נזיר שגלח בין כוז בין בתער או שסיפספ כל שהוא חייב, ופירשו התוס' נזיר שגלח בין כוז מספרים (עיי' תגרות מדר"ב רנשבורג) וכו' מיירי שיעור השיער מעיקרו ומשחית מן השורש כעין תער וכו' עכ"ל. - וכתב"ה כתבו שם (ד"כ ע"א ד"ה וכתער), הא תנן נזיר שגלח בין בתער בין כוז וכו', אלא אימא כעין תער, שיעור השער ומשחיתו מעיקרו עכ"ל. - הרי משכחת גם כוז מספרים, שיעורה השחתה. - ואין לומר עפ"ם דאיתא ברימב"א (מכות) שם בשם תוס', כי גם במספרים יש לזדיר, מפני שהזוג של מטה משחית כתער, ואמרו כי דרב רבינו יעקב מקציו הו' אומר לספר, הווד' שלא תגור הו' של מטה עיי"ש, וכ"כ ביש"ש (נכמות פ"ב סי' י"ח), ובתה"ד (סי' רכ"ה), והובא ברמ"א (ויד"ב סי' קפ"א), ועיי' בתשו' חיים שא"ל (סי' נ"ב). - דאם עושה דכל כוז של מטה, הרי הו' תער ממש ולא כעין תער.

ומשחת מן השורש כעין תער וכו' עיי"ש, משא"כ במה דאתא בדברי ר' יאשי (ע"כ), תלש מירט סיפספ כל שהוא וכו', פירש, פירוש שלא בתער, בין שעקר השער מתחלתו סמוך לראשו, ומיזו שלא כעין תער, ובין שלא עקרו לגמרי כ"א מקצתו וכו' עיי"ש, ומיזו דבעשה עובר אף במקצת, אבל בלאו עובר דוקא בקרצ' לגמרי מעיקרו, ולדברי החתם, ר' יאשי אינו מתולק עם התניא איך ותנא דמתני' עיי"ש המעם, אבל לדברי רש"י, אם נאמר דר' יאשי ס"ל דהוי רק בעשה, עכ"ל חולק עם התניא איך ותנא דמתני' דהוי רק וכו' מתאים עם שיטת דרמב"ם, וממעם דלא ס"ל לחלק בין כעין תער דאמור בנזירות, לכעין תער הנאמר בשער בית השחי ובפאות כ"ל.

(ה) והנה מה דשפע מינה מדברי הרמב"ם, דכל שלא הניח כדי לכוף ראשו לעיקרו, נכנס בכלל כעין תער, נפ"מ גדולה, גם לענין פאות הראש והזקן, למאן דמתמיד כעין תער, כמבואר בש"ע ופוסקים שם (ביו"ד), דא צריך להשאיר כדי לכוף ראשו לעיקרו, וכשענינו מצאנו בתשו' רעק"א (מכת"י), נדפס בירושלים תשכ"ה, סי' ס"ג) שכתב שם בזה"ל, דכמו דאמרינן לפי האמת, דבמציח כדי לכוף ראשו לעיקרו, לא מקרי הקפת הראש, דאינו משהו צדיו לאחוריו, כיון דנשאר השער בידול לכוף ראשו לעיקרו עכ"ל, ועכ"ל כוונתו, דכדי שלא יהי' מספרים כעין תער, צריך כדי לכוף ראשו לעיקרו - וכן ראיתי בדברי תשובה שם (סי' קפ"א פ"ק מ"ו) בשם הבת"ם דנוהגין ומצוין לגרל כל השערות באורך כדי לכוף ראשו לעיקרו כל שער ושער וכו' עיי"ש, - ולהג"ל מצאנו מקור נכון לזה בדברי הרמב"ם הנ"ל, דרק אם הניח כדי לכוף ראשו לעיקרו, יתא מכדי מספרים כעין תער כו', - ועי' בישי"ש שם (יבמות פ"ב - י"ח), שהחמיר מאוד בענין פאות הראש עיי"ש.

(ו) ובהיותי בזה הניג לנגע באזה נקודות מענין כאותו ענין, דמבוארים בתשו' רעק"א שם, (והיא התשובה אשר עלי' מוכבים דברי החת"ם בתשו' דהלל), ות' חת"ם (חור"י סי' קל"ט וק"מ), לענין סריקת פאות הראש, ולתשו' רעק"א הנ"ל דימו בגליון הש"ס (שבעות ד"ב ע"כ), אך בשני קצות, דשם בגליון כתב, דמשי"כ החוס' שם, ולכא למיטר דהקפת הראש שרי, במספרים, ונקט בתוספתא דוקא תער לאפוקי מספרים, ומ"מ מראשו לא שמעינן, דגילוח מצורע כתער, כיון דהקפת הראש אסור נמי במלקט ודרושני, הנה דאי במלקט ודרושני לא אפשר במצורע, דגילוח כתיב ב', וא"כ מראשו דיענין תער עיי"ש, דר"ל לענין מספרים איתקש, ולמלקט לא איתקש היינו דאיתקש רק לענין

המפורש בקרא זה דלא תשחת, דבעי השחתה, ולמלקט לא איתקש עיי"ש, ואילו בתשו' שם, כתב הגרע"א, דאף דלא מדמינן פאות לזקן, לענין שלא בדרך גלות, מ"מ השחתה כעי' מסבא, דכל שאינו משרחת השער מעיקרו, לאו שם הקפה עלי' עיי"ש.

(ז) והנה כמו שכתב בתשובה, איתא כה"ג בריטב"א (מכות) שם, שכתב, כמה דמישמע מדברי התוספתא, דגם בפיאות הראש אינו חייב, במספרים כעין תער, דאפשר דנפקא לו לתוספתא האי דינא, משום דכיון דהקפה היא השוואת הצדדים לאחורי אוניו ולפדחתו, דלא חשוב הא במספרים, אלא בגלוח תער, ולפי טעם זה כ"ש דאסור במלקט ובדרושני, ולא נקט תער, אלא לאפוקי מספרים דשרי עיי"ש, - אבל בישי"ש שם, איתא סברא להיפוך, ח"ל, ועוד אומר אני, דאפשר נבי הקפה אפילו במספרים שאינו כעין תער, אפי"ה אסור, דלא קפיד קרא אלא אהיקו, וכל היכא דהיקו, ולא אמרה בתוספתא ואינו חייב אלא עד שיקפנו בתער, למעט מספרים, אלא למעט מלקט ודרושני והדומה שאין דרך היקף כבד עיי"ש, ובדבריו האחרונים של הישי"ש אין הכרח ג"כ למשי"כ הגרע"א שם, דלפי מה שדוחיכו החתם' דבפיאות הראש אף במספרים אסור, והיינו דלא מקשינן לזקן, לענין השחתה, גם במלקט ודרושני אסור, דכיון דלא מקשינן לזקן, מנ"ל לפמור במלקט ודרושני, וממעם זה יהי' אסור לסרוק פאות הראש כמו בניז עיי"ש, דלפי משי"כ הישי"ש, י"ל אף דלא מקשינן פאות הראש לזקן, ובמספרים אסור, לא רק כעין תער, אלא אף שלא כעין תער, מ"מ במלקט ודרושני שרי כב"ל - והחת"ם שם עוד חילק בין תלישה לבביל, והוכיח להלכה, דאין שום חשש בסריקת פאות עיי"ש, (והנה משי"כ החת"ם שם (סי' קל"ט), דחולש בניז אסור, משום דכתיב גדל פרע שער ראשו עיי"ש, צ"ע לכאורה, דהרי היכא שהוא תולש השער מעיקרו, יש גם משום ל"ה דלרבות כל המעבירין, וכראיתא שם (ניזר דל"ט ע"כ), אמנם לפי"מ שרביא החת"ם שם (סי' ק"מ), את מה דאיתא שם (בדף מ"ב), דיש רק משום הסרת נימין המדולדלין,

ניחא, דכזה ליכא משום השחתה כמ"ש שם).

(ח) והנה בגליון הש"ס שם (ניזר ד"מ ע"כ) הקשה קושא קשה בברזל, כמה דאיתא שם, יכול לקטו במלקט ובדרושני יהא חייב (במצורע), ת"ל ופאת זקנם לא תלחו עיי"ש, וקשה מאד, משי"כ החתם' שם (בשבעות), דבמלקט ודרושני במצורע לא אפשר, דגילוח כתיב ב', והוא לי' למיפוך, דלמא מגלה במספרים נמי מצורע קעביד עיי"ש, - ויש להוסיף דכן מוכח מדברי החתם' במקומו (ניזר ד"מ

גלחן שלא ככה, דין אם מעביר הבן ב' שערות הנותרות, וא"כ אפילו בעי כהן לגלח מצורע, מ"מ יעשה דגוי הדקפה, ויקיים מצות גילוח ע"י כהן בשאר שערות שבנוף עיי"ש.

י"ב) אמנם על פי הג"ל הקשה החת"ס שם (סי' ק"מ), דא"כ האך אמינין עול"ת בגילוח מצורע, דהיי מצות גלוח מצורע לא מקיים עד שגלח כל שער, והאיסור עובר בבי שערות במלא פי הזוג, - ואין לומר עפ"ד הפסק תוס' דבחים (ס"פ דם המאח), כיון שא"א לקיים העשה בענין אחר, לא בענין בעידנא, כמו שרצה לחרץ לו הגר"ע ז"ל, דהם א"א לקיים העשה של ואכלו הבשר בשום פעם, אם לא יציא המוח ע"י שכירת עצם, משא"כ הכא, הא אפשר ואפשר, שיגלח השערות האלו ע"י מספרים, ויקיים מצות גילוח מצורע שהיא בתער בשאר שערותיו, ואפילו אם לא ימצא השתא זוג ומספרים לגלח שערות זקנו, מ"מ כיון שעכ"פ אפשר שיתקיים המ"ע בשום פעם, אם יהי מצוי זוג ומספרים, תו לא דחי ל"ת, משום דבעידנא דמיעקף לאו לא מקיים עשה עיי"ש, - וכוונת דבריו, דאף אם אין לו רק תער, ל"ש אפשר לקיים שניהם, מ"מ יש משום דבעידנא דמיעקף לאו לא מיקיים עשה, כיון והאיסור הוי ב' שערות, והעשה לא מקיים רק ב' שערות האחרונות, ול"ה בכלל אי אפשר בענין אחר כיון דאפשר בשום פעם, - וחיידוש שלא הביא ראי' לזכריו מדברי התוס' (ובמות ד"ד ע"א סה"ה לא) עיי"ש.

י"ג) ובהו ה' נראה לענ"ד ליישב קשייתו, דמשכחת עשה דוחה ל"ת, אם כבר גלח כל שערותיו, ולא נשאר רק ב' שערות האחרונים שבזקנו, דהיי בעידנא, דעל כרח"צ כן גם להחז"ס, בנותע למש"כ התוס', דליכא אשה וקמן, דא"כ עדיין קשה דל"ה בעידנא כנ"ל דה"ק, - וכ"ז אם צריך דוקא תער, אבל אם מותר במלקט ורהיטני, אי אפשר לומר דמיירי דאין לו רק תער, דהיי כיון דמותר במלקט ורהיטני, מותר גם בתלישה ובהאי ב' שערות ניקל לחלוש בלא שום כלי, וא"כ אפשר לקיים שניהם, אלא עכ"ח המצוה בתער דוקא, וא"ש דברי הש"ס.

י"ד) והנה לפי הנזכר לעיל, כיון דבהשתחת זקנו, לא נזכר תער, ע"כ גם במספרים, הוכח שהיי גילוח והשתחת, אסור כמו תער, א"כ גם גילוח מצורע, דגלח דהיי בתער, רק מהשתחת זקנו כנ"ל, א"צ רק גילוח והשתחת, ולא תער דוקא, אבל כנזיר ולויים, דכתיב תער כדדיא, א"כ צריך תער דוקא, - וקשה דא"כ למה כללם יחד במצוי' (דנענים פי"ד מ"ד), שלשה מצלחים, ונחלחתם מצוה,

ע"א ד"ה הנופה, במה שדייקו בה"ל, ולכך לא יטעון (מצורע) חומרא דתער, דהו גמי יועיל עכ"ל, והיינו דוקא זוג מספרים, ולא מלקט ורהיטני, וקשה מהמבואר שם (ע"ב) בדברי הש"ס כנ"ל, וכן שנו ושלשו שם ברש"י ותוס' כמה פעמים.

ט"ו) והנה לפי מה שמדמה הגר"ע ק"א שם בפאות הראש תלישה ביד, למלקט ורהיטני, א"כ י"ל ג"כ לענין מצות גילוח מצורע, אם נאמר דמקיים במלקט ורהיטני, מקיים ג"כ בתלישה, - כזה נדחה ליישב מה דקשה עוד קושי' תמורה בש"ס (דנזיר) שם, דפרץ דלמא לעולם אפילו ליקטו במלקט ובריהיטני גמי מצוה קעבד, והא קאתי לאשמעין דאפילו בתער לא מייחייב עולי וכו', והו"א ס"ד כי עבד במלקט ובריהיטני מצוה קעבד, מולא כתיב תער, כר"ל דאמר כל מקום שאותה מוצא עשה ולא תעשה, אם אתה יכול לקיים שניהם מומם, ואם לאו יבא עשה וידחה את ל"ת עכ"ל. והקשה השאנא ארי' (סי' צ"ו), דלמא זקנו אתי להחזיר הכא דאין לו תער, ובראיאתא בה"ז (במס' שבת דקל"ג ע"א), דתניא החם, בשר ואעפ"י שיש שם בדרת ימול דברי רבי יאשי, ופרץ ל"ל קרא, דבר שאין מתכוון הוא, אמר אביי לא נצרכה אלא לזכר יהודא דאמר דבר שאין מתכוון אסור, ואביי אליכא דר"ש האי בשר מאי עבד ל', אמר רב עמרם באומר אבי רבן לקון בדרת דבנו מכיון, ופרץ אי איכא אחר ליעבד אחר כדכ"ל וכו', ומשני דליכא אחר עיי"ש, וא"כ ה"ז דאין לו תער עיי"ש.

י"ו) והנה כה"ז איתא תוס' (שבועות ד"ג ע"א ד"ה תעל) גבי מצורע גופי, דכתבו שם, וגם אין להביא ראי' מדאמר (ביבמות ד"ה ע"א), דאתי עשה דמצורע, דהיי לאו דהקפה מדכתיב ראשו, משמע, דכ"ע מודו דאסור ע"י אשה ונכרי, דאי שרי, לרב אדא אמאי דחי, הא אפשר לקיים שניהם, דיש לחזות, דאיצטרך קרא למיטר דחי, הוכח דאין שם אשה ונכרי, ואין לומר ימתין עד שימצא אשה או נכרי או קמן, מדכתיב למיטר כפ' שלוחה הקן (חולין דקמ"א ע"א), דאתי עשה דמצורע דהיי עשה שלוחה הקן, ולא אמינין ימתין עד שימצא אחר עיי"ש, ול"ע כזה, ממש"כ החת"ס (בנזיר ד"ז ע"ב ד"ה ורב אדא) עיי"ש, ועי' מש"כ כזה דהת"ס שם (סי' קמ"א).

י"ז) והנה השער המלך הקשה על קושי' התוס' (בשבועות ובנזיר) הג"ל, דהיי מצורע כעי גילוח ע"י כהן, ותי' החת"ס שם (סי' ק"מ וקמ"א), כיון דגלוח ב' שערות סגי למצות מצורע, כמבואר (בנזיר) וברמב"ם (פי"א מצרעת), ודהיינו אם כבר נתגלח כל גופו שלא בתער, ושייר ב' שערות, מגלחן בתער דחי, וכן אם

הזמר, א"כ אם גילה עד כשיעור נפילת זוג, שוב ישיחית בתער, אך לעומת זה, הלא לרמב"ם אין שיעורו ב' שערות, ואינו נכלל בלשון מתינ', ב' שערות שאמרו בכל מקום, ולא נאמרו שיעורים הללו בתער, וכ"כ גובי' הנ"ל (הצינא חו"ד סי' פ'), ואנו מוסקים, אם אין קבלה על השיעור, א"כ הסברא נוסה דחייב עליו, דהרי תער לא כתב בקרא, אלא לא תשחית, והו"ל אמרו, אין גלוח שיש בו השחתה אלא בתער ולא במספרים, וא"כ ממנ"פ, אי נימא, דהשערות הנשארים אחד גילוח הזוג, הוי כמאן דליתא, הדי השחית, והיינו בתער, ולא במספרים כעין תער, אלא תער ממנ', שהדי גילוח והשחית, אע"כ צ"ל, מה שנשארו אח"כ, שם שיער עליו, והוי גילוח בלי השחתה, א"כ המשיחית אחיו חייב, ואפילו להסמ"ג (שדכ"א הב"י י"ד סי' קפ"א), דס"ל דבעינן ב' שערות, וגם שיעורא זוטא הוא זוג, מ"מ י"ל אין למדיין מן הכללות, במקום שלא נאמר בהם חוץ, כי סברא דנ"ל נכונה, וסמ"ג דעת יחיד, ומי יסמוך עליו במלקות דאין עכ"ל.

י"י) והנה דבריו סובבים שם, כלפי מה ששאל הרב השואל בוב"י שם, לומר, דאם כבר נגזר השערות עד שיעורא זוטא, ושוב עקבי השערות תחתיהם, המה כאלו אינם, אם מותר להשחית הנותר בתער, וסיעתו מדברי הרמב"ם (ה') טומאת צרעת פ"ב ה"א ופ"ח ה"ה ופ"א מפרה ה"ב), דל"ה לי דין שערות, כל שאינו כדי נפילת הזוג, ומקורו מדברי הש"ס (נדה ד"ב ע"ב), דאיתא שם במתני', שתי שערות האמורות בפרה ובנגעים ובכ"מ, כדי לכוף ראשו לעיקרו, דברי ר' ישמעאל, ר"א אומר כדי לקרין בציפורן, ר"ע אומר כדי שידי ינפלות בזה, אמר ר"ח הלכה כדברי כולן להחמיר, והגובי' דמה דל"ה כלל לכל התורה, ומצד הסברא, אין לומר כלל בפירות הזקן שיעור, כיון שהתער יכול ללחם, למה לא ידי ע"י שם גילוח ע"י"ש.

י"ח) והנה החת"ס שם (ד"ה והנה בוב"י סי' צ"ט) כתב, דל"ה תשובה מספקת, אך כל שהוי השיעור ב' שערות, נכלל במשנה הנ"ל, ופליגו בזה הרמב"ם והסמ"ג, דלרמב"ם לא נאמר בפ"א ב' שערות, ולרמב"ם גם בפ"א חלוי ב' שערות, - ומ"מ אף אם נכלל במתני' הנ"ל, עדיין בוגע לשאלת הרב השואל בוב"י הנ"ל, תלוי בפלגתא שבין רש"י וכל הפוסקים עם הרמב"ם וסמ"ג, דכולהו ס"ל, דקריצת ציפורן שיעורא זוטא מנפילת זוג, ולרמב"ם וסמ"ג, נפילת זוג הוי שיעורא זוטא ע"י"ש, וכיאר שם החת"ס פלגתתם, דל"ה פלגתא במציאות, אלא בפירוש קריצת ציפורן, דלפי רש"י ורוב הפוסקים,

נזיד ומצורע ולויס, וכולן שגלחו שלא בתער, או ששיירו שתי שערות, לא עשו ולא כלום ע"כ, והוכח משנה זו גם שם (בגיד ד"מ ע"א), - דוחק לומר דאף דכתוב בקרא תער, מ"מ עיקר הכונה, כעין תער, גילוח והשחתה, ולא תער דוקא, וכתמיהה החת"ס שם (דל"ט ע"ב), על הא דפרץ הש"ס, ומאחר שסופינו לרבות כל דבר, מה ח"ל תער לא יעבור על ראשו, דלמא לאשמעין כעין תער, ואין לומר כתמיהה, דא"כ לכתוב, משיחית לא יעבור על ראשו, ע"י אורח מישור שם, דזה שיך דוקא אם נאמר דא"צ גילוח, אלא כעין תער, שיעוק השער ומשיחתו מעיקרו, וכמ"ש בא"מ שם, משא"כ אם צריך גילוח שיש בו השחתה, לא די אפשר למכתב, ומשיחית לא יעבור על ראשו, - (וביותר יש מקום לזה, עפ"י דברי רבי משה הדרשן, שדכ"א רש"י (פרשת בתעלותך ח"ו) דגלוח לויס הוי מדון מצורע ע"י"ש אבל אין למדין הלכה מדברי אגדה), - אבל כ"ז דוחק, דהתוס' כתבו כן בתמיהתם, רק כדי ליישב פרכת הש"ס, ומאחר שסופינו לרבות כל דבר כנ"ל, דמיירו לענין איסור, אבל בוגע למצות תגלחת, דאין לנו הכרח לומר, דהכוונה כעין תער, בזה הוי תער דוקא, - דוחק לומר דמתני' איתא אליבא דר"א, דילף מנזיר, א"כ גם במצורע הוי בתער דוקא, - ועכ"ז אנו צריכים לומר, דאף דהמשנה כללם ביה, הוי רק משום דבכולן צריכים גילוח והשחתה, אבל מ"מ יש חילוק ביניהם, דבגיד ולויס בתער דוקא, ובמצורע אף בזה של מספרים רק שיהי גלוח שיש בו השחתה.

ט"ו) אמנם צ"ע טובא, דא"כ תקשי, על מה דאמר בביתא, ללמדו מצורע אי אפשר, שאין דינו קל מחמור, הרי לפי מסקנת הש"ס, דההוא תנא אליבא דרבנן, דכל מה דצריך תער במצורע, נלמד מוקמי, א"כ במצורע, די רק בגלוח שיש בו השחתה, ולא תער דוקא א"כ צריך קרא בגיד, לדע' דהוי בתער דוקא, - ובאור מישור שם (ד"מ ע"ב על חת"ה אין) הקשה, לא ליכתב גבי לויס תער, וליתי ממצורע, ומהאי מעמא הוכיח שם, דכלים לא העבירו תער על פירות הראש והזקן, וכמ"ש הרבנו אבן עזרא ורבינו בחי', וע"כ כתב כלים תער כפ"ע, כדי דלא לילף ממצורע ע"י"ש, (והדושה על השכות יעקב (ח"צ סי' צ'), והוכח בספרי (ח"ב סי' פ') שלא דביא משם), ולהנ"ל בלא"ה א"א למילך, דהוי בתער דוקא, והאורח מישור נכון שפיר עפ"י דרש"י שם בגי"ל, אבל דברי הש"ס צע"ג בנכוח. ט"ז) וכדי לחזק דברינן, בוקן אסור בכל גילוח שיש בו השחתה, (ומי שדעתו רחבה מדעתו, יתירן את דברי הש"ס בגיד הנ"ל), אעתיק את דברי החת"ס (חא"ר סי' קנ"ד ד"ה ואמנם), שכתב בזה"ל, ואמנם להרמב"ם, דנפילת זוג הוא

הדמיון דלא נכלל במתני, או יש לאסור משום ממ"נ בג"ל, וב"ז כפי לי משה שכתב במספר לוי בשיטת החת"ס, ובה יסוד לדחות, על המבואר שם לדמיון לאסור.

כ"א) וביחוד הרי השאלה הג"ל במספר לוי, כמעט בהיותו, מבואר בתמידי בשמים ראש (סי' י"ח), שכתב להחזיר באופן הג"ל, וע"י גוי, והרי החת"ס שם (ד"ה הארכת), על שאלת דרב השואל בגוב"י הג"ל, כתב בזה"ל, שאלה זו לקוחה "מכזבי" דה"ש שבספר בשמים ראש (סי' ס"י), מ"ס הג"ל (י"ח) עכ"ל, הרי כתב על תשובה בספר בשמים ראש הג"ל, שכתב להחזיר, שהיא "מכזבי" והיא לשון גופל על לשון, "מכזבי", כלומר שלא הוי "מכזבי" אלא "מכזבי" דה"ש, דחל בוקי סריק וזכבים בדמיון ש"ל, הרי מפורש בגמ' זה ממש, שבספר משה לוי, שדעת החת"ס להחמיר, ולא דעתו אך אפשר להפך דברי החת"ס י"ל מאסור להחזיר.

כ"ב) ודרי ש"מ מדברי החת"ס הג"ל, שגם הוא נקט בפשיטות, דבגלוח הזקן, חלוי רק בגלוח והשחתה, ולא כתער דוקא. - ועוד למדנו ממנו השיעור שדרי נקרא השחתה, דלשיטתו, שתיני יסוד, וכתב ע"ז דהיא סברה נכונה, דאם השערות הנשארם בגלוח הזקן, אין חייבים עוד עליהם מעכבים בתער, הוה כמאן דלחי, וחייב על הגלוח במספרים, משום גלוח והשחתה, א"כ אם לא נשאר כדי שדרי נאחו בציפור, בשלמא אם נאמר, דל"ה ככלל המתני' (דנדה) הג"ל, או י"ל, ריש משום גלוח בתער, אף אם נשאר רק שיעור כל שהוא, אף פחות משיעור הג"ל, אבל אם נאמר כשיטת רש"י ורב הפוסקים דבכלל המתני' הג"ל, והאין אף שיעור כדי קריצה בציפור, ל"ה משום תער, או איכא איסור השחתה בגלוח המספרים עצמן.

כ"ג) והנה לפי הג"ל, ה' אפשר למצוא מציאות קל בזה מספרים, שדרי בן, משום גלוח ושחתה, אף בזמן הש"ס, שלא היו עוד המכונות אלקטוריות שבזמננו, וא"ש מה דאיתא במתני' (דנדה) והש"ס שם בג"ל, - וגם אם נדמה משי"כ רש"י שם (בבזר ד"ז ע"ב) כעין תער, "סמך לבשר", עם משי"כ רש"י שם (דל"ט ע"ב), חלש, "שיער בסמך לבשר אבל לא עקרו לגמרי, ובזמן שיעקרו נראה" עיי"ש, והיינו דסמך לבשר, נקרא כגון שיעקרו נראה, והדברים שבין שבין תער ממש, ובין שדרי, נקרא עוד מספרים כעין תער, הוי כמו הדבר, שבי' מדרשו, שפירש רש"י שם, דעקרו לגמרי ממקום גדולו עיי"ש, ובין חלש שפירש בג"ל, -

השער נאחו בין הציפור לבשר, והיא ממש כעין הדגשת פנימת הסכין, וע"כ הוי שיעורא זוטא, הדגשת הציפור, בפנימת סכין של שחוסה, והדמיון "סם חיים" דהיינו לאחו השערות בין ב' צפרני, והוי שיעורא רבא, וא"כ הרי לרש"י ורב הפוסקים, לא מיכעי, כשנלח בזה, עדיין ישארו כדי לקרוץ בציפור, כי א"א ליטול בזה בעומק כ"ב, א"כ פשוט לחייב אח"כ אהעברת תער, אלא אפילו אם יעביר שערות במשיחת אור"י, שמוחל לגמרי, ולא נשאר שום דבר, כיום שלאחרי, כבר צמחו כ"ש כדי קריצה ציפור, (ומש"כ החת"ס אף"כ (בר"ה) שלאחרי, דאפילו גלחו ביו"ט האחרון, מ"מ עד מוצאי יו"ט, יצמחו כדי קריצה ציפור ויתחייבו עיי"ש, כתב כן רק ליתר שאת, כי הוי כן במציאות, אפילו כיום שלאחרי בג"ל, והוא פשוט, וא"א להחזיר בשום אופן, וגם להדמיון, הוי ל"ה בכלל מתני' הג"ל, (באות י"ז), ולא נשאר לנו רק דברי הסמ"ג, דלדדי הוי בכלל מתני' הג"ל, ונסילת הזקן, הוא שיעורא זוטא, א"כ אחרי גלוח הזקן, הוי לא נשאר כדי נפילת זקן, ואם קבלה הוא נקבל, דאף שאחרי גלוח במספרים, לא חייב על השחתתם בתער, מ"מ אינו חייב על הגלוח במספרים, אבל הוי דעת יחיד, ואין סומכין עליו במלקות דאורייתא עכ"ל ד' החת"ס.

י"ט) ובריוחנו כזה, צ"ע מאוד, דברי תש"י משה לוי (מדרה"ג מוה"ר מרדכי הלוי הורוויץ ז"ל אבד"ק פראנקפורט, סי' י'), בגידון השאלה, באחר שיעורין פורח בשער זקנו, ולפי הדפאים, לא תעלה אדוכה למחלחלו, כי אם ע"י העברת שער מדי זום ביומו בתער, וסכנת נפשות ליכא בשום אופן, ומכל מקום החזיר, באופן שמסיר השער תחילה ע"י צפורנים וברכות, עד לעיקרון ממש, שלא יטלו בזה, ולא יוכל לקחם בציפור, ואח"כ יעבור אינו ישראל תער על זקנו מדי יום ביומו, בלא הפסק, ובע"ש סמך לזמן תפילה ובמוצאי שבת, ובה יסוד היתר על דברי החת"ס הג"ל שם, שכתב שלא מצא תשובה "תשובה מספקת להשוואל (בסי' פ') הג"ל, - ועוד כתב שם, אבל עכ"פ ברר (החת"ס) בדיו החוקה, שדרי דין אמת, שאין כאן איסור דאי' מבורר, אם תקננה השערות משיעורין עיי"ש.

כ) וכל הדברים הג"ל המה להפוך, מהמבואר בחת"ס שם, דאדוכה כירד שם, דאין שום היתר, וכתב דרך הגוב"י, לא מצא תשובה מספקת, אבל הוא החת"ס בעצמו מצא תשובה מספקת, ומטעם, דאף אם הוי בכלל מתני' (דנדה) הג"ל, מ"מ לשיטת רש"י ורב הפוסקים, קריצה בציפור, היינו נסמך בציפור, ואחרי תגלוח במספרים, עדיין נשאר בשיעור הג"ל, ואף אם העביר באופן שלא נשאר שום דבר, מ"מ כיום שלאחרי, כבר צמחו כ"ש, כדי קריצה ציפור, ולשיטת

י"ל להשיעור של עיקר נראה, עם קריצה בציפור, לפי פירוש החת"ם בשיטת רש"י, הו"ל לאחריה.

כ"ד) והנה אם ננקוט לחומרא כנ"ל, יש לחוש על כל מכוונות גלות של אלקשרי דמננו, שלא נשארו אחרי גלות עמקם, שערות כשיעור הנ"ל, וכוה פרשתי מעמי ונמוקי אשר הנני מפקפק על כל המכוונות כאלו, ואם הנאון החת"ם י"ל בתשובה (חאו"ה סי' קנ"ט ד"ה עוד), כתב בשם חכמי פראג הראשונים, שהתקינו המשיחה בסם, בשכיל שלא יסתפרו במספריים, אף בגלות של סתם מספרים כעין חקר, משום חשש שלא יחתוך רק בתחתון לחור, אך דהוי מירי דלא שכחה, וכמ"ש שם (כר"ה אשר) עיי"ש, - וכן הוכיח בתש"י חיים שאל שם (ח"א סי' נ"ב), דכסם עירף מספריים כעין חקר, פסעם הנ"ל עיי"ש, מכ"ש דיש לחוש במכוונות של זמננו מפעם הנ"ל.

כ"ה) וחיותי במספריים של גזילי האחרונים בתקוה למצוא סמך למנהג העולם לחקל, אבל לא רק שלא מצאתי היתר, אלא כתבו בפירוש להחמיר, ה"ה, בספר מנחם משיב (פרג"מ מנחם מגדל קירשבים י"ל, רב בפרנקפורט, מ"א סי' מ"ג), דאף שגדול כחו בהיתר, כנראה מספר, מ"מ כתב שם, ע"ד המכוונה הרד"ש, העשוי במיוחד לגלות הזקן, העושה כתואר רד"ש, וכו"ה רמ"ה (בחליפות מכתבים סי' י"ב), כתב, דלא נקרא גלות, רק בתער, ואם כי מדברי רש"י (מכות דף כ"א ע"א) ותוס' (נזיר מ' ע"ב), דאינם קרוים גלות, שאינם רגילים לגלות בהם, ומכונה זו מיוחדת לגלות, כל זה רק המבקש חומרות, לאסור את המותר עיי"ש, וע"ז כתב, דבעל מנחם משיב, דבמח"כ מעות פלטה קולמוס, וישתקע הדבר ולא יאמר לעקור ה"ז דבר מן התורה, והוא פשוט כדברי רש"י ותוס', ולפי"ז כשימחה לגלות הו"י ממש בתער, וסיים ע"ז הבעל מנחם משיב בזה"ל, "וכן כעת שהמציאו מכוונה חדשה בחשפא לגלות, תם יכולין לגלות כל גופו כזה, דינו כתער" עכ"ל, - וכן נאמר לי בשם הגאון החזן איש י"ל, דפקפק הרבה במכוונות דמננו, - וכן נראה מדברי הגאון הדפן חיים י"ל, בא' מספריו הקדושים, - וכנראה דלא נחשב להו' הדפסק דק שבדקים, בין הכשר, והסכין המגלה להפסק, והו"י גלות והשחתה, ומוכן הדבר ביותר, לפי דבריו הנ"ל. ושוב ראיתי בספר זה השלחן (פנ"א באה"ק חלק שני יו"ד סי' קפ"א), שהביא, שהרבה גדולים אסורים המכוונות חשמלית, מפענתי, שהתחתון וגם העליון הם דקים מאד מאד, וא"כ הו"י התחתון (שלצד כשר) כמאן דליתא, ואינו מצוי, מדינכנס הבשר והשיער כו', והו"י בגילוח, וגם דכל ענין המספריים,

הוא, מדליתא בהם השחתה, וכבאלה יש בהם גם השחתה, דמורידים השערות עד קצה האחרון שבאחרון וצ"ע עכ"ל, - הרי' דינו כזה מותר מעמי, א' דיש לחוש דנכנס הבשר והשיער כו', כ' דלא נחשב להפסק, כיון דמורידים השערות, עד קצה האחרון, ונתחזקו דבריו הנ"ל.

כ"ז) אמנם חלילה לי לעורר קשרות על אחי"י שנתנו היתר, - תגם דלמעשה פשוט, דיש לאיש ירא וחדד לחוש לכל זה, - וי"ל שסמכו על הסברא שכתב הגר"צ פריק י"ל (גרפס בפרסם תשי" סי' נ"ה, ואה"ז גרפס תשובה זו במורים החדשים באה"ק שצ"ן לוח ג"כ כח"ה), דיש לדון, דמכיון דעצם הסכין, אינו פוגע, ולא נוגע בבשר, מפני שיש הפסק דק ביניהם, א"כ אין דינו אלא במספריים כעין חקר, שאינו עובר בל"ת דגלות הזקן עיי"ש, - וצ"ל דס"ל, כיון דעכ"פ נשתארו שערות כל שהוא, אף די' באופן, שאין בהם משום גלות בתער, ליכא משום השחתה בהמספריים, ודלא כסברא נכונה של החת"ם, - וגם י"ל דלמ"ד דלא נכלל בהא דמתני' (הנדה) הנ"ל, יש איסור חקר, אף בכל שהוא ממש, - והחת"ם ג"כ לא כירי'א לי' אחרת, אלא שכתב מנ"י, וכ"ז בוגע לגלות בתער, אחר גלות במספריים, אבל במספריים כעצמן בלא דגלות שאח"ז, הספק במקומה עומדת, דלמא יש גלות אף בכל שהוא, ממילא ליכא משום השחתה במספריים והבן.

כ"ח) אמנם פשיטא דכ"ז ל"ש במכוונות, שמורידים השערות, עד קצה האחרון שבאחרון, באופן שמחליק עור הפנים לגמרי, די"ל דהיינו חקר ממש, שיש בו גלות והשחתה, ולא רק מספריים כעין חקר, (ומש"כ בפרישה במספריים כעין חקר, דנעשה, עד שירי' חלק, י"ל דלאו דוקא כנ"ל), ותר' מעמי איכא בזה, א' משום דהפסק דק כזה, לא נחשב להפסק, כ' דיש לחוש, שהסכין המגלה נוגע בעור הפנים עצמו, כחששת המומחה של חברת הקונים בנוכח בריאש דבריו, - וגם תגרפ"צ י"ל מודה כזה, כאשר תנא וחדד מפרש תשובתו הנדפס בספר חלקת יעקב שם, שכתב, דבמכוונה שהנמיין הורה שמגלה למשיעי, י"ל דהיינו חקר, - ומש"כ שם, בזה"ל, ולכן אני אומר לכל שואל, שיותר שלא להדק המכוונה לדבשר, דמתוך הדידוק יבא ליד גלות ממש, - אבל כשאנו מדקדק כ"כ, או אינו בנדר פס"ר, שיבא ליד גלות ושריא עכ"ל, - ופוק חוי מה עמא דבר, מי יודע להזהר כזה, שלא להדק, ומי ישמע לנו, אם נזהר אותו על זה, ואף הוא כמעט דבר שאי אפשר להזהר, לגלות שלא ע"י הדידוק סמוך לבשר, ואף אם יהי' באפשרות להזהר, ויהי' איזה מדקדקים כזה, אבל בודאי עלול הוא

בעיניו דשיד בעיניו, להיכשל ולעשות באופן האסור, ואם חכמי פראג חששו לסתם מספרים, הילמא יעשה באופן האסור, אף דהוי מילתא דלא שכיחא בגל, מכ"ש דיש להחמיר בגזון דין, דהוי להיפוך, לא שכיח בהיתרא, שיוזר שלא להזיק המכונה להבשר בגל.

כ"ה) וזהו תבוא לדינא, שעל כל פנים הסופר על מנת העולם להקל, צריך להקדיק ליקח מכונה, אשר התפסק, היינו החלק הננוע בעור הפנים, דהי הוזה עבה שאפשר, ועל כן לדעתו יש להתרחק מכל ההמצאות החדשות, שמהדשים כזה חדשים לבקרים, שהכל כדי שהסכין המחקר, יתקרב בקירוב היותר אפשרי, להעזר הפנים, כנזר בהמכתבים של בתי תעשוי, אשר יש לחוש בזה מתרי מעמי לאיסורא בגל, וביותר באלו שהסכנים הקטנים חותכים כבתער ממשי, דאלו באותם שמהתכים רק ע"י חיכוך זה ע"ז זה, יש סכרא, שנשארים שעורות כל שהוא עד מקום החתך, כעובי חלק החיצוני, אבל אם הסכנים מחתכים בתער, החשש ביותר, שמושכים השערות עד העור, ומצליחים מן העור הפנים ממש וכבר חשבתי שמהתכונן נברא איזה המוכתר שבהם להלכה, וליתן הוראות להשוואלים, שאין רצונם בסם, שיעלחו דוקא בזה, אבל עדיין לא הצעתי לדי מדי זז.

והני דנש"ת וחותם ככל חותמי ברכות

יצחק יעקב ווייס

גב. ושוב עיניתי בספר שעורים מצוינים בהלכה, וראיתי (בסי קע"א אות ג') הביא מספר שו"ת רבליים בנעימים (ח"ד סי' כ"ז), אודות מכונה עלקטריית לתגלחת, שמתחלה עושה מעשה מספרים פעם ראשונה ושני, וברביעית גומרת בהשחתה גמורה כתער ממש, אסור להשתמש בה עפ"י תשוב"י דגל עי"ש, וכדאי כונתנו לרוב המכונות העלקטריית השכיח כעת, שדרכם לגלח באופן זה, וצ"ע על הדהפשוט הדיותר, שאף חרדים ות"ח אינם גוזרים בזה.

ואפריין נמפי' לדידי דגר"מ שטרנבוך שליט"א, אשר די' למראה עיניו התשובה דגל, ובדברי תורתו לדידי' דגרי"ל בעל עשרת י"ט שליט"א, קיים מצות השבת אבידה, את דברי הגאון הרפ"ן חיים ז"ל, שדבאיתי (באות כ"ה), לומר שדבר מפורש בספרו ליקושי הלכות (פ"ג דמכות), ח"ל שם (בדף י"ד ע"ב מדפי דפי' בעין משפט אות ז'), פירש רש"י, דרך לגלח בו ומשיחה, והיינו תער, אבל דחצי משיחת ואין דרך לגלח בו, "וזהו לפי"ו המאשינקע החדשה, שמספרים בסם (היינו מה שקורין אל וכ"ש חצי אל) שמגלחין בתער ממש, ותולש השער לגמרי,

ולא נשאר מאומה, המספר בסם את זקנו, לכאורה עובר על מה שכתבו, ופאת זקם לא יגלחו, ושומר נפשו ירחק מזה מאד עכ"ל. - וזהו המכונות גילוח אלקטרי הוי כש"כ מדגל' בנודע.

וכן מה שנאמר לי בשם הגאון החו"א ז"ל, הביא דגר"מ שליט"א דגל, שסיפר לו עד נאמן מצמיני כולל פוניכו, ה"ה המפול בתר"י הרב נח ברמן שליט"א, ששאל בעצמו פי החו"א זצ"ל, אם נכון השמועה, שהוא פסק שירא שמ"ס יש לו לזוהר שלא לגלח במכונה אלקטרי, והשיב שלא נכון, רק זהו איסור לכל אחד, ולא לירא שמ"ס לבד, וע"י שאל עוד, אולי יש לחלק, ובמכונה "שיק" לבד יש לאסור והשיב שכבר עשה נסיונות במכונות גילוח, שלכל הדין בידי, וגילח במכונה, ונעשה נקי במקומות שונים, וע"כ מוכח שנוגע בבשר, והוזה בתער, ויש לאסור בכלהו עכ"ל. וכן מעידים כמה בני תורה ערים מדימונים, שרכינו החו"א זצ"ל אסר מדינא להתגלח בהנו מכונות, (והורה שאסור להמציאם לאחר מפני איסור לפני עוד), ושמעתי שגם ש"ב הג' ר' אהרן קומפלר זצ"ל פסק בהיתר להתגלח במכונות אלקטרי עכ"ל דגר"מ דגל. - ועוד הביא מספר קול מבשר (ח"א סי' י"ט וכו'), שבכמה דברים הוא בן גיל, ומסיק לאסור, ואין הספר נמצא אצלי. - אך מה שהעיד דג' דגל על דברי, מה שדבאיתי מסוגיא דנזיר, אינו מובן, להמעין היטב בסוגיא דשם ובדברי דגל.

וזהו דגר"מ שליט"א דגל, אף שדחק להפוך בזכותם של המגלחים במכונות אלקטרי, בהן ולא ורפיא בדי, סיים במכתבו דגל, בזה"ל, ושוב הדבר שכת"ד יפרסם מענין זה בספריו וכו', ודברים וראשי ישיבה, ידעו עכ"פ שיש בזה חשש איסור, וישפיעו במקום שלדעתם הדבר אפשר וכוון וברעת גדול דורינו זצ"ל שהורו כן, וכמו שדבאנו בתחילת דברינו עכ"ל. וכן די' תשובתי דגל לפני דגמורה"ר שמואל וואנזער נ"י אב"ד זכרון מאיר, בי ברק, וחיך דברינו, באמרו שכן העלה מכבר בראיות ברורות לפני דגאון החו"א ז"ל, - ושוב ראיתי מה שכתב בס' שו"ת מלמד להועיל (מיו"ד סי' ס"ד אות י"א-י"ט), ודאתאן משום חומרא לבני תער, דאם לא הניח כדי לכוף לוקח להדמכ"ס, וקולא לבני מספרים, אבל דבריו צ"ע עי"ש ה'.

שלו' וברכה ובמ"ס בארבת,

יצחק יעקב ווייס (בספרו שו"ת מנחת יצחק חלק ד' סמ קי"ג)

הנה כ"מ העיר על תשובתי (מנח"י סימן קנ) בענין מכונה חשמלית, אשר קבלתי ע"ז כמה מכתבי תהלה מאת גדולי ההוראה שהסכימו לדברי שהיה דבר א"א להכחיש את המציאות דמכונות גלוח אלקטרונית הנודע כדיום הזה מחלקיקם עור הפנים לגמרי כמו תער ממש, יש משום גלוח שיש בו השחתה, ותגאון החפץ חיים ז"ל בספרו לקושי הלכות (פ"ז דמכות) שהכחתי בספרי שם בסוף התשובה, כתב במאשינקע החדשה שמספרין בם (היינו מה שקורין אל וכ"ש חצי אל) שעובר על מש"כ בחורה ופאת זקנם לא יתלחו עיי"ש, ומה נענה להכוננות שכימינו הנ"ל שעולים כמה וכמה מדרגות יותר בגלוחם עם השחתתם, וברור שאין הפשט בדברי החת"ם בדברי כ"מ, דאין כוונת החת"ם להוכיח "דאין שום מציאות של גלוח והשחתה מלבד תער", אלא קאי שם על דברי תנכ"י, שכתב בפירושו דנשארו עקבי השערות אחרי המספרים, ומ"מ דן דמה כאלו אינם, ע"ז כתב החת"ם דאם שערות כאלו אינם יש משום גלוח והשחתה, אלא עכ"ח צ"ח דמה שנשאר אח"כ שם שער עלין, והוי גלוח בלי השחתה, א"כ המשיחית אח"כ חייב, זה תוכ"ד, אבל לא מיירי כלל אם באמת לא נשאר כלום, ומש"כ שם מקדם "כי א"א ליטול כות בעומק כ"כ" על זמני דבר, אבל נשתנו הזוגים וההמצאות בומינו כי נטלים בעומק אולי אפשר עוד יותר מתער, ומפילא לפי הנ"ל גם מה שכתב כ"מ אח"ז להעיר על מש"כ סי' כ"ב, והולך בזה לשיטתו "דא"כ למא אמרו חכמ"ל בתער", לפי דברינו שם מכונות גלוח והשחתה דמה כמו תער ממש, כי מש"כ החת"ם שם דתער לא נכתב בקרא, זה אמת וקיים, וכן מה שהוכיח שם בסברא נכונה הוא רק שבשערות שבעשעורא זוטא הנשארים לאחר גלוח חזות שמאן, הוי גלוח בלא השחתה, ומפילא חייב המשיחית אח"ז, אבל לא במכונות שכונינו כנ"ל.

והנה כזה דושה"ט וחותם בברכת תג כשר ושמה. ידדו.

יצחק יעקב ווייס (בספרו שו"ת מנחת יצחק חלק י' סמן ס"ג)

ע"ד גלוח הזקן בסכין העשוי מפלסטיק

יום ה' בשלח תשמ"א

סכין מפלסטיק, ונתעוררו כמה אברכים ת"ח לכיר הדבר, אם סכין עשוי מפלסטיק נחשב כתער שאסרה תורה, עכ"ת השאלה.

הנה פשיטא דאמור, וכמפורש יצא מפי דעובי"ת (ויד"ס סי' פ"א) ע"ד שלוקחים אויר"ם פאנמענש"י שהוא דומה לאבן ומעבירים ע"ג השער בנחת, משמע שהוכבים האבן על פאת הזקן, וחותרים השער עם האבן שיש לו חדרים חדרים התופסים השערות וחותרים אותם, וכן ראיתי אצל כמה נכרים שמלחים עצמם בדרך זה עם אבן שקורין פימגשמיין, זה הדאי הוא איסור גמור והוא ממש כעין תער וכי' ומאי הפרש יש אם חתך השערות הוא בתער של ברזל או בשל אבן, סוף סוף חתך השער סמוך לעיקרן ובדאי לא נאמר תער של ברזל וכי' גלוח שיש בו השחתה מקרי והוא מעשה תער ואמור מדאי וכי' עכ"ל, וא"כ זה ממש נד"ד דאין חילוק בין ברזל או שאר מין שעושה מעשה ברזל דאמור.

אף אמנם הכיר במכתבו שמתשו' חיים שאל (ח"א סי' נ"ב) נראה לכאורה דמותר להתגלח באבן זו דל"ה דרך גלוח עכ"ל, הנה לדעתי אין פלגתא לדניא בין תנכ"י לדחיים שאל אלא במציאות, דה"ל : הגם דסם אינו משיך השער מיד ובאבן תנובר "משרת" השער ואיכא השחתה מ"מ אינו דרך גלוח ושוי עכ"ל, הנה מוכח להדיא דמיירי באיזה מין אבן "דמשרת" השער ואיכא השחתה מ"מ אינו דרך גלוח ושוי עכ"ל, הנה מוכח להדיא דמיירי באיזה מין אבן "דמשרת" השער תב, היינו לא מתמת חיתך רק בגיעתו על השער משרת את השער, משא"כ היכא דאין משרת השער אלא ע"י חיתך הוי כמו בתער ממש ואמור וזה פשוט.

יצחק יעקב ווייס (בספרו שו"ת מנחת יצחק חלק ה' סמן עא)

דעת מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל

ראש ישיבת קול תורה ומחבר "שו"ת מנחת שלמה"

הזהיר של מספרים הוא משום דאינו משיחית, ובמכונת גלוח כיון דאפשר דמשיחית אמור.

שלמה אלמן אויערבאך (מכתבו)

אם תגלוהו יצא חלק כחער, נראה לו שיש לחשוש לאיסור דאורייתא. לא נראית לו הסברא להקל בזמן שאינו מהדק המכונה לעור הפנים. לא נראית לו הסברא להקל באופן שבו נראה השער בזכותית מגדלת שאו יש לו דין שער. אמנם בעיקר הדבר יש לחקור באמת למה יצא חלק ואיפה נעלמו השערות בכעובי המפסיק אפילו במשהו. משום כך היה נראה לו להסביר הדבר על פי מה ששמע מסוכן מכונות גילוח שהוא ירא וחדד (ד"ר בעז) שקרא בפורספקט מתבררת גילוח הלגית שאם אינו מהדק המכונה לעור יצא תגלוח חלק יותר מותר. סיבה לדבר: כי באופן זה, קופץ שורש השער מחוץ לגומא יותר מגלוח כחער ותגלוח הוא אפוא עמוק יותר מבחער וגם צמיחת השערות מתאחרת במכונות יותר משורש ממש בגלל הרישת המפסקת בין הסכין והעור, א"כ יצא הסכין בעור עד השורש ממש בגלל הרישת המפסקת בין הסכין והעור, ורק שבזמן תגלוח ששורש השער יצא לחוץ לא נעשה תגלוח עד השורש, ורק לאחר מכאן קופץ השורש בפנים ונעשה חלק כחער או יותר מתער. אלא שעדיין יש לחקור בזה אם אולי בתר התחלת תגלוח או בתר בסוף תג"ע.

עכ"פ דעתו שלא לסמוך על סברות ללא ראיות גמורות להיות ובפרט בידיון זה שהדבר נוגע בכמה לאוים דאורייתא.

(ר"א וספיש בהדרת פנים עמ' שצ"ז)

(מרן זצוק"ל עבר על הדברים תג"ל שנכתבו בשמו ע"י ר"א וספיש וכתב מכתבו ע"י)

ראיתי שהגיע לדיו מה שגרשם מכבר ע"י הרה"צ ר"א וספיש שליט"א, הגני נותן לו רשות להדפיס את זה, ולעצם הדבר לעני"ד הוא עושה בכך דבר טוב ומועיל ואולי ע"י יחביר ויתלכדו הדברים ויהיה בכך הצלה מעונן חמור והגני חותם לבח"ד במיטב הברכות.

שלמה זלמן אייזנבראך (מכתבו למח"ס הדרת פנים)

ובעיקר תגלוח במכונה הורה דכל שמרגישין קוצי השערות במשמוש הד אפשר להקל, אבל כל שעי' תגלוח נעשה העור חלק כמו כחער נראה דיש לחוש לאיסור דאורייתא, ומה שדנו בזה להקל כל שאינו מהדק המכונה לעור הפנים משום דחשיב אינו מתכוין, אינו נראה, שדרי דעתו על עצם הפעולה ורק נמנע בגלל האיסור, וזה היה מתכוין. ומה שדנו עוד להקל באופן שנראה שער ע"י

זכוכית מגדלת, אין לסמוך ע"י, ואין להתחשב בגדיון זה אלא לפי ראות העין ולא בראיה ע"י אמצעים המגדלים הראות. וע"ע להלן פ"ד סכ"ה.

ואמר רבנו עוד, כי אף שנודע לו מפי סוכן מכונות [כאלו], שהוא ירא וחדד לדבר ד', שדעת המומחים היא, שאם אינו מהדק המכונה לעור, נעשה העור חלק יותר מבחער. וסיבה הדבר, כי באופן זה קופץ שורש השער מחוץ לגומא יותר מאשר כחער, ותגלוח הוא אפוא עמוק יותר מבחער, וגם צמיחת השערות מתאחרת במכונות יותר כחער, ולפי"א אם נקבל את הדעתה שלא תחכן געיעת הסכין בעור עד השורש ממש, בגלל הרישת המפסקת בין הסכין והעור, א"כ נמצא שבזמן תגלוח ששורש השער יצא לחוץ, לא נעשה עדיין תגלוח עד השורש, ורק אח"כ קופץ השורש בפנים ונעשה חלק כחער או יותר מתער, וא"כ אפשר דקל מפי, מ"מ אין זה ברור אם אולי בתר התחלת תגלוח או בתר סופו, תג"ע, ולכן לענין מעשה אין לסמוך על סברות ללא ראיות גמורות להיות, ובפרט בגדיון זה שהדבר נוגע בכמה לאוין דאורייתא. (הדרת פנים - זקן עמ' שצ"ז (שע"פ-שפ"א). ועל סוג מסוים של מכונות גילוח שנחלקו בדינה גדולי הוראה, אמר רבנו "ספיקא דאורייתא לחומרא". והרחיב פעם הדיבור על מה שנמצא לפעמים שנודעין היתר בדבר מסוים על ספק הוראה מדורות שלפנינו, בעוד שדמציאות נשתנתה מאז ויתכן מאד שכבר אין מעמי היתר שיחכים. ונקט אז להתגמא ענין זה של גילוח ע"י מכונה, שהמכונות שבזמננו מחליקות העור ממש, וכפי שידוע שדחוז"א ז"ל ניסה הדבר על ידי זה שגרשם על פס דיו בריו ואח"כ העביר את המכונה על הכתב ונמחק חלק מן הדין, ואף המתגלחים בכל יום, אמר רבנו דנראה להלכה יש לחוש לדעת החת"ס (חאו"ח סי' קצ"ד) שעוברים בלא תגלוח גם בכה"ג דאין בהם עדיין שיעור שער, הלא כרגוב"ת יו"ד סי' פ'. וכתשובה לשואלים היה תגל לומר: דרי אפשר להוריד השערות ע"י משה, ואף שע"י "שורף" העור, ראוי לחוש יותר לחוש איסורי תורה ח"י, והרי תגלוגם "שורף" יותר. ובפרט שרבים נכשלים ואינם זורקים שלא לגלל במקום הפאה עד העצם ההחמין (אמנם גם בגילוח ע"י סם, אמר שערין יש לחוש למה שמצוי לפעמים שערות שהם רק מחלישים ואינם נתלשים אלא ע"י מקל חד שמעבירים עליהם אח"כ. ועיין בזה בנב"ת יו"ד סי' פ"א מבן המדבר). אך עכ"ז לא היה מותר על כך לרכים (מלכד למקורבו ובאי ביתו). ואמר כמה פעמים כי מה שאינו מעורר על כך הוא משום דכשם שמצוה וכו', ופעם, לאחר שהפציר בו אחד להורות לו ולא אמר לו דבר ברור, הפסיר רבנו לאחר שפנה הלה לדרך

לב סם חיים

"מה רוצים הם ממני, וכי אם אחמיר להם ישמעו לי". אך למח"ס "הדרת פנים זקן" כתב (לאחר שהדשה לו להדפיס תוכן הדברים הנ"ל בחור שמועה בע"פ): "לענ"ד הוא עושה בכך דבר טוב ומועיל. ואולי ע"ז זה יתבררו ויתלכדו הדברים, ויהי בכך הצלה מעון חמור".

(בספר הלכותיו הליכות שלמה, דברים כעין זה נכתבו במכתבים הקודמים וחזרו כי כאן בשני קצות, הדברים נמסרו לבנו הנאון הגדול ר' שמואל איזנברג שליט"א ואמר שגם הוא עצמו מורה להשוואים לאיסור מבכנות גילוח)

דעת הנאון הגדול רבי יעקב קמיניצקי זצוק"ל
פגשתי רב חשוב והוא שמע (לאחרונה) מדברי קמיניצקי שמעולם לא החיר מבכנות גילוח, ופעם בא לפניו שואל עם מבכנה והורה שאסור להשתמש בה. על דבר המבכנות גילוח אין זה חומרא בעלמא אלא דברים שיש בהם ממשי (ר' משה ווינר בספר הדרת פנים עמ' שנו') (במכתבו לנכדו, וכן בספרו "אמת ליעקב" י"ד סימן קפ"א)

דעת הנאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט"א מחבר "שונה הלכות" "דרך אמונה"

כי אדר תשס"א
הוראת רבינו הנאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט"א כי דעת החור"א שאין שום היחל לגלח זקן בשום מבכנה בין מבכנת גילוח בין מבכנות חספורת וכדומה ולא לסמוך על בדיקת מבכנות ואין עצה אלא בסם. והראה רבינו שליט"א שכך דעת אביו באגרוחיו חלק ג'. וע"ז באתי על החתום שזה היה למראה עיני רבינו שליט"א ונתן רשות לחתום שכך הדברים.

אליהו מן (נוסח המכתב ע"י הנאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט"א שהורה לתלמידו לכתוב בשמו, ועיין לעיל כי מכתביו, ובספרו ארחות יושר פרק ה' שהאר"ך)

סם חיים

דעת הנאון הגדול רבי אהרן יהודה לייב שמינימני שליט"א מחבר "אילת השחר" וראש ישיבת גאון יעקב

כידוע שגדולי ישראל אמרו זה קרוב לזדאי שיש בוה איסור דאורייתא לדבריהם ואין מה להוסיף בה. כי"ד אלול תשנ"ח

אהרן יהודה לייב שמינימני. (מכתבו)

דעת הנאון הגדול רבי מיכל יהודה ליפקוביץ שליט"א מחבר "מנחת יהודה" וראש ישיבת פוניבז' לצעירים

יוס"ר כ"א אדר תשס"א שלי וברכה ובט"ם,
על מה ששאלת בענין גילוח במבכנה, הדבר פשוט בחכמת, אחרי שהורה זקן ס"ק מרן החפץ חיים זצוק"ל שגילוח במבכנה זה איסור דאורייתא ועוברים בחמשה לאוין מה יש לדון בו, דק"ו במבכנות של זמננו.

ולב מי לא יתיר לעבור אפי' על ספק איסור לכל הפחות כמו מסם המות, ובדבר זה שגדולי פוסקי זמננו שליט"א פוסקים להדיא איסור הדאי שזה לידא ולחרד. ודע לך כי אחת הסיבות שמהפשים להקל בידיון זה, בא מצד הדגון והמשכח לחומרות והנאות עזה"ל, ועיין ברבינו יונה משלי (פ"ג ו') ח"ל גם אתה צריך לדעת כי אין מניעין לשלמות היראה, וזלתי בעשות העולם הזה הכל וחפלי, וחיות האדם בעיניו עפר ואפר רמה ותולעה בעמדו לפני הש"י... ומסיים ולא יגיע אל היראה מי שישים העזה"ל עיקר, והרי תכלית האדם להגיע אל היראה כמ"ש "מה ה' אלוךך שואל מעמך כי אם ליראה וגו'".

יתן הקב"ה ונזכה שיערה עלינו רוח מודרה ממרום ונכיר כולנו את האמת. מיכל יהודה ליפקוביץ (מכתבו)

דעת הגאון הנדול רבי שמואל הלוי וואזנר שליט"א מחבר שו"ת "שבת הלוי" ואב"ד ור"מ זכרון מאיר

אודות מכונת גילוח וענין איסור השחתה - אין בידי להוסיף על משי"כ בס' שבט הלוי י"ד סי' ק"ה ס"ק ב' בקיצור דלפי דעתנו יש בו איסור דאורייתא כיון דאית ביה תרתי גילוח והשחתה, ובתורה תער לא כתוב ביה אלא דף תרתי, וכמבואר ברש"י סוף מכות, ובתשובות חת"ס א"ח, וכן דף דעת גאון החזון איש ז"ע.

שמואל הלוי וואזנר (מכתבו בדורת פנים, וענין מכתבו לעיל בדעת מרן החזון"א) ז' תשרי תשמ"ה לפ"ק.

אחדשה"ט ושי"ת בארובה.

קבלתי מכתבו עם ברכותיו הנאמנות ויה"ר שיתקיימו כולם - וגם כבי' יעמוד על הכרעה ברכה שמים מעל ליום הקדוש תבעל"פ, ואשר חור ושאל בענין מכונת גילוח שאמורה על פי התורה כאשר בארתי במק"א - וכבי' רצה להמציא היתר ע"פ הדדע בפוסקים אחרונים לגלח תחלה עד פחות משיעור שערות ואח"כ עם הנ"ל, והדברים עתיקים ודויעם, לא יד בי עמכם בזה כי מו"ס יבא הדבר לידי פריצת גדר להשתמש בתער ודוחר הדבר ע"י פרושים, ומי יעמיד משגיח ע"ז בכל בית ישראל, וגם כשיעור פחות משיעור איכא דעות שונות - ומשי"כ כ"ח לפוסם כן ברכים - אני עני עכ"פ אין מצטרף להז.

והר"ני דו"ש בארובה - מצפה לרחמי ה'.

שמואל הלוי וואזנר (בספרו שו"ת שבט הלוי חלק י' סמן ק"י)

ע"ד גילוח חזקן בסכין העשוי מפלסטיק

יום כ' אר"ב תשמ"ז

אחדשה"ט בכבוד.

יקרתו קבלתי ואשר הציע בשמו ובשם הת"ח תכירו הי"ן, היות כי בארתי בעניי בשבט הלוי ח"ד סי' צ"ו שהשתמש במכונת גילוח יש בו איסור דאורייתא דתער, ודבאחי כן גם בשם מרן החזון איש ז"ע, ותמורתם דריות בזמן האחרון נודע מפי מומחים שאפשר לעשות סכין שיזא עשוי ממין אחר לא מבדיל אלא מפלסטיק חזק וחד וניתן לעשות הסכינים שבמכונת גיל"כ מפלסטיק.

ותסתפקם אם איסור ההשחתה דוקא בברזל או גם במין אחר, והספק אם הוא דרך גילוח, ותליתם ספק זה במחלוקת האחרונים דדעה דגאון מרד"ש בתשובת גוב"ת י"ד סי' פ"א כתב שגם אבן אסור ואין לחלק בין אבן לברזל, והגאון חיד"א בתשובת חיים שאל ח"א סי' נ"ב דעתו שאבן לא נחשב דרך גילוח ופשוט לו שמוות, ולפי דעתכם לכאורה ספיקתכם בענין סכיני פלסטיק תולה בזה, ויש לעיין במאן קי"ל, וצ"ע בעיניכם הלכה למעשה.

אשיב בקצור דעה שני גדולים הנ"ל נחלו כלשון הבית הלל י"ד סי' קפ"א שבי' יש אחיה אבן שמפספסים במקום חזקן והוא משייר השער נ"ל שהוא איסור גמור דומה למח דאיתא בנזיר מ' ע"א ותגלחתן מצוה פשיטא מ"ד משום עכורי שער הוא ואפילו סך גשא קמ"ל, ושני גדולים ראו וחמרו דהא זה ראייה לסתור דבר"ג לא נקרא תגלחת רק בתער יע"ש בדבריהם.

ובעניינתי ראות דב"ה פשוטה דאי ס"ד דדוקא מתכת נקרא תער אבל לא אבן מיוחד שחורף מעיקרו כשער, א"כ הו"ל להגמי' להציה רכותא גדולה דאפילו חזק השערות באבן דאיכא למעשה גם גילוח וגם השחתה ואעפ"כ לא נקרא תער ומ"ס ס"ד דמצינ קמ"ל, ומללא קאמר כן א"כ מוכח דאם באמת מגלח וגם משחת עד עיקרו באמת הוא תער דאורייתא, ובאמת גם תגאון החיד"א לא התיר באבן רק דרך פספס ר"ל שגדר האבן על השערות ומשחתם וכיון דאינו חותך ממש אינו נקרא גילוח, אבל באבן חודד ממש לא אמר, ומשי"כ שם ובאבן תנזר חתף משרת שער ואיכא השחתה, היינו השחתה אבל לא גילוח, ור"ל לאפוקי מדרם שבא גם ההשחתה רק לאחד זמן, וקירוב לשמעת דמסדר האיסור דאורייתא אם האבן מיוחד דמגלח ומשחת עכור זה אוסר הבית הלל פספוס באבן מחשש שיבא לידי גילוח ממש.

ואמנם מה שיש לדמות לנושא דידן הוא מחלוקת הראשונים בענין מלקט ורהיטו דפסור במכות כ"א דלדעת הריב"ן ושאר ראשונים רהיטו הוא כלי אומנות שמגלח כמו תער והפסור משום שאין דרך גילוח בכך ולדעת הרי"ן רהיטו כעין המלקט צבת המלקט שערות שלא כדרך גילוח אבל ככלי אומנות הנ"ל אשר באמת מגלח ומשחת יתכן שחייב, אע"פ שהגלוח אינו כדרכו, אבל כאמת דא מיעותא דגם לדרבי"ן רהיטו הפסור משום שאינו דרך גילוח אבל כל שהוא דרך גילוח מה לי באבן כעין או במתכת פשיטא דאסור, ע"כ לא מצאתי מקום להקל בשאלתו, והדברים פשוטים.

שמואל הלוי וואזנר (בספרו שו"ת שבט הלוי חלק ה' סמן ק"א)

דעת הגאון הגדול רבי ניסים קרליץ שליט"א מחבר "חומ שני" ואב"ד רמת אהרן וראש כולל חזו"א

על דבר שמוש במכונות גלות, אף דמבואר בשו"ע סמן קפ"א דבזמן גילוח במספרים כעין תער שרי ותער דוקא אסור מכל מקום כפי הנראה במכונות ע"י דחיקה נכנס העור לבין הדחיצים והיו תער ממש, ואף אם יודר שלא לדחוק רחוק הדבר שלא ישל שהרי בשערה אחת עבר על אסור דאורייתא, על כן פשוט וברור שאי אפשר להקל בשום סוג מכונה ולדבנם לספק דאורייתא, ובריקה ע"י משיש שערות אחר תגלוח איתה מועילה לחשש זה כלל.
שי: ניסים קרליץ. (מכתבו)

דעת הגאון הגדול רבי משה שמואל שפירא שליט"א ראש ישיבת באר יעקב

כ"ז אדר תשס"א

נעימות בימינכם נצח,
ברבר שאלתכם לדעת דעת מו"ר אבי תנאן הגדול רבי משה שמואל שפירא שליט"א בענין מכונות תגלוח, אשיכבם את אשר שמעתי עת נבחרתי כשנשא על קר.

וזאת היתה תשובתי, כי על מכונות תגלוח שהשער נמשך הרי זה פשוט שעובר בהשתמשות במכונה זו באיסור דאורייתא ממש וגם במכונות שאינם מושכות את השער יכול להגיע ליד איסור ע"י שהבשר נדחק למכונה (אפי' בנעילה קלה אחת) וקשה מאוד להשמר מכך, ובכללות - הרי יש מקומות (בשער העליון) שיש מטרשונים שמסבירים שמספרים כעין תער גם אסור ובשו"ע כתב שיש לחוש לדבריהם ואולי מכונות שלנו חשיבי כמספרים כעין תער. והשי"ת יפרישנו מכל חטא ועון.

ביקרא דאורייתא
נפתלי צבי יהודה שפירא (המכתב היה למראה עיני תנאן הגדול שליט"א)

דעת הגאון הגדול רבי אברהם יעקב זלזניק שליט"א ראש ישיבת עץ חיים

אדר תשס"א

במכונות תגלוח יש בו שתי הדברים כמו תער, שהם גילוח דבר שדרכו לגלח, והשתתות של השערות, ולכאורה יש כאן ה' לאוין דאורייתא, על כן המגלה יש לו לגלח בסם.

אברהם יעקב זלזניק (מכתבו)

דעת הגאון הגדול רבי משה שמואל שפירא שליט"א מחבר "מועדים וזמנים"

ט"ז בחמו תשס"ט

קבלתי מכתבו עם הסכמות מגאוני ישראל שליט"א לאסור לגלח במכונות גילוח, ולא צריך לדידו ודכוותי דכל גאוני הדור הסכימו לאסור, ותמתיני הלא עובר בחמש לאוין, ובמגלה עצמו עושה לאוין, ובר"ן סוף יומא ששני לאוין כאסור סקלה בחומיו, וכל פעם ופעם נכשל ה"ו בחמורות שבחמורות. ובאסור המפורסם בתורה לא אמרין מוטב שיהיו שזניגין, ולכן מוטב הוא עושה למנוע בית ישראל ממכשול, ושפיר ראי להעמיד הדיון על תילה.

המצפה בכליון לישועת ה',
משה שמואל שפירא (מכתבו)

דעת הגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א מחבר "זה השלחן"

אדר תשס"א

דעני בזה לעורר אודות מה שנתפשט לגלח הזקן במכונות חשמליות שרוב ככל גדולי חזני שליט"א ולדבדיל זצ"ל, לא היה דעתם ואין דעתם נוחה מזה כלל, וגם מדובר בכל סוגי המכונות המגלחות במספר אפס, והיו מוין החפץ חיים זצ"ל בליקושי הלכות מכות אסר גם במכונות יד מספר אפס שהיה נהוג כזמנו, כל שכן המכונות החשמליות לכל סוגיהן המודידות יותר ויותר מאשר מכונות היד

הע"ל, ורוב הגדולים אוסרים מעיקר הדין ממש ודהיינו שעוברים בזה חמש לאוין וכמו בתעור ממשי, והנה גם שקשה להחליט כן ממש דהרי כהיום רוב המתגלחים שומרי תו"מ משתמשים בזה, ולא נראה לה זכר לומר שעוברים דאוריתא ממש, מכל מקום הבני תורה לומדי הישיבות הקדושות, הבחורים חקרים נ"י עליהם ודאי להחמיר בזה, ולא רק בגד חומרא וחסידיה אלא מחשש גדול מאוד שעוברים בזה על לאוין דאוריתא, ועליהם לדעת כי המיקל בזה שזה ממש כאוכל בשר או עוף מרדכשר מפוקפק ביותר שאם כי אין לומר עליו מריפה ממש, מ"מ כל בן תורה לא היה מעזי למעום מזה ואף הכלים היה אוסר לעצמו, כן הדבר היה ממש, ואם שמענו שנדרג אחד זצ"ל היה מתיר המכונות הדי לעומתם כל הגדולים אוסרים ואם כן איך אפשר להקל בזה, ומה שאומרים שלא לדחוק על הכשר, זה הכל שאין להאריך בביטול וראיתי בספר ארחות רבינו בעל קהילות יעקב זצ"ל וזיע"א שלא הסכים למי ששאלו, להשתדך עם בחור המגלה במכונות, ולכן מעתה והלאה כל אלו שנדרגו להקל בזה, יתנו מכאן ולהבא להתגלח רק במשרה שאין בזה שום איסור, (רק שמקום הפאות גם במשרה אסור, ואכמ"ל) וכבר ידועים דברי הרב"ש זצ"ל הובאו בב"י אור"ח סמן תר"צ שאפילו בעסקי העולם כל משכיל בחדר לנפשו הדרך היותר בטוח וזכר על אחת כנה וכמה שיש לנו לעשות כן בדרך התורה והמצוות שהם בבשוננו של עולם ואך נצח הדרך זכר ונבנים עצמנו במקום צו ובמשעול הכרמים, עכ"ד.

שריה דבליצקי (מכתבו,

ומש"כ שגאון אחד זצ"ל התיר המכונות אמר תגאון ר' ראובן פיינשטיין שליט"א שהוראות אביו תגאון הגדול רבי משה פיינשטיין זצוק"ל במכונות גילוח היתה להחזיר דוקא בשני תנאים, האחד כשהתגלח במכונה אין זה דרך גילוח כגון בזמן הדיחה בארה"ב כפי שסיפר שהיו אז כל הנערים מגלחים בתעור ומכונות גילוח היה רק למקרים לא שכיחים, והשני שאין כוח הלדב של הסכינים שבמכונות חד באופן שיכולים לחתוך שערה בסכין אחד בפני עצמו אלא יכולים לחתוך רק כשהם שנים זה לעומת זה, ואם אין אפי' אחד מהתנאים דעתו לאסור, ובעת אין קיים אף לא אחד מהתנאים, כי בכ"מ מצוי הדרך לגלח במכונות גלות, גם לדב הסכינים שבמכונות חד שיכול לחתוך שערה בסכין אחד בפני עצמו, ולכן יותר לא שיך הדיחה. עכ"ד.)

הצטרפות הדברים תגאונים הספרדים

דעת הגאון רבי עמנואל מוילנאנו שליט"א
מכתב "עומה אור" ומראשי ישיבת שארית יוסף

תני כיהודא ועוד לקרא לאחד כל דברי הדברים תגאונים,
על דבר גילוח הזקן במכונות גילוח חשמלית, בידרתי אצל הבחורים שיחיו, ואמרו כיון שיש שני סכינים במכונה (כמו פיליפס) והראו לי אותם, והאחת גורמת משיכת השערות לתוך הירשת (המכדלה בין הסכין לעור) ואחת חותכת, ובאופן זה הכל מורים שאסור שנשחת הזקן ממש, ואחר תגלוח הכל חלק בין אם מעבירים הדי על מקום הזקן מלמעלה למטה ובין אם מעבירים הדי מלמטה למעלה, ולכן הבחורים מורידים הסכין המושך, ואולם גם בסכין הנשאר אם לחצצים המכונה או אם מעבירים כמה פעמים המכונה הלק ושוב, יוצא חלק דנשחת הזקן, ולכן כמה מבני הישיבה מגלחים במכונות תצ"ל לאחר הורדת הסכין המושך בלא לחצוץ, ובלא להעביר כמה פעמים המכונה.

ובמכתב דעת מרן תגאון רש"י אייזנברג זצ"ל כתב להיפך מה"ל בשם מומחין, דכשלא לחצצים, נמשך שורש השיער לתוך המכונה, ונחתך (ואף שנשאר חלק מרשורש, כיון שאחר תגלוח חוזר השורש למקומו והעור חלק לגמרי מצד שם לאסור). ואפשר דהמומחין איירי בלא הסרת הסכין המושכת, אבל לאחר הסרת הסכין המושכת אם לא לחצצים לא נשחת הזקן.

והנה אפי' אם נצח שכך הוא המציאות, מ"מ דאי שאינו ראוי לכל לגלח במכונות, דעלול לחצוץ בקטע אחד מן הזקן בלא כוונה ודריה משחת זקנו, ואין בזה היתר דאינו מכיון, דלא להחיצה הוא מעשה האיסור אלא החיתוך והרי להו הוא מכיון וכמש"כ הגרשו"א שם, ואפי' יחתך רק שתי שערות עובר בבל תשחית פאת זקנו, [ואפשר דאפי' בשערה אחת עובר כמו נצח דסגי בשערה אחת בשכיל לעבור על תעור לא יעבור על ראשו כמו שפסק הר"מ פ"ה מגיירות ה"א, ועיין מנ"ח מצוה ר"א אות ה', ואף דכפאת הראש אם נשאר שיעור פיארה שהוא ארבעים שערות או ארבע שערות אינו עובר לדעת הר"מ, אפשר שרק גבי פאת הראש שנאמר לא תקפו (דע"י) שמגלח הפאות נדחה היקף בראשו מאחורי האזניים עד המצח) בזה הוא דאם נשאר שיעור פאת אין כאן תקפה, אבל גבי זקנו, דהוא דכתיב לא תשחית פאת זקנו כא לומר שרק מקום הפאה אסור לגלח, נראה כפשוטו שגם בהשחית שיערה אחת ג"כ חיוב].

הדרי הרה"ד סימן רצ"ה כתב דבכח להוריד לא לגלח במספרים מיוחדים מאד, שמא יבא לחתוך בתחתון ולא בעליון והיה תער, והביאו הרמ"א ביו"ד סמן קפ"א סי' להלכה ע"ש, וכתב דגו"א שם סי' ס"ג, שמקור התקיד הוא מפסקי תוס' אות כ"ז ח"ל: פאת הראש חייב במספרים כעין תער, השחתת זקן דוקא בתער אך גם במספרים יש לחוש מפני הוג התחתון שמגלח כתער ע"כ, הרי אפי' במספרים אם יש לחוש שיבא לגלח עם הוג התחתון ראוי להצטנע, וק"ו במכונת גילוח שעלל מאד שיבא ללחץ או להעביר הלך ושוב, ואך יבנים עצמו לספק איסורי תורה, מלבד זה, זו פירצה גדולה, שבהחזירים הצעירים שבאים לישיבה בלא חתימת זקן כשרואים שכל המכתיבים מגלחים במכונה, יבואו ללמוד שמועד לגלח בלא שום תנאי, גם אם לחרצו, גם אם יעבירו הלך ושוב המכונה, וכן בעלי תשובה יבואו להקל בלא שום תנאי.

וב"ה בשיבת פנויכו' מלבד מה שזכרנו בני תורה לא מגלחים כלל הזקן, גם המגלחים, מגלחים רק במשחה, גם בזה יש לזהר שהמקל שמעבירים בו המשחה לא יהיה דק שיכול לחתוך שערות שהתרככו ע"י המשחה אלא בשאינו יכול לחתוך רק לסחוב השערות הרכות כמלקט ודדפטינו.

עמנואל מולדאנו (מכתבו)

דעת הגאון רבי משה צדקה שליט"א

ראש ישיבת פורת יוסף

אדר תשס"א

ראיתי פסקים מגדולי ופוסקי הדור האחרים לגלח במכונה, וזה בענין של ה' לאור דאורייתא, אי לזאת הרצאה לגלח גלח בסם.

משה צדקה (מכתבו)

דעת הגאון רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת כף החיים

מאריך לבאר שאין להמציא סברה של כתישה

אודות שאלתו במה שמענו קצת שותגילוח במכונות החדשות לא היה בגדר גילוח והשחתת ראסרה תורה, אלא היה בגדר "כתישה" ולפיכך י"ל דשור וכו' וכו' -

וזהו אף שאני אני כדאי מכל מקום לעג"ד נראה דאין כאן אלא שניו השם גורדא ותו לא, והמוחש לא יוכחש, ומכל גדולי רבוננו שאסרו למכונות תע"ל סתירה יוצאת לסברה מחודשת זו, ויש לתמוה על הדעה לסמוך על חילוקים כל דהו באיסורי תורה, צא וראה מ"ש דגאון מדרש"ם ז"ל בתשובותיו ח"ה (סי' ס"ד ואלול) "ובכל זאת מסתפני להקל מסברה באיסורי תורה, וכבר כתב הרי"ן ז"ל בתשובותיו דאין לסמוך על סברות באיסורי תורה", ע"ש, והדברים ק"ו ומה אם שר התורה ועמוד ההוראה הגאון האריך מדרש"ם זל"ה שסברתו תורה היא, לא רצה לסמוך ע"ז באיסורי תורה מה נענה אנו והביע יתכן לסמוך על סברה כהו"מ השער"ת, ועיין לגאון מופה"ד מדרש"א אלפדרי ז"ל בפסק השמיטה בשו"ת הסבה קרישא ח"א (חור"ד סי' כ"ב דע"א ע"א) שכתב "ומה מאד יש להפליא על דבריו אלו דסמוך על דעתו, דאפילו הראשונים אשר לבם פתוח כפתחו של אולם ונדרין להו שבידי דבולי חלמודא וכל דברי הגאונים כמאן דמונח בבסחיהו וכל זו לא אוים להו וקיימו מה שאמרו ז"ל אדם כי ימות באהל, חשו לדברי מי שקדם ולא סמכו על דעתם הרמה, כ"ש אנו יתמי דיתמי שנסתמו מעינות החכמה, ושר של שכחה מצוי, ולת לן באצבעתא בקידא כסברא שנסמך על דעתנו", ע"ש, וראה מ"ש דגאון מדרש"א ענין ז"ל, חלמיו המוכרח של רבינו הגאון בעל קצות החושן, בתשובותיו (סי' צ"ד דפ"ד סע"ב) "ובכל זה יהיה מסור כידך שאין אנו רשאים לחדש דין והלכה בסברתנו העניה והדלה, כי אם לפרש את דברי הפוסקים הקדומים לנו וכמו שאמר הגאון האלוף לריב"ב אם לקיים דברי חכמים וכו' חכם גדול אתה שקיימת דברי חכמים (עיין גענים פ"ו ופי"א) איברא אנו יתמי דיתמי חללה לנו לדברים ראש ולפחות פה נגד פסקי רבוננו הפוסקים ראשונים ואחרונים, והדבר הקשה לנו נחלה בחסרון דעתנו וקוצר השגתנו שהוא האמת". וכתב הג"ד יהודה עייאש ז"ל בשו"ת בית יהודה ח"א (הא"ת סי' ה' ד"ה ואחר) "ומנין לנו להמציא דין חדש מדרשתנו בלא סברה וראיה", והגאון מסולאב ז"ל בשו"ת שם אריה ח"א בתשובות שכתובים (ס"ם י"ג ד"ה כעת) כתב ע"ד תנ"ך ונתן ז"ל בכריתו ופליגי וע"ד הגאון שואל ומשיב ז"ל, חל"ש, ואין בכח האחרונים לחדש דבר כזה ולהכשיר מסברה בלא ראיה מן הראשונים" ע"ש, וע"ע לו בספרו ערוגות הכרשם (דף קס"ז ע"ג), ורבינו החתם סופר ז"ל בחידושיו לכתובות (דף ב' ע"א) כתב ע"ד ק"ש של הגאון ישע"י ז"ל "ולא נדוירא לחדש מה שלא שיעורו אבותינו הראשונים ז"ל", ועמ"ש בשו"ת דגרא"ל צינץ ז"ל האה"ע (סי' כ"ב דף מ"ד ע"ג)

"ואם גפרש כן, זו קשה מן הראשונה ששום פוסק לא חלק בכך, ואין לבדות חדשות נגד משמעות כל הפוסקים והמפרשים ז"ל. ועי"ע לו ז"ל בשו"ת משיבת נפש מחדו"ת (ר"ס ב') שכתב "קשה לחדש מילתא דלא רמיזא בש"ס כלל", וכתב כתב בן בתרומת הדשן (ס"ס ט"ז) דקשה מאוד לברות חילוקים מן הדעת שאדם רמזים בש"ס ובפסקי תנאונים ז"ל, ודביאו מרן רבי ז"ל באו"ח (ס"ס ק"ג) ע"ש, ועיין לש"כ הגרע"א סוכר ז"ל בס"ה זכתי צדק ח"ב (עמוד פ"ד) שכתב "אין אנו יכולים להמציא חילוק מחדתנו אם לא שיש לזה גילוי מדברי הפוסקים" ע"ש. וכ"כ הגאון בעל אוה"ח הק"ן ז"ל בספר פיר תואר (סי' צ"ח סק"ה) "ואין לנו לסמוך על דעתנו נגד הראשונים במילתא דסברה וזאת בראיה והוכחה ברורה, כי בערך הסברה סברתם גדולה ותקראת סברה משא"כ דעתנו" ועי"ש, ואין לגאון מחדו"ש ז"ל בשו"ת מוכ טעם דעת מחדו"ק (סי' קמ"ז דמ"ו ע"ב) שכתב "אך מה כוחנו ומה גבורתנו לחלוק על משמעות הפוסקים דמשמע להפך", ועיין בישועות יעקב חאה"ע (סי' כ"א, דכ"ז ע"א ע"ה ר"ה יהוא) בדברי הגאון נכד המחבר ז"ל שכתב "חלילה לפריש פירוש חדש אשר לא שערו רבותנו ז"ל לחלק, כנגד דעת כל הפוסקים דאסרו גם בבב"ב", ובשרי חמד אספ"ד (מעי' ה' אות ט"ז ד"ה וכתב) כתב "סברה שלא נמצאת בפוסקים קשה לחדש מדעתנו", ועיין לחדו"א ז"ל בעין זוכר (מע' א' ע"אות ט"ז) שדביא משם הגאון מחדו"ש הלוי ז"ל בחשובותיו (סי' ס"ב) שאין להוציא דין מסברה רק צריך לבקש סמך לזה מרגמרא או מהפוסקים ע"ש, והגאון מחדו"ש ז"ל בספר עין הרועים (דצ"ח ע"ב אות ב') הביא בן מירושלמי ערך פסחים (פ"א ה"א) כל תורה שאין לה בית אב אנה תורה, ופירש בקרבן העדה שאין לו ראייה או קבלה מידו ע"ש, ועי"ע לו בחשובותיו ח"א (סי' רט"ו) שכתב "גם בלא ראייה אין בדינו לחדש מה שלא נאמר בש"ס ובפוסקים ראשונים", ובשו"ת דברי מלביאל ח"ה (סי' ז' ד"ה ודעה) כ' "וחלילה לנו לחדש דבר שלא נזכר בפוסקים הראשונים" ע"ש, ועי"ע בשו"ת רלב"ח (סי"ס ל"ז) ולחלמיו בשו"ת רשד"ם חאה"ע (סי' קכ"ח ד"ה ודעה על) ולגר"ש נחון ז"ל בשו"ת שואל ומשיב רביעאה ח"ב (סי' כ"ט ד"ד ע"ה) וכתלה לחד ח"ב הל' שחיטה (סי' ב', ד"ג ע"א) ועוד.

ובס"ד הארבעה מעט להראות שחלילה להכריע ולפסוק במילי ואיסורי דאורייתא מכה סברה גרידא בלא שום ראייה מהמנהג, והדברים ק"ו ומה אם רבותנו הג"ל יע"א שדיו גאוני עולם ומצוקי ארץ וסקרו בסקירה אחת את כל התורה ושלטו בכל מקצועות התורה וכל ח' לא אינם לזה בכל מכמי התורה, וממש כל קריה

לא שנבה מהם. ואעפ"כ הם הם הוזהרו על כך שאין לסמוך באיסורי תורה על סברה גרידא ובב"ל, איך נבוא אנו דרא בתרא ונעשה מעשה ונמסר על כח סברה דקה ואשר אנה מוכרחת כלל באיסורי תורה חמור ותמיד, אתמרא. מה גם שבעצם הסברה המחודשת (כתחילה) הואת יש לפקפק מוכב, דמדי תער כתיב באורייתא, ואנן לא אולין אלא בתר עצם הענין וכל שיש בו השחתה אסור, ומבואר היטב בדברי גאוני בתרא ז"ל ועפ"ש מחדו"ש בר בריה דרעובי ז"ל בשו"ת נדע ביהודה מחדו"ת חו"ד (סי' פ"א) ועפ"ש בבב"ב יוסף ז"ד (סי' קפ"א אות ז') משם הרב"ה ז"ל ע"ש, ומבואר דבר זה היטב בספרו דמר ג"י בדרבה מקומות, ואם אותם חכמים ג"י היו מעיינים בעניא פקחא, אליבא דאמת, בספרו דמר ג"י היו רואים שאין לסברה החדשה הג"ל שום כיסוס, ואנן לא אולין בתר שמא (גילוח או "כתחילה" לדעתם) אלא בתר מעמא אולין וכל שיש בו גילוח דמנינו תשובה יוצאת לסברה מחדשת דלעיל, וכבר ראיתי במכתבו דמנכ"ת ג"י את תשובת הגאון המפורסם מחדו"ש ואנר שלימ"א בעל שבת הלוי, שכבר כיסל את המעוררין ומדי לה אמרחה ארץ דעתא, ומבואר היטב בדבריו, ע"ש דברים המצודקים כמוב טעם דעת נאמרים. ואחתום בברכה שיזכרו השי"ת להגדיל תורה ולהאדירה ולזכות את הרבים בכל מילי דמיטב.

כעתירת ידידו הדורש"ת באה"ר

(מכתבו בחדות פנים עמי' תשי"ז)

ראש ישיבת פורת יוסף ורב העיר ביתר דעת הגאון רבי יעקב תופיך שלימ"א

לשאלת רבים אשר שאלנו בנגע גילוח במכונת גילוח הנפוצות, אשר מגלחות את שער הזקן עד רבשר ממש, הענו להשיב כי אין אנו רואים היתר להשתמש בהם. משום החששות תבולות שבהם, והוי לפחות חשש דאורייתא. אשר על כן כל אדם ירא שמים ימנע מלהשתמש בהם. ומכל מקום אותם הנאלצים להגלח יתגלחו באופיים המותרים.

תער כמה שידוע לנו כיום ישנם מכונות גילוח שאינם משוחזרים את השיער עד הבשר ממש, ויש לפנות למכון הטכנולוגי שב'ר' הפסגה בירושלים בכדי לברר מעת לעת את סוגי המכונות שאין בהם חשש. והמחיר והגודל שלומם ירבה כמי נדד.

בברכת התורה

יעקב תופיק (מכתבו, ומש"ב בענין המכונה שהמצאיו

המכון הטכנולוגי עיין עוד ע"ז בסוף תשובת מרן הגר"ש אלישיב שליט"א)

דעת הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א מחבר "שו"ע המקוצר" "שו"ת עולת יצחק"

יום שני ג' אדר תשס"א

נדרשתי לאשר שאלתי מבני עליה, לגלות במכתב דעתי העני' אודות מכונות הגילוח המשוחרות את פאתי הזקן אשר נפוצות בימינו לרוב, וכמעט שאין דורש ואין מבקש וגללה ודבחה הפירצה מאוד, וגם שאין דעת חורה ולא רוח חכמים נוחה מהם, ויש לאסור את כולם כי דינם תער ממש או קדוב לו מאוד, ולא לסמוך על דמיונות או השערות שאינן מלחות את השיער עד עיקרו, ומי מפיס במקום לאוין דאורייתא, וגם נתברר שבחלק מן המכונות המיועדות לחספורת הראש, אסור לגלח את הזקן, והמקום בריך הוא יגדור כל פרצותינו.

יצחק רצאבי (מכתבו)

הדרך המותרת ע"פ התורה

הדרך המותרת ע"פ התורה לגלח בהם, מתחת לעצם התחתון ולמטה, והידיה. הסם לא תיעשה ע"י דבר שקצוהו חד אלא ע"י דבר שקצוהו מתעגל, מפני שאב היו שערות שלא נחלשו רק נחתכו ע"י המשתה ה"ז חתוך בכלי להם, וה"פ"ן חיים" (בספרו נדחי ישראל" כתב: "אך יזר שאר המשיחה לא יסיר את השיער בסכין כי אם בקיסם של עץ וכדומה", והתבאר שנתן החפץ חיים להידי. לנו זה קיסם של עץ, ומי שמסופק בסתלים או כרטיסים אם זה מתעגל יכל להביאו למורה הוראה, המלחים במכונה חחת תרגון יש להקפיד שהמקום שיך לצואר ולא לחתה הראש, מסוף העצם התחתון ולמעלה שהוא מקום הפאות לקצר בהשארת כדי לכוף ראשו לעיקרו שזה במכונת חספורת מספר שתיים, במקום הפס של סוף העצם התחתון (שגם במכונה לישור הפס הורו גדולי הפוסקים שבדיקה שאינה פחות גרועה משאר המכונות גילוח) העצה שיהיה סתגל או כרטיס בעת סיכת המשיחה שלא תעלה המשיחה מעל סוף העצם, הרצים ליישר את הפס יותר יכולים לעשות גם הורדת המשיחה שם בשפשוף עם חפץ ישר שאינו חד אלא מתעגל.

(לתישים לבויות מדרמשה העצה לשים משה או קדם המתאים לעור לאתר הגלות, או להשתמש במשיחות גלוח הנמכרות בבתי המרקחת שאינם שורפות כלל, ובעצת הדופאים הם אינם מחלישים שורשי השערות, וגם בלא זה כד"כ אחר כמה שבועות העור מתגל למשיחה והכויות נפסקות לגמרי).

ויסייענו ד' לקיים כל מצותי, וישם בלבנו איתנו וידאו ולעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם.

ח"א: לקושי דעות

רנה

גילת הדרת פנים
- ספר הדרת -

ס

מספר הדרת

הדרת פנים
- מספר הדרת -

(ב) מתוכן דבריו (שם מערכת הלמ"ד כלל קטן):

הביא דעות פוסקים ראשונים ואחרונים הסוברים דבהעברת הזקן מלבד הלא ד"ל תשחית את פאת זקנו" איכא נמי משום הלא ד"ל לא ילבש גבר שמלת אשה" ולפי"ז אסור להעביר הזקן במספרים אף שלא כעין תער (וכ"ש ע"י סס) [לקמן ח"ב פ"ג] וביאר שיטת התרגום יונתן ב"ע דס"ל הכי [לעיל בערכו] והחזיק בשיטת שאר הפוסקים שכי"כ ומסיק: "ובאמת אלמלא מקרא כתוב (שלא כתבו הפוסקים הנ"ל דאסור מצד לא ילבש) היינו יכולים לומר כן מדעתנו שהרי הדבר ידוע ומפורסם שעושים כן כדי לייפות את עצמם כנשים ואם כן פשיטא שנכלל האזהרה דלא ילבש גבר וגוי' לפי דברי התרגום הנ"ל" [לקמן ח"ב שם (ושם הערה 24)] והביא שיטת הצמח צדק דגם הוא ס"ל הכי [לעיל בערכו] והעתיק קצת דבריו והחזיק בשיטתו ועד כדי כך שכתב על גאון א' שפסק להקל בדינים אלו: "אך כמה שכתב להוכיח והיתר מדברי הפוסקים אשר מילא כפו מהם כמו שיראה המעיין בדב"ק" אמר אני שאם ה' למראה עיניו כל מה שהאריך הגאון צ"צ בתשובה הנ"ל ה' חור בו מסברתו וה' אוסר אף במספרים שלא כעין תער" ועל מה שהשיג הצי"צ על פסק מון הנ"ל בנדר"ד כתב: "הרי מכל מקום הרי שפיר קמתמה עליו הגאון צמח צדק" [ראה לקמן ח"ג: טענה ומענה א']. וגם ביאר שיטת (והעתיק קצת מדבריו) השו"ת מכתם לרד" בנהידון [לעיל ערך "רבי דוד פארד"ר] וביאר משמעות לשון "מותר" בדברי המקילים בנדר"ד [לקמן ח"ג: טענה ומענה א' אות ט] והביא שיש אוסרים העברת הזקן אף שלא בתער משום חשד ומראית עין [לקמן ח"ב פ"ז] ומפני סיג ומיגדר מילתא [שם פ"ה] ומסיק: "ועינינו רואות וכלות בזמנינו שעל ידי שהוזכר בפוסקים היתר על ידי סס וכיוצא הן רבים מעמי הארץ פרצו גדר התורה ומגלחים בתער" [שם אות א'] והמשיך דמפני כ"ז: "אין להורות צד היתר בזמן הזה" [שם] והוכיח דכ"פ יש לאסור העברת הזקן אף שלא בתער גם מצד מנהגי אבות ומנהגי המקום [שם פ"ח]. וסיים בה"ל:

"ואחד הרואה ואחד השומע כשופר ידים קולו להוכיח על זה ולא יתיאש לומר כבר פשטה המספחת ולא יתנו און קשבת חלילה לומר כן וישראל קדושים אם יוכיחם יקבלו באהבה ואפילו אם רק נפש אחת מישראל נזקל להצילו מדרת שחת הרי לנו כאילו נקיים עולם מלא ומעיד אני עלי שאחד מחכמי דורנו יצ"ו זה דרכו כל הימים להוכיח על זה במחק שפתים ורבים השיב מעון זה ה' יזכנו לזכות את הרבים לעשות נחת רוח ליוצרנו יתברך שמו".

רנה

ס' הדרת פנים - זקן

קאפ פון דאס מענטש איז אזוי ווי דאס קעפיל פון א יו"ד דאס איז דאס ערשטע אות פון הקב"ה נאמען און דער שפיץ פון דער בארד איז דאס שרעפליע פון דער יו"ד און אז דאס שרעפליע איז ניט דא האט די יו"ד גאר ניט קיין פנים פון א יו"ד אזוי אויך אז א יוד נעמט זיך אראפ דעם שפיץ פון דער בארד האט ער ניט קיין פנים פון קיין יוד און די מצוה גייט אויף יעדער ארט".

בירור שיטתו:

לפי דבריו ליכא שום חילוק בין בתער בין שלא בתער. דגם ע"י מספרים וסס וכו'. דער שפיץ פון דער בארד איז ניט דא' ובמילא "האט ער ניט קיין פנים פון קיין יוד", וכדלקמן ח"ב פ"ה. ויש לטעמי המצוה (והכרעת הוזהר) בכזה" — תוקף הלכתי ממש. כדלקמן ח"ב פ"ז וח"ג: טענה ומענה ב'.

זכרונות אחריו

מתוכן דבריו (הלך יו"ד מערכת הזיו"ן אות א):

הביא חילוקי דעות אם לפי דברי האריז"ל [הנ"ל בערכו — דס"ל איסור גדול איכא אפילו לתלש שער א' מהזקן] מותר לסרוק הזקן במסרק או לא והבריע דכפי פשט דברי האריז"ל נראה שאין לסרוק הזקן במסרק. [הוציא לשונו בזה לקמן ח"ב פ"ה אות א', ושם רובו הדעות בנהידון, ולפי הסוברים דתלישת שער הזקן הוי כעין תער — ראה שם פ"ב]. ואם בסריקת הזקן בעלמא יש להסתפק אם אסורה או מותרת, להעביר השערות ממש באיזה אופן שיהי' — על אחת כמה וכמה.

שירי חמור...

(א) מתוכן דבריו (כללים מערכת הנימ"ל אות עה):

הביא חילוקי דעות בדיו העברת הזקן שלא בתער [לקמן ח"ב פ"ב. ח"ג: טענה ומענה א'] והוכיח דע"פ קבלה איסור גמור להעביר הזקן בשום אופן [להכרעת המקובלים בנדר"ד — תוקף הלכתי ממש, כדלקמן ח"ג: טענה ומענה ב'] וזן במה שיש מקשים ע"פ המובא ע"ד זקנו של אהרן הכהן [לקמן ח"ג: טענה ומענה ד' הערה 188] ובהלופי הגרסאות בהמאמר אנדרתא

זכרונות אחריו — אסיפת הליכות וחידושי דברים לרבי אליהו סלימאן מני.
(411) הביאו בקונטרס תוספת חיים (ירושלים, תשל"ו) אות מ"ט (עמ' ל"ה).

שירי חמור — לרבי חיים חזקיהו מדיני.
(411) הביאו בנדר"ד בס' משמרת שלום (חור"ד ס' קפ"א) וכן אברהם מצמר שלישי אות ר' ומאמר רביעי אות כ"ג מאיר נחבי (ע"ס נתיב מצות) פ"ה אות ל"ט. ס' עמודי ארזים דף ס"ח וע"ב. חמדת בנימין ע"מ מכוח (כ. ב.) אוצר מפרשי התלמוד ע"מ מכוח (כ. א.) קונטרס תוספת חיים (ירושלים, תשל"ו) אות מ"ט. ועוד.

(ג) מתוכן דבריו (חלק פאת שדה מערכת הנימ"ל סימן א):

דן עוה"פ [ראה לעיל אות א'] בדברי האגדה ע"ד תגלחת דעריה [לקמן ח"ג: טענה ומענה ג'] וביאר שיטת הספר רוקח ד"ל דעובר אף שלא בתער על אזהרת ובחוקותיהם לא תלכו [לעיל ערך "רוקח". לקמן ח"ב פ"ד] והביא דעות בדיו הסם [לקמן ח"ב פ"ט] ושיש למנוע המסיר זקנו ע"י סם מלהיות ש"ץ [שם פ"ח אות א'] והביא ד"ל בשיטת הפרי מגדים דמלבד כל שאר האיסורים עוד הם משחיתים תואר פניהם [לעיל ערך "פרי מגדים". לקמן ח"ב פ"ט] והביא דעות בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער [לקמן שם פ"ב] ודן עוה"פ [ראה לעיל אות א'] בדיו סריקת שער הזקן [לקמן שם פ"ב].

שנ"ת בית שיערים

מתוכן דבריו (חלק ראשון ח"ד סימן רל"ו):

בשאלה אם שייך הלאו דובחוקותיהם לא תלכו בהעברת הזקן ומצד להקל אבל סימם דבריו בזה"ל:
".... הוא דרך שחזק וגאון... שומר נפשו ירחק מזה ויקיים הדרת פנים זקן ואדיר נאור יאר פניו אתנו סלה נהי' לו לעם סגולה...".

בירור שיטתו:

(א) במ"ש בענין איסורי חקות גויים בהעברת הזקן — ראה לקמן ח"ב פ"ד: ח"ג: טענה ומענה א'.
(ב) במ"ש "ויקיים והדרת פנים זקן" וכו' — ראה לקמן ח"ב פ"ו: "טעמי המצוה לאור ההלכה". שם פ"ט: "הדרת פנים — זקן".

עורך השלחן

לשוננו (או"ח סימן קנא סק"י):

"ומ"ש המג"א בסק"י בשם ס"ח דהר"י הי' מכבד בזקנו לפני ארון הקודש הוא דבר תמוה לולול בזקנו ורבים אין דעתם גוחה מזה".

בירור שיטתו:

(א) ראה לעיל ערך "מהר"ם האגוזי" אות ב' (הערה 298 שם).
(ב) עוד בענין הפלאת קדושת הזקן ראה בארוכה לעיל ערך "זהר" ולקמן ח"ג: טענה ומענה ב'.

שו"ת בית שיערים — לרבי עמרם בלום.

ערון השלחן — לרבי יחזקאל מיכל עפשטיין אב"ד נאווהרדק. ראה לקמן בערך בנו: "תורה המימה".

שנ"ת מהרש"ם

לשוננו (חלק שני סימן רטנ):

דן בשאלת איש שנתלבן חצי זקנו ומתבייש מאוד והוא סוחר גדול אם מותר לצבוע שערות הלבנות שיהיו ג"כ שחורות. ובתוך דבריו כתב: ".... והנה כבר נשאל בזה בשו"ת דברי חיים ח"ב י"ד סי' ס"ב...".
וגם מ"ש הדברי חיים דאפשר לגלח זקנו בסם... באמת הדבר תמוה שהרי כבר העלה בתשובות אמרי אש י"ד סי' נ"ה דבמדינתנו עובר משום בחוקותיהם לא תלכו וע' בשו"ת מן השמים סי' ל"ו המשחיתים זקנם במספרים אם אסור וכו' והשיבו לא תשחית אמרה תורה בכל דבר שיש בו השחתה ואל המשחיתים תאמר אי צור מלכם וצור מעותכם וכו' ע"ש והגם ד"ל דע"י סם שאני בכ"ז הרי בנידון דידן כל צד ההיתר [לצבוע] מפני הבושה ואם יגלח זקנו בסם הלא יתבייש יותר במדינתנו וגם יביא את עצמו לידי חשד וחילול השם ויגרם להחטיא רבים לגלח זקנם בתער...".

בירור שיטתו:

(א) במ"ש "בסם... עובר משום בחוקותיהם לא תלכו" — ראה לקמן ח"ב פ"ד (שם רוכזו הדעות בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער משום אזהרה זו).

(ב) במ"ש משו"ת מן השמים — ראה לעיל בערכו וראה לקמן ח"ב פ"ב (שם רוכזו הדעות בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער ומה שיי"ל בבירור שיטתו).

(ג) במ"ש "גם יביא את עצמו לידי חשד וחילול השם" — ראה לקמן ח"ב פ"ו (שם רוכזו הדעות בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער משום טעמי איסור האלו).

(ד) במ"ש "ויגרם להחטיא רבים לגלח זקנם בתער" — ראה לקמן ח"ב פ"ה אות א' (שם רוכזו הדעות בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער משום סייג ומיגדר מילתא).

(ה) במ"ש בענין בושח וכו' — ראה לקמן ח"ב פ"ב הערה 24.

[ריכוז הדעות בענין איסור העברת הזקן ע"י סם ומה שיי"ל בבירור שיטתו — ראה לקמן ח"ב פ"ט].

שו"ת מהרש"ט — לרבי שלום מרדכי הכהן אב"ד ברעזן. הי' פוסק ומשיב לכל תפוצות הגולה. חיבר ס' דעת תורה על השו"ע. משפט שלום על חיימ, גילוי דעת על יו"ת. הגהות וחידושים על או"ח, ועוד.

(412) הביאו בסי' פנינת הית' סי' ק"ו זקן אברהם מאמר רביעי אות ל"ו. וזכרון ירושלים דף י"א. שו"ת תירוש וצור סי' ס"ח תשובה ג'.

בעל "בן איש חי" *

(א) מתוכן דבריו (ספרו "שו"ת תורה לשמה [ו"ל מכת"י ירושלים, תשל"ח] סימן שצ):

הביא רמז ואסמכתא מפסוק (שמואל ב' פרק יט) דאיסורא איכא להעביר הוון בשום אופן ורק שער השפם מותר לחתוך מה שמעכב האכילה דזה שרי גם ע"פ הוורר [הועתקו דבריו בזה לקמן ח"ב פ"ב אות ו' ובדיו השפם ראה שם פ"א]. ועפ"י ביאר המאמר אנדאט הובא בטור אודות הגילוח דערב ר"ה — דמיירי בשערי השפם [הועתקו דבריו בזה לקמן ח"ג: טענה ומענה ג' אות י"א].

בענין שיטת הוורר והמקובלים בכ"ז ראה בארוכה לקמן ח"ג: טענה ומענה ב'.

(ב) מתוכן דבריו (שם סימן רסו):

האריך בביאור דברי האר"ז"ל בענין שייכות זקן התחתון לזקן העליון. דבשניהם לא תגע בהם יד להעביר השער לא במספרים ולא בסס. ועוד חמור זקן העליון, דשם השערות הם צינורות של שפץ ולכן אסור לחלוש בידו אפילו שער אחד. [הועתקו דבריו בכ"ז לקמן ח"ב פ"ג הערה 25].

כיוון שיטתו:

- (1) יש להביא מדבריו חיזוק להמבואר לקמן ח"ב פ"ג דאדנו איסור שישנו בשער בית העורה. היינו אזהרה לא ילבש גבר וגו', שייך במכ"ש בהקו העליון. עיי"ש וראה עד"ן לעיל ערך "רבינו בחיי" אות ג' ובערך "אר"ל".
- (2) במ"ש בענין הסם — ראה לקמן ח"ב פ"ט (ושם רוכזו הדעות בהגידות).
- (3) במ"ש דבזקן העליון לא תגע בו יד ושאסור לתלוש בידו אפילו שער אחד — ראה לקמן ח"ב פ"ב.
- (4) ראה לקמן ח"ג: טענה ומענה ב', ושם יתבאר דיש להכרעת המקובלים בכה"ג חוקה הלכתי ממש.

(ג) מתוכן דבריו (שם סימן שצא):

האריך לבאר שע"פ שיטת הוורר וגדולי המקובלים יש משום מצוה והידור וחסידות לחתוך שערות השפם המעכבות האכילה כדי שיהא פומא פנוי כאשר אב"ר בענין סוד פומא למעלה (אע"פ שמי שזקנו גדול מאד

בעל "בן איש חי" — רבי יוסף חיים מבגדאד — הגאון מוהר"ר מגדולי חכמי הספרדים. סמכותו נודעה על כל חכמי מקומו וקהילות המזרח, ושמו יצא עד אשכנז ופולין. מחבר ס' בן איש חי — "הקיצור שלחן ערוך של הספרדים", שו"ת רב פעלים. שו"ת רב ברכות. ס' לשון חכמים. ס' בן יהודע על הש"ס. אודות אליהו עה"ה, ועוד הרבה חיבורים בכל מקצעות התורה.

(*) ראה לקמן, "מיוזאים והסתמכות" עמ' חרנה; "הוספה ב" אות כא.

שמעכב אותו בעת שכותב או בעת שעושה מלאכתו וגם בעת אכילה קשה עליו וכו' — בודאי אסור לחתוך ממנו).

[הועתק לשונו בזה לקמן ח"ב פ"א אות ה' — ראה שם ריכוז הדעות בדיו גילוח השפם. ובכללות ענין קציצת הזקן — ראה שם פ"ב].

(ד) מתוכן דבריו (שם סימן תמוח):

פסק דאסור לסרוק את הזקן במסרק, שהרי איתא בכתבי האר"ז"ל [לעיל בערכו] שצריך האדם ליהרר שלא יתלוש שערות מן הזקן, ואם יסרוק שערות זקנו במסרק מוכרח שע"י המסרק נתלשים שערות בידים. ואפילו מי שזקנו גדול רחב וארוך ועב שאם לא יסרוק השערות במסרק ויניחם כך יהי' גנאי לעיני הרואים כי הם מסתבכים ונעשים כמו קליעות כו' — עכ"ז אין לו היתר. אלא זאת העצה היעוצה שבכל עש"ק אחר הרחיצה יפריד האדם את שערות זקנו באצבעותיו בנחת לאט לאט. ועפ"י קבלה הגה הפרדה זה של השערות מוכרח לעשות.

[הועתק לשונו בזה לקמן ח"ב פ"ב אות א', (שם רוכזו החילוקי דעות אם לפי קבלת האר"ז"ל שרי לסרוק הזקן במסרק או לא), ולפי הסוברים דאסור תלישת שער הזקן הוא משום דהוי עין תער — ראה שם פ"ב].

ואם יש לאסור סריקת הזקן בעלמא, להעביר שערות הזקן ממש באיזה אופן שיהי' — על אחת כמה וכמה.

(ה) מתוכן דבריו (שם סימן תמוז):

ודאי מי שיש לו זקן גדול וארוך עדיף טפי לפי סודן של דברים. והאריך לבאר הטעם ע"י. ועל אלו שמסלקין שיפולי קצה אחרון של הזקן הארוך שלהם למעלה שופלים השערות כדי שיתקצר זקנם (פארשאו"ען איהר ארונסער) — כתב דאע"פ, "שהם נזהרים שלא לחתוך אותם ח"ו" — עכ"ז לאו שפיר עבדי וצריך להניחו כמו שהוא ולשמוח בגודלו.

[ריכוזו הדעות בענין הנחת שערות הזקן תוך הספרים — ראה לקמן ח"ב פ"ב. ובענין קיפול שערות הזקן — ראה שם פ"ב נספח א', ושם הועתקו דבריו בזה ורוכזו הדעות בהגידות].

(ו) מתוכן דבריו (שם סימן שו):

כשם שאסור להצניע נייר וכיוצא תוך ספרי קודש וכו', כן אין להצניע שערות זקן התלשים תוך הספרים. מיהו אם מניחים אותם שם לסימן וכו', שרי.

[ריכוזו הדעות בענין הנחת שערות הזקן תוך הספרים — ראה לקמן ח"ב פ"ב נספח ב'].

חפץ * חיים

פתיחה

גילוח הזקן, שנה אחר שנה ... "כמה תוכחות הוכיח אבא בזה, בעל פה ובכתב ובדפוס, על עניני גילוח הזקן, שנה אחר שנה ..."

חפץ חיים — רבי ישראל מאיר הכהן, רבן של ישראל בהלכה ובמסור בדורות האחרונים. וראה ש"ת משנה הלכות ח"ו סי' ק"ס: "...אם הוא מיקל ח"ו בכבוד המשינה ברוה הרי הוא בכלל אינו מאמין בדברי חז"ל שכל דור ודור ושחכמי הזמן זוכין לזוה"ק ופשוט דמי שאין לו רוח הקדש לא י"י יכול לתור חבירו קדוש כהמשנה בידרה ואם הוא אינו מאמין שהמשנה בידרה נכתב בידה הקדש אזי הוא בכלל אפיקורוס וכופר בחותה ה'..." עיי"ש בארוכה ובתוספת שם *.

413 אין להקשות על המובא בערך הנוכחי (רס"ל למדן החפץ חיים דמחייבים או לגלל הזקן מצד כ"כ טעמים הלכתיים, ע"פ הכתוב בספרו "נודע ישראל" פכ"ו, שהרי לא זו בלבד שמדן החפץ חיים לא כתב שם מה שכתב כ"א כהוראת שעה מפני שעת הדחק אלא עוד זאת גם חזר בו מדן החפץ חיים בדמיוניו שאח"י, וכמו שהעיד בנו הגאון ר' ארי' ל"ב הכהן (אב"ד דעיר ראצין ונשיא ישיבתו של החפץ חיים) במאמרו "חולות ימי חייו בקיצור" שנדפס בחזית ס' "מכתבי חפץ חיים", וז"ל שם: "...ספר כעין שלחן ערוך בעד אחינו הגדולים באמצעיתא ותרבותי... וקרא שמו נודע ישראל... מוכן כי בחלקי ההלכה שבחיבור הזה העמיד כל דבר על עיקר הדין בלי חומרות, וכל מה שמקילים לפעמים בשעת הדחק החזיר לחם, באמרו כי אין לך שעת הדחק גדול כמו גר בארץ זכריו בין הגוים, אמנם משום זה לא רצה למחור חיבורו זה לבני מדינתנו היושבים בשם איש במסורת, ומכרם רק למי שיש שחקלים אחריו נגודים מזה לנו היושבים בשם איש במסורת, ומכרם רק למי שיש לו בנים או קרובים באצות רחוקות לשלוח אליהם, וכן צוה למשולחו... אמנם אוכור כי פעם אמר לי כמו בתורה, 'מאי קען דין גלויבן די משולחו', וזיז חולין ויזי פארקייפן אפילו אין בתי מדרשים צוה ליעב זייער פארדנסט, ובאמת נמצאו יראים (ביחוד מעד חסידים) שלא ירדו לדעתו של אבא ז"ל, וגמגמו על איזה קילות שבחיבור הזה, בראותם למשל כי מר אבא ז"ל (פכ"ו) להמשיחיות וקם שיעבירו את זקנם במספרים, ויבנים הם עוד לא הורגלו כי"ל להעביר הזקן, וע"כ לא ישר הדבר בעיניהם להחזיר בפומבי ולהכתב בספר... קונטרס על עניני גילוח הזקן, נקרא אבא תפארת אדם... ובמה תוכחות הוכיח אבא בזה, בעל פה ובכתב ובדפוס על עניני גילוח הזקן, שנה אחר שנה, וכמעט אין שנמנע באשר כמעט הורה הדבר להדמו, מה נעשה ויתערבו בגוים וילמדו ממעשיהם ובחיבור האומה הזאת שאנו בתוכם, כולם בני זמן..."

וראה לקמן בערך הנוכחי עד כמה החמיר מדן החפץ חיים בדני העברת הזקן (והשיבות גידולו).

שוב העירנו שכן כתב החפץ חיים בעצמו במכתבו הנדפס במכתבי חפץ חיים סי' פא וד"ל: "...ע"ד הערת כהר"ה בספרי [נודע ישראל] חלילה להתרעם על שיאל כהונן לשיש ובפרט על איש ככה"י, והנני להשיבו בקצרה, בעניני גילוח הזקן [הוספת בנו של הח"ח: שמע"ץ מר אבא להסיר את הזקן במספרים] בודאי צדק כתיב בבריוי אך החיבור הזה [נודע ישראל] נוסד לאמשיקע ושאר חידושי חז"ל (ולא רציון למכור כלל בדמיונינו עד שהפצירו כי הרכה) ושם אין חשש הזה כי"כ, אך כאשר ההלכות למיכור פה ראינו בעצמי לתקן הדבר הזה בקונטרס תפארת אדם שהדפסתי ואני שולחו לחת"י שיראה בו...".

414 דברי בנו של מדן החפץ חיים — נסמן בהערה הקודמת.

(*) ראה לקמן "מילואים והשמטות" עמ' תרנח: "הוספה ב" אות כב.

מסגרת השלחן (על הקיצור שלחן ערוך):

לשונו (קיצור שלחן ערוך סימן קע):
ראה לקמן בסמוך.

בירור שימותו:

שיטת המסגרת השולחן בנידו"ך יובן ע"פ הקדמת הכללים שלו שהוא בעצמו כתבם בתחילת ספרו, וזה לשונו בנוגע לענינו:

"... בכל מקום שכתבתי במסגרת השלחן איזה דבר בסתם, אע"פ שנראה להדיא שאין כן דעת המחבר בעל קיצור ש"ע, מ"מ יכולים לסמוך על דברי הפוסקים שצינתי עליי (שעל פי הרוב אין אני מביא פוסק אחד רק שנים או יותר), כי לא כתבתי שום דבר עד שחזרתי ולמדתי בעוה"י בעת שהוא השלחן ערוך וכל האחרונים באריכות בכל מקום ששייך לדין זה, ובעת כתיבתי ה' לפני ספר הטור וש"ע וכל האחרונים המצויים בידינו שאנו נמשכים אחריהם, וחפשיית מקודם בכל הפוסקים הנ"ל, ואחר כך דקדקתי בכל תיבה ותיבה מספר קיצור ש"ע אם אין מקום לטעות בדבריו מחמת הקיצור או אם הוא על פי דעת השולחן ערוך ואחרונים על פי כללי הוראה שנמסרו לנו, ותקנתי הכל בעזרת השם יתברך, ולכן כשאני כותב איזה דבר בסתם בוודאי כן הוא כעוה"י, כי אם מצאתי איזה דעה מוכרעת כמו שכתב המחבר שם, בוודאי הייתי מביא דעת מי שסובר כן, ואפילו כשהבאתי מפורש שחולקים על דבריו כיון שהבאתי החולקים מפורש בשם, למשל דעת רש"י ופרמ"ג, כן הוא, ולא הבאתי בלשון יש אומרים, ולא הבאתי גם כן פוסקים שסוברים דעת המחבר, יכולים לסמוך על הפוסקים שהבאתי בין להקל בין להחמיר בלי שום חשש מטעם הנ"ל..."

העולה מזה בנידוננו הוא דהיות והבעל "מסגרת השלחן" (לקיצור שלחן ערוך סימן קע — [שם הוזכר המחבר רק איסור תער בדינים אלו]) הביא בסתם דעת התרומות הדשן ודעת מדן האר"י"ל שהתמירו אף שלא בתער [ראה לעיל בערכם] — "בודאי כן הוא כעוה"י... יכולים לסמוך על הפוסקים שהבאתי בין להקל בין להחמיר בלי שום חשש", וכנ"ל.

[ריכוז הדעות בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער — ראה לקמן ח"ב פ"ב].

חסרת השלחן (על הקיצור שלחן ערוך) — לרבי חיים ישעי' הכהן הליברסברג (בעתה"ש לקוסי שושנים, ישועות חיים, דברי תורה, תשועת חיים, ועוד), נדפס בהסכמת גדולי דורו, כולל הבעל קיצור שו"ע רבי שלמה גאנצפריי עצמו, שכתב: "עיינתי... והנה ראיתי כי רב גוברי וכו', אם יש את נפשו הטובה להוסיף כי יד"י ה' עמו וגדיל תורה ודאורי... והנה לקטתי איזה דברים מוקדמטסיס [של] ומקתים בקיצור שלחן ערוך, ישר כוחו וחילו לאורייתא, ואם יצא לשלחן איני גם יחד הקונטרסים ללקט מהם איזה חיקונים אחזיק לו מלא הפנה טיבוח..."

(א) מתוכן דבריו (ספרו "לקוטי הלכות" ע"מ מכות פ"ג ב"עין משפט" או"ז):

אשר החפץ חיים אפילו את מכוונת גילוח של יד (בלא חשמל) הנקרא אל. דהוי חשש תער דאורייתא, "ושומר נפשו ירחק מזה מאד"⁴¹⁵. וע"פ דבריו הללו של מרן החפץ חיים כתבו חכמי התורה של דורנו, דכ"ש וק"ו דאסור לגלח ע"י מכוונת גילוח דומנו שהוא הרבה משוכלל יותר ומגלח סמוך הרבה יותר לעור הפנים. [הערתך לשון החפץ חיים בזה (ומה שכתבו הפוסקים בכידור שיטתו) לקמן ח"ב פ"א (ושם אות א') ושם רוכזו הדעות בענין מכוונת גילוח].

(ב) לשונו (ספרו "ספר המצות הקצר" [מל"ת קעז]):

"... ובספר החינוך כתב שעל השחתת זקן עובר עוד שני לאוין חוץ מחמשה לאוין הנ"ל, דהיינו ובחוקותיהם לא תלכו ולא ילבש גבר שמלת אשה".

כידור שיטתו:

(1) הרי מפורש דשייך בהעברת חזקן אחרת לא ילבש גבר וגו' וגם איסורי חקות גויים, וא"כ ליכא חילוק בין בתער בין שלא בתער, כדלקמן ח"ב פ"ג—פ"ד (שם רוכזו הדעות בהגידוק).

(2) במ"ש "ובספר החינוך כתב..." — ראה לעיל ערך "רא"ה" אות ג'.

* * *

ויש להעיר, שספר המצות הקצר הוא מהחיבורים הכי אחרונים שכתב החפץ חיים בסוף ימיו.

(ג) ספרו "מחנה ישראל" [מהחיבורים הכי ראשונים שכתב החפץ חיים. הוא "מיסוד על ההלכות וההנהגות השייכים לאנשי צבא כל ימי היותם בצבא" (נוסח השער)]:

פתיחה

הנה להבין שיטת מרן החפץ חיים בדיון גידול הזקן ע"פ הכתוב בספרו "מחנה ישראל", ראוי להקדים ולעייין בהקדמתו להספר, שבה הגדיר החפץ חיים ערך פסקיו בחיבורו הזה, וז"ל:

"...מחפשי בכל פרט ופרט אולי נמצא ע"פ דין איזה תקנה וטעם להקל להם באיזה דבר והצגתי לפניהם כי אנשים כאלו בודאי כבשעת הדחק דייגין לה".

[ועד כדי כך, שהתיר להם החפץ חיים לכתחלה לעשות מלאכה גמורה בעשיית אחר שקיעת החמה (שם פ"ה) פ"ו].

הביאו בזה בשו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' ק"יג בסופו, סי' ב"ה יחזקאל פ"י עמ' קצא. אצור מפרשי התלמוד ע"מ מכות (כא, א הערה 68), ובעוד כ"מ, כולקמן ח"ב פ"א. (416) ראה מזה לקמן ח"ג: סענה ומענה א' אות ב'.

מתוכן דבריו:

אנפ"כ, כתב מרן החפץ חיים (שם פ"ג) בדיון גידול הזקן, שאין (אפילו) לאנשי הצבא לגלח זקנם, אפילו במספרים, "כי כתבו המקובלים שבוה עוקר צנורות הקדושה מלמעלה והמשיך דיתירה מזו, "באשר שידוע שהיה הממשלה הרוממה בחסדה הטוב גונת רשות לאיש הישראלי להיות עליו פאת זקן" — לכן אין להאגשי צבא לגלח זקנם בשום אופן "אף אם האינו יהודים או שאר רשטי ישראל מלעיגים עליו עבוד זה", ולא עוד אלא "אפילו אם ע"י עיכוב הגילוח יגיע לו הפסד גדול במומו ג"כ דינא הכי". ואן ורק "אם אינו יכול לכונן את יצרו בשלימות או במקום הדחק" הנה רק אז "עכ"פ טוב לו להקטין [לבד] במספרים" [משמע שלא כעין זקן או אפילו לא שלא כעין תער] — ראה לעיל בה"מבוא". אבל לסמוך על המתירים מעיקר הדין לגלח במספרים כעין תער, זהו דוקא "אם הוא במקום איזה ממשלה שגוררת על איש הצבא ישראלי שלא לילך בפאת זקן".

כידור שיטתו:

יש להעיר מהקדמת ספר "חפץ חיים על התורה" (נסמן לקמן אות ח'): "... ספרי החפץ חיים זצ"ל... המניבות ואפילו האותיות היו ספורות ומנויות, ואפילו מדברי אגדות שלו אפשר ללמוד הלכה למעשה...".

והרי כתב מרן החפץ חיים אגדות הלכה למעשה "אם הוא במקום איזה ממשלה שגוררת על איש הצבא הישראלי שלא לילך בפאת זקן" דוקא אז יוכל להקל ולגלח במספרים כעין תער, משא"כ שאר אנשי צבא (אף לאחר — בלשון החפץ חיים בהקדמתו הנ"ל — "חפשי בכל פרט ופרט אולי נמצא ע"פ דין איזה תקנה ועצה להקל", עכ"ל) אין להם אפילו להקטין חזקן במספרים, אפילו "אם האים יהודים או שאר רשטי ישראל מלעיגים עליו עבוד זה... אפילו אם ע"י עיכוב הגילוח יגיע לו הפסד גדול במומו".

ולהעיר עוד"פ דבאיסור עשיות מלאכה בשבת קודש (שבמצות שבת מחמירים ומקפידים טפי אפילו משאר מצוות התורה) הקיל להם החפץ חיים לכתחלה לעשות מלאכה אחר השקיעה, משא"כ בדיון העברת הזקן כתב להקל דוקא בשעת הדחק והגזירה.

* * *

וא"כ לפי"ז אנו שאין עלינו גזירת הממשלה שלא לילך בפאת זקן ואין אנו בשעת הדחק ואין אנו אפילו אנשי צבא — על אחת כמה וכמה שאין אפילו "להקטין" במספרים.

ויש להעיר מפתחת החפץ חיים לספרו הזה: "וראוי וכו' לכל מי שזהו בן תורה להיות בקי בספר הזה כדי ללמד דעה ליוצאי חלציו...".

[ריכוז הדעות בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער — ראה לקמן ח"ב פ"ב, בענין מסירת נפש עבור גידול הזקן — ראה שם פ"ד, בענין גידול

(417) וכן משמע מלשון החפץ חיים בספרו "חומת הדת" (פ"ו) כולקמן אות ד'.

(ה) לשונו (ספר) "חומת הדת" פרק ו':

במספרים כעין תער, ולבסוף בא גילדי ממש, אוי לנו שכך עלתה בימינו שמתביישו במצותיו של הכ"ה ו באים עי"ו ללאוין גמורים".

[ראה לקמן ח"ב פ"ה אות ג'. ח"ג: טענה ומענה א' אות ר'.]

ה) "מזל טוב" ו"מזל רע"

局、戶口

הַגִּדִּיר מִרְיָן הַחֲפֵץ חַיִּים אֶת תְּכֵלֶת זִיכּוּרוֹ הַזֶּה (רֹאאָה לַעֲלִי הַעֲרָה 413):

זה וגם באיזה דברים שאנשים נכשלים כדי שיהי' הקונטרס שלם".

זה ולהפוך גודל העונש ח"ו, ע"כ חורנו והתקטנו איזה קצת דינים שיש בענין הזהקות שצריך לאיש הישראלי להיות כזה וגדול השכר שיהי' לע"ל עבור החרוק עיי"ש [ובחזרה הנ"ל] אמנם מפני שבקונטרס היה יבואר באריכות גודל ההנה אף שבספרנו נדיד ישראל פכ"ו בארנו דיני הקפת פאת הראש

מדברי מרן הגאון חיים בן צבי ז"ל:

(ב) הקדמתו אות א' [ע"י העברת הזקן עושה חורבן ופגם למעלה ומשחית

תברר הפתנים אשר יצרים גבר על שכלם. . . .”

איש אשר לב לו לעון החמור והמור הוא ואם חטא ימחר לשוב ואל יסתכל על הלא מורה לקדושת נפשו שכתב בצלם אלקים עשה את האדם וע"כ יירא ויפחד מאד ומוכן הדבר אחרי שהוא עצם תמונת האדם שקבע הקב"ה ותמונת האדם הוב"ש בעיני זה שאמנם מבוזר בזהר הקדוש ובספר המקובלים שפוגם למעלה אשר בשביל הנאה קלה דעוהו" עשה חרוב ופגם למעלה בעולמות הקדושים, דהיינו מה שנעשה למעלה הכל ממך וכמה יתמה אז על נפשו כאשר יראה בעצמו וכן פירש בספר נפש החיים דוח מרומי בדברי התנא דע מה למעלה ממך קבע הקב"ה שכל העולמות העליונים מתנהגים ע"פ קיום המצות עם ישראל אשר אין לשער ואין להעריך את הפגם שעושה האדם בעונו למעלה כי כן לבד מה שגורם רעה לעצמו וכנ"ל עוד הוא פוגם למעלה בעולמות העליונים

מלמעלה" ¹³ שם פ"י: "גם צריך האדם לכוון כי כל עון ועון שאדם עושה נכון ליותר אפילו במספרים כי כתוב המקובלים שבה עוקר צנורות הקדושה יצגם אלקים מעל פניה" ¹⁴ כ"ו מצד הדין [ראה לעיל הערה 413] אבל באמת

הלכתי ממש, וכדלקמן ח"ג: טענה ומענה ב' עיי"ש].

[ויש להכרעת הוזהר והמקובלים לאמור העברת חוקן בכל אופן — חוקה

הביאו בס' פאר הדר (תולדות החזון איש) ח"ב עמ' שס"ז. וצ"ע. (418)

(3) שם [משום סיג ומגדר מילתא]: "מה שנהגו אבותינו ואבות

אבותינו במדינתנו לחזק בזה מפני שראו שאם נבנוז כלנו לחזק חזק במספרים ואין שיעור לדבר שזה יקטנו מעט וזה הרבה עד שלא ישרא לו כ"א שרשי השער — מצוי מאד שבהמשך הזמן יבוא הרבה אנשים לידי גילוח [בתער ממשי, ע"כ הנהיגו שלא להניף ברזל על הזקן כלל. וגם אפשר שחששו לדבריו המקובלים שהמירו בזה"]¹²⁰. [המשך דבריו — ראה מספר הבא].

רבינו יהודה החסיד . . . ⁴²¹ ("וּכְעֵין זֶה אֵינֶיךָ בְּבִרְכּוֹת י"א . . . תוספות אצלינו ואין אנו מתביישין בהם ה"ו (וכעין זה איתא בבבבכות י"א . . . תוספות להראות לפני הכל שהמצות שצוה התורה להשגיין בהם האיש יהודי חביב לכלל ישראל להתחזק בה ושלא נאפלו' להקטין הקץ אפילו בחספדים, דהיינו הרבה מפריצ' עמו לפרוץ לאוין אלו לגמרי דהיינו בהשחתת התער מצוה רבה (4) מוטס טייג ומיגדד מילתא (המשך): " . . . וביותר קליום שבהגו הרבה

[יתר דבריו בזה הוצעתו לקמן ח"כ פ"ה אות א', ושם רוכזו הדעות בענין]

גידול הזמן משום סייג ומיגדר מילתא ומה ש"ל בביאור עייטמתם].

(5) שם אות ג' [פאות ראש ... עד למטה מן האוזן ...
ובערה מצוי שמעכצין את הפאות (וביותר ע"י המאשינקע [מכותנת גילוח] שנהוציא
היצר הרע מחדש) ...".

[בארובה עד"ץ] (היות ורוב המעבירים זקנים חותכים השער גם במקום

הזאת) — ראה לקמן ח"ב פ"א אות ג'. ושם הועתק עוד מדברי רמב"ם וז"ל: "והוא חסיד חסידים".

אחת לאחת.⁶ ב' ח' ל' ה' י' מ' נישואין חסרין ידעו ייפוי לעג הפקדן יאוש מייגזח ונבאדם שהורגל בעז"ה יש כמה סיבות אך הסיבות הראשיים הם שבעה וסימנו להפליא מאד על מה נעשה בחיים הפקר בעז"ה . . . ואומר ראשו חזקו . . . וא"כ יש וזכרנוי כשהי' נשבע איש יהודי ה' נשבע בפאת הראש והזקן עד כה ה' ידוע ומפורסם . . . פאת הראש והזקן: הנה איסור הקפת הראש והזקן עד כה ה' ידוע ומפורסם . . .

(7) שם [נעונו]: כמה שהאריך החפץ היים בתוכה מגולה נגד מציאות

(8) פ"ב [חילול השם]: "בו יבואר המתרשלים מפני חסרון ידיעה. . .

ההשקפה העבריה גדולה ומכופלת יותר ויותר, כי לבד עם העבריה בתוסף עליו ענין חילול השם שמחלל שם שמים בפרהסיא ומודיע לכל שהוא אינו חושש לציוויי ההשקפה, ואין לך עבריה שיש בה פרסום כמותה דאף מי שעובר עבריה ברבים יודיע שיש ב"מ בין עובר עבריה בצנעה או בפרהסיא וכל שהפרסום יותר גדול

הביאו בשו"ת תירוש ויצחק סי' ס"ח תשובה ב'. (419)

הזר. שם. (420) הביא בשנית חמור וזר שם. סי זקן אברהם באר ששי או"י. פאר

הביאז בוקן אברהם שם. (421)

הבית החדש (422)

שנמצא בפנימיותו בלבו ומותו שנאמן הוא לד' ולתורתו וכשמשיך הזקן אחרי גו מגלותו, אות הוא על האיש הזה שלבו פונה מדרך ה' ולבו מלא תרומות ותוללות...¹³

[ראה לקמן ח"ב פ"ד הערה 4 שם פ"ט: "הזרת פנים — זקן".]

(13) פ"ו [אחרת: "לא ילבש גבר שטחת אשה" בהעברת חזקן]: "בו יבואר עוד סיבת הקישוט והסלסול שמביא לידי גילות. והנה באשר שתחילת סיבת האיש המגלה זקנו בא ע"י ההרגל לקשט ראשו ולסלסל שערו וכך הוא דרכו של יצה"ל היום אומר לו עשה כך ולמחר עשה כך עד שמכניסו בעין היותו חמור, ע"כ נבוא אומר עד כמה גרוע ענין הזה של הסלסול והקישוט הרבה... ונהה ראשון לכל צריך לידע שעצם הסלסול אף שלכאורה אין בו איסור אבל באמת גם זה נכלל בלאו דלא ילבש גבר שטחת אשה, שהקישוט לא הותר רק לנשים שזקן צריכות לכך... וראי' משבת (ג' ב) מגרר אדם גלדי צוואה וגלדי מכה שעל בשרו משום צער ואם בשביל ליפות עצמו אסור, ופירש"י, משום לא ילבש גבר שמלת אשה, ואפילו המתיר שם הוא רק בשביל כבוד קונו, ואיתא בדיק צב דאפילו לזקט לבנות מחוץ שחורות ג"כ אסור משום לא ילבש גבר, כיון שהוא עושה זה להתנאות כדי שיהי' נראה כחבור ודעת הרמב"ם דחייב מלקות ע"י, ועיין בב"י יו"ד סימן קפ"ב...".

[ריבון הדעות בענין איסור העברת חזקן אף שלא בתער משום אזהרת לא ילבש גבר שמלת אשה ומה שיל' בביאור שיטתם — ראה לקמן ח"ב פ"ג, ושם יתבאר ראיתו של מרן החפץ חיים מדין מלקט לבנות מחוץ שחורות (ולהעיר, דוחו גם ההוכחה שהביא השו"ת צמח צדק ועוד מגדולי האחרונים שקדמו)].

(14) שם [העברת חזקן תביא לידי התגברות היצר ולידי הרהור]: דברי מרן החפץ חיים בזה הועתקו לקמן ח"ב פ"ה אות ד', ושם רוכזו הדעות בהגידון. פ"ז. "בו יבואר סבת הנכשלים ע"י לגע המתקוצצים בעט: והנה יש

אנשים שסיבתם שהוא שחישש שילעגו עליו חבריו שנעשה להם העון הזה כהיתר כמה פתיות יש באדם הזה שמתפתה לעבור על כמה לאין שבתורה בכל עת מפני דבר נקלה כזה, והגע עצמך אלו ה' רואה אש שאחזה בלילה בבית אחד ממזרחיו וידפוק על פתחו מחר קומה וצא החוצה כי אחזה האש בקירות הבית ועוד מעט ותהי' לשרפת אש, כמה יגדל בעיניו סכלות האיש אם יראה כי מתעצל הוא ומשהה עצמו לתקן מלבושיו ולרחוץ ראשו כדרכו באמרו כי לא יוכל לצאת ככה לשוק שלא ילעגו עליו שאין חזקן מתוקן כדרכו, הלא יקרא לו הוי סכל האם בשביל לעג איזה כסילים כמותך תמסור עצמך לשרפת אש... וכבר אחז"ל מוטל לו לאדם להקרא שומה כל ימיו ואל יהי רשע שעה אחת לפני המקום...".

(16) פ"ח. "בו יבואר סבת המתרחלים מלהכשל בעון זה מפני שנעשה כחפז: יזיש שסבת עונו בא לו מצד ההפקר, דהיינו שהוא רואה שדבר זה הוא הפקר בעיני הרבה מתחביריו ולא נחשב בעיניהם לעון כלל, ע"כ נתרשל וידיו משמירתו, אבל באמת אין זו טענה כלל מפני כמה טעמים... [עיי"ש

(423) הביאו בשו"ת חירוש ויצחק שם. פאר הדור שם.

מ"מ כשילך מהם למקום אחר שוב אינו ניכר עונו כי הלא אינו חרות על מצחו. משא"כ בזה, בכל מקום שיושב והולך חטאתו נסתרת עמו, והרי הוא כחונך ומכריז בקול כי מורד אנכי בציווי מלכו של עולם, וידוע שעון חלול השם גדול מאד מאד ואין מקיפין בחלול השם...".

[לפי"ז אין ג"מ בין בתער בין שלא בתער, וכדלקמן אות ח' בדברי מרן החפץ חיים עצמו, ריבון הדעות באיסור העברת חזקן אף שלא בתער מהאי טעמא — ראה לקמן ח"ב פ"ז].

(9) פ"ד [פני עור]: "בו יבואר שישמור עצמו מזה העון כדי שלא ילכד באורוין הכתובין בתורה... מי שאינו שומר עצמו מעון זה של גילוח הזקן... עובר על איור משגה עור בדרך. וידוע דכוות התורה לארר למי שנתון מכשול לפני אחר שיעשה ע"י איסור דומיא דלאו דלפני עור לא התן מכשול, וכבר בארנו לעיל בריש הקונטרס [לעיל מספר 3-4] שהוא ג"כ בכלל זה...". [ראה לעיל מספר 3-4, וריבון הדעות בענין איסור העברת חזקן אף שלא בתער מטעם סיג ומגידר מילתא ולפני עור — ראה לקמן ח"ב פ"ה אות א'].

(10) שם [עובר על טעם התצוה — לא ילבש גבר וגר]: "... ועון זה חמור עוד משאר עונות שהם חוץ לגוף ועון זה נדבק בעצם תמונת צורתו, שבתחלתו זו בראו הקב"ה להתבדיל בין איש לאשה והוא ממנה בוצון השו"ת ועובר צויו ומגלה עצמו ונושא עונו החמור תמיד על פניו, — ראה לקמן מספר 13.

[לפי דבריו ליכא חילוק בין בתער בין שלא בתער, דהנה גם במספרים וסם אינו נבדל מן האשה ע"י זקנו וכו', וכדלקמן ח"ב פ"ז, ושם יתבאר דיש לטעמי המצוה ככה"צ תוקף הלכתי ממש].

(11) פ"ה. "בו יבואר סיבת האנשים הנכשלים מפני טעות היפוי: עוד יש סיבה לעבור על העון החמור הזה מפני היפוי, שהיצר מפתה אותו שעיי"ז תהי' מראהו יפה וימצא חן בעיני חבריו, והדבר באמת בהפכו, שהזרת פנים הוא זקן כדאיחא בשבת (קנ"ב), וגם חזן שימצא לפי דעתו הוא רק אצל אנשים נערים וסכלים אבל אצל אנשים חשובים אדרבה יתגנה בזה הרבה, ואם כי אין מגידון לו בפיהם, אבל נבזה הוא כלבם עבור זה, וכמי שיראה לאחד שתוחב חתיכת חויר בפיו בודאי יאחז גועל לנפשו מלהביט ד"ז ובלבו יחשוב איך האדם הזה גבר תאוותו על שכלו, כן הוא ממש הדבר הזה להמביט על חלקת לחייהם המגולח ואילו ה' שומר עצמו מלגלה ה' נכבד וחשוב בעיני כל איש... אף שכל אחד מהמגולחים רוצה שימצא עוד מגולחים ולא יהי' הוא בן יחיד בעון זה מ"מ יודע האמת בנפשו שאין זו דרך ה'... והנה חז"ל הבטחנו כל המכבד את התורה גופו מכובד על חבריו וכל המחלל את התורה גופו מחולל על חבריו...". [ראה לקמן ח"ב פ"ט: "הדרת פנים זקן".]

(12) שם [חזקן אות היהדות]: "ואלו ה' שומר עצמו מלגלה ה' נכבד בעיני כל איש... כי באמת חזקן בזמניו הוא כמו איזה אות (הנקרא בל"א שילד) שמציב כל בעל מלאכה מבחוץ בעיירות הגדולות שזה האות מורה על תוכן האיש הדר שם אם הוא רצון או חייט או ספר, כן הוא חזקן הוא תואר האיש הישראלי, וצוהה התורה שלא להשחיתו וכשמקיים רצון הש"י מורה על כל מה

שהאריך לפרטם ואכ"מ] פ"ט... והנה יש שמפתח אותם היצר לאמר הלא לא יחיד אני בעיר בזה כמו שיהי עם שאר אנשי העיר המגולחים כן יהי עמדי, למהד' לאחד שחשדוהו שמרד במלך ויודע לו כי בקרוב יביאוהו לבית המשפט ויתבונן בנפשו במה להסיר מעליו החשד הזה ולהראות לפניו איך שעלילה של שקר ה' עלי, אבל האם יתיר לנפשו לומר לפניו אין בי אשמה כאשר אני יחיד בזה, הלא בודאי יענהו תיכף יש בית האסורים גדול אשר יסבול אותך וכל המורדים ופושעים כמודך, כן הדבר הזה, הלא מקום הגיהנום ידוע שהוא גדול מאד שכל העולם כולו הוא אחד מכמה אלפים בגיהנום כמו שאחז"ל בפסחים צ"ד...".

[ראה לקמן ח"ב פ"ג: "עונשים".]

(17) פ"י. "בו יבואר סבת העון שבא מצד היאוש: ... דהיינו אם כבר נכשל כמה פעמים באיסור זה של השחתת פאת זקן ע"י פיתוי חברים רעים וכדו"ב היצר מפתו ומיאושו לאמר מה תועלת יהי אם אהי זהיר מעתה לגלח זקני הלא כבר עברתי כמה עשירות פעמים על עון זה ואני כ"מ אם אזהר עוד, כי הלא בין כך ובין כך נעשיתי רשע ע"י עון זה ואני שיהי על הימים שעברו כן יהי על להבא, והדבר הזה טעות הוא מכמה פנים... [והאריך לפרטם ע"י רש"י].

(18) פ"א. "בו יבואר גודל השכר של השומר עצמו מתוך זה: הנה עד כה בארנו גודל העון של השחתת פאת הראש והזקן, ועתה נבאר גודל השכר של השומר עצמו מזה העון... הנה ידוע מה שאמר הגמרא, ישב אדם ולא עבד עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה... וכיחור מזה כשנתגדל זקנו והוא שומר עצמו מליגע בו, והוא בין אנשים שאינם מכירים את אמירת הדבר כאשר הוא וגרעו בעיניהם עבור זה, וממילא הוא סובל עלבון עבור מצות הש"ת כמה יגדל שכרו עבור זה לע"ל... כשהוא רואה הרבה מחבריו שכולם מגלחים זקנם ולועים עליו על שאינו עושה כמעשיהם והוא מתחזק ועומד על נפשו לכבוד הש"ת שלא לשמוע לדבריהם, בודאי איש כזה הוא לאות ותפארת למעלה וגם מתקדש על ידו שם שמים למטה, ודע עוד דכשהאדם מרגיל עצמו באיזה עבירה וע"י כשהאחרים רואין מקליו ג"כ באותו עון הוא נתפס ג"כ עליהם, ולהיפך כשהאדם מתחזק באיזה מצוה ואחרים לומדין ממעשיו ומתנהגין ג"כ כמוהו הוא מקבל שכר ג"כ עליהם, ולפי"ז ג"כ בענינו כשהאדם דר במקום שנתפרץ האיסור והוא כובש את יצרו שלא לנהוג כמוהם וע"י נמצאים עוד כמה אנשים שמתנהגין ג"כ כמוהו, לבד שיקבל שכר עבור עצמו וכנ"ל עוד יקבל שכר עבור כל אחד ואחד מהם...".

[ח"ב פ"ה].

(19) שם [הזקן הוא חסידן והבחינה אם יש בו ידאת שמים]: "... כלל הענין היצא מכל דברי הקונטרס הזה בחינה על האדם אם יש בו ידאת שמים בין להשתדל עמו או לענין שאר דברים הוא הזקן, דהיינו אם הוא דר במקום שנתפרץ איסור השחתת פאת הזקן אצל אנשים שכמותו והוא כובש יצרו ואינו עושה כמעשיהם הוא בחינה נאמנה על האיש הזה שנאמן הוא לה' — (ולא

תשחת את פאת זקניך גמטריא עם הכולל והה"א סי"ח) ע"ל האי"ש ש"י ש"י ב"ר י"ד א"ת ש"מ"י"ט) ונאמר אשרי האיש ירא ה' במצותיו חפץ מאד וגו', ור"ל אימתי נקרא ירא ה' אם במצותיו חפץ מאד לקיימם".

(1) שידוכים

(1) מה שהשיב מרן החפץ חיים בנידון בחור מגודל זקן שהי' לו קישוים גדולים בענין שידוכיו, ובא אביו לפני החפץ חיים שיצות לבנו להסיר זקנו כדי שיהי' בידו להשא אשה לבנו — הועתק לקמן ח"ב פט"ז: "שידוך". ועיי"ש פט"ז: "כבוד אב ואם".

(2) בחיבורו "קונטרס תפארת אדם" פ"א האריך מרן החפץ חיים בתוכחה מגולה נגד אלו החושבים שאם יתגדלו זקנם יתרחקו מלהתחתן עמהם, דבאמת לא זו לבד שזוהו טעות מעיקרה, אלא אדרבה וכו', וכתב על טענות כאלו: "אוי ואבוי למי שחושב כזאת על הבורא עולם יתברך".

[והעתקו דבריו בזה לקמן ח"ב פט"ז: "שידוכים" ופי"ז: "פרנסה"].

(3) "ידוע ששער גדול הצטער אותו צדיק החפץ חיים זצ"ל ע"ז שלא הי' יכול לפעול על תלמידיו בני ישיבתו (אם שהי' יראים ושלמים כידוע) שלא לספר זקנם, ובשנת עת"ר כשהי' האסיפת הרבנים הידוע בעיר המלוכה פטערבורג שתשתתפו בה גדולי הדור ההוא כמו האדמו"ר מליובאוויטש הרש"ב נ"ע והחפץ חיים זצ"ל ור' חיים בריסקער ז"ל וכו', שאל אז החפץ חיים את האדמו"ר מליובאוויטש, האם יכול לגלות לו הסוד במה כח גדול שהוא פעל על בני ישיבתו שאין מסתפרים זקנם, והשיב לו האדמו"ר נ"ע שאצלם הוא בפשיטות וא"צ לדבר עמהם עד"ו".

(4) לשונו (ספר "חפץ חיים עה"ת", פרשת אמור [ב"מקנשי למלך" שם]):

"ולא תחלו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל" (כב. לב)... ומטעם [פסוק] זה הי' [החפץ חיים] מוכיח את תלמידו ישיבות על שמעבירים שער זקנם במספרים ובהריטני דק מן הדק, ואע"פ שרק דרך תער אסרה תורה, אבל הרואה יוכל לטעות ולומר שגלחו בתעור, והוה חלול השם".

(424) הרה"ג וכו' ר' זלמן שמעון דווארקיין שליט"א (אב"ד דקהלת ליובאוויטש בברוקלין) במכתבו אלי.

(424) נערך וגסור ע"י הרה"ג וכו' ר' שמואל גרינמאן — תלמידו של החפץ חיים (וגיסו של החזון איש) ור"מ דישבת תפארת ירושלים בני יאריק.

(425) עיי"ש בה"מבוא" של הרה"ש גרינמאן: "... ובשביל כך נפשי בשאלתי מאת הקוראים הנכבדים, לכל ידועו זה הספר, כאחד מספרי החפץ חיים זצ"ל, שחברם וסדרם בעצמו, כי לא הרי הספר הנוכחי כספרי רבינו זצ"ל, שהתחבת ואפילו האותיות היו ספורות ומנויות, ואפילו מדברי אגדות שלו אפשר ללמוד הלכה למעשה, משא"כ הספר הזה...".

(426) ראה בסוף הספר בהסכמתו של הגר"ם פיינשטיין שליט"א: "... קראתי את כל הספר מתחילתו ועד סופו ממש, בין בפנים הספר, ובין הנוסף בשולי הדף בשם 'מעשי למלך', והנם כולם דברים נכונים מאוד ולמוחזק יד, לפני להאריך בשבחן של דברים דברי קודש שיצאו מפה קדוש של האי גאון וצדיק מרן הח"ח זצ"ל...".

[ריכוז הדעות בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער משום חשד ומראית עין וחילול השם — ראה לקמן ח"ב פ"ז].

כב עברי

מתוכן דבריו:

הביא תוכחה מוסר מכמה גדולי ישראל בענין גידול הזקן, וגם הוסיף מדליי בח"ב אות ג' (מאמר ההפקידות): "שצריך שיפקיד עצמו על עבודת ה' ולא יבדילו ולא יסרדו אותו דרכי בני אדם, כי יסוד התורה הוא השלשון ערוך, והאשיות יסוד השלשון ערוך הוא בסימן א' סעיף א' ולא יתבטל מפני בני אדם המטענים עליו בעבודת השם... אך מתחלה התבטלו בדרך היצירה מתוספות פרישות והתלהבות, והוסיפו [אח"כ] והלכו להתבטל (א) בפאות הראש, ולבסוף גם את הזקן תספה...".

שנ"ת לבושי מדרכי

לשונו (הלך ראשון בהמפתחות לחי"ד סימן צמ):

"... להלכה למעשה ודאי כל בעל נפש יזהר להתנהג עפ"י רבותיו הקדושים כמ"ש בשו"ת מנחת אלעזר ח"ב סי' מ"ז עיי"ה ותול"מ".
[ראה לקמן ערך "שו"ת מנחת אלעזר"].

משך הכמה

(א) מתוכן דבריו (פרשת קדושים):

ביאר דלא מצאנו על מצוה שהבורא יעשה סייג בטבע כ"א על העריות עשהא ההשגחה שינוי בטבע, והוא שהנשים אין להם זמן ויעוין בנזיר (דף נט) על קרא דלא ילבש גבר וגו' — והוא סייג לעריות, דשער הראש מביא להסתת היצור, ושער הזקן מגדירו מעבירות".

בדור שימיתו:

לפי דבריו ליכא נ"מ בין בתער בין שלא בתער, דגם ע"י מספרים וסם וכי מבטל הסייג הנ"ל: הזקן, ושוב אין שער הזקן מגדירו מעבירות, וי"ל דלטעמי המצוה בכה"ג — תוקף הלכתי ממש, ובדלקמן ח"ב פ"ז.

זב עברי — פי' על צוואת החת"ס, "כולל דברי תוכחה ומוסר הנוגעים לפריצות הדור להרב הצדיק מו"ה עקיבא יוסף [שלעזינגר] מאונגארין, תלמיד הגאון בעל החתם סופר" (שה"צ החדש בערכו).

שו"ת לבושי מדרכי — לרבי מרדכי ליב ווינקלער, ראה אין ששבתיו הגאון בעל "דרכי משובה" והגאון רבי יוסף צבי דושינסקי בהסכמותיה.

משן תכחה — לרבי מאיר שמחה הכהן מזווינסק — בעל "אור שמח" על הרמב"ם.

(427) הביאו בסי' פרדס יוסף עה"ת (ויקרא יט, כו) [שם ציין לוף נט במס' נזיר, כמפורסם]. אצור מפורשי התלמוד ע"מ מכוח (כ, א).

[ריכוז הדעות בזה ששער הזקן מגדירו מעבירות ולהיפוך העברת הזקן מביא לידו התגברות היצר וכו' — ראה לקמן ח"ב פ"ה אות ד', ושם הועמקו דבריו בזה].

(ב) מתוכן דבריו (פרשת אמור):

ביאר שהמגולה זקן אינו ראוי שישמש ע"ג המזבח ומחלל העבודה ודינו כמטמא למתים וכו' נשים פסולות.
[נעתק לשונו בזה לעיל ערך "אבן עזרא" אות ב', עיי"ש ובהנמקו שם, וראה לקמן ח"ב פ"ה אות א' ואות ב'].
והוא לקמן ח"ב פ"ה אות א' ואות ב'.

שנ"ת דברי מלבי"ם

(א) מתוכן דבריו (הלך רביעי סימן סו):

תשובה לבעהמח"ס זקן אברהם (שהאריך להתמיר בנידו"ד — ראה לקמן בערכו) והרבה בשבח ספרו [לקמן בערכו] וביאר שיש לאסור העברת הזקן אף שלא בתער משום סייג ומיגדר מילתא, שהרי עיי"ש שמגלחים במספרים כע"ת [וכ"ש עיי' סס] "רבתה המכשלה שההמון מגלחים אף בתער, כי אין יודעים לחלק בין מספרים לתער" [לקמן ח"ב פ"ה אות א'] והוסיף עוד טעם להתמיר והוא סייג אטו פאות הראש כי המגלחים אינם יודעים לחלק בין מקום ששייך לפאות הראש או לפאות הזקן [שם אות ב'] והוסיף עוד טעם להתמיר והוא גזירה אטו זוג התחתון שבמספרים "ובודאי אין יודעים להזהר בזה" [שם אות ג']. וע"פ כל הנ"ל בא למסקנה אשר "הלומדים המזוייפים אשר עמדו כנגדו [בעהמח"ס זקן אברהם כע"ת — זה מורה כי אין ידאת ד' בלבם ולא יחושו קפ"א שמתיר במספרים עיי"ה הגילוח כהיתר, ובהמשך זמן יהא נשכח ח"ו כי לפרצת הדור שנעשה עיי"ה הגילוח כהיתר, ובהמשך זמן יהא נשכח ח"ו כי איסור גילוח זקן, ומוטל על כל ירא שמים לעמוד בפרץ בזה, וביותר דאוי לבני תורה ליותר בזה כי מהם ילמדו כל ההמון והקולר יהא תלוי בצווארם" [שם אות א']. לקמן ח"ג: טענה ומענה א' אות ז'. ולא זו בלבד דמשום סייג ומיגדר מילתא יש לאסור העברת הזקן אף שלא בתער כנ"ל, אלא "אף ע"פ דין יש לדון דאסור". הביא כמה דעות הפוסקים שכת"כ "והביי שהכריע להיתר בשו"ע — הוא מפני שפירש כן בכ"מ בדעת הרמב"ם, אבל כיון שדברה גדולים מפרשים שהרמב"ם אוסר יש לחזקו" [לעיל ערך "רמב"ם" אות ב'] (ושם הערה 99 והנמקו שם). לקמן ח"ב פ"ב [וביאר עוד דלפעמים אסור מצד מנהג] לקמן ח"ב פ"ח [וגם ע"פ פס"ד הוזהר המקובלים אסור להעביר הזקן בכל אופן] לקמן ח"ג: טענה ומענה ב'.

וסיים דבריו בזה"ל:

"... ואין לאותה בושח כי הלא הרבה מבני נכר מגדלים זקנם, ולמה

שו"ת דברי מלבי"ם — לרבי מלבי"ם צבי הלוי טננבוים — רבה של לומזא. הי' נודע כאחד מגדולי המשכילים בדור האחרון.

יכבד זה על אחי"י אשר אנתו מצוים על זה... ולזה יישר כחו של כתר' ותחזקנה ידיו על אשר עמד בפרץ בדבר הזה, ולא ישים לבו לדברי המחלונגים. ועי' אמר הנביא שצריך שיהא כחומת ברזל לעמוד נגד המתפרצים, ואותם בני תורה הטומאים כנגדו יכבד שאין בהם יראת שמים. ולא זכו נעשה לו סם המות, וכל המרפה את ידי מי שרוצה לחזק מוסדי הדת הרי הוא באורר אשר לא יקים את דברי התורה וכמבאר בירושלמי הובא בתוס' סוטה (דף ל"ז) וברמב"ן עה"ת. וכל המחזיק במעוזה תה"ק הרי הוא בכלל ברך'.

כ) מתוכן דבריו (חלק המישי סימן פא):

עוד תשובה לבעתה"ס זקן אברהם הגיל ועוה"פ האריך בשבח ספרו ע"ד איסור העברת הזקן אף שלא בתער [לקמן בערכו] והמשיך לבאר אשר "כל הרוצה בעין בוחנת יראה כי זהו ראשית כל חטאת במדינתנו [לקמן ח"ב פ"ה אות ד], וכל הרוצה לפרוק ממנו עול יראת שמים — זהו ראשית דרכו לגלח זקנו במספרים... " [שם פ"ד הערה 4]. והאריך בביאור הגמרא (סוכה גב): "תחילתו הוא כחוט של בוכי'א וסופו כעבותו העגלה". והודיע שאין ברצונו לפלפל בנידוננו, "כי כאשר נדון בזה כבונה וסותר יתראה לעין כאלו אני מצדד להקל, ולזה אודיענו בקוצר אשר לדעתי הוא איסור גמור במדינתנו שנתנו אבותינו זה מאות שנים שלא לגלח הזקן אף במספרים... " [לקמן ח"ב פ"ה]. והוסיף דלא זו בלבד, אלא, "בפרט בנידון דידן שהוא סייג גדול במש"ל" [שם פ"ה]. ועוד טעם לאיסור, והוא מפני ש"בוזהר איתא שהתמירו בזה, והרי הוזהר גם הוא דברי חז"ל כמו כל הש"ס... היכא שאין הש"ס חולק בודאי עלינו לעשות כמפורש בזה, ולפי' הרי זה דין גמור שלא (אפי' לו) לספר הזקן במספרים" [לקמן ח"ב: טענה ומענה ב'] ועוד טעם לאיסור, והוא "שיש בזה איסור לא ילבש וגו', דהא רוב המספרים זקנים כוונתם ליפות את עצמם" [לקמן ח"ב פ"ה]. וסיים בזה הלשון:

"ולזה אני מסכים עם כתר' שהוא איסור גמור לספר הזקן במספרים אף שגא ענין חתר, וכל העובר ע"ז הרי הוא פורץ גדר ופורש מדרכי ציבור ומראה עצמו שמתחיל לסור מדרך ד' בגלוי, וכבר אמרו חז"ל במד"ר פ' שמעני, שמי שאינו רוצה לישא עול תורה ומצות, כבד עליו אף דבר קטן ממצות התורה".

חמש ידות

לשונו (חלק שני, דרוש לשכת תשובה [עמ' קנב]):

"... בעוה"ר נתפרץ אשר בענין גילוח הזקן הפארת ר"ל אשר נעשה להם כהיתר... האין הענין זה חילוק השם... חלא אין שום תנאה לזה וגם גרים אנו בין האומות אשר נושאים פנים לזקן, ומדוע נבגוד בוי' ובתורתו ונסור מאחורנו ענין קדוש ונכבד כזה הנקרא בזהר הקדוש (פ' תשא) דיקנא קדישא

חמש ידות — לרבי בנימין לעזין, שבוהו הנאון בעל "שרי חמד" בהסכתו להספר: "הרב גדול חרין ובקי משנתו קב ונקי מלא רוח חכמה וחבונה..."

ושהוא מכיון לבעלי המקובלים נגד י"ג מדות החתמים שהם י"ג תיקוני דיקנא ומה גם ביום הקדוש שמתקשים אנו כל היום וזכר לנו היום שלש עשרה וחמא בעצמו משחית ומחבל הרי"ג תיקוני דיקנא... וכ"ז מרומם בדבניהם ז"ל עבירות שביין אדם לחבירו כי זהו נעשה בריש גלי, וכ"א משגיח על חבירו ופורץ גדר גם הוא... אין יוה"כ מכפר עד שירצה חבירו כלומר שיראה להחזיר את חבירו בתשובה כי יען כי הוא גורם לו ונעשה על ידו ועי' אמרו חז"ל וכשלו איש באחיו בעון אחיו"³⁶⁹.

בירור שיפתו:

(א) במ"ש "האין העין זה חילול השם" וכי' — ראה לקמן ח"ב פ"ו.
(ב) במ"ש טעמים ע"פ קבלה לאיסור — ראה לקמן ח"ב: טענה ומענה ב', ושם יתבאר דיש להכרעת המקובלים בכה"ג תוקף הלכותי ממש.

(ג) במ"ש "כל אחד משגיח על חבירו ופורץ גדר גם הוא" — ראה לקמן ח"ב פ"ה, [שם רוכבו הדעות בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער משום סייג ומיגדר מילתא].

[עוד דבריו הרחמ"ח בנידוננו — ראה לעיל ערך "חתם סופר" הערה 369, לקמן ח"ב פ"ו].

עמדת ישועה (עה"ת)

מתוכן דבריו (פרשת קדושים):

האריך לבאר כי יש בני אדם שמגלחים זקנם באמרם כי עי' בא להם פרנסה ועשירות, ושבתאמת זה שקר גמור, דאדרבה הזקן מגדל יגרום לו עשירות, וכי'.

[הועתקנו דבריו לקמן ח"ב פ"ו: "פרנסה"].

רבי יוסף חיים ואנגנענפעלד — רבה של ירושלים

סיפר המגיד הירושלמי, רבי בני ציון יאליער [ראה לקמן בערכו], בספרו "בטוב ירושלים" (עמ' ג"ב), דפסם אחת באחת מדרשותיו ע"י הכותל המערבי, הוכיח המגיד את אלו המסכים זקנם ע"י סם, שהרי עי' באים בני התמן לגלח בתער, כי אינם יודעים ואינם מבינים ההבדל שבין תער לסם, וכשסיים הדרשה נגש אליו זקן אחד שבניו היו מהמסירים זקנם בסם, ואמר "עד מתי יקניס את הרבים בדרשות כגון אלו?". והמשיך שם לספר:

"מיד הלכתי והרציתי את דבריו של אותו זקן לפני הגה"צ רי"ח זוננפעלד, אולם הרב טען עמדי: אסור לך לשעות לדברים אלו, ואני מצוה עליך להמשיך לדרוש על ענין זה, וכל דברך צודקים ואמיתיים".

(428) הביאו בזמן אברהם מאמר רביעי אות ל"ד.

עסרת ישועה (עה"ת) — לרבי יהושע הורוויץ — הגאב"ר ודיקנא, בעתה"ס עמק הלכה. שרי"ת עשרת ישועה. ס' דרך מלכים, עטרם ישועה על המועדים ועוד.

(ג) "פנים אחת המליץ [הרב בעל דרכי תשובה] בהספידו על גביר א' מפורסם וכבד פתח ואמר עה"כ אך בצלם יתהלך איש (תהלים ל"ט), דהנה בעוה"ד אנו רואים בדורינו ע"פ הרוב עשירי וחורי ארץ לבוש ולקלון הוא לו לישא על פניו זקנו ופאת ראשו להיות מעורב בין הבריות ובגויים יתחשב, וע"כ מסיר צלם מעל פניו, ואשמו בראשו, אמנם הנפטר הלז הי' גביר עצום ואדיר נפלא ועתיר נכסים סגי ובכל זאת לא לבושה הי' לו ח"ו להיות זקנו מגודל ופאת ראשו לא גילח וצלם אלקים על פניו, וחזו בעוה"ד רבונת גדולה בדורינו ממשי יקר מציאות, וזכות זה תעמוד לו כעת שיתהלך לפניו צדקתו בזה בבואו לעולם העליון, והנה א"כ הוא מיעוט כנודע, וזה אך בצלם, היינו אפילו אם לא יהי' בו רק דבר זה בבד שצלם אלקים על פניו בדמות אדם כשו', יתהלך איש בזה יוכל להתמליץ ולבקש בעד נפש הנפטר הלזה להלוך ישר לפני ה' ותחשב לו לצדקה ולזכות גדול להטיב אחרייתו, עכתד"ק, ושפתים יושק"ם.⁵⁰

(ראה לקמן ח"ב פ"ז "פרנסה" ופ"ט: "הדרת פנים — זקן, ח"ג: טענה ומענה ב').

הגה"ק (רבי שמואל) מסלונים

(א) לשונו (ספר, "דברי שמואל" פרשת קדושים):

"לא תשתה את פאת זקנך, אומרו לשון השתהה לרמוח ע"פ דאיתא מהאריז"ל של ההשפעות נמשכות ע"י י"ג תיקוני דיקנא קדישא, ובאשר האדם נברא בצלם אלקים, כל שמשחית זקנו אין לו צינור להשפעה ומשחית ע"י פרנסתו והשפעתו".

כירור שיטתו:

(א) לפי דבריו אין נ"מ בין בתער בין שלא בתער, שהרי גם ע"י מספרים וסם, אין לו צינור להשפעה" וכו', ויש לטעמי המצוה וגם להכרעת המקובלים ככה"ג — תוקף הלכותי ממש, וכדלקמן ח"ב פ"ז וח"ג: טענה ומענה ב'.
(ב) במ"ש: (1) "איתא מהאריז"ל" — ראה לעיל ערך אריז"ל, (2) "האדם נברא בצלם אלקים" — ראה לקמן ח"ב פ"ט, (3) "ומשחית ע"י פרנסתו והשפעתו" — ראה שם פ"ז: "פרנסה".

(ב) לשונו (שם):

"לא תשתה את פאת זקנך, כל שמשחית זקנו הוא שפגם בברייתו, לפיכך כתב בלשון השתהה (כמ"ש באונן ושחת ארצה וגו'), מי שמעטר בפאות

(430)

סי' בית שלמה (תולדות רבי שלמה שפירא ובנו רבי צבי שפירא [בעל "דרכי תשובה"]) נזכר בהסכמת הגה"ק ממונקטש בעל "שירת מנחת אלעזר" — בנו של הבעל "דרכי תשובה" מאמר צבי תפארת אות ט"ז (עמ' ס"ח).

הגה"ק רבי שמואל חסלונים — פרשת תקפו וגודלתו — ראה פתחת ספר, "דברי שמואל" (ירושלים, תשל"ד).

[ריכוז הדעות בלענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער משום סיג ומיגדר מילתא — ראה לקמן ח"ב פ"ה אות א', בענין איסור העברת הזקן ע"י סם — ראה שם פ"ט].

דרכי תשובה⁵¹

(א) מתוכן דבריו (י"ד סימן ב ס"ק פמ):

האריך בדין שו"ב המעביר זקנו במספרים וסם — אם ראוי להעבירו מאומתו, והביא כמה דעות דאסור להעביר הזקן אף שלא בתער משום עיקר הדין דפאות הזקן [לקמן ח"ב פ"ב] ומשום הלאו דלא ילבש גבר וגו' [שם פ"ג] ומשום סיג ומיגדר מילתא [שם פ"ה אות א'] ומסיק בזה"ל:

"... וא"כ בודאי דשו"ב שעבר ע"ז אינו ראוי להיות שו"ב שבודאי סימנא מילתא שאינו ירא שמים כלל, ואפילו באותן המדינות שעמא דבר לא נהגו להחמיר בזה, מ"מ חזיקה לשו"ב דהקל ולעמוד על נפשו בזה, ואם עבר יש לחוש לשת"טותו".

[הזעתק לשונו בזה לקמן ח"ב פ"ה אות ג', (שם מובא גם מה שביאר בנו בספרי שו"ת מנחת אלעזר בדברי אביו הנ"ל) ושם רוכזו הדעות בהנידון].
עוד הביא שם דהמעביר זקנו אף ע"י סם אינו ראוי להיות שו"ב משום שאינו בשלימות דיקנא עילאה. ריכוז הדעות בהנידון — ראה לקמן ח"ב שם אות א'.

(ב) מתוכן דבריו (י"ד סימן קפא ס"ב, ס"ק יז; סימן קכב ס"ק יח):

הביא דעות הפוסקים רבים קמאי ובתראי הסוברים דאיסור גמור איכא בהעברת הזקן אף שלא בתער משום עיקר הדין דלא תשתה וגו' [לקמן ח"ב פ"ב] (ושכן היא שיטת הרמב"ם [לעיל בערכו אות ב']) ומשום אזהרת לא ילבש גבר וגו' [לקמן ח"ב פ"ג] ומשום איסורי חקות גויים [שם פ"ד] ומשום חשד ומראית עין [שם פ"ז] ופעמים משום מנהג [שם פ"ח] והביא שהמסירין זקנם מסירים מפניהם הסימן טהרה שלהם [שם פ"ט] והאריך להשיג על המובא בשו"ת חתם סופר ע"ד העדות אודות הנהגת הרמ"ע מפאנו בנידונו [לקמן ח"ג: טענה ומענה ד'] והביא שאין להקל בזה ע"פ דברי מרן הכ"י בשו"ע [שם: טענה ומענה א'] ושכן נהגו אבותינו מזמן קבלת התורה ואילך שלא לגלח זקנם אפילו במספרים [לעיל ערך "רד"ק"] והביא ראי' לחזק הוכחותיו של הציצקא דיש חילוק בין דין פאות הזקן ופאות הראש לענין מספרים לפי"ד הרמב"ם — ושלח כהנחת מרן הב"י עפ"י [לעיל ערך "רמב"ם" אות ב' הערה 199].

ודרכי תשובה — לרבי צבי הירש שפירא.

(429)

הביאו בנידון בשו"ת מנחת אלעזר ח"ב סי' מ"ח, אלף המנן (ע"ס מסח אפרים) סי' קפ"א סי"ג ו"א, עמודי ארזים דף ס"ב, ע"ב, סי' שמע ישראל ח"א ארי"ט, סי' שמירה טובה עמ' 54, באר יהודה (ע"ס חרדים) פ"ה מ"ל"ת נ"ח, שו"ת דברי שלום תינוק חיד"י סי' ע"ח, אוצר מפרשי התלמוד ע"מ מכוח (כא א), סי' בית שמואל ח"א בולחני תשובה אות "ש", שו"ת שו"ח כוון ח"א יו"ד סי' ט', ועוד.

ע"י כ"מ... הנה הכי"מ אויל לשיטתו שכתב ג"כ בשו"ע יר"ד סימן קפ"א דגם גילוח כעין תער מותר במספרים. ולענ"ד ה"י נראה לומר דלא כן דעת רבינו אלא בכונה מדויקת דייק בלשונו, פטורי — לחירות אבל אסור דהרי דייק בלשונו אם גילח זקנו דהיינו כעין תער, ולכן חיוב אין בו, אבל איסור יש בו, ודייק זה רבינו באמת מלשון המשנה מכות כ'...".

[שאר ראיותיו שזוהו פ"י האמיתי בדעת הרמב"ם, ומה שכתב להשיג על דברי הכי"מ וליישב הכתותיו וכו' — נעתקו לעיל ערך רמב"ם אות ב' מספר 10 (ושם הערה 99), ושם רוכזו דעות גדולי רבותינו הרבים הסוברים הכי בדעת הרמב"ם ומה ש"ל בביאור שיטתם. וראה לקמן ח"ב פ"ב].

עולם עש"י

(א) לשונו (דף לב) :

לראשונה יסיתו להעביר מעל פניו אותות היהדות (יודען שיהלט) דהיינו להסיר פאות הראש והזקן בחספרים שהם אות שבהם ניכר אשר הוא יהודי. ולטענתו כי במספרים מותר ע"פ שו"ע (אכן לדעת המקובלים איסור גמור ופגם גדול להעביר פאות הראש והזקן אף במספרים... דיש משחית בדמות פרה שהוא דורס בכח ובחמת עזה על פני האדם המסיר פאותיו וקנו אף במספרים...), וכאשר יעביר הדרת פניו (כאמרו הדרת פנים וקן) מעליו היינו (השילט) האות והסימן כי פה דר יהודי, אז נקל יהי' בעיניו להתפטר ולעבור על כל עבירות שבתורה...".

בירור שיטתו :

במ"ש : (א) וקן... אות... ניכר אשר הוא יהודי... הדרת פניו וכו' — ראה לקמן ח"ב פ"ט. (ב) "וטענתו כי במספרים מותר ע"פ שו"ע" — ראה לקמן ח"ג : טענה ומענה א'. (ג) "אכן לדעת המקובלים איסור גמור ופגם גדול... אף במספרים" — ראה שם : טענה ומענה ב', ושם יתבאר דיש להכרעתם תוקף הלכתי בנוד"ד. (ד) "דיש משחית בדמות פרה שהוא דורס... על פני האדם המסיר... אף במספרים" — ראה לקמן ח"ב פ"ג : "עונשים". (ה) "אז נקל יהי' בעיניו להתפטר ולעבור על כל עבירות שבתורה" — ראה לקמן שם פ"ה אות ד', ושם רוכזו הדעות בענין ההגדרה מעבירות וכו' שע"י הזקן.

(ב) לשונו (שם דף מו) :

... והאדם אינו מרגיש בערמותו כי זהו ראש לכל חטאת בהסירו אות היהדות (יודעשיהלט) מעל פניו מוכן הוא לכל עון ולכל חטאת. והיצחק"ר מסמא עיניו לחשוב שזה לו לתפארת מן האדם. וזועט ומתגאה... דהיינו

עולם עש"י — לרבי יעקב ליב זילבערגלייט.
(432) הביאור בנוד"ד בשו"ת חירוש ויצחק סי' ס"ח חשובה ב'.

שו"ת בית אב (חמישיא)

מתובן דבריו (סימן רל"ב) :

"ראיתי תשובתו [של הרב חיים הירשנאוהן] בדבר תגלחת הזקן בהמכונה הנקראת סייפטי רייזער, ולדעתי היא בנוי' על יסודות שאין בהם ממש כלל ולכן אמרתי לבאר... וא"כ לפי"ז המכונה אשר נקראת בשם סייפטי רייזער דוחתת השער אי"א בה גילוח והטחנה ואסורה כותר מדאורייתא ועוד אמרנו דגם לרש"י יהי' המכונה זו הנקראת סייפטי רייזער כדין תער... וכ"כ התוס'... הסייפטי רייזער שמויהו בו לגלח הזקן בודאי אסור כמו תער לרש"י ותוס' וישתקע הדבר ולא יאמר... להעביר השער בסייפטי רייזער חליצה וחליצה דאין אני רואה בזה שום היתר כדל...".

[העתקו עוד מלשונו בזה לקמן ח"ב פ"א אות ד', ושם רוכזו הדעות בהנחיד].

מופת הדור

מתובן דבריו (פרק ז הערה א [קן, ב]) :

אחר שהביא איזה טענות הנמצאים בספרים המצדדים להקל בדין גילוח הזקן, כתב עליהם בזה"ל :
"אמנם לפלא בעיני שלא זכרו כולם מדברי הגהמיי"מ [נראה דע"ל : מגדל עז] פ"ב מוה"ל עכ"רם שהעיד בשם רבותיו שלא עלה עליהם ברזל ומספרים כלל".

[ראה לעיל ערך "מגדל עז". לקמן ח"ג : טענה ומענה ג' אות ג', טענה ומענה ד'].

זיו המושנה (על הרמב"ם)

לשונו : (רמב"ם הלכות ע"ז פ"ב ה"ז) :

"לפיכך אם גילח זקנו במספרים פטור [ע"כ לשון הרמב"ם שם]...

שו"ת בית אב (חמישיא) — לרבי אברהם אהרן יודעלאוהן. רב במאנשטעטער ובבוטסאן ואח"כ הרב הכולל לאגודת הקהלות של ניו יארק.
מופת הדור — תולדות מרן הנועד ביהודה להרב יקותיאל ארי' קאמנעלער. נדפס בפ"ע וגם בסוף דפוסים האחרונים של שו"ת שכתב ציון.
זיו המושנה (על הרמב"ם) — לרבי זאב (ב"ר אברהם יהושע) סוראטין.

(431) ע"פ הנחת בס' זקן אברהם מאמר רביעי אור"ט. דאין חס' תח"י.

נפשו וגופו כ"כ רצונו ית' שיהי מוביל גם במלבושיו ובלשונו כמאמר ז"ל (ש"ר פ"א) בזכות שלא שינו את שמותם וכי' נגאלו ממצרים, מזה תוכחה מגולה להאנשים הפרוצים אשר ישנו את שמם ובגדיהם ויקיפו את ראשם ומגליהם את זקנם וכוונתם רק להתדמות בכל פעולותיהם להנבירי, לבד מה שיעברו בשאט נפש כמה וכמה לאויי. ואומרים בשם הגאון ר' ישראל סלאנטער זצ"ל⁴³³ אשר בהשחתת הזקן עובדים עשרים לאוין... אוי להם ואוי לנפשם הרשעים האורדים האלה, כי גמלו עליהם רעה עד עיניהם לאמר ירויתו בזה, הלא עוד ישלמו עבור זה, ורק היצה"ר מסמא את עיניהם לאמר כי כן נאח יותר, ובאמת הוא להיפך כי נמאס ונאלח הוא, ויפה יותר לילך עם זקן, והראי כי כל המלכים נושאים זקן, בטח הוא מוסכם כי כן יפה יותר, ורק היצה"ר השונא הגדול יאמר להם על רע שהוא טוב, ועל מר שהוא מתוק, ולבד מה שעובדים על הלאוין הנ"ל עוד יש פריצה גדולה בזה כידוע, ומחללים שם שמם בפרהסי' ואמרו ז"ל (סנהדרין ע"ד) יהרג ועל יעבור אפילו על ערקתי דמסאני, ונוכל ללמוד זאת ממצות מילה כי מחזיבים אהנו להוציא דמינו כדי להיות נבדלים משאר העמים, כ"ש שלא נעשה ח"ו בידים היפך מרצונו ית' ולהתדמות להנבירי..."

בירור שוטרות:

(א) לפי דבריו אין חילוק בין בתער בין שלא בתער, דגם ע"י מספרים וסם אינו מובדל כלל מהאומות, וכדלקמן ח"ב פ"ה, ושם יתבאר די"ל דלטעמי המצוה כה"ג — תוקף הלכתי ממש.

(ב) במ"ש "נמאס ונאלח הוא, ויפה יותר לילך עם זקן" וכי' — ראה לקמן ח"ב פ"ט: "הדרת פנים — זקן".

וראה את הבא.

(ב) לשונו (שם מצוה רנב):

מל"ת שלא להשחית פאת הזקן... ויש מי שכתב כי יש עוד שני לאוין בהשחתת הזקן, והיינו ובחוקותיהם לא תלכה ולא ילבש גבר שמלת אשה... הטעם כדי להרחיק את איש הישראלי בתכלית הריחוק מהדברים המנוערים והמתעבים של זנות, והלאו הזה הוא כמו גדר וסיג להלאו ולא ילבש גבר שמלת אשה, והיינו כי הלאו ולא ילבש גבר שמלת אשה, נאמר רק על איש צעיר לימים, אשר אין לו עוד חתימת זקן, ושייך בו הטעם כי אם ילבש שמלת אשה, לא יזכר כי הוא איש, ויטעו כי הוא אשה, וילך עם נשים ויבוא עי"ז לזנות, אבל האיש אשר יש לו כבר זקן, בודאי לא יסית אותו היצה"ר ללבוש שמלת אשה אחרי כי יזכר אשר הוא איש אף אם ילבש שמלת אשה, ע"כ צוהה התורה

⁴³³ יש להעיר גם מסי' תנועת המוסר ח"א ע' 228 בענין שיטת רבי ישראל סלאנטער בזה: "הוא גם אחז בכל הדרכים להשפיע על בנו שלא ירחק מהיהדות הוא נסע אליו באופן מיוחד להעיר מושבו פטריורג לקבל ממנו הבטחה על שלשה עיקרים: שיטפור את השבת, שיהי זהיר במאכלי כשר, ושלא יגלח זקנו".

נוסע החצות — לרבי נפתלי הירץ קרצמר, הגאון רבי מאיר שמחה הכהן מדוונסק בע"ל

"אור שמח" על הרמב"ם כתב עליו בהסכמתו: "ידעתי מנוער לירא ה' מרובת, ודורך במסלול הלכו בם אבותיו מלאים בתורה ומופלגים בחסידות... וכן שבחוהו הגאון רבי יצחק (רבינובין) אב"ד ור"מ פוגיבד בהסכמתו: "ידעתי את גודל צדקת המחבר שכל כוונתו בהוספת ספרו הוא לשם שמים בלי שום פני צדקת..."

(א) לשונו (מצוה ב):

"... רצה תקב"ה להיות איש הישראלי מובדל מכל העמים בתכונת

נועם המצוות

[ראה לקמן ח"ב פ"ג: "עונשים"]

יחודה החסיד" את א' ערך "אריז"ל בסופו.

(ד) מתוכן דבריו (שם דף קיד):

זקן".

הביא הסיפורים מרבינו יהודה החסיד והאריז"ל ע"ד העונשים גוראים ר"ל עבור המעבירים זקנם אף שלא בתער — נעתקו לעיל ערך "רבינו

ההדות... וצלם אלקים מעל פניו" — ראה לקמן ח"ב פ"ט: "הדרת פנים זקן".

בירור שוטרות:

במ"ש: (א) "וספרי קבלה המעדישים בקולי קולות לאסור אף במספרים" וכי' — ראה לקמן ח"ג: טענה ומענה ב', ושם יתבאר דיש להכרעת המקובלים בכה"ג תוקף הלכתי ממש. (ב) "מסיר... כעין תער... ועובר על איסור דאורייתא" — ראה לקמן ח"ב פ"ב, (שם רוכזו הדעות בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער ומה ש"ל בביאור שיטתם), (ג) "ומשלך מעליו את

הדרת פנים... ומשלך מעליו את היהדות (יודעשיהולט) וצלם אלקים מעל פניו..."

ראשו וזקנו כי אסטנים הוא ולא יכול לסובלם... אך משנה מנהגי אבותינו שהיו מחזקים פאות ראשם וזקנם לענין קדוש, כמו שהיו רגילים לשבע בהם ולומר האמין לי בדבר זה ונשבע אני בזקני ופיאותי שדבר זה אמת, וספרי קבלה המרעישים בקולי קולות לאסור אף במספרים מה הם חשובים כנגד דעתו הרחבה? ואח"כ מסיר אותם בתער ממש או פניו חתר ועובר על איסור דאורייתא... ומשלך מעליו את היהדות (יודעשיהולט) וצלם אלקים מעל פניו..."

(ג) לשונו (שם דף נד):

"... ואם ככה לאט לאט יתפקר יותר עד שלביונו נחשבו לו פאות ראשו וזקנו כי אסטנים הוא ולא יכול לסובלם... אך משנה מנהגי אבותינו שהיו מחזקים פאות ראשם וזקנם לענין קדוש, כמו שהיו רגילים לשבע בהם ולומר האמין לי בדבר זה ונשבע אני בזקני ופיאותי שדבר זה אמת, וספרי קבלה המרעישים בקולי קולות לאסור אף במספרים מה הם חשובים כנגד דעתו הרחבה? ואח"כ מסיר אותם בתער ממש או פניו חתר ועובר על איסור דאורייתא... ומשלך מעליו את היהדות (יודעשיהולט) וצלם אלקים מעל פניו..."

פאת ראשם וזקנם בחושבם שזה עדיים ותכשיטים להתנאות בזה ולהתנאות. [ראה לקמן ח"ב פ"ט: "הדרת פנים — זקן"]

שמסיתכם להעביר צלם אלקים מעל פניכם... ובמקום שאמרו להאריך ואינו רשאי לקצר הוא אומר דווקא לקצר ובמקום שרשאי לקצר אומר הוא דווקא להאריך ובמקום שאמרו לחתום שישאיר הישראלי יבוא בחתימת זקן, הוא אומר שלא לחתום, שלא ישאיר שום חתימת זקן, לא תואר ולא הדר לו אכזרם ז"ל הדרת פנים זקן, ומראה לו פנים חדשות מקרוב בא לא שערם אבותיכם להשחית חלילה שער פאת הראש והזקן והמה בגילה כרנה יקצורו פאת ראשם וזקנם בחושבם שזה עדיים ותכשיטים להתנאות בזה ולהתנאות.

כירור שיטתו :

(א) במ"ש "על השחתת הזקן . . . עובר על הלאו של ובחוקותיהם לא חלכו, ועל הלאו של ולא ילבש גבר שמלת אשה, כמו שמובא באיזה פוסקים" — ראה לקמן ח"ב פ"ג ופ"ד, (שם רוכזו הדעות בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער מפני אזהרות הללו).

(ב) גם לפי טעמי המצוה שכתב, אין שום חילוק בין בתער בין שלא בתער, דגם במספרים וכ"ש ע"י סם הרי הוא דומה בצורתו לאשה ונתבטל הסייג לזנות שע"י, וגם אינו מובדל מן האומות כלל וכלל, ואינו מצויין כגוי אחד בארץ ע"י זקנו, ושוב אין לו ההדרת פנים והצלם אלקים על פניו, ושוב נתבטל הדמו על ע"י ישראל שהם התחמכים והנבונים מכל העמים, שכ"ז דוקא ע"י זקן מגודל, וכנ"ל — וראה לקמן ח"ב פ"ז, ושם יתבאר ד"ל דלטעמי המצוה בכ"ה"ג — תוקף הלכתי ממש.

(ג) במ"ש "ויחללו שם שמים בפרהסי' וכו'" — ראה לקמן ח"ב פ"ו.

(ד) במ"ש שהזקן הוא את היהדות וההדרת פנים והצלם אלקים וכו' — ראה לקמן ח"ב פ"ט.

ברית משה (על הפמ"ג)

מתוכן דבריו (מצוה נח) :

הבאי מו"כ חלוקי דיעות בין העברת הזקן ע"י מספרים וסם, ובסוף דבריו סיים בזה"ל :

"... וכל זה כתבנו להלכה אבל הירא את דבר ה' לא יגע בו יד במ"ש המעשה דוקח הנ"ל [לעיל בערכו] . . . ובפרט לפי מ"ש הרכי יוסף בודאי צריך ליהרר ועכשיו אנשי דרי ברוך השם וברוך שמו בזה שכל מי שבשם חסיד יכונה ומקשר עצמו עם צדיקי הדור נזהר בזה".

אלף המגן (על המשה אפרים)

עיי"ע "מטה אפרים".

זקן אברהם

מתוכן דבריו :

חיבור גדול, "אשר הכינותי בעוה"ת וסידרתי ויילתי בקבא רבא כל

ברית משה (נח הסמי"ג) — לדבי משה חיים חיים.
זקן אברהם — לדבי אברהם חיים דאנציקוויטאן מווארשא. נין ונכד להגאון רבי שלמה דיין מאפסא בעמדה"ס שבלי חורה על הלכות גטין.

(434) זקן אברהם מאמרו הראשון נדפס בקובץ "מורה מציון" שנה שביעית חוברת ב', ג' ס' י"ד ; "המאסף" שנה שביעית חוברת א' ס' י"א ; "וילקט יוסף" מחברת שישית קונטרס י"א ס' צ"ט.

הקדושה, לבלי לגלח הזקן, כי אם לא יהי' לו זקן יוכל להיות כי יבא אליו היצה"ר ולהטית אותו לבלוש שמלת אשה, ולהדמות עצמו לאשה כדי שיבא לידי זנות, אבל אם ישא זקן לא יבא לזה כנ"ל. עוד יש טעם : כי רצה הכ"ה להבדיל את עם ישראל מכל האומות שדרכם לגלח זקנם, ע"כ צוהה התורה"ל עם ישראל כי ישאו זקנם, ועיי"ז יהיו המצויינים להיות גוי אחד בארץ, ולהראות לכל העמים, כי הם הראשונים והזקנים מכל העמים, וזה מרמז הזקן אשר ישאו עם ישראל, וגם ע"י הזקן ישאו צלם אלקים על פניהם, ועיי"ז יהיו עם ישראל גם האחרונים מכל האומות, כמו הקב"ה, הוא ית' הראשון והאחרון כמ"ש (ישעי' נד) אני ראשון ואני אחרון, כן עם ישראל הם הראשונים, והם האחרונים, וזאת ראינו אנונו בעינינו, כי כמה וכמה אומות, אשר היו מצויינים בגבורותם ותקפתם והיו מתנוססים בממשלתם החזקה, וכל זאת כמשך הזמן, נאבדו מן העולם והיו כלא היו ולא נשאר להם אף זכר, אבל עם ישראל אף כי יעברו עליהם תמיד גלי הזמן ורוצים להטביעם, ומכל עבריהם יקיפו עליהם להשחיתם ולעקם מן הארץ, וכל זאת עומדים הם על עמדם כעמוד הברזל אשר אין לחזיו אותו ממקומו, יען כי נושאים עליהם צלם אלקים, ויש להם הדרת זקן, והדרת פניהם תמיד בם, כי ודע קודש הם, ורבוקים הם בהש"ת, ע"כ יש להם שארית ותקומה לעד ולעולמי עולמים, וזש"ה ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי, כלומר במה שהבדלת אתכם להיות לי מצויינים מן העמים בקדושה ובטהרה ובמדות טובות, וצלם אלקים על פניהם, ע"כ יש להם שארית ותקומה להיות לי לעולם, כמו שאני חי וקיים לעולם, עוד בא המצוה הזאת לדמו על עם ישראל, כי הם רק הם החכמים והנבונים בכל הארץ כמו שאמרו רז"ל (קדושין לב, ב) זקן זה שקנה חכמה, והוא מליצה על עם ישראל אשר ישאו זקן, זה האומה הקדושה קנה חכמה, כמ"ש (דברים ד') ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה, וזה מרמז הכותב, ולא תשחית פאת זקנך, ותיבת פאת קשה להבין, כי משמע מזה דאסור להשחית גם סוף הזקן, ובאמת זה לא נקרא השחתה, וגם הוא מיותר, אך בא לדמו שלא ישחית האיש הישראלי ולא ישליך מעליו את עדין ואת גדלו, ותיבת פאת הוא מלשון גדלות (כמ"ש ומחץ פאתי מואב ומתרגם ויקטל רברבי מואב) והיינו שלא ישליך מעליו את חכמת התורה ומי שנושא זקן הוא האיש אשר נושא זקן סימן הוא, כי יש בחוכמו יראת שמים אם רב או מעט, אבל הרשעים הארורים, אשר יגלחו וישחיתו זקנם, יעידו על עצמם כי זרע מרעים הם, בנימ משחיתים אחר כי משחיתים את זקנם, ויסירו מעליהם את צלם אלקים, ויחללו שם שמים בפרהסי', אוי להם ואוי לנפשם, כי גמלו עליהם רעה עד למאד, ועליהם המליץ הכתוב (ויקרא כב) כי משחיתם בהם מום בם, כלומר בזה אשר משחיתים את זקנם מעליהם, מראים הם על עצמם לעיני כל, את המום הנמצא בם, ואת המום בקרבם, וכבר כתבנו במצוה ב' בשם הגאון ר' ישראל סאלאנטער זצ"ל אשר יש על השחתת הזקן עשרים לאוין ע"ש, וגם עובר על הלאו של ובחוקותיהם לא תלכו, ועל הלאו של ולא ילבש גבר שמלת אשה, כמו שמובא באיזה פוסקים".

מאד נהנית אשר עמד בפרץ אשר פרצו בני הנעורים לגלח זקנם במספרים כעין תער... ובאמת יפה כתב כת"ר דגם ע"פ דין יש לדון דאסור... ולזה יישר כחו של כת"ר ותחזקה ידיו על אשר עמד בפרץ בדבר זה... ולא ישים לבו לדברי מתלוננים... ואותם בני תורה העומדים כנגדו ניכר שאין בהם יראת שמים ולא זכה נעשה לו סם המות...⁴³⁸

... תאורנה עני מדבריו היקרים, כולם ברורים, מזהירים ומאירים, ערבים ונחמדים, כפתור ופרח משוקדים, בהקדמות יקרות מיוחדים, הלכה ברורה, ופרפראות לחכמה, אסף מלא חפניו, וקבץ לנפציו, דעת חז"ל בנגלה ובסתר מבני ים התלמוד, וראשונים ואחרונים משולבות יחד דעת שפתיו בלוד מללו, אשרי חלקו... לשמחת לבבי האיר מול פני ספרו היקר... ומצאתיו ממציאי הרבים, ושכרו אתו ופעולתו לפניו, יעוררו השי"ת כי דבריו ימצאו מסלות בלב רבים, וילמדו תועם כינה... ובודאי ראוי ונכון לברר הענין עד מקום שייד מגעת... וכל אשר יראה קונטרסו הראוי יאמר בקראי ויודה כי ד' עמו, הלכה כמותו...⁴³⁹

... הנני להעתיק בזה מה שכתבתי בתשובה לכבוד הרב החריף מוה"ר דאנציגערקראן ז"ל מווארשא ז"ל שם, השגתי קונטרסיו היקרים אשר בו יצא בתשובה לאסוף אמרים אמרות טהורות בענין גילוח במספרים שלא כעין תער ולהראות כי האיסור יש לו מקור נאמן בדברי הראשונים... וכל יקר ראותה עינו בזה ויש"כ על עמלו בזה...⁴⁴⁰

משמרת שלום

(א) מתוכן דבריו (חידושי דינים לשו"ע יו"ד סימן קפא):
הביא כ"כ דעות האוסרים העברת הזקן אף במספרים ובסם, עיי"ש.

(ב) ראה מכתבו לבעמ"ח ס' זקן אברהם (בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער) — נעתק לעיל ערך "זקן אברהם", שם כתב בשבח החיבור שהראה דלעביר הזקן אף במספרים או בסם, הוא איסור גמור לדעת הרבה מגדולי הראשונים, עיי"ש.

(ריכוז הדעות בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער — ראה לקמן ח"ב פ"ב).

כלי המדה (עה"ת)

מתוכן דבריו (ח"ה פ' תצא אות ז):
"לא יהי כלי וגר' ולא ילבש גבר וגר' הנני להעתיק בזה מ"ש בתשובה

(438) שו"ת דברי מלביאל ח"ד סי' ס"ו.

(439) שו"ת הירוש ויצהר סי' ס"ח.

(440) כלי חמדה עה"ת ח"ה פ' תצא א"י.

חשומת שלום — על שו"ע יו"ד לרבי שלום שבנא טשעניצאק, ראה אך ששהבחו הנצי"ב מוואלאין והגר"ח מברסק ועוד גדולי דורי בהסכמותיהם.

כי חסדה (פה"ח) — חרושים ופלפולים על סדר הפרשיות לרבי מאיר דן רפא: פלאג' אבי"ר אסטראב (פלך לאמא).

הענינים המפורשים ומפורדים בש"ס בבלי וירושלמי ספרא ספרי תוספתא ומכילתא מתורתן של ראשונים עד אחרון שבאחרונים נמיתי קו צו לצו עד כי ברוב עמל ידי לי רב לברר וללבן ב"ג נפה כל הלכות גלוח הזקן על בוררין ועל שורשן ולהורות בעליל כי גלוח הזקן אסור אף במספרים וטפחתי על אפים על הנני משחיתים ומחבלים דיקנא קדישא עילאה... (מתוך גוסס השער). והאריך לאסור העברת הזקן אף במספרים שלא כעין תער ובסם והוכיח דהעושה כן עובר על שבעה לאין מה"ת כולל חמשה לאין דלא תשחית את פאת זקנך ועוד אזהרת ובחוקותיהם לא תלכו ולא ילבש גבר שמלת אשה ועוד יש בו משום מראית עין וחשד וסייג ומיגדר מילתא ועוד וגם האריך להשיב על הטענות הנמצאים בספרי המצדדים להקל בדינים אלו, וגם צירף כ"כ מכתבים מגדולי דורו, ודבריו מובאים בכמה מקומות בחיבור הנזכר.

גדולי הדור שכתבו

כתבו גדולי הרבנים שבדור האחרון אודות ספר הזה:

... פעל ועשה חיבור שלם מענין איסור גילוח הזקן במספרים אשר הרבה מאב"י ומכללם גם מקצת לומדים ויר"ש חושבים שהיא היתר גמור ורק מנהג חסידות ופרישות מנהג חכמים בזה וזרה"ג הנ"ל העמיק הרחיב ברוחב כינתו וגדל בקיאותו בראשונים ואחרונים והראה שהוא איסור גמור לדעת הרבה מגדולי הראשונים והראה אנשים אשר קמו נגדו ללחום עמו במלחמתה של תורה, ואברהם עודנו עומד במקומו, וסילק מעליו כל עצור ויישר לו על גודל הענין ומר' דאברהם יהי' בעזרו חזכות הרבים יהי' תלוי בו יען אשר גודר גדר לפרוץ את הפצה והראה שלא לחנם נתפשט במקומו לאיסור גמור משנים קדמוניות, ויסודו מהררי קודש... כת"ה יקנה לו מצות קבוע לדורות"ם.⁴⁴¹

... גם מ"ש לכאור' לו מה שכתבתי (בהנדרס) שיש לי לעורר עוד על

דברי המשיגים ונשתתרו דברים בקולמסי — יאמינ' לי כי הרבה ראיתי טעות ואין ממש בדבריהם מדי עברי בהם...⁴⁴²

... ב"ירמ' מעכ"ה" נ"י הלכה זו בטוב טעם ודעת מדברי ראשונים ואחרונים והוסיף אמרים טובים ונכוחים ונחמדים וישרים וכמעט לא הניח מקום בזה אשר לא ראו עיניו...⁴⁴³

מאמרו השני נדפס ב"מורה מציון" שנה שמינית חוברת ב' סי' ה', "המאסף" שנה שביעית חוברת י"ב סי' ק"ח; ו"ולקט יוסף" שם.

מאמרו השלישי נדפס ב"ולקט יוסף" מחברת שביעית קונטרס כ"ה סימן רכ"ה.

מאמרו הרביעי נדפס ב"ולקט יוסף" מחברת י"א קונטרס כ' (וגם יצא לאור בחיבור

בפ"ע מונקטס תרס"ט).

מאמרו החמישי והששי יצאו לאור בחוברת בפ"ע וזו"ר תרע"ג.

(435) הגאון בעל "משמרת שלום" (על יו"ד) במכתבו הנדפס בוקן אברהם מאמר

תמישי.

(436) הגר"ק ממונקטס בעל שו"ת מנחת אלעזר במכתבו הנדפס בוקן אברהם

סוף מאמר הששי.

(437) חידושי מוה"ר"א הכהן סי' א'.

לכבוד דרב החזק החסיד מוה"ר דאנציגערקראן ד"ל מווארשא וז"ל שם השגות קונטרסיו היקרים [לעיל ערך "זקן אברהם"] אשר בו יצא בתשובה לאסוף אמרים אגרות טהורות בענין גילוח במספרים שלא כעין הער וההרואות כי האיסור יש לו מקור נאמן בדברי הראשונים ויפה הביא דברי התורגומ יונתן דקרא דלא ילבש גבר שמלת אשה [לעיל בערכו] וד' הרשב"א בתשובה [לעיל בערכו] שכתב דזה בגדר לא ילבש גבר [לקמן ח"ב פ"ג] וכל יקר ראתה עינו בזה וישיב על עמלו בזה ולמען להשתעשע אהו בד"ת ארשום בזה איזה הערות מה שהערתיו מה שיש לעיין בענין זה: הנה זה ברור ומוסכם מכל החכמים דגילוח הזקן במספרים אף שלא כעין תער בדרות הקדמונים הי' לחרפה ולבוז כמו שהביא כ"ת... [והואיל לבאר איך שאין להקשות מהאמר אגדתא בענין הנהגת ער"ה (מובא בטור או"ח סי' תקפ"א) — ראה מדבריו בזה לקמן ח"ג: טענה ומענה ג' אות ה' ועיי"כ לקמן ח"ב פ"ט]... וכיון שכן יש להעיר בהא דמבואר במשנה דדברים דס"ה ע"ב... נראה מכאן ראוי ברורה שגילוח הזקן אסור במספרים אף שלא כעין תער משום לא ילבש גבר... [מה שביאר בהסוגיא שם להוכיח כן הועתק לקמן ח"ב פ"ג]... ויש להעיר עוד בזה מסנהדרין דקנ"ב... וראוי גדולה מזה לאסור גילוח הזקן במספרים אף שלא כעין תער... [מה שביאר בהסוגיא דהתם להוכיח כן הועתק לקמן ח"ב פ"ב אות ה']... ובאמת לפ"ד הת"י והרשב"א ד"ל דיש בגילוח הזקן אף שלא כעין תער משום איסור דלא ילבש גבר מוכן היטב מה שנראה מפרטי המקראות שבתורה"ק דסמכה לאו דפאת זקנם לא יגלחו בלאוין שנאמר על המת... וכן במשנה דמכות פ' אלו הן הלוקין... ולענין דאי גדולה מזה דאיכא בגילוח הזקן איסור דלא ילבש גבר... [דבריו בזה נעתקו לעיל ערך "רמב"ם" הערה 82. לקמן ח"ב פ"ג הערה 32]... והנה ראיתי בשערי תורה ח"ג שקו"ט הרבה רבנים בזה אי יש בגילוח הזקן איסור דלא ילבש גבר, רב אחד הביא מה' הרשב"א ד"ל ח"ד סי' צ'... [דבריו בזה נעתקו לקמן ח"ב פ"ג הערה 24]... ויש עוד הרבה להאריך ולברר הדברים, אמנם מפני שראיתי לכ"ת הביא בשם הגה"ק בעל צמח צדק החדש זצלה"ה שהאריך טובא בזה ובפה אינו בנמצא ע"כ אמרתי פה התי' שביית קולמסי...".

הגאון הרונאצי"בי (ראגנאשאווער גאון)

(א) לשונו (ספרו "צפנת פענח" על הרמב"ם [הל' ע"ז פ"ב ה"ז]):
"במספרים פטור זכר [לשון הרמב"ם שם. ופי' הגאון המחבר:] אבל אסור,

הגאון הרונאצי"בי — רבי יוסף רוזין. הי' גדול הבקאים והגאונים שבורר ואולי אף למעלה מואת. גדולים וצדיקים כינו את הגאון הרונאצי"בי: "שו"ת התורה". ביאור מהות תקפו וגדולתו — ראה ס' אישים ושיטות (להרש"י זו"ן שלמ"א) בערכו. ועוד.

דהוי כמו שער בית השחי. ואף דשם במספרים שרי, זה רק במקום שיוכל לגלח בתער...".

[רשימה ארוכה של גדולי רבותינו הסוברים כן בפירוש כוונת הרמב"ם, ומה ש"ל בביאור שיטתם — ראה לעיל ערך "רמב"ם" אות ב'. במיוחד בטעמו ונימוקו של הגאון הרונאצי"בי — ראה שם מספר 4, ובכללות ענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער משום לא ילבש גבר וגו' — ראה לקמן ח"ב פ"ג].

(ב) לשונו (ספרו "שו"ת צפנת פענח" [ח"ד סימן רנח]...):
"קבלתי מכתבו, והנה אשר שלח לי הקונטרסים מספרו "עמודי ארזים"

(ע"ד)... מסיר פאות הראש והזקן)... לענין איסור לספר הזקן במספרים, הרבה הארכתי... [הועתקו ראיותיו וכו' של הגאון הרונאצי"בי בזה לקמן ח"ב פ"ג, עיי"ש בארוכה. והסיק הגאון הרונאצי"בי:]... וכן בוקן באמת הארכתי דודאי אסור מה"ת [במספרים] רק אינו לוקה... ודאי הוי איסור תורה, ולכן נקט הרמב"ם ז"ל פטור, וגם אצלינו הוי זה גדר גילוח שיש בו השתתה כו'... לכן בודאי דברי המחבר שייח' מאוד נכונים לאופוסי אידרא, ויהיו נזהרים מאוד שלא יספרו הזקן, כי זה איסור גמור... בקיצור הדברים של המחבר שייח' בספר עמודי ארזים ראויים להדפיס ולהפיץ בישראל למען לא יוסיפו עוד לעשות כו'".

[הועתקו שאר דבריו בזה לקמן ח"ב פ"ג, עיי"ש. במ"ש גבי שיטת הרמב"ם בהנידון, ראה לעיל אות א' ובתוספת שם].

* * *

נפמח:

עוד יש להעיר מדבריו בספרו צפנת פענח על הרמב"ם שם הלכה א':
"... ובסם אם מותר לגלח עיני חוסי' וזיר דף מ' ע"א דהוי כעין תער אך רבינו לא ס"ל כן, ועיין מכות דף כ' ע"ב דגבי קרחה חייב אף בסם ע"ש".
ועיי"כ מה שכתב בגדר הסם בצפנת פענח שם הל' איסורי ביאה פט"ז ה"ט והל' גזירות פ"ה ה"א.

[ראה מכל הנ"ל לקמן ח"ב פ"ט].

(441) צ"ע אצלי פי' דבריו, והעירתי ח"א דאופ"ל: "אבל אסור, דהוי כמו שער

כיה"ש" — ובשער כיה"ש ס"ל להרמב"ם דאסור להעבירם במספרים, ואף דשם במספרים שרי" — היינו מלה"ת, דלשיטת הרמב"ם איסור מספרים כביה"ש רק מרובנו. "זה רק במקום שיוכל לגלח בתער" — דלשיטת הרמב"ם גם בתער שרי כביה"ש מה"ת, וכל איסור העברתו, הן בתער וכ"ש במספרים, רק מה"ס. אי"כ בשער הזקן דמה"ת אסור להשתתה בתער, בודאי גם במספרים אסור, וראה לקמן אות ב'. ועצ"ע.

(442) צ"ע אצלי פי' דבריו, ולא שמענו ולא ראינו דמספרים (יהיו פטור ממלקות, ועכ"פ) הוי גדר גילוח שיש בו השתתה, וכנ"ל בה"מבוא, ועיי"ש והעירתי ח"א דאופ"ל דמירי במכונות הגילוח, דהויין בגדר גילוח שיש בו השתתה (חייב מלקות) כתער דאורייתא לפ"י גדולי האחרונים וכלקמן ח"ב פ"א, עיי"ש. וכוה יומתק דיק לשונו "וגם אצלינו", היינו שנתחדש דע' ודר"ק, ועצ"ע.

תורה תמימה

(א) לשונו (ויקרא יט, כז ס"ק ר"ז):

"פאת זקן... וגם טעם איסור זה הוא משום חקות העובדי כוכבים".
[יכיון הדעות בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער משום אזהרה זו — ראה לקמן ח"ב פ"ד, שם פ"ו: "טעמי המצוה לאור ההלכה".]

(ב) בוחזקן דבריו (דברים ד, ח ס"ק טו):

זן בגירסת הירושלמי דר"ה פ"א ה"ג (הובא בטור) בענין הנהגת ער"ה, וכותב בין השאר:

"... דלבד איסור תגלחת הנה מצינו כי גלוח הזקן הוא סימן לדאגה ועצבות וצער, כמו בירמי' מ"א ויבואו אנשים מגולחי זקן וקרועי בגדים ומתגודדים וכו' ומבואר שם שבאו בציונים אלה לאות צער ואבל על חרבן ירושלים, וכ"מ פשטות הלשון גבי איסור טומאת כהן למת אמר (פ' אמור) לא יקרוח קרחת בראשם ופאת זקנם לא יגלחו ובבשרם לא ישרטו שרטה, והפירוש הוא שכל הדברים היו עושים קרובי המת לאות צער ואבל... לבד מה שמבואר שגלוח הזקן מורה על צער ודאגה, עוד מצינו שגידול הזקן הוא ענין תענוג וכבוד, וכ"מ ש' בברכות י"א, א' משל לאחד שאומרים לו זקנך נאה ומגולל והוא אומר להם יהי כנגד המשחיתים, ופירש"י שאומרים לו זקנך נאה ומגולל והוא אומר להם האיל וקלסתם אותו אף הוא יהי כנגד המשחיתים, כלומר לתער ולמספריים שאביא עלי ואשחיתנה, עכ"ל. ובשבת קנב, א אמרו הדרת פנים — זקן, וכ"כ המפרשים בפ' קדושים שהסרת שער הפאות והזקן הי' מורה סימן לעבדות ושפלות, ולכן צוהה התורה לישראל על זה, כדי שלא ירשמו עצמן ברשמי עבדות ופחיתות אלא בדרך כבוד וגדולה...".

[דבריו ע"ד הגירסא של המאמר אגדתא בענין תגלחת דער"ה — הועתקו לקמן ח"ג: טענה ומענה ג' אות ה'.]

בירור שיטתו:

(1) במ"ש שגידול הזקן הוא מורה על תענוג וכבוד והדרת פנים, ולהיפוך העברת הזקן הוא ענין של דאגה ועצבות וצער אבל וחרבן עבדות ושפלות וכו' — ראה לקמן ח"ב פ"ט: "הדרת פנים — זקן".

(2) ולפי מ"ש "לכן צוהה התורה לישראל על זה כדי שלא ירשמו עצמן ברשמי עבדות ופחיתות" וכו' — הנה אין חילוק בין בתער בין שלא בתער, שהרי גם במספרים וכ"ש ע"י סם הרי הוא רשום ברשמי עבדות ופחיתות ואינו בדרך כבוד וגדולה וכו' וכו' וככל הנ"ל. ראה לקמן ח"ב פ"ז, ושם יתבאר די"ל דלטעמי המצוה בכה"ג — תוקף הלכתי ממשי.

(3) במ"ש מהכתוב בירמי' — ראה לעיל ערך "רד"ק" (ושם הערה 141).

תורה תמימה (טה"ח) — לרבי ברוך הלוי עפשטיין. ראה לעיל ערך אביו הבעל "ערוך השלחן".

זכרון ירושלים

לשונו (אות זכרון סימן יב [דף יא]):

"... ובעוה"ר פשטה המספחת בתגלחת הזקן והקפת פאות הראש, ואמרו במדרש חזית בפסוק עיניך כיונים ובאניה רבתי פסוק מה אעריך כי שוחו סימן עם ה' בני ישראל ע"ש. וברכה אמר פ"ב אמרו שבוכות שלא שינו את שמם ואת לשונם וכו' (והאברבנאל בפ"י הגדה הסיף ולא שינו את בדידם) נגאלו ממצרים, ועתה בעוה"ר חטאו בכל אלה ששינו את שמם ולשונם ובגדיהם ואינם ניכרים כי עם ה' אלה אשר מארצו יצאו...".

ושם בהערה הביא דמלבד האיסור תורה שיש בזה, עוד הרי גילוח הזקן הוא סימן לצער ואבל [לקמן ח"ב פ"ט] ועוד הביא דאפילו המעבירים זקנם במספרים עוברים על אזהרת ובחוקותיהם לא תלכו [שם פ"ד] ו"לא ילבש גבר שמלת אשה" [שם פ"ג] והניח בצ"ע אם מהני מה שמגזיזים על השפה תחת החוטם [שם הערות 1-3] והמשיך דגם בזה יש איסור מה שמגזיזים תחת החוטם שערות גדולות, "כאשר ראיתי לאחד קדוש מדבר בזה" [שם פ"א].

[במה שהביא מדברי המדרש — ראה לעיל ערך "מדרש רבה" אות א'.]

שו"ת חב"לים בנעימים

לשונו (חלק רביעי סימן כז):

"אשר כתב לי כ"ח על אודות מכונה חשמלית לתגלחת, שבתחילה היא עושה מעשה מספרים פעם ראשונה ושני', ובפעם שלישית או רביעית גומרת בהשחתה גמורה כתער ממש... בודאי קשה להחזיר נגד הנודע ביהודה וכמה אחרונים...".

בירור שיטתו:

כתב ע"ז הראב"ד שליט"א דעיה"ק ירושלים בספרו שו"ת מנחת יצחק (ח"ד ס"ס קי"ג):

"... ובודאי כוונתו לרוב המכונות העלקטורית השכיחי כעת, שדרכם לגלח באופן זה, וצ"ע על התפשטות ההיחל, שאף החרדים ות"ח אינם נוהרים בזה".

[הועתק יתור מלשונו לקמן ח"ב פ"א אות ה', ושם רוכזו הדעות בדיון מכונות גילוח].

זכרון ירושלים — לרבי אליקים עציל הורוויץ (זור סי' להשל"ה) בעתה"ס כבוד הכתמים.

(443) הביאו בס' פנינת הבית (סי' ק"י). שו"ת חידוש ויצהר סי' ס"ח תשובה ג'.

שו"ת חב"לים בנעימים — לרבי יהודה ליב גרויבארט. ראה אף שבתחתיו הגאון בעל "שדי חמד" והגאון בעל "שו"ת דברי מלכיא" (ועוד מגדולי דורו) בהסכמותיהם.

(444) הביאו גם בס' שערים מצוינים בהלכה (על הקצטר"ע סי' ק"ע). שו"ת שיע כהן ח"א יו"ד סי' ט'.

פנות הבית

מתוכן דבריו (סימן ק):

הביא מחז"ל דע"י חזקן הנה ישראל מובדל ומצויין לאומות העולם [לעיל ערך "מורש רבה" אות א'] והביא דעות הפוסקים לאסור העברת חזקן אף שלא בתנע משום עיקר הדין דפאות חזקן [לקמן ח"ב פ"ב] ומשום אזהרת לא ילבש גבר וגו' [שם פ"ג] ומשום איסורי חקות הגויים [שם פ"ד] ודן בגירסת המאמר אנדטא ע"ד התגלחת דער"ה [לקמן ח"ג]: טענה ומענה ג' והביא דהעברת חזקן בישראל הוי ניוול [לקמן ח"ב פ"ט].

שני'ת תירושי ויצחק

(א) מתוכן דבריו (סימן סח תשובה א):

תשובה להרהמ"ח ס' "זמן אברהם" (בענין איסור העברת חזקן אף שלא בתנע — ראה לעיל בערכו) והאריך בשבה החיבור וסיים "כל אשר יראה קונטרסו הוזהא יאמר ברקאי ויהיה כי ד' עמו הלכה כחזקו" [לעיל בערכו]. והביא דעות רבותיו קמאי ובתראי דלשיטת הרמב"ם העברת חזקן במספרים פטור אבל אסור [לעיל ערך "רמב"ם" אות ב'] והשיג על הוכחותיו של מין הביי שהבין פ"י אחר בדברי הרמב"ם [שם הערה 99] והביא כמה דעות נוספות על הנ"ל דבעברת חזקן אף שלא בתנע איסורא איכא משום עיקר הדין דפאות חזקן [לקמן ח"ב פ"ב] ומשום אזהרת לא ילבש גבר וגו' [שם פ"ג] ומשום איסורי חקות גויים [שם פ"ד] ושיש עונשים גוראים ר"ל עבור זה [שם פ"ג]. ועוד הביא שהזקן הוא היקר והתפארת וכו' [שם פ"ט] וישע"י הכרעת החזק והמקובלים אסור להעביר חזקן בשום אופן [לקמן ח"ג: טענה ומענה ב' — ושם יתבאר דיש להכרעתם בכה"ג חוקף הלכתי ממש], ודן בהעדרת המובא בשו"ת חתם סופר ע"ד הגהגת הרמ"ע מפאנו בנידונו והשיג עליו [שם: טענה ומענה ד'] ובירר שיטת החז"א בנידונו [לעיל ערך "חיד"א"], והביא שהמקילים בדינים אלו לא הקילו כ"א בשעת הגזירה והסכנה וכו' [לקמן ח"ג: טענה ומענה א' אות יא], ועוד.

(ב) מתוכן דבריו (שם תשובה ב):

עוד תשובה להנ"ל, ושבוהו עזה"פ. ובין השאר כתב: "מצאתיו ממגדקי הרבים... יעורלו השי"ת כי דבריו ימצאו מסילות בלב רבים, וילמדו תועים בינה" [לעיל ערך "זמן אברהם"]. והביא דיש לאסור העברת חזקן אף שלא

פנות הבית — שו"ת מאת רבי צבי יחזקאל מכלואון מוורשא. מגדולי רבני דור האחרון. מחבר של הרבה ספרים מפורסמים.

שו"ת תירוש ויצחק — להגאון המחבר סי' פנות הבית שבערך הקודם.

(445) הביא בנדו"ד בס' תמדת בנימין ע"מ מכות (כ, ב). הירוחיו של גר"ר מרגליות על השו"ת מן השמים סי' ל"ו. אוצר מפרשי החלמוד ע"מ מכות (כ, א). ועוד.

(ג) מתוכן דבריו (שם תשובה ג):

עוד תשובה להנ"ל ושבוהו עזה"פ וכתב בין השאר: "ובודאי ראוי ונכון לברר הענין עד מקום שיזו מגעת" [לעיל ערך "זמן אברהם"]. והביא מקורות אודות הפלאת קדושת חזקן [לקמן ח"ג: טענה ומענה ב'] וביאר לשון "החיתות" זמן (ב"מ לט, ב): "בא בחיתות זמן" ופ"י, דלכאורה הול"ל בא בזמן וכו', אכן כמו בהה"ז ועל ברייתו שחתמת בבשרנו וכן בברית מילה אומרים הבאים עמך בברית חותמך, היינו כי זאת החותם בין ישראל לאומות העולם, ועיין בש"ס סנהדרין (לט, א) א"ל קיסר לר' תנחום תא ליהוי כולך לעמא דה, א"ל לחיי אנן דמהליגין לא מצינו מיהוי כוונתיכו, אטון מהליתו ותו כוותי, א"ל מימר שפיר קאמרת וכו'. כן חזקן הוא החותם להכיר יהודי, והבן" [לקמן ח"ב פ"ד ופ"ו]. והביא שהזקן הוא חותמו של הקב"ה [לעיל ערך "רבי יונתן אייבשיץ"] ועוד.

תירושי מוה"ר"א הכהן

(א) מתוכן דבריו (סימן א):

תשובה להרהמ"ח ס' זמן אברהם (שהאריך בענין איסור העברת חזקן אף שלא בתנע — ראה לעיל בערכו) והרבה בשבה החיבור [לעיל בערכו] וכתב דלמעשה "בעיקר הדין בודאי מצוה לשמוע דברי חכמים אלו האוסרים לגזל חזקן אף במספרים וס"ט" [לקמן ח"ב פ"ב ופ"ט]. והאריך לדון בכוונת תשובת מרן החתם סופר חז"ט ס"ט קנ"ט [לעיל ערך "חתם סופר" אות ב'] והביא כמה ראיות והוכחות מדברי מרן החתם סופר בעצמו בתשובה הזוהי ומעוד מקומות בהשבוותו מה "שצידד להקל על ה"י כוונתו רק ללמוד זכות על מנהג בני אשכנז שנהגו היתר בזה, אבל בעיקר הדין גם החתם סופר מודה שאסור" [שם מספר 9 ואחר מספר 9] והעלה מהסוגיא דנויר דף מא ויבמות פ"ק — דמשם מוכח דאסור להעביר חזקן אף שלא בתנע [לקמן ח"ב פ"ב הערה 1] ושישייך בהעברת חזקן אף שלא בתנע אזהרת "לא ילבש גבר שמלת אשה" [שם פ"ג]

תירושי מוה"ר"א הכהן — שו"ת תירוש ויצחק סוגיות לרבי יוסף אלמלך כהנא אב"ד ושאראני והגלילות.

(ב) **מותוכן דבריו** (ספרו "גבעת שאול" פרשת קדושים אות קעט) :
הביא דברי האברבנאל דאסרה תורה לזכרם שלא ישחיתו פאת זקנם להיות כנשים בלי זקן [לעיל ערך "אברבנאל" אות א'] וביאר כוונתו ד"בוקר הגם שבסם אין בו משום לא תשחית. מ"מ הוא בכלל לא ילבש גבר שמלת אשה". וסיים בזה"ל :

"ומבואר שכן נהגו כל ישראל בימיו. וכן בימי אבותינו בארץ הקדושה כמפורש בשמואל ב' י' ולמה הוצרכו להמתין עד שיגדלו זקנם וכי לא הי' להם מספרים או סם, אלא ודאי שהי' בושש ליל"ן בלי זקן" [בארוכה עד"ו] — ראה לעיל ערך "רד"ק".

[ריכז הדעות בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער משום אחרת לא ילבש גבר וגו' ומה שיש"ל בביאור שיטתם — ראה לקמן ח"ב פ"ג. בענין העברת הזקן ע"י סם — ראה שם פ"ט. בענין בושש לילך בלי זקן — ראה שם פ"ט].

(ג) **מותוכן דבריו** (ספרו "אבות על בנים" [פ"ג מ"ג]) :

הביא מדברי האברבנאל וביאר כנ"ל אות ב' : "מוכח מדבריו שביתו לא הי' נמצא בין יראים מי שיגזח זקנו אפילו בסם . . . אם איש מסיר כל זקנו עד שנראה כאשה יש בו איסור. והוא מצד הלאו דלא יהי' כלי גבר וגו' . . . " ראה באות הקדמות.

עוד הביא שם דברי התתם סופר שמדינא אין צריכין שעדות הפאות להיות ארוכים ומתח טעות הוא לגדל הפאות כ"כ, ועי"ז "בני ביתי ותלמידיו אני מנהיגם על דרך זה אע"פ שהוא טעות קדוש יאמר לו". וכתב שם מה שיש"ל בטעמו ונימוקו של התתם סופר בזה, ומסיק עפ"י בנוגע לענינו :

"הנה אם הגאון חתם סופר החמיר בזה שלא מצאנו שום מקור רק שהאר"י הק' נהג כן, הנהיג גם הוא ובני ביתו ותלמידיו כן, כל שכן שהי' מנהגם להחמיר בגילוח הזקן שחתמ"ר בוחר הקדוש מאד". [נעתקו יתר דבריו בזה לעיל ערך "חתם סופר" אות ב' מספר 3, וראה לקמן ח"ג : טענה ומענה ב' דיש להכרעת המקובלים בכה"ג — חוקף הלכתי ממש].

עוד הזהיר שלא לגלח פאות הראש במכונת גילוח [הוצתקו דבריו בזה לקמן ח"ב פ"א אות ג'].

מה שהביא מדברי החיד"א בינדוננו — ראה לעיל ערך "חיד"א".

(ד) **לשונו** (ספרו "בהית הבקר" [תהלים אות תמנ]) :

"עוד נתחכם הס"ט להכשיל את ישראל, והיערות דבש קרא תגר בימיו על המגלחים זקנם ומניחין רק השפה שלמעלה מפיו וקרא עליהן מה לך לספר חוקי שתיבת לספר הוא ענין גלוח כמבואר בש"ס שספר הוא המגלח ותשא ברייתו רק על פי' ובעה"ר בדרונו נתפשט שמגלחים גם השפה שעל פיהם וכתב הרמב"ם במוה"ר נבוכים שגלח הכל מקורו בע"ז שהם דייסין והסריס אין לו זקן והאברבנאל פ' קדושים [לעיל בערכו] כתב שטוברים על לאו דלא ילבש גבר שמלת אשה . . . וגם זה בעה"ר נתפשט בין הזמן והוא רחום יכפר

וביאר דבינדוננו נהג ע"פ כללי הפוסקים יש להכרעת המקובלים שאסרו העברת הזקן בכל אופן — חוקף הלכתי ממש [לקמן ח"ג : טענה ומענה ב'] ועוד דהנה לפי טעמי המצוה שגילו לנו חז"ל וד"ל אין חילוק בין בתער בין שלא בתער ובכה"ג יש"ל דאיסורא מדאורייתא איכא משום משום טעמי המצוה דבכוה דרשינן טעמא דקרא וכו' [לקמן ח"ב פ"ז].

(כ) **מותוכן דבריו** (שם סימן כ) :

תשובה מאת בן הגאון המחבר לבעהמ"ח ס' זקן אברהם הכ"ל וגם הוא הרבה בשבח הספר והוכיח דבכה"ג גזרינן גזירה לגזירה לאסור מספרים אף שלא כעין תער [לקמן ח"ב פ"א אות ג'] וזן עוה"פ באיסור העברת הזקן אף שלא בתער משום טעמי המצוה — דבכה"ג יש לטעמי המצוה חוקף הלכתי ממש [שם פ"ז] ואח"כ סיים :

" . . . ומצאתי . . . בין הכתבים של קדוש זקני הגאון האדיר מאור

הגולה מו"ה מאיר כהנא וצוק"ל אב"ד דק"ק טשעטשעוויץ במדינתינו (נזכר בשו"ת אמרי אש י"ד סי' מ"ח ועוד בס"ח) בחידושי עזרת משנת תקפ"ז בתוך דבריו המפורים בענין גילוח הזקן כתוב בכתב"ק וז"ל : "ולפני איזה שנים הייתי בעיר קוזין ברוסא מקום משכן כבודו של אאמ"ר עט"ר הגאון ר' לוי זצ"ל הגדתי לעם פשעם על מה שמגלחים זקנם, ואמרתי דגם במוספרים אסור וחוששני מאיסור דאורייתא, ואיזה לומדים פלפלו ע"ז, אך חוקתי דברי בראיית נכונות, והודו לי, וכתבתי מזה במקום אחר" עכ"ל. ואף כי בין הכתבים אשר לפני לא מצאתי שידבר קדוש זקני זצ"ל מזה, כי הרבה נאבדו מהם קודם שבאו לדינו, אבל עד נאמן הוא, כי חזקן שר התורה זצ"ל את הדבר בראיית נכונות, ועתה מלבד הגאונים שהביא כה"ג נ"י בחיבורו שכתבו לאסור עוד יש לנו איזו לבנון אדיר התורה שדעתו כן, ומי יהי' להחיר זה . . . " .

[ריכזו הדעות בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער ומה שיש"ל בכירור שיטתם — ראה לקמן ח"ב פ"ב].

רבי שאול בראך

(א) **"רבינו** [הגאון רבי שאול בראך] נתן לתלמידיו שהיו מופלגים בתורה תואר מורינו להקרא בן אחרי שישא אשה (כפי שהי' נהוג אז במדינות החתם סופר). אולם רבינו התנה את התואר הזה להשתמש בו רק אם יהי' לו זקן" . . . [ראה לקמן ח"ב סוף פרק י"ח].

רבי שאול בראך — אב"ד קאשו קראלי ומאגדארף, מחבר של הרבה ספרים מסורסמים. בארוכה ע"ד דברי ימי חז"י ופרשת תקפו וגדולתו ראה ס' תולדותיו : "שאלו בחי' ה'" (א"י תשל"ו). אמר פעם הרב הגאון המובהק מוה"ר שמעון גרינפלד זצ"ל אב"ד דקרי"י מוה"ל ברתומאס מוה"ר שדי' תלמידו המובהק של המוה"ר שיק : "אנחנו מצאו אצל רבינו המוה"ר שיק תשע שנים, הרב מקשו"י למד אצלו תשע חשימים, והוא הנו התלמיד בה"א הידיעה של רבינו המוה"ר שיק" (שם פ"א עמ' ד').

(446) ס' שאול בחי' ה' (תנ"ל) פ"ה עמ' רמ"ג.

נספח :

דברי הגאון רבי שאול בראך בנידוד בספריו "ליבא בעי" ו"שאל שאל" מובאים בכ"מ בחיבור הנוכחי.

שמירה טובה

מתוכן דבריו :

חיבור שלם ע"ד מצב היהדות באר"ב בימיו — בהדגשת מצב השחיטה ושוחטים ותהגות ההמון בענין העברת הזקן והארץ להביא שיטת הפוסקים רבים קמאי ובתראי דאיסור גמור איכא להעביר הזקן אף שלא בתער ובפרט ע"י סם משום עיקר היין דפאות הזקן [לקמן ח"ב פ"ב ופ"ט אות א'] ומשום אזהרת לא ילבש גבר וגוי [שם פ"ג] ומשום איסורי חקות גויים [שם פ"ד] ומשום סייג ומיגדר מילתא [שם פ"ה] ומשום חשד ומראית עין [שם פ"ו] ומשום טעמי המצות מכמה בחינות [שם פ"ז] ושכ"ה שיטת הרמב"ם דהעברת הזקן במספרים פטור אבל אסור [לעיל ערך "רמב"ם" אות ב'] והביא השגות על דברי מרן הב"י שהבין פירוש אחר בדברי הרמב"ם [שם הערה 99, לקמן ח"ג : טענה ומענה א'] וביאר דע"פ כללי הפוסקים הכרעת הזוהר המקובלים לאסור העברת הזקן בשום אופן יש לה תוקף הלכתי ממשי [לקמן ח"ג : טענה ומענה ב'] ושאלו להקל בכה"ל ע"פ פסק מרן הב"י בשו"ע [שם טענה ומענה א'] וי"ל דכמה מהפוסקים שצדדו להקל בנידוד כתבו כן להלכה ולא למעשה [שם אות יב] והביא שהעברת הזקן בישראל נחשב לצער ואבל וחרפה [לקמן ח"ב פ"ט] ושאלו להקל ע"פ המאמר אגדתא בענין תגלחת דער"ה [לקמן ח"ג : טענה ומענה ג'] והארץ בתוכחות מוסר על כהנ"ל ועוד.

דבריו מובאים בכ"כ מקומות בחיבור הנוכחי.

שמע ישראל

מתוכן דבריו (חלק ראשון אות יט) :

הביא שצריכים לתנך הנער במצות פאות הראש ואז גם כי יקוץ שיהיה לו זקן לא יסור את הזקן ממנו. וכתב דהרבה פוסקים ס"ל לדינא דאסור מן התורה לגלח הזקן אפילו במספרים שלא כעין תער" וציין לכ"פ [לקמן ח"ב פ"ב] והביא ד"א שאף ע"י מספרים יש בו עכ"פ משום דבחוקיותיהם לא חלכו [שם : פ"ד] והביא דמי שאין לו זקן אינו בצלם אלקים רק הוא בצלם אדם בליעל הס"ם [שם פ"ט]. ועיי"ג ח"ג : טענה ומענה ב'.

והראה מקום להרבה ספרים הדנים בכהנ"ל.

שמירה טובה — לדבי חיים מאיר באלל.

שמע ישראל — לקוטי דינים וכו' לרבי ישראל חיים סאמעט.

עון שטען יד אריכות הגלות נתערבו בגוים וילמדו מעטיהם ועכ"פ השומע לדברי חכמים בודאי לא יעשה כן לגלח גם השפה . . .

[ריכוז הדעות בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער משום אזהרת לא ילבש גבר וגוי ומה ש"ל בביאור שיטתם — ראה לקמן ח"ב פ"ג (וראה שם הערות 3-1 בדיוק לשונו "לגלח הכל" . . . גם השפה", משום איסורי חקות גוים — ראה שם פ"ד. בענין גילוח השפם — ראה שם פ"א].

עוד כתב שם :

"התחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש וגופת ציפים. י"ל בהקדים הפסוק באיכה ד' ב' בני ציון היקרים המסלאים מפני ודרשו חז"ל שהם מצויינין במילה וציצית ותגלחת [לעיל ערך "מדרש רבה" אות א'] י"ל — שזה גרמו בחיבת מפז נוטריקון מילה פאות זקן. ומדאמר זקן נשמע דפאות קאי על הראש וגרמו בו ג"כ שבוהר הקדוש מזהיר לכל ליגע בזקן ואפילו שער אחת משא"כ בפאות הראש הקפידא רק שישאר שיעור פאה הן ברוחבן והן בארכן ולכך גרמו הראש בפאות ובזקן נאמר סתם זקן שלא יגלחו כלל מהזקן [לקמן ח"ב פ"ג] . . . אשרי להמקיים ליהור כדברי הוזה"ק — ועכ"פ יתורו בזה אותן אנשים שאין מוכרחין להיות תמיד בין גוים. כי הוא [הזקן] מעורר רחמים, שכזה בזה"ק שהם גבר י"ג מדות רחמים . . . וזו שאמר הנחמדים מזהב ומפז רב עדכ"כ נחמד למראה שעל ידי אלו הדברים הרמזים בחיבת מפז הם נחמדים ויש להם צורת ישראל ונתקיים הכתוב ונודע בגוים דרטם שבהולכם בשוקים ורחובות ניכרים שהם מועד ישראל [שם פ"ט : "הדרת פנים" — זקן] . . . ובהו יש ליתן טעם על שהזכר הוא ביימטריא בה' יותר מהאשה שהוא נקרא איש לפי שעיקר כח הזכר שהוא כח המוליד נראה בזקן והסריס אין לו זקן וחמשה פאות יש לזקן ובאלו החמשה הוא יותר מן האשה שאין לה זקן . . ."

[ראה לקמן ח"ג : טענה ומענה ב' ושם יתבאר דיש להכרעת המקובלים בכה"ג — תוקף הלכתי ממשי].

מה שהביא שם מדברי החיד"א בנידונו — ראה לעיל בערכו.

מה שהביא שם מדברי מרן ההתם סופר — ראה לעיל בערכו אות ב'.

מה שהזהיר לכל יגלח פאות הראש במכונת גילוח — ראה לקמן ח"ב

פ"א אות ג'.

(2) לשונו (שם פרשת קדושים אות ריב) :

"מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ודרשו חז"ל דזקן הכוונה יניק וחכים ודרשו נוטריקון זה קנה חכמה והגם דר"ת הוא רק זה קנה כתבו מפרשים דממילא נשמע דקאי על חכם וכמאמר ההכם דיעה חסרת מה קנית דיעה קנית מה חסרת וכל שאמר שקנה נשמע שקנה חכמה — ויש לרמוז כי נשים אינן בלימוד תורה וגם אין זקן ולזה מאמר שאמר זקן נשמע למי שיש לו זקן יש מציאות חיוב גם אם אינו בא כימים זה יניק וחכים וזהו רק בזכרים ומפני שיבה שבה כבר בשנים כולל זכרים ונקבות."

[עוד בשינוי הזקן ללימוד התורה — ראה לקמן ח"ב פ"ב אות ה' ופ"ט

הערה * 36].

סביב ליריאי (ע"פ יראים)

לשוננו (סימן צד סק"א):

"... ותניא... יכול גלחו במספרים יהא חייב כו'. משמע דחייב מלקות אין במספרים אבל איסורא מיהא איכא אפי' במספרים, לכן דייק החינוך מצוה רבי' מלשון הרמב"ם פ"ב מהלכות ע"ז שכתב ואם גילח במספרים פטור, דאיסורא אית ב' וצ"ע בכ"מ שם שכתב דרמב"ם רק סירכא דלישנא נקוט אלא דלכתחלה נמי שרי, וכ"כ בב"י י"ד סי' קפ"א, אבל המעיין בלשון הרמב"ם יראה דצדקו דברי החינוך, דבהלכה שם ה"ז גבי פאת הראש כתב ומותר ללקט הפאות במספרים לא נאסר אלא השחתה בתער, ובהלכה ז' גבי זקן כתב לפיכך אם גילח זקנו במספרים פטור, ומדישנה לכתוב גבי פאת הראש מותר וצ"ע פטור מכלל דאינו פטור ומותר, וגם טעמא רבה איכא לחלק בין זקן לראש וכמ"ש המה"ח דבזקן כתיב גילוח והשחתה משו"ה גם במספרים כעין תער נמי אסור משא"כ בראש דלא כתיב אלא לא תקיפו, מותר לגמרי במספרים."

[רשימה ארוכה של דעות גדולי רבותינו הסוברים הכי בשיטת הרמב"ם ומה שי"ל בביאור טעמם ונימוקם — ראה לעיל ערך "רמב"ם" אות ב', במ"ש להשיג על הוכחות מרן הבי"ה שהבין פי' אחר בדברי הרמב"ם — ראה שם הערה 99. בכללות ענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער — רוכזי הדעות לקמן ח"ב פ"ב, ושם מובא מה שי"ל בביאור שיטתם].

הגאון מפראבונא

מתוכן דבריו (ספרו שו"ת "צור יעקב" סימן ק) ":

פסק — ביסוד דברי מרן החתם סופר — דבמכונות גילוח, כל שלא נשתתף שיעור שער דכדי לכוף ראשו לעיקרו [ואין שום מכונת גילוח המשיירת שיעור גדול כזו], הוי כתער ממש, וחייב ע"ז מלקות מה"ל.

[רכיזי הדעות בדיון מכונות גילוח — ראה לקמן ח"ב פ"א (ושם אות א' הוצתקו דבריו כזה)].

ודן ע"ד תקנה בביהמ"ד שלא לקרוא לס"ת מגולחי זקן אפילו כשיה"י להם חיוב לעלות לתורה ונעשה ע"י מחלוקת וחשש מסירות וכו' — האם יכולים לבטל התקנה, ופסק דלכתחלה אין לקרות לתורה המעבירים זקנם ע"י תער או מכונת גילוח ורק בשעת הדחק מחמת גודל המחלוקת יש להקל.

סביב ליראי (ע"ס יראים) — לרבי אהרן וואלקין בעהמ"ס בית אהרן על הש"ס. חישן אהרן על שרע ח"מ, ס' מצה אהרן, שו"ת זקן אהרן.

הגאון מפראבונא — רבי אברהם יעקב הלוי הורוויץ, בארובה אודותיו — ראה בקדמות בן המחבר לשו"ת צור יעקב.

(447) אכיד חודה להרה"ג וכו' ר' ברוך שמעון שניאורסון שליט"א (תהד"ץ הגאב"ד טשעביץ זצ"ל ובעת ר"י ישיבת כוכב מיעקב טשעביץ ומחבר ספרי "ברכת שמעון") עבדו שהענינו על מ"מ זו במכתבו אלי.

דברי הגאון מפראבונא בחשובה זו הוזכרו בשו"ת דובב משרים ח"א סי' כ"ג.

[מקצת דבריו כזה הוצתקו לקמן ח"ב פי"ח אות ד', ושם רוכזי הדעות

בתנידון].

שו"ת מנחת אלעזר

מתוכן דבריו (חלק ב סימן כח):

"הנה נתיישבתי ואמרתי להשיבו בדבר תספורת הזקן אשר ניתן הענין להענות בו במכ"ע... לאשר נבהלתי משתומם בראותי אבני קודש דא"ח היוצאים מפי גאוני וקדושי עליון וז"ע דברים העומדים ברומו של עולם ובנ"א מוללי בהם... ובאות כל רוח ממש אין בהם כי לא ידעו חוכן הענין ובמה יכשלו ע"כ מצאתי א"ע כזה כמחוייב להרים מכשול ולהשיב בזה כפי עניות דעתי... ויהי כבוד מחול... טרם כל שיה אביע אומר כי אין כוונתי ולא מגמתי להוציא לעז ח"ו על קהלות יעקב באשכנז בהמדינות שם וגם במדינת הגר אשר מספרים זקנם גם הרבה יראי ה' ות"ח... אך כתבתי מה שני"מ לדינא ויבואר מזה כי הנהירים לא ממדת חסידות לבד נגעו כאן, רק טפ"י הלכה לדעות הפוסקים המחמירים, כאשר יבואר בעתיד"ה... והואיל להאריך בביאור דברי המאמר אגדה הובא בטור אודות גילוח בער"ה דאין משם מקור להקל [לקמן ח"ג: טענה ומענה ג'] והביא שאך זקן מחמת גודל הצרות וההכרח והסכנת נפשות התירו לגלח הזקן כימי גזירת תתני אבל קודם הגזירה הי' כולם מגדלים זקנם גם באשכנז [שם: טענה ומענה א' אות י"א] ואפילו או מופלגי תורה היושבים בביתם לא גלחו זקנם [לעיל ערך "חתם סופר" אות ב' ובתוספתן שם] ואותן בארץ פולין לא באו לכלל היתר זה [שם וצייג"כ לקמן ח"ב פ"ח] וזומן קבלת התורה ואילך לא נהגו ישראל לגלח זקנם [לעיל ערך "רד"ק"] וביאר איד שגילוח הזקן הוא משום צער וניזול ואבילות וכו' [לקמן ח"ב פי"ט] והאריך להשיב על דברי החתם סופר בתשובותיו חא"ח סו"ס קנ"ט וכתב "עפר אני תחת כפות רגליו הקדושים אמנם בדי"ה ניתן רשות גם לחלמיד לשאול ולהבין" [לעיל ערך "חתם סופר" אות ב'] והאריך להוכיח ע"פ כו"כ ראיות מדברי גדולי הפוסקים בדבריד"ה חיוב לנו בכזה לתת לב במקום שמחמירין הבעלי נסתר לעשות כדבריהם להשמר ולהזהר... הלכה בכה"ג כהוזהר שאין להשתתף זקנו וליגע בה גם במספרים ופלא על החתם סופר" [לקמן ח"ג: טענה ומענה ב'] והביא כו"כ דעות ראשונים ואחרונים הסוברים בדעת הרמב"ם דאם גילח זקנו במספרים רק פטור ממלקות אבל איסורא מיהא איכא [לעיל ערך

שו"ת מנחת אלעזר — להנהיג ממוגשט רבי חיים אלעזר שפירא.

(448) הביאו בנוד"ך בדרכי תשובה סי' קפ"א סי"ג י"ז, זקן אברהם מאמר רביעי אות ל"ח. ס' פנות הבית סי' ק"ו, שו"ת מירוש וצעה סי' ט"ח תשובה ג', שו"ת לבוש מרכזי ח"א בהפצחות לחור"ד סי' צ"ט, עמודי ארזים (בכ"מ), אור מפרשי החלמוד ע"מ מכות (כ א), ס' שמע ישראל ח"א אות י"ט, ועוד.

(449) וכן הגדיר שישנו בס' דרכי חיים ושלום (מנהגי מונקטש) אות תתע"ט: "האריך להביא ראיות לאותן שאין מגלחין זקנם אפילו במספרים הוא מצד הדין ולא מצד חסידות", ועייג"כ בסוף החשובה.

"רמב"ם" אות ב' והביא מעשה נורא מרבינו יהודה החסיד דיש עונשים קשים בעוה"ב לאלו המגלים זקנם במספרים ודן בפירוש הסיפור [לעיל ערך "רבינו יהודה החסיד" אות א']. לקמן ח"ב פי"ג [הרבה לתמוה עמ"ש החתם סופר בשם ספר א' אודות הנהגת הרמ"ע מפאנו ובא למסקנה אשר "בטל כרח"ו כי בשגגה פלטה קולמוסו של הגאון הגדול וצ"ל חתם סופר" והמשיך "שאם הי' רואה הגאון חתם סופר שצ"ל התשובות דברי יוסף יוסף הי' חוזר בו"ה] [לקמן ח"ג: טענה ומענה ד'] ובידך שיטת השו"ת דברי יוסף בנידוד [לעיל בערכך] והרבה זמנים במספרים אף הצמח צדק ובשבת דבריו בתשובתו בענינו לאסור העברת הזקן במספרים אף שלא כעין תער ובסם [לעיל ערך "צמח צדק"] ובידך שיטת אביו בעל דרכי תשובה בנידוד [לעיל בערכך] ודן בדין שו"ב המגלה זקנו במספרים או בסם דראוי להעבירו [לקמן ח"ב פי"ח אות ג'] וכתב על א' שהשיג על דברי התשובה צמח צדק תנ"ל: "הנה אחוזני רעה כי חרף דא"ח ואת גאון ישראל וקדושו רשכנה"ג וצ"ל בדברי חידושי וליצנות וצריך להתפלל באמר ולבקש מחילה וכולי האי ואולי" והביא דיש לאסור העברת הזקן בכל אופן משום הלאו דלא ילבש גבר וגו' [לקמן ח"ב פי"ג] וביאר מאמר חזונו "ווי לי למאן דאשיט ידי בדיקנא" [לעיל ערך "וזהר"] וכתב על א' מהמשיגים ומצדדים להקל בדברים אלו: "הלא הוא הדבר אשר אמרת כי לא עלי תלונתו כי אם עוד על רבינו הר"א" מהראשונים והמעשה רוקח והמרכבת המשנה והדברי יוסף והמכתם לוד... ועוד כיצא ואחרון חביב הצ"צ לגדול האחרונים (הגאון מליובאוויטש וצ"ל) ונגד כל אלו יעז... ולא הי' לנגד עיניו המספרים הנ"ל כלל רק בלי דעת ועיון שאוג ישאג על נעוה"ו וכל רוח אין בו ואסתרא בלגיונא וכי' ובעוה"מ מקיים בעקבותא דמשיחא חוצא יסגו".

נספח:

דברי הגה"ק ממונקטש בחקנת הכולל מונקטש בירושלים שידקדקו שהמתפללים בביהמ"ד תמיד בקביעות יהיו בצלם ה' על פניהם היינו שלא יגלחו זקנם כלל אפילו במספרים — הועתק לקמן ח"ב פי"ח אות ה' וש"נ.

שער יששכר

לשונו (מאמרי חודש ניסן, מאמר אנדנא דפסחא אות נט):

"ויהי שם לגוי מלמד שהיו ישראל מצוינים שם... י"ל דהנה היצחק מפתח לב האדם בפרט במיריות סוף הגלות האחרון הלו כי נתחבר לעצת הציאונסטאן הכופרים ח"ו וליך בדרך גוי (שהוא נאציא) היינו לאומיות בלא הודת כדראוי ואם כי כחשם על פניהם יענה בלי זקן ופאות ואין להם צורת יהודי יאמרו הרשעים האלו כי לאומות ישראל הוא תקוע בלבותם ואין כדאי להתגרות באומות וברשעי ישראל לילך בוקן ופאות ומלבושי ישראל רק העיקר טמנות הלב וכיצא בטענות היצחק... ונגד כל אלו הטענות הורות של היצחק נאמר

שער יששכר — להנהיג בעל שו"ת מנחת אלעזר שבערך הקודם.

בוה כי ישראל קדושים נוהרו בוה במצרים בעצם שורש קדושתם הגם כי היו ערום ועריו וידעו קט כח עצמותם בנפשם עכ"ל החזיקו א"ע בכל האפשרות. וה שכתוב ויהי שם לגוי (אבל לא גוי נאציאנאלער י"ד בלבד שהוא פתרון מלת גוי כנ"ל, רק) מלמד שהיו ישראל מצוינים שם (בזמן פאות ומלבוש כשאד"ל במדרש [פס"ז שמות פ"ו] שבכות זה בגאולו שלא שינו שמם ומלבושם וכל ראייהם הכירום כי זרע בך ה' המה בני ישראל...").

[ראה לקמן ח"ב פי"ד ופי"ד ופי"ד ופי"ט].

עיי"ע "דגל מחנה אפרים".

דברי תורה (מונקטש)

מאיר נתיב (ע"ס נתיב מצותי)

מהובן דבריו (פרק י"ח אות לט):

אף שלא בתער משום עיקר הדין דפאות הזקן [לקמן ח"ב פי"ב] ומשום אזהרת לא ילבש גבר וגו' [שם פי"ג] ומשום סייג ומיגדר מילתא [שם פי"ה אות א] ולפעמים משום מנהג [שם פי"ח] והביא דעת המרומות הדשן [לעיל בערכך] והרמ"א [לעיל בערכך] דיש לגזור על מספרים כעין תער אטו זוג התחתון, וביאר דעכ"פ נראה מזה שאף במספרים לא פשוט להו כ"כ להקל ובקושי הקילו קצת במספרים שאינו חידושי [ראה בערכים הנ"ל]. והביא דעות הסוכרים בשיטת הרמב"ם דיגילוח הזקן במספרים רק פטור ממלקות אבל אסור [לעיל ערך "רמב"ם" אות ב'] "הפוסקים הביאו דאלו מין הבי' הי' רואה דברי החינוך והרומות הדשן הנ"ל לא הי' פשוט לי להתיר במספרים בשו"ע" [לקמן ח"ג: טענה ומענה א' אות ג'] והביא מכללי הפוסקים דכח"ג הכרעת ההלכה כפי פסק הוזהר והמקובלים "וכבר ידוע עד היכן החמירו בוה בוותר הקדוש" [שם: טענה ומענה ב'] ועוד הביא שהמקילים לא הקילו כ"א בשעת הגזירות והסכנה ר"ל [שם: טענה ומענה א' אות יא] ושמזמן קבלת המורה ואילך נהגו ישראל שלא לגלח זקנם אף במספרים [לעיל ערך "רד"ק"] והביא וביאר מעשה ברבינו יהודה החסיד ע"ד העונשים גורמים ר"ל עבור המעבירים זקנם אף במספרים [לעיל ערך "רבינו יהודה החסיד" אות א'] לקמן ח"ב פי"ג [ועוד הביא ד"ל שהמעביר זקנו אף שלא בתער אינו ראוי להיות שו"ץ [לקמן ח"ב פי"ח אות א']].

כפ החיים *

לשונו (א"ח סימן שג ס"ק קכו):

"... והאר"י ז"ל החמיר מאד אפילו בזמן שלא ישים ידו בזקנו למשמש

מאיר נתיב (ע"ס נתיב מצותי) — לרבי מאיר זור הירצבערג בעהמח"ס אור החמה על הלכות קידוש החודש.

כפ החיים — על שו"ע א"ח י"ד להגאון רבי יעקב חיים סופר.

(*) ראה לקמן "חוטפת ב" אות א — שם נעתיקו עוד מדברי בנדון (מנכ"ה נדפס ע"פ).

המגיד הירושלמי

מתוך דבריו (ספרו "בטוב ירושלים" עמוד נא ואילך — מדרכי הקדושה):

"מלפנים היו זהירים בני ירושלים מאד מאד שלא לגזל זקנים אפילו במספרים, וזכרני שמי שנאלץ לכך מחמת חולי או מכה ח"ו הי' מתבייש לצאת לשוק עד שיהי קושר פניו במטפת.

[המעשה שהביא מהמגיד"ל דיסקין אודות איסור העברת הזקן אף שלא בתער משום אזהרת לא יליש גבר וגו' — ראה לעיל ערך "מהגיד"ל דיסקין].

"...הרה"ג ר' נפתלי הירץ זצ"ל אבד"ק יפו ומושבות [אודות גדולתו ראה מ"ש עליו הגאון רבי יצחק בלאזר — מובא בס' בטוב ירושלים עמ' שמ"ב

בהערות המחבר] הקפיד מאד על כך בהיותו האחראי על כשרות היקב בראשון לציון, וזכרני שאשתו של אחד מהעובדים החדשים שנחשקל לעבודה ביקב

היתה קובלת בפני חברותי, אי לי עד היכן חובת הפרנסה מגעת, הנה נתקבל בעלי לעבודת היקב, הוכרח לגדל זקנו... [לקמן ח"ב פי"ח בסופו].

וסיפר שהי' מוכיח בתוכחה את אלו המסירים זקנם במספרים או בסם, שעיי"ן באים ההמון עם לגלח בתער, שהרי אינם יודעים ואינם מכינים ההבדל

בין תער לסם וכי, ושהסכים הגרי"ח זאנגנעפעלד עמו. [הועתקו דבריו בזה לקמן ח"ב פי"ח אות א'] וסיים בזה"ל:

"ובעוה"ר בימינו אלו, כמעט שכבר נשתקע האיסור של השחתת הזקן, וסיכני הגילוח, מולחי הנסחה והגוף, מבצצים ועולים מכיס הבחורים, ואוי לנו שגם החרדים מסתפרים כבר במספרה, זו החדשה מקרוב שבאה אלינו, ודואים בעניהם את בני הזמן מתגלחים בתער, ואין מוחץ בידם ובידי הספר, ומבטלים בזה מ"ע של הוכיח תוכיח, או לאותה בושא או לאותה כלימה".

כתר תורה

לשונו (מצוה רנב):

"שלא לגלח פאת הזקן... ביי דעם לאו איז איך א איסור מלקות אבער

נאר מיט א ראזיר מעסער, אויב מיט א שער איז נישט קיין איסור מלקות. אבער אראפנעמען די בארד ביי צום פלייש איז מיט א שער אויך אסור גלייך ווי מיט א ראזיר מעסער".

א ראזיר מעסער".

בדור ישיבתו:

(א) אי"כ הרי בהמכונות גילוח, שפעולתן היא "אראפנעמען די בארד ביי צום פלייש" — יש חיוב מלקות מדאורייתא כתער ממש.

הסני הירושלמי — רבי כן ציון יאדלר.

(451) זכרונותיו מהי ירושלים וגול'י במאה האחרונה.

כתר תורה — על המצות לרבי אבינור גרינוואל (בעהמח"ס חלק יעקב), נופס בהסכמת גדולי דורו, כמו מין החפץ חיים, רבי מרדכי ליב וינקלר (בעל "לבוש מדיכ"י"), רבי יוסף חיים זאנגנעפעלד, רבי שמעון סופר, רבי ישעי' זלצרשטיין (בעל "מעשה למלך" על הרמב"ם), ועוד.

בה כדי שלא יעקור ויתלוש איזה שער והי' אומר שאיסור גדול מאד הוא לעקור או לתלוש בידו אפילו שער אחד בלבד בכל מקום זקנו כי הם צנורות השפע כמבואר בשה"מ פ' קדושים יעו"ש. וא"כ כ"ש בשבת דיש עוד איסור מוסף¹⁰⁰. ועייג"כ ס' ש"מ ס"ק יו"ד.

[שיטת הארז"ל — ראה לעיל בערכו. ריכוז הדעות בענין חלישת שער הזקן ואם לפי"ז אסור גם לסרוק הזקן במסרק — ראה לקמן ח"ב פי"ב].

רבי איסר זלמן מלצר

אחד מתלמידיו המובהקים של הגאון רבי איסר זלמן מלצר ה"ה הרה"ג זכור ר' אברהם יעקב זלוניק שליט"א (ראש ישיבת עץ חיים בעיה"ק ירושלים ת"ו) כתב במכתבו:

"מה ששאל בנידון מכונות גילוח, אני לא שמעתי ממורי" שום דבר בזה. אלא אחי הרה"ג ר"י זלוניק אמר שפעם הביא הרב... שליט"א מכונת גילוח חשמלית ובדק אותה מורי" ואמר בזה הלשון, "אינני יודע מהו היצירה" שלכם להוריד הזקן עד השרש".

שוב נתקבל מכתב גם מאחיו הרה"ג זכור ר"י זלוניק שליט"א הנ"ל, וה"ל:

"... קבלתי מכתבו מיום וא"ו מנ"א, ובו שאלה על דעת מרן הגאון רבי איסר זלמן זצ"ל בדבר מכונת גילוח אי שרי להשיר שער הזקן על ידו. ואספר לכת"ר כי אני עם עוד אחד מבני הישיבה דאו הכאנו לפניו מכשיר גילוח ושאלנו לדעתו, הסתכל בזה והפטיר בזה"ל: 'איער יצרירה' אראפ נעמען די האר ביי דעם שורש פארשטיי איך ניט. אין וואלאזין האט מען אויך גישארן די בארד, אבער נאר ארום גיפיצט. אראפ נעמען אין גאנצען וואס שפארט דאס', והי' נראה שאין הדבר ברור לו ובכל אופן אמר כזה"ל".

בעל "דבר אברהם"

הי' מוכן ליהרג ולא להעביר זקנו בהגיטו דקאנווא כדלקמן בה"מדרו סיפורים" בערכו, עיי"ש וש"נ מקורי הדברים.

[עוד בענין מסירת נפש על זקן מגודל — ראה לקמן ח"ב פי"ד].

באר יהודה (ע"פ חרדים)

עיי"ש "ספר חרדים".

(450) הביאו נכדו בספרו "חוספות חיים" שבס"ס צוואה מחיים להגרי"ח פאליאני (מהר"י ירושלים, תשל"ו) אות מ"ט (עמ' ל"ה).

בעל "דברי אברהם" — רבי אברהם יובער כהנא שפירא אב"ד קאנווא (נפ' ונכד הגרי"ח מוואלאוין). בעהמח"ס שרי"ת דבר אברהם.

[ריכוז הדעות באיסור העברת הזקן ע"י המכונה גילוח — ראה לקמן ח"ב פ"א — וראה לעיל בה"מבוא].
 (ב) ממ"ש: "אויב מיט א שער איז נישט קיין איסור מלקות" — משמע דאיסורא מיהא איכא.
 [ריכוז הדעות בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער — ראה לקמן ח"ב פ"ב].

שנ"ת מנחם משיב

מתוכן דבריו (חלק א סימן מג):

האריך בגדר המספרים כעין תער והתער ועסק בבירור כמה מהשיטות בזה, ובסוף דבריו סיים:

"... וראיתי בחי' הרח"ה בחליפות מכתבים סימן י"ב מ"ש על דבר המכונה החדשה העשוי' במיוחד לגלוח הזקן דנעשה בתואר רהיטני... במחילת כבודו טעות פלטה קולמסו ישתקע הדבר ולא יאמר כן לעקור ח"ו דבר מן התורה ואם כי המחבר בודאי כוונתו ללמוד זכות, אבל ח"ו לומר כן, והוא פשוט כדעת רש"י ותוס', ולפי"ז כשמייוחד לגלוח הזקן ממש כתער, וכן כעת שהמציאות מכונה חדשה בחשמל לגלוח וגם יכולים לגלח כל גופו בזה דינו כחצר".

בירור שיטתו:

הביאו הראב"ד שליט"א דירושלים עיה"ק בספרו שו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' קי"ג, וכתב עליו:

"... וחזיתי בספרים של גדולי האחרונים בתקוה למצוא סמך למנהג העולם להקל, אבל לא רק שלא מצאתי... היתר, אלא כתבו בפירוש להחמיר, ה"ה בספר מנחם משיב... דאף שגדול כחו בהיתרא, כנראה מספרו, מ"מ כתב שם ע"ד המכונה החדשה... [והביא לשונו הנ"ל]...".

[ריכוז הדעות בענין דין מכונות גילוח — ראה לקמן ח"ב פ"א (ושם אות ד)].

שנ"ת קול מבשר

(א) מתוכן דבריו (ח"א סימן ח"י):

"ע"ד השאלה אם מותר לגלח פאות הראש והזקן במוכנה גזחת (שניידע מאשינע), הן הלא יש בזה חשש איסור ע"פ דעת שו"ת תרומת הדשן... [לעיל ערך "תרומת הדשן", לקמן ח"ב פ"א אות ו']. גם במספרים כעין תער שגזח סמוך לבשר ועוקר השער מעיקרו ושרשו ואינו משאיר שום שערה, דעת כמה פוסקים דאסור, כמ"ש בתרומת הדשן הנ"ל בחזיתת החשובה" [לעיל

שו"ת מנחם משיב — לרבי מנחם מענדל קרשבינסקי אב"ד פראנקפורט עניינא.

שו"ת קול תבשר — לרבי משולם ראטה.

בה"מבוא, ערך "תרומת הדשן", לקמן מספר 2, ח"ב פ"ב, והביא הרבה דעות הפוסקים ראשונים ואחרונים הסוברים דאיסורא איכא בהעברת הזקן אף שלא בתער משום עיקר הזין דלא תשחית וגו' [לקמן ח"ב פ"ב] ולפעמים מפני מנהגי אבות ומנהגי המקום [שם פ"ח] ומסיק "עכ"פ דברי התשב"ץ הנ"ל נוקבים ויורדים עד התהום, צאו וראו כמה הפליג בחומר העון של מי שהורגל בתמידות באיסור גלוח והקפדה, ובזמנו אשר גדלה הפרצה בזה בעוה"ר ע"ז דיו כל הדושים וד', יכפר בעד" [שם]. והוסיף דמער טעם נוסף יש לאסור אף שלא בתער, והוא ד"גם חוץ לזה יש בזה משום מראית עין" [שם פ"ז] "ומלבד כל זאת יוכל דבר זה להביא לך הפסד חומרי ומוסרי במצבך לעתיד, בהיותך לשיחזה בפי הבריות הדרושין לגנאי וחוששין ללעז... ויש עוד בזה מצות מדברי תורה... צריך לצאת ידי הבריות... גם מצוה מדברי קבלה... הסר ממך עקשות פה ליות שפתים הרחק ממך" [שם]. וסיים בזה"ל: "לכן שמע בקולי ושים נא לבך למשמרת חוקי התורה והמצוה ודרכי היהדות הנאמרה בכל לבבך ובכל נפשך, וביחוד אל תוסיף עוד להשחית את זקנך, הלא רבים ונכבדים מבני ישראל מגדלים זקנם גם במדינת גרמני, וגם בפאות הראש נוהגים אתבי' החרידים שם...".

(ב) מתוכן דבריו (שם סימן יט):

"מכתבך הגיעני, והנה חשבתי למצוא השנות וסתירות נגד דברי מכתבי הראשון, אולם באמת כל דברך אינם נכונים ואין בהם די השיב את תלונות ההשגות שכתבת לי... "והאריך בבירור שיטת התרומת הדשן בנידונו [לעיל בערכך] והביא הרבה דעות ראשונים ואחרונים דאיסורא איכא בהעברת הזקן אף שלא בתער משום עיקר הזין דפאות הזקן [לקמן ח"ב פ"ב] ושי"א דגם חוץ מלקות איכא בגלוח המספרים כעין תער [לעיל ערך "החם סופר" אות ג'] ויש לאסור גילוח המספרים (י"א) — אף שלא כע"ה גזירה אטו זוג ההתחזק [לקמן ח"ב פ"ה אות ג'] ולפי דעת הרמב"ם אסור לגלח הזקן במספרים ורק פטור מלקות וכן כתבו רבים מגדולי רבותינו בשיטתו [לעיל ערך "רמב"ם" אות ב'] והאריך בבירור גדרי התער והמספרים והמלקט ורהטני [לעיל בה"מבוא] והואיל לבאר בארוכה מה שר"ל בסעמיו ונימוקיו וראיותיו של הרב "בית הלל" דס"ל דאסור להעביר הזקן ע"י סם מעיקר הזין דלא תשחית וגו' [לעיל ערך "בית הלל" אות ג', לקמן ח"ב פ"ט אות א'] והביא כו"כ דעות הפוסקים הסוברים הכי [לקמן ח"ב שם] ובירר שיטת הדייט"א בדין זה [שם] ומסיק: "ומעטת מסולקת השגת הנביא והתבכיי על הגאון בית הלל, ואירבה מסוגיא זו ראי' ברורה לדעת הרב בית הלל דליכא ע"ז סו' הוי גי'ח שיש בו השתתה גבי פאת זקן ועובר ע"ז כמו בזה"ל [שם]. והביא שיש לאסור העברת הזקן אף במספרים אפילו שלא כעין תער משום אזהרת לא ילבש גבר וגו' [שם פ"ג] ומשום איסורי חקות גוים [שם פ"ד] ומשום חשד ומראית עין, וכ"ש אדם מסוים אשר עיני המון עם ה' אליה, ושיש בזה חילול השם [שם פ"ז] ועוד יש לאסור לפעמים משום מנהג [שם פ"ח] והביא דהמצדדים להקל בדינים אלו לא עשו כן כ"א משום שעת הדחק והתורות והסכנה וכו' [לקמן ח"ג: טענה ומענה א' אות יא] ובנידודי' הנה פסק הוזהר והמקובלים לאסור העברת הזקן

התורה כולה עד שלא ניתנה. וכל עניני עבודתו של אאע"ה היו באופן דמסירת

נפש ועבודה זו בחר לכינוי אחריו, והיינו דלבד זאת אשר ה' הראשון שפתח הצנור דמסירת נפש בעבודת ה' הגה בחר בהעבודה דמסירת נפש ולכן בחר בשעבוד גליות תמורת העונש דגיהנם ומהאי טעמא תבע תוקנה, שדאא אשר במשכות משיחא י"ה דור אשר תוקנה והחזון שער חת"י עבודה של מסירת נפש גם בבני תורה לכן תבע זאת [ראה לעיל ערך "מדרש רבה" שם] והתפלל עליהם שיוכלו לעמוד בנסיון".

מחגבר זיין אויף איהם און מבניע זיין איהם, וכמו"כ אפילו אז עס איז גאר פאראן הפכים ומנהגים צו אלקות ווי איצטער איה, אין פונדעטשטענען זאל מען מקיים זיין תומיצ, און מיט א הרגש פנימי.

אין, וועל גאר נישט ממעט זיין בכבודו של א"א אז אין וועל זאגען אז ער האט נישט געזען אז דאס איז (והראו על וקנו אם רוצים לסלילה און פארשארען איהר ארונטער) א מנהג צו אלקות, עס איז פאראן וואס רעכענען אין דעם א כונה לש"ש, עס זאל די וועלט אויך צונעמען, אבער אין א זאך וואס איז גוגע צו זיך דארף מען מער מעסטען, איז דאס דארף נישט זיין אויך.

ווי כוונה לש"ש רעכענט מען, אז עס זאל גרינגער זיין אין הנהגת העולם, אבער כאמת וואס האבען מיר א שייכות צו דער וועלט, איז מען לאכט, דארף דאס נישט אויפן, איז עס ארט און עס איז טאקע באמת שווער אז מען לאכט, אבער דאס מיינט מען דאך, ווייל דורך לאכען מאנטייץ פנימיות הנפש, (תצנץ בקול רם:) רבונת של עולם, עס דארף זיך דאך אויספיהרען דער תכלית הכונה דארף מען דאך אויפמאכען פנימי הנפש, איז אז מען וועט נישט לאכען ווי וועט זיך וועלכע די התגלות פון פנימי הנפש... איז אויטער דער בירור היותר אחרון, טא זאלען זיך פאארטער אלייבען, וואס צו אונז צו אונז, און וואס צו אונז איז צו אונז, (והראו באצבער לעצמו) און וואס נישט איז ארויס, (והראו על החיון) פון אונז, עס דארף זיין גאר וואס שייכות צו אלקות איז און וואס נישט אלקות אפלייטען אויף דער אנדער זייט, אין לשון דארף מען אויך זאגען אפלייטען אויף דער אנדער זייט, (והראו באצבער על החיון), גאר דו שיי דארפט פארשטיין, וואס מיינט מען אויף דער אנדער זייט, נישט קערען אדער וואס דאס איז די וועלט אויך מסכים, גאר אויף דער אנדער זייט א היפך פון וועלט, זאל וואקסען ווי ג-ט האט מיר באשטעטן.

אין, בין א פאליטיקאנט, אין וועל דיר אין מיטען יאהר נישט אויפפיהרען און

זאגן דאס, גאר איצטער זאג איך דיר, עס דארף זיין נישט אויך.

"הניח ידו על הלחי של ש"ב ואמר לו: זו פאסט איך וויל דו פארשטייט נישט, ער

פארשטייט — (והראו על שו"ת) — און דארפט דאס נעמען מיט קבלת עול הער שיי אויב דו ווילסט אז עס זאל האבען א קיום דער מציאות אלקות שבנפש אדםטאט דאס לאזט — (הכינת אותו כל העת על שהוא מסלסל בוקנו להטות על הצד שידע נאה יוחר) — איי עס וועט זיין שווער אין הנהגת העולם צו דאס דאגה נישט תורת אויף דעם, דאס הארט נישט תורת... זאל זיין שווער, עס איז פאראן אוינען וואס מאנען אפילו אויך — (והראו על שמספרים הוקו) — אך שאומרים שכן הוא רצון העליין, איז דאס דאך נישט אויך, אבער פארקאטענען די בארד מיט דער כוונה לש"ש — עס זאל זיין גרינג אין הנהגת העולם, דעם איז גענואט און דאס איז א מנהג צו אלקות..."

[נעמן קיפול שערות התחתונות של זקן ארוך — ראה לקמן ח"ב פ"ב נספח א'. במ"ש, דאס איז א מנהג צו אלקות" וכו' — ראה שם פ"ה אות ד', במ"ש "שווער אין הנהגת העולם" וכו' — ראה שם פ"ט:] "שדוכים" ופ"י: "פרומה".

בכל אופן — מברעת ההלכה, כמו"ש גדולי הפוסקים בכלליהם [שם: טענה ומענה ב'] והאריך בבירור שיטת מרן החתם סופר בנידוננו, ומסיק ד"הגרא בעליל כי הגאון חתם סופר ז"ל בעצמו לא הוזה לו מנהג גרמני, וכבר הבאתי לעיל דברי החתם סופר במקומות אחרים שדעתו שאיסור דאורייתא יש אף במספרים כעין תער"ל לעיל ערך "חתם סופר" אות ב' מספר 9 ואחר מספר 9 ועוד בירר שיטת החיד"א בזה [לעיל בערכו], וסיים בזה הלשון:

"הנה רואה איפוא חבל נביאים רבים מגדולי הפוסקים הראשונים והאחרונים ז"ל המתנבאים בסגנון אחד להחמיר ולאסור גלוח הזקן במספרים כעין חשר וקצתם מחמירים גם שלא כעין תער וגם ע"ס... הגה תשובתו בצד ע"ז כי לא בכח הקבלה באתי בזה כשהיא לעצמה, רק יען אשר יש ויש פוסקים רבים המחמירים מצד ההלכה... אולם אמת הדבר כי גם הפוסקים המתירים מצד עיקר הדין קיימו וקבלו את הכרעת המקובלים וחששו לדעתם בחומרא זו... אולם ע"י מכותה המעבירה את השער מטיקרו הוא איסור תורה כמו תער, וכעין המעבירין באבן פימסענשטיין את הסם כמ"ש הנ"ל מ"ת חיד"א סימן פ"א, דאטו תער כתיב בקרא".

[ריכוז הדעות בענין דין מכונות גילוח — ראה לקמן ח"ב פ"א].

רבי שרגא פייבל מנדלבוין

העידו כמה מתלמידיו המובהקים שה' מקפיד במאד מאוד שלא ישתמשו במכונות גילוח מטעם דיש בהן חשש רציני של איסור תער דאורייתא ושכן קיבל מפוסק הדור הגאון רבי חיים עוזר גראדזענסקי (ה"אחיעזר").

[ריכוז הדעות בענין איסור העברת הזקן ע"י מכונות גילוח — ראה לקמן ח"ב פ"א].

הארמון' מוה"ריי"צ * מליבוואוויטש

(א) **מתוכן דבריו (ספרו "ספר המאמרים — ה'תש"ב"**
ד"ה ואברהם וקו [עמ' 62 ואילך]:

האריך בביאור אגדתא בעינין השיבות הזקן [נעמקו מקצת דבריו שם — לעיל ערך "מדרש רבה" אות ב' מספר 4 הערה 64] ובסוף סיים בזה"ל:

(452) לאחר זמן העירי חכם א' משיח הארמון' מוה"ר מליבוואוויטש (אביו של הארמון' מוה"ריי"צ) אשר דיבר לחסידיו בשמות תורה בשנת ה'תס"ז (כפי רשימת השומעים הנדפס בס' תורת שלום — ספר השיחות ע' 74 ואילך): "... וממילא מיר, וואס מיר זיינען דאך בירו היותר אחרון דארף זיך דאך אויספיהרען די כוונה... וואס די כוונה איז קיום המצות, אין קיום המצות איז פאראן די עצם מעשה המצות וואס די עולם, שע האלטען, וואס דער אמת דארף טאקע זיין אויך, עס דארף זיין קיום המצות במעשה בפ"מ, נאר עס דארף אויך זיין א הרגש פנימי אין דעם, אז דער גפש זאל זיין בקירוב פנימי צו אלקות אז עס זאל זיך אויפמאכען א ענין אלקי אין נפש און קיום המצות. וואס דאס איז די כוונה... אז מען זאל מקיים זיין תומיצ און מיט א הרגש פנימי, וואס די כוונה איז מיט דעם לברר את הנפש והנפש הבדומת או מען זאל זיך

[ראה לקמן ח"ב פ"ד: "מסירת נפש".]

(ב) מתוכן דבריו (ספרו) "קונטרס ביקור שיקאגא" [עמ' 46]:
יש למנוע מלהעביר הזקן אף שלא בתער (נוסף על האיסורים שבוה לשיטות המחמירים) משום סיג ומיגדר מילתא. הועתקו דבריו בזה לקמן ח"ב פ"ה אות א' (שם רוכזו הדעות בזה).

(ג) לשונו (ספרו) "ספר השיחות — תש"א", שיחת ש"פ משפטים בסעודה, אות א' [עמ' 61]:

"ב"י די רביים איז געווען איינער וואס האט געזאגט, אז פאר א ווייטע בארד ווערט ער נתפעל און פלעגט טייטשן דעם פסוק והדרת פני זקן, או פון זעהען א פני זקן ווערט מען הדור ה'. ה' שענער די התפעלות איז פון דעם אלקות וואס איז דא בשערות על דרך שערות נזיר וואס איז זי דא קדושה".

ביאור דבריו:

דבריו — על דרך שערות נזיר — ראה לקמן ח"ב פ"ב אות ג'. בכללות במ"ש "על דרך שערות נזיר".

(ד) לשונו (ספרו) "ספר השיחות — ה'תש"ג":

די חז"ל זאגן אזי חומה זו הורה ושדי כמגדלות אלו תלמידי חכמים [פסחים פו, א]. תלמידי חכמים זיינען ווי א מגדל. א ת"ח הייסט נישט דער וואס איז מחבר חיבורים, ווען אפילו ער איז מחבר הונדערט חיבורים, זאגט א סאך תלוקים ופלפולים, דאס איז אלץ גאר נישט דאס איז א תלמיד חכם. א ת"ח דארף זיין א מגדל, געזענדיג אין סטריט זאל זיין קענטיק, אז דא געהט א תלמיד חכם, עס זאל זיך זעהן די בארד און פאות און ציצית, די גאס זאל פילן אז עס געהט א בן תורה".

[עוד ע"ז — ראה לקמן ח"ב פ"ט ח"ג טענה ומענה א' אות י"ג].

חזון איש *

(א) "שמעתי מכבוד מורי החזון איש זצ"ל שאמר דכשנא לפניו יהודי בלי זקן כמעט שמקיא"⁴⁵³.

(ב) ס"ל למור החזון איש⁴⁵⁴, שהזהירות שלא לגלות במכונה אלקטרי אינו ענין רק לירא שמים בלבד להתמיר בו, אלא זהו איסור לכל אחד. ואין לחלק בין מכונה למכונה, שכבר עשה נסיונות במכונות גילוח, ומוכת שנוגע בבשר, והנה כתנה, ויש לאסור בכלהו.

חזון איש — רבי אברהם ישעי' קרליץ, הי' הפוסק בהלכה לכל העולם היהודי.

(453) הרה"ג וכו' ר' משה שטערנבוך שליט"א (מחבר ספרי "מועדים ומומנים" במכתבו אל).

(454) הובא בשו"ת מנחת יצחק ח"ד סו"ס ק"יג, שו"ת שית כהן ח"א י"ד סי' ס'.
(*) ראה לקמן "מיוזמים והשטחיות" עמ' תרנ"ט.

עוד הורה מרן החזון איש, דלא זו בלבד שאסור מדינא להתגלח בהנה מכוניות, אלא גם אסור להמציאם לאחר חפני איסור לפני עור.
[הועתק הלשון בזה בשלימות לקמן ח"ב פ"א אות א' ושם רוכזו הדעות בענין דין מכונות גילוח].

(ג) "כשדברנו אודות מכונות הגילוח... בעיקר הדין הסכים החזון איש עמנו, שכשלא נשתיר כלום מן הזקן יש בו משום איסור גילוח"⁴⁵⁵.

[ריכוז הדעות בענין דין מכונות גילוח — ראה לקמן ח"ב פ"א].

(ד) לשונו (ס', "קובץ אנרות" מאת החזון איש ח"א סימן קצ"ז):
[בענין סם המשייר שערות הזקן:] "ע"ד הסם, אם אינו סם... אינו גט טט חיים, ומאד קשה עלי הדבר שאינו ממדת הנציות, ואין זה לבוש ישראל, רק למדו מהגוים בגולה, ושוללים בזה קדושה, אבל כשישאירו שערות קצרות אין קפידא וזה דרך הישרה [ראה מכתב הבא], ולכן קשה לי להשיב בדיון זה...". [ראה לקמן אות ח'].

כירור שיטתו:

(א) במ"ש אודות דין הסם — ראה לקמן ח"ב פ"ט, (שם רוכזו הדעות בענין העברת הזקן ע"י סם).

(ב) במ"ש: (1) "אין זה לבוש ישראל" — ראה לקמן ח"ב פ"ט, (2) "רק למדו מהגוים בגולה" — ראה לקמן ח"ב פ"ד הערה 4, (3) "ושוללים בזה קדושה" — ראה לקמן ח"ג: טענה ומענה ב', (4) "שערות קצרות" — ראה לעיל בה"מבוא. לקמן ח"ב פ"ב הערות 1-3 ח"ג טענה ומענה א' אות ו'.

(2) לשונו (שם סימן קצ"ח):

[בענין מכונת גילוח:] "מעולם אין דעתי נוחה מגילוח זקן כעין תער, בהיות מורגל באיסורו בדרך הקודם, והי' הדבר תמור מאד, כמו גילוי ראש בחוצות, והי' הדבר נחשב כשינוי מלבושיהם לבוש הישראלי, ואף שפשטה המחלה גם בין התורנים יחיה לא נשתנה הדבר בשביל זה, ולכן נפשי סולדת בענין זה".

היטב עד שנקרא זקנו מגודל, וילעיו עליו ולא יחוש מפני המלעגים, ואז יעיד ששלחנו גדול משלחנום".

כירור שיטתו:

במ"ש: (א) "שינוי מלבושיהם" — ראה לקמן ח"ב פ"ד ופ"ה, (ב) "וילעיו עליו ולא יחוש" וכו' — ראה שם פ"ד: "מסירת נפש", וראה שאר המקומות שנשמנו בסוף מספר הקודם, ולעיל אות ב'.

(ה) לפני ששים שנה בערך נתקיימה פגישתו בין האדמו"ר הזקן מגור, רבי

(455) נסמן לקמן ח"ב פ"א הערה 13.

(ה) "הרב לא רצה להאמין על אחד שסיפרו עליו שמספר את זקנו"⁴⁰¹.
 (יא) שמעתי בשם אחד מגדולי התורה בעיר בני ברק, ממשפחת מרן החזון איש ז"ל — סיפור מבהיל בתוכנו:
 כאשר היו הפרעות ל"ע בעיה"ק חברון בשנת תרפ"ט, התבטא מרן החזון איש שסיבת הדבר נעוצה בעובדה שהתלמידים שבאו אז מחו"ל ללמוד בישיבת "כנסת ישראל" אשר בחברון, היו מגלחים זקנם...!"

רבי יונתן שמו"ה

(א) שיטתו בדיון איסור גילוח הזקן ע"י מכונות גילוח — ראה בפתיחת חיבור הנזכר במכתבו של הגאב"ד דעברעצין שליט"א.

[ריכוז הדעות בדיון מכונות גילוח — ראה לקמן ח"ב פ"א].

(ב) מתוכן דבריו (ספרו "שו"ת מהר"י שמו"ה" סימן עח):

זן בענין גילוח פאות הראש ע"י מכונת גילוח הראש. והביא חילוקי דעות גבי דין מספרים כעין תער בפאות הראש [ראה לקמן ח"ב פ"א אות ג']. וכתב דאפילו "מי שמחיר לעצמו להעביר זקנו ע"י גוללעד מאשין" וא"כ "יכול להחיר לעצמו גם בהמכונה ע"י כח העלעקטער" — מ"מ "צריכין לדקדק ולראות אופן המכונה כי אולי יש שינויים בהמכונות ואז צריכין לברר המעשה של אותה המכונה, והכלל בזה שצריכין לעיין בהמכונה אם היא מספרת בשני סכינים בצד העליון עם צד התחתון יחד, שאז הוא בתורת גילוח ומותר מעיקר הדיון [משמע רק מעיקר הדיון — ראה לקמן ח"ג: טענה ומענה א' אות ט] ואם יש לחוש שאינה חותכת רק בצד אחד בסכין אחד לבד זה ודאי אסור...". ולמעשה סיים: "... אמנם אם שואלין אותי אני מזהיר להשוואל ואומר לו שבשרע כתב שיש לחוש ולאסור גם מספרים כעין תער" [לקמן ח"ב פ"א אות ג']. ח"ג: טענה ומענה א' אות א'. והוסיף, ד"אולי אין להתחיר המכונה שלא יאמרו כל הסריקין אסורין וסריקין ביתוס מתירים" [לקמן ח"ב פ"א אות א' — ושם רוכזו הדעות בזה בנידוד]. וסיים: "ולא באני לדון על מה שלא ראיתי".

[ריכוז הדעות בדיון מכונות גילוח לענין פאות הראש — ראה לקמן ח"ב פ"א אות ג', וראה שם באותו פרק, דלפי דעות רוב גדולי האחרונים יש למכונות גילוח הזקן דין של תער דאורייתא: ראה לעיל בערך זה אות א'].

שו"ת משנת בנימין

מתוכן דבריו (סימן נב):

זן בשאלת בחור ירא שמים שאינו מקצץ זקנו אף במספרים ואביו גער

(461) זכרון שאול שם. פאר הורו שם.

רבי יונתן שטיין — אב"ד דקלא עדת יראים — חיון.
 שו"ת משנת בנימין — לרבי אברהם בנימין זלבערבערג. אב"ד טולשיסקאוו ואח"כ מו"צ ור"מ בוארשא ואח"כ אב"ד פיטסבורג איה"ב. חיבר הרבה ספרים.

אברהם מרדכי אלטר זצ"ל, לבין אחד מגדולי בעלי המוסר, המגדיר המפורסם שז' ישיבת מיר, רבי ירחם זצ"ל. האדמו"ר מגור הצביע על שלשה דברים שאינם מוצאים תן בעיניו, מתוך התנהגותם הכללית של בחורי ישיבות ליטא... שמספרים את זקנם...

והחזון איש הגיב על כך, שאין כל חשובה מחשית על שלשה ההשגות הנ"ל, וכל התירוצים והאמנות שמטענים עליהם אינם אלא ישוב דחוק ואין להם על מה שישמוכו⁴⁰².

(ו) "גילוח הזקן שהתירונו לעצמם קצת מבני תורה בדרך האחרון, המרה מאד את רוחו של החזון איש וראה בזה מפסיד לקדושתו. רבי דוב יפה שמע מפיו שזמן מגדול אינו מדת חסידות אלא עיקר, כי מדת חסידות היא הנגה שהתורה דורשת מיוחדים בלבד, מהחסידיים, ואילו דבר שהוא דרך התורה לכל נחשב כעיקר"⁴⁰³.

(ז) העיד משפחת החזון איש דסבר דיותר לסרוק הזקן והפאות אצ"ג שנתלשין שערו⁴⁰⁴.
 [ריכוז הדעות בענין סריקת הזקן ומה ש"ל בביאור שיטתם — ראה לקמן ח"ב פ"ב (ושם אות ב)].

(ח) "כדאי להעתיק בספרו דברי החזון איש ז"ל שכתב כי הסם אינו סם חיים, ובאמת ראוי אותו זקן [החזון איש] זי"ע לברכה ולהלה כי הוא הקדוש ז"ל לחם בחכמה עצומה נגד הרוח שהכניסו חוג מסוים לארה"ק כאלו הזקן חרפה היא רח"ל והוא ז"ל בקדושת כשרונו בהנהגה צבורית קידש בקדושה של מעלה קדושת הזקן ולבוש יהודי וד"ב"⁴⁰⁵.

(ט) בשם מרן החזון איש⁴⁰⁶:
 "צריכים לגדל הזקן... צריכים לעמוד בתוקף ולא להתאים את עצמו לעולם... לא לעשות פשרות... רק תופעה בזמן האחרון... עוד לפני כמה עשרות שנים גלוח הזקן הי' סימן של קלקול וכפירה וכו'... גם בשיבות הדר... ואמ"פ שאומרים שרצו בזה לקרב רחוקים אין זה יסוד הדבר, ולא הצליח בכלל, אלא במדה זו שגלחו את זקנם נתקלקלו ונשארו בייס שפיגענות".

(456) מאמרו של הרב שלמה כהן, נדפס ב"הגלגל" גל' עט (מרחשוון תשס"ו). הובא בסי' פאר הורו (תולדות החזו"א) כרך ראשון עמ' ר"ג הע' 31.

(457) סי' פאר הורו הנ"ל כרך שני עמ' שלז'.

(458) סי' טעמא דקרא (להר"ג וכו' ר"ח קניבסקי שליט"א) מהדורא תנינא דף קת.

ב אות ל"ז, הביאו בקונט' תוספת חיים (להר"ח) סופר שליט"א — נדפס בסו"ס צוואה מחיים להג"ח פאלאג'י, מהדורת ירושלים, תשל"ו) אות מ"ט. לשון סי' טעמא דקרא נעקד לקמן ח"ב פ"ב אות ב'.

(459) הר"ח וכו' ר' שלמה אליעזר מרגליות שליט"א (כנו של הגה"ק ראי"ז מרגליות — ראה אודותיו לקמן בערך ספרו "עמודי ארזים") במכתבו אל'.

(460) הבא להלן העלה בכתב תלמידו של החזו"א הר"ח וכו' ר' שאול ברוך (חתן אוחיו גיסו האון ה"ספיפלער" רבי יעקב ישראל קניבסקי שליט"א) בספרו "זכרון שאול" ח"א (כ"ב תשכ"ו) עמ' רכ"ח. ראה אודותיו בס' פאר הורו הנ"ל כרך שני עמ' של"ה הערה 151. ושם מובא גם הקטע הנעקד כאן בפנים.

במספרים ושלא לצבוע שערותיו דאיסור של מספרים הוא רק איסור דרבנן ולצבוע שערותיו הוא איסור דאורייתא עיי"ש. ואחד מהרבנים הגדולים

המפורסמים כתב אלי במכתבו איך כתבתי בספרי דיש איסור דרבנן הלא

מפורש בש"ע דמותר להתחלה, ולא השבתי מכמה טעמים. אולם בבא"ש

מקום להשיב, עיי' צמח צדק שהאריך לאסור במספרים שלא כעין תער, ועיי'

מעשה רוקח על הרמב"ם, ועיי' שרי חמד שהביא הרבה אסורים אפילו שלא

כעין תער, ועיי' בחיבור וילקט יוסף ששם הביא כל דברי האסורים עיי"ש

ובסופו נדפס מכתבים מגדולי הדור דיש גודל זיכוי בזה שבירור הענין שיש

בזה איסורים רבים, ולטוב יזכר את ידי"ג הרב הגאון מוה"ר יחזקאל מיכלאזאן

האבד"ק פלונסק ז"ל מרבני וורשא, שהאריך הרבה בענין זה ומסיק דפסור

אבל אסור, וכמו שהבאתי את החינוך לעיל, והביא ראיות הרבה לזה, וכל דברי

האסורים וא"ל לי להביא כל הראיות ומה שפילפלת עמו בזה, אבל ודאי בני

שטס ספק איסור דרבנן הוא. חזק לדעת כי ראיתי כל העצות הנמצא בספרי

גדולי אחרונים בענינים אלו, ואחרי כל זה הוא איסור דרבנן ואין שום מקום

לומר דאין בזה גם איסור דרבנן. ואם יעזור ה"קליון ואזכה להחיל את הספרים

שכתבתי ומצאתי לנחוצי להוציאם לאור אבא א"ה גם להחיל קונטרס מיוחד

מה שהארכתי בענין זה ואשר פילפתי עם גדולי רבנים בענין זה ויהי לחיבור

קטן, וכעת די בזה, כי חז"ק מה שגזע לעניני קבלה אשר יש בזה ענינים

גבוהים ורמים גם עפ"י גלגל הוא איסור, ורק פסור, כהחינוך להרא"ה.

[רשימה ארוכה של דעות גדולי רבותינו הסוברים דבי בכוונה הרמב"ם

— ראה לעיל ערך "רמב"ם" אות ב', ושם יתבאר מה ש"ל בבניאור טעמם

ונימוקם. ריכוז הדעות בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער ומה ש"ל

בבניאור שיטתם — ראה לקמן ח"ב פ"ב. בענין פס"ד המקובלים לאסור העברת

הזקן בשום אופן — ראה לקמן ח"ג: טענה ומענה ב', ושם יתבאר דיש

להכרעתם ככה"ג תוקף הלכתי ממש].

ענינים למשפט

מתוכן דבריו (ספרו "ענינים למשפט" ע"מ מכות [כ, א אות ו]):

בירד שיטת תרומת הדשן בנידוד" [לעיל בערכו] וכתב בדעת מרן הבי

הרמ"א דלשיטתם אין לחלק בין מספרים הדור מאד לאינו הדור — דאין לגלח

במספרים כלל מטעם גזירה [לעיל ערך "תרימות הדשן" ושם הערה 213 והערה 220]

וכתב שיש אסורים במספרים בכלל ושכ"כ חזן הביי וציין לדברי הוזהר

האריז"ל בנידוד" [לעיל בערכם] שכ"כ, ראה לעיל ערך "מרן הבי" ולקמן

ח"ג: טענה ומענה א'.

[ריכוז הדעות בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער משום לא

עיי"ש למשפט — לרבי יצחק אריאל, רב ור"מ בעיה"ק ירושלים.

עליו דמדינה זו רוב היראים ג"כ מקצינים זקנם ובפרט שגם רבנים עושים
כן "ובאם מגדל זקנו אזי לא יהי' במציאות שישגי זיווג" וע"כ מצווה על
בנו בתורת כיבוד אב שיקצץ זקנו במספרים, והבחור המתמר מאד דהגם
שחושש לחומרא של חז"ל, אבל אם גוגע למצוה, ירא שלא להכשל באיסור
דאורייתא ח"ו ולכן שואל דעת תורה מה יהא בעסק זה... [ומבאר בארוכה
השק"ט ההלכתית — נעתקו דבריו בזה לקמן ח"ב פט"ו: "כיבוד אב ואם"
— ומסיים:]... נמצא דא"ל לאב לצוות לבנו בתורת כיבוד אב שיגלח זקנו
במספרים, ואמר אני להבחור הזה אל תירא ואל תחת משום עונש אם לא ישמע
לאביו בזה וארבה שכרו כפול משמים ויצליח בזה ובבא שחושש לתורת
זקנו ופניו יאיר בצנורות קודש, שיחזיק בחומרות שהתמירן חז"ל, ובטחוני
שגם אביו ישמח בהנהגה זו ויהי' לו גם אריכות ימים בטוב ועימים...".

בירור שיטתו:

במ"ש: (א) "אם מגדל זקנו אזי לא יהי' במציאות שישגי זיווג" — ראה

לקמן ח"ב שם פט"ו. (ב) "הדרת זקנו... פניו יאיר בצנורות קודש" — ראה

שם פ"ט. (ג) "ואביו גער עליו... במדינה זו... כמעט רובם ככולם מקצינים

זקנם...". — ראה לעיל ערך "חפץ חיים" אות ה' מספר 15 ואילך מ"ש על

טענה זו.

[ריכוז הדעות בענין גידול הזקן כשהוא בניגוד לציווי התורים — ראה

לקמן ח"ב פט"ו].

* * *

גם יש להעיר מדבריו שם בסיומן לב:

"מה ששאל היות שזקנו משונה מאד ד"א ששערות זקנו מראיתה ביוז

הוא לפני אנשים, ובאחד משני דרכים יש לו או לגלח במספרים או לצבוע

על מראה יפה ונאה, ובאיתו מהן יותר טוב, עכמ"ד... לכאורה נראה

דטוב יותר לגלח במספרים, ושלא לצבוע שערותיו דאיסור של מספרים הוא

רק איסור דרבנן כמ"ש במק"א ביאור בזה ולקמן אבאר עוד בזה, אבל לצבוע

שערות זקנו יש בזה איסור דאורייתא...".

עוד בשיטת המחבר בנידונו — ראה ערך הבא.

[ריכוז הדעות בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער ומה ש"ל

בבניאור שיטתם — ראה לקמן ח"ב פ"ב].

המדרת בנימין (ע"מ מכות)

לשוננו (דף קו, ב [על מכות כ, ב]):

דן בשיטת הרמב"ם בנידוד" ואחר שהביא החילוקי דעות בזה [ראה לעיל

ערך "רמב"ם" אות ב'] המשיך כזה"ל:

החדת בנימין [ע"מ מכות] — להגאון בעהמח"ס ש"ת משנת בנימין שבערך שלפניו.

תשחית את פאת זקנך — ראה לקמן ח"ב פ"ב. משום סיג וגזירה — ראה שם פ"ה אות ד'.

הגרצ"פ פראג — רבה של ירושלים

שיטתו בענין איסור העברת הזקן ע"י מכונות גילוח מובאת לקמן ח"ב פ"א אות א"ב (ובסוף הפרק: "דיונים נוספים" דיון א"ג, ע"ש).

הגר"ק מפשעבין

שיטתו בענין איסור העברת הזקן ע"י מכונות גילוח מובאת לקמן ח"ב פ"א אות א'.

[עוד מדבריו בנידוננו — ראה שם פרק י"ח אות ד'.

לקט הקמח החדש

מתוכן דבריו (א"ח סימן נג סעיף ו ס"ק נא):
הביא כמה דעות האוסרים הסרת הזקן אף ע"י מספרים וסם (וכ"ש ע"י המכונות גילוח). וכתב דלפי דבריהם אין המגולחים ראוי להיות ש"ץ, גם הביא מי שכתב דכיון דתפלה במקום קרבן ממילא השי"ץ ככה המקריב וחולין היא להעמיד בחור שלא כהלכה מגולח זקן בהיכל ה'.
[הועתקו דבריו לקמן ח"ב פ"ה אות א' ושם רוכזו הדעות בהנידון].
[ריכוז הדעות בענין איסור העברת הזקן אף שלא כתער ומה שי"ל בביאור שיטתם — ראה לקמן ח"ב פ"ב. בענין העברת הזקן ע"י סם — ראה שם פ"ט. בדיון מכונות גילוח — ראה שם פ"א].

רבי זלמן סורוצקין

לשוננו (ספרו "אונים לתורה" קדושים יט, כו):
"לא תקפו פאת ראשכם. מדבר אל רבים. ואח"כ: ולא תשחית את פאת זקנך — מדבר אל יחיד? ... ואולי יש בזה רמז ע"ז, כי האלילים ועובדיהם ומנהגיהם כרות יכרתו ולא יהי עוד בישראל ואפילו באומות העולם מקיפים פאת הראש, כאשר אנו רואים בזמננו, ואפשר יהי לקיים אזהרה זו ברבים בגלוי ובפרהסיא, אבל פאת הזקן ישיחתו הגוים ורשעי ישראל אפילו לאחר שיבטלו מנהגי האלילים, ויעשו זאת מטעמי יופי והדר (נגד המקובל אצלנו, שחזקן תפארת לבעליו — א"ע), ויבוא ימים, שמי שיש לו זקן הוא ללעג ולקלס בגוים ומימים עליו באצבע ולכן בא הציווי בלשון יחיד ולא תשחית את פאת זקנך, אפילו אם תהי' א' ומיוחד בעיר או במדינה שיש לך דקנא יקרא — לא תשחית פאת זקנך".

לקט הקמח החדש (על שו"ע א"ח) — לרבי יעקב צבי כ"ץ.
רבי זלמן סורוצקין — בעהמח"ס שרית אונים למשפט וס' הוצה והיכור ועוד.

בירור שיטתו:

(א) ה"בכ"ן של המוסר ודברי חזיון שלו הוא שצ"ל זקן מגודל, וא"כ ליכא חילוק בין כתער בין שלא כתער.
(ב) במ"ש: (1) "נגד המקובל אצלנו, שחזקן תפארת לבעליו" — ראה לקמן ח"ב פ"ט. (2) "מי שיש לו זקן הוא ללעג ... " — ראה שם פ"ד — "מסירת נפש".

הגר"א (רבי אהרן) קמפ"ר *

מובא בשו"ת מנחת יצחק (להגאון ראב"ד ע"ה"ק ירושלים הובב"א, שליט"א) ח"ד ס"ט ק"ג שהגר"א קטלר פקפק בהיתר להתגלח במכונות גילוח. וכן העידו תלמידיו המובהקים דאמת נכון הדבר, שכיין שיצא מפי מון החפץ חיים לאסור המכונות, לא רצה להחלי, והי' אומר דיסוד האיסור מוכח ממשמעות הסוגיא דנזיר, ובדלקמן ח"ב פ"א אות א', ושם רוכזו הדעות בענין דין מכונות גילוח.

תורת א' (א"ף)

(א) לשוננו (מכתבים ח"א מכתב ג):
"... ותנה כל תרי"ג מצוות, הן מצוות עשה והן מצוות לא, אם עובר עליהם גורם רע זה לעצמו שנענש על זה בעולם הבא, אבל יש עוד דברים אשר אנו יודעים שאם עושה אותם גורם בזה ריבוי אור, כלומר עושה פעולה לטובה, אף שאינם כתובים בתורה, ואין העובר עליהם מקבל עונש כמי שעובר על תרי"ג מצוות, אבל עכ"פ אם לא יעשה אותן דברים, גורם איהו דבר אשר בודאי אינו נחת רוח לפני ית', כי הוא גרם ע"י מעשיו העדר האור."

או הוא עובר על חמש לאין וגורם רעה לבפשו כי הוא מנתק עצמו קצת מהקדושה ומקבל על זה עונש בעולם הבא, אבל אם אינו משחית את השער על ידי תערה, אז אינו מקבל ע"ז עונש, [אבל ראה לקמן ח"ב פ"ג] אבל אפילו הכי הוא עושה בזה מעשה אשר גורמת רושם לא טוב למעלה, והוא גורם עכ"פ מעט נחת רוח של אביו שבשמים, כי עושה איהו קלוקל למעלה כאשר ידענו מחכמת האמת.

"על כן, מי הוא זה אשר יקבל על עצמו, להסיתו מרצונך לעשות נחת רוח בזה לאבין שבשמים. בעשותך דבר אשר אף אם אין אתה יודע האין זה גורם למעלה הפעולה, אבל אתה יודע ומאמין שכל הנעשה כאן עושה רושם למעלה, ואין יבא אחר להסיתך שלא לעשות כן."

"והנה ידעתי שאותן אנשים אשר רחוקים מדרך האמת הזה, קוראים כי"ז חיצוניות, ר"ל מהאי דעתא, כי אחר שכתבנו באריכות האין כל דבר

תורת א' (תקצ') — להרה"ק אב"ד ור"מ זק"ץ שאפראן רבי שמעון ישראל פאנאוץ.

(י) ערות חבריו ותלמידיו בשיטתו — לקמן ח"ב פ"א אות א' (עמ' שוב ואילך) ע"ש.

(ד) לשונו (מכתבים ח"ג מכתב א) :

"... והנה קודם כל אמר לך, שמי שיאמר לך אשר אולי אתה חשנה בדרכך משאר בחורים זה ח"ו יכול להביא אותך לידי גאווה. הנה זה לא מבין כלל וכלל מה הוא עיקר ענין של ענוה ושל גאווה... אך קודם כל אדברה כמו רגע אודות מה שהגידו לך איזה אנשים, אשר מה שמגלים פאות הראש והזקן, זה הוא רק חיצוניות, על זה אשאל שאלה אחת: וכי גם זה הוא חיצוניות אם אחד נזהר שלא להשחית זקנו בתער ח"ו, הלא מי שהוא עובר ע"ז, יעבור על חמשה לאוין ח"ו, והוא פושע ישראל אם עובר במיד, ואף אם יצחק שהוא מאמין שיש בורא ית' אשר נתן לנו תורתו הקדושה, וגם אם ילמוד התורה הקדושה בהתמדה, אפילו הכי אם יעבור על זה הוא פושע ישראל, והלא זה הוא רק ניכר בחוץ ואם כן לכאורה ה"י להיות רק חיצוניות.

"ומה חילוק יש, אם אחד עובד אפילו הרבה להשלים את המדות שלו, כגון שלא יהי כעסן או בעל גאווה לפי השגת המשיגה, רק בזה לא יכול לעמוד בסנין, מפני שאולי עורו אינו סובל גילוח אחר רק בתער, והוא הולך בין הגוים ואינו יכול לפי הבנתו לגדל זקנו, הלא נקרא אעפ"כ פושע ישראל, ומפני מה הוא כן? רק מפני שכתוב בתורה הקדושה שזה אסור, כלומר שאבינו שבשמים ית' צוה לנו להיות נזהר מזה, כלומר שרצונו הקדוש הוא זה שלא יעשה איש ישראל כזה, מפני זה הוא נקרא פושע ישראל.

"ומעתה אם אחד יודע שרצונו הקדוש של אבינו שבשמים ית' הוא עוד על כמה וכמה ענינים, אשר לא גור על זה בתורתו הקדושה שה"י העובר עליהם נענש על זה — אף שה"י שמוזה לאבינו שבשמים ית' אם יהי נזהר גם בדברים אלה — וכי לא יהי מן הראוי לחי שאוהב את אביו שבשמים ית' לעשות כזה?!

"והנה כל מה שכתוב בתורה הקדושה, זה מחוייב כל איש מישראל, כלומר זה גור הקב"ה שצריך להיות נזהר כל אחד ואחת מישראל לקיים, ואם לא יקיים דבר אחד ממה שנכתב באוריינתא נקרא עבריין, אבל יש עוד כו"כ דברים, שאף שלא גור הקב"ה שיהי איש ישראל מחוייב לקיים, אפילו הכי יודעים אנו שמי שמקיימן עושה בזה נחת רוח לאבינו שבשמים ית', כמו שגילו לנו חכמי ישראל סודות עמוקות האיד דברים אלה עושים פעולות גדולות, וכי רשאי אדם לומר ע"ז ח"ו שהוא חיצוניות גם אם לא יעשו ע"ז מי שעובר על דברים אלה...".

[ראה לקמן ח"ג: בטענה ומענה ב].

(ה) לשונו (שם מכתב ה) :

"... רוצה אני לבאר דבר כמה שכתבתי... שלא יהי בזה איזה טענה ומענה ב' בסופו, וראה ח"ב פ"ט, שם פ"ז].

מקשר למעלה, ואין לך דבר שאינו עושה רושם למעלה, האיד יכול להיות איזה מעשה אדם אשר עושה אדם ביישוב הדעת כדי לעשות נחת רוח לאביו שבשמים — רק חיצוניות?!

[ראה לקמן ח"ג: טענה ומענה ב].

(ב) לשונו (שם מכתב ד) :

"... והנה להבינך יותר מה שה"י רצוני כמה שפרשתי ענין חוקות הגוי, כי הנה אם הגוי רוצה להתדמות לדברים של תורמינו הקדושה, אין על ידי זה ח"ו ירידה לדברים אלה מקדושתם, רק ח"ל הבינו מרות קדשם מה שבדרכי הגוים הוא מחמת טומאתם, ועי"ז ידעו לומר שדברים אלה הם מחמת שחוקק בלבם דרכם המאוס והטמא, ועי"ז ח"ו יתחזק טומאתם גם בלב ישראל ההולך בחוקותיהם.

"אבל אם גם הגוים יגדלו פאות הראש או הזקן — ח"ו לומר שע"ז חרד מקדושתו, וגם שמה שהם עושים אין בזה שום קדושה אם יעשו כזה באשר אין להם שום חבור לקדושה אם לא שיתגירו, אבל אצל ישראל העושה זה — אצלו הוא דבר קדוש, ואדרבה מי שאינו עושה כן אצל ישראל, זה הוא הגורם לנפשו שיתדבק לה רוח טומאת הגוים".

ואח"כ האריך בביאור דברי הרמב"ם פ"ב מהל' ע"ז ח"ג, דבריו בזה נעתקו לעיל ערך "רמב"ם" אות א' הערה 85, עיי"ש.

[ריכוז הדעות בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער משום איסורי חקות גויים — ראה לקמן ח"ב פ"ד, בענין טעמי המצוה בנידונו לאור ההלכה, ראה שם פ"ז].

(ג) לשונו (מכתבים ח"ב מכתב סח) :

"... ומה ששאלת שאכתוב לך איזה דבר מענין גידול הזקן — הנה מלבד שהוא מנהג אבותינו דור אחר דור, אך יש בו גם כן דברים עמוקים, כי הנה ידוע אשר האדם נברא בצלם אלקים, וזה קאי על נשמת האדם אשר היא חלק אלקה ממעל, אבל גם גוף האדם הוא נברא לבוש אל הנשמה ואין לך דבר בגוף האדם אשר אינו מלביש דברים רוחניים.

"והנה אצל אבינו שבשמים ית' אין לו דמות בגוף ח"ו, ואפילו הכי יודעים אנו אשר כחוב בכחובים יד' או עין ח' וכדומה, ואין לזה ח"ו פירוש גשמי, אך עיקר כוונת מלת יד' או עין היא לכנות איזה דבר אשר שייך לאלקות ית', והוא למעלה מכל תפיסת האדם הגשמי, ועל כן נקרא לשון הקודש בשם לשון הקודש מפני שהוא עוסק דוקא בענינים של קודש הקדשים אלקי ישראל ית', ורק אצל האדם הגשמי אותו מלות מכנים דברים גשמיים אשר מלבישים את רוחניות נשמתו של אדם דנבראת בצלם אלקים.

"והנה אצל הנברא ית' בחינת הזקן הם דברים קדושים עמוקים מאד, ועל כן אדם הנברא בצלם אלקים נזהר להכיר קדושת זקן הגשמי, ורק שערות הראש והצפרנים יש להם טעם לגלחם".

[במ"ש שהזקן הוא הצלם אלקים — ראה מקומות שנשמנו לקמן ח"ג: טענה ומענה ב' בסופו, וראה ח"ב פ"ט, שם פ"ז].

הנה כתבתי 'או, שאם אחד מקבל עליו לעשות נחת רוח ליוצרו ע"י מה שאינו מגלח את זקנו, ובא אחד להסיתו שלא לעשות כן, אז הוא מסית אותו, וגם מעכב אותו מלעשות נחת רוח ליוצרו. — הנה אין כוונתי בזה, על אחד שיאמר לך שלפי דעתי צריך צריך אחת להתקיים אם כבר תתחיל להתנהג כזה, וכמו שאין אני מסופק שהרב... נ"י בודאי מכון לשם שמים, אף שאולי אני חולק על טענותיו.

"ואבאר לך זה בס"ד, הנה ידעתי (וכמו שגם אתה כותב) אשר אותן אשר מעצבים אותך להמתין עוד מלגדל זקנך, אצל קצתם הטעם הוא מפני שחוששין פן אחר כך שוב תגלח את הזקן ע"כ אומרים שטוב שלא תתחיל כלל אם תצטרך אחר כך להפסיק בהנהגה טובה זו, הנה על כגון זה א"א לומר מה שבכתבתי אז, רק על מי שאומר בדרך כלל, שאין זה דבר גדול אשר צריך להתנהג בו ועל כן מונע אחרים מלעשות כן.

"והנה אצלינו, בפרט בישיבות אונגארי, הי' ההנהגה, שהי' רוב הבחורים מגדלים הזקן כל זמן שהי' לומדים בישיבות, אף שהי' יודעים שאולי אח"כ יהי' מוכרחים לספר קצת שער זקנם (כי גם שם הי' מקומות אשר הי' קשה ע"י סיבות שונות לילך בוקן מגודל) ואפילו הכי כל זמן שהי' יכולים לא הי' מספיקים כלל, וגם הראשי ישיבות של אותן ישיבות שהי' בנויות ע"פ דרכי חסידות, הי' מראים תמיד לתלמידיהם גודל הענין, עד שרוב התלמידים קבלו על עצמם הנהגה זו, ומה שלא חששו פן אחר כך יצטרך התלמיד לשנות הנהגה טובה זו, הוא מפני טעם אשר אבאר לך בס"ד.

"הנה כבר כתבתי לך, שכל פעולה טובה שאנו עושים כאן, עושה איהו רשם טוב למע' כמו שאנו יודעים אשר מצוה גוררת מצוה... וע"כ היינו מקפידים שבחור אשר זכה להיות בין יושבי בית המדרש, ולהקדיש כל עתותיו ללימוד תורה הקדושה, יהי' היותר שיהי' כל התנהגותו בתכלית השלימות, ושירגיש הא"ך כל תנועה וכל מה שבענין העולם נחשב רק לחיצוניות, יכול להיות פנימיות גדול, אשר עושה רשם גדול מאד, יותר ממה שהאדם יודע בעצמו, כמו שכבר ביארתי לך ענין חוקות הגוי אשר יש חקיקה לטובה או ח"י להפך גם ע"י מלבוש והילוך האדם, אשר כל זה עושה רשם בנשמת האדם.

"על כן הי' דעתנו, שביותר צריך להיות זהירות בזה, כדי לעלות במהירות ללימוד תורה הקדושה לשמה, אשר זה הוא ענין עמוק עמוק מאד... ואף שידענו שאולי קצת מהתלמידים לא יוכלו אחר עובם את הישיבה, להתחזק בכל אופנים בדרכים אלה, עכ"פ יהי' גם אח"כ זכורים אצלם ימים אלה, אשר הי' במעלה יותר גדולה, בהשקפות שגם בימי החול כלומר בימים אשר כבר עזבו את הישיבה, שוב יוכלו לשוב לדרך זה אשר הורגלו בו בישיבה, אם יעזור להם הש"ת...".

עמודי ארזים

מתוך דבריו (עמוד ז) :

הביא דברי הפוסקים קדמאי ובתראי והעתיק דברים נפלאים וגם מבאילים להוכיח דאסור להעביר הזקן בשום אופן משום עיקר הדין דלא תשחית וגו' [לקמן ח"ב פ"ב] ומשום אזהרת לא ילבש גבר וגו' [שם פ"ג] ומשום איסורי חקות גויים [שם פ"ד] ומשום סייג ומגדר מילתא [שם פ"ה] ומשום חשד ומראית עין [שם פ"ו] ומשום טעמי המצוה [שם פ"ז] ולפעמים משום מנהג [שם פ"ח] והאריך במיוחד להביא מהרהב מגדולי רבותינו הסורבים בשטת הרמב"ם דגילוח הזקן במספרים רק פטור אבל אסור [לעיל ערך "רמב"ם" אות ב'] ומה שיש להשיג על ההכחות מרן הכ"י שהבין פירוש אחר בדברי הרמב"ם [שם הערה 99] והביא מצוה ברבינו יהודה החסיד שיש עונשים גוראים ר"ל עבור המעבירים זקנם אף שלא בתע' [לעיל ערך "רבינו יהודה החסיד" אות א']. לקמן ח"ב פ"ג] ובירר שיטת החיד"א בנידונו [לעיל בערכו] וחזיר על שיטת הסבא קרישא [לעיל בערכו] והביא דמונן קבלת התורה ואילך נהגו ישראל שלא להעביר זקנם כלל [לעיל ערך "רד"ק"] והביא מכללי הפוסקים להוכיח דאין הכרעת ההלכה בכח"ג כדברי מרן הכ"י [לקמן ח"ג : טענה ומענה א'] ועוד שהמתירים לא התירו כ"א מחמת הדחק וצורך גדול והסכנה וכי' [שם אות י"א] והביא פס"ד הוזהר והמקובלים דאסור להעביר הזקן בשום אופן והעתיק מכללי הפוסקים דכח"ג הכרעת ההלכה היא לפ"ד המקובלים [שם : טענה ומענה ב'] והאריך לבאר שאין להקשות מהמאמר אדרכתא בענין גילוח דע"ה [שם : טענה ומענה ג'] וגם אין מקור להקל מהמאמר אדרכתא בענין גילוח דע"ה [שם : טענה ומענה ד'] הערה 188] ודן בשאלת סריקת שער הזקן [לקמן ח"ב פ"ב] והביא שיש למנוע מי שמעביר זקנו מלהיות ש"ץ או ש"ר וכי' [שם פ"ח], ועוד ועוד.

דבריו מובאים בכמה מקומות בחיבור הנכחי.
כתב הגאון הרגזובי בהסכמתו להספר : "... לכן בודאי דברי המחבר שי' מאוד נכונים לאדפוס אדרא, ויהיו נזהרים מאד שלא יספרו הזקן כי זה איסור גמור. בקיצור הדברים של המחבר שי' בס' עמודי ארזים ראויים להדפיס ולהפיצם בישראל למנו' לא יסופו עוד לעשות כן".

* * *

עמודי ארזים — לרבי ישעי' אשר זעליג (רא"י) מרגליות, הי' נאמן ביתו של הסבא קרישא [ראה אודותיו לעיל בערכו]. מספריו : אשרי האיש, ישב רוחו, קומי רוני, מות ורשב"י, כוח ורשב"י, כוחו דר', אלעזר ברשב"י, דעת הקדושה, ועוד. כתב ע"י הגה"ק מסאמאר שליט"א [במכתבו שנדפס בס' דעת הקדושה הנ"ל אחרי פטירת המחבר] : "... הי' קרוב אל נפשי מקום הרה"ג חסידא ופרישא, המאור הגדול... הכל לארעא קרישא דחסידא גברא כמותו...". ספרו הנכחי "עמודי ארזים" נדפס בהסכמותיהם של גאוני ישראל כמו המקובל האליהו רבי חיים שאול זינק הכהן. הגאון רבי שמואל ענגיל מחבר "חשובות מהר"ש ענגיל", הגאון רבי יוסף ראזין מחבר ספרי "צפת פענה" (הרגזובי), הגאון רבי שלמה זלמן ערניין מחבר "שירת לחם שלמה" וש"ס*.

(*) ראה לקמן, "הוספה ב' בתחילתו (קודם אות א').

כתב אלי בן זגהמ"ח ס' עמודי ארזים, היה הרה"ג וכו' ר' שלמה אליעזר מרגליות שליט"א:

"סומם של ברכות תהינה לראש משה שפיר קאמרת

"הרה"ג הנעלה בעל הדרת קודש הרב משה ווינער שליט"א

"להודים היתה אורה וגו' כן תהי' לנו.

"... נתכבדתי במכתבו... ושמחה לאין קץ רותי כי בעקבותא

דמישחא אשר אור מדומה וחושך משמשים כערבובי' נמצא בארה"ב איש אשר

רוח בו אשר רצונו לבאר ולהאיר ענין איסור גילוח הזקן וגודל חשיבות

גידולו באור ההלכה, אשרי לו ואשרי חלקו אשר חבלים נפלו לו בנעימים

לעסוק בחיקוני דדיקנא, אין ערוך לגודל שכרו וחפץ ה' בידו להצליח נגד

המשחיתים ולפאר דמות וצלם אלקי הרוחק על פני הארץ.

"... ה' בנות התורה יחוקהו ויאמצהו להגדיל תורה ולהאדירה ולחזק

בדקה של תורה לשם לתפארת ולהלהבה בתוך אמוני עם סגולה ומתוך שמחה

של מצוה יזכה להו"ל את ספרו הנעלה שמבלי ספק הוא יותר חשוב לאין

ערוך מספרי פלפולים ממחברי זמננו וכמליצת אאמ"ר ד"ל מי שיש 'בידו' למחות

שכונתם בזה ד"ל שמי שיש בידו לכתוב מערכות אלקים חיים וכו', ובזכות

עסקו בחיקוני דדיקנא יתעורר עלינו י"ג מכילי דרחמי וגובה לראות במפלת

המן הרשע ובהרמת קרן מרדכי היהודי — יהודי מבית ומבחוץ, וישמח ה'

במעשיו בבנין אריאל בהופעת אורו של משיח ה'..."

רבי ראובן מרגליות

הערותיו על ס' שו"ת מן השמים [ראה לעיל בערכו] — שהן (כלשונו):
"הארת היסודות של השאלות והכרעותיהן להלכה".

(א) מתוכן דבריו (סימן לו):

הביא דעות בענין דין העברת הזקן שלא בתער והביא הוכחות לדפ"ד

הרמב"ם אסור לגלח הזקן במספרים [לעיל ערך "הרמב"ם" אות ב'] והביא דעת

הפסקי תוספות דגם במספרים יש לחוש [לעיל בערכו] ועוד הביא שיש לאסור

העברת הזקן אף שלא בתער משום אזהרת לא ילבש גבר וגו' [לקמן ח"ב פ"ג]

ומשום חקות גוים [שם פ"ד] ומשום טעמי המצוה [שם פ"ז] ומצדד לחלק בין

המעביר וקנו לגמרי או לא [שם פ"ג הערות 1-3] והביא שגילוח הזקן בישראל

הוא חרפה וניזול וכו' [שם פ"ט].

(ב) מתוכן דבריו (שם סימן מ"ב):

הביא דעות בענין העברת הזקן שלא במקום הפאות [לקמן ח"ב פ"ד] ודן

בהערות המוכב אודות הנהגת הרמ"ע מפאנו בנידונו [לקמן ח"ג: טענה ומענה

ד'].

רבי ראובן מרגליות — היה מגדולי הבקאים בדורנו, כל גודל חזון הוקדוהו כנאון

וגודל בתורה ותחילתו עמו מכתבים, אין כמעט מקצוץ בחורה שלא עמל בו ולא

חידש (והופים חבושים) בו ראה אודותיו בס' מרגליות (ירושלים, תשל"ג).

נספח:

עוד מדבריו בדין העברת הזקן — ראה ספרו "נצוצי נהר" לאד"ר ק"ל, ב.

ספרו "שערי נהר" למכות (כ, א).

בית שמואל

לשונו (חלק ראשון חלק דלתי תשובה אות "ש"):

שו"ב שראה אותו א' שהי' מגלה זקנו בתער והוכיחו אותו על פניו, ולא

פנה השוחט אליו וזענהו עוות כו', אם כנים הדברים ראוי הוא להעבירו מאומנתו

(מהר"א אסאד י'). ולא רק בתער אלא גם במספרים [אפילו] שלא כעין תער.

אסור בפאת הראש, וכן בפאת הזקן איכא איסורא, וגם יש בו עוד הלאו דלא

ילבש גבר כו' (צ"צ החדש צ"ג), ואם עבר יש לחוש לשחיטתו (ד"ת ב' פ"ט).

ואף דבגילוח ע"י סם ליכא איסור לא, מ"מ בשו"ב יש להחמיר. דכיון שכתבו

האחרונים, דהמגלה זקנו בסם אינו ראוי להיות שו"ב, דאינו בשלימות דיקנא

עילאה, ע"כ יש להחמיר מה"ט גם בשו"ב, דאע"ג שהסירו בסם ולא בתער, יש

למנוע מלהיות שו"ב (שו"ת חיים ביד הספרדי, ד"ת ב' פ"ט).

[בענין שו"ב או שו"י המעביר זקנו אף שלא בתער, אם ראוי למנוע

מלהיות שו"ב או שו"י — ראה לקמן ח"ב פ"ח] [ושם רוכזו הדעות בהגידון].

רכיזו הדעות בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער משום עיקר הדין דפאות

הזקן ומה שו"ל בביאור שיטתם — ראה שם פ"ב. משום אזהרת לא ילבש גבר

וגו' — ראה שם פ"ג. בענין העברת הזקן ע"י סם — ראה שם פ"ט].

הגרי"א (רבי יוסף אליהו) הענקין *

מתוכן דבריו (ס' "עדות לישראל" חלק "עיקרי דינים

ומנהגי כיהכ"נ" סימן נ [עמ' 145]):

הביא דמבואר בגמ' ושו"ע דהמעביר זקנו אינו חייב כ"א בתער, וע"כ

רכיז מכוני תורה מגלחים במונה שאין המספרים שבה נוגעים בבשר [ראה

לקמן ח"ב פ"א דלפ"ד רוב גדולי האחרונים — דינה כתער] או כאבק המשיך

השער, משום דדינה כהשחתה בלי גילוח [ראה שם פרק ט']. אבל כתב

ע"ז: "ואמנם בס' צמח צדק החדש [ראה לעיל בערכו] הרעיש על זה דיש

מהאשונים הסוברים שדין השחתה וגילוח נאמר רק לענין חיוב, אבל איסור

יש אף בהשחתה לבד" [לקמן ח"ב פ"ב ופ"ג]. והמשך הגרי"א הענקין את

דבריו, דנוסף ע"ז שיש לאסור העברת הזקן אף שלא בתער מדינה, הנה "ידוע

שטעם המצוה הוא שיהיו ישראל עבדים נבדלים מהאומות במראהם [יעוין במורה

נבוכים ובחינוך]" ולפי טעם זה של המצוה, "הרי ע"י השחתה בלי גילוח ג"כ

בית שמואל — על שו"ע ירד לרבי יתב"ץ ב"ר שמואל.

הגרי"א (רבי יוסף אליהו) הענקין — הי' זקן הרבנים באמריקא. מנהל מוסד הקי

"עדות תורה".

(*) ראה לעיל בפתיחת החיבור בשו"ת למכתבו של הרה"ג וכו' רש"י הכתן בזיו

שליט"א.

נדמין לאומות. המשיך דגאף שטעמי המצוות אינם עיקר לענין חיוב, אבל "עכ"פ אין זה רצון התורה אם הוא עובר על הטעם". [לקמן ח"ב פי"ז]. וביאר, שההדרן שהוא בנגוד להטעם, הוא רק פתח הצלה בשעת הדחק, כעין המספר קומי, שיש לו היתר אם הולך בין שרי המלוכה וכה"ג [לקמן ח"ג: טענה ומענה א' אות י"ד-י"א], אבל אין זה היתר לכל, ולבני תורה ובפרט לרובים אין היתר זה טפסיק. [שם אות י"ג]. והוסיף עוד טעם להחמיר, והוא ד"הנה פאות הראש והזקן הן כתרנים בפני התחברותם עם עושי רשע, כידוע שאין ארור מתדבק בברוך שצורת ישראל עליה. וכבר אמרו חז"ל — ועשו סיג לתורה" [לקמן ח"ב פי"ה אות ד', ובמש"ש "צורת ישראל עליה" — ראה שם פי"ט]. ועוד טעם להחמיר משום מיגדר מלכתא, שהרי "רבים מקלי הדעת מגלחים בתער ואומרים שמגלחים בסם, ורבים מעמי הארץ שאין מוחם סוכל שיש הבדל בין זה לזה, וכיון שנתן רשות למשחתים בסם, אינם מבחינים" [שם פי"ה אות א'].

שו"ת חלקת יעקב

מתוכן דבריו (חלק ג סימן לט):
האריך להוכיח דיש במכונות גילוח חשש רציני של איסור תער דאורייתא. [הועתקו דבריו בזה לקמן ח"ב פי"א אות א"ב, (שם רוכזו הדעות בענין דין מכונות גילוח). ובמש"ש לחלק בין מכונה למכונה — ראה שם בסוף הפרק: "דיונים נוספים" דיון ג'].

נספח:
עוד דן בנידונו בספר הנ"ל ח"א סימן פ"ב — ודבריו מובאים לקמן ח"ב פי"ח.

נחלת יעקב

לשונו (חלק ראשון פ' טעמים ומקורות אות צא):
"... היונים רצו לבטל את מצות מילה שבו תלוי הזקן שסריס אין לו זקן והדרת פנים וע"כ גזרו דייקא על מצות מילה להגביר כח הסטרא אחרא שכן אל אחר מסתרט ולא עבד פירין... וכיון שחננכה הוא בחי' הדר שהוא הזקן הדרת פנים ע"כ מדליקין בשמן בטעם כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן וע"כ נמשך הארת פנים מש"ע נהורין על ב' צדי הפנים שכן ב"פ הפנים בגי' ש"ע... ובזה נ"ל ג"כ הטעם למה מצות מילה ניתנה לשמונה... משום דמצות מילה הוא בחדר דסריס אין לו זקן והדרת פנים ע"כ נתנה לשמונה

שו"ת חלקת יעקב — לרבי מרדכי יעקב בריש אב"ד ציריך.
נחת יעקב — על עניני חנוכה לחדר יעקב חיים אמסעל.

דבלי"ה מדת יסוד הוא רצון להדרת פנים כטעם ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה.
שם אות צג:
"עוד טעם למצות מהדרין מן המהדרין בחנוכה דמבואר בכתבי האר"ל דבחנוכה מתגלים ה"ג מדות של רחמים שהוא ה"ג תיקונא דיקנא והוא בחי' הדרת פנים כהנ"ל והדרת פני זקן וע"כ המצות הידור בחנוכה כעיקר מצוה יחשב".
[במש"ש שהזקן הוא ההדרת פנים וכנגד י"ג מדות הרחמים וכי' ראה לקמן ח"ב פי"ז ופי"ט. ח"ג: טענה ומענה ב'].

זה השלחן

מתוכן דבריו (חלק שני יו"ד סימן קפא):
"... במכונות החשמל באלו המצויים שבהם התחתון שלצד הברש עומד בהם אין שום מציאות להפוך אותם כידוע, אלא שהרבה גדולים אוסרים אותה...".
[טעמי ונימוקי האיסור שהביא שם הועתקו לקמן ח"ב פי"א אות א' ואת ב' עיי"ש, ושם רוכזו הדעות בהגידון].

האדמו"ר מליובאוויטש שליט"א

(א) לשונו (מכתבו [לאיש פרמי] הנדפס בספרו "לקוטי שיחות" ח"י"ב ברה"ספות לפרשת קדושים):
"... בנגוע לענין גידול הזקן, הרי פשוט הוא לכל הדיעות שיש ענין בזה, וכל החילוקי דיעות הם, האם יש להתיר כשמוכרחים כביכול בהאמור, ואם זהו איסור דרבנן או דאורייתא, אבל, כנ"ל, פשוט הוא בגולה דתורה וביחוד וביתר שאת בפנימיות התורה, אשר בתקוני-דיקנא, (כפי שהם נקראים בזהר ובספרי הקבלה, המקובלים בכל תוקף תורה שבע"פ על כ"א מבני" קדושה נעלית ביותר ובייתה, ומדתו של הקב"ה מזה כנגד מדה, מדה (תקו"ד של) האדם (התחתון) תמשיך במדה זו מלמעלה כביכול [לקמן ח"ג: טענה ומענה א' אות י"א-י"ב, שם: טענה ומענה ב'].
"ובודאי מילתא היא, אשר כולי עלמא עומדים וקורים להנ"ל "צלם אלקים" [ח"ג שם, ח"ב פי"ט].
"לדעת אדמו"ר הצמח צדק וכו"כ פוסקים לפני וגם לאחריו, הוא איסור ברור מן התורה, כמבואר בשו"ת שלו, ובתוספת עליהם — בפסקי דינים שלו, ועיין ג"כ בדרכי תשובה על היר"ד ובשו"ת מנחת אלעזר ח"ב סמ"ח, וקבץ כמה דיעות בהנ"ל ובארכוה הן ע"פ גגלה והן ע"פ פנימיות התורה בספר עמודי ארזים לחרב מרגלית שי' [ז"ל] בירושלים עיה"ק ת"י, שהעתיק

זה השלחן — חידושי דינים והערות בהלכה לרבי שרי דבליצקי (מבני ברק). חיבר הרבה ספרים בהלכה.

דברים נפלאים וגם מבקלים בנוגע לגידול הזקן ולהפכו. — ושם גם מכתב הגאון הרגובי (הר"י רוזין) שזוהו איסור גמור. [לקמן ח"ב פ"ב ופ"ג. לעיל בערכים המתאימים].

"הסיבות לשלילה שכותבם ועל הסדר:

(א) חשש שצ"י גידול הזקן יעלה בדעתו שזוהו פטורו משאר עניני תורה ומצוה.

"מובנת השלילה דטענה זו, שא"כ אין לדבר סוף, ויש לבטל כל הידור מצוה ועאכ"כ עניני מהדרין מן המהדרין ואח"ל — גם ציווי דרבנן וכו' וכו'. ואדרבה ע"פ הודעת והבטחת חז"ל אשר מצוה גוררת מצוה, כל הוספה (אפי') בהידור מצוה סופה להוסיף גם במצוה עצמן, וק"ל.

"אולי כוונתו בה"ל להענין דמחוי כיוחרא, אבל, ת"ל, ביזמן האחרון הרי לא מחוי כיוחרא כלל וכלל, ולא זו בלבד, אלא עוד כו"כ הנהגות, ומזן שהציות נראות מבחינו, שפשט הענין אפילו בישיבות הליטאות, ופשוט שאפילו לדעת המהירין בנדון דידן, אין זה דומה לענין שיהיו הציות מבחינו.

(ב) לכתבו שהלן בעומקא דהלכתא, יש לו הכלי זיין להלחם נגד העולם, וכאשר ה' עד הלום.

"פליאה גדולה כל כתבו האמור, שהרי בסמיכות למזן תורה — ה' ענין ההפכי דאנכי ולא יהי' לך, וביניהם — גם אלו שראו מעשה מוכבה (ולא רק למדו ענין זה, כמסופר במדרש), ומעגל הוהב הראשון — למה שקרה בסמיכות לבנין מקדש ראשון, כמוכא הפלאת הכמתם בעניני התורה, שכל ת"ח דומין לפניהן כו' (סנהדרין ק"ב א') ועד"ן במקדש שני, צדוק וביתוס ועד לימינו אלה, אפילו בעיר זו עצמה, שהעומדים בראשם של תנועות שונות שנגד היהדות המסורתית, למדו לפני זה ולבו בעומקא דהלכתא, וכו'.

(ג) לכתבו שאפשר שהסכרא לגדל הזקן היא לא על סהרת הקדש כ"א משום פני' וכו'.

"הנה פסק דין הוא, לעולם יעסוק אדם בתורה ומצות אצ"פ כו' שמתוך שלא לשמה בא לשמה.

(ד) בהנוגע לחזקתו תח"י.

"הנה בחכמי אחרים ממשפחתה, תקוה חזקה שר"ס לא רק שלא תהי' כל התנגדות מצדה, אלא אדרבה תסייע, ולא עוד אלא שעוד יתעלה כ' בעיני, ויתקבלו דבריו — בנוגע ליראת שמים ותומ"צ — לתבא יותר, שהרי קרוב למר שעתה כששומעת ממנו תביעה כזו, מתעורר רעיון במוחה (בסגנון חז"ל) שהטופח ע"מ להטפח ה"ה צריך להיות בהרבה יותר מאשר זה שמתפחו. [לקמן ח"ב פט"ז].

"מזכרן וכשוט שלא נעלם ממני שבכמה מדינות ובמדינה זו, ראי ה' באמת, התירו את ה"ל ובכו"כ הסברים וכו' ובמילא בדרך שלאחרי זה היו גם יראים וחורדים שקיימו זה בעצמם, אבל בודאי לא נעלם גם ממנו השנינו שחל בנתיים, שאז במדינות מסוימות חזונים מסיימים נראה ה' להתמיריים שרק זו הדרך להצלת כו"כ מבני מקצה השני, ועמלו ויגעו למצוא היתר כו'. וד"ל, והרי גם באיסורים ברורים וגדולים מן התורה — נמצאים ענינים כאלו, ולא עוד אלא גם

בתורה שבכתב — כל הענין דיפת תואר אשר היתר ברור ניתן מן התורה בה, וביאורו חז"ל גם הטעם, ואל תדין את חברך עד כו'. ואולי במדינות הם ובימים ההם מי יודע וכו'. [לקמן ח"ג: טענה ומענה א' אות י"א].

"אבל כנ"ל, ת"ל אין זה המצב כלל בזמננו זה, וכל הרוצה באמת — היכולת בידי (והלואי — וינצלח במילואה) הפצת היהדות בלי פשרות בכל מקום שידו מגעת; ובוה — גם בנן דידן.

"בשיחתי עם אחד אשר ביקר אצלי בסענות דומות להנ"ל, ורצה להראות חריפות וביקאות להיתר, שאלתי (בהקדמת — בקשה שיענה מסיח לפי תומו מבלי כוונה): מהי הסיבה שבמצייירים פני משה רבינו או אחרן הכהן, הן מבניי וזקן להבדיל מאוה"ע — מצייירים דוקא בזמן גדול, ואם בנוגע לאחרן מסתמכים על הכתוב בתהלים שזקן אחרן יורד ע"פ מדותיו למה כן מצייירים בנוגע למשה רבנו, והרי הוא קבל תורה מסיני, וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחידש ניתנו מסיני, והרי כח דהיתירא עדי.

"ובהיותו איש ישר, ענני, שגם בדעתו כשמצייר לעצמו ולא רק דמשה רבינו אלא אפילו למי שהוא בדורות אחריו שומר תומ"צ, פשוט בעיניו שהי' לו זקן יורד ע"פ מדותיו מבלי שנגע בו כלל וכלל [שם אות י"ב].

"ולסיים מענינא דיומא, שמתחיל מחדש אלול, מוכא בספרי קבלה והוכחו הדברים בספר לקוטי תורה (חלק דברים ל"ב ב) לרבו הזקן — אשר השנה שנת המאה וחמשים להסתלקות הילולא שלו — מאירים י"ג מדות הרחמים תקי"ד דלמעלה, והלואי שלא יגע בכלי קבלתם י"ג. תקי"ד של האדם התחתון, בברכה לבשר'ט ולכתו"ט.

(ב) לשונו (מכתבו [לאיש פרטי] הנדפס בספרו הנ"ל ח"ח כהוספות לפ' קדושים):

"... לכתבו לגידול הזקן שיש מציינים לישר אותו. אינו ברור מה כוונתו בתיבת לישר. — ולדעתי (ע"פ כתבו —) אין מקום לגזו אפילו לישר. כי אם בהנוגע למנהג טוב שנהגו כמה פעמים הזמן צריך להתבונן איך להפסיק בהנהגתו עאכ"כ בכונן דא. שאדמו"ר הצמח צדק פוסק שזה לא מנהג טוב, כי אם חיוב [לעיל בערכו. לקמן ח"ב פ"ב ופ"ג]. ומי שעשה (ע"ע) כהוראת אדמו"ר — אינו מוכן ויעורר תמי' גדולה באם לפתע פתאום ישנה בזה [לקמן שם פ"ח]. ואולי בהאמור כוונתו ליישר (ע"פ) מסרק (אף שישנם יחידי סגולה שמהדרים ומקפידים על זה, ובלשון המוכא — לא נגעו בשערת זקנם). כנ"ל נהגו בזה רק יחידי סגולה, ויכול לישר הזקן במסרק [שם פ"ב] והרי יקיים בזה מצות כבוד האם בהאמור [שם פט"ז]. ולהחששא שאפשר הזקן מעכב בעניני נכבדות, לפלא אפילו הקס"ד בזה, כיון שמפורש דעת חז"ל בגי' שוט חזקו, שיי"ג תקינו דיקנא הם ציגורות השפעה וקבלת הברכה מלמעלה. [לקמן ח"ג: טענה ומענה ב']. ופשיטא שאלה רק מסייעים בענינים רצוים, ובפרט בשידוך הטוב באמת. [לקמן ח"ב פט"ז]. והי' רצון שיבשר טוב בכל האמור, וכן מאשר הרגיע את אמו שתליט"א בדרכי נועם ובאותיות מסבירות מתאים להכתוב לעיל.

(ג) הועתקו דברי האדמו"ר מליובאוויטש שליט"א בעד אחד ממכתביו — לקמן ח"ב פט"ז: "כיבוד אב ואם", עיי"ש.

שערי המצות

לשוננו (פרק ג' [שער הנקף] סימן לא) :

"... וכתב בספר החינוך שעל השתתת זמן עובר עוד שני לאוין חוץ חמשה לאוין הנ"ל, דהיינו לאו דובחוקותיהם לא תלכו, ולא דלא ילבש גבר שמלת אשה".

כירור שיומנו :

(א) להסוכרים דשייד בהעברת הזקן אזהרת הנ"ל — אין שום חילוק בין בתער בין שלא בתער, וכדלקמן ח"ב פ"ג ופ"ד, (שם רוכזו הדעות בזה).
(ב) במ"ש, "וכתב בספר החינוך" — ראה לעיל ערך "רא"ה" אות ג'.

הגאב"ד קאשוי שליט"א

(א) שיטתו בענין איסור העברת הזקן ע"י מכונות גילוח — ראה מכתבו בפתיחת חיבור הנזכר.
(ריכוז הדעות בענין איסור העברת הזקן ע"י מכונות גילוח — ראה לקמן ח"ב פ"א).

(ב) לשינוי (בהקדמתו לספרו "ברכת שמים" ע"מ מכונות) :

"... הנה אמרתי כי טוב יהי לסדר מעט ענינים אשר פנו ואולי היסודות, אשר בהם תלויים שארי פרטי הדאגות עבור קיום תהליך... ובנא לענין של השיבות בכלל הלא כתבנו שהוא היתר שהכל תלוי בו ומעתה שכן הוא, ויסוד של חיי תורה ומצות ומע"ט הכל נבנה על היסוד שנתחנך בה בהשיבה, ממילא מובן שצריך ליתן להבחורים חלקם הרוחני, במדה גדושה, מלאה כל טוב בע"ה, הנה טרם כל סדר הלימוד... [ומפרט עצותיו]... בענין סדר הנהגה... [ומפרט עצותיו ומהם:]... לידן בצורה שלמה של צלט אלקים פאות וקו... בשיבות של אמעריקא בע"ה כל הנ"ל לא יזכר ולא יפקד, הכל להיפוך הן בסדר הלימודים הן בדרכי הנהגה, וממילא... בפרט שהצינויות שלו בכל הגוים, בבליזרת, בלא צלם אלקים...".

[ראה לקמן ב"מדור סיפורים" מ"ש מספרו "טל השמים"].

רבי אברהם הפומא ס"ט

כתב במכתבו אלי :

"... והנה לפני כמה שנים פרסמתי מאמר תחת הכותרת "צלם אלקים

שערי המצות — על המצות להרב אברהם צבי ווינשטיין, מלפנים רב ואב"ד בליסקובה ליטא הקונאנית.

הגאב"ד קאשוי שליט"א — רבי רפאל בלום.

רבי אברהם הפומא ס"ט — ראש ישיבת "רמב"ם וביה יוסף" בתל-אביב, מחבר שר"ת מענה לשון נש"ט.

שבאדם" (וב"ה שמעתי מכמה אנשים שזה השפיע עליהם וגדל זקנם) והנני להעתיק קטעים מזה :

"התורה כוללת תרי"ג מצוות והן הן האבות, ותולדותיהן רבים עד אין ספור. התרי"ג מצות ב' חלקים הן : רמ"ח מ"ע ושס"ה מצות ל"ה, רמ"ח מ"ע כנגד רמ"ח אברים שבאדם, ושס"ה מצות ל"ה כנגד שס"ה גידים שבו, וכל העובר על א' ממצות עשה או הערשה א' ממצות ה' אשר לא תעשינה, ואשם בנפשו הרי צורתו הרוחנית לקוי, באותו אבר או באותו גיד שפגם בו, וצורתו זו הפגומה על ידו הוא מופיע לעולם האמת לקוי וחסר, והוא הוא האשם בנפשו, עשה את עצמו לבעל מום שאינו עובר מום נצחי הוא.

"האדם ניכר בדמותו ובצלמו ובוה הוא נבדל מן הבהמה ובדרגה זו שהיא עיקר עצמיותו צריך לשמור עלי, שיהי בעל צורה יהודית אמיתית.

"ואיך הגיע המצב לזולת בצורה הרוחנית עד כדי השתתת, וכאב הלב לראות הרבה יהודים משומרי מצוות התורה המתפללים יום יום שאינם יודעים על חומר איסור גדול זה ומשתתתים את הצלם אלקים שלהם וממילא גם בניגום נמשכים אחריהם והם יהיו 'אנתבעים' לעתיד לבא.

"אשר ע"כ עליהם לשוב בעוד מועד ולתקן את אשר שיחתו ולא יעלה עוד יותר הכרת על פניהם וכל אחד יקיים בעצמו וישוב אל ה' וירחמנו ואל אלקינו כי ירבה לסלוח".

* * *

במכתבו אלי הנ"ל גם הביע חור"י באם יש במכונות גילוח איסור תער דאורייתא, וכתב לדעתו במקום שיש חשש שיכנס הבשר בהמכונה "או יהי תער ממש מדאורייתא" [לקמן ח"ב פ"א אות ב'] וכן אם מגלח קרוב לבשר כתער [שם אות א']. עכ"פ סיים כזה"ל : "אמנם כ"ו בשעת הדחק והמחמיר בכל סוגי המכונות תע"כ וכן ראוי לבני תורה להחמיר בכל גוונא".

[וראה לקמן ח"ב שם בסוף הפרק : "דיונים נוספים" דיון ג'].

בית יחזקאל

מתוכן דבריו (פרק ששי [קדושת הראש והפנים] עמ' קצ ואילך) :

הביא כמה דעות בענין העברת הזקן שלא בתער, והביא מגדולי האחרונים דיש במכונות גילוח איסור תער דאורייתא [לקמן ח"ב פ"א] ועוד הביא שיש אסורים העברת הזקן אף שלא בתער משום אזהרת לא ילבש גבר וגו', [שם פ"ג] ומשום סייג ומיגדר מילתא [שם פ"ה אות א'] ובמיוחד באיסור העברת הזקן ע"י סם [שם פ"ט] והביא מדברי המקובלים דאיסור גמור איכא להעביר הזקן בשום אופן [לקמן ח"ג : טענה ומענה ב', ושם יתבאר] דיש להכרעם בכה"ג — תוקף הלכתא ממש] וזן בהעדות המובה ע"ד הנהגת הרמ"ע מפאנו בנידונו [לקמן ח"ג : טענה ומענה ד' אות ג'] ומצד לחלק אם עובר על אזהרת לא ילבש גבר וגו' אם אינו מגלח כל זקנו [לקמן ח"ב פ"ג הערות 1-3].

בית יחזקאל — לקוטי דינים וכו' להרב משה יחיאל ווייס.

ברכת שמעון (על ספר הרוקה)

לשוננו (הערות והארות לספר הרוקה סימן כ"ח [עמוד לת]):

[עמ"ש ספר הרוקה:] "המגלה פאות זקנו בתער עובר כמה לאינו ומעתה אל תשתית עוד ותגדל זקנך ובחוקותיהם לא תלכו" [העיר בהערות ברכת שמעון:] "עי' בסהמ"צ להדמב"ם ל"ח מ"ג ובהל' ע"ז פ"ח ה"א שאיסור הקפת הראש והשתחת הזקן שהיו כומרי העכ"ם עושים כן [לעיל ערך "דמב"ם" אות א']. ועי' ב"י סי' קפ"א דכיון דכתיבה מצוה זו בתורה עם מצות שנאסרו מחוקת ציצ' יר"ד סי' צ"ג שהאריך להוכיח שגם במספרים כעין תער אע"ג דאינו חייב מ"מ אסור וכמו בהעברת שער שהיא משום לא ילבש ועיקר איסורו בתער מ"מ אסור חכמים גם במספרים [לעיל ערך "צמח צדק" אות א'] וכתב שם באות ז' דא"ל דבאיסור שהוא משום לא ילבש לא פלוג רבנן משא"כ בהשתחת זקן שהוא איסור מצד עצמו מה"ת, זה אינו דהרי כתב הרמב"ם דגם לאו זה הוא משום שלא להדמות לעכ"ם, יע"ש. ואולי יש לכוון זה בדברי רבינו [ספר הרוקה] שכתב דהמגלה זקנו בתער עובר כמה לאוין, אבל הזהיר מלהשתת גם בלא תער, וזה שכתב: ומעתה אל תשתית עוד — ולא רק אזהרה על השלילה יש כאן אלא החיוב הוא שתגדל זקנך מכיון שהוא משום בחוקותיהם לא תלכו וכדברי הצ"ח הנ"ל [לעיל ערך "ספר הרוקה" ועי' בס' שו"ת מן השמים סי' ל"ז שב"כ אוסר במספרים יע"ש] [לעיל ערך "שו"ת מן השמים"].

חקות הגויים — ראה לקמן ח"ב פ"ד. משום אזהרת לא ילבש גבר וגו' — ראה שם פ"ג. משום טעמי המצוה — ראה שם פ"ז.

שו"ת באר משה

(א) שיטתו בדיון איסור גילוח הזקן ע"י מכוונות גילוח — ראה מכתבו אלי בפתיחת חיבור הנוכחי.

(ב) מתוכן דבריו (בחלק ראשון סימן סב):

זן בשאלת בחור שהי' זקנו מגודל ובני משפחתו לא הי' מאלו הנהוגים להחמיר בזה וממילא לרוב ורובא דרובא מהשדכנים הציעו לפני הבחור בנות משפחת הדמות למשפחה שלו, וכל הבנות מיאנו בהשדוך מפני שזקנו של הבחור מגודל, ובה אבי הבן בקובלנה על בנו בזה, ופסק שאין בידי לצוות לבנו שיגלח זקנו ואדרבה בזה אין לו לבנו לשמוע לאביו שהרי להרבה דעות איסורא איכא בהעברת הזקן אף שלא בתער, והביא מעשה כזה שאירע עם מורן החפץ חיים.

ברכת שמעון (על ספר הרוקה) — לרבי ברוך שמעון שניאורסון, חתנו דבי נשיאה הגאב"ד משעבין זצ"ל, ר"י ישיבת כוכב מיעקב משעבין, מחבר ספרי ברכת שמעון וי"ש.

שו"ת באר משה — להגאב"ד דעברעצין — רבי משה שטערן.

ח"א: לקוטי דעות

שכה

[הועתקו דבריו בזה לקמן ח"ב פט"ז: "כיבוד אב ואם" ופט"ז:

שידוכים"].

שו"ת שיח כהן

מתוכן דבריו (חלק ראשון חו"ד סימן ט):

"בשאלתי אם יש היתר להתגלח במכוונות גילוח... דע לך שאין כל היתר

להתגלח במכוונות גילוח לדעת רוב הפוסקים, ויש בזה כמה חששות כאשר נכתב

בסמך... [ובארכות לקמן ח"ב פ"א]... וכן הכרעת גדולי הדור וביניהם מרן

החזון איש... [שם ולעיל בערך]... ואין להתיר כל מכוונות גילוח בכל אופן

שהוא... דלא פלוג רבנן... [ח"ב שם בסוף הפרק: "דיונים נוספים" דיון

ג]... במספרים כעין תער רבו דעות האוסרים בזה [שם: פ"ב]... וי"א

שכן דעת הרמב"ם עיין במרכבת המשנה [ראה לעיל בערך]... וכי מי שיראת

השם נגוע אל לבו יאזור חיל ויתכס עצות להנצל מספק איסור תורה ולא יעביר

על זקנו לא מספרים כעין תער ולא מכוונות גילוח ואפילו שער שעל השפה אין

כדאי לגלח במכוונות [בארכות לקמן ח"ב פ"א]... הראית לדעת שרוב הפוסקים

אוסרים לגלח במכוונות גילוח ומה עוד במקום שיש דררא דאורייתא ולכן כל אחד

ואחד יחיש מפלט לעצמו ולא יתגלח במכוונות גילוח כלל וכנ"ל וד"ק היטב...".

שם בענין דין העברת הזקן ע"י סם — ראה שם פ"ט.

[ריכוז הדעות בענין מכוונות גילוח — ראה לקמן ח"ב פ"א. במה שכתוב

את א"ב.

שיטתו בענין איסור העברת הזקן במכוונות גילוח מובאת לקמן ח"ב פ"א

הגר"י קניבסקי ("משייפלער גאון")*

רבי פנחס הירשפרונג

שיטתו בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער משום אזהרת לא ילבש

גבר וגו' ומשום איסורי חקות גוים — ראה מכתבו בפתיחת חיבור הנוכחי.

[ריכוז הדעות בהגדרתו — ראה לקמן ח"ב פ"ג—פ"ד].

שיטתו בענין איסור העברת הזקן ע"י מכוונות גילוח ומה שהעיד בדעת

מרן החזון איש ע"ז — ראה מכתבו בפתיחת חיבור הנוכחי המובאת מספרי

לקמן ח"ב פ"א אות א'.

רבי שמואל הל"י ואנר

שו"ת שיח כהן — להרב אליעזר כהן.

רבי פנחס הירשפרונג — הגאב"ד מאנטריאל, קנדה.

רבי שמואל הל"י ואנר — אב"ד ור"מ זכרון מאיר — בני ברק, מחבר שו"ת שבת הלוי.

(*) ראה לקמן "מילואים והסמכות" עמ' תרנב.

רבי אברהם דוד הורוויץ

שיטתו בענין איסור העברת הזקן ע"י מכוונות גילוח — ראה מכתבו בפתיחת חיבור הנכבד.

[ריכוז הדעות בענין איסור העברת הזקן ע"י מכוונות גילוח — ראה לקמן ח"ב פ"א].

שיטתו בענין איסור העברת הזקן משום אזהרת "לא ילבש גבר גר" — ראה מכתבו הנ"ל.

[ריכוז הדעות בענין איסור העברת הזקן משום אזהרת זו ומה שיי"ל בביאור שיטתם — ראה לקמן ח"ב פ"ג].

הגדה"ק מפאפא שליט"א

שיטתו בענין איסור העברת הזקן ע"י מכוונות גילוח — ראה מכתבו בפתיחת חיבור הנכבד.

[ריכוז הדעות בענין איסור העברת הזקן ע"י מכוונות גילוח ראה לקמן ח"ב פ"א].

הגה"ק מקלויזנבערג שליט"א

(א) שיטתו בענין איסור העברת הזקן ע"י מכוונות גילוח — ראה מכתבו בחת"ו בפתיחת חיבור הנכבד.

[ריכוז הדעות בענין איסור העברת הזקן במכוונות גילוח — ראה לקמן ח"ב פ"א].

(ב) שיטתו בענין איסור העברת הזקן אף שלא בתער ואיפלו במספרים שלא כעין תער — ראה מכתבו הנ"ל.

רבי יחזקאל ראטה

שיטתו בענין איסור העברת הזקן ע"י מכוונות גילוח וכללות חשיבות ענין גידול הזקן — ראה מכתבו בפתיחת חיבור הנכבד.

[ריכוז הדעות בענין איסור העברת הזקן ע"י מכוונות גילוח — ראה לקמן ח"ב פ"א].

רבי אברהם דוד הורוויץ — אב"ד שטראסבורק ומח"ס שו"ת קנין תורה, ס' קנין תורה בשמעתא, ושי"ס.

רבי יחזקאל ראטה — מח"ס חזקת טהרה ע"ה גוה, ס' משפט הארץ ע"ה תרומות ומעשרות, ס' עמק שמעתא, שו"ת עמק התשובה, ושי"ס, מלפנים מו"צ בעיה"ק ירושלים, וכעת דומ"ץ דקל יטב לב דבארא פארק ג'.

רבי שלמה זלמן אייערבערג

שיטתו בענין איסור העברת הזקן ע"י מכוונות גילוח מובאת לקמן ח"ב פ"א אות א'.

שו"ת מנחת יצחק

מתוך דבריו (חלק רביעי סימן קיג) :

"בנין מכוונות גלוח אלקטריט . . . והאמת אומר, כי יש לי פקוק גדול על כל המכוונות, כאלה, אף ובאיה אופן שיפעלו ומסופק אני אף על המקובלות, אם נתפשטו עפ"י הסכמות חכמי התורה . . . [והאריך מאד לבאר היטב גרין התער והמספרים כעין תער, ראה לעיל בה"מבוא] — ואח"כ מסיק . . . והנה עם נגקוט לחומרא כנ"ל, יש לחוש על כל מכוונות גלוח של אלקטרי דומנו, שלא נשארו אחרי הגלוח עמהם, שערות כשיעור הנ"ל . . . וחזיתי בספרים של גדולי האחרונים כתבו בפירושו להחמיר . . . [והביא כו"כ פוסקים הכותבים בדבריו] . . . היתר, אלא כתבו למצוא סמך למנהג העולם להקל, אבל לא רק שלא מצאתי . . . אמנם חלילה לי לעורר קטרוג על אחי"י שנהגו היתר — הגם דלמעשה פשוט, דיש לאיש ירא וחרד לחוש לכל זה . . . וצ"ע על ההתפשטות והיתר . . .".

[הוצאתו עוד מדבריו לקמן ח"ב פ"א אות א ואת ב, ושם רוכזו הדעות בענין דין מכוונות גילוח].

* * *

[הערה: בסור, יב"ח"ט, הרבנים והחוברים שליט"א (שדעתם מופיע בעמודים ש"ח—ש"ט) — אין כאן לא משום גביעת יחס ולא משום כוונה חדינה].

רבי שלמה זלמן אייערבערג — ראש ישיבת קול תורה בירושלים עיה"ק ח"ו, מגדולי הפוסקים בזמנו.

שו"ת מנחת יצחק — לרבי יצחק יעקב חיים, מלפנים אב"ד מאנטשעסטער וכעת הראב"ד לכל מקהלות האשכנזים בירושלים עיה"ק חובב"א.

לכבוד הרב הגאון המפורסם מ' שמואל אהרן יחי' עורך הפרדס.

אשר

כחנ' לי כ"ח על אודות מכונה תשמלית להגלחת, שבחלה היא עושה מעשה מספרים פעם ראשונה ושני, ובפעם שלישית או רביעית גומרת בהשחמה גמורה כחער ממש. ודעת כ"ח לדון וללמד להחיות להחלל בה על פי יסודו של הג"ר וואלק בוסקווין שבנדע ביהודה חנינא יו"ד סי' ס' שמחיר לגלח הזקן חלה במספרים וכיון שנשאר רק שערות קטנים מכדי נטילת הזוג אינם חשובים שערות ומותר לגלחם אחר כך בחער. והג"ר חולק עליו. וכחכ' כ"ח שטעם האחרון של הג"ר פן יגלחו בתחלה גלוח כל שהוא וישאירו שערות כדי נטילת הזוג, לא שייך כאן, כי המכונה אינה יכולה לשנות מלאכתה ותמיד משאירה פחות מנטילת הזוג.

הנה

חדש דין זה של הגאון ר' וואלק, הקרימו בתי בשמים ראש סי' י"ח וכ' אף על פי כן חלמדהו שיקח מחלה במספרים עד שלא יניח כדי לכוף ראשם לפיקרם ואז כשמביא עליו החער אינו עוד איסור שאין זה קרוי פאה ולא שער כדמשמעין הסוגיות דמיר שאין זה גלוח כלל. וכאן לאיסור נמי גלוח בעי'. ואם היינו בטוחים שהדברים כנים והראש אחרס, מי יהיו ומאן ספין לפקפק. והג"ר הי' מקבל את הדין בהכנעה. אך דא עקא כי מודעם שהמקור מוספק:

והבסא

דהרסנא מקשה עליו שאין מניח מ. כל ראי'. ומביא ראי' להפוך משבת קי"א. דנוסח אחר כורת חייב. ולא קשה דשאינו התם דיש קרא מיוחד ע"ז לחיוב:

ובעיקר

ראי' הגר"ו מתחני' נדה נב. שחי שערות וכו' והאמורות בכל מקום כדי לכוף ראשן לעיקרן. ומפרש דבכל מקום מיירי גם לגלוח הזקן. אבל פי' רש"י הוא כנגדו דכ' דקאי על סימני נערות. וודאי מקור לדין המשנה הוא מכלל שצורין דהלכה למשה מסיני וכמ"ס בתי הראש ראש כלל ע"ז על שיעור של י"ג שנה שהוא בכלל שצורין וכ"כ בתי מהר"ל סי' כ"א. וי"ל דמתני' מיירי רק בגדולי השערות על פי הסכע דפחוס משפור זה לא הוי שערות אבל לא אמרו על מעשה אדם כגלוח ואפי' נשאר רק כל שהוא הוי גלוח:

חבליים בנעימים

חלק רביעי

שאלות ותשובות בארבעה חלקי שולחן ערוך

ת"ת

יהודה ליב גרויבארט

מירומה

מגלות זקן דאמרי' עשה דמות לית ואי נימא דאם לא נשאר כדי נטילת הזוג מותר לגלח אין לריך לדמות לית דגלות. ואיני מבין דלשיטה זו אי"כ לא מקרי גלוח ולא יקיים מ"ע דגלות. ומה שהביא מחוס' נזיר נז: ד"ה ודירך שראה בניס קטנים מגולחים ואם יש אופן לעשות בהיחזר זה אם כן מה תמה שראה אוחס מגולחים דלמא עשה בכה"ג וקשה ולדידי' מה ניחא הא הכל מודים שעל ידי סס מותר ושמה היו מגולחים בסס וסך נשא. אי"כ שלא דן שס על תחבולות אפשריות ולא שכיחי רק על ססס גלוח הרגיל:

דסקי 34

וראייתי בירמון שער' מורה שנה א' סי'

ט"ו שהג"ר יואב יהושע הביא ראי' לאיסור מניח מנ. דמהני בזכר אם גלח שערות שערות זו אחר זו, הכא נמי אם עושה בתחלה גלוח במספרים ואחר כך השחמה בחער חייב. ואין הדמיון יפה כי י"ל שטעם בשתי שערות משום חלי שער. ועיי"ש שכתב בשם תוספתא מכות פ"ג דשפור גלוח זקן שחי שערות ואם גלחן זו אחר זו חייב וכ"כ בשם חכ"ל סי' פ"ו ולא מלאמי בתוס' ובחכ"ל דבר זה:

ובצפנת

פענח פ"ה גזירות הי"א מפרש דמ"ס מתני' נדה הג"ל והאמורות בכל מקום קאי על גלוח נזיר וכן כחכ' במשנה אחרונה נדה שס. ולדבריהם אלחמיד דין הגר"ו וקאי גם על גלוח זקן:

ובודאי

קשה להחיר נגד הנודע ביהודה וכמה אחרונים. וגראה כי גם הגר"ו מחיר רק בשני כלים מתחלה במספרים ואחר כך בכלי אחר בחער משא"כ במכונה זו שהיא עושה מתחלה מעשה זוג וגומרת בחער. והוא כמ"ס בחולין כט: ישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף וכן הלכה. ופשוט דאם החער אינו חד והמגלח מעבירו פעמים אחדות דחייב והכא נמי במכונה זו י"ל דהוי כולו גלוח אחד:

אשר השיב לשאלתי פוסק הרה"ק הגאון האמיתי,
דב"ר ומאורו של ישראל
הח צבי פסח פראנק זצוק"ל
רב של אגשלים

באופן הרב פראנק

היה ראשון בסוג
הסדר

ההנחה שהוא מגיה את המכונה על השער והמכונה דידה
עברה מאליה י"ל דמדין מקיף לא יתחייב מפני שאין זה
מקיף בידים.

וכע"ז ראיתי בת' שאילת יעב"ץ (ח"מ סוף סימן טו)
שמביא דברי הרמב"ם בהל' חו"מ (פ"א ה"ג) שכתב:
„אינו לוקה משום לא יראה ולא ימצא אא"כ קנה חמץ בפסח
או חימצו כדי שיעשה בו מעשה". ותמה ע"ז הגאון שאילת
יעב"ץ וכתב: „איברא אי קשיא לי הא קשיא לי אעיקרא
דדינא דחשיב ליה הר"מ מחמץ כעושה מעשה, מנא ליה הא,
ומסתבר דלא הוי אלא גרמא שאפילו נתן בו שאור מ"מ אינו
מחמץ מיד, ולכן מוקים לה לדברי הרמב"ם דמחמץ העיסה
בין ידיו מיירי דבכה"ג ודאי החימום שבידיו מחמץ והר"ן
עושה בידים ממש, עכ"ל. הנה מבואר בדבריו דהנחת השאור
בידיו לאו מעשה הוא אלא דין גרמא עלה, א"כ גם במגיה
מכונת הגילוח יש לעיין ולדון דדין גרמא עלה.

ולפי זה היה קשה לי הא דאמרינן בסוטה (דף מח ע"ב)
גבי אבני חשן ואפוד, תניא אבנים הללו אין כותבין
אותן בדיו משום שנאמר פתוחי תוחם ואין מסרטין עליהם
באיזמל משום שנאמר במלואתם אלא כותב עליהם בדיו ומראה
להן שמיר מבתוך והן נבקעות מאליהן, כתאינה זו שנבקעת
בימות החמה ואינה חסרה כלום. וזה מסתבר דמעשה השמיר
לא יהא עדיף להחשב כח אדם יותר ממכונת גילוח, והרי מקרא
מלא הוא ופתחת עליהם שמות בני ישראל דהוי מצות עשה
לחקוק השמות על האבנים ואם נאמר דאין זה אלא גרמא
וכמאן דלא עביד איהו בידים, כיצד מתקיימת מצוה זו ע"י
השמיר, שהשמיר הוא המחוקק ולא האדם. וכן ראיתי בספר
לב אריה (חולין דף יח) דפשיטא ליה דחקיקת השמיר חשובה
כאלו נעשה ממילא לא ע"י אדם, עיין בתוס' חולין, שם (ד"ה
וכמה) שהקשו בההיא דאמרינן (ע"ז דף גב) גבי אבני מזבח
ששקצום אנשי יון וגזוזם רחמנא וכו' והשתא לעיבריהו ע"י
שמיר, א"ו שמיר אינו עושה אותם חלקות שלא תתגור בהן
צפור, ע"כ. וכתב הלב אריה: „בעיקר קושית התוס' י"ל
דאם יעשה ע"י שמיר לא מיקרי ביטול כלל, דכיון דאינו עושה
מעשה השבירה בעצמו הוי כע"ז שנשתברה מאליה דלא הוי
ביטול", עכ"ל. ולפלא בעיני שלא הרגיש בהאי קרא דאמרה
תורה ופתחת עליהם דמשמע דהוי מצוה שבגופו ומוכרח דבמה
שמעמיד השמיר על האבן זהו חשיב כאלו האדם עצמו עושה
כן, ולפי סברת הלב אריה דנקט בפשיטות דביטול ע"ז לא
הוה ביטול כי אם במעשה האדם גופא ובגרמא לא הוי ביטול,
א"כ יהיה מוכרח מכת קושית התוס', שהקשו דנעביד הביטול
ע"י שמיר, ע"כ דס"ל דהנחת השמיר מעשה גמור הוא ולא
גרמא. אלא דעיקר סברת הלב אריה דנקט בפשיטות דמעשה
גרמא אין ביטול לע"ז תמוה לי דמנ"ל הא, דלא מצינו כלל על
ביטול ע"ז שתהא מצוה שבגופו דוקא, הא עיקר סברת הביטול
הוא שניכרת מחשבתו של גוי מתוך מעשיו שדעתו היא
להוכיח על מחשבתו והרי ר"ל ס"ל דנשתברה מאליה נמי
בטלה משום אומדן דעת הגוי וכדאמר רשב"ל ע"ז (דף מא
ע"ב) ור"י פליג משום דאין לנו הוכחה מצד הגוי שרצונו
לבטלה, אבל כשהגוי עושה מעשה, יהיה ע"י גרמא, אבל
עכ"פ יש לפנינו מעשה המוכיח שהגוי דעתו לבטלה בודאי

סימן קמנ

הקפת הראש במכונת גילוח חשמלית

נשאלתי מאת ספר-אומן חרדי שמסתפק ושואל, על מכונת
גילוח חדשה מקרוב באה מאמריקא, שעצם הגילוח לא
נעשה בכח אדם, אלא שהחשמל מנדנד את סכין
הגילוח שבתוך המכונה והאדם אינו אלא מוליך ומביא את
המכונה על גבי השער ובררך חילוכה מגלחת היא בכח
החשמל, והשאלה באה אי שריא הוא לגלח את עצמו
ואת אחרים, או נאמר דגם זה בכלל הל"ת דלא תקיפו.

הנה לענין גילוח הזקן יש לדון, דמכיון דעצם הסכין אינו
פוגע ולא נוגע בבשר מפני שיש הפסק דק ביניהם, א"כ
אין דינו אלא כמספרים כעין חער שאינו עובר בל"ת דגילוח
הזקן ורק בהקפת הראש לשיטת התוס' שעוברים גם במספרים
כעין חער, לכאורה הדין נותן שאסור לגלח הפאות במכונה
זו שהיא כמספרים כעין חער, אבל יש כאן מקום עיון, דמכיון
דגילוח זה הוא לא בכח האדם אלא בכח החשמל יש לדון
דכלפי המגלח אין זה אלא גרמא ולא יתחייב משום לאו
דלא תקיפו כשהוא נעשה שלא בידים ממש. והנה לפי"ז יש
לדון. ולחלק בין זה שהוא מקיף את עצמו ובין שהוא מקיף
לאחרים, ואקדים את הידוע דבל"ת זו של לא תקיפו עוברים
שניהם באזהרה זו, ולפי"ז הניקף עובר בלאו אף בלי מעשה
(לרוב הפוסקים), אלא לענין חיוב מלקות יש חילוק דבלי
זיוע כלל עובר בלאו ופטור ממלקות משום לאו שאין בו
מעשה, ואם הוא מסייע גם הניקף חייב מלקות. וממילא המקיף
את עצמו במכונה חשמלית אף את"ל דאינו אלא גרמא מ"מ
הוא חייב מלקות מצד אזהרה שעל הניקף דכאן הוא לאו שיש
בו מעשה דגם מעשה גרמא לא גרע מזה שהניקף מסייע
להמקיף וכאן אין לך מסייע גדול מזה. אבל במקיף את חברו
במכונה זאת יש לדון לכאורה דמכיון שאינו עושה כלום בעצם
הגילוח דזה עושה כח החשמל, והמקיף, כל פעולתו אינה אלא

גם ר"י מודה דבטלה היא, דאין לך ביטול גדול מזה, א"כ שוב אין הכרח דהתוס' ס"ל דהנחת השמיר לאו גרמא היא ד"ל דגם הם ס"ל דהוי גרמא ומ"מ לגבי ביטול גרמא נמי מעשה רבה היא לבטל ע"ז.

וראיתי כי שתי ההנחות האלו הנחת המכונה והנחת השאור אין דמיון עולה יפה ולא קרב זה אל זה כלל. דכאן במכונת הגילוח אין זה הנחה לחודא שהרי הוא מוליכה בידו וכל זמן הגילוח הוא מצדדה ומכוין אותה שתוכל לגלח, והמכונה איננה אלא כגרזן ביד החוצב בו, וכן בהנחת השמיר על גבי האבן שמעבירי ומצדדו על תמונת האות חשיב בידים דלא כהל"א. וכעין זה בחורש כבהמה בשבת שאעפ"י דעיקר החרישה היא בכח הבהמה והיא רק מנוהגת ע"י האדם, מ"מ חייב האדם משום חורש, מפני שהוא מנהיגה ומכוונה לתלמיה ומסייע בגוף המלאכה חשיב הוא לעושה המלאכה ונסלק על זה, משא"כ הנחת השאור ומתחמץ, שמניח השאור ומסתלק תיכף ופעולת החימוץ נעשית לגמרי ממילא. ולכן במכונת גילוח אין לצדד שיהא בזה דין גרמא ובודאי המקיף את חבירו במכונת גילוח דין מקיף יש לו ולוקה ע"ז, והמקיף את עצמו יעבור בשתיים מצד מקיף וגם ניקף ביחד.

אמנם מסתפקא במקיף לאחר ע"י סם, דמסתבר ג"כ שהעברת השער לא נעשית ברגע אחד וצריך שיששה הסם עליו איזה זמן בכדי תלישת השער משרשן, בזה דמא להנחת השאור להחמיץ העיסה, שלדעת השאילת יעב"ץ אין זה מעשה להתחייב עליו, ואפשר לדונו כגרמא בעלמא שלא יתחייב המקיף, דאין כאן מעשה הקפה בידים, וכדברי השאילת יעב"ץ. אבל כד נעוין, דברי השאילת יעב"ץ תמוהים מאד מגמרא ערוכה מנחות (דף גז ע"ב) א"ר אמי הניח שאור ע"ג העיסה והלך לו ונתחמצה לוקה, וכן הובאה הלכה זו ברמב"ם ה"ל מעה"ק (פ"ב הט"ז) ומבואר להדיא דזה מעשה וחייב אף בשנתחמצה מאליה, ומשום דההנחה אינה גרמא אלא מעשה שהוא לוקה ע"ז. ומה שמתמה בשאילת יעב"ץ מנ"ל להרמב"ם זה, הרי מבואר בדברי ר' אמי שאמר הניח שאור ע"ג העיסה והלך וישב לו ונתחמצה מאליה. ולכאורה האימרא, הלך וישב ל"ו נראה כשפת יתר דלמה לא סגי לו לומר הניח שאור ע"ג עיסה ונתחמצה מאליה חייב, אלא הוא הדבר שרוצה להשמיענו דלא כסברת השאילת יעב"ץ, דהנחה בעלמא גרמא היא אלא דזה חשיב מעשה רב להתחייב עליה. וא"כ בנ"ד במקיף ע"י סם יתחייב משום מקיף, כמו המחמץ בהנחת שאור שהוא מתחייב כעושה מעשה בידים וכמו שנתבאר.

ולכאורה, רציית לעשות סמוכין לזה מירושלמי שבת פרק כלל גדול. דאיתא שם: הנותן עציץ נקוב על גבי עציץ נקוב, חייב משום קוצר ומשום זורע, ובקרבן עדה מפרש הטעם דע"י שנותן השני על הראשון א"א להתגדל הזרע שבראשון, הרי דהמפסיק יניקה בהנחה בעלמא, אף שזולת ההנחה לא עשה בה שום מעשה, חייב ע"ז משום קוצר, ולא אמרינן דהנחה לחוד גרמא היא שלא מתחייב כעושה מעשה בידים. וכן במשנתנו סופ"ק דשבת (דף יח ע"א): ושזין אלו ואלו שטוענין קורת בית הבד ועיגולי הגת, מבואר בגמרא (דף יט ע"א) דהטעם הוא משום דלא גזרו אלא בהנך דאי עביד להו בשבת מיחייב חטאת ובהני

קורת בית הבד וכו' דלא מיחייב חטאת. הטעם הוא משום דמיירי שריסקן תחלה מבעוד יום ושוב אין טעינת הקורה אב מלאכה, אבל בדלא ריסקן מבעוד יום אסור לטעון הקורה עליהם משום דבשבת הוי מלאכה שוב גזרו עליהן מבעוד יום, והרי בכאן אינו עושה אלא הנחה לחודא שמניח עליהם קורת בית הבד ואח"כ נסחטים והולכין מכובד המשא ומ"מ משמע דחשיב מלאכה גמורה שחייבין על זה חטאת אעפ"י שלא עשה רק הנחה לחודא. אבל יש לדחות דאסור שבת שאני, דאף דלענין שאר מילי דאורייתא הנחה אינה מעשה בידים לפטור משום גרמא, זה אינו אלא בשאר איסורי תורה, משא"כ שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה, חייב אף על פעולה שהיא אינה אלא גרמא, וכדמחלק הגמרא ב"ק (דף ס) דפריך שם מאי שנא זורה ורוח מסייעתו דמחייבין ליה משום מעשה שבת ומשני דזורה באמת גרמא הוא אלא דלגבי שבת חייב משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה. וגמרא דאין להוכיח מדין שבת לענין שארי איסורי תורה, וא"כ לא קשה מהירושלמי ומההיא דטוענין קורת בית הבד על סברתו של השאילת יעב"ץ. ויש לעשות קצת סמוכין לסברת השאילת יעב"ץ דהנחה בעלמא לא חשיב כמאן דעביד בידים מההיא דקדושין (דף כא ע"ב), דפליגי תנאי במצות רציעה, דרבי יוסי דריש רבוי ומיעוט וריבה הכל ומאי מיעט מיעט סם, שלא יתן סם על אונו וינקבה, דלענין רציעת עבד עברי ממעט דעל ידי סם לא הוי רציעה ולא קרינן ביה ורצע אדוניו את אונו. ויעוין ברש"י שם, דמניח סם על אונו וניקבו אינו כח אדם אלא כמו שנעשה מאליו, ע"ש, דמשמע להדיא דע"י סם לא חשיב כעושה בידים והרי זה מעין סברת השאילת יעב"ץ דמה שנעשה בהנחה בעלמא לאו כמאן דעביד בידים ממש הוא, וא"כ במקיף ע"י סם נמי לא יתחייב משום ל"ת דלא תקיפו וכמש"כ רש"י, דמה שנעשה ע"י סם חשיב כאילו נעשה מאליו.

וזה מימים תמהתי בההיא דקדושין, דלרש"י נתמעט סם מדין רציעה, משום דמה שניקב אונו ע"י סם אין זה מכח אדם והו"ל כאלו נעשה מאליו. דלכאורה לא משמע כן סוגית הגמרא בנויר (דף מ ע"א) דאמרינן, תנן התם שלשה מגלחין ותגלחתן מצוה, נויר ומצורע ולוים. ופריך בגמרא פשיטא, ופירשו רש"י ותוס', דהא כתיבי קראי דצריכי גילוח, ומשני מהו דתימא משום עבורי שער הוא ואפילו סך נשא, והיינו מין משיחה שמשירה את השער, קמ"ל דלא, והיינו משום דגלי בהו קראי דדוקא תער. הרי משמע להדיא דבלי הך ילפוטא דתער מעכב, סד"א דבסם נמי קיים מצות גילוח אף על פי דמפרש קרא להדיא, "וגילח" הנזיר, וכן גבי מצורע כתיב והיה ביום השביעי, "וגלח" את כל שער, ולרש"י הנו' תפ"ל דמכיון דכתיב יגלח הרי משמעותו שיעשה ע"י אדם ולא בסם שאינו נחשב לכח אדם, ודינו כאילו נעשה מאליו דמה"ט נתמעט סם מדין רציעה, ומה לי מצות ורצע אדוניו דמשמעותו שיהא בכח אדם ומה לי מצות גילוח דלא אמרינן דקפיד קרא שיהא בכח אדם ובלי גילוא דקרא הוה אמינא דגם בסם מקיים מצות גילוח. ובגמרא מכות (דף כ ע"א) דריש יתורא דקרא דלא יקרוה קרחה, דאם קרח ארבע וחמש קריתות דחייב על כל קרחה וקרחה, ופריך הגי' ארבע וחמש

הוא ממעט ומשום דמסתבר טפי למעוטי אמרינן דהמיעוט קאי על זה, אבל לעולם בלי מיעוטא גם גרמא חשיב קיום מצוה.

והנני חוזר לתחילת דברינו למה שהערתי מדברי רש"י בקדושין דאם ניקבה אוזן העבד ע"י סם אין זה מכח אדם וחשיב כאלו נעשה מאליו, א"כ קשה ההיא דמנחות במגיה שאור ע"ג העיסה ונתחמצה מאליו דחייב, ולא אמרינן דהוי כמאן דלא עביד בידים ומאליו נתחמצה, ומאי שנא מניה שאור ממניח סם וניקבו, וכן קשה קושית השאלות יעב"ץ על הרמב"ם שאומר דהמחמץ בפסח לוקה משום דהוי לאו שיש בו מעשה, והקשה הא גרמא הוא. הן אמנם דמצד הסברה היה מקום לדון דהנחת שאור לאו גרמא היא, שהרי במעשה ההנחה מתחיל להחמץ ומעשיו גרמו להחמץ ומה לי מעשה רבה או מעשה זוטא. אבל בדברי רש"י קדושין משמע דהוי כאלו נעשה ממילא ולא בידים הוא, ובכן קשה ההיא דר' אמי במנחות, דמחייב להמניח שאור ע"ג עיסה של מנחה ותחמיצה דלוקה אפ"י שלא עשה כלום.

הנה אמרתי בזה, דהרי אזהרת מתחמץ במנחה נאמרה בלשון נפעל, לא „תעשה“ חמץ, לא „תאפה“ חמץ חלקם, הכל בלשון נפעל על כל מעשי המנחה מלישה עד אפיה. והנה בלשון נפעל יש לדון דגם גרמא נכללת בלשון זה, וכענין שכתב רש"י בפרשת בא (יב, טז) בפסוק כל מלאכה לא יעשה בהם, הוסיף רש"י על פסוק זה, אפילו ע"י אחרים, ומשום דלשון נפעל כולל עשיה שלא בידים ממש, ובכן יש מקום לדון דגבי מנחה גלי קרא ואזהר על כל פעולה המביאה לגרום חימוץ, ונמצא דכל מעשה הגורם לחימוץ הוא בכלל עצם אזהרת ועבירת הלאו דלא תעשה חמץ, ושפיר מתחייב גם במחמץ ע"י גרמא.

ומעתה פש גבן קושית השאלות יעב"ץ בדברי הרמב"ם (הלכות חו"מ פ"א ה"ו) דבמחמץ עיסה לוקה משום בל יראה, והשאלות יעב"ץ מוקים לה במחמץ בידים ממש, אבל סתימת לשון הר"מ לא משמע כן. ולכן היה נראה לי דקושיא מעיקרא ליתא דגיהזי אנן, עיקר ל"ת דבל יראה היא לאו שאין בו מעשה וכך נאמרה ההלכה דכל בר ישראל מזהר שלא יהא לו חמץ, ואם יש לו חמץ אף בכה"ג דלא עשה שום מעשה כלל הרי הוא בכלל רגע עובר בל"ת דבל יראה. והנה כל ענין גרמא שאנו דנין לפוטרו בעבירת ל"ת לא שייך אלא בל"ת שנאמרה על איזה מעשה כענין דאמרינן שבת (דף קכ ע"ב) דלא תעשה מלאכה עשיית הוא דאסור אבל גרמא שרי מה"ת דהלאו נאמר על עבירה במעשה ובלי מעשה אין עבירה, בעבירה כזו שייך לדון דאם עבר ע"י גרמא לא זו המעשה שהזהירנו תורה. משא"כ בל"ת דבל יראה, שאין מקום לדון בגרמא אם עובר בל"ת, דהא פשיטא דהאי גברא באזהרת ל"ת קאי בלי שום מעשה כלל, ומה שאנו דנים על גרמא הוא רק לענין חיוב מלקות, כלומר ל"ת זו יעבר, אם מעשה הגרמא משוי לה לעבירה במעשה או לא, לזה שפיר אומר הרמב"ם דלוקה, דהרי הל"ת בודאי עבר הוא בעצמו, אלא דיש לדון אם זה ל"ת שאין בו מעשה, ע"ז אומר הרמב"ם דכיון דהעבירה נעשית ע"י איזה מעשה שהוא, אפילו רק גורם להעבירה, טוב אינו בכלל לאו שאין בו מעשה

קריחות היכי דמי, אילימא בזא"ז וחמשה התראות פשיטא וכו' לא צריכא דסך חמש אצבעותיו נשא ואותבינהו בב"א, ע"כ. הרי דחייב מלקות על קרחה שנעשה ע"י סם, ומבואר דזה חשיב כאילו נעשה בידים, ואם איתא דזה חשיב כאלו נעשה מאליו, למה יתחייב מלקות. אך לקושיא זו י"ל דמכיון דגלי קרא דחייב על כל קרחה וקרחה, וע"כ דגלי קרא דע"י סם גמי חייב, א"כ זה גופא משמיענו יתורא דקרא דאזהרה זו קאי על כל פעולה שהיא גורמת לקרחה. ונמצא דאפילו אם נאמר דעצם הקרחה נעשית ממילא ורק גרמא לקרחה הוא דעביד, מ"מ בהכי חייביה רחמנא על פעולת הסיכה שסופה לגרום קרחה. וכעין שכתבו התוס' בברכות (דף ט ע"א, ד"ה ראב"ע) וא"ת היכי מצי למימר ראב"ע עד חצות והכתוב לא תותירו ממנו עד בקר דמשמע מיהא דעד בקר מצי לאוכלו, וי"ל דמצי למימר דהכי קאמר, לא תעשו דבר שיבא לידי נותר עד הבקר וכו', הרי דמכיון דלראב"ע דס"ל דפסח אינו נאכל אלא עד חצות ומחצות ואילך כבר א"א לאוכלו ושוב א"א לפרש האי קרא דלא תותירו ממנו עד בקר כפשוטו דהלאו קאי על השעה שהוא מותרו לבקר, דלראב"ע כבר מחצות ואילך לא שייך ביה לא תותירו דהא כבר נפסל מלאכלו, ולכן אמרינן שבקיה לקרא דאיהו דחיק ומוקי אנפשיה דאזהרה הוא שלא יותירו עד חצות ובחצות הוא עובר בלא תעשה משום שזה יביאו שיותר עד בקר. עד"ז יתכן, דקרא יתירא דקרחה לישנא דגילויא הוא, שלא יעשה שום מעשה המביא לידי קרחה, ולא קשה מכאן על זה שנתמעט נקיבת אוזנו בסם מדין רציעה. אבל עדיין קשה מדין גילוח נוזר ומצורע, דמשמע דבלא גילויא דקרא הו"א דגילוח שע"י סם כמאן דעביד בידים הוא. והנה הגאון רבי אליעזר גארדאן, בתשובה והיא נדפסה בשדי חמד, מעורר גם בנוגע לדיון גרמא באיסורין, ומסיק דלענין קיום מצוה ע"י גרמא גמי קיים אמרינן ויוצא ידי מצותו.

ומעתה מיושב היטב קושיא דנוזר וקדושין דלא הקשו אהדדי, דבודאי בלי מיעוטא דקרא הדין נותן דבגרמא יש קיום מצוה, ומה"ט שם בסוגיא דנוזר, אי לאו גילויא דקרא, הו"א דע"י סם מקיים מצות גילוח, וכן ברציעה אי לאו דמיעטה תורה, ס"ד דמקיים מצות „ורצע אדוניו את אזנו“ גם בסם, משום דמקיימין מצוה ע"י גרמא וכמוש"כ הגאון ר"א גארדאן, וסוגיא דקדושין מסייעתו, דאל"כ למ"ל קרא למעט דע"י סם אינו מקיים מצות רציעה ותפ"ל דגרמא היא וכמאן דלא עביד בידים דמי, וכמוש"כ רש"י דהוי כאלו נעשה מאליו, וקרא למ"ל למעוטי דוקא גבי רציעה, אלא ודאי דהאמת היא דמצוה יוצאין גם בגרמא ודוקא ברציעה מיעטתו תורה מגזרת הכתוב, וכמו דלרבי ממעט מקרא כל שאינו של מתכת, ה"ה לר' יוסי ממעט סם וזהו דין רק ברציעה, אבל לאו מילף הוא בעלמא לשאר מצות, שהרי גם לבתר דממעטינן סם במצות רציעה מ"מ ס"ד דמצות גילוח יקיים גם ע"י סם, ומה שאומר רש"י ברציעה דהטעם הוא משום שאינו נעשה בכח אדם ודמי כאלו נעשה מאליו, זהו כדי להסביר דמנא ידעינן למעט דוקא סם מכיון דבקרא לא נתפרש מה בא למעט, ולזה אומר רש"י דמכיון שאינו מכח אדם ותו כאלו נעשה מאליו ולא דמיא לסחם רציעה, מסתברא דרציעה דמותה

ולוקה. דוגמא לדבר בניקף, דאינו לוקה משום דהוי לאו שאין בו מעשה, מכל מקום אם מסייע שהושיט לו השער לוקה, אף דבעצם עבירת הלאו הרי לא עשה כלום, אלא דמ"מ היה איזה מעשה כל דהו כגורם לעבירה, ע"י זה יוצא מהמסגרת של לאו שאין בו מעשה ולוקה, ודברי הרמב"ם ברורים בע"ה, דמה שאנו אומרים גרמא פטור היינו בעבירה שבלי מעשה לא עבר עבירה כלל, אבל בכה"ג דהעבירה עבר גם בלי מעשה לשווייה לאו שיש בו מעשה גם ע"י גרמא מעשה הוא לעשותו כעובר במעשה, דכל שאנו דנים לחייבו מלקות והעבירה בודאי עבר גם גרמא למעשה תחשב.

סימן קמ"ד

העברת הזקן בשבת בתער ע"י גוי או בסם ע"י עצמו — מה עדיף

נשאלתי מאחד שהיה אנוס להעביר שער הזקן בשבת, אלא שהיו לפניו שתי דרכים, או להעביר בסם ע"י עצמו, או שיגלח בתער ע"י נכרי, והשאלה היתה איזה דרך שיבחר לו אדם זה כדי לעבור על הקל כל תחלה.

והנה גברא רבה אמר מילתא, דיותר נכון שיגלח בעצמו ע"י סם להנצל מלאו דפאת זקנם לא יגלחו. זאת אומרת, דמכיון שמעביר השער ע"י סם בידו ליכא חילול שבת מה"ת, כמבואר בשבת (דף צד) לרבנן דר"א הנוטל צפרניו או יצורו ביד ליכא רק איסור שבות, וכן קיי"ל בשו"ע אור"ח (סימן שמ), אבל אם יגלח בתער ע"י עכו"ם הרי עובר בחמשה לאוין, וא"כ הדבר פשוט דאחי איסור דלא יגלחו ולא תשחית ודחי איסור דנוטל שער ביד דליכא רק איסור שבות, וכתהיא דשבת (דף קכז) סבר מבטל כלי מהיכנו דרבנן וצער בע"ח דאורייתא ואחי איסור דאורייתא ודחי דרבנן, ע"כ.

ולי נראה דיש לדון בה טובא. וראשית אומר, דמה דמדמי לה להתיא דרבנן דר"א, דס"ל דהנוטל שער ביד ליכא רק איסור שבות, לא קרב זה אל זה, דנוטל שער ביד פטור משום דהוי מלאכה כלאחר יד משום דלאו אורחא לתלוש שער ביד, משא"כ להעביר השער בסם הרי אורחיה הוא וכן הדרך להעביר בסם, ודאי דגם רבנן מודים לר"א דהוי מלאכה דאורייתא שנסקלין עליה, ואין מקום לדון בזה פטורא דכלאחר יד כלל. ועוד דדוקא נוטל השער ביד אמרו דפטור, דהיינו ביד ממש, אבל כל שאינו ביד ממש אלא נוטל השער בסם, מה לי סם מה לי כלי, סוף סוף חלישת השער לאו ביד הוא, אלא דהסם הוא התולש והסם במקום הכלי הוא, וא"כ ע"י סם הוא חילול שבת דאורייתא ושוב חזון הדין דיותר נכון שיתגלח ע"י נכרי שלא יהא בזה חילול שבת דאורייתא ולגבי ידיה הקל קל הוא, שיעביר השער ע"י נכרי כדי להנצל מחילול שבת.

אלא דמקום יש בראש לדון, עפ"י דברי רש"י קדושין (דף כא ע"ב) שהזכרתי לעיל לענין רציעת עבד עברי, שמבואר מדבריו שלכן ע"י סם לא הוי רציעה ולא קרינן

ביה ורצע אדוניו את אונן, משום דמניח סם על אונן וניקבו אינו כח אדם אלא כמו שנעשה מאליה. וא"כ במעביר שער בשבת ע"י סם לא יהא חייב משום שבת משום דאינו אלא גורם מלאכה. אבל כד נענין שתי תשובות בדבר. חדא, דאף את"ל דגרמא בעלמא הוא אבל גבי שבת כל שדרך המלאכה כך הוא, מלאכת מחשבת אסרת תורה, ומה"ט פליג האבן העזר על דינו של המג"א באו"ח (סימן רנב) דטוחן ברחיים של מים פטור משום דאינו אלא גרמא, אבל האהע"ו חולק דכל שדרך המלאכה הוא כך חייב, הא חדא. ועוד, כל עין הרואה דקדוק לשון רש"י יראה, דאין יסוד להניח דשיטתו היא דמה שנעשה בסם גידון כממילא ולא כמעשה אדם שמניח את הסם. דזה לשון רש"י: „מיעט סם שלא יתן סם על אונן וינקבנה דהא לא דמי למרצע שאינו נוקב מכת אדם אלא מאליה". והשתא אם רש"י ס"ל דעצם פעולת הסם חשוב כממילא הו"ל לרש"י למימר דלא קרינן ביה ורצע אדוניו, ומה לנו אם דומה למרצע או לא, הא מקרא מלא הוא ורצע אדוניו וליכא. וזה קשה ג"כ בגמרא, דמשמע דמיעוטא דסם הוא מכת מרצע וכמוש"כ רש"י דלא דמיא למרצע דקשה מאד דתפ"ל דבעי ורצע אדוניו ובסם ממילא הוי. אלא ודאי דרש"י הכי קאמר, דבאמת גם ע"י סם גידון כאילו עשה האדון דהרי סם שורף ומסתבר דדין הסם כדין גחלת, דהמניח גחלת גידון כאלו המניח עשה זה בידיו ממש וחייב כאדם המזיק וגם מיתה חייב כדין רוצח, ולכן רצה רש"י להסביר דמ"ט ממעטינן ממיעוטא דוקא סם ולא מילי אחריני, ויהי כמשיב, דהמרצע הוא פרט שהוא ממעט מה שאינו דומה לו, ואומר רש"י דמעשה סם חלוק טפי ממרצע ולכן מסתבר דהוא מתמעט טפי ממילי אחריני, ומפרט כאן גדרי ההבדל שבין מרצע לסם, אף שבאמת בין מרצע ובין סם לדינא חשובים הם וגידינןם כאילו האדם בעצמו עשה זה מפני ששניהם הם כגרזן ביד החוצב, אבל מכל מקום משונים הם זה מזה, דמרצע כשהוא נוקב, כח האדון מעורב בו, משא"כ סם, אף שהפעולה מתחסת להאדון, אבל במעשה הסם אין כח האדם מעורב, ומפני שהוא חלוק טובא כמרצע מסתברא דכוותיה הוא דקא ממעט. ונמצא דמה שרש"י אומר דסם אינו נוקב מכת אדם אלא מאליה, לא לגבי המניח את הסם הוא אומר כן, דבודאי באמת נדון גם מעשה הסם כאילו עביד האדון בידים, אלא כלפי מרצע חלוק הסם ממרצע, דמרצע עושה בזה האדון ובסם לא מעורב כח האדם ולכן מסתבר טפי למעטו מדין מרצע. ובכן מעביר שער בשבת בסם הוא מחלל שבת בידים, ובנ"ד שהוא אנוס להעביר שער זקנו בשבת מוטב לו לבחור בקל הקל שיתגלח ע"י נכרי ולא יחלל שבת בעצמו, ואעפ"י שרש"י הנכרי יעבור בל"ת דאורייתא מ"מ חילול שבת חמור טפי ומאכילין אותו הקל קל.

אלא שעדיין יש לדון, נהי דשבת חמור טובא נגד ל"ת דפאת זקנם לא יגלחו, דזה איסור מיתת ב"ד וזה במלקות, הרי כתב הר"ן בסוף יומא גבי חולה שיש בו סכנה וצריך לאכול בשר בשבת ולפניו בשר נבלה ובעלי-הטעון שחיטה, אומר הר"ן דבכה"ג אין איסור נבילה קל מאיסור שבת, דהיינו דנבילה איסור לאו ושבת איסור סקילה איכא חומרא אחרינא בנבילה לפי שהאוכלה עובר בלאו על כל

קול מבשר

שאלות ותשובות

חלק ראשון

וגלוח בסופו קונטרס בשורות אליהו
הערות וביאורים על ספרי הגר"אמאת הצעיר באלפי יהודה
משולם ראטההוצאת מוסד הרב קוק שני הסודות העולמי
ירושלים תשס"ו

סימן יח

לחכם אחד.

ע"ד השאלה אם מותר לגלה פאות הראש והזקן במכונה גוזזת (שניידע-מאשיגע). הן הלא יש בזה חשש איסור ע"פ דעת שו"ת תרומת הדשן סי' רל"ב. וקול דבריו הביא הרמ"א בש"ע יו"ד סי' קפ"א סעיף י', ובצ"י ובצדק הביא שם הביאו בשלמות יעו"ש, דלפי דבריו אינו מותר במספרים לכתחלה רק אם חותך בעליון לבד ומדאורייתא מותר אם חותך בשניהם בעליון ובתחתון. אבל אם חותך בתחתון לבד הוא כמו בעצמו ואסור מדאורייתא ולכן חובר לחתוך כשהוא חדוד מאוד, דלא חותך התחתון לבד בלא סיוע העליון יעו"ש, וא"כ המכונה הזאת היא כמו חצר. וגם במספרים כעין חצר שגוזז סמוך לבשר ועוקר השיער מעיקרו ושרשו ואינו משאיר שום שערק דעת כמה פוסקים דאסור כמ"ש בתרומת הדשן הג"ל בתחלת התשובה ועי' בריטבי"א סוף מס' מכות ובס' מעשה רוקח על המשניות סוף מס' מכות ובש"ת למח' לדק החדשות חו"ד סי' ל"ג. ובפאות הראש רוב הפוסקים אוסרים במספרים כעין חצר ובש"ע יו"ד סי' קפ"א סעי' ג' כתב המחבר שיש לחוש לזכריות. ומה יקרו דברי הר"ן ז"ל בשו"ת הריב"ש סי' ש"ל והביאו בנ"י או"ח

סי' תר"ל ח"ל רואה אני את דבריו טובים ונכוחים שאפי' בעסקי העולם כל משכיל בוחר לנפשו בדרך היותר צעום והמאומר מכל נזק ומכשול ואפילו באפשר רחוק על אחת כמה וכמה שיש לנו לעשות כן בדברי התורה והמלוות והם כצונו של עולם, ואין נתיח את הדרך אשר דרכו זה רבותינו הקדושים ונכנים עלמנו במקום זה ובמשעול הכרמים עכ"ל, ודפח"ח. צפרע כי אבותינו במדינת פולין ואגפיה קצלו על עלמם דעת המחמירים ואוסרים במספרים כעין חצר אף בזקן (עי' חשו' חתם סופר חלו"ח סו"ס ק"ט כי לחלק ולא בין ארץ פולין וארץ אשכנז בענין זה ונתן טעם וסיבה לזה יעו"ש), וכבר כתב המגן אברהם סי' תקנ"א סו"ס ק"ז דלכיון דיש דעה להחמיר אפי' יהי הלכה בפוסקים המחמירים אם כבר קצלו אבותינו עליהם כאלוה דעה אסור עלינו מדינת ואין לו התרה, ובש"ת חת"ס חו"ד סי' ק"ז כתב דבוא איסור דאורייתא מטעם נדר יעו"ש, וכן מבואר בדברי הר"ן בפסחים פרק מקום שנהגו ד"ה ורבה בר בר חנה דכל מנהג איסור שאנשי המקום החמירו על עלמן לעשות סייג לתורה או דבר שהוא מחלוקת חכמי ישראל ונהגו בדברי האוסר הרי הן כאלו קצלו עליהם לנהוג אותו איסור עליהם ועל כל הגלויים עליהם וכל בני המקום הבהו חייבין זו מן הדיו שנאמר ואל תטוש תורת אמתך וכל היוצא משם למקום אחר ודעתו לחזור חייב ג"כ בחומרי מקום שיצא משם ואפילו בלעגה ע"ז שיעקור דירתו משם ויקבענה במקום האחר עכ"ל הר"ן ז"ל. וממילא אף מי שיצא ממדינת פולין למדינת אשכנז ודעתו לחזור אסור לגלה זקנו במספרים כעין חצר בחומרי המקום שיצא משם משום אל תטוש תורת אמתך וחייב לנהוג כמו שקצלו אבותינו עליהם ועל זרעם. ועיין שו"ת תשצ"ן ח"ג סי' רכ"ז שכתב וז"ל גם ראיתי שערוריה בצחורי חמד הבאים מאלכס כולם קולני פאה וכבר ידעתם כי על כל פאה ופאה חייבין מלקות אחת אפילו בפעם אחת, ואפילו במספרים כעין חצר יש מלקות בפאה הראש דלא כתיב בזה: השחכה, ואם כל כך הורגלו בזה עד שהותר להם בדבר כאלו לא נכתב בחורה הרי הם כאלו עברו על כל התורה כולה ואין שחיטתם כשרה והמקדש אשר בפניהם אינה מקודשת עכ"ל. אמנם דבריו תמוהין דבא קיי"ל דמומר לדבר אחד אינו מומר לכל התורה כולה כדאמרין במס' חולין דף ה' ע"א וכן בדף ד' ע"ב אמרין דמומר לערלות שחיטתו כשרה מטעם זה. ולכאורה י"ל דלדעת הרמב"ם פ"ב מהלכות עבודת כוכבים ה' א' וז' צחצחו הגדול וכן בספר המלכות שלו מלכות ל"ח מ"ג ומ"ד ובספר מורה נבוכים חלק ג' פרק ל"ז טעם איסור גילוח פאות הראש והזקן הוא משום שכן היא דרך חומרי עבודה כוכבים יעו"ש, א"כ הוא משום לתא ואצ"ר דעבודה זרה ומומר לע"ז הוא מומר לכה"ת כדאמרין שם בחולין דף ה' א"ל באמת זה אינו דמלבד מה שהעור יו"ד ריש סי' קפ"א השיג על הרמב"ם דלא דרשינן טעמא דקרא לענין דינא ועי' בעורי זכ"ב שם ס"ק א', אבל גם לדעת הרמב"ם הוא רק כהולך בחוקות עכו"ם אבל בע"כ אין דינו כעובד ע"א ממש דלא נימא דהוי אצ"ר דע"ז יכו' דינו דיהרג ואל יעבור וזה לא מלינו, ועי' בתשו' הריב"ש סי' קע"א שכתב ומה שאמרת שהגאונים והרשב"א ז"ל כתבו שהעובר על החרמים והעבירות הוא בכלל לא יקרא וחייו כעובד ע"ז וכו' אם הפליגו להגדיל העון ההוא וכו' לא אמרו צו שיהרג ואל יעבור וכו' יעו"ש. והנה יוסף להפליא על התשצ"ן ז"ל שכלל יחד בדבריו לפסול שחיטתו וגם לפסול עדותו אם קדש אשר בפניהם והרי מי שעבר עבירה שיש בה מלקות אפילו פעם אחת נפסל לעדות ולפסול שחיטתו לריב שיהי' מומר לכה"ת או מומר לע"ז או לחלל שבת בפרכסיה ודוקא מומר דחייו מועד ורגיל בכך דפסעם אחת לא נעשה מומר כמ"ש הפוסקים, ועי' בתשו' הריב"ש סי' ד' וי"א וי"ד שדבריו מדוקדקים בזה. ואפשר לומר בכול דברי התשצ"ן ע"פ שיטת הרמב"ם פ"ד מה' שחיטה ה' י"ד דמומר לאחד משאר עבירות הוי כמומר לאותו דבר וצ"ע בדוקא סבין וכונן צו"ד סי' ב' ס"ו וטעמו של הרמב"ם כתב הרא"ש בריש חולין דכיון דחזיקין ביה לתליתו פקר בעבירה השדיקין ליה דפקר שלא לערוה לקיים שור

מזה כהלכה ולכן כחז' החשב'ן שאין שחיטתם כשרה והיוו בלא
 בדיקת סבין ע"י אחר. ובזה מיושב דקדוק לשון "אין שחיטתם כשרה"
 (ולא אמר "שחיטתם פסולה" בלשון קלרה כדליתא בפסחים דף ג'
 גבי בהמה אשר חיינה עהורה) להורות כי חיינה פסולה כהלכה דלית
 לה הקנתא ע"י בדיקת סבין רק חיינה כשרה לגמרי כשאר שחיטות
 דעלמא שאין לריכות לשון חקירה. וע"י גמרא ריש סוכה וריש
 עירובין לענין לשון פסולה ותקנתה ולכן דקדק החשב'ן לומר
 ואם כל כך הורגלו בזה וכו', דדוקא ברגיל בך מליך הרמז'ם בדיקת
 סבין דהוי מומר לעצירה זו שפרק עול המזה מעל נארו דבזה
 אמרין שנחמד לפוקר שלא לקיים שום מצוה כהלכה כדברי הרא"ש
 בג"ל. וזה מה שכוון החשב'ן שם כאלו עצרו על כל התורה כולה
 (אבל לא בעבר פעם אחת באקראי וכמבואר שם ברמז'ם פ"ד
 מה' שחיטה הט"ו וכו"ל סי' ג' סי' יו'). ולכאורה יש להעיר על סברא
 זו מהא דאמרין בגמ' בכורות דף ל"ב א"ל ר"פ לאביו לר"מ דאמר
 החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו וקאמר ר"מ החשוד לדבר אחד
 חשוד לכל התורה כולה כהנים ה"ל דלא דייני דינא וכו', וכתבו שם
 התוס' ד"ה כהנים וכו' ועוד הוי יכול להקשות איך מותר לאכול
 משחיטתם יע"ש, והנה התוס' לא כתבו כן בדרך קושית דהא
 בגמ' פריך גמי שפיר לר"מ מהא דדייני דינא, אולם לשונות הרמז'ם
 ז"ל דחשוד לשאר עצירה גמי פסול לשחיטה בלי בדיקת סבין א"כ
 למה לי להגמרא להקשות אליבא דר"מ דלית הלכתא כוותי, הא
 עדיפא מיני הוי לי להקשות גם אליבא דרבנן איך מותר לאכול
 משחיטת הכהנים דהא חשודין על הבכור וממילא דחשודין גמי לשחוט
 בסבין פגום. לכן נראה לי דדעת התוס' דלר"מ דסובר דחשוד
 לדבר אחד חשוד לכל התורה הוי לי כמומר לכל התורה ושחיטתו
 אסורה אפילו אחרים עומדים על גביו, וכן מוכח מדברי התוס'
 חולין דף י"ד ד"ה השוחט דכתבו שם ומיכו למאי דמוקי כר"מ קשה
 יע"ש, ומאי קושית הא משכחת לה באתרים ע"ג וראו ששחט בהכשר
 כאשר באמת העיר בזה בעל כרתי ופלתו סי' י"א (בפלתו ססק"ג
 ד"ה איבירא) יע"ש (ולא זכר במחילה כה"ה שכבר קדמו בזה בחש"י
 מהרי"ק שורש ק"ם יע"ש), ועל כרחק דעת התוס' דלר"מ חיינו
 מועיל אפילו באתרים ע"ג, ולכן שפיר כתבו דהוי יכול להקשות
 האך מותר לאכול משחיטתו, אבל לרבנן לא הוי יכול להקשות
 משחיטה דהוי דחשוד לעצירה אחת בלי בדיקת סבין עכ"פ שפיר
 יכולין לאכול משחיטת הכהנים ע"י שיבדוק לו הישראל הסבין. ולפי
 האמת דמשני לר"מ שם בבכורות אומר דאמר ר"מ לחששא לחזוקי
 מי אמר ה"ל לרבנן נהי דכהנים חשודין על הבכור ועל השחיטות
 מ"מ שפיר יכולין לשחוט בלי בדיקת סבין כיון דאין ודאי חשודין
 רק חששא וכמו לר"מ לענין שיכ"י חשוד לכל התורה כולה ה"ל
 לרבנן שיכ"י חשוד מעצירה זו על שחיטה. וע"י שו"ת משיב כהלכה
 חיו"ד ס"ב לענין שו"ב שיאל עליו קלא דלא פסוק בזנות והשיב
 דאין חשוד ע"י על השחיטה, כיון דאין ודאי חשוד לשאר עצירות
 ובהא דאמרין בבכורות בג"ל אליבא דר"מ יע"ש, ולפי מ"ש הדבר
 מוכרח דא"כ גם לפי האמת לרבנן לא יהי כהנים נאמנים על
 השחיטה עד שיבדוק להם סבין וזו לא שמענו ועל כרחק בג"ל. וע"י
 עירובין דף ס"ט אמר ר"ה אחי: ישראל מומר זה המחלל שבתות
 צפרהסיה א"ל ר"ג כמאן אי כר"מ דאמר חשוד לדבר אחד חשוד
 לכל התורה כולה, אפילו בלי מכל איסורין שבתורה גמי, אי כרבנן
 הא אמרו חשוד לד"א לא הוי חשוד לכה"כ עד דהוי מומר לע"ז
 וכו' רב אשי אמר האו חנה הוא דחמירא לי שבת כע"ז ופירש"י
 ד"ה רב אשי אמר וברבנן סבירא לי ע"ש, וקשה מזה על המהרי"ק
 ועל הפלתי בג"ל דלפי שיטתם דר"מ לא קאמר דמומר לד"א הוי מומר
 גמור לכה"ת והוא כנכרי רק חשוד לכה"ת ונחמד להאכיל עריפות
 ולכן מהני אחרים רואים אותו א"כ למה פירש"י דברבנן סבירא לי
 הא אפשר לאוקמי לר"ה אליבא דר"מ ואפילו לר"מ אחי שפיר דכיון
 דחמירא לי שבת כע"ז ומורה מהרי"ק דמחלל שבת צפרהסיה לר"מ
 הוא כנכרי ממש ולכן התירון הראשון שבתוס' חולין א"ש גם לר"מ
 לשיטת תוס' שאין דמחני' לשוחט שבת מיירי באתרים רואין אותו

זה דוקא בלינעא אבל צפרהסיה לא מהני ע"ג יע"ש צמחרי"ק
 וא"כ שפיר אמר ר"ה גם אליבא דר"מ איזכרו מומר זה המחלל
 שבת צפרהסיה היינו מומר גמור דהוי כנכרי ולא מהני ע"ג ולא
 קשיא קושית הגמ' אי כר"מ אפילו בלאחד מכל איסורין שבתורה גמי
 דהא בלאחד משאר איסורין הוי רק חשוד לר"מ ולא מומר ומהני
 אחרים רואין אותו, אלא על כרחק מוכרח מדברי רש"י שכתב דברבנן
 סבירא לי ממש דלר"מ אפילו בשאר איסורין הוי מומר לכה"ת ממש
 והוי כנכרי, וכמ"ש לעיל בדעת התוס' דלא צמחרי"ק ופלתו בג"ל.
 וכדמוכח מהוס' בכורות בג"ל שכתבו דהוי יכול להקשות לר"מ איך
 מותר לאכול משחיטת הכהנים והלא זה חיינו קושית כ"כ דעכ"פ
 יכולין לאכול משחיטת באתרים ע"ג (וע"י פרש"י חולין דף י' ע"ב
 ד"ה עד אחד נאמן באיסורין וכו' ושחט את בן הבקר ואכלו הכהנים
 על ידו ולא חזקו להעמיד עדים בדבר עכ"ל מזה חין ראי' דהא
 קרא ושחט את בן הבקר והקריבו הכהנים דרשו ממנו צמחרא
 דשחיטה בור כשרה וקאי על זה ולא על כהן אבל כהנים הוי אפשר
 לומר שאם ישחטו ויערכו לאחרים ע"ג לר"מ כיון שחשודים על
 הבכור וזה רק אליבא דר"מ אבל לפי האמת אליבא דמסקנא דגמי
 דאומר אמר ר"מ לחששא לחזוקינהו מי אמר ואין ודאי חשודין
 ממילא נדחה גם הקושית משחיטה ויכולין לסמוך על שחיטתן כמו
 על שחיטת זר), וכן לרבנן לא הקשו צמחרא איך יכולין לאכול משחיטת
 הכהנים דחשודין לשחוט בסבין פגום לר"מ הרמז'ם, כיון דעכ"פ אפשר
 למאן חקנה שיבדוק לו ישראל את הסבין בג"ל—אולם עדיין קשה
 קלה על מה שביארתו בכונת החשב'ן כיון שהורגלו לעצור על איסור
 גלות הפאות חשודים לעצור על כל התורה שלא לקיים שום מצוה
 כהלכה צמידי דלית בה ערחה כגון בדיקת סבין (כמ"ש הרא"ש
 בדעת הרמז'ם בג"ל) ולכן אין שחיטתו כשרה כלומר בלי שיבדוק להם
 אחר את הסבין, לפ"ז קשה מ"ש החשב'ן בסוף דבריו המקדש אשכ
 צפניהם חיינה מקודשת דהיינו שפסולים לעדות, הרי לפסול עדות
 די בעבר עצירה שיש בה מלקות אף פעם אחת באקראי ולמה
 הולך לזה להקדים בלשון את התנאי שכ"כ הורגלו בזה וכו'.
 ואפשר דמשום רישא נקיט לי לענין שחיטה דדוקא ברגיל בך אבל
 באקראי אף שפסול לעדות מ"מ שחיטתו כשרה אף בלא בדיקת
 סבין כמבואר ברמז'ם (וש"ע יו"ד בג"ל סי' ג') פ"ד מה"ש חיו"ד
 וע"י וגם בהלכות מעשה הקרנות פ"ג ה"ד כתב דמומר לעצירה
 היינו שהוא מפורסם וידוע לעשותה והורגל בה וע"י צמח"מ פ"ג
 מה' שגגות ה"ז.

ויותר נראה לי לומר בכונת דברי החשב'ן, דהנה צלוגתא
 דרב אחא ורבינא במס' ע"ז דף כ"ו לענין מומר להכעיס פסק
 הרמז'ם בפ"ד מה' רולח ה"ו וצפיה"א מה' גזלה ואבדה ה"ב כמאן
 דאמר להכעיס הוי מין ולתיאבון הוי מומר (וכן פסק הר"ן במס'
 ע"ז שם) והרמז'ם השור שם אבל נצלה או לצט שטענו להכעיס
 שדינו כמו אפיקורוס ועוד ע"ז ומחלל שבת צפרהסיה. והרא"ה
 צדק הבית דף ע' כתב דהך מומר להכעיס דפלוני ב"י ר"א ורבינא
 לאו דוקא להכעיס רק שאינו חושש ומקפיד צין היתר לאיסור
 וכשנשיבם עומדים לפניו חיו מקפיד צין זל"ז (לאפוקי לתיאבון
 דלא שציק היתרה ואכיל איסורא) יע"ש, וכן מוכח מלשון פירש"י,
 וכן הסכים הרשב"א צמחמרת הבית רק בזה הוא חלוק על הרא"ה
 שסובר דלהכעיס ממש לכ"ע הוי מין והרשב"א סובר דאף בלהכעיס
 ממש שאוכל דוקא איסור להכעיס איפליגו ר"א ורבינא אבל מודה
 הרשב"א דצאניו חושש ומקפיד צין היתר לאיסור ג"כ פליגי ר"א
 ורבינא וכיון שהרמז'ם ור"ן פסקו כדברי המחמיר א"כ צמח"ג הוי
 מין ואפיקורוס וכ"כ הכ"מ פ"ד מה"ש חיו"ד דמומר לערלות דכשר
 לשחיטה היינו שאינו רוצה להטער והוי כמו לתיאבון אבל אם
 מצטע במאור הוי אפיקורוס ושחיטתו אסורה כנכרי וכמומר לכה"ת,
 וזאת כונת החשב'ן דמייירי צמח"ג שמצטע במאור איסור גלות
 הפאות הוי כאפיקורוס הכופר בתורה וזה שכתב שהורגלו בזה כ"כ
 עד שבוחר להם הדבר "כאלו לא נכתב בתורה" בזה הוי כמומר
 לכה"ת ושחיטתן אסורה. וע"י רמז'ם פ"ג מהלכות תשובה ה"ע

שכתב שנים הם המומרים מישראל המומר לעצירה אחת והמומר לכל
 התורה כולה, מומר לעצירה אחת זה שכתבין עלמנו לעשות אותה
 עצירה בזדון והורגל ונתפרסם זה אפילו היתה מן הקלות כגון
 שהוחזק חמיד לנבש שטענו או להקפיד פאה ונמלא כאלו בעלה מלוא
 זו מן העולם אלא ה"ז מומר לאו"ד והוא שיעשה להכעיס וכו'.
 יעו"ש"ה, ולכאורה סותר עלמנו למע שכתב בפ"ד מהלכות רולא
 ופ"ח מה' גזלה ה"גל, וגם קשה מדוע לא מנה מומר לחיובין,
 דממ"י למ"ד צ"ע דף כ"ו להכעיס הוי מין ולחיובין הוי מומר
 וכן שפסק זה, רולא וגזלה ה"גל א"כ מה זה שכתב כאן זה
 תשובה להכעיס הוי מומר, ואפילו למ"ד איזו מין זה העובד
 ע"ז דוקא ולהכעיס נמי מומר הוי מ"מ מודה לחיובין נמי מומר
 הוי כדמוכח מלשון, "נמי" וא"כ אמאי לא מנה כאן מומר לחיובין
 זה, תשובה, ועי' לה"מ שם וכן, כבוד שור למס', ע"ז דף כ"ו ובספר
 שמהל חדשה וחצ"ש סי' צי, סעי' י"ג, ובתחלה עלה דרעיוני כי לולא
 דמסתפינא אמייא להגיה ולהוסיף בדברי הרמב"ם ה' תשובה מלה
 "שלא" החסרה צ"מ ו"ל, "והוא שיעשה שלא להכעיס" וזה
 יתאימו דבריו כאן לפסקיו זה, רולא וזה, גזלה להכעיס מין הוי
 ולחיובין מומר וכאן מייירי במומר לחיובין זה שכתב והוא שיעשה
 שלא להכעיס דאי להכעיס הוי מין ואפיקורוס וכופר בתורה וכבר
 מנה למעלה בהלכה ח' האפיקורסים והכופרים בתורה ואחד מהם
 "האומר שכבר בעלה תורה זו" וגם כאן בהלכה ט' כתב, "ונמלא כאלו
 בעלה מלוא זו מן העולם אלא" וכן דמייירי במומר שאינו להכעיס
 נקט לשון זה, "נמלא כאלו" וכבר כתב בפרישה יו"ד סי' רמ"ז דכל
 מוקש אינו שיה לגמרי להמקיש ע"ש צענין כבוד אז דכדורו ומוראו
 שיה לכבוד המקום, ואף שבעו"ז שם דחה דברי הפרישה עיין בשו"ת
 חכם לבי סי' ע"ז שכתב סברת הפרישה מדעתא דנפשי לענין כל
 יתר כעול דמי וכח צו"ל ועצב ק"ף הדמיון כך הוא שאינו שיה
 ממש וכו' זה מצוה מלא בתלמוד וצוהר יעו"ש שהאריך בזה
 להעמיד את הכלל הזה יחד שלא חמוט, וכן בשו"ת הריב"ש סי'
 קע"א כתב כי מה שאמרו חז"ל כל המספר לשון הרע כאלו שופך
 דמים וכל הקורע בגדים בחמתו כאלו עובד ע"ז וכל מי שאינו מצטר
 את החולה כאלו שופך דמים כ"ז נאמר מהם בדרך הפלגה ואינו שיה
 ממש יעו"ש, ועי' רמב"ן על התורה פ' קדושים בפסוק, "ואהבת לרעך
 כמוך" כתב ג"כ שהוא דרך הפלגה ולא שיה. ממש כי חיין קודמין
 ע"ש, וא"כ ה"ל כאן זה, תשובה שמה הרמב"ם אותם שאין להם
 חלק לעה"צ השנניים בצרייתא דמס' ר"ה דף י"ז ושם נאמר המינים
 והמומרים (כפי גירסת הרמב"ם וכן הוא גירסת רבינו חננאל)
 וכו', מנה מומר שאינו להכעיס רק שהוחזק חמיד בעצירה והורגל
 ונתפרסם זה ונמלא כאלו בעלה מלוא זו מן העולם אלא דהיינו
 ששם כמעט למומר להכעיס, וכבר הבאתי לעיל דעת הר"ה דכל
 שאינו לחיובין מיקרי להכעיס אם אינו חושש ומקפיד בין איסור
 להיתר, אבל הר"ן ברש"י חולין והוצא צ"י יו"ד סי' צי, מחלק תלתי
 גווני, לחיובין מותרת שחיטתו צדיקה סבין ואם הוא שלא לחיובין
 ושלא להכעיס דאינו חושש ומקפיד בין איסור להיתר לרין צדיקה
 סבין וגם אחרים ע"ג ומומר להכעיס אפילו אחרים ע"ג שחיטתו
 פסולה דהוי כמומר לכה"ת או מומר לע"ז ולחלל שבת והוא כנכרי,
 וא"כ י"ל דהרמב"ם חז"ל בשיטת הר"ן ומייירי זה, תשובה בכה"ג
 דאינו מומר לחיובין כיון דאינו חושש כלל לאיסור זה בשום פעם
 והחזיק בו חמיד והורגל ונתפרסם בו ונמלא כאלו בעלה מלוא זו
 מן העולם אלא בכה"ג דומה למומר להכעיס ולאפיקורוס ולכן אין
 לו חלק לעוה"צ אבל מ"מ אינו דומה ממש למומר להכעיס דהוא
 דק "כאלו" והמוקש אינו שיה לגמרי אל המקום כ"ל זה שיה
 הרמב"ם, "והוא שיעשה שלא להכעיס" דאם עושה להכעיס ממש הוא
 גרוע מזה והוי בכלל מינים ואפיקורוסים וכופרים בתורה שכבר
 מנה למעלה, ועי' רמב"ם פ"ב מה' ע"ז ה"ה שכתב האפיקורסים
 התרים אחר מחשבות לשם בסקלות דברים שאמרו (ר"ל בכפירות
 באמונת האלכות או באמונת התורה והנבואה שכתב לעיל) עד
 שנמלאו עובדים על גופי תורה להכעיסם בשאט נפש ביד

עכ"פ דברי התש"ץ ה"ל נקצים ויורדים עד הכהוס, לאו
 ורלו כמה הפליג בחומר העון של מי שהורגל בחמירות באיסור
 גלות והקפה, ובזמנו אשר גדלה הפרשה בזה צע"ר ע"ז ידיו כל
 הדווים ודי יכפר צעד.

גם חוץ לזה יש בזה משום מראות עיין שהרואים לא ידעו
 לתלות שיעשה הגלות באופן המותר, ועי' במס' יומא דף פ"ו ע"א
 היבא דמי חלול השם חמר רב כגון אנה וכו' אצוי כדשקיל בישראל
 מחרי שותפי וכו' ר"י חמר כגון אנה וכו' ור' ינאי חמר וכו'
 רנב"י חמר וכו', ועי' פירש"י ד"ה ויבז שכתב שמא לא ידע חברו
 וכו' וכן ד"ה כגון אנה דמסגינא בו ואין הכל יודעים וכו'. והיינו
 משום מראית עין, רק בדי"ה לא יבינא דמי לאלתר פ"ה באופן אחר
 דלגבי העצב הוי חלול השם והוא דוחק קלח ול"ע אמאי לא פ"ה
 גם בזה כפי ר"ח שם דהוי חכ"ש מפני הרואים יעו"ש, ורבינו
 חננאל סיים שם נמלא עונן של דברים הללו גדול משונש כריתות
 ומיתות צ"ד עכ"ל, והיינו באנשים מפורסמים כלשון הגמ' (כגון
 אנה וכגון אנה) וכלשון הרמב"ם פ"ה מה' יסודי התורה ה"א
 עיי"ש. וכן הוא אלא אדם כמון, אשר תורתו אומנתו וגודע ביחובו
 בתור בנם של קדושים לדיקי עולם אשר עמדו לם עמם צמשים
 טובים וציראת חטא, מה יאמרו הצריית למראה עיניהם בעצירה
 חמורה כזו של איסור גילוח ומי יתקע לידם כי אינו בתער ממש
 ח"י שצובר מדאורייתא על חמשה לאוין בכל פעם, וממילא אף אם
 יכה באופן המותר הוא בכלל חלול השם אלא איש מזויין וכן גדולים
 כמון, ועצירה של חלול השם היא חמורה עוד יותר מאיסור לאו של

גילוח ואפילו מאיסורי כריתות ומיתות ב"ד רח"ל כמ"ש רבינו חננאל הכ"ל.

ומלבד כל זאת יוכל דבר זה להביא לך הפסד חומרי ומוסרי במצבך לעתיד, בהיותך לשיחה צפי הצריות הדורשין לגנאי וחוששין ללעז. ויש עוד בזה מזהב מדברי חורב כמאמר חז"ל במשנה מס' שקלים פ"ג מ"ב שצריך ללכת ידי הצריות כדרך שצריך ללכת ידי המקור, ש"י והיותם נקיים מדי ומישראל (ע"י צירושלמי שם בשקלים פ"ג סוף ה"ב ובדבריו הנעשים של בעל שו"ת חת"ם ח"ו סי' י"ט), וגם מזהב מדברי קבלה שנאמר הסר ממך עקשות פה ולזות שפתים הרחק ממך כדאמר רב אסי בכתובות דף כ"ב ע"ב וביבמות דף ק"ד ע"ב (ע"י בתום בכתובות שם ד"ה משום דרב אסי שכתבו פסוק הוא אלא דרב אסי רגיל להציאו עכ"ל, והוא על דרך שכתבו הרמב"ם ורש"י ורבו יונה ור"ע מזכירות צירושם למה ששנו חכמים במס' אבות פ"ד משנה י"ט שמואל הקטן אומר צנפול אויבך אל תשמה. וע"י פ"י רש"י ביבמות שם ד"ה דאמר רב אסי טעמא דמתניתין משום דכתיב הסר ממך עקשות פה וכו' יע"ש שנתכוון רש"י לתרץ קושיית החכם דכתובות הכ"ל וע"י פירש"י בכתובות שם. אולם באמת נראה מהמשך הפסוקים שם במשלי סי' ד', כונת המקרא לפי פשוטו הסר ממך עקשות פה להזהיר אותך שלא תהיה צד בעלמך מדת "עקשות פה ולזות שפתים" שלא תתרגל ללעז ולהלשין בדברי דופי על אנשים אחרים, עד שצא רב אסי ודרש כי כונת המקרא בדרך הזהרה שצריך ללכת ידי הצריות ולא חתן מקום לפתחון פה לחשוד אותך ולהוציא לעז עליך ולא תגרום במעשיך לאחרים הרואים שיצאו לידך "עקשות פה ולזות שפתים" עליך כדרך שאמרו הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו, ולכן הולכה בגמרא לתלות דבר זה ברב אסי ולפירושו שחידש במקרא זה. וכן מלחתי בספר תולדות אדם מהגאון ר' זלמן מווילנא ז"ל).

זאת ועוד אחרת. הנה נא ידעתי כי השוקת הלמודים וההבנה החכמה קונה בלבד, והיא דחפה אוקר מחוך חוג ארבע אמות של הלכה (אף כי באמת הם רחבים מני רחבי הבל) אל הכול המדעים. ואם באמת אובד חכמה אחת עליך החוצה להאדירה ולהרחיב גבולה ולהצבה בין בני גילך לעירי עמנו המזוינים ולחת להם יד לפתח את כשרונותיהם ולבא בשעריה גם המה. ועתה אם יאל לעז עליך צין הצריות כי איך מוקיר את הדת בכל לבך ואיך שומר מזהב כראוי, הלא אז תרום יד צווי החכמה באמרים: "הוא הדבר אשר דברנו כי מזהב בסור החכמה וכל צאיה לא ישובו ולא ישיגו אחרות חיים יען אשר הדת והחכמה לוררות אשר אל אחותה ולא תוכלנה להתחזק יחד, לאו וראו כי גם בארצות נפלה שלהבת הלא זה העולם בנם של קדושים וגדולי ישראל מדור דור וכאשר החל לעשות מעצ הדעת לא עמדו רגליו במושור ועמודי הדת רפו צידו וחוקי התורה והיכרות אינם חופסים אלא את מקומם הראוי. עלינו חיפוש לגרש כליל ממחננו את החכמה ולא תוסף עוד לבוא בקהל החרדים. והדבר הזה יגרום לנפילת דלת החכמה בעד העצירים בני החרדים. ונהפוך הוא אם יאל שמך בתור אובד תורה ושומר מזהב, בתור איש אשר צימניו אש-דת ושמאלו דגל החכמה, איש אשר בחקר תחום התלמוד והפוסק יתהלך והליכות עולם לו וגם לחכמת הבל יאמר אחותי את ומודע לבניה יקרא, אז תוכיח בזה כי לא ילכו לעדי הדת בהשכין ופיפותו של יפת באהלי שם (כמאמר חז"ל במגילה דף ע"י). ובקחת את למודי המדעים לרקחות ולעצמות לחכמת התורה להראות לעיני העמים והשרים את יפיה (כלשון הרמב"ם באגרתו לחכמי לונג) ולהוסיף בזה עשר ידות גם בשלימות ידיעת התורה והבנת עמקי אפונותיה (בדברי הגאון רבינו אלי מווילנא ז"ל בהקדמת העתקת ספר הכנסת של אוקלידוס ללשון עברית ע"י ר' צדק משקלאב).

לכן שמת בקולי ושם נא לבך למשמרת חוקי התורה והמורה ודרכי היכרות הנאמנה בכל לבבך ובכל נפשך. וציתוך אל תוסף עוד להשחית את זקנך, הלא רבים ונכבדים מבני ישראל מגדלים זקנים

גם במדינת גרמניה, וגם צפאית הראש נזהרים לחצ"י החרדים שם והחוששים מפני המלעגים מסתירים אותן תחת אזנויהם, וכן תעשה גם אחת כל זמן התגוררך בעיר צרלון. הנני חותם בשלום וצרכה.

משלם ראמה

סימן יט

עוד להכ"ל.

מכתבך הגיעני, והנה השבתי למנוח השגות וסתירות נגד דברי מכתבי הראשון, אולם באמת כל דברך אינם נקיים ואין בזה די השיב את חלונת החששות שכתבתי לך.

בתחלה צריך אני לזכר את כל חלוקת אופני הגלות של פארת הראש והזקן הנמלאים ומוזכרים בגמ' ובפוסקים (וכס' א) תער (ב) מספריים כעין תער (ג) מספריים שלא כעין תער (ד) מלקט ורכיעני (ה) ע"י משיחת סס (ו) ע"י אבן המחך ומעצור את השיעור. הנה במשנה דמס' מכות דף כ' וצריחא שם דף כ"א אמרנו דאינו חייב עד שיטלנו בתער אבל לא במספריים דבעין גלות שיש בו השחיתות. ודעת החכם שצויות דף ב' ע"ב ד"ה חייב וכן הראש"י ז"ל במס' מכות שם ד"ה חייב דוקא דוקא אבל צפאית הראש דלא כתיב בו השחיתות חייב אף במספריים כעין תער והציאו ראי' לזה מסוגיא דנזיר דף מ"א וכן דקחני בתוספתא דמכות גבי ראש דאינו חייב עד שיקיפו בתער היינו כעין תער ע"ש. ומבואר מדבריהם דצוקן אינו חייב במספריים אפילו כעין תער. אולם צה"ד סי' ר"ה כתב בשם גליון תוס' דיש לזכור גם במספריים גבי זקן שאם יחתוך בתחתון הוי כמו תער ואף צה"ד כתב דרק במספריים חדודים איבא למיחש מ"מ בתחלת התשו' כתב דאסור לגלה פאת זקן במספריים אלא שאין העולם נזהרים בדבר ע"ש משמע דעחו דככל גוונא יש למנוע וכ"י ממה שאחרי שהציא הצ"י יו"ד סי' קפ"א את דברי צה"ד בשם גליון תוס' ומה שכתב ע"ז בהצ"ד הוסיף להציא צה"ד"צ את דברי צה"ד שבתחלת התשובה הכ"ל דאסור לגלה פאת הזקן במספריים וכו'. וכן כי מהרש"ל ביש"ש פ"י י"ב דמס' יבמות סי' י"ח וז"ל ואף שבמספריים כעין תער שרי אפי' הכי נמנעים כדאי בגליון תוס' ריש שצויות וכו' וכ"כ מהר"א צה"ד סי' ר"ה ע"כ נמנעו שלא לגלה כל עיקר לא ראש ולא זקן עכ"ל. וע"י באורי מהרש"ל לסמ"ג מזהב ל"ת י"ח בסיום דבריו כי ז"ל והתוס' כתבו דגם במספריים יש לחוש לגלה הזקן דזוג התחתון משחית כתער עכ"ל. וכפי שהעתיק רש"ל לדעת החכם יש למנוע לגמרי מלגלה הזקן במספריים דשמא יעשה בתחתון, ולכאורה נראה כונת מהרש"ל בזה לדברי גליון תוס' דמס' שצויות שבוצא צה"ד וצ"ש הכ"ל ויודע כי החכם שלנו ברוב מסכתות הגדולות בתלמוד הם חוס' ערך (כמו ש"י מהרש"ל ביש"ש יבמות פ"ד סי' ל"ד) שסידר ר' אליעזר מעור וקילר את תוס' שאנן לר' שמשון משאנן והוסיף חדשים מגדולים שהיו אחרי ר"ש משאנן, וחדושי ר"א מעור עלמו כתבם בגליון ונקראו תוס' גליון או גליון תוס' וכך קורא אותם ר"ב אשכנזי בשטה מקובצת שלו (ע"י צ"ס) שם הגדולים להגאון אבולאי ח"צ אות ח' ערך תוס' שאנן). אולם באמת ד' מהרש"ל צבאורו להסמ"ג הכ"ל נמלאים ככתבם וכלשונם בפסקי תוס' למס' מכות סי' כ"ז וז"ל פאת ראש חייב במספריים כעין תער, השחיתת הזקן דוקא בתער אך במספריים יש לחוש מפני שזוג התחתון משחית כתער עכ"ל. וע"ש בפסקי תוס' להלן בס' כ"ח ה"י יעקב הזהיר לספר שלא ינוד זוג התחתון עכ"ל וזה בדברי הגליון תוס' שבוצא צה"ד דאם אינו מניע כלל את התחתון ועושה הכל בעליון לצד שרי, אולם הרי צה"ד כתב ע"ז דקשה מאד להזהר בזה ולכן כתב דיש מקום להחמיר לאסור לגלה הזקן במספריים, ע"כ גם מהרש"ל צבאורו לסמ"ג חפס כלשון ראשון שפסקי תוס' בס' כ"ז הכ"ל דיש למנוע לגמרי גלות הזקן במספריים. ואף שבתוס' שלפנינו במס' מכות לא נמלאו הדברים הרשומים בפסקי תוס' הכ"ל, אבל דברי הפסקי תוס' מצוירים בתוס' שאנן

שנדפסו בזמננו על מסי מכות דף כי ע"א ד"ה אונו ע"ש. וכבר רמזתי במכתבי הראשון ע"ד הריב"ש בחדושו סוף מסי מכות ע"ש שהביא בשם החכם ג"כ בדברי תה"ד ומהרש"ל ופסקי חוס. הנ"ל דיש לחוש בגלות הזקן גם במספרים. גם הב"ח צו"ד סי' קפ"א (ד"ה ומ"ש וכו') ח"א הרא"ש ז"ל ויר"ש וכו') כי, ואפילו במספרים כעין חער דמדינה שרי בזקן וכמו שכתב הב"י, יש ליזהר כמו שכתב בתה"ד סי' ר"ח וכו'. ע"כ מחויבים למחות בידם ולגזור עליהם בעונש חמור שלא יגלחו כלל אף תחת הגרון אפילו במספרים כעין חער, מיהו הא ודאי שרי כשאנו מגלה סמוך לבשר לגמרי אלא מניח קצת שיער דאין כאן השחתת זקן עכ"ל. ואח"כ כתב הב"ח עוד ד"ה אונו חייב עד שיסחית בחער, כלומר אלב במספרים כעין חער דליכא השחתה לא חיירי ב"י קרא וש"י, מיהו כבר נתבאר דאף זה אסור לירא שמים אלא לריך לגלח שיניו קצת שיער עכ"ל, ואח"כ בסוף הסימן שם כתב עוד הב"ח ז"ל ומ"ש לא נהגו ישראל להשחית השפה אלא לגלח קצתה וכו'. פי' לא נהגו בהשחתה בחער אלא לגלח קצתו במספרים ואע"ג דמדינה אפילו בפאות עלמין מותר במספרים כעין חער מ"מ לא נהגו אף בשפה בהשחתה בחער אלא במספרים ודלא כפי' צ"י ע"ש עכ"ל הב"ח. וכ"כ הפרישה צו"ד שם סוסי קפ"א בשם רש"י ז"ל, "אלא לגלח קצתה פיהו במספרים ודוק" וסיים הפרישה ע"ז משמע דאפילו במספרים אסור אע"פ שמדינה מותר נהגו צו איסור עכ"ל הפרישה. וע"י צ"י החינוך להרא"ה ז"ל מלח רמ"ב ז"ל כתב הרמב"ם ז"ל ואם גלח הזקן במספרים פטור. נראה מדבריו דוקא פטור הוא אלב אסור לעשות כן ואפשר שיהי' כן במגלה במספרים כעין חער כמו שנראה הענין כן במסי נזיר עכ"ל (וזה דלא כדעת הכ"מ פ"ב מה' עכו"ם ה"ז וב"י יו"ד סי' קפ"א). וכ"כ רבינו הגאון בעל הש"ך ז"ל צ"י פועל דק ל"ת קני"ב והגאון מהר"ם חאגיז צ"י אלא המלות מלח רמ"ב ומספרים כעין חער בזקן פטור אלב אסור לדעת הרמב"ם. וכן דעת הגאון צ"י מרבה המשנה על הרמב"ם פ"ב מהלכות ע"ז ה"ז שחולק על מה שצ"י צ"י וש"ע יו"ד סי' קפ"א דבמספרים מותר דפשתן של דברי הרמב"ם דפטור אלב אסור ע"ש.

היולא לנו מדברי כל הפוסקים והמחברים הנ"ל שהבאתי דבפאות הראש איכא חיובא מדאורייתא במספרים כעין חער (זוגת להרמב"ם וסמ"ג. דיו שוב לפאת זקן), ובזקן במספרים כעין חער אסור מדרבנן, ונהגו ישראל להחמיר בזה. אולם דעת החת"ם חו"ד סי' קל"ט (ד"ה ועוד נ"ל) בשיטת גליון חוס' המוצא בתה"ד דבין בראש בין בזקן אסור במספרים כעין חער מן החורה והגמ' דמכות דממעט מספרים היינו שלא כעין חער אלב כעין חער אסור בשניהם מה"ח וכתב שם החת"ם שזהו דעת המפרש המיוחס לרש"י (והוא פי' ריב"ן חתנו של רש"י כנודע) במסי נזיר דף מ' ע"ב ד"ה ואינו חייב ע"ש בספר אורח מישור שנתקשה בזה ולדעת החת"ם אחי שפיר והוא ראי' אלימחא דגם הפ"י המיוחס לרש"י דמסי נזיר סבירא ל"י דלאו דוקא חער והוא הדין מספרים כעין חער מחוייב בשניהם מלקות בין בראש בין בזקן, וגם צ"י צ"י (ד"ה ור"ש פר"מ על מ"ש שאפשר שאנו נוהגים ע"פ גליון חוס') החזיק בהת"ם בשיטת זו בכל חוקף. ולפי שיטת החת"ם צ"י לריך לפרש הימרת בתה"ד בשם גליון חוס' דלא כשאר מחברים הנ"ל דמייירי במספרים כעין חער דוקא והשש הוא שמה יעשה בתחתון לבד ויהי' חער מה"ש דהיי"ב מן החורה ולכך החמירו וגזרו גבי מספרים כעין חער שחותך צליון ובתחתון אטו חתיכת תחתון לבד דהוי חער ממש אלב במספרים שלא כעין חער מותר דהוי גזר גמור, אלב לשיטת החת"ם דבמספרים כעין חער נמי אסור מדאורייתא וחייב ע"ז כמו המגלה בחער ממש ח"כ חומרת הגליון חוס' שבתה"ד הוא במספרים שלא כעין חער דגורין אטו חתיכת תחתון לבד דזה הוי כעין חער. וכן מובאר דעת החת"ם חלק א"ח סי' קנ"ט (ד"ה עוד כתב שמתחלה לויתי וכו') שכתב שם ז"ל כי אפילו היה מסתפר במספרים מ"מ מהיכא תיתי להסתפר מגוי והוא לא ישמע לנו שלא להניע גם חלק התחתון ויעשה כעין חער משא"כ ישראל עכ"ל וכ"כ

שם להלן (בסי' קנ"ט חלו"ח) ד"ה אשר מלא פיו תוכחות וכו' בסוף הדבור ז"ל ואי משום מספריים כעין חער זה חשש רחוק ושרשו פתוח מתה"ד כשהזוג חדוד מאוד יש להזכר אולי יחתוך בתחתון לחוד וידענא שבוא מידי דלא שכיח עכ"ל. מובאר מזה דחומרת גליון חוספות ותה"ד היא במספרים שלא כעין חער שמה יעשה כעין חער. והנה מהו נקרא כעין חער עיין פירש"י בנזיר ר"ח ע"ב ד"ה כעין חער שגזר במספרים סמוך לבשר כעין חער ובדף מ' ע"א בנזיר פירש"י ד"ה אלא כעין חער שמעביר סמוך לעיקרן עכ"ל. ודעת הרמב"ם פ"ב מלכות חירות ה"א שאם לא הניח מן השיער כדי לכופ ראשה לעיקרה זה הוי כעין חער, אלב החוס' בנזיר (דף ל"ט ע"א ד"ה נזיר שגלה ושם ע"ב ד"ה ח"ר וד"ה כל שבוא ודף מ' ע"א סד"ה ובחער) פירשו דדוקא כשעוקר ומשחית את השיער מעיקרו לגמרי הוי כעין חער, וע"י בלח"מ על הרמב"ם שם. והנה לדעת החוס' קשה למא נמעט מספרים כעין חער גבי פאת הזקן, אטו חער כתיב בקרא הא השחתה כתיב וכיון דבמספרים כעין חער עוקר השיער ומשחיתו מעיקרו לגמרי הוי כמו חער, וע"י פירש"י מכות דף כ"א ע"א ד"ה ח"ל לא השחית וכו' החוס' בעצמם צמם נזיר דף מ' ע"ב ד"ה דתניא דמספרים ליכא בכו השחתה שאין נוטלין השיער מעיקרו כמו חער, ובאמת דברי החוס' אלו ד"ה דתניא ל"ע גדול שסותרין דבריהם בכל הסוגיא דכעין חער במספרים ג"כ נוטל השיער מעיקרו, והחוס' שבוטות דף צ' ע"ב וגם בנזיר מ"א ע"ב ד"ה השחתה הא סבירא לכו דבזקן אונו חייב על מספרים כעין חער. וז"ל דכ"ע מודו דבזוג של מספרים ח"א לעקור את כל השיער מעיקרו ממש כמו חער לגמרי ורק כעין צ"י הדמיון שאינו שוב לגמרי אל המוקש כמו שהבאתי במכתבי הראשון מה' ה"ז והפרישה והח"ל כיוולא בזה, וזה מוכרח מגמ' נדה נ"ב ע"ב גבי שיעור שחי שערות האמורות בפרה ובנגעים וכו'. כדי לכופ ראשן לעיקרן דברי ר"י וכו' רש"י כדי שיהי' נטילת בזוג יע"ש ובחשו' נז"י מהדו"ח חו"ד סי' פ' וחת"ם ח"א סי' קנ"ד יע"ש, מובאר מזה כשגלה בזוג עדיין ישאר בהכרח איזה רשם של עקבי השערות כי ח"א ליעול בזוג בעומק כ"כ אף אם מגלה וגוזז סמוך לבשר כעין חער (ולזה רמז החת"ם בסי' קל"ט חו"ד ד"ה וזאת לדעת דמספרים כעין חער הוי ל"י קצת השחתה יע"ש). ומעשה י"ל לדעת גליון חוס' והמפרש בנזיר כפי מה שביין החת"ם בשיטתן מחשבים לרשם השיער הנשאר כמאל דליתא כיון דלית ב"י שיעור של כדי נטילת הזוג ולכך חייב על מספרים כעין חער מה"ח דה"ל השחתה גמורה, ואף אם יעשה בתחתון לבד ח"א ליעול כ"כ בעומק כמו חער ממש כיון דבעליון מעבז קצת רק באופן זה הוי כעין חער וגזרו והחמירו אף שלא כע"ה אטו כע"ה. ולדעת שאר המחברים אף כעין חער לא הוי השחתה גמורה ואינו אסור מה"ח כיון דעכ"פ נשאר שערות זוטא כדי קריאת לפורן דהיינו פגימת וחגירה הלאפורן כמ"ש בחת"ם חו"ח סי' קנ"ד הנ"ל ורק מדרבנן אסור ואטו חער ממש גזרו והחמירו בזה, ולדעתם אם עושה בתחתון לבד הוי חער ממש כיון שאינו משתמש בזוג בעליון כלל.

עכ"פ יולא לנו לדעת החת"ם בשיטת גליון חוס' ורש"י (דנזיר) דאסור מן החורה במספרים כעין חער אף בזקן ומדרבנן אסור אף במספרים שלא כעין חער. וכן כתב במגדול עוז (שה"י חלמיו של הרשב"א) על הרמב"ם פ"ב מה' עכו"ם ה"ח ז"ל ומ"מ יש מחמירין בדבר וחולקין בכמה ענינים וכתבו רבותיו נ"ע משעמדנו על דעתנו לא העברנו צדל על צברנו אפילו מספרים כלל וכלל לא בראש ולא בזקן חוץ מן השפה עכ"ל, מובאר דאף במספרים שלא כעין חער החמירו רבותיו. וכבר רמזתי במכתבי הראשון לספר מעשה רוקח על המשניות מהגאון ר' אלעזר רוקח אבד"ק בראדי ואמשטרדם ז"ל בסוף מסי מכות ע"ש שהרחיב הדבור בזה והעלה דב"כ העיקר בהפוסקים דאפילו במספרים שלא כעין חער אסור בפאות הראש וכן בפאות הזקן איכא אסורא מדאורייתא או עכ"פ מדרבנן ודלא כבב"י וסיים ז"ל וכבר האריך בזה בספר יין המשומר ע"פ סודות נפלאים שבוא איסור גמור אף במספרים וגם בשאר ספרים ומה

לי להאריך עוד בזה ובפרט בעובד דבור פרוץ המרובה על העומד הזה כשרואין הלומדים וזני תורה שמגלחין זקנים במספרים אז הם משחיתים בתער ולכן אותם הלומדים חושבים ומחשבים את הדברים וכו' ע"ש. וגם רמזתי במכתבי לספר שו"ת ל"ל החדשות חיו"ד סי' ל"ג מהגב"ק ר' מעדעל מליצבוויטש ז"ל ע"ש שהאריך ג"כ בפלפולו מאוד והביא כמה ראיות שהוא איסור גמור להשחית זקן אפילו במספרים שלא כעין תער וגם יש בו עוד לחו דלא ילכש גבר וכו' ע"ש.

נעוין בפירוש הרא"ש למס' נזיר דף כ"ט ע"א אהא דאמרין בגמ' ח"ל רבין לר"ש דר' אבהו חזין לוי לרי יוחנן דלית לוי שיער צביה השחי וז"ל וידעו דמספרים ח"ל לגלחין כ"כ סמוך לשער עכ"ל, ונתחון הרא"ש בזה ליישב קושיית החוס' ד"ה חזינא אמאי לא משני דסקליה במספרים והיינו במספרים כעין תער כמבואר בסוגיא שם וע"ז חירץ הרא"ש דידעו השואלים שראו את רבי יוחנן מגולח שיער ציה השחי דהי' בתער ממש כיון שהי' סמוך לשער צלי שום רושם שיער ובמספרים ח"ל לגלח כ"כ אפילו במספרים כעין תער שיהי' באופן זה. ומזה ראי' למע שכתבתי לעיל דאף החוס' בזמיר שכתבו דבעין תער היינו שקולץ השיער מעיקרו לגמרי לאו דוקא הוא ורק נקטו הכי לאפוקי מדעת הרמב"ם דשיעור כעין תער הוא חס לא הניח כדי לכופ ראשה לעיקרה ודעת החוס' הוא דבעין תער הוא שיעור קטן מזה היינו חס לא הניח כדי שיעור בזה כעין תער אבל מ"מ עדיין נשאר כדי חגירת וקרינת אפרין וזה ח"ל ליעול ע"י הזוג בעומק כ"כ חס לא בתער וממש. וכן מוכח בפירש"י נזיר ל"ט ע"ב ד"ה חלש וד"ה מורטו ובחוס' שם ד"ה ח"ר אין לוי ועושה"ה. וע"י בגמ' ויסק פ"ג דמכות במשנה ד"ה עד שיעלנו בתער, דכתבו לא השחית אבל במספרים לית בזה השחית שהרי ניכר שם השיער עכ"ל, והיינו דאי אפשר שלא יהי' ניכר השיער במספרים אפילו כעין תער. ולשון הפרישה חיו"ד סי' קפ"א סק"ג שכתב, "מספרים כעין תער ר"ל לספור כל השיער עד שיהי' חלק כאלו ספר בתער" עכ"ל אינו מדוקדק.

ועוד יש להזכיר דעת רש"ל צו"ש פ"ב דיצמות סי' י"ח דגבי הקפת פאות הראש אפילו במספרים שלא כעין תער אסור דלא קפיד קרא אהשחית ח"ל אבוקף וכל היכא דהקוף אסור. וע"י בחוס' נזיר דף ל"ט ע"ב ד"ה ומאחר, "תימה לימא לאשמעוין כעין תער וז"ל דא"כ לבחוב משחית" עכ"ל. לפי גירסת האורח מישור יעו"ש, ודבריהם תמוהין לי דהא גבי איסור גלוח זקן ממשעוין מספרים כעין תער משום דאינם משחיתים והיינו דאין צדק השחית גמורה כמו תער ממש כמ"ש לעיל וא"כ אין חלוק חס נכתב תער או משחית ולי"ט. וע"י חוס' יו"ט פ"ו דנזיר מ"ג ד"ה או שספסף שכתב צאמת דלמסקנת בגמ' דאינו חייב ח"ל ח"ל כעין תער אינעריך קרא לגופו לומר שלא יהי' חייב ח"ל כעין תער יעושה"ה.

ולענין מלקט ורביעני, הנה במס' מכות שם מחייב ר"א בזקן אף במלקט ורביעני וחכמים פלוגי משום דאין דרך גלוח בכך והלכה כמותם, ובהקפת פאות הראש דעת החוס' בשבועות דף ג' ע"ב לאסור במלקט ורביעני, ומכא"ל צו"ש דיצמות שם אחר שהוכיח דבהקפת הראש חייב אפילו במספרים כעין תער והוסיף לומר דאפילו במספרים שאינו כעין תער אסור דלא קפיד קרא ח"ל ח"ל אביקף כתב עוד שם וז"ל ולא אמרנו דהוספתא עד שיקופנה בתער למעט מספרים ח"ל למעט מלקט ורביעני והדומה שאין דרך היקף בכך עכ"ל מבואר דעתו להתיר מלקט ורביעני בפאות הראש אף שאסור במספרים, ותימה רבה שלא הזכיר מדברי החוס' בשבועות הג"ל שכתבו וליכא למימר דהקפת הראש שרי במספרים וכו' ומ"מ מראשו לא שמעוין דגלוח מאורע בתער כיון דהקפת הראש אסור נמי במלקט ורביעני וכו' יעו"ש דמבואר מדבריהם דמלקט ורביעני פשיטא לכו מלתא טובא דבהקפת הראש חייב ולא מספקא לכו ח"ל במספרים דוקא, והח"ס חיו"ד סי' קל"ט ד"ה וזאת לדעת נחמיה בזה וכתב כי דברי החוס' בשבועות ל"ט דרואים לומר לאסור במלקט ורביעני ולהתיר במספרים מאין אולמא דהאי מהאי דממ"י אי

מקשינן ראש לזקן לא לחייב ח"ל בתער ואי לא מקשינן ראש לזקן אפילו במספרים יאסר יעו"ש שדחק מאוד בישור דבר זה ובמחילת כח"כ דצרינו מגומגומים בתירוולו שערצב והשור מלקט ורביעני למספרים דהוי קלת השחית משא"כ חולש יעו"ש ובצאמת מלקט ורביעני הוי השחית גמורה רק שאינו דרך גלוח כמבואר בגמ' מכות, גם מ"ש דחולש לא הוי השחית כלל הנה מבואר בהיפך להמעוין בסוגיא דנזיר ל"ט דחולש הוי השחית כעין תער יעו"ש בגמ' ובחוס' ובדף מ' ע"א חניא נמי הכי נזיר שחלש וכו' ובתער ומוקי לה כעין תער יעו"ש וגם בחוס' דף ל"ט ע"ב ד"ה ומאחר ובאורח מישור שם ופשוט דחולש דינו שור למלקט ורביעני דיש בו השחית ואינו דרך גלוח. ובזה נדחה גם מ"ש החת"ס שם בתחלת תשובתו ד"ה והנה ברור וז"ל וכן אין ראי' דאלישה אסור בפאות הראש מתוספתא דמייחתי סמ"ג הוצאח צ"י דחולש צ' שערות חייב משום נזיר ומשום מקוף דע"כ לא מוחזקין מהאי חוספתא מדשקן חוס' ריש שבועות מלביא ראי' ממנה לשטחם דלא מקשינן ראש לזקן וכו' יעו"ש, ולא קשה מידי הא דלא הביאו החוס' ראי' למספרים כעין תער אסור בראש מדין חולש שבתוספתא כיון דחולש יש בו השחית גמורה רק שאינו דרך גלוח ודינו שור למלקט ורביעני וברי החוס' פשיטא לכו דמלקט ורביעני אסור בהקפת הראש ואפ"ה מספקא לכו במספרים כ"ל. ועמ"ס של החוס' בזה הוא פשוט דלא מקשינן ראש לזקן דהיינו הקפה להשחית ח"ל במאי דכתוב בהדיא בהאי קרא לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית פאת זקנך דליתקש להדי לנעין כל שיטתו בהשחית ישנו בהקפה למעט נשים כדדרשין בקדושין דף ל"ה ולענין מה הקפה שניהם חייבין המקוף והניקף דכתב לא תקיפו לשון רבים אף השחית שניהם חייבים המשחית והנשחית כדדרשין בתוספתא שהביאו החוס' בשבועות דף ג' ד"ה ועל הזקן והסמ"ג ל"ח נ"ז ביאר דרש"ה התוספתא בדרך זה וסבירא לכו להחוס' דלא מהני הקיפא ח"ל דוקא למאי דכתוב בקרא בהדיא דהיינו השחית דממעוין מיינו מספרים ח"ל מלקט ורביעני דלא כתוב מעוטא בהדיא ח"ל ח"ל מ"ג דפ"ה פאה מצני אחרן דכתוב בכו לשון גלוח פאה זקנים לא יגלחו לזה ל"מ הקיפא. והגאון רעק"א ז"ל בהגהותיו למס' שבועות דף ג' העיר בזה בקצרה וכבר קדמו השער המלך צפ"ב מה' ערו"ס הלכה ו' ע"ש. וכ"כ החוס' בנזיר נ"ז ע"ב ד"ה ורצ אדא דלית לן להקיש הקפה להשחית ח"ל במאי דחייבי פשטא דקרא יעו"ש. ומתוספתא הג"ל דמייחתי סמ"ג וצ"י דחולש צ' שערות חייב משום מקוף אע"ג דאינו דרך גלוח כמו מלקט ורביעני (ע"י שבת ל"ד ע"ב בחולש שיער בשבת דחכמים פלוגי על ר"א ופותרין משום דאין דרך גזירה בכך ובכלי במלקט ורביעני חייב ח"כ כ"ש שאין דרך גלוח ביד) ובזקן פטור כה"ג ומ"מ לא מקשינן ראש לזקן, מהא גופא יש ראי' להחוס' דמלקט ורביעני אסור בהקפת הראש בפשיטא ולא מהני היקשא רק למספרים דכתוב מעוטא בהכחא קרא גופא דכתוב צ"י השחית בזה אפשר י"ל דמקשינן ראש לזקן כדעת הסמ"ג והוכרחו החוס' להביא ראי' מסוגיא דנזיר מ"א דמספרים אסור בהקפת הראש ח"ל מתוספתא דחולש לא הביאו ראי' (כמו שהקשה חת"ס הג"ל) כי אין לו דמיון למספרים, וגם הסמ"ג ח"ל הביא בעצמו חוספתא דחולש חייב משום מקוף והוא סובר דהקפת הראש מותר במספרים דלא כתוב חוס' ולא הוקשה לו מתוספתא זו. ומ"ש השע"מ שגורא מדברי הסמ"ג דבהקפת הראש אינו חייב ח"ל בגלוח שיש בו השחית דומיא דהשחית זקן ואפילו במלקט ורביעני מותר, המעוין היעב דצדרי הסמ"ג יראה שאין לזה הכרח כלל ולא ממעט ח"ל מספרים מדלית בזה השחית ח"ל במלקט ורביעני אפשר יורה לדעת החוס' דאסור ולא יסחור את דברי התוספתא דחולש חייב משום מקוף שהביא סמ"ג בעצמו וה"ה למלקט ורביעני. ומה שנתן במכא"ל צו"ש הג"ל טעם מיוחד להיתר הקפת הראש במלקט ורביעני מדעתא דנפשי' לאו מעטם היקשא דראש זקן (כיון שהי"ש ס"ל בחוס' דגם במספרים אסור בראש משום דלא מקשינן ראש לזקן ודלא כשיטת הסמ"ג) ח"ל לפי שאין דרך היקף בכך, קשה ע"ז ח"כ מ"ע נקוט פלוגתא דר"א ורבנן

גבי זקן ולא גבי ראש ואם נאמר דר"א מודה גבי ראש אכתי קשה דאיכא גופא הוי ל"י לאשמעינן ולחלק אליבא דר"א בין ראש לזקן, גם אח"כ כ"י ה"ש ח"ל ותדע שכרי גבי השחחה איחא בחוספי ואינו חייב אלא עד שיטלנו בזהר נטלו בריבועי ובמספרים פטור ולא כחז כה"ג גבי הקפה אלא ש"מ דאף במספרים חייב ואידי דנקט בסיפא חער נקיט נמי ברישא חער עכ"ל ודבריו אלו האחרונים סותרים את הראשונים דכמו כן יש להוכיח מדנקיט בסיפא בחוספתא נטלו בריבועי פטור ולא קתני כה"ג גבי הקפה ש"מ דאף בריבועי חייב בהקפה הראש, והא דקתני בחוספתא עד שיקיפו בזהר לאו למעוטי מלקט וריבועי כדעת ה"ש רק למעוטי מספרים שלא כעין חער וכמ"ש החוס' בשבועות וברא"ש במכות. ומ"ש ה"ש"ג דגבי הקפה אפילו במספרים שלא כעין חער אפילו הכי אסור דלא קפיד קרא אלא בהיקף וכל היכא דהקיף אסור, ע"י צ"י הרא"ש למס' נזיר מ"א ע"ב שכתב ח"ל ומכאן יש ללמוד דאסור להקיף לדעיו אף במספרים ומיהו דוקא שנטל סמוך לראש דהכי משמע לישיגה דאמר במכות המשור לדעיו לאחריו אצונו והא דתניא בחוספתא ואינו חייב עד שיקיפו בזהר היינו כעין חער עכ"ל, הרי מלאנו בדברי הרא"ש השוכח על טענה. ה"ש"ג לאסור אפילו במספרים שלא כעין חער גבי הקפה דהא לא קפיד קרא אלא בהיקף, וברא"ש הביא מלשון הגאון במכות המשור לדעיו לאחריו אצונו ואם לא גזן סמוך לבשר אינו בכלל משור לדעיו לאחריו אצונו ואין זה נקרא היקף (וכן מבואר גם בחוס' שם ד"ה השחח). וע"י בהגהות בית שאול על המשניות להגאון מלבוש ז"ל פ"ג דמכות משנה ה' ש"י ע"ד הגאון רעק"א שחושש להחמיר במסרק כמו במלקט וריבועי גבי פאות הראש וע"כ. הגאון מלבוש דזה אינו מוכרח דהכי אסור במלקט וריבועי יעו"ש, ותמנהי מאד דהרי מבואר בן בחוס' ריש שבועות ה"ג וגם לא זכר דברי ה"ש"ג והשע"מ ה"ג. גם מה שכתב שם ביות שאלו לחלק בין מלקט וריבועי למסרק אין לו טעם כיון דגבי נזיר וגבי שבת הסריקה אסורה מטעם פסיק רישי' ולא יומת א"כ כ"י ו"ל כן לענין פאה הראש, ובפרט שמבואר בחוספתא דמכות דגם חולש ביד ב' שערות חייב משום מקיף. והמחזור בזהר הסריקה הוא משום ס"ס דלמא הלכה כרמב"ם וסמ"ג דילפינן ראש מזקן דבני חער דוקא וחת"ל דהלכה כמחמירים גבי ראש אפילו בלא חער דלמא הלכה כרמב"ם בקבלתו מפי זקנים דיש שיעור לפאה הראש ארבעים שערות ומי שיש לו פאה שלמה עם שערות הרבה אינו חייב עד שיעיר רוב שערותיו ויחסרם למטה מארבעים ע"י הסריקה וזה לא שכיח ואין כאן פסיק רישי' דלא דמי לנזיר דחייב על העצרת שעה אחת ה"ל פסיק רישי' ומש"ה אסור בסריקה, וכ"כ החת"ם חיו"ד ס' קל"ט אלא שהוסיף עוד דאפילו מי שאין לו אלא מ' שערות מלוממות נמי ליכא למיחש דזקנים של רמב"ם דיהבו שיעורא מ' שערות לא מהל"מ אמרו כן ולא הוי מנ"ד של יעבץ שיסדו שיעורים אשר לא שערות אצוניהו בש"ס אלא נראה דס"ל דשעורו הוא מה"ט בשעור ב' שערות רק משום מראית עין מקובל בידם להשאיר מ' שערות וא"כ ממילא אין לאסור במסרק משום פסיק רישי' באיסור דרבנן שיעיר שחיס ממספר הארבעים עכ"ד החת"ם. ובמחילה כה"ר אישתיטתי' לדברי החשב"ן ח"ב ס' ק' שגילה. את מקור קבלת הרמב"ם בשם הזקנים בשיעור מ' שערות דהוא שיעור קרחה כגרים שהוא ג' עדשות על ג' והם מ' שערות בשיעורן בדיוק יעו"ש, וא"כ השיעור הזה הוא מה"ט ולא משום מראית עין. אמנם בעיקר סברה החת"ם דשיעור פאה מה"ט בשיעור ב' שערות יעו"ש בטעמו כבר קדמו מהרש"ל בציאורי סמ"ג ל"ח כ"ז ש"י דו"ל דבחוספתא דחולש ב' שערות חייב משום מקיף מקיל יותר מן הרמב"ם וס"ל דשיעור פאה הוא ב' שערות והסמ"ג הביא רא"י מזה דפליגא בחוספתא על הרמב"ם יעו"ש, ובאמת אם נאמר כ"י החת"ם דהרמב"ם כוננו בשיעורו משום מראית עין מדרבנן אצל מה"ט מודה דשיעורו ב' שערות א"כ אין השגה כלל מהחוספתא על הרמב"ם, ומ"ש החת"ם שם ד"ה וזה י"ל דאם עוקר כל השיעור מי שאין לו אלא ב' שערות לבד הרי עוקר הכל ולא שייך לומר שחייב משום חולש ב' שערות ואין זה דומה לחולש ב' שערות דנזיר, ע"י צבאורי חס' חולש

שערות ואין זה דומה לחולש ב' שערות דנזיר, ע"י צבאורי מהרש"ל שם שכתב דה"ה שיעור אחד סגי להחייב את חולש פאה כיון שאין לו אלא שיעור פאה של ב' שערות רק החוספתא חפסה בלשונה שיעור פאה וחולש ב' שערות ר"ל החולש משיעור פאה של ב' שערות יעו"ש. וע"ש במהרש"ל שביאר השגה הסמ"ג על הרמב"ם מהחוספתא דאם יש לו פאה מלאה אינו חייב בב' שערות כיון שנאמר יותר מן מ' שערות ואם י"ל מ' שערות מלוממות הרי די בחלישת שיעור אחת להחייב והביאו הדרישה יו"ד ס' קפ"א וכן פ"י הב"ח שם, אולם מבואר בירושלמי פ"י דנזיר סוף ה"ג דמיייתי חוספתא זו יש חולש ב' שערות חייב עליהן משום ד' לאוין משום נזיר משום מלורע ומשום יו"ט ומשום מקיף ופריך עלה דהא בנזיר לוקח בשיעור אחת ומשני דמשום יו"ט נקיט שתי שערות ע"ש, וא"כ נסחר ממילא השגה הסמ"ג על הרמב"ם מהחוספתא ולא קשה הקושיא שהקשו מהרש"ל ופרישה והב"ח דאפילו בשיעור אחת חייב דא"כ רק משום יו"ט נקיט ב' אצל מקיף די בשיעור אחת שחולש משיעור פאה כמו נזיר דנקיט לה הכא והיא צד ביקתה, והחת"ם שם ד"ה איברא וד"ה וזה י"ל כחז אגב שיטתו דנזיר חייב בשתי שערות וזה אינו דבשיעור אחת סגי כמבואר במס' נזיר דף מ' א"ר חסדא ללקות באחת ורק משום יו"ט נקט בחוספתא ב' שערות כדאמר בירושלמי ה"ג. וגם מלורע דנקיט בחוספתא בהדיהו שיעורו הוא בשיעור אחת כדאיחא בשבת דף ל"ד ע"ב חולש אחת משחים חייב, ובע"כ נקיט בכולהו ב' משום יו"ט דביו"ט ושבת מחייב בשתי שערות דוקא כדאמרינן במס' שבת ל"ד שם. וע"י בחוס' נזיר דף מ"ב ריש ע"א ד"ה הכא הוא דבני כולו יעו"ש דפשיטא להו דבפאה זקן שיעור חיוצו במלא פי הזוג דהיינו ב' שערות כמו גבי קרחה ושבת והביאו דאיחא בן זלמן שבת דף ל"ד ודבריהם תמוהים דשם לא מייירי כלל מפאה זקן וע"י אורח מישור שם ויותר ה"י להם להחוס' להביא רא"י מהחוספתא דמכות דחולש ב' שערות חייב משום מקיף ואף לפי מ"ש לעיל דלאו דוקא ב' ה"ה שעה אחת ורק משום יו"ט נקיט ב' כדברי ירושלמי ה"ג מ"מ עכ"פ יש רא"י לדינו של החוס' דנזיר מ"ב שם דמחייב בפורתא ולא בשנין רובו ו"ע.

אולם באמת פשטות לשון החוספתא ה"ל מורה דלא כדעת הרמב"ם בשם הזקנים (אף דלעיל כתבתי ליישב זה מ"מ דוחק הוא) אלא כדעת הסמ"ג בהשגתו וכמו שפ"י המהרש"ל בציאורי סמ"ג והדרישה והב"ח ביו"ד קפ"א דאין שיעור לפאה הראש אלא לר"ך להניח כל השערות שגדלו במקום הפאה בצורך וברוחב ולכן אם תלש ב' שערות חייב משום מקיף, וגם נמוקי יוסף מביא חוספתא זו. וגם הב"י מסיק להלכה דכיון דספיקא דאורייתא הוא יש לזכר מלגלג ה'דעים מכנגד שער שעל פדחתו ועד למטה מן האוזן מקום שהלחי התחתון יורא ומתפרד שם וכל רוחב מקום זה לא הגע בו יד בזהר או במספרים כעין חער עכ"ל הב"י וכן פסק בש"ע. וממ"ש לא הגע בו יד בזהר או במספרים כעין חער משמע דשלא כעין חער מותר, והיינו טעמא משום דהחוס' ריש שבועות וברא"ש סוף מכות כתבו ליישב דברי החוספתא דאינו חייב עד שיקיפו בזהר דר"ל כעין חער א"כ מוכח עכ"פ דשלא כעין חער מותר, ואע"ג דבראש לא כתב השחחה ולא בשנין חער מ"מ אם אינו גוזז סמוך לבשר כעין חער אינו בכלל משור לדעיו לאחריו אצונו כמו שהבאתי לעיל מדברי החוס' ופ"י הרא"ש למס' נזיר מ"א ע"ב. וכ"י מדברי הב"י שם שנסתפק בחלל שאפשר דלא מיתבסר לגלח קצת מרחבה של פאה דהא כיון דמשייר מקצת הרי אינו משור לדעיו לאחריו אצונו ופדחתו וקצת יש לדקדק בן מדברי רש"י וכו' וע"כ צרובח איירי וכו' ויש לידחק ולומר דצאורך מייירי דכשהוא מגלח קצת הפאה מלמטה אינו משור לדעיו לאחריו אצונו ופדחתו עד שיגלח ל"ד מעלה ונראה דכיון דספיקא דאורייתא הוא וכו' עכ"ל הב"י. משמע מזה דב"י לא נסתפק רק אם שייר מקצת מן הרוחב אי שרי ליעול קצת מרחבה של הפאה וע"ז מסיק להחמיר בספיקא דאורייתא אצל צאורך פשיטא ל"י אם משייר קצת מארכה של פאה מלמעלה דאינו בכלל משור לדעיו לאחריו אצונו ופדחתו ולפי מסקנתו דצרוחב אסור בכל המקום ולא

תגע בו יד בע"כ דכונת רש"י דאוסר רק בנטלו כולו ולא קלחו היינו
דמיירי באורך, כ"ל בלשון הב"י, אולם הב"ח כ"י שם וז"ל ד"ה כתב
הרמב"ם שיעור הפאות וכו' אלא ודאי דלא נחנו חכמים שום שיעור
לפאה דלא בהרמב"ם דיש שיעור לדבר אלא לריק להניח כל השערות
שגדלו במקום הפאה באורך וצדו וכן חס חלש ב' שערות חייב
משום כל חקיפו וכו' ואח"כ העתיק הב"ח את כל דברי הב"י כ"ל
וכי' עליו וז"ל וכן פסק בש"ע ודבריו ופסקיו אלה עולה בקנה אחד
עם מה שכתבתי בפי' דברי הסמ"ג שהשיג על הרמב"ם בשיעור
הפאות מן התוספתא דמשמע שצריך שיניח כל שיעור אורך הפאות
והרוחב כולו ואם חולש ב' שערות מהם חייב וכו' עכ"ל הב"ח.
מבואר דעת הב"ח דאין חילוק בין שיעור האורך לשיעור הרוחב, וא"כ
אסור ליעול קלחו גם משיעור האורך עד למטה מן האוזן במקום
שהלחי התחתון מתפרד שם ולפי דעתו יש להסתפק בכונת רש"י
דמתיר ליעול קלחו אם נותנו ברוחבו או באורכו ולכן בספיקא
דאורייתא יש להחמיר בשניהם ופ"ש היטב ב"י הב"ח בהעתיקו את
דברי הב"י דמה שנסתפק בכונת דברי רש"י שיהיה קלח את לשון
הב"י דוק ותשכח. אולם צאמת אי אפשר לפרש כן את דברי הב"י
דזה מסיק בפירוש וכל רוחב מקום זה לא תגע בו יד בחצר או
במספרים כעין חצר ח"כ מבואר דוקא על רוחב קפיד ודוקא כעין
חצר אבל אם נוטל קלחו מן האורך דהיינו שלא כעין חצר שרי.
אמנם ז"ל לאידך גיסא יש להקשות למח נחן לנו הב"י שיעור אורך
הפאה וכתב דיש ליזהר מלגלה ה'צדעים מכנגד שיער שעל פדחתו ועד
למטה מן האוזן מקום שהלחי התחתון יולא ומתפרד שם וכן בש"ע
ס' קפ"א ס"ט כתב, שיעור הפאה בכנגד שיער שעל פדחתו ועד
למטה מן האוזן מקום שהלחי התחתון יולא ומתפרד שם וכל רוחב
מקום זה לא תגע בו יד עכ"ל, ולפי האמור לעיל לא איכפת לן אם
נוטל קלחו למטה שלא כעין חצר דאיש בכלל משוב נדעיו לאחריו
אזנו רק למעלה סמוך לעיקרו וא"כ מאי אכני לן בשיעור ארכה של
פאה, ובאמתו מעמד מסיק וכתב וכל רוחב מקום זה לא תגע בו יד
ומשמע דדוקא ארוחב קפיד ולא על אורך וזה סתירה מיני וכו',
לכן נראה דכונת הב"י בש"ע דכל השערות שגדלים בצדדים עד למטה
מן האוזן הם וקראים פאה ויש שערות שמתחילים למעלה מכנגד
הפדחת וגם יש שערות שמתחילים לגדל וללמטה צדדן ויעיקרן
למטה מן הפדחת, וכל השערות שצטעו הזה אסור לגלחן סמוך
לעיקרן כעין חצר ואם חולש ב' שערות (או שער אחת לפי מ"ש
לעיל) אפילו ביד סמוך לעיקרו חייב משום מקוף, אף אוחן השערות
שגדלים ומתחילים למטה מן הפדחת צטעו זה עד למטה מן האוזן
הם בכלל, אפילו אם משייר קלח מרחבו של פאה לא מהני כיון שנוטל
ב' שערות מן הפאה סמוך לעיקרן, אבל אם אינו נוטל שום שער
סמוך לעיקרה רק קלח משיעור ארכה למטה אף מכל השערות של
הפאה שרי. וגם בצונת דברי הב"ח אפשר לפרש כן. אולם כבר
הבאתי לעיל דברי מהרש"ל ב"ש"ש יצמות פ"ב ס"ח דאוסר בפאות
הראש אף במספרים שלא כעין חצר כיון שלא כתיב בזה השחתה ולא
קפיד קרא אלא על הקפה וזה הוי בכלל הקפה, וכן הבאתי מה'
מגדול שז' בשם רבותיו ומה' מעשה רוקח שהחמירו אפילו במספרים
שלא כעין חצר בין צדדן שז' צדדן. וכן נהגו ישראל במדינות אלו
להניח שיעור פאה עד למטה מן האוזן ולא לגלחו אף במספרים שלא
כעין חצר (ועי' צ"ח יד הקטנה ב' עכו"ם פ"ו סכ"ו ובאורו שם
ס"ק ע"ה).

ועתה אבאר דין העצרת השיער ע"י סם המשיר את השיער.
הנה ב"י בית הלל לז"ד סוס"י קפ"א כתב ע"ז נ"ל פשוט שהוא
איסור גמור ודומה לזה איתא בגמ' דנזיר דף מ' ע"א אמר רבא
שלשה מגלחין ותגלחתן מזה פשיטא מזה דתימא משום עצורי שיער
הוא ואפילו כך נשא קמ"ל דלא ופירש"י סם המשיר את השיער וק"ל
עכ"ל הבית הלל. ובחש"י נוצ"י מהדו"ת חיו"ד ס' פ"א השיג עליו
וכתב דבריו תמוהין דכתיב ראי' ולסחור דמהאי סוגיא דנזיר מוכח
דסך נשא דהיינו העצרת שער ע"י סם לא הוי גלוח דזה נזיר ומאורע
ולויים אינם מקיימים מצות הגלוח ע"י העצרת סם וממילא כל שלא

נחשב גלוח גבי הני שלשה אינו חייב בו בפאות זקן דזה גבי פאות
זקן אינו חייב אלא דוקא בגלוח שיש בו השחתה וז"ל תרתי
לרעותא שיהא נקרא גלוח וגם יהיה בו השחתה ואם כן
סך נשא מותר בפאות זקן אף שמשחת השער מ"מ לא הוי דרך
גלוח כמו שמוכח בסוגיא דמכות עכ"ל ה"ב, וכן דבריו יוסף
לז"ד ס' קפ"א השיג על הב"ח וכתב שדבריו תמוהין דאדרבה מסוגיא
דנזיר דמייתי ראי' לדבריו משם נראה להחיר יעו"ש. ובעיני יפלא
הדבר מאד על הגאונים בעל נ"ב ודבריו יוסף דלפי הכתוב בכונת
הסוגיא דנזיר להכי ממעט במתניתין סך נשא משום דלא נקרא
גלוח ח"כ אכתי קשה פשיטא ומאי קמ"ל במתני' הא קראי כתיבי
בכולהו דנזיר ומאורע לשון וגילת, וא"ל דהיא גופא אחי לאשמעין
במתני' דסך נשא אינו נחשב לגלוח דאין דרך גלוח ככך ומן המקרא
לא היינו יודעין זה וזיינו מחשדין גם סך נשא בכלל גלוח ח"כ ק'
איך נשמע זאת מלשון המשנה הלא המשנה לא חני צהדיא דין סך
נשא רק שלשה מגלחין ותגלחתן מזה ודבריו גם במקרא נאמר כן
המורה בלשון גלוח ואם נאמר שגם סך נשא בכלל לשון
גלוח שצמקרא נוכל לומר כן גם בלשון גלוח שצמקרא ומה יוסף
לנו בזה (ואי אפשר לומר דנזיר ומאורע לא אינטריך ל'י
באמת לאשמעין כיון דקרא כתיב בזה בלשון גלוח ח"כ עיקר מאי
דקמ"ל היינו לויים דלא כתיב בזה לשון גלוח רק והענינו חצר על
כל צדדו ונזיר ומאורע נקיט להו במתני' אגב גרר' דלויים, הא ליתא
דין גלוח דלויים צטעו חנוכן לעבודה לא נהגו רק במדבר ולא
לדורות כמ"ש הרמב"ם בפי' המשנה פ"ד דנגעים מ"ד וצ"ב ס"ח מ"ט
ל"ג ומאי דכור הוב כדפרכין ביומא דף כ"י ע"ב ובחגיגה ו' ע"ב
ע"ש צ"ח). ועוד קשה אי נותא טעם המיעוט של המשנה גבי
סך נשא הוא משום דע"י סם אינו דרך גלוח ח"כ אחי נקיט
תלמודא מילתא חדתא לאפקי סך נשא ולא קאמר לאפקי מלקט
ורבינו דאינו דרך גלוח כמו שגשגה במתניתין דמכות דף כ'
ובצרייתא דח"כ פ' קדושים המוצא צמכות כ"א וקדושין ל"ה ונזיר
דף מ' ודף נ"ח, וגם באותה סוגיא עלמה שם בנזיר דף מ' ומ"א
מפלתא הגמרא בפירושא דהך מתני' דשלשה מגלחין ותגלחתן מזה
וכו' בחצר ומקשה ממאי דלמא לעולם אפילו ליקטו במלקט ורבינו
נמי מזה קעביד וכו' אמרי אי ס"ד כי עביד במלקט ורבינו
שפיר דמי וכו' וכו' אי ס"ד כי עביד במלקט ורבינו מזה קעביד
וכי' ושם להלן דף מ"א נכפל עוד הפעם אליבא דר"א הקושיא
ובחירון של מלקט ורבינו בגלוח מאורע ולא הוזכר כלל סך נשא.
ועוד הני יוסף להפליא דבגמ' דנזיר ס"א ע"א צעא רמי ב"ח הני
ד' תגלחיות דקאמר משום מזה או משום אעבורי שער עומאה
למאי נ"מ לעבורי צנשא ח"א משום מזה לעבורי צנשא לא וא"א
משום אעבורי שיער עומאה אפילו סביה נשא נמי אמר רבא ח"ש
וכי' ש"מ משום מזה, ובעיא זו וד"ב היא בנזיר ספק עומא ספק
מאורע ומאי מספקא ל'י וכלא סך נשא אינו בכלל גלוח לפ"ד נ"ב
וברכ"י ה"ל והנך נזיר עכור ונזיר עמא ומאורע כתיב בזה
וגילת ואמאי לא פשיט ל'י מקרא ומתני' דנגעים המוצא לעיל בדף
מ' דשלשה מגלחין ותגלחתן מזה, והחוס' פירשו שם דמספקא ל'י
בנזיר עמא אולם אי נותא דעם מעוטו של סך נשא משום דלא
גלוח הוא ח"כ גם נזיר עמא פשיטא דלא מהני ע"י סם דזה גם
בנזיר עמא כתיב גלוח. וגם שם קשה אחי בעי רב"ח על סך נשא
ולא על מלקט ורבינו. והנה החוס' כתבו בנזיר דף מ' ע"א ד"ה
מאי דתימא משום עצורי שיער הוא פירוש דחצר לא מעכב בזה
ואפילו סך נשא קמ"ל דלא דתגלחתן מזה, ושם ד"ה נשא כתבו מין
המשיכה שמשחת השיער ותימא דזה מסיפא שמעין לה צהדיא דזה
קתני סיפא וכו' שגילחו שלא בחצר לא עשו ולא כלום וז"ל דאי
מהיבא הוי אמינא מאי שלא בחצר שלא כעין חצר ואפילו סך
נשא נמי עכ"ל החוס' (וכן פי' הרא"ש שם). ופירוש החוס' הוא שלא
כדעת הנוצ"י ודבריו משום דסך נשא אינו בכלל לשון וגלח רק
משום דבעינן חצר כדילפינן שם בגמ' מקראי. אף גם על פירוש זה
קשה איך נשמע זאת מלשון המשנה דתגלחתן מזה דלא מהני כעין

הי"צ שהבאתי למעלה ורבים מן המהצרים גללו למלוא את מקור הדברים מאין למד זה ואדרבא מחוך הסוגיא בגמ' דנזיר שם נראה להיפך. ע"י בלחם משנה שם ש"י העביר על ראשו סם וכ"ו לא ידענא מהיכן הוליא זה דכיון דבגמרא אמרינן לא יעבור לרבות כל המעבירין אפילו סם במשמע והכי משמע פשטא דשמעתא דאמר ומאחרי שסופנו לרבות כל דבר מה ח"ל חער וא"י ממעטין סם נימא דחער אחי למעטו סם חלא ודאי דכל דבר מדרבנן אפילו סם וטעמו של רבינו ז"ל לא ידעתי עכ"ל. והכסף משנה שם הביא את מקומו חלק ולא הערה את מקורו. והרד"ק צירוף שם כ"י העביר על ראשו סם וכ"י משנה בסוף נגעים ומייתי לה בנזיר פרק שלשה מינים שלשה מגלחין ותגלחון מלוא נזיר ומלואו ולויים וכ"ו וחקשין עלה פשיטא מהו דתימא משום אעבורי שיער הוא ואפילו סך נשא קמ"ל דלא, והא דמרבין לעיל כל המעבירין היינו שמעבירי ביד כגון חולש שער. אבל ע"י סם כיון שאינו חולש ביד אינו לוקה חלא ביטל מ"ע עכ"ל רד"ק, וגם בעל פרי חדש צ"ח מ"ס חיים חיים על הרמב"ם שם הראה מקום למ"ס נזיר דף מ' ע"א. ותימא על הרד"ק ופר"ח ז"ל דמה ענין סוגיא זו דמיירי במלוא גלוח אחרי ימי מלוא לדין של הרמב"ם באיסור גלוח בתוך ימי נזירותו. וע"י הרמב"ם פ"ה מהלכות נזירות ה"ד שכתב חל לא יסרוק במסרק ולא יחוף באדמה מפני שמשרת את השער ודאי ואם עשה כן אינו לוקה עכ"ל וע"י צ"ח שכתב העט דאינו לוקה משום דאינו מתכוון להשיר יו"ט, והמחנה אפרים בחדושי על הרמב"ם שם כתב על דברי הכ"ס מ, "אינו כן דהא סורק במסרק דמתכוין להשיר ואפ"ה אינו לוקה וטעמא משום דאדמה הוי כעין סם וסם נלמד מאדמה" עכ"ל. ודברו תמוהין דערבך ערבא לריק ואין לנו מקור ורא"י מן בגמ' לפטור ממלקות לא צ"ס ולא באדמה. אולם באמת נעלם מעיני כל המהצרים הנ"ל דברי הרמב"ם צ"ח שם של מ"ע ז"ב וז"ל מלוא ל"ב הוא שזינו שהנזיר יגדל שער והוא אמרו יחצרך גדל פרע שער ראשו, ולשון מכילתא קדוש יכ"י גדל בקדושה גדל פרע מלוא עשה ומנין צלח העשה ח"ל חער לא יעבור על ראשו, ושם נאמר הוא מה שנחתו בעשה החופף באדמה והנחת סימנים, כלומ' שהנזיר שם בראשו להשיר השער לא יכ"י אז עובר על מלוא לא העשה כי הוא לא העביר כעין חער, אמנם עבר על מלוא עשה והוא גדל פרע וזה לא גדל ולא הבא מכלל עשה עשה עכ"ל. הרי נגלה לנו מקור נפתח לדברי הרמב"ם בחבורו הגדול מדברי המכילתא וכונתו לספרי זוטא (שקורא הרמב"ם בשם מכילתא כידוע) שהוצא בלקוט פ' נשא יו"ט בל לשון הכרייתת באורך. ומבואר במכילתא זו כי כל המעבירין הם בל"ת אבל אדמה וסם הם רק בעשה ורמב"ם נחן צ"ח שם טעם לזה משום דאינו כעין חער, וכייו כהא דאמרין בקדושין כ"א: גבי מרע מאי מיעט מיעט סם ופירש"י מיעט סם שלא יתן סם על אצו וינקבה דהא לא דמי למרע שאינו נוקב מכה אדם חלא מאליו עכ"ל, ואע"ג דבתוס' בבורות ל"ז ע"ב ד"ה לרבות נראה דעתם דלהכי ממעטין סם משום דל"ד למרע שאינו דבר הנלקח ביד יו"ט אבל בתוס' שבוטות דף ד' סוף ע"ב ד"ה לרבות מוכח דס"ל דסם ג"כ הוא בכלל דבר הנלקח ביד ואפ"ה ממעט ל"י משום דל"ד למרע שאינו נוקב מכה אדם כדעת רש"י. וה"כ כיון דבנזיר אינו עובר בגילוח רק כעין חער א"כ סם אינו דומה לחער וכ"כ הוא דהא חסם גבי ראייה לרבי דדרוש כללי ופרטי ממעט גם סול וסירא וכל דבר שאינו של מתכת דלא הוי כעין הפרט דהיינו "כעין" מרע ואפילו ריב"י דפליג עליו ולא צ"י "כעין" הפרט דדרוש רבוי ומיעוטי מ"מ ממעט סם משום דלא דמי לגמרי למרע א"כ בנזיר דבעין "כעין" חער פשיטא דאין סם בכלל וזה שדקדק הרמב"ם במתק לשון הזהב שם בפרק ה' דנזירות הלכה י"ב שכתב העביר על ראשו סם שמשייר את השער והשיר את השער אינו לוקה עכ"ל, רמז בצפילת לשון דלא השיר את השער מיד בשעת העצרת הסם על ראשו כמו בהעצרת חער או מספרים ושאר כל המעבירין רק העביר על ראשו סם שמשייר את השער בטעמו ולאחר זמן השיר הסם את השער מאליו שלא מכה אדם ולפיכך אינו לוקה שאינו כעין חער (וע"י מה"פ צירוף למי פ"ו דנזיר ה"ה ד"ה לא סוף דבר וגם הוא לא ראה דברי ספר המלוא להרמב"ם בשם

חער רק חער ממש. ועוד קשה אמאי נקיע בגמ' לאפוקי סך נשא ולא קאמר מספרים כעין חער או מלקט וריבוי דהא מבואר בסוגיא דנזיר שם דלמאי דאמרין בנזיר כל המעבירין כעין חער בתוך ימי נזירות גם מלקט וריבוי בכלל (וע"י פירש"י בנזיר מ' סע"ב ד"ה אפילו הכי מייחייב ודף מ"א סע"א ד"ה ר"א) וא"כ כמו דממעט סך נשא דהוי כעין חער לדעת החסם כן מלי למימר לאפוקי מלקט וריבוי או מספרים כעין חער, ובצעתא דרמי בר חמא צדף ס"ה ע"א הרגישו החסם בזה בסוף דף ס' ע"ב סוף ד"ה הני ד' תגלחיות וכתבו וה"ה דמלי למיבני אי מגלחו במספרים עכ"ל ולא חירלו כלום וגם באו"ד לעיל מזה כתבו החסם שם ובקורא ה"י רמי בר חמא יכול לומר תגלחה נזיר עמא לריבוי חער או ח"ל חער וכ"ו יו"ט שחירלו בדוחק. וע"י לי ע"ד החסם דף מ' שכת' דמתני' דג' מגלחין ותגלחון מלוא אחי לאפוקי כעין חער דהיינו סך נשא משום דבעין דוקא חער ממש דזה ניחא על מלואו דלא כתיב צ"י בהדיא חער רק ילפין מדרשא דזקנו וכן נזיר מדרשא דחער לא יעבור על ראשו לח"ק באס אינו ענין ולרבי מדסמכו לעד מלוא שכל אלה מדרש חכמים הם בצרייתות ואינם מפורשים במקרא ולהם רמזה המשנה בנגעים דג' מגלחין וכ"ו, אבל לויים דכתיב גביהו בהדיא והעבירו חער על כל צמרם הא פשיטא דבעין קרא כדכתיב דהיינו חער ממש ומאי קמ"ל במתני' דכריך ותני לויים בהדיא הנך (ואע"ג דגם בנזיר כתיב חער לא יעבור על ראשו ובאמת לוקה אף כעין חער היינו משום דכתיב לא יעבור לרבות כל המעבירין כדדרשין בנזיר ל"ט ע"ב וע"י בסוטה ע"ז ע"א בשלשה מקומות הלכה עוקבת מקרא וחדא מייחייב החורב אמרה בחער והלכה בכל דבר ע"ש). גם בגוף דברי החסם נזיר דף מ' ה"ל ד"ה נשא שכתבו דסך נשא דהינו משיחת סם הוי כעין חער, הנה הרמב"ם דעתו בהיפך מזה שכתב צ"ח מה נזירות ה"ב (אחר שכתב מקודם בהלכה י"א נזיר שגלה שער אחר לוקה בין בחער בין בצוץ והוא שקל"ה מעיקרה כעין חער וכ"ו שנאמר חער לא יעבור על ראשו ואם הביא ממנה כדי לכוף ראשו לעיקרה אינו לוקה שאין זה כעין חער) העביר על ראשו סם שמשייר את השער והשיר את השער אינו לוקה חלא ביטל מלוא עשה שנאמר גדל פרע שער ראשו עכ"ל. מבואר מזה דסם אינו כעין חער וא"כ הדרא קושית החסם לדוכחה דמאי קמ"ל ברש"א דמתני' דתגלחון מלוא לאפוקי סך נשא הא קתני לה בסיפא וכו'ן שגילחו שלא בחער לא עשו כלום וממילא ממעט סם דאינו חער ולא כעין חער. גם לריבוי להבין את לשון הגמרא מהו דתימא משום אעבורי שער ואפילו סך נשא קמ"ל דתגלחון מלוא וגם צדף ס"ה בצעתא דרבי"ה משום אעבורי שער או משום מלוא מה הכוונה בזה.

לכן נראה לפע"ד לפרש פירוש אחר בסוגיא זו וממילא יתבאר כל הקושיות ותמיכות הנ"ל. והנה ראיתי צ"ח תפארת ישראל על המשניות במ"ס מכות פ"ג מ"ה אחר שכתב מיהו במספרים מותר לגלח הזקן רק י"ט ליזהר לגלח עם חלק העליון של המספרים דכשיעשהו עם חלק התחתון, פן יגלה עמו השער חלק ויכ"י כעין חער (מזה נראה דעתו כדעת החס"ם בכונת הגליון חסם. ותה"ד דמספרים כעין חער חסור מדאורייתא ולכן י"ט להחמיר וליזהר גם במספרים שלא כעין חער שלא יצא לעשות כעין חער) כתב עוד שם וז"ל מיהו נראה לי דהמושח את זקנו בזאלצב הידועה אף שמשייר את השער לגמרי ועשה מקומו חלק אפ"ה אף לכתחלה מותר, דהרי אפילו נזיר דחמיר דלוקה אפילו על חלישת שער אחת מעיקרה כגמ' נזיר דף ל"ט אפ"ה בהשירו צ"ס לא ביטל רק מלוא עשה כדליתא שם דף מ' ע"א עכ"ל. הנה גם הגאון בעל תפארת ישראל נמשך בזה אחר הגו"צ והצרכ"י הנ"ל, אולם הראי' שלו מסוגיא דנזיר (שמעם הביא הבית ה"ל ראי' לאיסור והגאונים האלו כתבו כי משם ראי' להיתר) באופן שכתב הוא ז"ל תמוהה מאד וצמחכת"ה עירב את הדברים והוציא בשם הגמ' דנזיר מ' דבהשירו צ"ס לא ביטל רק מ"ע ודין זה ליחא כלל בגמ' והגמ' מיירי שם ממלוא גלוח הנזיר. אחר מלוא ימי נזירותו דאינו מקיים המלוא ע"י סם חסם סך נשא חל לא חסם השיר שער צ"ס בתוך ימי נזירותו וזכרנו העטמו, כי דבר זה נמלא ברמב"ם פ"ה מה נזירות

חלה דין מדיניות אין ראוי למנותה למורה לפני עממם וזכמו שביאר הרמב"ם בספר המלכות בשורש השביעי יע"ש. והשאלה אי"ש בעיה דרמי דר חמא דנזיר (ס"א.) גבי חגלחת של חזיר עמא אי משום מלוא הוא כחגלחת טהרה ולעצורי נשאל לא דאיתו יולא כחגלחת כוז שעי" סס דמלואה צעין שחביה כולה מכה אדם כנ"ל ואי נומא משום לעצורי שער עומאה אפילו כך נשא נמי כיון דהוא רק דין ותנאי מדיני המזירות וכלל הדינים מיקרי מעשיו ולא גרמא, ופשיטא לי רבא מצרייתא דלא סגי בצך נשא והיינו משום דיליף לה מזיר טהור בהיקש או בגז"ש בדאמרין דנזיר ריש דף מ"ב ונזיר טהור אין כאן ספק כלל כיון שהי קבלה ביד חז"ל שהיא מלוא מיוחדת וכמו שאמרנו במשנה במס' נגעים פרק י"ד ובתו"כ פרשה מלואה שלשה מגלחין וחגלחתן מלוא חזיר ומלואה ולויים ומלשון זה הביא הרמב"ם בספר המלכות מלוא עשה ל"ג וקו"א ראי' שיש למנותה למלוא מיוחדת, וזאת כוונת הגמ' נזיר דף מ' ע"א אמר מר שלשה מגלחין וחגלחתן מלוא פשיטא מהו דתימא משום לעצורי שער הוא ואפילו כך נשא קמ"ל דלא דהיינו כיון שהיא מלוא מיוחדת ולא דין מדיני ותנאי הטהרה לא קיים המלוא כתקונה ע"י סס שאינו כולו מכה אדם. ורמי דר חמא בתחלה נסתפק לו רק בגילוח ע"י סס דנזיר עמא חבל במספריים פשיטא לי דיואל ידי גלות כיון דלא כתיב חזיר עמא רק ע"י סס מספקא לי דאם הגילוח הוא דין ותנאי לא צעין שיהי לגמרי ע"י כה אדם ואם היא מלוא מיוחדת לא ילא ע"י סס כמו דנזיר טהור. ולבסוף מסקנא דגמ' דיליף חזיר עמא מזיר טהור ממילא דילפינן ומקשינן לגמרי לנזיר טהור וצעי חזיר עמא ממש כדאיתא בהדיא בגמ' דנזיר ריש דף מ"ב ואינו יולא בגילוח במספריים ג"כ ע"י סס ובעינן דוקא חזיר.

אולם עדיין לא הוצג לנו פשטא דסוגיא דנזיר דף מ' דפריך אמתייתין דשלשה מגלחין וחגלחתן מלוא פשיטא ומשני מהו דתימא משום לעצורי שער הוא ואפילו כך נשא קמ"ל דלא זאכתי קשיא הרי בהכך שלשה מלואה ולויים ונזיר טהור זכולו צעין חזיר עמא דוקא וכדקתני סיפא וכולן שגילוחו שלל בתער לא עשו כלום וכיון שאמרנו הורה בחזיר דוקא אי"ש פשיטא דלא מהני כך נשא ומאי קמ"ל, ומה שכתבו החוס' שם דהוי אמינא אפילו כעין חזיר שפיר דמי ואי"ש אפי' כך נשא חירון זה אינו מספיק לפי מה שכתבתי לעיל מדברי הרמב"ם ומכילתא דסס לא הוי כעין חזיר. אבל באמת הכל נראה. דהנה החווי"ט פ"ד דנגעים משנה ד' ד"ה וחגלחתן מלוא כתב משום דנזיר אין חגלחת מעכבא להכי קתני מלוא ומש"כ פרכין בגמ' דנזיר דף מ' פשיטא ומשני מהו דתימא לעצורי שער הוא ואפילו כך נשא קמ"ל דלא זאכתי דמלואה מעכב וכו' יע"ש, ודברי החווי"ט חמוהין מאד דמלבד דדוחק גדול הוא לומר דעיקר דמלואה אחת לאשמעין גבי נזיר ולא מלואה דמלואה כיון דהך מתייתין מיתניא במס' נגעים וכן בתו"כ פ' מלואה דפרשה נגעים, חוץ לזה במחכמה"ה הוא סותר את דברי עמנו שכתב ומש"כ פרכין בגמ' פשיטא הרי אדרבה אמאי לא משני בגמ' דאשמעין דאע"ג דאין חגלחת מעכבא מלוא איכא ולא צריך לחירולא דכך נשא ועדיפא ה"ל לשנויי, ובאמת הקשה כן מרן הכסף משנה פ"ה מה' נזירות ה"ו על דברי הרמב"ם שם שכתב בדברי החווי"ט (שנראה שממנו שאז את מקור דבריו), ומש"כ הכסף משנה על זה וי"ל דלאשמעין דמלוא איכא לא צריכא דמקרא מפורש הוא עכ"ל אינו מספיק לתרץ דברי הרמב"ם שהשמיט חירון הגמ'. דסך נשא וכתב חירון אחר משום דאיתו מעכב, אבל באמת דברי הרמב"ם מדוקדקים ומזוקקים שבעתים שכתב אעפ"י שאין החגלחת מעכב עליו מלוא לגלח אפילו לאחר זמן מרובה עכ"ל והכסף משנה והחווי"ט השמיטו ולא דקדקו בסיום דבריו של הרמב"ם דאע"ג דמקרא מפורש הוא שצריך לגלח מ"מ עובא אשמעין דהוי"א דאיתו מלוא רק דין מדיני הטהרה והמזירות ובמלואה מעכב דין זה אפי' דיעבד ונזיר רק לבתחילה וסד"א לאחר שיש קיים בזמן מלואה ימי נזירותו את החגלחת ואינה מעכבא אחר שהביא קרבנותיו ומותר כבר לשחות יין ולעמא למתים שוב אין כאן משום חייב לגלח קמ"ל דאף לאחר זמן מרובה מלוא לגלח שזו מלוא מיוחדת ואינה תלויה כלל בקרבנות ובהיתר

המכילתא ה"ל). ולכן כתב הרמב"ם אח"כ ג"כ ולא יחוף בחדמה שמשרת את השער ודאי ואם עשה כן אינו לוקה, ר"ל אף דאדמה זו משרת את השער ודאי בטבעה מ"מ אינו לוקה כיון דמאליו נעשה אח"כ שלא מכה אדם בשעת העברה על הראש ואינו כעין חזיר ודמי לסס כדאיתא במכילתא ה"ל.

ועי' גם אורה מישור בחידושי על הרמב"ם בסוף הספר כתב העט דהעביר בסס פטור משום דלא הוי רק גרמא יע"ש אולם באמת מלואה בגמ' צ"ק דף פ"ו ע"א וברמב"ם פ"ב מה' חובל ומזיק ה"ד ובחו"מ סי' ת"כ סעי' י"ב דאם גילה את חזירו בסס חייב בהשלומין של חמשה דברים מוכח מזה דהוי כעבד מעשה ולא מיקרי גרמא ואע"ג דהסס אינו מפורש חייב רק לאחר זמן כמו שכתבתי לעיל מ"מ גם זה הוי כעבד מעשה בידים כמ"ש החוס' צ"ק דף ק' ע"א ד"ה שאני הכס דבידיו עבד יע"ש (ולכן צע"כ אנו לריבין להטעם שכתב הרמב"ם עלמא דסס"מ דסס לא הוי כעין חזיר ולכן פטור דנזיר אינו חייב חלה אם העביר כעין חזיר כנ"ל וסס שמשיר את השער לאחר זמן מאליו שלא מכה אדם אינו כעין חזיר). ועי' סוכרין דף ע"ח סוף ע"א לדברי ר"י ארס נחש בין שינוי הוא עומד לפיכך וכו' לדברי חכמים ארס נחש מעלמו הוא מקיף לפיכך וכו' ובפירש"י שם ובסוכרין דף ע"ז ע"א ובחוס' שם ד"ה סוף חמא לבוא ובמחש"א שם בתחלת הדבור. ומש"כ המח"א באו"ח סי' רנ"ב ס"ק כ' דמותן חטין לתוך רחיים של מים בשבת דפטור משום דאיתו חלה גרמא כבר דחאוהו בעל אבן העזר לאו"ח סי' שצ"ה ושאר האחרונים מהאי עממא דהוי כעבד מעשה בידים וכמ"ש חוס' סוכרין ה"ל (דף ע"ז ד"ה סוף חמא לבוא) דלפי מה דפסקין כר"י דאש משום חלו' לדידי אין חלוק בין מקרב האש חלה בדבר או בדבר חלה האש דהכל מעשיו מיקרי ולא גרמא ולכן חייב מבשל ואופה בשבת. אמנם לכאורה קשה לפי"ז על הא דאמרין בחולין ע"ז ע"א דבסרנא דמיא שחיטתו פסולה ופירש"י שהמים מגלגלין אוהו ואין שחיטה זו מכה אדם ותני לקמן נפלה סבין ושחיטתו שחיטתו פסולה דכתיב וזבחתי ואכלת וכו' עכ"ל וכו' גם כאן אם הוא מקרב הצעלי חיים חלה האו סרנא דמיא. ומכ"כ אם הוא דוחק את האוחר למא לא קרינן ב' וזבחת כיון דק"ל אשו משום חלו' והוא מקרב הדבר חלה האש מקרי מעשיו וכו' ולא גרמא כנ"ל ואינו דומה כלל להא דנפלה סבין ושחיטת דאין שם שום כה אדם חלה מאליו שחיטה והיא חמיהה עומה לכאורה. אולם באמת הדבר נכון ולק"מ דהחוס' צ"ק דף ו' ע"א ד"ה לאתויי כתבו דנשתתפו שור ובור עם אדם צנוק אם האדם עושה בכוונה הוא חייב בכל הצנוק ובעל השור והבור פטורין דאחריות המעשה מוטל כולו על האדם שהוא צר דעת יע"ש, והנה כל המקרב דבר חלה האש הרי כה האש דלא אחי מחמתה נשתתף עם האדם במעשה זה והמעשה נעשה בין שניהם חלה דלגבי מזיק או רוגח מאחר דבעל האש כבר כלה חלו' ונשאר האש בלא צעלים והאדם נשתתף עם האש שאין בו ראון והוא צר דעת וצר ראון מחייבין אוהו גם על חלק שותפו שהוא האש כמ"ש החוס' צ"ק ה"ל, וכל זאת לענין חיוב נזקין וכן לענין חיוב מלאכה שבת דמבשל ואופה חייב גם על חלק שותפו האש שהי מוכן מע"ש לפי שהוא צר דעת, אבל לענין קיום מלוא במקום שמוטל עליו לעשות דבר מה והוא נשתתף עם אש או מים לעשות את הדבר בשותפות הרי לא קיים את המלוא כתקונה כיון דכולה מכה אדם צעין ולא חליה, ולכן בשחיטה דכתיב וזבחת ואכלת אשר מיני ילפינן דצעין כה אדם אם כה אחר כמו מים מעורב צו הרי לא קרינן ב' וזבחת (ועי' שבת ק"כ סוף ע"ב וח"י רש"א שם ושלח ק"י ע"ב וקו"א ע"א).

והנה הרמב"ם צ"ה המלוא מ"ע ל"ג ובעל ספר החינוך מלוא שפי' כתבו ששני גילוחים של נזיר שהן גילוח עומאה וגילוח טהרה אין ראוי למנותם כי אם מלוא אחת לפי שענין גילוח עומאה אינה מלוא לפני עממא כלל חלה דין מדיני המזירות היא שביאר הכתוב שאם נעמא הנזיר בימי המזירות שמגלה ויביא קרבן ואז ישב ויגדל פרע בקדושה כשתחלת מנין ימי המזירות שאסר על נפשו כמו שיש למלוא ג"כ שתי חגלחות וסס מלוא אחת ואחר שאין זה עיקר המלוא

וע"ש וע"י צו"ת מן השמים לרצונו יעקב צעל החוס' ז"ל ס"י ל"ו המשפחות זקנים במספרים אס לאסור וכו' והשיב לא תשחית אמרה חורב בכל דבר שיש בו השחיתות ואל המשפחות תאמר אי נור מלככם ולור מעוזכם וכו' ע"ש. וע"י צו"ת אמרי אש חו"ד ס"י נ"ה דבמדינתנו אף חס מגלה במספרים או ע"י סס עובר על וצחוקותיהם לא תלכו וכו' וכ"ש אדם מסויים אשר עיני המון עם ה' אליו וכבר כתב רח"ס דמקרא דלא תחללו נוקב וירד עד תהום ועל לאו זה ידוע כל הדווים כי חילול שם השו"ת ישנו בכמה דברים ואין להם שיעור עכ"ל וע"ש.

הנך רואה איפוא חבל נביאים רבים מגדולי הפוסקים הראשונים והאחרונים ז"ל המתנגדים בסגנון אחד להחמיר ולאסור גלות הזקן במספרים כעין חער וקלחם מחמירים גם שלא כעין חער וגם ע"י סס, ואלו נוהגין בן צמדינות אלו, א"כ אפילו הלכה כחנ"ך פוסקים המחמירין מ"מ כיון שיש דעות להחמיר כבר קבלו אבותינו עליהם כחומר דעה ואסור עלינו בני מדינות פולין ואג"י ואין לו התרה וכמ"ש המגן אברהם ס"י תקנ"א ס"ק ז' ולפ"ד החת"ם חו"ד ס"י ק"ז הוא נדר לאורייתא אף אם לדעת המחמירין הוא רק איסור דרבנן ואלו ה"י עיקר הדין בדבריהם אס לא קבלו עלינו כלום אלא שהאיסור הוא כך מעיקרא אינו נדר אלא העובר הוא עברין באיסור דרבנן אף אם הלכה כדעת המקיל ורק אבותינו קבלו עליהם כדעת המחמיר ה"ל נדר לאורייתא גמאל קולו הוא חומרו.

עוד כתבת במכתבך וזה לשונך, "אמנם להמקובלים דרך אחרת חבל מסופק אני אם מחויבים אנו לקיים מנהגי הקבלה בכל זמן ומקום, ובאמת במקומות שהקבלה לא נתפשטה כ"כ אינם מקפידים אף במהדרין בידון זה, ממילא גם דברי המג"א ס"י תקנ"א ס"ק"ז אינם מחויבים לענינו, כי הוא נותן טעם לדבריו שלא מנהגי התרה "כיון דיש פוסקים ס"ל הכי כבר קבלו אבותיהם כדעה ה"יא" ובהן אין דעה מצוררת לאיסור" ע"כ לשונך. הנה תשובתך בלדך ע"י כי לא בכח הקבלה בלתי בזה כשהוא לעצמה, רק יען אשר יש ויש פוסקים רבים המחמירין מלד ההלכה, אולם אמת הדבר כי גם הפוסקים המחמירים מלד עיקר הדין קיימו וקבלו את הכרעת המקובלים והשאו לדעתם בתומרה זו. עיין בספר צרכי חו"ד ס"י קפ"א שנטה לדעת המחמירין במספרים ובסס ואחרי שכתב דעתי עדיף לעשות הזקן בסס מלעשות במספרים בעין חער סייס ע"י וז"ל כל זה מדינה אמנם על דרך האמת סתרי חורב איסור גמור לעשות הזקן בשום אופן וכבר האחרונים הביאו דברי קביו האר"י ז"ל עכ"ל וכ"כ הגאון ה"ל (בעל צרכי) בספר מורה באצבע סימן ר' אות קל"ה וז"ל ואשרי מי שמניח זקנו כמנהג עורקיה ומזרח ומערב, ומו שהוא שריו צערי אדום והוא סותר ומוכרח לספר זקנו וזהר לעשות בדרך היתר זה העוב יכפר עכ"ל. וע"י צס, בית לחם יחזק לוי"ד ס"י קפ"א ובא"ש ע"ס ובס' וין המשומר וס' מעשה רוקה שהבאתי לעיל. והנה כבר כתב בחש"י הרד"א הוצא צו"ת חכם לבי ס"י ל"ו וסימן ע"ד דבכל מקום שדברי הקבלה חולקים על הפוסקים הלך אחר הפוסקים חבל דבר שלא נזכר בפוסקים או שיש פלוגתא בין הפוסקים דברי הקבלה יכריעו וע"ש. וע"י צו"ת שא"ש ח"א ס"י מ"ז שהאריך בזה. וא"כ גם בידון דין שיש מחלוקת בין הפוסקים פשיטא שיש לחוש לדברי הקבלה המכריעה לזד המחמירים, ואם אמנם צמדינות גרמניה קצתו הלכה כדעת הפוסקים המחמירין ולא חשו לדברי המקובלים, מ"מ צמדינות פולין שקבלו אבותינו עליהם דעת הפוסקים והמקובלים המחמירים וכן נהגו עצמם הוי כמו נדר, ומנהג עוקר הלכה ונעשה הלכה קבועה, וממס דומה לזה כתב החת"ם חו"ת ס"י ל"ו לענין מחלוקת המקובלים עם הפוסקים לענין פריעת ראש בחצר עיי"ש שחילק ג"כ בין מנהג ארצות אדום וארצות ישמעאל. ועיין שו"ת דברי יוסף ס"י ל"ו שכתב שיש בה צחכמי המקום לתקן חקנה שלא לגלה הזקן כלל בכל אופן ולהכריח לקיים חקנה זו וע"ש. מה שכתבת עוד במכתבך בזה"ל, "גם משו"ת חת"ם חו"ת ס"י קנ"ט אין ראי' מצוררת לאסור כי הלא צעל חת"ם אינו פוסק לאיסור בפולין רק מטעם מדוע יש להחיר צבירור צמדינות גרמניה" הנה לא

של תשלום הצורות. ולפ"י הדק"ל אמאי לא משני הגמ' כחידורו של הרמב"ם וצ"ע לנו לריבין לומר בהיפך מדברי החו"ת דעיקרה דמילתא דמחמירין דמיתניא במס' נגעים אשמעינן במלורע דתגלחתו מעכבת וגל שייך גבי חידורו של הרמב"ם וע"י פריך בגמ' פשיטא ומשני דלאפוקי סך נשא וכ"כ המל"מ שם, חבל גבי נזיר לא קשיא לי לגמ' כלל פשיטא דיל' דקמ"ל דמלוא לגלחו אחר זמן מרובה אע"פ שאינה מעכבת (וכן גבי לויים אינו מעכב אחר שכבר נחמכו עיין ביומא דף ה' ע"א וצירושלמי פ"ז דשקלים ה"ג וצמ"ס פ"ה מכלי המקדש ה"ג ומל"מ שם). חבל גבי מלורע דתגלחתו מעכבת את טהרתו א"כ פשיטא דגם לאחר זמן מרובה לריך לגלח דלעולם לא נטבר בלא גילוח ומאי קמ"ל בזה דתגלחתו מלוא וע"כ לריך הגמ' לתרץ דלתי לאפוקי סך נשא.

ומעשה ממילא א"ש ומיושב קושיא החוס' דהא קתני סיפא דצעינן חער דוקא ופשיטא דסך נשא לא מהני, דהא בגמ' שם פריך בשלמא גבי נזיר כתיב חער לא יעבור על ראשו (ויולפינן מיני למנות תגלחת לאחר מלאת לרבי כדאית לי' ולח"ק כדאית לי' דדוקא בחער) וגבי לויים כתיב להעביר חער על כל צמרס אלא מלורע בחער מנן ומסיק דיליף מדכתיב זקנו דלתי עשה ודחי לא תעשה וצ"ל דהשחחת זקן אינו חייב אלא בגילוח שיש בו השחחת דהיינו חער. וכיון דהגמרא לא פריך פשיטא על נזיר ולויים כ"ל דע"י יש תירון שג' הרמב"ם כיון דתגלחת דידכו לא מעכבת, רק על מלורע פריך וע"י משני דלאפוקי סך נשא ולא קשיא הרי פשיטא דהא צעינן חער דוקא דזה אינו כיון דבמלורע לא כתיב חער כדדיו רק ילפינן מזקנו דהוא גילוח שיש בו השחחת וא"כ סך נשא דהוי נמי גילוח שיש בו השחחת הוי אמינא דשפיר דמי להכי קתני תגלחתו מלוא וכיון דהיא מלוא מיוחדת צעינן כולה מנה אדם ולא ע"י סס כ"ל. וניהא השתא דלא קאמר הגמ' לאפוקי מספרים רק לאפוקי סך נשא ונחישבו כל הקושיות דלעיל כמין חומר בעזרי.

ומעשה מסולקת השגת הנו"ב והצרכי על הגאון בית הלל ואדרבה מסוגיא זו ראי' ברורה לדעת הרב צעל בית הלל דגלות ע"י סס הוי גלות שיש בו השחחת גבי פלח זקן ועובר ע"י כמו בחער. וגם מלשון הגמרא צ"ב"ק חף פ"י ע"א ה"כ"ע כגון שגילחו וכו' ה"כ"ע כגון שסכו נשא וכו' ולא קאמר בלשון אלא כגון שסכו נשא ובלשון הרמב"ם פ"ב מחובל ומחיק ה"ד כתב שגילחו צסס וע"ש מצואר מכ"ז דע"י סס נמי גילוח מיקרי שלא כדי הנו"ב וצרכי.

אולם צריע"א מכות דף כ"א כתב דע"י סס לא הוי גילוח והנו"ב חו"ד סימן פ"א הביאו, ולדעת הריטב"א מוכרחין אנו לפרש פירוש אחר בסוגיא דנזיר דהיינו לאפוקי סך נשא שגילה ע"י סס קודם ימי מלאת נזירותו או במלורע קודם זמן טהרתו שביטל בזה מלוא עשה של גילוח כיון דסך נשא אין סופו לחזור וללמח עוד השיעור כדא"י צ"ב"ק דף פ"ז ע"א ורש"י מכות כ' ע"ב ד"ה נשא ועיין חוס' נזיר סוף דף ס' ע"ב וצ"י הרא"ש לנזיר ריש דף ס"א ושע"מ שם (ובס' מנחת חינוך סוף מלוא שע"כ שגם בכוונת דברי הרא"ש והשע"מ צמח"ת יעוש"ה) וזאת כוונת הגמ' דתגלחתן מלוא שהיא מלוא מיוחדת ואינה הכשר מלוא דהכשר מלוא ל"ב ראוי לבילה לדעת ריב"ז ור"ע בתוספתא דמיתניא ה"ב יו"ד סוף ס"י קל"ה ע"י חוס' נדב ס"י ע"ב וע"י תוספ"ט פ"ד דנגעים מ"ט לענין מלורע שאין לו שיער (והמני"ה נסתפק במלוא שריפת חמץ ומלוא מילה אס עשה קודם זמנו אס ציטל המלוא ואינחמיתתי ד' השו"ת מהרי"ק שורש קע"ד). ודוק כי קלרתו.

וע"י צס, פחד יחזק אות פ' ערך פלח הזקן שברב פיאמיטא נטב לאסור ע"י סס גילוח הזקן יעוש"ש. וכן הביא צו"ת שמש לזקב חו"ד ס"י ס"א צסס חמיו הגאון ר' יחזק פירארי שהי מטער כל ימיו על המקילים בהיתר גילוח הזקן ע"י סס דאין לך השחחת גמורה יותר מזה ונסחייט מדברי הבית הלל ה"ל לאסור עיי"ש. ובשו"ת מכחם לדוד ס"י כ"ה כתב דבין ע"י סס ובין ע"י מספרים כעין חער לא ימנע לפחות מאיסור דרבנן וקריב לבוא לידי איסור דאורייתא

ירדת לסוף דעתו. בזה, אנכי הצאתי רק זאת לראי' מדברי החת"ם כי מה שנהגו במדינת פולין בחומרא ז' של איסור גלוח במספריים הוא מנהג ישן נושן מימי קדם לא מנהג חסידות שנתחדש זה מקרוב, ואדרבא. בחללה גם במדינת גרמניה נהגו לגדל זקנים רק על אד ההכרח הגדול הנהיגו אח"כ לגלח זקנים מחמת הגזירה כמ"ש החת"ם שם, וצני מדינת פולין שלא היו בכלל הגזירה כתב החת"ם כי מופלגי תורה היושבים בביתם מגדלים זקנים ולא התירו רק להמכתחים רגליהם העוזרים ושבים להם התירו לגלח זקנים שלא יכירו האויבים. ונראה בעליל כי הגאון חת"ם ז"ל בעלמו לא הונח לו מנהג גרמניה, וכבר הצאתי לעיל דברי החת"ם במקומות אחרים שדעתו שאיסור לאורייחא יש אף במספריים כעין תער, ועיין חת"ם חיו"ד סי' שמ"ז הזכיר ג"כ חילוק בין מנהג מדינת פולין ואשכנז בגילוח הזקן והביא כן גם בשם הנו"צ מהדו"ק חלו"ח סי' י"ג ע"ש.

אולם ע"י מכוונת המעבירה את השיער מעיקרו הוא איסור תורה כמו תער וכעין המעבירין באבן פימסענשטיין את הסם כמ"ש הנו"צ. מ"ח חיו"ד סי' פ"א דאעו תער כתיב בקרא.

משלם ראטה

סימן קיג

בנדון מכונות גלוח אלקטרית

ב. במכונות המקובלות נמצא, מתחת טס הראש, חלק הנוע לאורך המכונה הנה והנה, וכאשר שער הזקן נתקל בין הסדקים, המכונה חותכת את השער, דומה לפעולת המספרים.

אבל במכונה שלפנינו נמצאים הסכינים — דומה לסכיני גלוח קטנים — מוצבים, כלומר שהצד החד נוגע ברשת, אשר דרכן השערות חודרות, ולא מושכות הסכינים על הרשת כבמכונות הרגילות. וסכינים אלה (למעשה ישנם שם כעשרה סכינים, ולא רק שנים כבציור) אינם נעים לאורך המכונה, אלא זקופים הם על ציר, ונעים פעם לצד זה פעם לצד זה ברוחב המכונה, כאשר החצים האדומים מראים בציור. הסכינים מצוירים בתמונה ג"כ בצבע אדום.

אמנם חזיתי מה שהביא מעכ"ת שליט"א בספרו הגדול חלק ג' סי' קל"ג בשם הגרפ"צ פרנק זצ"ל, ואמנם הודפס מאז תשובה ארוכה בזו מהגאון הנ"ל בטורים החדשים שהודפסו בעיה"ק, שהעיקר במכונות הללו שלא יגלח למשעי, ולא יהדק את המכונה לבשרו. אכן בנידון דידן השאלה היא, אם זה בכלל נקרא כעין מספרים, כי נדמה שהחריפות הסכינים הקטנים חותכים כבתער ממש עכ"ל. (הנה נתערב לכת"ה בזכרונו הספרים, שבספרי מנחת יצחק ח"ג, לא הובא כלל מזה, אמנם דברי הגרפ"צ

נ"כ יוס' א' נח תשכ"ז לפ"ק.

שוכט"ס אי"כ הרה"ג חו"ב זכו' כש"ת מוה"ר יעקב הכהן זלצר שליט"א רב דקה"י עדת ישורין יאהאנעסבורג יצ"ו.

אחד"ש, כמשפט. את גי"ה מיום כ"ג אלול קבלתי בימי הרחמים הרצון, ולא הי' לי האפשרות לבוא בקולמסי עד כעת.

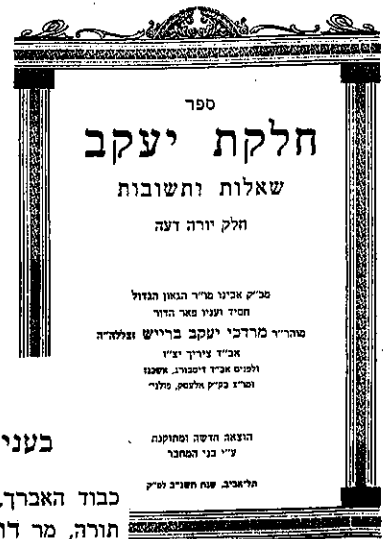
ע"ד השאלה בזה"ל, הנה זה המציאו מכונות-גלוח חשמליות חדשות, הפועלות בצורה שונה מאלה הרגילות והידועות, וסוחר אחד יר"ש שואל אם מותר לו למכור ולהציע אותן לחרדים שומרי תורה ומצוות.

הריני מצרף ציור למכתבי זה, השונה במכונה זו, מזו המקובלות, שכבר התפשטו, בזה:

א. ראש המכונה, ששמים על הבשר בשעת הגלוח, הוא מלא נקבים ונקבים קטנים. ודרך נקבים הללו שער הזקן חודר. — במכונות המקובלות ישנם סדקים סדקים בחלק זה של המכונה.

ו) ובריהוי יצא כפי צרכי צדקה וקדוה מעין לפני
באחו עניו, בתעוררים נחשי, רעקלי שם,
(וכחו) השובצו אשר עניו מוכניו דברי בחשי
דלכתי, וחי חתים (וחשי) קליט וקטן, לענין סריקה
בפלות. בלשון הרמז, היכל עניו יצאנו סריקה
היה ציפ"ש שם (בצנעו ציפ"ש—א), שבחמירי מלוד בענין
מלות בלשון ציפ"ש.

[illegible][illegible]

חלקת יעקב

שאלות ותשובות

חלק יורה דעה

מכ"מ אביו מרדכי הגאון הגדול

חסיד וענין פאר הדור

מהר"ר מרדכי יעקב ברייך וצלה"ה

אב"ד ציריך צ"ו

ולמים אב"ד דיסבורג, אשכנז

ומר"ב ב"ר אלעזר, מליץ

הוצאת חברה מסחרית

צ"ו בני המחר

מלאכיאל, שנת תשנ"ב

חלקת

סימן פח

בענין שיעור פאות הראש

כבוד האברך, המופלג בתורה ויראה, בקי בחדרי תורה, מר דוד שאזיטשי בעיר טאנגר (מאראקא).

מכתבו משבוע העבר כחן קבלתי, והוא בשאלתו להודיעו שיעור הפאות יען כי צעירו טאכנער יש מחלוקת בזה, צפירוש דברי השו"ע בסימן קפ"א - וכן אחד בשם, מתלמידי ישיבת ליט"א, מקיל הרבה בזה - וכמ"ע כותב ח"ל ולכן צאתי למע"כ כי אמרו לקבל מה שיאמר כבודו, ומה שיפקוק כבודו איך לעשות, יעשו וכו' עכ"ל דמעלתו.

והנה צאמת לא אדע מדוע שמו עיניהם בזה, כי אין לי מה לדעש דבר שלא נודע לכל באי שערי התורה, רק לקרר הדברים על מכוון, וממילא יבורר הלכה לאמתה להוציא ספק מלבן, בעזה"ש.

רש"י במתני' מכות כ' א' ד"ה שמים מכאן ח"ל חמש פאות יש לו לזקן אחד למטה מן האוזן מקום שלחי התחתון יוצא ומתפרד שם, ושם נקרא פאה בחורו של לחי שבוטל לחוץ ששם מתחלת הזקן, וכל מה שלמעלה עד הדפנה בכלל פאות הראש היא וכו' עכ"ל רש"י - מפורש להדיא, שתיכף למעלה מפאות הזקן, מתחילין פאות הראש, והוא למטה מן האוזן - ובעמוד ב' בשם ד"ה המשנה לדעיו ש"י רש"י שנוטל כל השער שצדעיו למדת אחורי אזנו ופדחתו וכו' פירש מרן הב"י בסימן קפ"א ח"ל הא דמשמע מרש"י דדוקא צטעלו כלו הוא לאסור אבל ליעול קצתו שרי עכ"ל ברוחב איירי, דכזה"ג אע"פ שיטול מקצתו עדיו אינו משום דלעיו לאחורי אזנו ופדחתו עד שיטעלו כלו, ויש לחזק ולומר דבאורח מיירי, דכשהוא מגלה קצת הפאה מלמטה אינו משום דלעיו עד שיגלה תלד מעלה, וכנראה כיון דקפיקו לאוריינתא יש ליזהר מלגלה הדפנים מכנגד שער שעל פדחתו ועד למטה מן האוזן, מקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד שם, ועל רוחב מקום זה לא תגע צו יד בתער או במספרים כעין תער עכ"ל ב"י, וכן הלשון בשלחנו הטעור סימן קפ"א ק"ט צלי שום חולק, ואחריו נהרו כל פסקי האחרונים - וא"כ מי יהיו לחלוק על דבריהם. ומדברי הריטב"א מוצא צ"ה צ"י שם שכתב בקופו ח"ל כי היוורדים למטה צחתיכת הפכים אין בהם משום פאה, לא מפאות הראש שהרי אינה בראש ולא מפאות הזקן שאינה תכלל שערות הזקן עכ"ל, וזה שלא כדברי רש"י הכ"ל דתיכף למעלה מפאות הזקן מתחילין פאות

יעקב

יו"ד סימן פח

הראש - אכן צעלי השו"ע והפוסקים הם וכאמור. והנה בשבועות ג' א' פרש"י לענין פאות צענין אחר ולא כמכות כ', ושתי הדעות מ צ"ע.

והנה בארן רוקיא - משנות קדם עוד בימי ה' שמו, היתה גזירה על הפאות מפאת המ ובאותו זמן שבשאר ארצות כמו פולין קטן וי שהחרדים היו הולכים עם פאות ארוכות ושלל בהם יד כלל, בארן רוקיא אף החרדים אי אפשר להם לדקדק בזה מפני גזירת הממשלה - וכמוז עברו ח"ו על איסור, כי בזה היו מדקדקים של לא בתער ולא במספרים כעין תער וכמבואר : אבל כמוזן כשנשתרצב המנהג אף אכל החרדי לישא פאות גלויות וניכרות, ממילא כתרופף וי מזה ז' בארן רוקיא, ולחפוש אחרי קולות גדולות - אבל סתמא כל חרד וכל צא שיערי תורה מדקדק עכ"פ שלא ליגע בתער או במספרים בכל הפאות - כי לדעת הסמ"ג, אף צטולש רק ב' יש חשש איסור תורה, והוא מתוספתא. ועי' יו"ד קל"ט וק"מ לחותנו רע"א, שיגע צעמנו קושיות רע"א מכ"ל היתר סריקות פאות דמחמיר בשו"ע קי' קפ"א אפילו במספרים כשי משום דלא ילפינן ראש מזקן, א"כ יש לאסור הקפה ואפילו במספר וכתבנן כזיר חופף ומפסק לא קורק עי"ש פלפול עזום ציכו לחותנו - אכ לן כשמקילין במספרים שלא כעין תער, ועל זה עצמן המקילין בארן רוקיא, וכמבואר צ"י וי אבל ח"ו להיכשל בכעין תער, וכ"ש בתער מתש במקום הזה שיש חשש איסור תורה.

והרי הכתוב דק מליצאוויטש יו"ד סימן צ"ג העולם בתשובתו הגדולה לאסור גילוח במספרים כעין תער, והאריך דם איסור מדאורייתא או עכ"פ מדרכנן, והעולם כהנו הי וקמכו על מרן הצ"י, שלמד דברי הרמב"ם וגו חייב צוקן אלא בתער, הכוונה דמותר אף לכת וא"כ אי אפשר לתפוס החבל צעני ראשיו, לכן צ"י בזה לגלה הזקן במספרים כעין תער, ולה פפאות הראש במספרים כעין תער נגד פסק דהוי בגדר כקולי צ"ה וצ"ה דע"ז נאמר הכסיל הולך - וכידוע דעל פי הרוב אותן שמחפשינ בפאות הראש, מקילין גם צוקן לגלה במספר תער, והרי תיכף סמוך להאוזן מתחיל פאות ולרש"י שבועות ג' הכ"ל עיקר פאות הזקן

דא ודאי - דמשום קושי' זו אין לבנות יסוד ולהמציא דין חדש שעל ידי גרמא יותר, נגד מה שביארנו ובפרט דלשון "ותצבע שערך כשחור" לא משמע ע"י גרמא. ואפשר דחדא ועוד קאמר, דבשם בספר חסידים בעיקר לענין להשיא זקן לבחורה - וכה"ג מתרץ הרא"ש בריש שבת דפטור ומותר אע"ג דאסור משום לפ"י ומותר, דלענין שבת דמיירי התם מותר, וכה"ג גם במג"א סי' ר"ב ס"ק ח' (רמזו בדרכי שלום) דמשום קושי' ומאי קמ"ל, אין לבדות דין חדש.

להאזין שמים בכל כל, מוצא גם בשו"ע – ורבים בעלי זקן מגלחים בקס, וכידוע.

סימן פח

אם מותר לספר הזקן בסם או ע"י מכונה ומה עדיף

כבוד הבחור המורם מעם הרב הגדול חו"ב בחד"ת עומד לגאון להפארת ליש ולביא כליל המדעים חכם וסופר מר משה יכונה ברינער אוצר נחמד בעיר לבוב יצ"ו.

אחדש"ה כאלות לשוחרי תורה.

מכתבו עס חד"ת נכון השגתי במועלו, והוא בתור חבר "להנהלה הראשית" דתנועת "צעירי א"י" בפולני בראותו את רוח וזרם הצעירים והפרכים להקיר זקנם, כמובן על פי היתר, ביקש ממני לחוות דעתי איזה מהם עדיף או על ידי קס, או ע"י מכונה ומספרים כעין תער, או אפשר ע"י מכונה עלעקטריית. והנה הקשה לשאול לתקוע עממי ממרחקים ליתן יד לפרוץ גדר ומנהג שנהגו אבותינו איתני עולם כהזוהר בארץ נשא חז"ל "ווי למאן דלושיט ידי בדיקנא יקרא עלאה וכו'" ועי' בחת"ס או"ח סימן ל"ו לענין שערות באשה חז"ל והאמנם בראיותינו שחשו לדברי הזוהר והקפידו על זה מאד אע"ג דאלו היינו עומדים לקצוע הלכה היינו אומרים דאין הלכה כהזוהר נגד פסק ההלכה מ"מ כיון שתפסו המנהג כהזוהר על זה כתב מהר"א שטיין מנהג עוקר הלכה ונעשה הלכה קבועה להיכו היכי דקפרי חיובים חולקים על הש"ס, וקפרי חיובים היינו מסכת סופרים או מדל"ש ופסקותא, והזוהר כאחד מהם, אותו מנהג עוקר הלכה ונעשה הלכה רווחת בישראל וכו' עכ"ל חת"ס, ומאידך גיסא יודע אני ג"כ אשר אותן הרואין להקל קצת, ולבחור הרע במיעוטו, ג"כ כוונתם לשמים, וגלל כן, וזקא גלל כן, קשה מאד להביע דעתי בזה כי אין אמתו יודע עד מה, "העד כאן דברי ה"ה מלאן ואילך דברי ה"ה", עי' שבת ק"ג ב', והיטב אשר דיבר בזה

רב גדול אחד מאונגון "גדולה דעה שניתנה בין שתי אוריות שאלו ח"ל דעות ד' ברכות ל"ג ח' – גדולה היא הדעה לחוות דעת אם הדעה עומדת בין שתי אוריות בין שתי שמות ששניהם כוונתם לשם, או לריך להיות הדעה גדולה, ומי יהיו לטוב לעמנו שם הלכה, וגלל כן אמרתי בדעתי שלא להשיב כלל בזה, אכן לקיצת חציבותי דמר וחציבותי דבית אבא אמרתי אין מהנאות שלא ליתן כלל תשובה, ואכתוב לו בקוצר אתרים מה שאני יודע בזה.

א) מה שהביא כ"ת דברי ה"ה מהגו"ק תלויבאוויטש בקי"ל ג' דיש בגילוח הזקן ע"י קס הללו של לא ילגש גבר, הנה עוד בשנת תרס"ה הרעיש ת"ח אחד בשמו הרה"ג ר' אברהם חיים דלניגר מווארשא וחבר קפר "זקן אברהם" ובעולם פלפולו באורייטא העלה שם שהמסכתא חתם פאות הזקן באיזה אופן שיהי עובר על שבעה לאווין על חמשה הידועים ועוד לא ילגש גבר ובחקותיהם לא תלכו, ונדפס מזה אז בירמון "וילקט יוסף" באונגארן ויכוחים רבים עס רבים אשכנז שחגרו בעז מתניהם והשיבו לו ב"וילקט יוסף" זה בכה וזה בכה שהפריז על התורה להחמיר נגד פסקי מרן בשו"ע יו"ד סימן קפ"א דאין חייב על השחתת הזקן אלא בתער אבל במספרים אפילו כעין תער או בקס מותר, והאוסר הלך בעקבות הגו"ק האמח דקד ה"ל, והנה הקפר אמח דקד אין איתו אבל כנראה הוא אוסר בכל גונא אף על ידי קס. ואני ראיתי קונטרס "תקפורת הזקן" מה"ג מקארלסרד קובץ גדול מלאשון שבראשונים עד אחרון שבראשונים להחמיר אף לכתחילה מנהג שבראשונים, ומקיים בקופו חז"ל ואמנם דבר שפטים אך למותר דמי שדר במקום ומדינה שאין מסתפרים כלל כי נמשכין אחר ספרי הקבלה שאוסרין תקפורת הזקן ואני אקור להקל ולהוציא ח"ע מן הכלל כדעתן ריפ"ד דפרכים אל ישנה אדם מפני המחלוקת עכ"ל, ועי' בחת"ס או"ח סי' קכ"ט אריכות גדול גם כן כעין זה, ולמותר להאריך בדבר שדעו בו רבים. רק ראה זה דבר חדש מלאותי, ולא ראיתי מי שהביאו, תרגום יהונתן על פסוק לא ילגש גבר חז"ל "לא יספר גבר ביה שיחא וערייתו וכו' אכפוי לאיתחמאה היך

בש"ה. לא אמנע להעתיק, מה שהקשתי בימים האלו לשיטת הר"ן פ' גיד הנשה גבי פת שאפאה עם הצלי, דבשאר הנאות כשאני מתכוין לא מקרי הנאה ואף בפס"ד – עי' תוס' שבת כ"ט ב' וי"ד סי' ש' סע' ר', והדברים עתיקים – איך יפרנס דברי הגמ' יומא ע"ז ב' לענין איסור רחיצה ביר"כ, דהולך לדבר מצוה עובר במים עד צוארו ואינו חושש, ואיבעיא לי' בגמ' שם לענין רב אצל תלמיד, ולא נפשטה ופסקין לחומרא, וכן חזרה דמות רק משום שלא יהא מכשילן לעתיד לבא – ולהר"ן, כיון דלא מתכוין לרחיצה בלאה"כ מותר אע"ג דהוי פס"ד וכאמור, וכאני דמוכרין לענין כלאים – ודוחק לומר דעיקר הרבנותא דלא חיישינן לסחיטה, דהא בענין דיני יו"כ נשנה דמשמע דאיירי לענין איסור דרחיצה – ועי' בר"ן יומא שם, ג"כ מבואר להדיא כן דלענין רחיצה מיירי, דאיסור סחיטה לא שייך כאן, וכמבואר שם, וצ"ע. א)

א) ויש לדון ולומר דביו"כ האיסור הוא מעשה, וההנאה דבעינן לזה (דהרי רחיצה שאינה של תענוג מותרת) היא רק תנאי לרחיצה, א"כ לא שייך להתיר מטעם דשא"מ על ההנאה – אלא דא"כ קשה הרי גם בכלאים האיסור הוא הלישה וההנאה היא רק תנאי לאיסור, ואכמ"ל.

חלקת

יו"ד סימן פט

יעקב

קנ

נשא" הרי להדי' דאף בי אכפוי עובר משום לא ולבש גבר, ועי' בד"ח ב' יו"ד סימן ק"ב מגילוח ע"י קס, ועי' במכ"ח מלכה רכ"א שכל פשוט דאף שלא בתער עובר משום ובחקותיהם לא תלכו.

ב) ולעצם שאלתו, פה מחוץ למדינות פולין, נאשכנו והונגרי' אף החרדים מקיפין זקנם. והמדרגות כך הן, המוצא מקפריס שלא כעין תער, ואחר כך מדרגת קס עם עטם חד והוא יותר טוב ממקפריס כעין תער מחמת חומרת התה"ד וכן הוא בפחד יצחק אות פאות הזקן, ותפא"י פ"ג משנה ה' למכות, ואחר כך מקפריס כעין תער, או מכונה כעין תער, ומכונה עלעקטורית הגרוע שכללם, והרבה חרדים מתירין גם בזה עפ"י הוראות רבנים שמחוץ לפולין שהתירו, אבל יש גם מקפריסין בזה, ובמדינתם כריכים אתם להתייעץ עם הרבנים הגדולים העומדים בראש האגודה ומגינים עליהם וכאשר יגזרו כן יקום, והענין אין סובל אריכות. ועי' מזה בתשובה שלח"ז ק"י כ'.

ציריך מג"א תרצ"ט

סימן צ

בענין גילוח הזקן ע"י מכונה

לכבוד האבר"ך כמדרש"י, חו"ב בחד"ת עוטה אורה מר ר' אברהם ירוחם שטיינשטדלר לומד בישיבת סלבודקה בבני ברק, ולמשנהו כמוהו מר ר' דוד בירנבוים לומד בישיבת געטצהעד בענגלאנד יצ"ו.

אחדשה"ט בכבוד.

על שני כתובים הבאין כאחד, כל אחד בשאלתו, אם יש איזה חשש בשימוש מכונת הגילוח.

א) והנה מכונה שהעולם ואף החרדים נוהגין היתר עשוי' באופן זה, את הסכין מכסה רשת דק והוא נח, רק הסכין שעל הרשת נע, ועי' שהשער נכנס בתוך הרשת והסכין עובר על גביו נעשה הגילוח, באופן זהו ממש כמו מקפריס כעין תער שהגילוח נעשה רק בחלק העליון, ועדיף עוד יותר, שאין לחשוש פן יעשה הכל עם חלק התחתון, שמעטם זה מצויר ברמ"א קפ"א קע"י (מתה"ד סימן רכ"ה) שצריכין להזהר, במכונה שהרשת תחת הסכין, אי"א להתגלח רק באופן שחלק העליון שמעל הרשת הוא העושה הגילוח, וזה ההיתר שהעולם וגם החרדים נוהגין כן.

אכן שפיר העיר כת"ה, שיש חשש שמה יתמלאו נקבי הרשת עם העור של פאת הזקן, באופן שהסכין שמעל הרשת יחתוך השערות שעל העור בלי שום הפסק בינו להעור, וזה הערה נכונה, ובפרט לפי המצויר בד"י קי' קפ"א שם בשם הקמ"ג וכמו"י ואבי העזרי, והוא מתוספתא, דעל כל פאה חייב בשתי

שערות, א"כ קרוב לבא לזה שיחתוך עכ"פ שתי שער מעל העור בלי שום הפסק. אכן כיון שאין מתכוין לו לא גרע מהאי דנזיר חופף ומפסק וכו' כנזיר מ' א', דפקינן דמותר מטעם שאין מתכוין, וכבר מב' ה' כזירות פ"ה ה' י"ד, אכן מאידך גיסא כמו עדיף מהאי דתה"ד ברמ"א סימן קפ"א, דיש לחי' במקפריס שמה יעשה הכל בחלק התחתון, דשם כ' אינו מתכוין וגם אינו פקי"ר.

ב) והנה כת"ה מביא בשם הגה' "הר כ"ז" על העין הכדפס מחפש, מהגאון ר' כ"ז פסק פרכ שכתב דכיון דעלם הסכין אינו פוגע ואינו כוגע הבש מפני שיש הפסק דק ביניהם, לא הוי רק כעין חט והנה יש בידי מכתב מגאון הנ"ל ז"ל מיום י"ח תמו תשי"ב, שהי' לנו אז חליפת מכתבים, וכתב לי זו בזמן האחרון הוצא לפני מכונת גילוח משוכללי וראיתי שיש ביניהם שהמתגלחים יאלו נקיים, באו שהבשר חלק לגמרי שלא נשאר עליהם שום רושם שער, השבתי להשאלים כי גילוח כזה דין תער יש וכתו שכתב ברמ"א סימן קפ"א קע"י י' בגילוח מקפריס דמותר בפשיטות, וז"ל הרמ"א ומ"מ נזהר כשמקפריס במקפריס שיעשה היקף הגילוח בזה העליון מן המקפריס וכו' פן יעשה הכל עם ח' התחתון והוי כתער, ולפי זה במכונה שהסכין הוי שמגלח למשעי, י"ל דהיינו תער, ולכן אני אומר ל שואל שזהר שלא להדק המכונה להבשר, דמה ההידוק יצא לידי גילוח ממש, אבל כשאניו מהדק כ' אז אינו בגדר פקי"ר שיצא לידי גילוח ושריא עכ' המכתב. ולא נמצא במכתבו צפרות הדמיון שמהו להזהר במגלח למשעי, להאי דתה"ד, דלכאורה לחלק, דבשם יש החשש כמצויר פן יעשה הכל עם ח' התחתון והוי ממש כתער, אבל במכונה שיש הפסק זה הרשת, בין העור להסכין אין חשש זה - א' להאמור שפיר יש לדמות, דכיון שהסכין הורה שמג למשעי, זאת אומרת מפני שהידק היטב הדק המכו על העור, נקצי הרשת נתמלאו מהעור והסכין ח' השערות מעל העור בלי שום הפסק, ושפיר הזהיר ל שואל שלא להדק המכונה להבשר, דמתוך ההידוק י' לידי גילוח ממש.

ג) והנה לפע"ד, אף כשנקצי הרשת הם קטנים למח' שלראות העין אי"א שהעור יכנס לתוך נקיו דקים כאלו, ובפרט אם נעשה שהוא מעביר המכו על העור הוא מותח היטב להעור, החוש מעיד שאי שהעור נדחק להנקצים, ונפל החשש שהסכין פגע נגע להעור עצמו בלי הפסק של הרשת, עכ"ז אי ח' שהמתגלח יאל נקי לגמרי בלי שום רושם של שער, חשש גדול שזה מקרי גילוח ואסור, וכתו שאבאר

דהנה בנדה כ"ב ב' במתני' מחלוקת התנאים בש' שערות האמורות צפרה וצנגעים וכל מקו

ולחלבה למעשה, החרדים צפה כוהגין היתר צמכונות
 "רעמיגטאן" "שיק", והעיקר לדקדק שהרשת
 תהי' מתחת להקבין, וכקבי הרשת גם כן יהיו קטנים
 למאד, שאמרו לי שאף מפירות האלו יש מכונות
 שונות צקצים קטנים, גם לדקדק למתנות העור של
 הצער בשעת הקפה, לבאופן זה החוש מעיד שהעור
 אינו נלחק להקצצים, וכנפסק מהגאון ר' פקח פרנק
 ז"ל שלא להדק היטב הדק על הצער שלא יבא לידי
 גילוח מתש, ועי' בצמח צדק, לובוויטש, יו"ד סי' צ"ג
 מה שהאריך בזה.

ואנרך אתכם בצרכת התורה
 ותזכו לעלות בגרם המעלה בכבוד והעלאה.
 ציריך, ל"ט למטמונים חשכ"ד.

ג' דעות שם, כדי לכופ ראשן לעיקרן, זה שיעור היותר גדול, או כדי לקרן ציפורן (וברש"י שם לאחוז ביד), או כדי שיהיו נטולות צוג. ובגמרא שם הלכה כדברי כולן להחמיר. ולעת הרמב"ם בפ"ב מאישות הל' ט"ז, ופרק ב' מטומאת לרעת, ופ"א מפרה אדומה, דשיעור נטולות צוג הוא היותר קטן שצבולן. אכן דעת רש"י ורוב המפרשים, דכדי לקרן ציפורן הוא היותר קטן שצבולן ע"י רש"ל שם. והמת"ם ס' קכ"ד או"ח ביאר בארוכה, בהא להמל"מ פ"ב מאישות תמה, איך נחלקו גדולי עולם, רש"י ורמב"ם, במציאות אי קריאת ציפורן גדול או נטילת צוג. והתו"ט בפ"ב כנה כתב מקצרה דנטילת צוג היא בלי, ליותר יכול לאחוז. וידו ע"י כלי לתפוס השערות תמה שיתפוס ציפורן – והאריך שם לפרש, ללא פליגי במציאות אלא בפירוש לשון קריאה, דרש"י לא ק"ל ללאחוז בין שתי ציפורניו בהרמב"ם, שמתני זה כתב התו"ט. ליותר. ויקל לאחוז בין שתי שפתי הצוג משני ציפורניו, ללא כן הוא, דאם כן הו"ל למימר לקרן ציפורניו לשון רבים, אבל לקרן ציפורן משמע אחת ציפורן אחד, פי' כשמעביר ציפורנו על עיקר השער, נאחז ונכסד הצפורן בו, והשער נאחז בין ציפורן לבשר, והוא ממש כעין הרגשת פגימת סבין ופגימת מזבח, אלא ששם נאמר חגירת ציפורן מפני שהציפורן נכנס לתוך הפגם והפגימה חוגרתו, וכבראשונים בחולין פרק א', והכא בהיפך הוא שהשער נאחז בין ציפורן לבשר, וקריאה הוא כמו קריאת עין ושפתים, שאינה אלא כוגעת זה בזה. ואין כאן פלוגתא במציאות אלא בפ' המשנה, וכבר העיד המל"מ פרק ב' מאישות בסקוף דבריו, לכל הפוסקים קוצרים כרש"י דקריאת ציפורן שיעורא זוטא, והיינו הרגשת הציפורן כפגימת הסבין של שחיטה עכ"ל החת"ם, העתקתי כל דבריו מפני שהן קילורין לעינים בשמועה זו.

ד) קיצור הדברים, לרש"י וקיימתי השיעור כדי לקרן ציפורן הוא היותר קטן, בכדי שירגיש ציפורן השער, וזה יותר קטן מכדי שיהא נטולות צוג מקפריס. והנה לפי הפסק הגמרא ומפוסקים יש לן היתר במקפריס אפילו כעין תער דה לא נקרא השחתה, וכלשון רש"י במכות כ"א וז"ל ומקפריס אינן משחיתים שאין חותכין שיער צלד עיקר כתער עכ"ל כלומר כיון דעדיין לאחר נטילת הצוג של מקפריס נשארו עוד כדי חגירת ציפורן, שאנו מחמירים בשבילה לענין חייו ודמותה למקרי שער, לא שייך לומר דהרי היא כאלו אינה, ומשום הכי מותר, אבל כשהתנגלה יואל נקי לגמרי בלי שום שער, ואף חגירת

ציפורן אין שם, זה בעצמו מקרי השחתה, וכלשון החת"ם שם בל"ה ואמנם דהרי תער לא כתיב בתורה אלא לא תשחית, וחז"ל אמרו אין גילוח שיש בו השחתה אלא בתער ולא במקפריס וכו' עכ"ל. אם כן בשלמא כשנשאר עוד עכ"פ שיעור הזוטא, זה חגירת הציפורן, לא שייך לומר דהנשאר כאילו אינו, וממילא לא נקרא השחתה, אבל כשלא נשאר אף שיעור הזוטא שצבולס, זה בעצמו מיקרי השחתה. דומה לזה תלכו ברמב"ם בפ"א מהל' פרה אדומה הל' ד' וז"ל ואריך שישאר מן המאדים כדי שינטל צוג, שכל שעה שאינה נטילת צוג הרי היא כאילו אינה, ובכ"מ שם וקשה דהרי הלכה כדברי כולם להחמיר, וה"ל לפסוק כדי לכופ ראשו לעיקרן, ומתוך שם בשם ר"י קורקוס, נטילת הצוג אף על פי שאינה שעה גמורה לכל דבר, מכ"מ לא חשיבא כאילו אינה, שהרי מחמירים בשבילה עכ"ל. וכמוכן הנה לשיטת הרמב"ם, דנטילת הצוג הוא הקטן שצבולן – א"כ ממילא לרש"י וקיימתי לחגירת ציפורן הוא הקטן שצבולן, ואף כשאנו נטיל במקפריס עדיין שם שער עליו שהרי מחמירים בשבילה, ומש"כ לא שייך לומר כאילו אינה וממילא לא מקרי השחתה, אבל כשלא נשאר אף חגירת ציפורן דשפיר שייך לומר כאילו אינה על הנשאר, ממילא זה נקרא השחתה. בשלמא לדעת הרמב"ם, אין לנו עוד דרגא מנטילת צוג ולמטה, וכשיש לן היתר במקפריס, אף שלענן פרה אדומה מבואר ברמב"ם הכ"ל שכל שעה שאינה נטילת צוג הרי היא כאלו אינה, אפ"כ לענין השחתה פאה זקן אמרו חז"ל ללא מקרי השחתה, וממילא אין חילוק גם כשאנו חוגרת ציפורן כיון דעושה במקפריס, אבל לרש"י וקיימתי, וככ"ל שם רוב הפוסקים, שיש עוד דרגא למטה מנטילת הצוג, זה חגירת ציפורן, אם כן כשחז"ל התירו לנו על ידי מקפריס, לא נשמע מזה היתר אף כשאנו חוגרת ציפורן, וכאמור ואין לכפול הדברים.

ה) נמצאנו למידן, בתגלח למשעי צאופן שהנשאר חלק לגמרי בלי חגירת ציפורן, יש לנו שני חששות – א', שחל נדחק הבשר לתוך הנקבים של הרשת והסבין חתך השערות מעל העור בלי שום הפסק של הרשת, ואף רק שני שערות כבר אסור, וככ"ל ס"ק א' – ומשם השני, אף בלאופן שאי אפשר שהעור יהי נדחק לתוך נקבי הרשת, כשאין בשם אף חגירת ציפורן, יש חשש דה בעצמו כבר מקרי השחתה לדעת רש"י וקיימתי והם רוב הפוסקים, וכו' שז"ל רנו.

א) הנה לכאורה מסקנת התשובה לאסור היבא דלא נשאר כדי קריצת ציפורן אחר הגילוח, ורק לסמוך ע"י שלא יהיה היבא המכונה לבשר. אבל צ"ע מאן מפיה דכח"ג נשאר כדי קריצת ציפורן. וכי באיסור דאורייתא נסמוך על כחוש השערה, שאם יהיה קצת כבר לא ישאר לו כדי קריצה.

אבל לפע"ד אפשר לומר בזה, דהנה בנוב"י יו"ד סי' פ' וכן בחת"ם או"ח קנ"ד דנו בזה אי איבא איסור השחתת זקן כשהשערות פחותות מכשיעור הקצת (דהיינו לרוב הפוסקים כדי לקרן בציפורן) והמעייין היטב בחת"ם יראה שדעתו אי נימא דליכא איסור השחתת זקן על שערות פחותות מכשיעור, א"כ אמנם איבא איסור להתגלח

